PENTRU CE

S'AU RĂSCULAT ȚARANII

DE

RADU ROSETTI

Maicstrul singur numai cu înțeleaptă grijă
Să spargă forma poate, când vremea il îmbie;
Dar c prăpad când însuș se smulge din robie
In valuri de văpae clocotitoarea schijă.
Cu sguduiri cumplite de trăsnet se descarcă
Și azvârle casa'n aiĕr cu tot ce-i icsă'n drum,
Pe mii de guri văpac scuipând tot iadul par'că,
Împrăștic peire și schimbă toate'n scrum.
Căci unde forțe crude lucrează'n neștiință
Nici o alcătuire nu poate luà ființă.

Schiller, *Cântecul Clopotului*,
traducere de St. Iosif)

BUCUREȘTI
Atelierele grafice SOCEC & Co., Societate Anonimă
1907

www.dacoromanica.ro

PRECUVÂNTARE

Buna primire de care s'a bucurat volumul I din *Pământul, Sătenii și Stăpânii în Moldova* din partea publicului, a presei și a criticilor competinți, mă îndemnase, încă în cursul celor întâi săptămâni cari au urmat ieșirea acelei cărți de sub teascurile casei Socec, să-i dau de soție volumul I din *Pământul, Sătenii și Stăpânii în Țara Românească*. Adunasem materialul aproape întreg și constatasem identitatea aproape desăvârșită a desvoltării legăturilor dintre săteni și stăpâni în amândouă țările.

Izbuhnirea răscoalei țărănești din primavara trecută, care de altmintrelea nu m'a surprins de loc, m'a îndemnat să amân pe mai târziu complectarea celor privitoare la trecutul depărtat și, folosindu-mă de faptul că acel trecut în îmbele țări a fost aproape identic, să păşesc la analiza împrejurărilor din veacul XIX cari, în unire cu cele mai vechi, au adus asupra țării furtuna care a zguduit astă primăvară până și temeliile Statului Român.

Din nenorocire dacă adunasem materialul vechiu, aveam la dispoziție prea puțin material nou. A trebuit deci ca în scurtul timp dela Aprilie și până astăzi, să adun materialul, să redactez scrierea și s'o tipăresc; această grabă va lămuri multe omisiuni și multe slăbăciuni a cărții de față.

20 Decemvrie 1906.

---

www.dacoromanica.ro

CARTEA I

DESPRE ORIGINILE CHESTIEI ŢĂRĂNEŞTI

CAPITOLUL I

DESPRE DREPTUL ROMÂNESC ŞI DECĂDEREA LUI

1. Dreptul românesc înainte de întemeierea Domniei în Moldova şi în Ţara Românească.

Documentele ni arată pe Români, în toate ţările locuite de ei, trăind în sate, sub ocârmuirea unui obiceiu propriu al lor şi foarte vechiu, numit *drept românesc*[1]).

Fiecare sat dispuneà de o întindere de pământ mai mică sau mai mare, care alcătuià *hotarul* satului. Acest hotar erà presupus împărţit în fâşii deopotrivă, corespunzând fiecare casei unuia din gospodarii cari alcătuiau satul şi numite în Moldova *jireabii,* iar în Ţara Românească *delniţi*[2]).

Se pare însă că deobiceiu, la întemeierea fiecărui sat, numărul jireabiilor în cari se împărţià hotarul erà mai mare decât acel al gospodarilor cari descălecase satul.

Casa, grădina, toate sădirile şi locurile de arătură a fiecărui gospodar erau privite ca posesiuni particulare ale sale. Rămăşiţa jireabiei: fâneţe, imaşuri, (islazuri) şi păduri erau privite ca făcând parte din bunul obştesc al aşăzării. Este de crezut că fiecare gospodar cosià totdeauna acelaş fânaţ care, după ridicarea fânului sau îngrădirea lui, reintrà în păşunea obştească[3]).

[1]) *Pământul, Sătenii şi Stăpânii* în Moldova, p. 24 sq.
[2]) *Ibid.,* 78 sq.
[3]) *Ibid., ibid.*

www.dacoromanica.ro

Numărul gospodarilor din cari se alcătuià un sat erà obişnuit mic; întinderea hotarului, mică în văi, creşteà în regiunea de dealuri pentru a deveni mare în partea munţilor [1]).

Jireabiile a căror intindere am putut-o statornici variază dela 20 fălci la Lăţcani (Suceava), pe şesul Moldovei, la 65 fălci la Silişău (Dorohoi), în regiunea de dealuri [2]).

Satul alcătuià o *judeţie* ocârmuită de o căpetenie purtând numele obştesc de *judeţ*, iar judeţii se deosebiau în *cneji, juzi* şi *vatamani*.

Cnejii erau nişte judeţi ereditari, adică ai căror urmaşi îşi împărţiau judeţia părinţilor lor deopotrivă între ei, fiecare dintr'inşii, fie băiet fie fată, ocârmuind numărul de săteni ce căzuse pe partea lui. Cnejii alcătuiau o casă nobiliară, cel puţin tot atât de veche ca şi neamul românesc [3]).

Juzii erau judeţi vremelnici [4]), aleşi sau numiţi, iar vatamanii, după toate probabilităţile nişte diregători insărcinaţi de cneji cari dispuneau de mai multe judeţii, să ocârmuiască acele în cari nu-şi aveau aşăzarea.

Judeţul judecà singur pricinile obişnuite dintre sătenii din judeţia lui, îi povăţuià în vreme de răsboiu şi strângeà birul cuvenit stăpânirii.

In schimbul acestor însărcinări: 1) ei aveau singuri drept să ţină moară şi crâşmă pe hotarul satului; 2) luau a zecea din tot rodul pământului, precum şi o parte din sporul stupilor; 3) aveau drept la trei zile de *slujbă* (lucru) din partea fiecărui săteau; 4) primiau dela fiecare gospodar câte un *poclon* la Paşti şi altul la Crăciun; 5) erau probabil scutiţi de plata birului [5]).

Sătenii erau oameni absolut liberi, putând să se mute ori unde şi când li venià la socoteală [6]).

Pe lângă cneji (nobilimea) şi săteni (poporul), mai erà o clasă, pe atunci puţin număroasă, de locuitori ai satelor cari se

[1]) *Ibid.*, p. 107 sq.
[2]) *Ibid.*, p. 96.
[3]) *Ibid.*, p. 23 sq.
[4]) *Ibid.*, p. 153.
[5]) *Ibid.*, p. 116.
[6]) *Ibid.*, p. 22.

www.dacoromanica.ro

numiau *vecini*. Ei erau mai cu sama prinşi de răsboiu, aduşi de cneaz după vreo excursiune in ţările megieşite, aşăzaţi şi căsătoriţi cu Romănce din sat. Ei se deosebiau de ceilalţi săteni prin faptul că nu se puteau mută din aşăzare şi că erau datori să facă neasemănat mai multe zile de slujbă decăt sătenii liberi. Este de observat că numai urmaşii bărbăteşti ai vecinilor urmau condiţiunea părinţilor lor: fetele vecinilor erau cu desăvărşire libere ca şi soţiile lor. Cu vremea, pe lăngă prinşii de răsboiu, mai căzură la vecinătate şi mulţi Romăni cari instrăinau parte din libertatea lor de bună voe, spre a scăpà de vreo nevoie [1]).

Ca şi sătenii slobozi, vecinii stăpăniau, in hotarul aşăzării, fie care jireabia lui sau partea lui de jircabic in acelcaşi condiţiuni ca cei dintăi.

Romănii din Moldova şi din Ţara Romăncască, inainte de intemeierea Principatelor, erau grupaţi pe ţinuturi, alcatuind inchegări de state cu totul rudimentare. In capul ţinuturilor erau Voevozi, probabil aleşi, a căror autoritate va fi fost efectivă numai in caz de răsboiu [2]).

Este vedcrat că, dată fiin.l bogăţia pămăntului nostru, faţă cu dispoziţiile obiceiului romănesc, starea ţărănimii care alcătuià obştia neamului nu putea să fie decăt din cele mai mulţămitoare.

Romănii erau atunci un popor care se indeletnicià mai cu sama cu creşterea vitelor şi cu acea a albinelor. Pe partea în devălmăşie a jircabiilor, care alcătuià aproape totalitatea hotarului, turmele lor găsiau o hrană imbielşugată. Pe *ţarina* d'imprejurul satului, impărţită in *pămănturi* sau *pogoane,* semănau meiul şi grâul trebuitor pentru hrana lor, orz şi ovăs pentru nutreţul cailor mai de soiu. Dijma din făn şi din pane care o dădeau judeţului alcătuià o parte neinsemnată din roadă care nu puteà să li se pară impovărătoare nici intr'un an bun nici intr'un an rău.

Raportul dintre pămănt, săteau şi stăpăn erà acel firesc; *sătenii, obştia neamului, cari munciau pămăntul cu mâ-*

[1]) *Ibid*, p. 269.
[2]) *Ibid.*, p. 44 sq.

www.dacoromanica.ro

nile lor, se folosiau de aproape întreaga întindere şi întreaga roadă a hotarului aşăzării. Clasa ocârmuitoare se folosiă numai de o neînsemnată parte din prisosul de pământ rămas după îndestularea trebuinţilor obştiei, de a zecea parte din roada pământului, de cele trei zile de slujbă, de venitul morii şi de acel al crâşmii.

Este vederat că în asemeni împrejurări nu puteă să aibă fiinţă antagonism între sătean şi judeţ: interesul unuia erà şi interesul celuilalt. Judeţul erà folosit când erau ocupate cât mai multe jireabii, ca să poată luà dijmă cât mai multă spre a puteà umplea cu pâne gropi cât de mari, ca să strângă dela moară vamă cât mai multă şi ca să poată hrăni, cu zecimea fânului, vite cât de multe. El nici nu gândià să facă plugărie întinsă pe seama lui, căci n'ar fi avut cui să vândă pânea ce ar fi scos-o din pământ.

Cnejii ieşise din sânul poporului; în acele vremuri primitive diferenţiarea între ei şi popor nu apucase să se facă în chip simţitor. Judeţ şi sătean se treziau împreună în satul în care moşii şi strămoşii lor trăise împreună. In decursul vieţii, ei împărtăşiau aceleaşi nevoi şi aceleaşi bucurii. In creşterea lor singura deosebire erà că copiii judeţului nu erau deprinşi să muncească pământul cu mâna lor. Portul erà acelaş, hrana aceeaş, acea a judeţului fiind numai mai îmbielşugată; casele lor se deosebiau numai prin mărime. Petrecerile lor erau aceleaşi: vânatul şi cheful.

In asemenea împrejurări, relaţiile dintre ei nu puteau să fie decât bune, dreptatea care o făcea judeţul puteà să fie uneori brutală, dar nu aveà cum să stârnească nemulţămiri mari. Românimea de rând erà alcătuită din oameni prea voiniceşte crescuţi în slobozenie, prea viguroşi pentru ca judeţii să-şi fi putut permite să-i calce şi să-i desbrace pe nedrept.

Acest regim, adevărat veac de aur pentru ţărănime, rămase aproape neschimbat şi în vremea stăpânirii Pecenegilor şi a Cumanilor cu prohodul ei de jafuri, de siluiri şi de pustiiri. Insă în veacul XIII, sub jugul cumplit al Tătarilor, cu sistemul lor de biruri grele, pentru cari erau răspunzătoare căpeteniile neamurilor supuse, nu încape îndoială că puterea cnejilor, care fură fără îndoială însărcinaţi cu strângerea acelor biruri, a tre-

www.dacoromanica.ro

buit să crească foarte mult, accentuând diferenţiarea între ambele clase. Era firesc că ei să înceapă a abuza de creşterea acestei puteri şi n'ar fi de mirare dacă de pe atunci s'ar fi pornit inimă rea între sătean şi cneaj.

2. Intemeierea Domniei în Ţara Românească şi în Moldova şi înrâurirea ei asupra dreptului românesc.

Intemeierea Domniei atât în Ţara Românească cât şi în oldova n'a fost urmarea unei cuceriri ci, în amândouă cazurile, o acţiune de închegare a ţinuturilor româneşti răsleţe cuprinse în fiecare ţară.

Această acţiune de închegare a fost săvârşită, în Ţara Românească de Basarabii vasali ai Craiului unguresc, cu voia suveranului lor, sub stăpânirea căruia aduceau ţinuturi noue. In Moldova, ea o fost săvârşită de un supus al coroanei ungare, de Maramureşanul Bogdan, dar împotriva voinţii Craiului Ludovic, rupând de sub ascultarea lui mai multe ţinuturi româneşti şi după lupte înviersunate dar biruitoare.

In amândouă cazurile întemeietorii puteau izbuti numai câştigând şi păstrând întreagă iubirea nouilor lor supuşi şi, spre a ajunge la acest sfârşit, ei trebuiră să se ferească de a se atinge, câtuş de puţin, de obiceiul care ocârmuiă legăturile dintre pământ, săteni şi judeţ.

Documentele veacurilor XV, XVI şi XVII ni dovedesc că întemeierea Domniilor nu aduse nici o ştirbire vechiului obiceiu al neamului. Sătenii urmară să se folosească de partea de căpetenie a hotarului aşăzării în schimbul dării de a zecea şi a slujbei, iar cnejii rămaseră nesupăraţi în judeţiile lor.

Satele cari nu erau ocârmuite de cneji ci de judeţi vremelnici, aleşi de locuitori sau numiţi de sfaturile târgurilor în a căror ocol se aflau, fură privite ca fiind sub judeţia Domnului şi luară denumirea de *sate domneşti.* Domnul numiă judeţii însărcinaţi să le ocârmuiască pe viaţă[1]) sau în chip vremelnic,

[1]) Cunosc o singură hărăzire de judeţie pe viaţă în Moldova (V. *Pământul, Sătenii şi Stăpânii,* I, p. 143, nota 1); în Ţara Românească însă cazurile de asemene natură au fost mai dese.

www.dacoromanica.ro

sau dăruia judeţia lor pe vecie acelor cari îi adusese slujbe sau cari câştigase favoarea lui. Pământul nelocuit fu privit ca fiind al Domnului. El hărăzia acelor pe cari voia să-i favorizeze, în acele locuri *pustii,* hotare spre a înfiinţă sate cu dreptul de judeţie creditară [1]).

Judeţiile în vechime nu se puteau înstrăina: ele rămâneau legate de neamul întemeietorului [2]).

Atât înainte de întemeiere cât şi imediat după dânsa, nu aveă fiinţă în ţările noastre nici un drept scris. Dacă este sigur că Domnii au întărit cnejilor din Ţara Românească şi din Moldova judeţiile lor, este tot atât de neîndoielnic că nu au fost întăriri deosebite şi scrise ci o măsură obştească şi nescrisă.

Întâile acte scrise interne sunt dela sfârşitul veacului XIV pentru Moldova, dela începutul celui următor pentru Ţara Românească. Cele mai multe din ele sunt acte de *întărire* a judeţiilor în fiinţă. Actele de *danie* de judeţii sunt cu mult mai puţine, ceeace alcătueşte o dovadă că, la întemeiere, cele mai multe aşăzări aveau fiinţă şi erau cârmuite de cneji [3]).

Se dovedeşte prin acte precise şi neîndoielnice că Domnii prin *uricile* lor, nu hărăziau nici odată proprietatea ci numai *judeţia* unui sat: adică dreptul de a luă dă a zecca, de a se folosi de slujbă, de venitul crâşmei, de acel al morii, de jirebiile neocupate, precum şi dreptul de a judecă pe săteni [4]).

După întemeiere, Domnii începură a întări, nu numai împărţiri şi dănii, dar chiar şi vânzări de judeţii.

Faptul că dreptul judeţului deveni un drept scris pe când acel al săteanului rămase nescris şi acel că Domnii hărăziau sau întăriau prin urice judeţiile „cu tot hotarul", adesea repetite pentru acelaş sat, au dat naştere concepţiunii greşite, că judeţul aveă un drept de stăpânire superioară asupra întregului hotar al satului [5]).

Această concepţiune greşită a mai fost întărită prin faptul că judeţii au început a vinde, cu întărirea Domnilor, bucăţi din

[1]) *Ibid.,* p. 180 sq.
[2]) *Ibid.*, p. 120 sq.
[3]) *Ibid.*, p. 132 sq.
[4]) *Ibid.*, p. 144.
[5]) *Ibid.*, p. 205.

www.dacoromanica.ro

hotarul judeţiilor lor. Bucăţile astfel vândute alcătuiau bine-înţeles prisoase, neocupate de săteni şi necultivate, dar totuş, hotarul fiind al aşăzării, aceste vânzări alcătuiau un abuz şi acel abuz se întăriă de Domnie[1]).

Inchipuirea greşită a unui drept de stăpânire mai înaltă al judeţului fu mai cu samă întărită în urma pustiirilor suferite de ţările noastre din pricina răsboaelor interne şi externe, şi chiar din acea a necontenitelor năvăliri tătăreşti.

La fiecare răsboiu sau năvălire, satele lovite de duşmani erau distruse cu desăvârşire, acei locuitori cari nu apucau să fugă şi să găsească adăpost în munţi şi păduri erau măcelăriţi sau robiţi.

La potolirea furtunii se vedeau goluri cumplite în popu laţiunea ţării: numărul jireabiilor pustii întrecea în multe locuri pe acel al jireabiilor locuite. Erà deci lucru firesc ca, nemai ţinând seamă de împărţirea în jireabii, populaţiunea să părăsească pământurile mai slabe pentru a ocupà acele mai bune, rămase fără ocupant, atât pe hotarul propriu cât şi pe hotar străin[2]).

Pentru a reîmpopulà sate pustii şi pentru a întemeià sate noue, se recursese dela început la colonizare cu oameni de peste hotare. Spre acest sfârşit Domnul hărăzià judeţului locului ce erà a se colonizà, un privilegiu prin care scuteà de bir, pe un oarecare număr de ani, colonii ce judeţul aveà să-i aducă.

Populaţiunea rămasă în satele găsite în fiinţă la întemeierea Domniei, păstrà din moşi şi strămoşi, tradiţiunea că hotarul pe care locuià şi pe care se trezise erà al ei. Dreptul ei asupra lui erà, în mintea lor, firesc.

Dar atât oamenii aduşi pentru a întemeià *slobozia* cât şi acei ce părăsise vechile lor sălaşe, găsaiu, la sosirea lor, hotarul stăpânit de acel care-i adusese şi care-l împărţià între dânşii. *Ei descălecau pe hotarul altuia.* Aşăzarea se făceà, într'adevăr pe temeiul obiceiului românesc dar, dela început, li se întipărià în minte faptul că dreptul stăpânului erà mai vechiu decât acel câştigat de săteni prin faptul aşăzării lor[3]).

[1]) *Ibid.*, p. 162.
[2]) *Ibid.*, p. 206 sq.
[3]) *Ibid.*, p. 209.

www.dacoromanica.ro

Insă pămînt erà mult şi populaţia scădeà din zi în zi: *omul* care muncià pămîntul, care aduceà *stăpânului* (aşà se numeà acuma judeţul) a zecea din roada pămîntului, parte din sporul stupilor, vamă dela măcinat şi venit din crâşmă, mai făcându-i şi slujba legiuită, aveà o valoare nepreţuită. Fără el pămîntul nu preţuià nimic, căci nu aduceà nici un venit. Erà firesc ca el să fie cruţat şi ca stăpânii să nu se gândească a-i răpì cevà din drepturile ce le posedà pe temeiul obiceiurilor strămoşeşti.

Dreptul de folosinţă al săteanului asupra hotarului aşăzării în care locuià rămase neştirbit.

Pănă la sfârşitul veacului XVII vedem că hotarul satului este privit ca aparţinând obştiei locuitorilor acelui sat. Nu numai că documente domneşti ni arată că, pentru încălcarea hotarului unui sat, se judecă cu megieşul cotropitor, nu judeţul acelui sat, ci obştia locuitorilor, dar Pravilele lui Vasile Lupu şi Mateiu Basarab, cele mai vechi legiuiri scrise ale ţărilor noastre, nu cunosc pricini de hotare între judeţe sau stăpâni ci numai între sate[1]).

Dacă concepţiunea unei stăpâniri mai înalte a judeţului asupra hotarului se introdusese, paralel cu dispoziţiile de mai sus şi în cele două vechi Pravili, vedem totuşi această stăpânire mai înaltă încătuşată cu desăvârşire prin dispoziţia articolului 22 din cartea II, Pricina I, a Pravilei care hotărăşte că:

„*Partea aceluia ce seamănă pre locul altuia, de va fi sămânţa lui şi cu toată cheltuiala, sunt a lui 9 snopi şi aceluia ce au dat pământul un snop, iar cela ce va împărţi într'alt chip este blăstămat de Dumnezeu*".

Populaţiunea rărindu-se, vedem lăţindu-se din ce în ce mai mult obiceiul ca ţăranul român să are, să semene, şi să cosească, pe hotar străin, aproape ori unde îi venià la socoteală, dând în schimb a zecea din roadă.

Avem vederat a face aici cu un obiceiu vechiu, cu o credinţă înrădăcinată, dată pe faţă în chip atât de lapidar şi de drastic prin poezia noastră populară:

[1]) *Ibid.*, p. 216.

www.dacoromanica.ro

„Ce poiene măi Păune?
„Ce fânaţe mă nebune?
„Doar pământul nu-i al tău,
„Nici al tău nu-i nici al meu
„Ci-i tot al lui Dumnezeu“ [1])

Antagonism între sătean şi stăpân pentru dreptul de folosinţă al hotarului aşăzării n'a existat în tot timpul Domniei pământene, el s'a născut numai la sfârşitul Domniei fanariote.

Primul antogonism între stăpân şi satean s'a născut într'adevăr în timpul Domnilor pământeni, dar el a avut cu totul alte pricini.

Mă voiu ocupà de el îndată ce voiu fi expus transformarea ce s'a operat în clasa stăpânitoare, adică în acea a cnejilor, în urma întemeierii Domniei.

3. Inrâurirea întemeierii Domniilor Ţării Româneşti şi a Moldovei asupra clasei cnejilor.

Intemeierea Domniei însemnà întemeierea unei puteri centrale care dispensa dreptatea şi impărţià favorurile. Spre a se apărà de pretenţiile unui duşman, spre a-şi vedeà judecata pornità hotărîtă după dorinţa lui, spre a căpătà o diregătorie care să-i aducă cinste şi folos, ca să-şi mărească puterea şi veniturile, cneazul trebuia mai întâiu acuma să câştige favorul Domnului sau a acelor cari trăiau pe lângă Domn. Orizontul se lărgise în chip simţitor: de unde până atunci vederea lui erà mărginità la ţinutul în care se trezise, ea acuma cuprindea ţara întreagă.

Intâmplările din toate zilele din satul lui, cele din ocolul care cuprindea satul, pierdură mult în importanţă faţă de altele cari se petreceau pe o scenă mai largă. El începù să-şi părăsească satul năzuind spre Curte pentru a obţine vre-o diregătorie mai mică sau mai mare, spre a-şi face acolo prieteni, spre a se apropià de Domn.

La Curte se găsì în atingere cu oameni cari, în urma că-

[1]) V. Alexandr. *Poezii Populare.* (Vidra) p.

www.dacoromanica.ro

lătoriilor în țări străine, sau prin atingerea dcasă cu străinii veniți la Domn, își schimbase haina și chiar întru câtva vorba și traiul. In curând începea și el să ieà haine străine, să ducă un traiu cu totul deosebit de acel de care avuse parte până atunci. Căpătà o diregătorie care-l trimetea poate într'un colț depărtat al țării. Dacă îi mergeà bine și se îmbogățià, dobândià alte sate: întâmplările din satul în care se născuse când veniau la cunoștința lui, aveau acuma pentru dânsul un interes neînsemnat: sate aveà mai multe în cari se petreceau împrejurări la fel și intrigile dela Curte sau vânarea vre-unei afaceri grase îi dădeau destul de gândit. Apoi răsboaele necontenite și schimbările de Domn alcătuiau necontenite prilejuri de procopsire sau de nenorocire. Unde mai aveà el acuma vreme să se gândească la cele ce se petreceau în satul unde copilărise! Lăsase el doară acolo un vataman în care aveà toată încrederea și care-i aduceà sau îi trimeteà un venit mulțămitor.

Astfel, din generație in generație, cnejii cari dela întemeiere ocupase diregătoriile înființate de Domnie și cari diregătorii se înmulțiau din zi în zi, se deosebiră din ce în ce mai mult de popor.

Acei din Țara Românească adoptară haina ungurească și traiul lor se aseamănă din zi în zi mai mult cu acel al nemeșilor din Ungaria, acei din Moldova își însușesc din ce în ce mai multe obiceiuri polone. De oarece numai ei împărțiau între ei diregătoriile sau *boieriile*, obștia lor luă numirea de *boierime*.

Contactul cu țărănimea îl pierdeau din zi în zi mai mult; traiul, obiceiurile, interesele, toate se deosebiră și hogașul între boierime și popor devenì pe zi ce merge mai mare. Erà dealtmintrelea lucru firesc că clasa stăpânitoarea care aveà puterea și averea să se simtă atrasă de lucruri și obiceiuri venite din țări mai culte.

Este vederat că contactul boierimii cu țărănimea devenind tot mai slab, cea dintâiu să-și facă din ce în mai puține scrupule de a abuzà de puterea ei.

In întâia periodă a Domniei pământene și mai ales în Domniile lui Alexandru cel Bun, a lui Ștefan cel Mare, a lui Bogdan Chiorul și a lui Petru Rareș în Moldova, în acele ale lui Alexandru Basarab și Mircea Cel Mare în Țara Românească,

www.dacoromanica.ro

abuzul era îngreuiat atât prin faptul că acești Domni țineau frânele puterii strânse în mâinele lor înțelepte și puternice cât și prin acel că, în inima tuturor, predomină dorința de a apără neatârnarea țării împotriva dușmanului de din afară, ceeace nu se puteà face fără ajutorul unei țărănimi puternice și voinice. Dar cu începere de întâia jumătate a veacului XVI în Țara Românească și a doua din acelaș veac în Moldova, grija apărării țării nu mai aveà ființă, căci ea fiind robită de Turci, aveà să fie apărată de Impărăție. Iubirea de țară pierise în boierime fiind cu desăvârșire înlocuită prin iubirea de dobândă. Iar Domnii vremelnici și nemernici lăsau boierii să se îmbogățească după plac spre a fi la rândul lor îngăduiți să rămâie pe scaun vreme cât mai îndelungată.

Dacă Turcii căutau necontenit prilej să schimbe Domnii pentru a pune mâna pe pocloane bogate la fiecare schimbare și a urcà birul, boierii erau veșnic gata să li deà asemenea prilejuri prin intrigile și pârele lor necontenite, cei fără slujbe pentru a încăpeà în vre-o diregătorie, iar cei cu slujbe pentru a căpătà altele mai mari.

Nestatornicia Domniei erà, pentru cei bogați și puternici, cel mai puternic îndemn de a se îmbogăți prin toate mijloacele, nefiind cine să-i țină în frâu.

In aceste două veacuri începuse a se face o diferențiare chiar între boieri, unele neamuri ținând în curs de mai multe generații tot slujbe mari și folositoare, sau prin căsătorii fericite izbutind să adune sate multe în acceaș mână, se ridicase peste ceilalți. Alții rămăsese pe loc sau chiar scăzuse la răzășie.

La acele neamuri cari izbutise să se ridice peste celelalte, veniră în cursul veacului XVII să se adaoge un număr de familii grecești, mai ales țărigrădene, cari prin căsătorii cu fete bogate de boeri mari, se amestecară cu cele dintâiu și alcătuiră ceeace, în cursul celor două de pe urmă veacuri, se numì *boierimea cea mare.*

Celelalte neamuri, căzute la răzășie, alcătuiră boierimea cea mică, compusă aproape cu desăvârșire din familli autohtone, din cari unele erau cunoscute încă dela întemeierea Domniei, ocupase într'o vreme slujbe mari, dar scăpătase.

www.dacoromanica.ro

Boierimea cea mare erà mult mai număroasă în Moldova decât în Ţara Românească.

Boierimea Moldovei tindeà să se asemene din ce în ce mai mult cu nobilimea polonă dela care luase hainele şi multe obiceiuri; boierimea munteană se asemănà mai mult cu noblimea ungară când, în a doua jumătate a veacului XVII şi mai ales după întemeierea Domniei fanariote, sub influenţa turco-bizantină ea luă un caracter cu totul oriental, împrumutând dela Turci hainele şi unele obiceiuri, iar dela bizantini limba şi caracterul.

Boierul moldovan sau muntean din veacul XVIII este prea adesea un Oriental afemeiat, prefăcut, trufaş cu cei slabi şi smerit cu cei puternici şi care are două îndeletniciri de căpătenie: intriga şi vânarea banului.

Au fost fără îndoială printre dânşii oameni de bine în toată puterea cuvântului, iubitori de ţară, drepţi, blânzi şi darnici cătră cei nevoieşi, ocrotitori ai poporului, dispreţuitori de primejdie, nelacomi, dar aceştia alcătuiau excepţiunea, obştià aveà din nenorocire însuşirile potrivnice.

Intre ţăran şi boier, mai ales cel mare şi bogat, erà acum o prăpastie, se poate zice că ei alcătuiau două neamuri deosebite, vorbind fiecare altă limbă, purtând alte haine, trăind altă viaţă. Cu desăvârşire străin de sătean, trăind cea mai mare parte a vieţii sale în Iaşi sau în Bucureşti, lângă Domnia împărţitoare de favoruri, boierul cel mare sau nu-i mai cunoştea nevoile sau nu-i mai păsà de ele. Il privià ca pe o fiinţă cu totul inferioară şi căutà să scoată din el tot folosul ce-l putea scoate. Numai cei mai deştepţi din ei se îngrijiau ca acestui izvor de bogăţie pentru ei şi pentru Domnie să i se lase destulă hrană spre a-şi urmà mai departe viaţa. Iar numărul acelora cari priviau pe săteni ca fraţi mai mici şi mai slabi de acelaş sânge şi cari aveau într'adevăr durere de ei erà cu totul neinsemnat.

Boierimea cea mică care, în parte, trăià la ţară, aproape de sătean, nu se înstrăinase de el, avea cu dânsul multe puncte de atingeri, împărtià din nevoile şi năzuinţile lui. Dar sărăcia, şi reaoa pildă venită de sus îi aţâta prea adesea lăcomia şi-i înadusià scrupulele ce putea să le mai aibă.

Ş'apoi ţărănimea erà fără mijloace de apărare faţă de stăpâni şi în multe cazuri, chiar şi cei mai buni din aceştia abu-

www.dacoromanica.ro

zau numai fiind că aveau puterea să abuzeze. Repet ce am zis aiurea[1]):

„Orice clasă care se deosebeşte de obştie prin faptul că deţine în mânile ei o putere mai mare decât acea obştie, tinde să abuzeze de puterea ei. Şi această tendinţă se vădeşte prin fapte abuzive cari sunt în raport invers cu gradul de cultură şi de creştere al clasei privilegiate, cu bunătatea şi eficacitatea legilor şi, mai cu seamă, ca spiritul şi puterea de rezistenţă a obştiei.

„In Moldova cultura clasei stăpânitoare erà aproape nulă şi creşterea ei perversă, legile slabe şi neaplicate, iar poporului smerit şi robit nici nu-i treceà prin gând să steà cu bărbăţie împotriva celor mari. In asemeni împrejurări şi faţă cu pilda ce venià dela Domnie, abuzurile boierimii nu pot fi privite decât ca urmări firesti ale împrejurărilor politice în cari se află ţara. Orice altă clasă stăpânitoare de orice neam, dacă ar fi avut parte de creşterea, de lipsa de cultură şi de puterea boierimii noastre şi dacă s'ar fi găsit în aceleaşi împrejurări politice, tot ca dânsa s'ar fi purtat".

---

[1]) *Ibid.*, p. 370.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL II

DESPRE PRICINILE DE NEMULȚĂMIRE INTRE SĂTENI ȘI STĂPÂNI ȘI URMĂRILE LOR.

1. Intăia pricină de dușmănie între sătean și stăpân. Incercarea de robire.

Am vorbit mai sus de sătenii cu libertate limitată numiți *vecini,* cari nu se puteau mută din satul unde locuiau și făceau stăpânilor un număr de zile de slujbă mai mare decât sătenii slobozi. Documentele ni dovedesc că raportul dintre acești vecini și pământul eră acelaș ca al sătenilor slobozi; ei se folosiau de jireabiile lor ca și ceilalți săteni acolo unde împărțirea în jireabii se mănținuse și pretutindeni dădeau a zecea din roada pământului.

Insă ei erau pentru stăpâni locuitori mult mai de preț decât sătenii liberi. Pe când aceștia se puteau mută în alt sat, al cărui județ li făceà condițiuni mai bune, vecinii erau legați de acel în care se născuse și alcătuiau o populațiune statornică care închezășluià stăpânului un venit statornic din dijmă, din vama morii și din venitul crâșmei. Apoi vecinii dela început făceau judeților un număr de zile de slujbă mai mare decât acel ce-l făceau sătenii liberi. Cu încetul, prin abuz, stăpânii nu numai că înmulțiră foarte mult acest număr de zile, dar începură a întrebuința pe vecini la fel de fel de slujbe casnice, ca robii, deosebite de munca pământului.

Stăpânul având astfel un îndoit interes să transforme pe sătenii liberi în vecini, începù să recurgă la tot feliul de mijloace cari de cari mai arbitrare, mai nedrepte și mai frauduloase pentru ai ademeni să se vecinească. Iar pentru acei cari cu nici un preț nu voiau să-și înstrăineze libertatea, se găsiau

www.dacoromanica.ro

atât martori plătiți cari să jure că părinții lor fusese vecini cât și judecători fără conștiință cari să-i robească pe temeiul unor asemeni mărturii[1]).

In Moldova starea legală a obștiei a fost totdeauna acea de libertate desăvârșită, iar vecinătatea o stare de excepțiune. Insă este cert că arbitrarul și frauda izbutise să aducă, la sfârșitul veacului XVII și la începutul celui următor, pe cea mai mare parte a țărănimii la starea de vecinătate.

Intr'o vreme chiar boierii, găsind că cu vecinirile individuale merg prea incet, incercase să ieà măsuri obștești voind să sta torniceasca ca lege că acel om care a stat în sat boieresc doisprezece ani să rămâie pe urmă vecin al stăpânului acelui sat. Această năzuință se izbi insă până și de puținul simț de dreptate al Domnului de pe atunci, Constantin Duca, fiul cumplitului Arnăut Gheorghe Duca. Acest Domn care a fost departe de a fi din cei mai buni răspinse cu hotărîre această pretențiune neomenoasă a boierimii. Apoi pe lângă că, la Divan, nu îngăduià ca boierii să vecinească oamenii pe nedrept, prin mijloace viclene și meșteșugite, el înfiera purtarea lor prin cuvintele: „Cu păcat este să-l robești pe frate-tău căci păgânii își cumpără robi pe bani și in al șaptelea an îl iartă alții și mai curând li dau slobozenie; iară tu ești creștin și neluându-l pe bani, și fiind creștin ca și tine, și tu vrei în veci să-l vecinești".

Dacă vecinirea cu toptanul a țărănimii nu izbutì. acea individuală fu urmată necontenit cu succes și nu poate încăpeà îndoială că, in întâia jumătate a veacului XVIII, cea mai mare parte a țărănimii erà redusă la vecinătate și că starea românilor vecini incepuse a nu se mai deosebi aproape de loc de acea a robilor țigani.

Desăvârșirea reducerii la starea de robie a țărănimii moldovenești întregi fù impiedecată de Constantin Mavrocordat. Acest Domn care desființase vecinătatea in Țara Românească la 1746, pentru temeiuri fiscale, o desființă de fapt la 1749 și în Moldova pentru aceleași pricini.

[1]) Vezi numeroasele cazuri citate in *Pământul, Sătenii și Stăpânii* pag. 259.

www.dacoromanica.ro

Lupta susţinută de ţărănime vreme de veacuri pentru a se apără de o şerbire care din zi în zi se făceà mai cumplită, alaiul mereu crescând de silnicii, de vicleşuguri, de meşteşuguri şi lipsa de orice simţ de dreptate ce ea avù să înfrunte, nu putù să nu deà naştere, să nu hrănească şi să nu înrădăcineze în inima ei, o puternică simţire de ură împotriva asupritorilor ei.

Iar când vecinătatea fu desfiinţată de fapt, nemulţămirea stârnită de suferinţele ei nu avù vreme să dispară, căci ţărănimea se văzù tot atât de crunt lovită de lăcomia clasei stăpânitoare pe alt tărâm.

Vecinirea ţărănimii pare a fi mers mult mai răpede în Ţara Românească decât în Moldova: este probabil că în veacul XVI cea mai mare parte a poporului căzuse la vecinătate, căci actele ni arată că numirea de *rumân*, dată în deobşte săteanului din Ţara Românească, coincidă cu acea de vecin şi că starea de *rumânie* este identică cu acea de vecinătate. Sub Mihaiu Viteazul starea de rumânie sau vecinătate se întinde asupra tuturor acelor cari *şăd* pe un pământ a căreia judeţie este a altuia. Rumânia sau vecinătatea devine deci starea legală a ţărănimii muntene.

Dar din conţinutul actelor veacurilor XVII şi XVIII se pare că starea rumânilor din Muntenia nu era atât de jalnică ca aceea a vecinilor din Moldova.

Nu cunosc acte din cari să reiasă că *rumânii* erau trataţi ca robii şi întrebuinţaţi la slujbele casei, vânduţi deosebit de pământ sau împărţiţi (fără pământ) între moştenitorii stăpânului lor.

Dat fiind că stăpânii nu făceau plugărie aproape de loc, cred că marea povară a rumâniei erà alcătuită mai ales de faptul că omul nu erà slobod să se mişte din loc în loc.

Părerea cum că în Ţara Românească sătenii erau vecini dela început, este nimicită cu desăvârşire prin faptul că Mihaiu Viteazul a decretat şerbirea tuturor acelor cari şădeau în satele a căror judeţie erà a altuia. Dacă toţi sătenii ar fi fost dela început vecini, n'ar fi fost trebuinţă de a decretà o nouă măsură. Aceasta este cea mai bună dovadă că cel puţin o parte din ţărănimea Munteniei erà slobodă.

www.dacoromanica.ro

2. A doua pricină de duşmănie între sătean şi stăpân: sporirea slujbei.

Slujba fusese din vechime de trei zile pe an; deşi până la Constantin Mavrocordat nu găsim nici o legiuire prin care s'ar fi sporit la un număr mai mare de zile, este probabil că, mai ales în satele în cari stăpânii işi aveau aşăzarile, sătenii să fi fost constrânşi, în chip abusiv, să lucreze zile mai multe. Constantin Mavrocordat, la 1742, în urma cererii Egumenilor mănăstirilor, *spori* slujba oamenilor aşăzaţi în satele mânăstireşti, statornicind că: *„fiecare om care nu este vecin şi şade pe o moşie mănăstirească, de orice breaslă ar fi el, să aibă a sluji mânăstirii 12 zile pe an ori cu carul cu boi ori cu palmele ori cu sapa după cum îi va poronci Egumenul şi să deà şi dijma locului după obiceiu“* [1]).

Nu există legiuire din aceeaş vreme pentru sătenii *şăzând* pe moşii boiereşti, dar din actele contimporane reiesă că, pentru aceştia, slujba erà acuma de şease zile pe an, adică îndoit cât fusese în vechime şi că acele zile de slujbă erau evaluate la câte un potronic fiecare. Clasa stăpânitoare izbutise deci pe nesimţite să facă îndatorirea slujbei îndoit de grea pentru săteni.

Stăpânii foarte nemulţămiţi de desfiinţarea vecinătăţii, căutară să se despăgubească sporind numărul zilelor de slujbă a sătenilor aşăzaţi în satele lor şi peste numărul de şease la care ajunsese prin abuz, năzuiră la acel de douăsprezece de care se folosiau mănăstirile.

Ţarigradul începù, în a doua jumătate a veacului XVIII, să se îndestuleze cu grâne din Moldova şi din Ţara Românească. Vânzările de pâne făcute *cabanlâilor* însărcinaţi cu aprovizionarea *Cabanului*, cei mai mulţi Laji, foşti Ieniceri din Trapezunt, erau puţin remunerătoare pentru ţărani şi acei din răzăşi cari-şi lucrau singuri pământurile. Pe lângă că cumpărătoarele se făceău pe preţuri statornicite de *Caban*, apoi Lajii le mai luau adesea fără a plăti nimic, mai maltratând pe vânzători. Dar pentru stăpâni ele erau totuş fotositoare, căci pânea fiind produsă de zilele de *boieresc* sau de slujbă a sătenilor, nu-i

[1]) *Ibid.*, p. 316.

www.dacoromanica.ro

costă pe ei nimic: preţul pe care o vindeau, cât de prost era, rămânea întreg în pungile lor.

Zilele de slujbă erau înainte o îndatorire uşoară precum reiesă chiar din numele de *clacă* ce i s'a dat şi fusese până atunci întrebuinţate mai cu samă la coasă şi la cărături uşoare. Acuma ele începură a fi întrebuinţate în muncă grea: arătură, semănătura, secere, prăşilă.

Stăpânii izbutiră să obţină, la 1 Ianuarie 1766, dela cel mai bun Domn ce l'au avut ţările române în veacul XVIII, dela Grigore (III) Ghika, un hrisov [1]) prin care nu numai că se recunoşteă stăpânilor dreptul de 12 zile de slujbă dela sătenii aşăzaţi în satele lor, dar se mai stabileşte pentru fiecare zi un *nart* sau cătime de muncă obligatorie. Şi pentru prăşilă (12 prăjini) secere (15 prăjini) şi coasă (40 prăjini) această cătime de muncă întrece îndoit şi întreit puterile unui om.

Dar lăcomia stăpânilor nu fu mulţămită nici cu asemenea foloase!

Impărţirea Poloniei făcu pe un număr însemnat de Jidovi să năpădească în Moldova. Ei învăţară pe boierii moldoveni să facă velniţi şi li povestiră cum ţaranii poloni lucrau câte trei şi câte patru zile pe săptămână stăpânilor lor. Pe de altă parte exportul grânelor spre Ţarigrad care crescuse simţitor în urma încheierii păcii şi a înlăturării oricărui pericol de năvălire din partea Tătarilor a căror ţară fusese cucerită de Ruşi, fură atâtea îmbolduri pentru plugărie.

Apoi boerii noştri mai auzise dela oştenii ruşi, cari stătuse cinci ani în ţară, câte erau îndatoririle către stăpânii lor a sătenilor cari trăiau sub oblăduirea slăvitei Impărătese.

Boierii Divanului, având pe Mitropolitul Gavril Calimah în frunte, fac Domnului, la 1 Aprilie 1775, o anaforă [2]) foarte încurcată, în care se plâng de nedreptatea ce s'a făcut stăpânilor prin desfiinţarea vecinătăţii, de paguba pricinuită de săteni stăpânilor pe a căror moşii şăd şi sfârşesc prin a propune ca sătenii, precum dau stăpânilor a zecea parte din rodurile pământului, să li deă de acum înainte şi din zece zile una.

[1]) *Ibid.*, p. 326, textul p. 462.
[2]) *Ibid.*, p. 333, textul p. 468.

www.dacoromanica.ro

Această lacomă pretenţie rămase fără răspuns doi ani şi jumătate. Tocmai în ajunul uciderii lui Grigore Ghika din ordinul Sultanului, vedem pe acest nenorocit Domn dând un hrisov prin care, la indatoririle impuse sătenilor prin hrisovul dela 1 Ianuarie 1766, mai adăugia acele următoare:

1. Lucrarea de către fiecare săteanu a două clăci la ce va avea trebuinţă stăpânul moşiei.

2. Întocmirea de către locuitori a iazurilor şi a morilor.

3. Darea de ajutor de către săteni la repararea acaretelor de pe moşie.

4. Facerea, la moşiile cu aşăzări, a unei *podvezi* sau cărături cu depărtare măsurată, de către fiecare săteanu.

5. Aducerea de către fiecare săteanu a două care lemne de foc.

Adică încă 3 zile statornice pe lângă un număr nehotărît de zile de reparaţie la iazuri.

La 1805, boerii cerură lui Alexandru Moruz [1]) ca, până ce vor puteă obţine mult dorita zeciuială a zilelor anului, slujba făcută lor până atunci de sătenii şăzători pe moşiile lor, fiind mult prea mică în comparaţie cu foloasele ce trag acei locuitori, să se lămurească mai bine îndatorirea slujbei datorite stăpânilor, propunând ca:

I. Câte pluguri sunt într'un sat să are câte 8 prăjini fălceşti primăvara sau toamna, după trebuinţa stăpânului.

II. Fiecare gospodar să prăşască de două ori câte 15 prăjini fălceşti de popuşoi pe an, să le culeagă şi să le care la coşerele stăpânului.

III. Fiecare casaş să secere pe tot anul câte 30 prăjini fălceşti şi să le care la aria stăpânului.

IV. Fiecare casaş să cosească pe tot anul, să adune şi să clădească în stog câte o falce iarbă.

V. Fiecare săteanu să lucreze stăpânului câte 4 zile pe an, ca acele ce se obişnuiau până atunci la orice slujbă ar avea trebuinţă stăpânul.

VI. Fiecare săteanu să aducă la aşăzarea stăpânului câte două care lemne de foc, însă depărtarea pădurii fiind prea

[1]) *Ibid.*, p. 346, textul p. 488.

www.dacoromanica.ro

mare, să se învoiască cu stăpânul moşiei lucrând acele două zile la altă slujbă.

VII. Satele de pe margine cari se hotăresc cu raelele turceşti şi cu Ţara Românească să lucreze numai în jumătate.

VIII. Locuitorii să fie ţinuţi a da ajutorul ce va fi de trebuinţă la meremetul iazurilor şi morilor, dar când se vor face din nou să le facă stăpânul.

IX. Dijmă să dea din toate a zecea, cum şi din legumele făcute în ţarină pentru negustorie, osebindu-se numai acele din grădini pentru însuş trebuinţa lor. Atât sătenii cât şi lăturaşii să fie datori a strânge şi a cară dijma la aria şi la coşerele stăpânului, neridicând nimeni pânea lui până nu va da dijma. Iar stăpânul este îndatorit a dijmui la vreme.

X. Asemene vor strânge sătenii dijma fânului, făcând-o stog pe locul unde au cosit.

XI. Dijma de stupi va fi din cincizeci unul, iar pentru mai puţini sau câţi vor trece peste cincizeci, vor plăti câte 5 parale de stup.

. . . . . .

XV. La moşiile unde nu vor avea trebuinţă stăpânii de lucru să se urmeze învoiala ce se va face cu locuitorii.

XVI. Fiecare om casaş sau holteiu în vârstă, fără tată, care va fi destoinic de slujbă, să aibă a lucra cele rânduite, iar flăcăul neînsurat nu, lucrând tată-său pentru el; neputincioşii şi nevolnicii să nu se supere.

XVIII. Slujba se va face pe moşia pe care şăd sătenii sau pe alta depărtată de cel mult patru sau cinci ceasuri. De va vrea stăpânul să-i ducă cale de şapte ceasuri, să le ţie pierderea vremii dusului şi a întorsului.

Intăiul aşăzământ al lui Grigorie Ghika impunea sătenilor un număr de zile aproape întreit decât pretindea, iar al doilea aşăzământ al aceluiaş Domn mai îngreuia această slujbă încă cu 5 zile statornice pe lângă un număr nederminat de zile de *meremet* (reparaţie). Acel dela 1805 însă vorbeşte numai de 3 zile la deosebite trebuinţi ale stăpânului şi de un număr tot nederminat de zile de meremet: încolo stabileşte, ca slujbă datorită de fiecare gospodar, nişte cătimi de muncă bine determinate şi anume: 80 prăjini arătură grăpată, 15 prăjini praşilă

www.dacoromanica.ro

carată şi pusă în coşere, 30 prăjini secere carată şi clădită, 80 grăjini coasă adunată şi pusă în stog, transportul a două care lemne.

Pentru o falce arătură grapată trebuesc cel puţin 3 zile cu 4 boi.

Pentru 15 prăjini prăşila de două ori, cu cules, disjocat carat şi pus în coşere şi caratul strujănilor trebuesc cel puţin 10 zile cu palmele şi 2 zile cu carul.

Pentru 30 prăjini secere carată trebuesc 3 zile cu palmele şi 1 cu carul.

Pentru 80 prăjini coasă adunată şi pusă în stog trebuesc cel puţin 8 zile cu palmele şi 2 cu boii.

Dacă la aceste adăogim cele 4 zile de clacă şi caratul a două care lemne, obţinem un total de 35 zile, din care 25 cu mânile şi 10 cu carul, la cari se mai adaogă un număr nedeterminat de zile de reparat. Iată deci că stăpânii de pe atunci ajunsese a se folosi de mai mult decât de zeciuiala zilelor anului [1]).

Şi să nu se creadă că această socoteală exagerează sarcinile impuse săteanului de aşezământnl dela 1805. Beizadea Neculai Şuţu, ale cărui simţiminte conservatoare nu pot fi puse la îndoială, care căutase moşii şi ca arendaş şi ca proprietar şi

[1]) In urma cercetării foarte amănunţite făcută de mine în cele mai multe ţinuturi din Moldova, în cursul verii trecute m'am încredinţat că câtimea de 6 prăjini de prăşilă ce o indicam în *Pământul, Sătenii şi Stăpânii* ca fiind media ce o poate lucrà un om, este fără îndoială exagerată şi nu poate fi atinsă decât de prăşitori aleşi şi în condiţiuni excepţional de favorabile. Intinderea medie ce un prăşitor obişnuit o poate prăşi pe zi nu trece peste 4 prăjini moldoveneşti; mă voiu servì deci de această medie pentru a socoti valoarea praşilei în cartea de faţă. Cifrele date în *Pământul, Sătenii şi Stăpânii*, Cartea IV, trebuesc deci modificate în consecinţă.

Pentru cules şi disjocat se socotesc însă 6 prăjini pe zi.

Observ că această întindere de 4 prăjini moldoveneşti (716 metri pătraţi) este absolut identică cu acea de o şeptime de pogon ce Regulamentul Organic din Ţara Românească impune ca lucrul unei zile de praşilă.

Când arătura a fost proastă, pământul bătut de ploi şi popuşoii sunt buruienoşi, se întâmplă ca cel mai bun prăşitor să nu poată prăşì nici două prăjini pe zi.

www.dacoromanica.ro

trăise ani îndelungaţi la ţară, evaluează munca impusă săteanului de aşezământul lui Moruz dela 36 la 40 zile pe an[1]).

Când stăpânii nu aveau nevoe de zile de muncă, ceeace se întâmplă în cele mai multe cazuri, ei le preschimbau în bani.

Iată deci că, în cursul unui veac, slujba de trei zile datorite stăpânului de sătean sporise în 40 zile dacă nu mai mult, ea se înzecise.

Actele vremii ni dovedesc că sătenii moldoveni se împotriviră în multe locuri la această serie de îngreuieri a îndatoririlor lor. Această împotrivire avea o formă mai mult pasivă, dar este cert că, in multe locuri, aşăzămintele în urma acestei împotriviri pasive nu putură să fie puse în aplicare, căci vedem învoieli cu totul deosebite de stipulaţiunile acelor aşăzăminte, fiind în vigoare pe alocurea până la aplicarea Regulamentului Organic.

Nu încape îndoială că la 1805 mai trăiau încă oameni cari copilărise sub regimul celor trei zile de slujbă. Şi ei au trebuit negreşit să povestească nepoţilor cari erau îndatoririle către stăpâni a părinţilor lor şi cum, în cursul vieţii lor, această îndatorire crescuse necontenit. Ni putem lesne inchipui simţirile stârnite în inimile ţărănimii de fiecare nouă îngreuiere, decretată pe spinarea lor de Domnul străin care cumparase Domnia, spre a mai potoli lăcomia stăpânilor.

Ţaranii auzise dela bătrâni cum părinţii lor trebuiau să se păzească necontenit de stăpânul care voiă să-i vecinească şi acuma, văzând cum slujba creşteă nemăsurat din veac în veac de om, vedeau braţele lor ameninţate de o nouă robire. Duşmanul părinţilor fusese stăpânul, duşmanul lor eră tot stăpânul.

Ţaranji din Ţara Românească erau toţi *rumâni* (vecini) până la 1746, când *rumânia* fu desfiinţată de Constantin Mavrocordat, acelaş care desfiinţă cu trei ani mai târziu vecinătatea în Moldova. Nu cunosc acte cari să lămurească numărul de zile de lucru ce ei erau datori să-l facă stăpânilor în momentul oborîrei *rumâniei*. Această slujbă a fost fără îndoială

[1]) Prince Nicolas Soutzo. *Notions Statistiques sur la Moldavie*, p. 88—89.

www.dacoromanica.ro

la început de 3 zile, după obiceiul obştesc al neamului; mai târziu stăpânii, folosindu-se de faptul că ţăranii erau şerbi, vor fi sporit pe alocurea cătimea slujbei, dar nu cu mult, căci nu ar fi avut ce să facă cu dânsa. Stăpânii din Ţara Românească de abiă în urmă au început să facă, pe o scară foarte mică, plugărie pentru socoteala lor: în veacurile XVI, XVII şi întâia jumătate a veacului XVIII, nici că se gândiau la asemenea lucru.

Alexandru Ipsilant, în *Pravila* lui, statorniceşte *claca* (slujba) datorită stăpânului de către sătean la 12 zile pe an [1]). Această măsură este vederat înrâurită de legiuirea dela 1 Ianuarie 1776 a lui Grigorie Ghika în Moldova. Aceste 12 zile nu se întrebuinţau în deobşte de stăpânii din Ţara Românească pentru munca pământului ci, în marea majoritate a cazurilor, se preschimbau în dare bănească.

Este cert însă că această sporire a muncii la 12 zile a rămas adesea slovă pe hârtie şi că în multe locuri se făceau între stăpâni şi săteni, pentru clacă, tocmeli în cari numărul zilelor de muncă erà mult mai mic.

Acest fapt se dovedeşte prin faptul că *Legiuirea lui Caragea*, în Capitolul VI [2]), care tratează despre clacă, li interzicea stăpânilor să facă, cu sătenii de pe moşiile lor, învoieli în cari claca ar fi de mai puţin decât 12 zile, şi chiar pronunţă pedepse pentru acei stăpâni cari ar săvârşi învoeli cu clacă micşorată. Din actele dintre 1778 şi 1828 pare a rezultà că, în deobşte, numărul zilelor de clacă în Ţara Românească erà mai aproape de 6 decât de 12.

Despre un *nart al zilei de clacă*, sau cătime de muncă fixă şi obligatorie pentru ziua de clacă, nu găsim în Ţara Românească nici urmă până la Regulamentul Organic.

Dacă năzuinţa stăpânului de a impune săteanului un număr anual de zile de muncă din ce în ce mai mare a avut fără îndoială fiinţă în Ţara Românească ca şi în Moldova şi dacă ţărănimea din dreapta Milcovului a trebuit să se apere împotriva acestei năzuinţi a stăpânilor susţinuţi de Domnii fanarioţi, nu este mai puţin adevărat că în această privinţă lăcomia

[1]) D. C. Sturdza-Scheianu, *Acte şi Legiuiri*, I, p. 83.
[2]) *Ibid.*, *ibid.*, p. 88.

www.dacoromanica.ro

stăpânilor munteni a fost neasemănat mai mică decât acea a stăpânilor moldoveni. De cererea de zeciuială a zilelor anului nici urmă nu găsim.

Antagonismul între amândouă clasele pe terenul câtimii de muncă a existat şi în Muntenia, dar într'o măsură cu mult mai mică decât în Moldova.

3. **A treia pricină de duşmănie între sătean şi stăpân: hrăpirea dreptului de folosinţă asupra hotarului aşăzării.**

Dreptul de folosinţă al săteanului asupra hotarului aşăzării din care făcea parte, în schimbul slujbei şi a dării de a zecea parte din rodul pământului este una din caracteristicele vechiului obiceiu al neamului. Il găsim în toate ţările locuite de Români, el rezultă atât din numeroase acte domneşti cât şi din cele mai vechi legiuiri scrise ale Ţărilor Române: *Pravila lui Vasile Lupu* şi *Pravila lui Mateiu Basarab*, identice din cuvânt în cuvânt [1]). El este exprimat de urbariul lui Grigore Calimah, la 1768, care [2]), la art. XV, recunoaşte că săteanul are drept, în schimbul slujbei şi a dijmei, la toată întinderea de pământ de care are trebuinţă. Ponturile lui Mihaiu Suţu în Moldova din 28 Decembre 1794 [3]), poroncile Divanului Ţării Româneşti [4]) în vremea ocupaţiei austriace dela 1790 cari îndatoresc pe sătean să are şi să semene cât mai mult loc, ni dovedesc că acest drept de folosinţă al ţăranilor asupra hotarului aşăzărilor lor era încă neştirbit la sfârşitul veacului XVIII. Anaforaua boierilor Divanului Moldovei din 20 Februarie 1803 [5]) ni arată că stăpânii nu puteau arendà prisoasele neîntrebuinţate ale moşiilor lor până ce nu întrebau mai întâiu pe sătenii *şăzători* pe acele moşii dacă nu vor să le ieà ei şi că, chiar în cazul când, în urma declarării sătenilor că nu ieau acele prisoase, stăpânii le arendau pe termen de mai mulţi ani, sătenii erau în drept, după

[1]) *Ibid., ibid.*, p. 1 sq.
[2]) *Ibid., ibid.*, p. 28.
[3]) *Ibid., ibid.*, p. 46.
[4]) *Ibid., ibid.*, p. 77.
[5]) *Ibid., ibid.*, p. 49.

www.dacoromanica.ro

întâiul an de arendă, să ieà acele prisoase sub singura îndatorire de a face cunoscută voința lor înainte de ziua de Sf. Gheorghe a acelui an.

Numai în anul 1805, in Moldova, vedem pe Alexandru Moruz mărginind, în urma insistențelor boierimii, întinderile de imaș și fânaț de cari poate să se folosească un locuitor la câte jumătate de falce de fiecare din aceste două categorii de pământ pentru fiecare cap de vită, numărul cel mai mare de vite pentru cari stăpânii sunt datori să deà imaș și fânaț fiind de 16 între Nistru și Prut, de 12 între Prut și Siret și de 6 între Siret și Munți. Aceasta este întâia mărginire; ea este relativă la imaș și fânaț, dar locul de arătură rămâne încă nemărginit[1]).

Săteanul moldovean care-și apără până acuma cu greu munca brațelor împotriva năzuinților stăpânului, se vedeà acuma mărginit și în dreptul de folosință al hotarului de care se bucurase din moși și strămoși. Din toate părțile stăpânul îl călcà în toate, de stăpân trebuià să se păzească. Munca datorită de el sporià, pământul folosit de el scădeà, și toate in folosul stăpânului!

In Țara Românească dreptul de folosință al săteanului asupra hotarului așăzării din care făceà parte n'a suferit, după cât știm, nici o știrbire până la Regulamentul Organic. Sătenii s'au folosit de toată întinderea ce voiau să cultive în schimbul clăcii și a dijmei care erà din cinci una pentru fân și din zece una pentru roada din arături[2]).

4. **A patra pricină de dușmănie între sătean și stăpân: hrăpirea ocinelor răzășești.**

Această pricină de dușmănie este cu mult mai parțială decât celelalte, căci numărul răzășilor moldoveni precum și acel al moșnenilor munteni a căror ocine au fost hrăpite în cursul veacurilor de puternici ai vremilor, deși însemnat în sine, este mic față de obștia țărănimii care a avut să lupte cu greutățile expuse în cele trei paragrafe din urmă.

[1]) *Ibid., ibid.*, p. 50.

[2]) In Moldova se dădeà a zecea și din fân.

www.dacoromanica.ro

Am văzut mai sus ce erau răzăşii şi care era originea lor. Am arătat aiurea [1]) mijloacele silnice şi frauduloase, mergând dela înşelăciune până la crimă, întrebuinţate de puternicii de pe vremuri pentru a-şi însuşi părţile de ocină a acelora din răzăşi şi moşneni ai căror moşii se îmbucătăţise mai tare în urma necontenitelor împărţeli. Tot greul era pentru boier să se *vâre* într'o obştie de răzăşi sau moşneni: să devie astfel şi el răzăş sau moşnean, dobândind dreptul de a cumpără părţi de răzăşie. Nu era mijloc pe care să nu-l întrebuinţeze vecinul puternic pentru a ajunge la acest scop: siluire, fraudă, corupţiune, toate erau încercate pe rând. Odată vârît în obştie, boierul juca din coate şi, cu toată împotrivirea uneori foarte dârză a răzăşilor, mai totdeauna izbutia, ajutat de complicitatea şi voia veghiată a tuturor diregătoriilor, dela cea mai mică până la cea mai mare, să se facă stăpân pe întregul hotar.

Aceste stingeri de obştii de vechi moşinaşi au fost mai cumplite şi mai generale în Ţara Românească decât în Moldova. Documentele munteneşti ni arată că, în a doua jumătate a veacului XVI, era în fiinţă un mai mare număr de obştii de moşneni în Ţara Românească decât în Moldova: îmbucătăţirea, dintr'o pricină sau alta, atinsese mai multe hotare în dreapta decât în stânga Milcovului. Pe de altă parte greutatea birurilor devenise cumplită şi aceste biruri se luau în întreprindere de boierii cei mari. Oamenii neavând cu ce plăti, se vindeau boierului în a cărui samă rămăsese strângerea birului datorit de satul lor, cu moşie cu tot, devenind rumânii (vecinii) acelui boier. Actele munteneşti din veacurile XVI şi XVII ni arată nenumărate cazuri de aseneme natură.

In Moldova, nu se poate constată nici măcar un singur caz în care o obştie s'a vândut întreagă vecină, prin acelaş act: vecinirile sunt totdeauna izolate; în Ţara Românească se vindeă în aceeaş zi obştia întreagă. In Moldova răzăşii nu se vindeau nici odată vecini odată cu vânzarea pământului lor; se întâmplă numai că urmaşii acelor răzăşi, rămaşi fără de pământ, să devie vecini dintr'o împrejurare oareşcare, la a doua sau a treia generaţie. In Ţara Românească moşnenii se vindeau mai

[1]) *Pământul, Sătenii şi Stăpânii*, p. 191 sq., 299 sq., 307 sq.

www.dacoromanica.ro

totdeauna odată cu ocinile lor. La simţirea de ură, de altmintrelea destul de firească, a aceluea care şi-a înstrăinat ocina, mai ales în chip silnic şi nelegiuit, către acel care o dobândise astfel, venià să s'adauge altă ură pentru acel care devenise stăpânul şi adese ori un stăpân aspru, brutal şi lacom al nefericitului vânzător.

5. **A cincea pricină de duşmănie între sătean şi stăpân: arbitrarul stăpânului.**

Judeţul sau vatamanul său erà singurul judecător al săteanului pentru pricinile obişnuite! Numai crimele ca tâlhăria, omorul şi darea de foc, precum şi *deşugubina* erau judecate de oamenii domneşti. Gâlcevile şi neînţelegerile de toate zilele între sătenii unui sat erau judecate numai de judeţ sau de vatamanul său şi cu această judecată se mulţămiau sătenii mult mai bine decât cu acea domnească, căci erà mult mai ieftenă şi mai puţin jăcaşă. Pentru greşelile obişnuite asemene sătenii se judecau de către stăpânul satului sau de către vatamanul acestuia: judecata lor erà probabil brutală, bataia jucând întrînsa un mare rol, dar acea a diregătorului domnesc de ţinut ar fi fost probabil şi mai crudă şi sătenii n'aveau nici un dor să facă cunoştinţă cu temniţa domnească.

Dar pricinile dintre stăpân şi sătean cine le judecà? Tot stăpânul. In neînţelegerile lui cu săteanul stăpânul erà totodată împricinat şi judecător şi împotriva hotărîrilor lui nu erà nici apel nici recurs. *Intre miile de cărţi de judecată emanând dela Domn şi dela boieri cari mi-au trecut prin mâni, atât publicate cât şi nepublicate, nu cunosc nici una care să fie relativă la o judecată între un stăpân şi săteanul lui pentru daraverile de toate zilele obişnuite între ei.*

Pricinile de vecinătate judecându-se de Domn şi, până în mijlocul veacului XVIII, neexistând încă, între sătean şi stăpân, alte interese potrvnice, rălele ce dreptul de judecată al stăpânului le trăgeà după sine erau precumpănite de foloasele lui. Dar el deveni nesuferit în curând căci stăpânul începù să năzuiască la robirea muncii săteanului. Dacă Domnul intervenià câte odată

www.dacoromanica.ro

când reclama un sat întreag, nu cunosc caz în care el să fi judecat (afară de pricinile de vecinătate) jalba unui sătean asupra stăpânului său.

Pentru orice greşală adevărată sau închipuită a săteanului, stăpânul judecà; el singur hotărà dacă este vină sau nu şi care este pedeapsa cuvenită. Orice neînţelegere între sătean şi stăpân pentru neîndeplinirea datoriilor celui de întâiu către cel de al doilea, de stăpân erà judecată. Date fiind lipsa de cultură şi de creştere a clasei stăpânitoare, arbitrarul şi lipsa de scrupul cari domniau în ţară şi dispreţul pentru dreptul celui slab, ni putem închipuì de ce fel de judecată aveà parte ţaranul dela stăpânul înzestrat cu atât de nemărginită putere.

Până pe la mijlocul veacului XVIII el mai aveà la îndămână un mijloc de scapare împotriva unui arbitrar prea mare: mutarea în alt sat. Trebuià în asemene caz să părăsească sădirile lui şi casa în cari adesea se născuse şi crescuse, în care petrecuse toată viaţa, să-şi părăsească rudele şi tovarăşii cu cari copilărise şi ajunsese la vârstă coaptă. Dacă acest mijloc erà dureros, el totuş erà un chip de mântuire în caz de arbitrar din cale afară nesuferit. Dar după ce Constantin Mavrocordat, pretinsul reformator, pentru scopuri fiscale legă întreaga ţărănime de glebă, atât în Ţara Românească cât şi în Moldova, rămase închisă şi această cale de mântuire. Ţăranului îi rămase un singur mijloc de apărare împotriva arbitrarului şi a lăcomiei stăpânului: rabdarea, supunerea cea mai nemărginită la poroncile lui şi smerenia cea mai desăvârşită.

6. Exacţiunile diregătorilor şi a oamenilor domneşti de rând au contribuit mult la duşmănia dintre popor şi clasa stăpânilor.

Dăjdiile erau, aproape dela început, număroase şi grele; chipul în care se împliniau, brutalitatea şi lăcomia slujbaşilor mari şi mici însărcinaţi cu împlinirea lor le făceau şi mai nesuferite: vedem actele domneşti dela începutul veacului XVII înfierând adesea acele împliniri cu cuvântul de *prădare* [1]). Cu

[1]) *Ibid.*, p. 286.

www.dacoromanica.ro

cât ne apropiem de epoca modernă cu atâta dările şi corvezile se înmulţesc, mai ales din cauza setei de bani veşnic nepotolită a Turcilor. Boierii însărcinaţi cu strângerea dărilor, în mare parte acum străini călăuziţi şi ei numaî de o nemărginită lăcomie, caută să se pricopsească la asemenea prilejuri, împlinind dela dajnici sume mai mari decât cele datorite. Agenţii lor subalterni, adesea spuma Răsăritului, stăpâniţi de aceleaşi pofte ca şi mai marii lor, nu se dau înapoi dinaintea nici unui mijloc pentru a stoarce din ţaran cât mai mult: batjocura, amenin-ţarea, bataea, schingiuirea, siluirea, toate sunt întrebuinţate fără altă măsură decât acea a cruzimii şi a lăcomiei împlinitorului.

Acela care se făceà vinovat de vro faptă căzând sub judecata oamenilor domneşti se puteà privi ca un om stâns de pe faţa pământului. Vina puteà să fie adevărată sau închipuită, soarta lui erà aceeaş: schinguire crudă şi despoiare de tot ce erà a lui. Doară din aceste judecăţi trăgeà diregătorul cea mai însemnată parte a venitului său.

Cu toată lipsa lui de cultură atât de desăvârşită, ţaranul îşi dădeà foarte bine samă că nu toţi banii storşi dela el se duc la Domnie şi la Turci, ci că o parte intră în buzunarele împlinitorilor iar alta, mai mare, în acea a diregătorilor. Şi acei diregători erau boieri, nume sub care el înţelegeà pe oricine purtà o haină deosebită de a lui şi aveà putere să-l asupreasca. Tot boier erà şi judecătorul în ghiarele căruia se topise dacă nu avutul lui, acel al unei rude sau a unui consătean.

El ştià că pentru dânsul dreptate nu este, că dreptatea are fiinţă numai pentru acel care are trecere şi bani care s'o cumpere dela judecător.

7. Imprejurări care au îngreuiet încă aceste temeiuri de nemulţămire a poporului.

Aproape aceleaşi temeiuri de duşmănie între popor şi clasele stăpânitoare au avut fiinţă şi în celelalte ţări europene; şi ţaranul francez şi acel german au cunoscut jugul greu al şerbirii; servajul a fost chiar pentru el cu mult mai grozav decât vecinătatea pentru ţăranul nostru. Ocinile ce le-a avut i s'au răpit

www.dacoromanica.ro

atât în Franţa cât şi în Germania; s'a încercat să i se robească braţele ca şi la noi şi jaful a fost, în tot evul mediu, temeiul pentru care puternicii vânau diregătorii. Dar, în acele ţări, acele răle au atins culmea lor prin veacurile XII, XIII şi XIV şi de atunci starea ţărănimii a mers îmbunătăţindu-se necontenit până la sfârşitul veacului XVIII sau cel mult până la mijlocul celui trecut când ea a văzut dispărând ori ce urmă a lor.

La noi, din potrivă, evul mediu, până la întemeierea Principatelor a fost veacul de aur al ţărănimii române: de atunci starea ei a mers înrăutăţindu-se din zi în zi, în folosul clasei stăpânitoare, până la Regulamentul Organic care a alcătuit cea mai cumplită din despoierile ce a avut să le îndure[1]). Pe când la 1832, în celelalte ţări, cumplitele suferinţi ale ţărănimii se pierdeau într'un trecut depărtat şi nu mai alcătuiau decât o ştearsă amintire, ţărănimea română primiă atunci lovitura cea mai mare.

In Germania, în Franţa, în Italia, clasa stăpânitoare, nobilimea, erà număroasă şi chiar acolò unde, ca în Anglia, ea erà de origină străină, în cursul vremii se identificase cu totul cu poporul supus ei: vorbià limba lui, trăia viaţa lui.

La noi, din potrivă, stângerea obştiilor răzăşeşti, alcătuirea latifundiilor şi sărăcirea, în vremea Domniei fanariote, a celor mai multe neamuri cnejeşti, reduse boierimea română la începutul veacului trecut la o mână de oameni. În vremea lui Mihaiu Sturdza erau în toată Moldova 1000 de moşii boiereşti[2]). De vreme ce mulţi boieri stăpâniau fiecare mai multe moşii, putem conchide că numărul stăpânilor erà cu mult mai mic decât acel al moşiilor şi nu va fi trecut peste 7—800. Dacă admitem pentru Ţara Românească un număr îndoit, ceeace este sigur exagerat, ajungem la un total de 2220—2300 stăpâni pentru amândouă ţările. Şi acest număr infim de oameni aveau tot, pe când obştia poporului nu aveà nimica.

Faptul că ei, sătenii, asupriţi şi nedreptăţiţi, erau mulţi, pe când stăpânii cari îşi însuşise pământul şi puterea erau atât

[1]) Dar nu erà cea de pe urmă: aceasta a fost cu bună samă Legea Rurală a lui Cuza, reforma nesăbuită care, pentru ziua de faţă, a jertfit viitorul întreg.

[2]) Prince Nicolas Soutzo, *Notions Statistiques sur la Moldavie*, p. 97.

www.dacoromanica.ro

de puțini, n'a putut decât să facă ca nedreptatea de care suferiau să să li apară și mai cumplită.

Și această clasă stăpânitoare care altă dată trăià aceeaș viață cu săteanul, împărțind aceleași bucurii și aceleași nevoi, se înstrăinase acuma aproape cu desăvârșire de el, având interese potrivnice, porniri deosebite și vorbind chiar altă limbă. Stăpânul făcându-se pentru țaran din ce în ce mai străin, inima rea dintre ei nu puteà decât să sporească din asemenea împrejurare.

Nu puțin a contribuit la această înstrăinare și faptul că boierii luase, mai ales în vremile din urmă, obiceiul ca, la fiecare *resmeriță*, să fugă peste graniță căutând adăpost la străini și lăsând pe țăran să îndure singur jafurile și siluirile năvălitorilor. Vom vedeà țărani amintind stăpânilor de moșii acest obiceiu prudent, atât la 1848 în Țara Românească cât și la 1857 în Moldova.

8. Despre cauzele cari au împiedecat ca țaranul român să devină silitor și strângător.

Dela început, Românul, mai cu samă acel din Moldova și din Țara Românească, a dispus de întinderi foarte mari de pământ în deobște extraordinar de roditor, pe cari a putut crește în voie turme mari de tot soiul și din cari, prin o muncă din cele mai ușoare, a putut scoate cu înlesnire câtimi de pâne mai mult decât îndestulătoare pentru hrana lui și a dobitoacelor lui. Creșterea albinelor, căreia partea deluroasă a acestor țări erà nebișnuit de prielnică, îi mai dădeà două obiecte de export foarte căutate și cari, dat fiind prețul lor ridicat, erau susceptibile de a fi transportate departe. Vânatul și peștele de cari erà bielșug coutribuiau să-i facă traiul ușor.

Dar, pe de altă parte, Românul din Moldova și din Țara Românească a fost dela început în atingere nemijlocită cu popoare păgâne și barbare: Pecenegii și Cumanii, a căror mijloace de dobândă de predilecție erà prada. Aceste popoare întradevăr barbare, dar având o puternică organizare răsboinică, subjugase pe Românii cari, trăind fără alcătuire de Stat, în ținuturi

www.dacoromanica.ro

răslețe, vederat că nu putuse să li opună decât o împotrivire din cele mai slabe. Prădăciunile și jafurile comise de către Cumanii fugiți de frica Tătarilor în Ungaria, în mijlocul veacului XIII, cari fusese primiți acolo ca oaspeți și recunoscuse suveranitatea Regelui Ungariei, ni permit să ni facem o idee de prădăciunile, de jafurile și de siluirile la cari fură supuși, vreme de veacuri, Românii din Moldova și din Țara Românească, supuși acelor barbari. Nu încape îndoială că nime nu puteà să fie sigur de avutul sau de viața sa: dintr'o clipă intr'alta puteà să vină păgânul să-și aleagă vitele cele mai frumoase din cireadă sau din herghelia satului, pânea cea mai de soiu din gropi, lucrul cel mai de preț din casă.

Omul trăind într'o asemenea stare de nesiguranță pierde orice dor de muncă sau de câștig, într'un popor supus timp de veacuri unui asemenea traiu hărnicia și spiritul de economie nu se pot desvoltà, ci se pierd chiar când au avut vrodată ființă. Apoi sigur mai este că Românii supuși Pecenegilor și Cumanilor întovărășiau pe aceștia in năvălirile lor peste Dunăre și și peste munți. In atingerea de toate zilele cu păgânii prădalnici se învățase și ei la jaf. Aceste aplecări spre pradă și spre jaf, câștigate în urma conviețuirii lor cu Cumanii și Pecenegii s'au mănținut la ei până în vremile din urmă, câtă vreme spiritul răsboinic a trăit într'înșii, Miron Costin și Neculcea le denunța destul de des în letopisețile lor.

După întemeierea Domniei, atât într'o țară cât și în cealaltă, a urmat o perioadă de ordine relativă, datorită ocârmuirii înțelepte a câtorva mari Domnitori. Dacă această stare de ordine, chiar relativă, ar fi avut o durată mai lungă, dacă țările aceste n'ar fi fost necontenit tulburate de luptele între pretendenți și mai ales dacă n'ar fi venit cumplita stăpânire turcească, este probabil că Românul ar fi dat și el de dulceața câștigului și a bunii stări, s'ar fi folosit de neasemănata putere de rodire a pământului pe care-l așăzase soarta și ar fi devenit silitor și strângător.

Dar, cu începere încă de întâia jumătate a veacului XVI, aceste țări au fost aproape necontenit bântuite de nenumărate lupte pentru Domnie, de răsboaie între Turci și Poloni, de necontenite și pustiitoare năvăliri tătărești. Apoi Domnii, de abià

www.dacoromanica.ro

ajunşi pe scaun, se grăbiau să scoată biruri mari, iar acei însărcinaţi cu strângerea lor mai prădau pe oameni în folosul lor. Diregătorii, ştiind că diregătoriile lor sunt şi mai vremelnice decât vremelnica Domnie a stăpânului lor, se grăbiau să scoată din ele tot ce era de scos. Şi tot ţaranul purtă tot greul acestui jaf obştesc, *jaf paşnic,* dar aproape tot atât de pustiitor ca şi *jaful răsboinic.*

In periodul dela mijlocul veacului XVI până la epoca fanariotă, găsim numai trei Domnii mai lungi cari ni prezintă şiruri mat însemnate de ani de linişte: acele ale lui Mateiu Basarab şi Constantin Brâncoveanu în Ţara Românească şi acea a lui Vasile Lupu în Moldova. Iubirea de muncă, spiritul de economie nu se puteau nici naşte nici desvoltă în atare împrejurări; lupta dusă de clasa stăpânitoare pentru a şerbì ţărănimea, luptă care izbutise în Ţara Românească şi era aproape să aibă acelaş rezultat şi în Moldova, nu era de fire a împinge pe ţaran la muncă.

Luptele cu arma pentru cucerirea Domniei contenesc cu desăvârşire şi dacă călcările teritoriului ţărilor noastre de către oştiri străine şi chiar năvălirile Tătarilor se răresc in chip simţitor în epoca fanariotă, poporul este însă mult mai sdrobit sub povara birurilor de tot soiul, stăpânii satelor, învinşi în năzuinţa lor de a robì persoana săteanului, pornesc întâiu o luptă nouă pentru a-i robì munca şi, în curând, a treia pentru a-i ştirbì şi a-i răpì dreptul lui la folosinţa hotarului aşăzării; diregătorii se fac mai jacaşi ca niciodată, iar dreptatea nu mai are fiinţă decât pentru puternic.

Nu cred de prisos a mai reproduce şi aici cuvintele prin cari Mihaiu Sturdza, într'un memoriu adresat lui Nesselrode, zugrăvià starea ţăranului român:

„Da, starea ţăranului moldovan şi muntean este ticăloasă; privit ca o fiinţă care nu trebue să existe decât pentru capriciile altuia; aproape redus la starea abjectă de bestie (brute); părăsit în prada lăcomiei tuturor slujbaşilor, începând dela cler, dela cel mai înalt diregător până la cel mai mic dabilar; împilat de opotrivă şi de proprietar şi de arendaş, *şi după toate aceste se mai învinovăţeşte pe acest biet ţăran că este nepăsător şi leneş!* Mă pun numai cu groază în locul lui.

www.dacoromanica.ro

Simt ca un om care este sigur să nu aibă niciodată nimic în propriu, un om desamăgit prin o tristă experienţă şi ştiind că în zadar ar urmà să verse fără cruţare sudoarea frunţii lui spre a puteà strânge ceva bani pe cari jaful ar veni fără greş sa îi răpească, zic că acest om nu poate resimţi decât scârbă către orice ban ce ar pune de oparte şi că el poate privi ca folos numai banii ce-i sustrage lăcomiei pentru a merge să-i beà la crâşma proprietarului"[1]).

Starea economică a ţării sub fanarioţi a mai fost descrisă în chip prea minunat şi de Beizadeà Neculai Suţu, însuş fiu de Domn fanariot, pentru ca să nu reproduc şi aici drastica lui descriere:

„Nişte Domni efemeri, străini de ţară, cari se bucurau de o putere aproape absolută, vin pe rând să exercite aici un regim pătruns de nepăsarea şi lăcomia oricărei ocârmuiri rău închezeşluite. Veşnica reînoire a judecăţilor, lipsa de orice formalitate în proceduri râpea proprietăţii orice garanţii; birurile erau multiforme şi vexatorii; corvezile nemărginite atârnau de voinţa celui de pe urmă ocârmuitor; regimul feodal (?) şi imunităţile claselor privilegiate veniau să îngreuieze încà soarta contribuabilului care, sdrobit sub povara dărilor şi a rechiziţiilor ocârmuirii, a exiginţilor proprietarilor, a siluirilor trupelor nedisciplinate cari ocupau cetăţile Dunării, a jafurilor celui de pe urmă slujbaş, se stingeà în mizerie, lipsit de orice element de bună stare".

„Sub asemenea auspicii desvoltarea comerţului devenià cu neputinţă; provinciile Dunării erau calificate de *Grânar al Porţii*. Ele îi furnisau lemn de construcţie, grâu şi oi pe preţuri statornicite de mai nainte: pe temeiul acestor preţuri astfel statornicite, comisari însărcinaţi cu aprovizionarea străbăteau ţara şi puneau stăpânire pe productele ce le găsiau pe placul lor. Din aceste pricini plugăria lâncezià, industria nu aveà fiinţă şi comerţul de export erà foarte răstrâns".

In asemenea împrejurări, când preţul ce-l puteà luà plugarul pe roada muncită de dânsul erà minim şi când chiar de

[1]) Hurmuzaki, *Supliment*, V, p 30.

www.dacoromanica.ro

acest preţ minim nu puteà fie sigur că va intrà în punga lui, căci la pândă, gata să i-l smulgă, şădeà dabilarul, zapciul şi Turcul, cum erà Românul să prindă plăcere la muncă? Doară omul nu munceşte pentru plăcerea de a munci.

Şi totuş, precum vom vedeà în cartea următoare, sătenii din ţinuturile în apropiere de Dunăre, acei cari puteau duce roada ogoarelor muncite de ei la şchele, lucrau întinderi de pământ însemnate atât în Moldova cât şi în Ţara Românească. Iar în ţinuturile de sus ale Moldovei ţăranii creşteau numeroase turme de vite pe cari le vindeau în Austria.

Dar la sfârşitul veacului XVIII se ivise pentru ţărănimea Moldovei un nou potrivnic pe tărâmul economic: Jidovii din Polonia. Ei învăţară pe boeri a clădi velniţi şi-i îndemnară la exploatarea în regie, prin ajutorul clăcii sporite a moşiilor lor, după sistemul obişnuit în Polonia unde ţăranii fusese reduşi de veacuri la cea mai desăvârşită şerbire. Cu dânşii ţara se umple de crâşme, alcoolismul ucigător al trupului şi al minţii începù să bântuiască printre locuitorii din ţinuturile de sus, iar păşunile întinse de cari ei se bucurase până atunci începură să se îngusteze fiind întrebuinţate de stăpâni pentru păşunatul propriilor turme sau desţelinate pentru a fi arate.

Pentru oborîrea avântului luat de plugăria ţărănească în ţinuturile de jos ale Moldovei aveà să îngrijească în curând clasa stăpânitoare.

Dacă nu se poate tăgădui că ţăranul român din Regat este un element economic slab, mai adesea nesilitor, neiubitor de muncă, neştiind a strânge şi a adunà, nu este mai puţin adevărat că împrejurările politice în cari s'a desvoltat ţărănimea noastră au fost cu deosebire prielnice desvoltării acelor cusururi.

9. Inrâurirea împrejurărilor de mai sus asupra stării sufleteşti a ţăranului român.

Erà lucru firesc că asupririle neîndreptăţite, împilările, batjocurile, siluirile şi umilinţile ce ţaranul român le suferise în curs de mai bine de două veacuri, să fi schimbat pe omul dârz,

www.dacoromanica.ro

îndrăzneț și războinic ce ni-l descrie Veranțiu. In locul acestui om sălbatec dar plin de vlagă și de încredere în sine, găsim, la 1828, o ființă blândă, pașnică, smerită și supusă. El e gata să se supună ori cărui om care poartă altă haină decât a lui, dacă îi vorbește hotărît și se uită crunt la dânsul. Supunerea lui este desăvârșită față de orice calcare și de orice umilință; orice duh de împotrivire, orice mândrie, orice gând de răscoală pare străin de dânsul. Împotriva tuturor apăsărilor are un singur mijloc de apărare: opunerea pasivă.

O bună parte din această pasivitate și lipsă de energie trebuește atribuită *groazei de sânge* care caracterizà pe țaranul nostru la începutul veacului trecut. Și această groază erà până la un punct firească. El văzuse doară vărsându-se, de veacuri, atâta potop de sânge: acel al părinților, al rudelor, al copiilor, al tovarășilor lui, cursese atât de adesea fără nici o pricină, se simțià atât de slab față de acei care îl vărsau! Acestei groaze de sânge trebue atribuit faptul că în nici o țară din lume nu se comiteau mai puține crime de violență decât în Moldova și în Țara Românească până în al patrulea pătrar al veacului XIX.

Ideile de țară și de neam devenise străine de el. Știà că-i român dar fără mândrie; iubià pământul pe care se născuse dar în chip oarecum pasiv, fără a-și da seamă că-i patria lui, fără a se gândi că are datoria să-l apere împotriva străinilor. Oștirea străină care vine în țară dacă nu-l pradă, nu face siluiri și-i dă prilej de dobândă este pentru el bine venită.

Pe stăpân, cu toate temeiurile de dușmănie ce le are împotriva lui, cu tot antagonismul crescând între interesul lui și interesul stăpânului, nu-l urăște, căci energia de a urî n'o mai are, cum nu mai are nici cea de a iubì cu patimă: se teme de stăpân și se păzește de dânsul. Și de oarece satul întreg are, de generații, aceeaș teamă de stăpân și aceiaș bănuială, satul întreg este strâns unit pentru a se apărà împotriva lui. Toate urile, toate dușmăniile între săteni dispar, cel puțin ca regulă generală, când este vorba de apărarea împotriva dușmanului obștesc: stăpânul. A ținea cu *oamenii* împotriva *boierului* este cea dintâiu datorie a săteanului: a ținea partea boierului împo-

www.dacoromanica.ro

triva satului, este fapta cea mai spurcată. Poate boierul să aibă chiar dreptate împotriva satului, dar omul este dator să ţie cu satul. Boierul este puternic, satul nu cere omului să-l înfrunte, omul faţă de boier îi poate da acestuia dreptate, poate face din gură pe ceilalţi oameni ticăloşi şi răi dar, când vine treaba la la faptă, trebue să ţie cu satul. A înşelă pe boier pentru a ieşi din încurcătură nu-i păcat ci faptă legiuită. In sat sunt două morale: una faţă de ceilalţi oameni cu cari trebue să te porţi cinstit, iar alta faţă de boier, care îţi permite să-ţi aperi interesul prin orice mijloc. E păcat şi ruşine să iei lucrul altui sătean, dar lucrul stăpânului îl poţi mistui numai să nu te prindă: doară multe a luat el dela oameni!

Şi totuş, în multe din acele sate din Moldova unde aceeaş familie stăpânià de veacuri, se născuse între săteni şi stăpâni un fel de legătură, de obiceiu de supunere, o rămăşită a vechiului respect păstrat de săteni către judeţ, aşi zice chiar un feliu de afecţiune a celor dintăiu către acel de al doilea, simţimânt însă care nu excludeà nici frica, nici bănuiala, nici conştiinţa nedreptăţilor suferite. Vorbesc bineînţeles de un simţimânt care aveà fiinţă la 1830, astăzi el a dispărut de mult.

Conştiinţa unui lung şir de nedreptăţi suferite dela stăpâni a avut drept urmare că, încă dela începutul epocei moderne, stăpânul să nu se poată bizui pe recunoştinţa de fapt, trainică, în stare de a înfruntà primejdia şi paguba, a sătenilor. Orice bine li-ar fi făcut stăpânul, tot mai mult rău suferise părinţii lor dela mâna stăpânului. Această înstrăinare între amândouă clasele mai este datorită şi faptului că, afară de prea puţine excepţiuni, moşiile încă din vechime umblau din mână în mână.

Moşii şi strămoşii săteanului se folosise de hotarul aşăzării pentru a se hrăni pe el; ştià că acest drept fusese ştirbit în urmă, dar nu simţise încă efectele ştirbirii dela 1805, care numai în puţine locuri fusese adusă la îndeplinire, şi nu-şi închipuià că poate veni o vreme în care dreptul de folosinţă al hotarului puteà să-i fie tăgăduit lui sau copiilor lui. Când vorbià de pământul pe care se hrănià el nu ziceà: *moşia cutărui boier*, ci *moşia noastră*, cum zice de altmintrelea şi astăzi.

Inainte de Regulamentul Organic şi chiar mult după dânsul, preotul aveà putere mare în sat, Românul n'a fost nici

www.dacoromanica.ro

odată religios în sensul adevărat al cuvântului, dar ţineà altă dată tare la formele exterioare ale religiunii. Credinţa lui semănà mult cu un fel de păgânism sau de superstiţiune, dar erà înrădăcinată în el. A nu ţineà posturile cu rigoare, a nu merge la biserică dumineca şi sărbătorile, a lucrà în aceste zile, erà pentru ţăran păcat mare şi neiertat. Este deci firesc ca preoţii cari slujiau în sfânta biserică, cari aveau putere să boteze, să cunune şi să deslege de păcate, să fi fost priviţi de ţărani ca nişte fiinţi cu totul alese şi sfinte.

Acei preoţi, de o ignoranţă cumplită, ştiind în cele mai multe cazuri de abià a ceti şi a scrie, obişnuit fără creştere bisericească, fără altă pregătire decât câteva luni petrecute pe lângă un *catihet,* erau în multe cazuri mai puţin răi decât am fi în drept a ne aşteptà. Credinţa lor erà naivă, dar sinceră, ţineau cu poporul lor, nu aveau aspiraţiuni străine de el, nu gândiau să se slujească de înrâurirea lor asupra sătenilor pentru a se ridicà deasupra lor; erau oameni de linişte cari propovăduiau pacea. Având familiile lor şi prin urmare nevoi, aveau grijă să se pună bine cu stăpânul, dar fără a ţineà cu dânsul mai mult decât cu poporul.

Mai temută decât stăpânul este ocârmuirea şi oamenii ei; oamenii ocârmuirii de veacuri au jăfuit şi au siluit pe sătean fără cruţare; pe lângă ea stăpânul apare ca un binefăcător, de multe ori la dânsul a găsit satul ocrotire împotriva prădăciunilor slujbaşilor trimişi de Vodă şi de ispravnici.

Am auzit lăudându-se de mulţi *sistemul patriarcal,* care ar fi domnit în ţările noastre înainte de punerea în lucrare a regimului regulamentar. Stăpânul satului este reprezentat ca un adevărat părinte al locuitorilor săi, care se îngrijeşte de binele lor, ajută pe cei nevoieşi şi sârguitori, ceartă părinteşte pe cei cu purtări rele, dă sfaturi înţelepte tuturora şi-i ocroteşte pe toţi împotriva arbitrarului ocârmuirii. Iar locuitorii îl iubesc, îl respectează, se judecă înaintea lui şi, la prilej de nevoe, aleargă sub pulpana anteriului lui.

Nu încape îndoială că se găsiau boieri drepţi şi milostivi cătră ţaranii supuşi lor, pe care îi ajutau la nevoie cu puterea şi cu banul lor, dar miile de acte cercetate de mine în această privinţă mi-au lăsat impresiunea că aceşti părinţi ai ţaranilor

www.dacoromanica.ro

erau niște rari excepțiuni și că obștia stăpânilor era alcătuită din oameni cu totul lipsiți de scrupul când interesul lor era în joc. Apoi, atunci ca și astăzi, mulți stăpâni se credeau nemărginit de milostivi și de buni către țaranii lor dacă, pe ici și și colea, înzestrau câte o fată, dăruiau o vacă sau o pereche de juncani unui fiu de fecior boeresc, de vătav sau de pădurar, pe care-l cununase sau îl botezase, sau iertau de dijmă sau de altă datorie pe vre-un țaran nevoieș care știuse să câștige buna voie a stăpânului. Dar adesea acelaș stăpân care făcuse asemene acte de dărnicie răzlețe, obijduià rău obștia satului impunându-i învoieli grele, supunând-o la podvezi depărtate, la fel de fel de îndatoriri abuzive, sau întinzând pe oameni la scară și sfâșiindu-le cărnurile sub biciu, în urma unei învinovățiri minciunoase și necontrolate a vătavului sau a altui slujbaș.

Un sistem de legături patriarcale între stăpân și săteni ni poate părea lucru frumos numai fiind că-l privim din depărtare, în realitate însă frumusețile lui n'au existat nici la noi, nici aiurea.

„Dacă oborîrea sistemului vasalității locuitorilor săteni către stăpâni se deplânge de către mulți cari sunt însuflețiți pentru acest sistem, privindu-l ca patriarcal, o asemenea părere se sprijină pe o desăvârșită necunoștință a împrejurărilor de atunci. Se poate ca, pe ici și colea, vasalii unor stăpâni buni să fi dus o viață de suferit, dar aceasta era mai mult o excepție decât o regulă și, în deobște, starea lor era de plâns. Increderea reciproca domnià numai arare ori, mult mai adesea constatăm apăsare și tratamente răle dintr'o parte, de cealaltă ură, nesupunere, neștiință și sălbătăcie... Celui care citește scrierile agricultorilor și a economiștilor veacului trecut, ba și a începutului celui de față, celui care cunoaște părerile regilor prusiani și acele ale oamenilor de Stat din acea vreme, nu-i este cu putință să admită că între stăpânul de moșie și țaranii supuși lui să fi existat un regim patriarcal, adică că de o parte să fi predomnit blândeță părintească, iar de cealaltă supunere și iubire fiască. Toți autorii cunoscători buni ai împrejurărilor existente atunci, observă că țaranii supuși își îndeplinesc îndatoririle într'un chip foarte negligent și cu rea voință, că sunt beți și talhari și pătrunși de o mare bănuială, adesea chiar de ură către stă-

www.dacoromanica.ro

pânii lor. Stăpânii şi slugile lor se purtau către ţarani şi îi tratau într'un chip corespunzător cu această stare de lucruri. Ar fi cu totul zadarnic şi nefolositor de a căutà să stabilim dacă ţaranii erau trataţi cu brutalitate de stăpânii lor, fiindcă nu meritau să fie trataţi mai bine, sau dacă ţaranii nu erau mai buni tocmai fiindcă erau trataţi în chip atât de brutal..... Omenirea a avut şi probabil va aveà totdeauna aplecare să privească cu ochi mai ageri lipsurile împrejurărilor în cari trăieşte decât foloasele lor, şi să creadă că însuşirile rău ale semenilor provin dintr'o corupţiune specială generaţiei. Vechii poeţi greci şi romani încă din vremile cele mai îndepărtate, lăudau doară vecaul de aur ce fusese înaintea lor şi despre care nime nu puteà să deà alte ştiri decât acele provenind din fantazia sau din tradiţiuni fără absolut nici un temeiu" [1]).

Ţaranul român de înainte de 1830 se poate caracterizà în chipul următor: deştept şi vioiu la minte, bun la inimă, blând, paşnic şi supus până la exces, dar cu desăvârşire lipsit de cultură, fără încredere în sine, neiubitor de muncă, nedoritor să-şi schimbe soarta, bănuitor, fără conştiinţă de neam, prefăcut, superstiţios. Astfel îl făcuse împrejurările istorice, astfel îl făcuse duşmanii de din afară, astfel îl făcuse lăcomia Domnilor şi acea a clasei stăpânitoare.

10. Alcătuirea latifundiilor. Puterea politică monopolizată de 28 familii. Naşterea autagonismului dintre oligarhie şi rămăşiţa vechei clase stăpânitoare.

Clasa stăpânitoare numărase oameni avuţi dela întemeierea Domniei. Găsim în documente oameni stăpânind fiecare mai multe sate chiar în veacul XIV; în acel următor ei devin din ce în ce mai număroşi şi numărul satelor întrunite sub o singură stăpânire ajunge uneori la 20 şi 25. Dar, fapt de notat, aceste sate sunt răsfirate pe toată întinderea Moldovei, numai foarte arareori vedem mai multe sate megieşite întrunite sub aceeaş stăpânire. Apoi, ca regulă obştească, hotarele sunt mijlocii

[1]) Dr. Th. von der Goltz. *Die ländliche Arbeiterklasse und der preussische Staat,* p. 189.

www.dacoromanica.ro

şi mai adesea mici, mari numai prin excepţiune, la munte. In veacul XVII găsim urieşe averi teritoriale: Costea Bucioc stăpânià 39 sate sau părţi de sate; Nicoară Prăjăscu 26, Dumitru Buhuş 35, Gavriliţă Costache 34, Gheorghe Ursache 102, Miron Costin 89, Iordache Ruset peste 150. Insă aceste sate multe nu alcătuiau decât arareori complexe, ele erau în deobşte împrăştiete cam prin toate ungherile ţării [1]). Dar în veacul al XVIII-lea, chiar dela început, se vădeşte tendinţa boierilor de a alcătui complexe mari de pământ; cu cât înaintăm spre veacul XIX, acţiunea de conglomerare se accentuează.

Aceste conglomerate se făceau prin cumpărări şi schimbări de hotare întregi sau părţi de hotare dela alţi boieri, dar mai adesea prin cumpărături mai arareori curate, mai adeseori silnice sau frauduloase dela obştii răzăşeşti sau dela copărtaşi saraci a unor hotare mici [2]). Timp de un veac întreg, dela 1750 până la 1850 de câte ori nu erà resmeriţă în ţară îndeletnicirea de căpetenie, după ţesătura de intrigi cu care-şi frământau minţile cei bogaţi şi puternici, erà iscodirea de mijloace pentru a se vârî în vre-o obştie de răzăşi şi a le râpi cu încetul întreg hotarul stăpânit de ei.

Am explicat aiurea pre larg cari erau mijloacele întrebuinţate de obiceiu, nu voiu reveni deci asupra lor. Voiu aminti numai pe scurt că mijlocul ce boierul doritor de a-şi însuşi vre-o moşie răzăşască îl întrebuinţà mai adesea erà de a ademeni, prin corupţiune sau prin întimidare pre vre-un răzăş să-i dăruiască întreg pământul lui sau parte dintr'însul. Boierul *devevenind astfel şi el răzăş*, dobândià dreptul să cumpere părţi dela ceilalţi răzăşi apoi, odată acest drept dobândit, ştieà el să joace din coate şi să se facă în curând stăpân pe hotarul întreg. Toate fraudele, toate siluirile, erau întrebuinţate fără scrupul spre acest sfârşit. [3])

Acest proces aveà drept rezultat că miile de hotare mici, independinte unele de altele cari alcătuiau caracteristica stăpânirii teritoriale în Moldova, să se închege în câteva sute de

[1]) *Pământul, Sătenii şi Stăpânii*, p. 232 sq.
[2]) *Ibid.*, p. 191.
[3]) *Ibid.*, p. 303.

www.dacoromanica.ro

complexe mari, pe lângă cari a mai urmat să aibă fiinţă un număr de trupuri, mijlocii sau mici, stăpânite sau de obştiile răzăşeşti cele mai dârze sau de câte un singur stăpân sau o singură familie care, prin agerime şi iscusinţă sau noroc, ştiuse să-şi păstreze ocina neatinsă.

Moşia Fântânelele din ţinutul Băcăului este rezultatul contopirii a 20 trupuri deosebite; moşia Cristeşti-Cozmeşti dela ţinutul Sucevei cuprinde 14 trupuri, Adjudul şi Domneştii, dela Putna, cel dintâiu 12, cel de al doilea 29, iar Nămoloasa, la Covurluiu, 53 [1]).

Clasa stăpânitoare erà dela început număroasă, fiind în raport cu marele număr de hotare deosebite. Ea începù să scadă încă din veacul XV, de când vedem născându-se averi mari teritoriale. Ea mai slăbì şi prin faptul împărţirilor succesive a multor hotare cari dădură naştere clasei răzăşilor.

Până la începutul veacului XVII nu observăm nici o deosebire între deosebitele neamuri alcătuind clasa stăpânitoare. Dela începutul veacului XVII însă, alcătuindu-se o aristocraţie a clasei stăpânitoare cuprinzând, pe lângă acele neamuri vechi cari, prin vrednicie sau prin noroc, se putuse mănţine necontenit în slujbele cele mai înalte şi să-şi păstreze averea, altele tot pământene cari ajunsese de curând la vază şi avere precum şi câteva familii venite din Ţarigrad şi încuscrite cu familii bogate pământene.

In această *aristocraţie*, care se ridicase deasupra restului vechei clase stăpânitoare, observăm, chiar dela începutul veacului XVIII, un nou proces de selecţiune; vre-o douăzeci de familii dintr'însa începând a ieşi în fruntea celorlalte, monopolizară slujbele cele mari cari duceau la avere. Membrii celorlalte familii fură siliţi să se mulţămească cu slujbe mai mici aducând foloase mai puţine. Cu vremea membrii puţinelor familii privilegiate înmulţindu-se, luară, întâiu slujbele de mâna a doua, apoi în curând cele de mâna a treia din mânile urmaşilor familiilor mai puţin în vază [2]).

Clasa stăpânitoare în Moldova erà alcătuită, întâiu din

[1]) *Ibid.*, p. 307.
[2]) *Ibid.*, p. 237 sq.

www.dacoromanica.ro

douăzeci şi câteva neamuri de boeri mari, parte pământeni, parte de origine grecească, cari monopolizase aproape toate slujbele folositoare şi adunase averi teritoriale uriaşe, apoi din vr'o sută de familii aproape toate pământene, trăgându-se din vechii cneji, ocupând slujbele cele mici şi stăpâni pe hotare modeste. Cei dintâi, alcătuind *boierimea cea mare;* aveau toată puterea, cei de aldoilea, alcătuind *boierimea cea mică,* deşi în parte de origină strălucită, erau reduşi să trăiască în umbra celor dintâi[1]).

La 1803 erau în Moldova de atunci (cari cuprindeà şi ţinuturile de peste Prut) 1713 sate, din cari 25 erau domneşti, 215 mânăstireşti, 546 răzăşeşti şi 927 boereşti. Din aceste de pe urmă, 470 erau stăpânite de cele 28 de familii cari atunci alcătuiau boierimea cea mare, ele erau acele de cari atârnau hotarele cele mai întinse, conglomeratele cele mari. Iar boierimea cea mică stăpânià numai 457 sate cu hotarę neasemănat mai mici şi, numai prin excepţiune, câte un mic conglomerat[2]).

O asemenea stare de lucruri, cei puţini făcându-se stăpâni pe toată puterea politică şi cea mai mare parte din averea teritorială a ţării, iar cei mulţi n'având nici o putere politică şi prea puţină avere, nu puteà decât să deà naştere la un antagonism din cele mai vii între îmbele fracţiuni a vechei clase stăpânitoare, cari acuma, ajunsese a alcătuì chiar două clase deosebite. Şi acest antagonism nu puteà decât să fie înăsprit şi mărit prin faptul că nu se găsiau faţă în faţă o clasă cultă cu una incultă, ci două clase cu absolut aceeaş cultură foarte rudimentară. Trufia şi excluzivismul boierilor mari nefiind justificată nici prin o învăţătură mai aleasă, nici pe capacităţi mai mari, nici măcar în multe cazuri; prin o naştere mai strălucită, erà lucru firesc ca ea să stârneascâ mânia şi ura boierimii mici care nu puteà să vadă în situaţia privilegiată a celor dintâi decât cea mai strigătoare nedreptate a soartei.

Antagonismul latent izbucnì în Moldova în vremeà Domniei lui Ioniţă Sturdza. Partidul *naţional,* condus de boieri de mâna întâia, (însuş Domnul fusese una din căpeteniile lui),

[1]) *Ibid.*, p. 367.

[2]) 24 din satele domneşti erau peste Prut, unde erau şi cele mai mui multe sate răzaşti.

www.dacoromanica.ro

dar recrutat aproape cu desăvârşire în rândurile boierimii mici era în luptă deschisă cu acel al boierilor mari. Strânşi împrejurul Domnului, aceşti *ciocoi,* cum îi poroclise boierii cei mari rămaşi la Cernăuţi în surgun de bună voie, îl îndemnară să supună Porţii un proiect de Constituţie pentru Moldova alcătuit în mare parte de unul din ei, Spătarul Drăghici. Acest proiect făcea din Moldova un stat *autonom,* cu ereditatea Domniei, cu un Senat, însărcinat cu strângerea veniturilor şi efectuarea cheltuelilor, oborîrea jurisdicţiei consulare şi cu armată naţională. Lupta între ambele partide ţinù în tot timpul Domniei lui Ioniţă Sturdza.

Acest excluzivism al boierilor mari, purtarea lor trufaşă faţă de nişte oameni cari aveau aceeaş origine ca şi ei, cu cari strămoşii lor trăise pe un picior de desăvârşită egalitate şi cu cari aveau vechi legături de rudenie, a fost din partea lor o cumplită greşală, dar totodată un serviciu nepreţuit adus cauzei redeşteptării naţionale. Dacă boierii cei mari ar fi privit pe acei mici, cari se deosebiau de ei numai prin faptul că erau saraci. ca fraţi şi ca semeni, dacă li-ar fi făcut o parte în foloasele lor, dacă n'ar fi cerut şi nu şi-ar fi însuşit privilegii de fapt speciale pentru familiile lor, dacă ar fi pus frâu lăcomiei şi setei lor de pământ, necăutând a pune mâna pe moşioarele boierilor saraci şi a mazililor, dacă cu prilejul Regulamentului Organic n'ar fi pus mâna pe toată puterea politică, dacă boierimea întreagă, rămasă unită, cuprinzând aproape toată pătura cu ştiinţă de carte din ţară, toată inteligenţa ei, ar fi opus revendicărilor democratice o stavilă, care dată fiind slăbăciunea şi lipsa de cultură a ţărănimii, şi neînsemnătatea clasei orăşăneşti nu s'ar fi putut doborî nici în cincizeci de ani. Pentru ţară în deobşte şi pentru ţărănime în special, aceeaşi lăcomie şi această lipsă de măsură a boierimii celei mari a alcătuit un mare şi nepreţuit ajutor, căci lor li se datoreşte faptul că cauza naţională a găsit cadrele şi chiar mare parte din feciorii oastei, care a doborît privilegiile, a desrobit poporul şi a făcut Unirea.

www.dacoromanica.ro

CARTEA II

DESVOLTAREA CHESTIEI ŢĂRĂNEŞTI

ŢĂRĂNIMEA ROMÂNĂ SUB REGULAMENTUL ORGANIC

CAPITOLUL I

REGULAMENTUL ORGANIC AL MOLDOVEI

1. Alcătuirea Regulamentului Organic şi textul primitiv al Secţiei VII a Capitolului III.

Nu voiu reveni asupra amănunţimilor alcătuirii Regulamentului Organic în Moldova, ele se găsesc pe larg în Cartea IV a lucrării mele, *Pământul, Sătenii şi Stăpânii în Moldova,* mulţămindu-mă de astădată a reaminti punctele principale şi spiritul în care a fost făcută noua organizare a ţărilor române.

Guvernul rusesc, ţinut de către agenţii săi, încă de vreme îndelungată, în desăvârşită cunoştinţă a împrejurărilor interne a ţărilor noastre, erà doritor să li deà o alcătuire care:

1. Lăsând aceste principate sub stăpânirea de formă a Porţii să le supună tot odată controlului şi autorităţii de fapt a Rusiei;

2. Să îmbunătăţească soarta barbară şi de nesuferit porului prin oborîrea fiscalităţii în vigoare, adevărat barbară şi pustiitoare, înlocuind-o printr'un sistem fiscal mai omenos şi uşurător şi prin o organizare administrativă mai puţin primitivă şi haotică;

www.dacoromanica.ro

3. Să păstreze pentru Rusia vechile simpatii ale clasei boierești; și chiar sporindu-le după putință prin cruțarea intereselor acelei clase, care alcătuià singurul element politic existent în Principate.

Cele două puncte de pe urmă însă se loviau cap în cap: Pentru a îndreptà Visteria țării și a o pune pe temelii sănătoase, cel dintâiu pas de făcut erà oborîrea nenumăratelor scutiri de biruri, în urma cărora o parte foarte însemnată din populațiune erà slobodă de dări, mărind astfel sarcinile părții nescutite. Și aceste scutiri, mai toate, fusese încuviințate, nu în folosul birnicilor scutiți, ci în folosul boierimii mari și mici care încasà dela *scutelnici*, direct sau indirect, ceeace ei ar fi trebuit să plătească Visteriei. Nu mai vorbesc de privilegiul clasei boierești de a fi scutită de bir, nimănui nu-i trecea atunci prin gând să-l oboare.

Proiectul de Regulament fu alcătuit de patru boieri mari întruniți la București sub președinția lui Minciaky, la 29 Iulie 1829. Acești boeri erau vornicul Mihaiu Sturdza, Visternicul Constantin Cantacuzino Pașcanu numiți de Jeltuhin, Vornicul Costache Conache și Visternicul Iordache Catargiu, aleși de Divanul împlinitor.

După terminarea lui fu dus, în primăvara anului 1830, la Petersburg de cătră Mihaiu Sturdza și după ce fu revizuit de trei înalți funcționari ruși, trimis la Iași spre a fi cercetat și votat de cătră o adunare convocată ad-hoc sub numire de *Obștească Extraordinară Adunare de Revizie.*

Această Adunare cuprindea 52 de membrii, 46 boieri și 6 membrii ai înaltului cler. Din cei 46 boieri, 42 aparțineau celor 28 familii cari monopolizase averea și puterea, 2 aparțineau altor familii fără strălucire a vechei clase stăpânitoare, iar 3 unor neamuri mai noue. Boierii cei mici, boierănașii, mazilii, răzășii, negustorii, țaranii, adică întreaga țară afară de o imperceptibilă minoritate, nu fusese chemați la sfatul care aveà să statornicească alcătuirea cea nouă sub care aveau să trăiască.

Privilegiul scutelnicilor fu oborît în schimbul unei indemdemnități. Boierii cu moșii primiau câte 24 lei de fiecare scutelnic pe an, pe toată viața lor, iar văduvele și copiii nevrâstnici jumătate; boierii cu scutelnici dar fără moșii aveau să pri-

www.dacoromanica.ro

mească, pe toată viaţa lor, câte 60 lei de scutelnic, iar văduvele şi copiii lor câte jumătate.

Pe lângă această indemnizaţie însă se hotărî că stăpânii de moşii aveau dreptul să se folosească de munca a câte 10 la sută din locuitorii şăzători pe moşiile lor [1]) împotriva scutirii de bir de către Visterie a acelor locuitori cărora li se dădù numele de *slujbaşi volnici.* La moşiile cu mai puţin de 200 locuitori, stăpânii scutiau câte 20 la sută din locuitorii şăzători pe acele moşii.

Suma înscrisă în budgetul Moldovei pe 1832 [2]) pentru despăgubirea scutelnicilor este de 370000 lei, iar paguba Visteriei, prin scutirea de bir a slujbaşilor volnici, ar fi de 139944, dacă-i calculăm cu 10 la sută, însă dacă ţinem samă că o mare parte din moşii, acele cu mai puţin de 200 locuitori, scutiau câte 20 la sută, nu putem evaluà această pagubă la mai puţin de 200000 lei, ceeace ni face peste tot 570000 lei.

Budgetul Moldovei pe 1832 arată un venit de 2.611.987 lei din cari scăzându-se ghelirul de 570.000 lei hărăzit astfel boierimii, rămâne disponibili pentru celelalte nevoi ale ţării 2.041.000 lei. Aproape o pătrime din venitul ţării erà deci înghiţită în folosul unei mâni de privilegiaţi, spre a-i despăgubi de un privilegiu absurd, nejustificat prin nimic şi de care se făcuse abuzul cel mai scârbos.

Mulţimea dărilor din vechime, directe sau indirecte, sub toate numirile lor fu înlocuită prin o singură dare, numită *bir* pentru sătenii lucrători de pământ, datorit de satul întreg pentru obştia întreagă şi *patenta* datorită individual pentru mazili şi alţi privilegiaţi. Atât una cât şi alta erà de 30 lei pe an.

Această reformă alcătuià o mare, bine făcătoare şi nemărginită uşurare pentru popor. Pe lângă că dările se micşorase cu desăvârşire, dispăreà arbitrarul în numărul şi câtimea lor. statornicia domnià acum şi birnicul nu mai erà expus să vadă răsărind peste noapte vre-un sfert nou, să-i cadă peste cap, din

[1]) Lăsându-li însă vremea trebuitoare pentru a-şi munci ogoarele. Reg. Org., a Mold. Cap. III, art. 72.

[2]) Th. C. Aslan, Finanţele României dela Regulamentul Organic până astăzi p. 52. Sumele date de mine în această privinţă în *Pământul, Sătenii şi Stăpânii în Moldova* sunt cu desăvârşire greşite.

www.dacoromanica.ro

senin, vre-o dare, havalè sau angărie nouă, sau să crească acele în fiinţă întreit şi împătrit.

Atât facerea recensimântului cât şi perceperea se făceau în chip poate primitiv dar echitabil. Am auzit adesea bătrâni binecuvântând cu lacrimile în ochi, după curgere de treizeci şi patru de ani, acea nemărginită uşurare şi îndreptare făcută poporului.

Dar lucru straniu, această uşurare şi îndreptare a stării poporului, avù darul să stârnească lăcomia clasei stăpânitoare, a acelei care fusese despăgubită cu atâta îmbielşugare pentru scutelnicii pierduţi şi căreia noua alcătuire îi închezăşluià monopolul puterii în Stat şi scutirea de orice sarcină. Boierii cerură şi guvernul rusesc admise fără greutate ca paguba(?) adusă boierimii în urma desfiinţării scutelnicilor să fie îndreptată nu numai prin o despăgubire bănească *ci şi prin o sporire a zilelor de muncă datorite de ţărănime.* Boieria aveà deci să fie despăgubită, pentru desfiinţarea unui privilegiu nejustificat, nedrept şi odios, *nu numai de Visterie dar şi de ţărănime.* Şi spre a justificà acest procedeu, se invocà ca pretext că ţăranii fiind uşuraţi de biruri nu vor simţi prea tare sporul de muncă. Adică că ceea-ce li se dădeà cu o mână li se luà cu alta. Se propuneà chiar ca numărul zilelor de muncă datorite stăpânilor de moşii să fie îndoit de acel urmat până atunci.

Omul trimis de Impăratul Rusiei ca să organizeze Principatele Române, Generalul Pavăl Kisselev erà un om luminat, aveà un spirit larg şi un suflet nobil. El ştiù să împiedece îndoirea zilelor de muncă, dar fu silit să admită ca dreptul de folosinţă al săteanului asupra hotarului locuit de el, mărginit pentru întâia oară de aşăzământul dela 1805 al lui Moruz, să sufere o nouă şi cumplită reducere. Pe când, după legiuirea dela 1805, întinderile de fânaţ şi imaş atribuite fiecărui sătean variau, pentru partea dintre Siret şi Prut, dela 4 la 12 fălci, iar pentru partea dintre Siret şi munţi dela 2 la 6 fălci, pentru fiecare categorie de loc, întinderea locului ce locuitorul îl puteà ară şi semănà rămânând nemărginită, după textul primitiv al Secţiei VII, Capitolul III al Regulamentului Organic al Moldovei, întinderea de fânaţ şi imaş atribuită fiecărui sătean varià dela 1 falce şi 16 prăjini pentru pălmaşul cu o vacă la 3 fălci

www.dacoromanica.ro

pentru fruntaşul cu 4 boi şi 1 vacă (nefiind stăpânul moşiei dator să deà fânaţ şi imaş pentru mai multe vite). Iar întinderea de loc de arătură atribuită oricărui locuitor, fruntaş sau codaş, erà statornicità la 1 1/2 falce. (In aceste întinderi nu intrà cei 400 stânjăni pătraţi loc de casă).

Aceste reduceri alcătuiau o adevarată despoiare. Pe când ţaranul, chiar după ştirbirea dela 1805, dispuneà de întinderi de fânaţ şi imaş îndestulătoare pentru a hrăni cu îmbielşugare câte 12 vite mari, între Prut şi Siret şi câte 6 între Siret şi munţi, după noua legiuire el nu mai puteà hrăni, pe locul atribuit lui, peste toată ţara, decât un maximum de 5 vite. Dacă luăm aminte că creşterea vitelor erà în acea vreme îndeletnicirea de căpetenie a săteanului moldovan, putem lesne pricepe străşnicia loviturii purtată ţărănimii de lăcomia clasei stăpânitoare.

Dar, dacă Kisselev izbuti să împiedece o îndoire a zilelor de muncă, el nu putù opri pe boieri ca, în chip lăturalnic, să sporească simţitor câtimea de muncă impusă săteanului prin aşăzământul lui Moruz.

Intr'adevăr, acel aşăzământ statornicià câtimea de muncă în chipul următor:

80 prăjini arătură grapată,
15 „ praşilă,
30 „ secere,
80 „ coasă,
4 zile *proaste* de clacă la orice trebuinţă ar aveà stăpânul,
2 care lemne aduse la curtea stăpânului.

80 prăjini arătură grapată cer o muncă de cel puţin trei zile primăvara şi 4 zile toamna; voiu luà deci ca durată mijlocie 3 1/2 zile cu patru boi.

15 prăjini prăşilă la popuşoi, cu strânsul şi aşăzarea lor în coşere, nu se pot lucrà, în împrejurările cele mai prielnice, decât în 10 zile cu palmele şi una cu carul cu 2 boi.

30 prăjini secere se lucrează, de către un secerător bun, la pâne curată, când nu se întâmplă ploi în vremea muncii, în ceva mai puţin de 3 zile, iar la carat şi clădit se strică 1 zi cu carul cu 2 boi.

80 prăjini coasă, puse în stog şi îngrădite, cer, dela un

www.dacoromanica.ro

cosaș bun, când vremea este prielnică, cel puțin 8 zile cu palmele și 2 zile cu carul cu 2 boi.

Numărul adevărat de zile, cerut pentru a săvârși munca statornicită de așezământul lui Moruz era deci de:

3 1/2 zile cu carul cu 4 boi pentru 80 prăjini arătură grapată.

1 zi cu carul cu 2 boi și 10 zile cu palmele pentru prășitul și strânsul a 15 prăjini popușoi.

1 zi cu carul cu 2 boi și 3 zile cu palmele pentru seceratul a 30 prăjini pâne albă.

2 zile cu carul cu 2 boi și 8 zile cu palmele pentru cositul a 80 prăjini iarbă.

2 zile cu carul cu 2 boi pentru caratul a două care lemne.

Ceea ce ni face un total de: 3 1/2 zile cu carul cu 4 boi.
6 zile cu carul cu 2 boi.
21 zile cu palmele, la cari se mai adaugă 4 zile proaste, făcute sau cu carul sau cu palmele, după puterea săteanului, și un număr nedeterminat de zile zise *de meremet* (reparație) la iazuri și la mori.

Regulamentul Organic reveni la cele 12 zile *cu nart* dinainte de așăzământul lui Moruz, fără a prea schimbă nartul, dar lăsă repartizarea lor pe diferitele munci la voia stăpânilor.

Din condicile vechi, de prin anii 1840—1850, cercetate de mine la mai multe moșii din regiuni deosebite, reiesă că repartizarea cea mai obișnuită era cea următoare:

2 zile la arătură a câte 15 prăjini, plus semănatul și grapatul însumând 30 prăjini.

3 zile la prășilă a câte 12 prăjini, plus semănatul și grapatul însumând 36 prăjini.

3 zile la secere a câte 16 prăjini, plus semănatul și grapatul însumând 48 prăjini.

4 zile la coasă a câte 20 prăjini, plus adunatul, pusul în stog și îngrăditul stogului, însumând 80 prăjini.

Cele 30 prăjini arătură semănată și grapată se făceau de către sătenii cu 4 boi cu înlesnire în 2 zile primăvara și chiar toamna. Sătenii cu 2 boi, cari se întovărășiau câte doi la un plug, aveau trebuință de 4 zile cu plugul, alcătuit de doi inși, având să are câte o zi pentru fiecare.

www.dacoromanica.ro

Pentru 36 prăjini praşilă, trebuesc 24 zile cu palmele şi 2 zile cu carul cu 2 boi.

Pentru 48 prăjini secere, trebuesc cel mai puţin 4 zile cu palmele şi 1 zi cu carul cu 2 boi.

Pentru 80 prăjini coasă, în împrejurările cele mai bune, trebuesc 8 zile cu palmele şi 2 zile cu carul cu 2 boi.

Regulamentul Organic impuneà deci fruntaşului cu 4 boi:

Pentru 30 prăjini arătură, 2 zile cu carul cu 4 boi.

„ 36 „ praşilă, 24 zile cu palmele şi 2 zile cu carul cu 2 boi.

Pentru 48 prăjini secere, 4 zile ca palmele şi 1 zi cu carul cu boi.

Pentru 80 prăjini coasă, 8 zile cu palmele şi 2 zile cu carul cu 2 boi.

Sau 2 zile cu carul cu 4 boi,

5 „ „ „ „ 2 „

37 „ „ palmele.

La cari trebue să adăogim 2 zile de clacă cu 2 boi la ori ce trebuinţă, podvezi de 2 zile cu 4 boi şi aducerea a 2 care de lemne cu 2 boi sau, peste tot:

4 zile cu 4 boi,

9 zile cu 2 boi,

37 zile cu palmele, plus un număr nedeterminat de zile de meremet la iazuri şi mori.

Pentru săteanul cu 2 boi, care întrebuinţà la arătură 4 zile cu boii, socoteala erà următoarea:

15 zile cu carul cu 2 boi,

37 zile cu palmele, plus un număr nehotărît de zile la meremetul iazurilor şi a morilor.

Precum vedem, atât numărul zilelor cu carul impuse de Regulament pentru aceste două categorii de săteni cât şi acel al zilelor cu palmele erà neasămănat mai mare decât acel statornicit de aşăzământul lui Moruz [1]).

[1]) In realitate însă numărul zilelor impuse de Regulament erà neasămănat mai mare decât în socoteala de mai sus. In acea socoteală am luat de normă împrejurările cele mai prielnice. Am presupus pământul moale şi nebulgăros, pânea albă curată şi neîncălcită, iarba neîncurcată şi, mai cu samă, timp frumos care să nu sileascà pe sece-

www.dacoromanica.ro

Deci dacă reforma regulamentară a fost binefăcătoare pentru ţaran, aducându-i o mare uşurare sub raportul birurilor, atât în cât privià cătimea cât şi statornicia şi chipul lor de percepere, ea pe de alta trebuie privită că într'adevăr nimicitoare în privinţa înrăutăţirii poziţiunii sale faţă de pamânt şi de stăpân căci, pe de o parte a redus aproape cu desăvârşire vechiul drept de nemărginită folosinţă asupra hotarului aşăzării, iar pe de altă, pe lângă această cumplită ştirbire a drepturitor lui, a sporit în chip foarte însemnat îndatoririle lui către stăpân.

Dar clasa stăpânitoare nu se mulţămi cu ştirbirea dreptului de folosinţă a hotarului şi cu sporirea îndatoririlor săteanului. Doritori de a-şi asigurà în chip statornic folosul muncii lui, boierii cari alcătuiau Adunarea avură grijă să îngrădească prin condiţiuni draconice dreptul săteanului de a se mutà în alt sat. Această mutare puteà să aibă loc numai în cel de pe urmă an al unui *period catagraficesc* de şapte ani, dând de veste Visteriei şi stăpânului cu un an înainte, plătind Visteriei birul şi stăpânului valoarea boierescului pe un an întreg înainte.

rător a deslegà şi a întinde snopii, pe cositor a desface porcoaele şi căpiţele şi a le întinde spre a le uscà.

In împrejurări grele, muncile agricole cer, spre a puteà fi efectuate, mult mai mult timp decât am prevăzut mai sus. Dacă pământul este vârtos, un plug cu 4 boi de abie poate arà 15—20 prăjini pe zi. Uneori arătura este atât de vârtoasă şi de plină de bulgări în cât prăşitorul cel mai vrednic nu poate prăşi mai mult de 2 prăjini pe zi. Când grâul este încălcit sau plin de pălămidă, nu pot cei mai buni secerători să secere mai mult de 4—6 prăjini pe zi, uneori mai puţin. Tot aşà pentru coasă. Iar când vara este ploioasă, jumătăţile trebuesc desfăcute şi snopii întinşi de două şi de trei ori înainte de a puteà fi aşăzaţi în şură. Intinderile indicate de mine: 4 prăjini preaşilă, 12 prăjini secere şi 20 prăjini coasă pe zi se pot privi ca nişte *maximuri* ce foarte arareori sunt depăşite, numai de muncitori excepţionali şi în împrejurări neobişnuit de prielnice.

Atrag însă atenţiunea cetitorului asupra podvezii. Dacă am menţinut-o la 2 zile, ca în *Pământul, Sătenii* şi *Stăpânii,* este fiindcă textul ni zice că pe la moşiile boiereşti sătenii sunt datori a da şi câte o podvoadă, aducând stăpânului cele trebuincioase pentru casă, fără a mai specificà altceva despre acea podvoadă. Textul modificat la 1833, însă, lămurind mai bine această podvoadă, voiu socoti cu îngrijire cu acel prilej numărul de zile ce ea cereà în realitate.

www.dacoromanica.ro

In cazul însă când săteanul se muta în cursul unui period catagraficesc, el trebuia să achite mai întâiu birul pe toți anii până la expirarea acelui period, iar stăpânului să-i achite prețul lucrului pe un an întreg. (Art. 127 al textului primitiv al Regulamentului Organic al Moldovei).

Regulamentul Organic este întâiul așăzământ care transformă pe stăpânii de moșii în *proprietari*, dându-li acest nume și făcând astfel un pas hotărîtor în procesul de transformare al vechii judecii în alod.

Totuș, cu toate știrbirile, cu toate uzurpările ce le am constatat, el mai recunoaște încă în chip implicit dreptul de folosință al săteanului asupra hotaruluit locuit de el.

Articolul 118 ni vorbește de *„dreptățile și* **datoriile** *proprietarului către sătenii locuitori pe pământul său...“* Art. 119 începe prin cuvintele: „In privirea acestor *drepturi și îndatoriri a ambelor părți, pământul ce este dat săteanului de către proprietar...“*.

In articolul 120 găsim următoarele: „spre a întâmpină dar și întru aceasta de sine volnicitele cereri, și spre a se depărtà necuviințile curgătoare din nedumerire și nestatornicie, *comitetul a început mai întâiu a orândui pământul ce proprietarul* **este dator** *a da sătenilor moșiei sale.*

Articolul 123 începe prin cuvintele: „Proprietarul este dator a da fieștecăruia locuitor a moșiei sale:

a) „un loc de casă, etc.“, (urmează întinderile ce stăpânul este dator să deà fiecărui locuitor).

Și acest drept la pământ al săteanului nu aparține numai generațiunii prezente, ci erà moștenit și de generațiile viitoare. Intr'adevăr articolul 125 lit. *j* zice: „Oricare sătean, după ce a ajuns la vrâsta legiuită de 25 ani, este dator și fiind necăsătorit a face lucrul hotărît în paragrafele de mai sus, *se înțelege că proprietarul îi va da pământul ce este rânduit prin așăzământul sus arătat;...*

Cu deosebire nedrept erà articolul 127 care hotăreà că săteanul căruia stăpânul moșii nu aveà de unde să-i deà întinderea legiuită de pământ, nu aveà drept la vre un scăzământ de muncă. El se puteà mutà pe altă moșie, însă numai sub condițiunile expuse mai sus,

www.dacoromanica.ro

Ca şi în legiuirile precedente „sătenii nu erau volnici să răscumpere cu bani lucrul ce ei erau datori a face şi aceasta rămâne numai în voinţa stăpânului de a o priimi". (Art. 125 al. 1).

Asemenea sătenii de pe moşiile răzăşeşti nu erau ţinuţi la lucrul boierescului ci aveau a da dijma legiuită şi a plăti în bani *analogul* a 12 zile, cu preţul orânduit de către Obştească Obişnuită Adunare[1]).

Prin art. 130 dreptul de a luà lemne de foc şi de trebuinţă din pădurea aşăzării, erà ridicat sătenilor, venitul pădurii, ca şi acel al morilor, iazurilor, pădurilor, iarmaroacelor, aveà de acum inainte să aparţină excluziv stăpânului, ca şi dreptul de a vinde băuturi, de a aveà dugheni sau căsăpii.

Secţia a III-a a Capitolului V al Regulamentului Organic este relativă la *magaziile de rezervă*, înfiinţate pentru a feri pe locuitori de lipsă.

Proprietarul erà dator să pună la dispoziţia locuitorilor de pe moşia lui, cu scutire de dijmă, în Ţara-de-sus câte 1 falce, în Ţara-de-jos câte 1½ falce pentru zece familii, alcătuind astfel *ţarina de rezervă* care urmà să fie lucrată de obştia satului sub privegherea ocolaşului. Roada aveà să fie strânsă în coşere făcute de săteni, cu lemn dat de proprietar cari, după ce se puneau popuşoii într'însele, se pecetluiau de proprietar şi de priveghitor, cheia se încredinţà judecătoriei săteşti, iar numărul băniţilor vărsate se raportà Isprăvniciei.

Dacă nu erà lipsă timp de trei ani, la sfârşitul acestui răstimp se împărţià locuitorilor, de o potrivă, roada anului întâiu, umplându-se acel coşer cu roada anului al patrulea. Iar la prilej de lipsă, se slobozià locuitorilor câtimea trebuitoare, cerându-se mai întâiu învoiala Isprăvniciei şi împărţala fiind priveghiată de judecătoria sătească, de priveghitor şi de stăpânul moşii.

Iată înţelesul şi rezumatul dispoziţiilor articolului 71 privitoare la *slujbaşii volnici:* toţi proprietarii de moşii locuite, afară de răzăşi, va aveà dreptul să ieà de pe moşiile lui şi în interesul gospodăriei sale, câte 10 oameni la suta de familii, sub denu-

[1]) După articolul 125 al. 12, Obştească Obişnuită Adunarea trebuià să stabilească din 3 în 3 ani preţul muncilor agricole. N'am găsit urmă de o asemenea lucrare nici în *Analele Parlamentare* nici în Arhiva Statului din Iaşi.

www.dacoromanica.ro

mirea de *slujbaşi volnici.* Acest drept va rămâneà veşnic legat de proprietate şi se va înstrăinà odată cu dânsa.

Slujbaşii volnici vor fi scutiţi de lucrul boieresculuì.

Proprietarul este dator să lase acestor oameni slobodà întrebuinţare a numărului de zile trebuitor pentru a-şi lucrà pământurile.

Slujbaşii volnici vor fi luaţi numai dintre mijlocaşi şi codaşi.

Proprietarul se va învoì de bună voie cu slujbaşii volnici, totdeauna în scris şi actul va fi întărit de isprăvnicie. In cazul când ţaranul ar refuzà să primească condiţiunile ce-i vor fi oferite sau când proprietarul n'ar puteà îndeplini numărul slujbaşilor volnici la cari are drept, Visteria ìi va plătì capitaţia acelor ce-i vor lipsi până la împlinirea acestui număr.

Pe moşiile cari au un număr de 200 sau mai puţine familii, proprietarii vor aveà drept la 2 oameni la 10 familii, sub aceleaşi condiţiuni ca mai sus.

2. Nemulţămiri stârnite de Regulament; răscoala dela 1831. Incercările lui Kisselev a modificà dispoziţiile Secţiei V, Capitolul III a Regulamentului în folosul sătenilor.

Până la convocarea *Obşteştii Extraordinari Adunări de Revizie,* dispoziţiunile nouei alcătuiri fusese ţinute în cea mai desăvârşità taină. Totuş unele dintr'însele ajunseră la cunoştinţa obştească că boierii cei mari cari împreună cu câţiva funţionari ruşi alcătuise Regulamentul, avuse grijă să asigure tagmei lor toate foloasele puterii şi mai ales marea majoritate în Obştească Adunare. Aceste ştiri, purtate din gură în gură şi exagerate, avură darul să exaspereze boierimea cea mică şi rămăşiţile *cărvunarilor* lui Ioniţă Sturdza. Ei începură să se mişte, să s'adune în chip tainic, să împrăştie foi volante cuprinzând proteste, să alcătuească contra proiecte de Constituţie şi să trimită scrisori de amenințare boierilor celor mari: căpetenia lor erà spătarul Sion. Kisselev prinzând de veste, trimise ordin să s'aresteze îndată toţi şefii mişcării şi să se trimită sub escortă la Bucureşti. Din scrisorile găsite la Sion şi la alţii, reeşià că întreagă boierimea mică luase parte la mişcare pentru

www.dacoromanica.ro

că se temeau să piardă toate privilegiile lor. Se crezù că prin arestările făcute şi prin întimidarea vădită a boierănaşilor care fu urmarea acestor arestări, se prevenise orice încercare de tulburare serioasă.

Dar de odată izbucniră neorânduieli grave, aproape simultaneu, în satele ungureşti din ţinutul Romanului, la Deleni lângă Hârlău, la Târnauca (ţinutul Herţei) şi la Covurluiu; pretextul mărturisit al mişcării erà recrutarea. Se spusese ţaranilor că fcciorii lor recrutaţi pentru alcătuirea miliţiei moldoveneşti sunt meniţi a fi duşi de Ruşi şi puşi să slujească peste Prut şi şase ţinuturi refuzase să deà recruţi. Dar caracterul ce-l luă în curând mişcarea îndreptăţeşte presupunerea că ajunsese până la sate vestea că prin legiuirile cele noue, pe deoparte se micşorează cătimea de pământ lasată sătenilor spre hrană pe când îndatoririle lor sporesc în chip însemnat. Satele se ridicau în arme nu numai asupra rânduiţilor guvernului, maltratând atât pe ispravnicii şi pe boierii trimişi să-i liniştească cât şi pe un adjutant a *Viţe-Prezidentului* Mircovici, ci şi „asupra stăpânilor de moşii". Satele făcuse legătură între ele şi stabilise semnale de foc şi altele cu catarguri, şi steaguri, spre a-şi comunicà de sârg veştile şi a puteà răpede pune satele în stare de apărare.

Moldova fiind atunci ocupată de însemnate forţe ruseşti, această mişcare nu prezintà dela început sorţi de izbândă, ţaranii pe lângă că erau nedeprinşi cu armele, posedau prea puţine puşti şi erau înarmaţi mai ales cu suliţi făcute de ţiganii fierari.

Generalul Beghidov, având sub ordinile lui un regiment de cazaci şi două tunuri uşoare, sparse cu uşurinţă centrul rezistenţei la Săbăoani, unde răsculaţii se întărise împrejurul bisericii. Lupta costă pe ţărani 18 morţi şi 42 răniţi, pe Ruşi 1 ofiţer ucis şi 12 soldaţi răniţi.

La Deleni, unde răsculaţii erau sub povăţuirea lui Ioniţă Creangă şi a Bărceştilor, la Târnauca unde erau duşi de Mierluţă, Leacă şi Belibou, fură supuşi fără vărsare de sânge şi fără a fi nevoie să se facă uz de arme. Judecata fu sumară; patru din căpetenii fură trimise la ocnă pe zece ani, alţii bă-

www.dacoromanica.ro

tuţi la faţa locului cu câte 50 lovituri aplicate de mâna calăului.

După depeşa unui consul prusian, tulburările în ţinutul Covurluiului ar fi fost foarte grave, ţaranii ar fi pus pe fugă 200 Cazaci, iar Ispravnicul, în fuga lui, şi-ar fi pierdut papucii.

Răscoala erâ reprimată, dar nemulţămirea în ţară erâ mare. Mai ales ţinuturile Ţării-de-Jos: Fălciul, Tutova, Tecuciul şi Covurluiul erau în fierbere de când auzise că noua legiuire mărginise la o întindere neînsemnată locul de arătură pe care locuitorul se puteâ hrăni. Aceste ţinuturi, fiind în apropiere de Dunăre, ţaranii cari le locuiau semănau, pe socoteala lor, în schimbul dijmei legiuite, intinderi însemnate de pământ şi se îmbogaţiau văzând cu ochii: reducerea acelor întinderi îi lovià în chip cumplit. Apoi locuitorii acestor ţinuturi erau cei mai dârji şi cei mai răsboinici ai Moldovei de atunci.

Pe de alta, dispoziţiile legiuirii nepublicate ajungând la cunoştinţa unora din *posesori* (arendaşi), al căror număr sporià acuma din zi în zi, aceştia, în toate ţinuturile, începuse să se laude cătră ţărani că vor luà înapoi, în stăpânirea lor, jumătate dacă nu mai bine a pământurilor folosite până atunci de săteni. Şi, ca urmare, curgeau în canţelaria *Viţe-Prezidentului,* a *Prezidentului* şi a Sfatului Ocârmuitor jalbele sătenilor îngroziţi.

Aplicarea Regulamentului Organic în Ţara Românească, mărginirea săteanului muntean al cărui drept de folosinţă a hotarului nu suferise până atunci nici o ştirbire, stârnise cele mai mari nemulţămiri şi este sigur că fără trupele ruseşti cari ocupau ţara, ar fi izbucnit o răscoală din cele mai cumplite.

Aceste nemulţămiri îngrijau mult pe Kisselev ale cărui porniri generoase erau în cea mai desăvârşită opunere cu lăcomia boierilor.

Regulamentul Organic fusese pus în aplicare în Moldova încă dela 1 Ianuarie 1832, fără a mai aştepà încuviinţarea Porţii, însă *Prezidentul Plenipotenţiar* erà atât de îngrijit de urmările ce aplicarea dispoziţiunilor acelui Regulament, privitoare, la legăturile dintre stăpâni şi săteni, puteau să o aibă, în cât aceste dispoziţiuni nu numai că nu fură aduse la îndeplinire, dar nici nu fură macar publicate. Kisselev se pusese cu

www.dacoromanica.ro

tot înadinsul să studieze chestiunea legăturilor dintre pământ, săteni şi stăpâni şi istoricul ei.

Materialul ce îl avea la îndămână era cu totul neînsemnat, fiind alcătuit numai din hrisoavele lui Grigorie Ghika şi Alexandru Moruz. Şi hrisovul de căpetenie al lui Grigorie Ghika, acel din 1 Ianuarie 1766, purtă o dată greşită (1776 în loc de 1766) şi însuflă lui Kisselev atât de puţină încredere în cât îl califică de apocrif.

Această cumplită sărăcie de material nu împiedecă însă mintea lui puternică, să priceapă groaznica nedreptate făcută ţărănimii prin dispoziţiunile Secţiei VII, Cap. III, a nouei legiuri. El îşi dădu samă:

1. Că săteanul înainte de aşezământul lui Moruz se folosia de tot pământul de care avea nevoe.

2. Că Regulamentul scădea chiar întinderile concedate ţaranului de legiuirea lui Moruz la mai puţin de jumătate.

3. Câtimea de muncă statornicită pentru o zi regulamentară de boieresc întrecea cu mult puterile unui om.

4. Că date fiind puterea nemăsurată a celor mari, slăbăciunea celor mici, corupţiunea administraţiei şi lipsa de justiţie, unele din dispoziţiile regulamentare, alcătuite în termeni vagi, vor da fără îndoială loc la mări şi nesuferite abuzuri.

Temându-se ca aducerea la îndeplinire a nouei legiuiri să nu deà din nou loc la tulburări, el adresă lui Mircovici, la 14 Martie 1832, o scrisoare confidenţială menită să fie comunicată Sfatului Cârmuitor.

In scrisoare, Kisselev începe prin a arătà „că îndatoririle sătenilor către proprietarii funciari, astfel cum fusese determinate de Regulamentul Organic, fiind cercetate cu amănunţime de Obştească Adunare a Ţării Româneşti, dăduse loc la lămuriri şi cercetări cari, punând chestiunea în adevărata ei lumină, arătase că ea nu puteà fi siluită (brusquée) fără a produce grele inconveniente. Se păre că măsuri de trutare erau cu atât mai urgente cu cât acele stabilite de legiuirea în chestiune apăsau mai cu samă clasa cea mai număroasă şi cea mai muncitoare a locuitorilor ţării şi că dispoziţiile corelative, rezultând din vechea stare de lucruri şi cari au fost din nou promulgate sub

www.dacoromanica.ro

ocârmuirea lui Caragea, rămân încă până astăzi neaplicate în mai multe părți ale Principatului .

„Aceste considerațiuni arată îndestul cari trebuesc mai cu samă să fie precauțiunile de adoptat în această privință în Moldova, unde ființa unor elemente de tulburări este mult mai puțin îndoielnică și unde de curând sătenii s'au dedat la acte de opunere fățișă".

După ce recomandă lui Mircovici să împărtășească comunicarea de mai sus Sfatului Ocârmuitor Extraordinar și să-l îndemne să ieă în cea mai de aproape chibzuință chestiunea atât de gingașă care face obiectul acelui ofis, el urmează:

„Va trebui ca Sfatul Ocârmuitor Extraordinar, în chibzuirile sale asupra acestei chestiuni, să nu piardă din vedere nici plecarea spiritelor nici faptul că chiar inovațiunile cele mai salutare trebuesc încunjurate cu cele mai mari menajări decâte ori ar puteà fi privite ca oneroase. *Apoi va trebui să ieà în privire cu tot înadinsul cât de neplăcute și de greu de suferit pot să se înfățoșeze chestiunile prețeluirii muncii și a atribuirii unei întinderi statornice de pământ* **pentru massa țaranilor, deprinși să se folosească, afară de puține excepțiuni, de întinderea de pământ ce li veniă la socoteală".**

Kisselev sperà că punându-se astfel chestiunea înaintea Sfatului Administrativ Extraordinar, acesta se va hotărî să adopte schimbări de natură a înlătură orice aparență a unei repartițiuni de pământ nedrepte sau macar interesate, mai adaogând:

„In cât privește aducerea la îndeplinire a acestei măsuri, se va puteà adoptà un mod care, treptat și câte puțin, să-i poată închezășlui izbânda și să previe niște conflicte ca acel din anul trecut, conflicte ce guvernul local nu le-ar puteà reprimà decât precât ar fi parțiale și nu urmările unei nemulțămiri obștești".

Dacă această scrisoare alcătuește o frumoasă dovadă despre puterea minții și înălțimea sufletului lui Kisselev, ea ni mai arată totodată cumplita stare de decădere a țărilor noastre pe acea vreme când, în toată clasa stăpânitoare, negăsindu-se nici un Român care să ieà apărarea drepturilor mulțimii împotriva lăcomiei unei mâni de privilegiați, cu această apărare se însărcinează un străin de alt neam.

www.dacoromanica.ro

Generoasele năzuinţi ale lui Kisselev se loviră însă de impotrivirea îndărătnică şi interesată a oligarhiei, care monopolizase puterea, din care se alcătuià întregul Sfat Administrativ şi aproape întreaga Adunare. La ofisul lui Kisselev, comunicat lor de Mircovici, boierii Sfatului Administrativ răspunseră tocmai la 22 Martie 1833, prin un jurnal în care se hotăreà: 1) ca Secţia VII a Capitolului III a Regulamentului Organic să se publice de urgenţă şi în întregime; 2) ca în cât priveşte întinderea pământurilor de dat locuitorilor *„deşi aceste pământuri nici odată în Moldova nu au fost după voia şi plăcerea locuitorilor.* întinderea lor va rămâneà aceeaş ca în trecut spre a da locuitorilor şi proprietarilor vreme să facă învoeli între dânşii potrivit art. 126; 3) în caz de neînţelegere între proprietari şi ţarani, ispravnicii să aplice învoelile în uz pe moşiile apropiete, iar în cazul când părţile nu s'ar mulţămi cu această soluţiune să hotărască Visteria.

Insă după două zile, Mircovici făcù pe boieri să revie asupra hotărîrii şi să hotărască amânarea *publicarisilor* până la toamnă spre a nu da „pricină sau proprietarilor sau locuitorilor de gâlcevire şi să-şi piardă vremea primăverii". Iar până la toamnă urmà să se mânţie starea de mai înainte şi, *acolo unde nu erau învoeli, să se urmeze după ponturile gospod.*

Kisselev care primià necontenite jalbe din partea ţaranilor, reveni asupra chestiunii în cursul lunii Aprilie prin o nouă comunicare ce o făcù lui Mircovici, în care arătà că în Ţara Românească se ivise aceleaşi neajunsuri ca şi în Moldova pentru aducerea la îndeplinire a legiuirii privitoare la legăturile dintre săteni şi proprietari:

„Zilele de lucru şi celelalte îndatoriri ale ţaranilor, după Regulamentul Moldovei, având a fi mânţinute precum erau înainte, pe când porţiunea de teren cuvenită lor este micşorată în chip însemnat, Prezidentul Plenipotenţiar crede că, dacă s'ar da publicitate acelei legiuiri, *nemulţămirile departe de a dispare n'ar puteà decât să sporească.* Ţemeiurile acestei nemulţămiri ar fi cu atât mai puternice cu cât interesele proprietarului par să fi fost consultate cu îndestulare, *fie prin precizarea în măsură patrată a zilei de muncă* fie prin dispoziţiile art. 72 (slujbaşii volnici) cu totul în folosul pro-

www.dacoromanica.ro

prietăţii". Kisselev exprimă deci părerea ca pe de o parte să se publice că legiuirea privitoare la legăturile dintre săteni şi stăpâni rămâne aceeaş ca şi în trecut, iar pe de alta să se culeagă ştiri exacte şi pozitive asupra tot ce poate fi păgubitor şi rău chibzuit în articolele Regulamentului în privinţa acestei chestiuni, pentru ca, cumpănind cu nepărtinire interesele reciproce ale proprietarilor şi ale plugarilor, *să se poată întemeia, pe ştiinţele obţinute la faţa locului, un proiect de amendament şi de aplicaţie care ar fi supus viitoarei Obşteşti Obişnuite Adunări.*

Boierii Sfatului Ocârmuitor făcându-se că nu aud şi neluând nici una din măsurile recomandate de Kisselev, acesta se hotărî să intervie în persoană punându-şi toată influenţa şi toată autoritatea. Veni în Iaşi unde petrecu toată toamna anului 1832 şi toată iarna. Cu mare greu izbuti să înduplece pe boieri să alcătuiască un proiect modificator al legiuirii cuprinsă în Secţia VII a Capitolului III al Regulamentului Organic.

Acest proiect schimbă preţeluirea zilei de muncă în chip cu totul neînsemnat şi numai în cât priveşte arătura (14 prăjini pe zi în moină în loc de 15 şi 9 în ţălină în loc de 10) măntinând cumplita nedreptate a acestei preţeluiri în privinţa celorlalte feliuri de munci, da însă proprietarului volnicia de a întrebuinţă în cărături ziua lucrului cu boi, dar precizând această cărătură. Zilele de podvezi asemenea se precizau în bani.

Intinderea de pământ atribuită fiecărui locuitor este prea puţin sporită (2 fălci 30 prăjini, palmaşul 3 fălci 70 prăjini. mijlocaşul 5 fălci 30 prăjini fruntaşul.

Un mic progres asupra textului primitiv îl alcătuia fără îndoială art. 23 al noului proiect, prin care sătenii cărora stăpânul nu li-ar puteă da toată întinderea de loc hotărîtă de lege puteau să rămână pe moşie, *făcânduli-se o scădere potrivită din cele 9 zile proaste, dar lucrând cele 12 zile cu nart, sau mutându-se aiurea.* In acest caz (art. 25), după ce vor îndeplini formalităţile necesare către Visterie şi proprietarul moşiei pe care se vor mută, vor fi slobozi a-şi vinde sădirile sale, adică viile şi livezile, către sătenii satului ce-l părăsesc, protimisind însă totdeauna pe proprietar. Proprietarul (art. 30) obţine dreptul să depărteze pe sătenii îndărătnici *cari ar pri-*

www.dacoromanica.ro

cinuì neînvoire şi nesupunere între ceilalţi săteni, dându-li de ştire cu 6 luni înainte de Sfântul Gheorghe, faţă cu privighitorul, şi despăgubindu-i pentru sădirile lor. Ţarina de rezervă se suprimă, fiind privită ca cuprinsă în porţiunea fiecărui sătean, având fiecare a pune în coşerele de rezervă câte jumătate mierţă popuşoi.

Kisselev făcù o lungă şi amănunţită întâmpinare la dispoziţiile acestui proiect, întâmpinare care începeà prin un fel de cercetare istorică, a cărei concluziuni sunt cu desăvârşire greşite. El îşi închipue că hrisoavele lui Grigorie Ghika dela 1766 (exemplarul ce-l aveà la îndămână purtà data greşită de 1776) şi 1777 sunt apocrife, iar aşăzământul de la 1805 începutul unei legislaţiuni determinate, impunând sătenilor, pentru întâia oară, câtimi de muncă determinate pentru fiecare zi de muncă.

Apoi, el observă foarte cu drept cuvânt, că „*alocaţiunile de pământ făcute de aceleaşi acte*, (dela 1805), *în schimbul slujbelor suspomenite, erau de 3½ până la 1½ ori mai mari decât acele atribuite de proiectul Sfatului*“.

„... *In cât priveşte principiul de reciprocitate care trebue să prezideze la schimbul de îndatoriri şi de foloase respective, preţeluirea zilelor nominale în zile reale, comparate cu câtimea de muncă în vigoare în Ucraina şi compararea salarului acestei munci, la care se mai adaogă valoarei dijmei, cu arenda porţiunilor de pământ acordate sătenilor, ar pune în deplină lumină absenţa oricărui echilibru între îndatoririle şi foloasele ţaranilor, prin însuş faptul că o zi de lucru în Moldova echivalează cu una şi jumătate şi chiar cu două zile de lucru în Ucraina cari, la rândul lor, pot fi evaluate, cel puţin, la câte două zile adevărate*“.

Apoi după ce atrage bagarea de samă a Sfatului asupra anexelor (foarte greoaie) care însoţesc ofisul lui, el îndeamnă Sfatul şi Adunarea să ieà în de aproape luare aminte:

a) *Adevărata stare a claselor, astfel cum există astăzi, fără a confundà ceea ce este legiuit şi pozitiv în această chestiune cu cotropirile săvârşite în vremile din urmă;*

b) *Grija şi nemulţămirea împărtăşită de clasa cultivatorilor în deobşte.*

www.dacoromanica.ro

c) Imprejurările grele ce apasă asupra Turciei.

Sfatul şi Adunarea ar aveà deci *să se silească să distrugă germenii de nemulţămire cari, mai curând sau mai târziu, ar puteà să aducă crize şi conflagraţiuni deplorabile* şi să-i înlocuiască prin o stare de lucruri a cărei mănţinere să poată interesà, mai mult sau mai puţin, toate clasele populaţiunii.

Apoi adaogă că, făcând Sfatului această comunicare, nu are în vedere să se prevaleze de poziţia lui ca şef al ocârmuirii ţării spre a pretinde introducerea obligatorie a schimbărilor propuse de el, ci este mai mult, din partea lui, o indicaţie oficioasă izvorând din simţirile unei adevărate dragoste.

„Dacă Sfatul Administrativ şi Adunarea Obştească, preţuind aceste cuvinte, ar primì proiectul Sfatului aşà precum se află întocmit, voiu aveà datorie, în cât împrejurările de astăzi ar puteà iertà, de a sprijini punerea în lucrare a acestei părţi a nouelor aşezământuri; *la din împotrivă însă întâmplare, mi-ar fi cu neputinţă de a luà asupra-mi răspunderea care, mai degrabă sau mai târziu, ar putea să rezulte din semnalatele necuviinţi,* şi mă voiu găsi atunci obligat de a mănţine starea actuală a lucrurilor în această chestiune, aducând împrejurările la cunoştiinţa Curţii Imperiale pentru a obţine de acolo o hotărîre desăvârşită“.

Dacă Kisselev ar reînvià astăzi şi ar vedeà cele ce se petrec în ţările încredinţate altădată oblăduirii lui, groaznica primejdie ce ameninţă însuş fiinţa ţării tocmai fiindcă o oligarhie egoistă şi incultă, înlăturând cu dispreţ sfaturile lui luminate şi ascultând numai acele ale lăcomiei sale, a ştirbit cu desăvârşire dreptul strămoşesc de folosinţă a săteanului asupra hotarului aşăzării, el ar aveà jalnica mângâiere să constate că, cel puţin în această chestiune, el şi-a făcut datoria de om de inimă şi de prieten adevărat al acestori ţări cum nu şi-a îndeplinit-o nici un Român de pe vremea lui!

Nu voiu mai urmà socoteala greoaie făcută de Kisselev pentru a dovedi că numai munca făcută de sătean, fără a mai socoti dijma, întreceà valoarea arenzei pământului atribuit fruntaşului cu o sumă variind dela 52 la 97 lei, acea a pământului atribuit mijlocaşului cu o sumă variind dela 36 la 67 ½ lei, acea

www.dacoromanica.ro

a pământului atribuit palmaşului cu o sumă variind dela 2 la 15 lei. Şi această socoteală este sub adevăr, căci câtimea de muncă statornicită pe zi pentru unele din munci, cum este mai ales praşila, este mult mai mare decât crede Kisselev.

La această întâmpinare, Sfatul răspunse în chip tot atât de greoiu, mai mult cu subtilităţi decât cu temeiuri sănătoase.

3. Invingerea lui Kisselev de către boieri. Textul definitiv al secţiei VII a capitolului III a Regulamentului.

Dar se vede că Curtea rusească nu voiă să impingă lucrurile prea departe şi să-şi înstrăineze cu desăvârşire simpatiile boierilor cari s'ar fi putut întoarce cu înlesnire în asemenea caz înspre Viena. Kisselev a primit de sigur ordin să nu stăruească în calea apucată de el în chestiunea legăturilor dintre săteni şi stăpâni, căci îl vedem deodată părăsind atitudinea lui intransigentă pentru a veni cu un proiect rectificativ acelui al Sfatului, în care se mulţămeşte cu un minimum de concesiuni din partea stăpânilor şi anume:

La articolul 6, statornicirea unui număr anumit de zile pentru fiecare feliu de muncă; reducerea întinderii de pământ ce trebuiă prăşită într'o zi la 6 prăjini, să nu se facă pentru coasă deosebirea între 3 zile cu coasa pentru a da iarba jos şi 1 zi cu boii pentru pusul în stog al ierbei de pe i falce, afectându-se peste tot 4 de zile de lucru, fără a specifică mai mult.

Suprimarea articolelor 7 şi 8, privitoare la transformarea zilelor cu carul în zile de cărătură la o depărtare de 12 ceasuri, ca potrivnice vechilor aşăzăminte;

O mai bună lămurire a articolului 12;

Modificarea articolului 15 în sensul că palmaşul să lucreze, peste cele 12 zile cu nart, încă 3 zile proaste şi nu 9, mai modificându-se în acelaş sens şi articolele 16 şi 23;

Tabla preţurilor de mijloc a lucrului să se alcătuească de Obişnuita Obştească Adunare în fiecare an;

O mai bună specificare a îndatoririi săteanului care se va mută, să plătească „în folosul cutiei săteşti a locuinţii sale“ o sumă potrivită cu partea dării lui pe un an la darea sătească;

www.dacoromanica.ro

adăogirea unui nou articol cuprinzând textul articolului 435 al Regulamentului care consfinţeşte actul de desfiinţare a vecinătăţii;

O mai lămurită redactare a articolelor 28 şi 29 privitoare la pedepsirea acelor cari ar smomì locuitori din sate străine şi la despăgubirea de către proprietari, pentru sădirile lor, a locuitorilor depărtaţi din sate în urma cererii celor dintâi.

Proiectul Sfatului şi observaţiile lui Kisselev fură înfăţoşate Obişnuitei Obşteşti Adunări în şedinţa dela 9 Martie 1833. Boierii triumfară aproape pe toată linia, Adunarea votă dispoziţiuni mai favorabile stăpânilor decât chiar acele cuprinse în proiectul Sfatului Administrativ.

Intinderile de pământ atribuite prin acest al doilea text, definitiv, al Secţiei VII din Capitolul III al Regulamentului Organic, sunt acele prevăzute de proiectul Sfatului Administrativ; cătimile de muncă pe zi sunt statornicite în chipul următor:

14 prăjini arătură grapate şi sămănate în moină, 9 prăjini arătură sămănate şi grapate în ţălină;

12 prăjini praşilă împreună cu culesul, caratul la coşere şi facerea coşerelor când va cere trebuinţa;

16 prăjini de secerat sau 20 prăjini de cosit la pâne albă, cu caratul la arie şi pusul în stoguri;

1 falce de iarbă de cosit, cu adunatul, clăditul în stoguri şi facerea îngrăditurii stogurilor se socotià drept 4 zile.

Locuitorul erà dator să lucreze, în curgerea unui an, pentru socoteala proprietarului, 12 zile cu asemenea nart pe an, 4 zile primăvara, 4 zile vara şi 4 zile toamna; locuitorul palmaş aveà să le lucreze cu mânile, iar locuitorul cu boi, cu carul sau cu plugul şî cu numărul dobitoacelor pentru cari primià pământ, însă proprietarul erà în drept să pretindă locuitorilor cu boi lucru cu mânile în loc de lucru cu boii „neputând în aşà întâmplare a pretendarisì şi mai multe zile decât acele 12 hotărîte prin ponturi şi întocmai ca dela locuitorii acei fără boi.

Peste aceste 12 zile, locuitorul cu boi aveà să facă câte o podvoadă *dela 8—16 ceasuri sau două dela unul până la 8 ceasuri*, socotindu-se o povară de 3 mierţe pentru fiecare păreche de boi şi să mai aducă câte 2 care lemne la casa proprietarului sau, neavând pe acea moşie, să aducă de pe alta, în depărtare de 4 ceasuri, din pădurea proprietarului. In locul ace-

www.dacoromanica.ro

stor transporturi, locuitorii fără boi aveau a lucrà proprietarului câte 4 zile proaste. Apoi toţi locuitorii aşăzaţi pe o moşie, atât acei cu boi cât şi acei fără boi, erau îndatoriţi a lucrà la meremeturile acaretelor de pe moşie câte 4 zile pe an. „Bine înţelegându-se că dacă proprietarul în doi ani dearândul nu ar aveà trebuinţă de lucrul arătatelor zile de meremeturi, în urmă să nu poată cere acele zile odată pe trei ani nici în lucru nici în bani. . . .

Proprietarul (art. 122) care nu ar aveà de lucru pe moşia sa, îi va puteà întrebuinţà şi pe alte moşii în depărtare până la 4 ceasuri, *fără a li scădeà* cu cevà, sau el se va despăgubì cu bani după osebitele preţuri a fieştecărei localităţi. Aceste preţuri se vor stabilì în fiecare an de către Obştească Obişnuită Adunare. Sătenii însă nu pot da bani în loc de muncă fără primirea proprietarului.

Tot locuitorul erà dator a da proprietarului dijmă din toate productele făcute pe locul atribuit lui, afară de roadele adunate de pe cele 10 prăjini ce cuprindeà îngrăditura casei sale.

Pentru vitele de prisos urmà ca săteanul să se învoiască cu proprietarul, asemene şi în cazul când ar voì să are mai mult loc decât cele 120 prăjini ce i se atribuesc.

La ţinuturile din jos (art. 119), şi anume: Covurluiu, Tecuciu, Fălciu şi Tutova, în curgerea de şase ani, locuitorii fieşte căruia sat să se folosească de pământurile pentru hrană ce au avut şi până acum, aceasta adică în privire către întregimea massei satului, iar în ceea ce se atinge de împărţirea unor asemenea pământuri între locuitori, proprietarul având de datorie a priveghià ca să nu urmeze în strâmbătăţime între dânşii, va aveà dreptate a adăugì pământ acelor ce ar aveà mai puţin, cu luare dela acei ce ar aveà de prisos prin ştirea isprăvniciei; după 6 ani însă şi locuitorii acestor patru ţinuturi arătate mai sus, vor aveà numai pământul legiuit prin acest aşăzământ obştesc pentru toţi locuitorii.

La paragraful *e)* al articolului 118, boierii introduseră o frază pe care, în urmă, acei cari tăgăduiau dreptul de folosinţă al sătenilor întemeiau mai cu deosebire teoria lor. Iată textul întregului paragraf:

„*e)* Lucrul cuvenit proprietarului trebuind a se împlini

www.dacoromanica.ro

aşà precum mai sus s'a zis, împotriva folosurilor ce se dau de cătră proprietar locuitorilor, este neapărat de trebuinţă a se hotărî, despre o parte totimea acestor folosuri şi despre alta a se statornicì îndatoririle la cari locuitorii sunt supuşi din partea lor, pentru ca prin aceasta să se întâmpine în viitorime toată neînvoirea sau măsura samovolnică, *şi până năimirele de pământ se vor puteà face prin alcătuirea cea de bună voie.* Aşa dar *proprietarul este îndatorit a da fieşte căruia din locuitorii statorniciţi pe moşia sa...,"* (urmează specificarea întinderilor atribuite deosebitelor categorii de săteni).

Prin această frază, introdusă din nou, se stabileşte ca o dorinţă ca *năimirile* (închirierile) de pământ să ajungă a se face de bună voie; avem vederat a face în acest caz cu o îndrăzneaţă încercare a clasei stăpânitoare de a tăgădui vecinicia dreptului de folosinţă a pământului de cătră ţărănime, înfăţoşîndu-l ca un lucru precar. Dar acest drept este recunoscut de însuş fraza următoare care stipulează că: *proprietarul este îndatorit a da fieşte căruia din locuitorii statorniciţi pe moşia sa o întindere de pământ* variând cu numărul vitelor săteanului.

Apoi acest drept de folosinţă al locuitorilor asupra hotarului satului lor mai reiesă în chipul cel mai lămurit din textul articolului 123 care zice:

„Art. 123. La satele acelea unde moşia este strâmtă şi proprietarul nu va aveà loc ca să deie pământ după aşăzământ, sau dând lui nu i-ar rămânea nimica loc pentru trebuinţa sa, atunci acolo moşia să se deie în trei părţi, din cari două părţi să se deie locuitorilor, iar o a treia parte să rămâie stăpânului, înţelegându-se că împărţirea aceasta are să urmeze numai pentru locul de hrană, adică: imaşul, fânaţul şi locul de arătură...."

Tendinţa stăpânilor de a tăgădui vecinicia dreptului de folosinţă al sătenilor asupra hotarului aşăzării mai este vădită prin modificarea redacţiunii dispoziţiunii privitoare la însuraţei.

In textul primitiv, această dispoziţie făceà obiectul dispoziţiei paragrafului *j)* al articolului 125, glăsuind precum urmează:

„*j)* Oricare sătean, după ce au ajuns la legiuita vrâstă de

www.dacoromanica.ro

25 ani, este dator, şi nefiind căsătorit, a face lucrul hotărît în paragrafurile de mai sus. *Se înţelege că proprietarul îi va da pământul ce este rânduit prin aşăzământul sus arătat;...*"

In textul cel nou această dispoziţie face obiectul art. 127:

„Art. 127. Tot ţaranul căsătorit şi care ar aveà locul hotărît de această pravilă, deşi el ar locuì tot într'o casă cu părinţii săi, va fi dator ca să împlinească către proprietar îndatoririle la cari îl supun folosurile pe cari el le dobândeşte, încă în urmarea acestui prinţipium, săteanul necăsătorit şi care nu ar aveà partea de pământ dată celorlalţi, nu va fi supus la nici un fel de îndatorire, cu toate aceste când el fără să se căsătorească ar voì să dobândească partea acea de pământ *şi proprietarul ar voì ca să o deie*, atunci el va fi îndatorit ca să lucreze deopotrivă cu ceilalţi.

In textul de mai sus se recunoaşte stăpânului dreptul de a refuzà săteanului necăsătorit o parte de pământ în schimbul lucrului cuvenit. In privinţa holteiului care se căsătoreşte nu găsim în noul text nici o dispoziţiune prin care stăpânul este îndatorit să-i deà pământ. De oare ce în textul primitiv chiar holteiul necăsătorit are drept la pământ, este vederat că noul text alcătueşte o nouă încercare de cotropire a clasei stăpânitoare, o năzuinţă de a tăgăduì ţărănimii dreptul de folosinţă asupra pământului pentru copiii ei [1]).

Mă grăbesc să adaog că această năzuinţă a rămas cu desăvârşire teoretică: nu cunosc nici un caz în care un însurăţel să fi cerut stăpânului pământul cuvenit lui pentru numărul de vite stăpânit de el şi ca stăpânul să-l fi refuzat.

De altmintrelea interesul stăpânilor erà să nu-l refuze, aveau prea mare nevoie de muncă sigură şi ieftenă pentru a nu fi bucuroşi de însurăţei cât de mulţi. Cuvintele ce le-am relevat în text alcătuiau mai cu samă o măsură de precauţiune pentru viitor.

Noul text al legiuirii (articolul 123) erà mai omenos pentru săteni decât acel vechiu în cazul când stăpânul nu dispuneà, pe două treimi din pământul său de hrană, de o întindere în-

[1]) Cnf. mai departe Cap. VI, § 2.

www.dacoromanica.ro

destulătoare pentru a da fiecărui sătean tot locul prescris de lege pentru categoria lui. Ei se puteau mută aiurea fără a îndeplini grelele condiţiuni ce le găsim în articol, sau se învoiau de bună voe cu stăpânul. Mai iată câteva dispoziţiuni a acelueaş articol:

a) „Că nu este slobod locuitorului a nu primì părţile de loc ce i se cuvine, sub cuvânt de a-l scădeà din lucru, dacă proprietarul nu va primì de bună voe.

b) „Că nu este iertat proprietarului de a nu dà locuitorului întreaga parte de loc ce i se cuvine, sub cuvânt de a-l scădeà din lucru, decât cu primirea acestuea şi după cele zise mai sus întru acest articol.

c) „Că toate aceste alcătuiri între proprietari şi locuitori nu se vor puteà face decât cel puţin cu o lună înaintea Sfântului Gheorghe.

d) „Locuitorul care în puterea acestui articol ar voì să se mute pe altă moşie, nu va puteà face aceasta decât prin ştirea isprăvniciei care va cercetà împrejurarea, dacă urmează vre-o pricină de neînvoire şi va înştiinţà pe Visterie ca să-l înscrie pe acesta în tabla satului unde el va voì să se statornicească din nou cu primirea proprietarului acelui sat. La aşa împrejurare este slobod a-şi vînde sadurile sale, adică viile şi livezile, celorlalţi locuitori a acelueaş sat, protimisindu-se însă în totdeauna proprietarul cu acelaş preţ".

Pentru ţaranii cari ar voì să se mute în alt sat, cu toate că s'ar folosì de pământul statornicit de lege, condiţiile de mutare rămân aceleaşi ca în vechiul text.

Proprietarul are drept să ceară depărtarea din sat a locuitorilor îndărătnici cari ar pricinuì neînvoire şi nesupunere între ceilalţi locuitori săteni, dându-li ştire înaintea privighitorului de ocol cu 6 luni înaintea Sfântului Gheorghe şi despăgubindu-i pentru pomii şi sadurile ce ar fi având.

Proprietarul singur are drept să vândă pe moşia lui vin, rachiu şi alte băuturi, a aveà măcelărie şi dugheni, a se folosì de mori, iazuri şi păduri.

Dreptul de a luà din pădurea aşăzării lemnul de foc şi de trebuinţă trebuitor lui, drept recunoscut chiar de legiuirile Fa-

www.dacoromanica.ro

narioților, era luat sătenilor chiar la întâiul prilej de a legiui ce l'a avut clasa stăpânitoare.

Noul text modifică și articolele privitoare la coșerele de rezervă. Ca o urmare a adăogirii de pământ atribuită fiecărei categorii de săteni, țarina de rezervă fu privită ca cuprinsă în porțiunea de pământ a fiecărui locuitor, care fu îndatorit să depună în coșere, în fiecare an, îndată după strângerea de pe câmp a popușoilor, câte jumătate de mierță de știulețe.

Măsurile de priveghere a acestor coșere de rezervă erau mai bine lămurite de noul text al legiuirii care hotărî că se pot scoate păpușoi dintr'însul numai în urma învoirii dată de Sfatul Administrativ.

Această măsură, un feliu de asigurare împotriva secetei, nemerită pentru împrejurările primitive de atunci ale țării, care ar fi putut da rezultate mulțămitoare, ajunse a fi un mijloc de jaf și de pricopseală pentru vornicii, privighitorii, sameșii și ispravnicii vremii.

4. Cât plătiau în realitate sătenii moldoveni, în vremea regulamentară, pentru rămășița de pământ ce se lăsase în stăpânirea lor.

Textul definitiv al Regulamentului lasă:

săteanului fruntaș folosința a 5 fălci 30 prăjini pământ,

săteanului mijlocaș folosința a 3 fălci, 70 prăjini pământ,

săteanului codaș folosința a 2 fălci, 30 prăjini pământ,

(în cari întinderi intră și cele 10 prăjini loc de casă).

Voiu cercetà acuma cât plătià fiecare categorie de săteni pentru întinderea de loc rămasă în folosul lui.

Locuitorii cu boi făceau câte 2 zile la arătură, 3 zile la prașilă, 3 zile la secere și 4 zile la coasă: toate aceste zile după *nartul* stabilit de Regulament și anume:

14 prăjini arate și sămănate într'o zi de arătură,

12 prăjini prașilă la popușoi, cuprinzând două prașile, culesul, disjocatul, caratul la coșere, turnatul în coșere, facerea *glugilor* de strujăni, caratul lor la locul destinat și, la caz de trebuință, facerea coșerelor (Această de pe urmă muncă, în

www.dacoromanica.ro

epoca regulamentară, când întinderea cultivată în popuşoi sporia din an în an şi necesită necontenite clădiri de coşere (pătule) noue pentru pastrarea recoltei, erà mai adesea regula decât excepţia).

16 prăjini secere carate la arie şi clădite în şură.

20 prăjini coasă, puse în stog, stogul îngrădit.

Am stabilit mai sus câtimea adevărată de muncă reprezentată de aceste 12 zile cu nart, afară de facerea coşerelor despre care voiu vorbì mai la urmă.

Am văzut că săteanul cu 4 boi făceà în realitate pentru cele 12 zile cu nart:

2 zile cu carul cu 4 boi
5 „ „ „ „ 2 „
37 „ „ palmele.

Săteanul cu 2 boi făceà:

9 zile cu carul cu 2 boi
37 „ „ palmele.

Palmaşul făceà în loc de cele 2 zile de arătură 1 zi mai mult la praşilă şi 1 zi mai mult [1]) la secere. Ceea ce ni dă pentru munca săvârşită de el, în realitate, prin cele 12 zile cu nart:

6 zile cu carul cu 2 boi
46 zile cu palmele.

La aceste zile trebue adăogit pentru locuitorii cu boi a) podvoada cu 2 sau cu 4 boi, b) aducerea a 2 care (cu 2 boi) de lemne, 4 zile proaste cu carul la meremeturi. Iar palmaşii lucrează 4 zile *proaste,* fără nart, în locul transporturilor şi 4 zile de meremet.

Noul text al Regulamentului specificând că podvoada ce are a face săteanul va fi, de fiecare păreche de boi, de trei mierţe, duse la o depărtare de 16 ceasuri, îi impune o sarcină din cele mai grele.

Regulamentul Organic al Ţării Româneşti mărgineşte podvoada locuitorului cu 4 boi la o departare de 12 ceasuri, so-

[1]) 48 prăjini praşilă cer câte 12 zile pentru fiecare praşilă, 8 zile pentru cules, disjocat şi făcut glugi, 2 ½ zile cu carul pentru caratul popuşoilor şi a strujănilor, 64 prăjini secere cer 6 zile cu palmele şi 1 ½ zile cu carul, 1 falce coasă 8 zile cu palmele, 2 zile cu carul.

www.dacoromanica.ro

cotind calea de un ceas 2.500 stânjeni (4 kilometri 916¼ metri [1]), opreşte de a-i impune o cale mai depărtată şi dispune să i se ţină în samă pentru un asemene tranport 5 zile „socotindu-se ziua şase ceasuri [2]) şi una pentru încarcat şi descarcat".

Podvoada în care se poate trimite săteanul muntean cu 2 boi este numai de 6 ceasuri şi, se ţineau în samă trei zile pentru ducere şi întoarcere şi pentru descarcat.

Calculându-se după aceeaş normă, care cu bună samă că numai exagerat de favorabilă pentru sătean nu poate să fie socotită, găsim că valoarea podvezii cerută locuitorului cu 4 boi (care încarcă 6 mierţe) este de 6 zile cu carul cu 4 boi, iar acea impusă locuitorului cu 2 boi de 6 zile cu carul cu 2 boi. (In caz de a se face 2 podvezi de câte 8 ceasuri, socoteala este şi mai nefavorabilă pentru sătean, căci trebue să încarce de două ori şi să descarce de două ori, ceea ce însamnă câte 1 zi mai mult).

Lucrul impus deci prin noul text al Regulamentului este următorul:

Pentru locuitorul cu 4 boi	8	zile	cu carul cu 4 boi.
	11	„	„ „ „ 2 „
	37	„	„ palmele.
Pentru locuitorul cu 2 boi	21	„	„ carul cu 2 boi.
	37	„	„ palmele.
Pentru palmaş	6	„	„ cu carul cu 2 boi.
	54	„	„ palmele.

Valoarea zilei cu carul cu 4 boi erà socotită, la 1832, drept 5 lei, acea cu carul cu 2 boi drept 3 lei 5 parale, acea cu palmele drept 1½ lei.

Munca fruntaşului valorà deci 129 lei 35 parale.

Acea a mijlocaşului	121	„	5 „
Acea a codaşului	99	„	30 „

La aceste sumi trebue să mai adăogăm: *a)* valoarea dijmei, *b)* valoarea sumei pentru făcutul coşarelor.

Cea dintăiu a fost stabilită la 1852, cu prilejul desfiinţării

[1]) Stânjănul muntenesc este de 1 metru 966,5 milimetri, cel moldovenesc este de 2 metri 23 centimetri.

[2]) Aproximativ 30 kilometri.

www.dacoromanica.ro

ei, la 72 lei pentru fruntaş, 57 lei pentru mijlocaş şi 42 lei pentru codaş. Voiu presupune că preţul productelor va fi sporit între 1832 şi 1859 cu 50% şi, spre a obţine valoarea dijmei la 1832, voiu scădeà din valorile stabilite la 1852 câte 1 treime.

Vom obţine astfel, pentru valoarea dijmei fruntaşului, 48 lei.
" " " mijlocaşului, 39 "
" " " codaşului, 28 "

Valoarea muncii facerii coşerelor a fost stabilită de comisiile înadins rânduite în acest scop la 1851 pentru fiecare ţinut, la cifre variând dela 5 lei 3 parale (Botoşani) de gospodar, la 28 lei 30 parale (Dorohoiu); o medie justă îmi pare a fi suma de 12 lei stabilită în judeţele Iaşi, Vasluiu şi Tutova. (Media generală ni dă 14 lei 21 parale), la care voiu face acelaş scăzământ de 1/3 ca la dijmă.

Vom aveà deci socoteala următoare:

a) Pentru fruntaş, valoarea muncii 129 lei 35 parale
" " dijmei 48 "
" " facerei coşerelor 8 "
185 lei 35 parale

ceea-ce împărţit pe 5 fălci 30 prăjini, pământul atribuit lui ni dă câte 35 lei de falce.

b) Pentru mijlocaş valoarea muncii 121 lei 5 parale
" " dijmei 39 "
" " facerii coşerelor 8 "
168 lei 5 parale,

ceea-ce împărţit pe 3 fălci 70 prăjini pământ ni dă câte 43 lei 15 parale de falce.

c) Pentru palmaş valoarea muncii 99 lei 30 parale
" " dijmei 28 "
" " facerii coşerelor 8 "
135 lei 30 parale,

ceea-ce împărţit prin 2 fălci 30 prăjini pământ, ni dă câte 57 lei 6 parale de falce.

Vedem deci că, pe cât ţaranul erà mai sarac cu atât mai scump plătià el rămăşita de pământ a cărei folosinţă i se lăsase.

Şi preţul pământului stabilit de Kisselev şi necon-

www.dacoromanica.ro

testat de boieri fiind de 18 lei falcea[1]) fruntaşul plătiă deci pentru pământul atribuit de 2 ori, mijlocaşul de 2½ ori, palmaşul de 3 ori şi mai bine cât făceà acel pământ.

Adaog că arenda în trup întreg, în bani, a moşiilor celor mai bune nu ajungeà, în vremea alcătuirii Regulamentului, nici odată la 35 lei de falce. Piesa din apendice, dând tabloul arenzilor moşiilor Casei Sfântului Spiridon din Iaşi, dela Regulament şi până astă-zi, ni arată că, la 1853, singură moşia Cotnari, din cauza viilor renumite, atingeà o arendă de aproape 52 lei vechi falcea, iar din toate celelalte nici una nu ajungeà macar la o arendă de 15 lei de falce.

O piesă oficială din anul 1849, care ni dă preţurile pământului arendat în detaliu în anul 1849, adică şaptesprezece ani după alcătuirea Regulamentului, când valoarea pământului crescuse întreit şi împătrit[2]), ni arată locul de arătură şi chiar fânaţul atingând asemenea preţuri şi încă nu în toate ţinuturile.

Noua alcătuire înseamnă deci pentru ţaran, de o parte o uşurare a birurilor, dar de alta reducerea cumplită, la mai nimica, a vechiului drept de folosinţă asupra hotarului aşăzării, muncă grea şi împovărătoare sub o faţă ipocrită de uşurinţă, o greutate de a părăsi satul în care suferià care se apropià de şerbire, tăgada oricărui drept cetăţenesc, însfârşit ameninţarea că chiar rămăşiţa de pământ ce-i erà lăsată îi va fi luată.

Şi socoteala făcută mai sus, departe de a fi exagerată în cât priveşte adevărata câtime de muncă ce o făceà ţaranul arată numai minimumul sarcinii lui. In ea nu s'a ţinut samă nici de ploae, nici de secetă îndelungată, nici de arătură bulgăroasă, nici de spini şi de pălămidă, nici de obligaţiunea săteanului să facă, eventual fără scăzământ, munca datorită pe altă moşie, în depărtare până la 4 ceasuri de satul său, ceeace reprezintă pentru el obligaţiunea de a mâneà pe câmp spre a nu pierde 8 ceasuri din zi cu dusul şi întorsul şi, în tot cazul, câte o zi pierdută pentru orice feliuri de muncă: arătură, două praşile şi cules de popuşoi, secere şi coasă, total 6 zile de adăogat la îndatoririle lui.

Barbu Ştirbei, Domnul Ţării Româneşti dela 1849–1856,

[1]) *Anale Parlamentare*, III, II, p. 406.

[2]) D. C. Sturdza-Şcheeanu, *op. cit. III.*

www.dacoromanica.ro

numai de dușmănie către alcătuirea regulamentară și de iubire de inovări nu poate fi învinovățit. El nu a fost nici un idealist nici un teoretician nici un om cu idei democratice, ci un conservator prin temperament și convingere, un spirit neobișnuit de clar și de precis, un om cu deosebire pozitiv și practic și un gospodar de frunte. El evaluează numărul zilelor adevărate, făcute de săteanul cu 4 boi în Moldova, la 61 1/4, acele făcute de săteanul cu 2 boi la 58 1/2, acele făcute de palmaș la 37 [1]). El evaluează deci zilele lucrate de fruntaș și mijlocaș mult mai sus decât mine.

Și în nici una din aceste socoteli nu s'a ținut samă de niște groaznici factori de îngreuiere a muncii țaranului : lăcomia, lipsa de scrupul și arbitrarul stăpânului, corupțiunea și nemernicia justiției și a administrației. Despre acești factori voiu tratà într'un capitol special.

Regulamentul Organic a preschimbat vechea *judecie* în alod grevat de dreptul de folosință al țărănimii asupra două treimi din întinderea cultivabilă. Vechiul județ, care până în ajunul Regulamentului *ocârmuià* încă pe sătenii săi, se preface în proprietar care, înaintea legii, mai păstrează pe lângă niște prerogative puțin însemnate, ca acele de a figurà în comisia de recensământ a dărilor, de a priveghià modul lor de percepere și păstrarea popușoilor de rezervă, acea cu mult mai primejdioasă de a cere, în puterea art. 126 al Regulamentului Organic, depărtarea țaranilor *îndărătnici* cari ar pricinuì neînvoire și nesupunere între ceilalți locuitori săteni și, pentru aceasta, îi ajungeà să aibă consimțimântul privighitorului și a ispravnicului și să deà de știre celor ce voià să-i depărteze cu 6 luni înainte de Sfântul Gheorghe. Ni putem lesne închipuì ce mijloc cumplit de apăsare erà acest drept în mâna unor oameni cu scrupule tocite în urma unei creșteri și a unor deprinderi azia-

[1]) Incât privește palmașul, greșala făcută de Domnitor este vederată; un om nu poate munci cu desăvârșire 48 prăjini de popușoi în 19 zile, îi trebuesc cel puțin 32 zile cu palmele și 2 cu carul, el se înșală aici cu 7 zile. Rău sau aproape de arie trebue să fie grâul de pe 64 prăjini dacă se poate duce la arie și clădì într'o singură zi: aici este o greșală de 1/2 zi. La coasă mai greșeste cu 3 zile. (D. C. Sturdza-Șcheeanu *Op. cit.*, I, p. 620).

www.dacoromanica.ro

tice şi faţă cu o administraţie incultă şi incapabilă când, din întâmplare, nu erà venală.

Atât puternicie, ghiftuire de privilegii şi de foloase pentru acei ce erau scutiţi de orice sarcină, de orice îndatorire; ştirbire a mijloacelor de traiu, împilare şi asuprire, umilinţi şi nedreptăţi zilnice, tăgadă de orice drept cetăţenesc pentru acei cari purtau toate greutăţile şi aveau toate îndatoririle.

Dar pacatul cel mai cumplit, cel mai greu de urmări nenorocite, a fost lasarea unui popor întreg în cea mai adâncă, în cea mai desăvârşită incultură, spre a mulţămi nesaţiul unei neînsemnate minorităţi. Cu cei 570.000 lei ce-i pierdeà Visteria prin neînsemnate despăgubiri de scutelnici şi scutirea de bir a slujbaşilor volnici, ce mulţime de şcoli s'ar fi putut deschide şi ce progrese ar fi putut face luminarea poporului în cei 26 de ani ai regimului regulamentar! N'ar fi numărul celor fără de ştiinţă de carte mai mare la noi decât în Bulgaria!

5. Aplicarea Regulamentului Organic în Moldova. Nemulţămirea populaţiunii rurale. Sătenii fug peste Prut.

Noua legiuire, aprobată de Kisselev la 20 Martie 1833, nu fu adusă la cunoştinţa obştiei ci anunţată la 1 Aprilie următor odată cu o pompoasă proclamaţie a lui Kisselev, răspândită în 2.000 exemplare, prin care se slăviau toate uşurările de biruri şi de havaleli cari apăsau poporul înainte de pacea dela Adrianopol şi se arătà că *„proprietarii cu o râvnă plină de curăţănie şi necăutând la acel în parte al lor folos,* au ajutat pe ocârmuire întru a ajunge la scopul îngrijirii sale celei părinteşti prin facerile de bine pe cari nouele aşăzământuri v'au încheeşluit". Apoi, după ce se arătà că „toate aceste nemărginite faceri de bine curg din hotărîrile tractatului dela Adrianopol cari sfinţesc cu nestrămutare drepturile şi îndatoririle proprietarilor şi lucrătorilor de pământ..." se anunţă „punerea în lucrare nu numai uşoară ci şi folositoare treptei lucrătorilor" a acestui „aşăzământ simplu şi lămurit, *întemeiat pe o dreaptă potrivire a însărcinărilor şi a slujbelor",* ce ocârmuirea speră că va fi urmat întocmai cu „o stăruitoare sârguinţă" [1]).

[1]) *Pământul, Sătenii şi Stăpânii,* p. 546.

www.dacoromanica.ro

In realitate Kisselev era foarte îngrijit de punerea în aplicarea a nouei legiuiri; el se temeà de reînoirea tulburărilor dela 1831 şi luă un şir de măsuri cari vădesc îngrijirea lui. El propuse schimbarea ispravnicilor slabi spre a numì în locul lor pe alţii pe care îi credeà mai destoinici şi cari „nu ar fi stăpâniţi de duhul de venalitate de care sunt din nenorocire pătrunşi mulţi din ei". Noua legiuire fu adusă la cunoştinţa obştiei numai după ce sătenii începuse să facă sămănăturile. Propuse alcătuirea a 4 comisii, alcătuite din câte 4 boieri, cari să străbată ţara lămurind sătenilor amănunţimile legiuirii, însă această măsură nu fu pusă în lucrare[1]).

El era cu atât mai îngrijit cu cât jalbele ploau în cancelaria lui din toate părţile ţării, pentru lipsa locului de hrană şi asuprirea lucrului boieresculuì[2]). Impilările unor arendaşi străini cari se credeau apăraţi de orice raspundere sau pedeapsă prin faptul că se bucurau de o protecţie străină, contribuiau mult la mărirea nemulţămirilor. Kisselev se văzù silit să recomande stăpânilor de moşii înserarea, în contractele de arendă încheiate cu străinii, a unei clauze prin care aceştia renunţau la dreptul de a se prevalà de protecţia consulatului lor pentru orice neînţelegeri rezultând din contractul de arendă. Iar la protestarea consulilor străini, Postelnicia răspunse:

„1. Că încât priveşte posesia moşiei, posesorii nu se pot cunoaşte de supuşi străini, pentru că uneltind şi această speculaţie care nu li este hărăzită prin tractaturi, trebue, după firea lucrurilor, să fie supuşi obşteştilor puneri la cale atingătoare de posesori.

„2. Că pricinile pentru asupririle locuitorilor din partea proprietarilor sau a posesorilor nu se pot socotì de ramul judecătoresc ci de ramul administrativ şi că cercetările pentru nişte asemenea pricini nu pot aveà apel decât cătră Sfatul Administrativ.

3. Că pe câţi posesori prin cercetare s'au dovedit (asupri-

[1]) *Ibid.*, p. 545.

[2]) Vezi un mare număr de jălbi de asemene natură în D. C. Sturdza Şcheeanu. *Op. cit.*, I, p. 130 sq.

www.dacoromanica.ro

tori), în puterea poroncii nacealstvei[1]), Sfatul este în hotărîre pentru liniştea locuitorilor a-i depărtă de pe moşii. . . .".

Obştirea nouei legiuiri aduse nemulţămirea la culme. Să tenii nu mai avură energia trebuitoare pentru a se răsculà, dar încă din luna lui Maiu 1833, din satele de pe Prut a ţinuturilor Iaşi, Dorohoiu şi Fălciu, începură a porni bejănari în Besarabia. Intăiu plecară oameni singurateci, apoĭ familii, mai pe urmă sate întregi. Această bejănie sporià din zi în zi şi amenińţà să se întindă şi asupra satelor mai departate de graniţă[2]).

Ocârmuirea trimise pe Hatmanul Başotă pentru liniştirea oamenilor şi cercetarea cauzelor mişcării, se luară şi măsuri militare pentru a împiedecà bejănia.

Raporturile lui Başotă dădeau ca pricini a bejăniei:

I. Foametea şi refuzul proprietarilor şi a arendaşilor de a ajutà pe ţarani;

II. Incarcarea unor sate cu darea datorită de cătră bejănari;

III. Nepasarea ispravnicilor la dreptele jăluiri ale locuitorilor;

IV. Sporirea datoriilor contractate de locuitori;

V. Furturile de vite cari niciodată nu li erau restituite de autorităţi;

VI. Ochii buni cu cari proprietarii din Besarabia priviau bejănia în propriul lor interes.

La aceste motive Kisselev, în darea lui de samă asupra stării ţării în răstimpul dintre sesiunea anului 1832 şi acea a anului 1833, mai adaogă şi: „împilările unor proprietari şi arendaşi cari departe de a cruţà pe săteni au intervertit în interesul lor aducerea la îndeplinire a nouei legi".

Se luară măsuri energice atât împotriva incapacităţii ispravnicilor care fură în parte destituiţi cât şi spre a pune o stavilă împilărilor proprietarilor şi a arendaşilor şi lăcomiei Jidovilor cari încarcau cu datorii pe locuitori, vânzând băutură pe datorie în sate. Se părù că un moment mişcarea se liniştise.

Dar în cursul lunei August, Ocârmuirea primì un mare

[1]) *Ibid.*, p. 154 sq.
[2]) *Ibid.*, p. 157.

www.dacoromanica.ro

număr de jălbi din partea locuitorilor ţinuturilor Fălciu şi Tutova, cerând a fi învoiţi să părăsască satele şi să s'aşeze peste Dunăre sau pe propriile lor părţi de pământ, pentru a nu fi *şerbiţi* (legaţi de glebă) în cazul când nu s'ar mută.

Ocârmuirea luă măsurile cele mai energice pentru a descoperi de unde pornise asemene născociri absurde şi rău voitoare, însă fără a puteà izbuti. Se presupuse că aceste zvonuri erau datorite: 1) rălei voinţe a câtorva arendaşi şi proprietari cari într'adins nu pusese pe ţarani în cunoştinţa textului legiuirii sau denaturase sensul ei; 2) tălmăcirii falşe a dispoziţiei care permiteà ţaranilor mutarea lor dela un sat la altul în anumite cazuri, tălmăcire făcută în interesul câtorva proprietari şi răzăşi [1]).

Dispoziţiile secţiei a VII a capitolului III fură puse în lucrare; ispravnicii primiră poroncă să privigheze cu îngrijire aplicarea acestei legiuiri şi să raporteze în amănunţime chipul în care fusese primită de săteni. Din raporturile lor ar rezultà că *pravila* ar fi stârnit nemulţămiri numai în ţinuturile Fălciu, Cârligătura, Roman şi Dorohoiu. Se pare însă că nemulţămirea erà mai obştească decât voiau s'o arăte ispravnicii şi s'o creadă ocârmuirea centrală. Ispravnicul de Putna care făcuse un raport arătând că locuitorii acelui ţinut erau mulţămiţi cu noua *pravilă,* fù în curând silit să facă altul din care rezultà din potrivă că nemulţămirea este mare [2]).

Nemulţămirea se dovedi cu prisosinţă în anul următor, 1834, când sătenii începură a se bejăni pe la toate graniţele, acei din Bacău peste munţi, acei din ţinuturile dealungul Prutului în Besarabia, acei de lângă Dunăre la Turci. Nemulţămirea şi bejănia erau mari, mai cu samă în ţinuturile Fălciu şi Covurluiu, de unde fugiau peste Prut sate întregi în urma împilărilor unora din posesori şi chiar din proprietari şi din cauza nouei *pravili* care li strâmtorà cu desăvârşire locurile de hrană de care erau obişnuiţi să aibă bielşug [3]). Se numi o comisiune sub preşedinţia Logofătului Lupu Balş, însărcinată să

[1]) *Ibid., ibid.*
[2]) *Pământul, Sătenii şi Stăpânii* în Moldova, p. 444.
[3]) *Ibid., ibid.*

www.dacoromanica.ro

cerceteze pricinile bejăniei, să liniştească pe locuitorii rămaşi şi s'aducă înapoi pe cei fugiţi. Din lucrările comisiei reiesă, în modul cel mai drastic, chipul neomenos în care erau trataţi ţaranii moldoveni pe acea vreme şi exploatarea neruşinată a căror pradă erau. Cei mai fără suflet din jăfuitorii descoperiţi prin cercetarea lui Lupu Balş sunt doi fraţi, Greci veniţi din Ţarigrad, cari făcuse stare în ţară, cumpărase moşii şi ajunsese la boierii. Ei întreţineau câte o bandă de Arnăuţi cu ajutorul cărora băteau pe săteni şi-i siliau să se supună jafurilor lor. Şi deşi nelegiuirile lor fusese pe deplin dovedite, ei scăpară fără pedeapsă. Unul din ei fusese osândit să plătească capitaţia locuitorilor fugiţi de răul lui şi a căror recolte le strânsese; el ştiu însă să trăgăneze plata până ce *Visteria* lui Mihaiu Sturdza dispuse ca datoria să se plătească din *paragraful extraordinar.*

La munte sătenii fugise fiindcă se strâmtorase păşunile şi fânaţele în urma aplicării Regulamentului : nemulţămirile clocotiau în multe părţi, dar oamenii se simţiau slabi, erau deprinşi să fie jăfuiţi, vechia îndrăzneală pierise de mult. In curând începură să se deprindă cu noua stare de lucruri, comerţul şi plugăria luase un avânt mare, văzură că pot trăi şi sub noua alcătuire şi se liniştiră. Bejănării loviţi de dorul satului în care se născuse, se întoarseră unul după altul. Ţărănimea se supuse şi la aceasta, cea mai mare din toate loviturile crude de cari avusese parte.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL II

LEGIUIRI REGULAMENTARE PRIVITOARE LA ŢĂRĂNIME ÎN MOLDOVA ÎN VREMEA LUI MIHAIU STURDZA

1. Ofisul Domnesc din 21 Martie 1837 pentru prăjina de falce, cu care urmează a se măsurà atât locul de hrană cuvenit locuitorilor cât şi acel al lucrului datorit de locuitori proprietarilor.

Activitatea Adunărilor şi a Ocârmuirii Moldovei, în vremea Domniei lui Mihaiu Sturdza, în materie de legislaţie rurală, a fost cu desăvârşire neînsemnată. Boierii erau prea mulţămiţi cu stipulaţiunile Regulamentului Organic pentru a aveà interes să le prefacă, iar Domnul aveà prea mare interes să fie lasat în pace să grămădească foloase peste foloase pentru a se gândì să modifice nişte aşăzăminte la alcătuirea cărora luase o parte atât de însemnată şi cari îi înlesneau exploatarea din ce în ce mai folositoare a număroaselor sale moşii. El se decise a intervenì pe cale de legiuire sau de măsuri administrative numai în cazuri excepţionale, când abuzul erà din cale afară nesuferit şi bătător la ochi.

Intăia măsură de asemenea fire fu provocată de cumplitele abuzuri făcute de proprietari şi posesori cu prilejul măsurii întinderilor muncite de locuitori, atribuite lor de Regulament sau năimite de ei cu bani. Proprietarii şi posesorii fără scrupul şi mai ales *vechilii* lor întrebuinţau prăjini mai lungi decât acea legiuită pentru a măsura întinderile lucrate de locuitori, mai scurte când erà vorba de măsura locurilor arendate sătenilor. Mihaiu Sturdza şi miniştrii lui neputând fi acuzaţi nici de părtinire către clasele desmoştenite nici de duşmănie împotriva acelor avute, mă voiu mărginì, pentru a înfierà abuzul ce se

www.dacoromanica.ro

săvârşià, să citez textul preambulului ofisului din 21 Martie 1837, menit a pune capăt abuzului făcut cu măsurătoarele nedrepte:

„Din *mulţimea* jalobelor intrate către Domnia Noastră, luând în bagare de samă că *locuitorii de pământ ar suferi nu puţine asupriri,* pe lângă altele şi în măsurarea locului de hrană ce după aşezământ li se cuvine lor, în preajma lucrului ce ei lucrează proprietăţii, *prin închipuire de prăjini de falce cu totul nepotrivite cu palma cea dreaptă şi legiuită, ci făcute numai după mai multă sau mai puţină cruţare a cugetului a unor din proprietari sau posesori, în cât ori cum obştia lucrătorilor de pământ sufere strâmbătate, din care apoi pricină izvoresc prigoniri, neîmpăcări, pierdere de scumpă vreme în primavară şi peste an, ba încă şi* **sumeţii, cruzimi, şi măsuri neiertate,** *iar în urmă şi pagube şi lipse până la pânea de toate zilele.* Spre a lipsi dar desăvârşit *nişte aşà necuviincioase, nesuferite noă şi neiertate aşăzământului urmări* şi ca să se păzească aceeaş dreptate şi potrivită măsură, atât în pământul cuvenit locuitorilor cât şi în lucrul datornic lor către proprietari sau posesori . . .“ poronceşte Departamentului din Lăuntru să facă şi să împartă, în fiecare sat din ţară, câte o palmă gospod întocmai după aceea „ce se păstrează din vechime în această de Dumnezeu păzită ţară“. Cu această palmă îşi vor întocmì proprietarii sau posesorii, împreună cu *vornicelul, paznicii şi gramada satului,* prăjina de 24 palme cu care să se măsoare pământul. Palma gospod se va pastrà de preot, vornicel şi paznici şi cu ea se va puteà cercà ori când prăjinile. Aceste vor trebui să fie „dintr'un singur lemn şi nici cum cu adăogiri,“ *ca să nu se deà nici într'aceasta prilej de vicleşug său înşelăciune*“. Palmele gospod împărţite au a fi *îmbourate* la amândouă capetele.

Palmele gospod fură distribuite într'adevăr la toate satele şi dacă această măsură izbutì să stăvilească întru câtva abuzul, ea fu departe de a-l oborî cu desăvârşire; el trăieşte şi astăzi în toate ungherile ţării şi, adesea, chiar când prăjina este mai mult sau mai puţin dreaptă, *feciorul boieresc, vatavul* sau *vechilul* ştie, prin chipul în care *o aruncă,* s'o mărească sau s'o micşoreze după plac. Sunt *feciori boiereşti* a căror dibăcie

www.dacoromanica.ro

în mânuirea prăjinei este răsplătită prin însemnate sporuri de salar şi prin favoruri speciale.

2. Prelungirea termenului pentru împărţirea pământurilor de hrană a locuitorilor din ţinuturile de jos.

Precum am văzut în capitolul din urmă, Kisselev îngrijit de nemulţămirea locuitorilor din ţinuturile Fălciu, Tutova, Tecuciu şi Covurluiu, cari se deprinsese a lucrà, in schimbul dării de a zecea din recoltă, însemnate întinderi de pământ a căror roadă o vindeau la Galaţi, izbutise să obţie dela boieri ca, în textul definitiv al Regulamentului, la art. 119, să se însereze o dispoziţie lăsând în stăpânirea acelor locuitoiri, incă în vreme de 6 ani, toată întinderea pământurilor de hrană de cari ei se folosise până atunci.

Dintr'o tabelă statistică din anul 1829 rezultă că, în primăvara acelui an, întinderea sămănăturilor de grâu şi sacară ale sătenilor din ţinuturile Falciu, Tutova, Tecuciu şi Covurluiu erau de 9806 fălci pe când acele ale stăpânilor de moşii din aceleaşi ţinuturi erau numai de 6624 fălci. In ţinutul Covurluiului sătenii sămănau 3522 falci de grâu şi de săcară de primăvară, întindere ce nu erà atinsă în nici un alt ţinut nici de săteni nici de stăpâni [1]).

Sămănăturile făcute in toamna anului 1833 şi în primăvara anului 1834, precum rezultă din tabela următoare, ni arată că dintr'un total de 111937 fălci 74 prăjini sămănături de grâu şi de sacară făcute de săteni şi de stăpâni, acele ale sătenilor din cele 4 ţinuturi ale Ţării de Jos cuprind 29974 fălci 52 prăjini sau 26% din suma totală. Din totimea sămănăturilor de orz şi ovăs făcute în toată ţara în acelaş an, în întindere de 30999 fălci 34 prăjini, 8021 fălci 17 prăjini, sunt ale locuitorilor celor 4 ţinuturi; ceeace iarăş alcătueşte 26% din întinderea totală a acestor sămănături. Iar pentru sămănăturile de popuşoi, din întinderea totală de 155774 fălci, 33426 sunt ale locuitorilor aceloraşi 4 ţinuturi.

Rezultă deci că sătenii acestor ţinuturi aveau o parte cu totul însemnată în agricultura Moldovei la începutul epocii regulamentare. N'am putut să găsesc statisticile dintre anii 1834—40,

[1]) D. C. Sturdza-Şcheeanu, *Op. cit.*, III.

www.dacoromanica.ro

dar este sigur că sătenii urmară a lucrà întinderi mari, după cum rezultă din legiuirea votată de Adunare la Ianuarie 1839, prin care termenul pentru împărţirea pământului de hrană a locuitorilor din ţinuturile de jos se mai prelungeşte încă pe patru ani [1]). Din adresa Departamentului din Lăuntru către Adunare, rezultă că locuitorii acelor ţinuturi ameninţau să emigreze în Besarabia in cazul când li s'ar strâmtorà pământurile.

La expirarea acestui termen reducerea avù loc, miliţia împiedecă locuitorii să treacă peste Prut şi sămănăturile lor de pâne albă scăzură din an în an precum rezultă din tabelele statistice ale vremii [2]).

3. **Legiuirea pentru trei pricini cari împovărează pe locuitorii satelor şi aduc cu dinadinsul împiedecarea stării lor.**

La Fevruarie 1844, Sfatul Administrativ prezintă Adunării un proiect pentru vindecarea a următoarelor „trei pricini" cari împiedecau buna stare a sătenilor:

„I. Vânzarea băuturilor de prin sate de către Jidovi cari împovorau astfel pe săteni cu datorii şi-i demoralizau şi arendarea dijmuirilor datorite de locuitori către aceeaşi Jidovi, împreună cu crâşmele, fiind cunoscute abuzurile ce ei întrebuinţează întru aceasta.

„II. Feliuritele prefaceri din bani în lucru şi din lucru în bani a datoriilor contractăluite de locuitori către proprietari şi mai ales către posesori la vreme de lipsă, pentru nutreţ, pâne şi alte obiecte neapărate vieţii lor.

„III. Nepotrivita urmare întrebuinţată întru facerea cislelor, cari nu se urmează după art. 79, lit. A. a Regulamentului, ci fiind lasată la voia şi cumpănirea unora din săteni, se îngreuiază pe acei ce ar trebuì a fi mai uşuraţi în privirea stării lor şi, prin viclenia întrebuinţată de acei mai avuţi, aduce mare îngreuiere celor saraci".

Pentru stârpirea răului de sub I, se propuneà ca arenzile

[1]) D. C. Sturdza-Şcheeanu, *op. cit.*, I, p. 266.
[2]) *Ibid., ibid.*, III.

www.dacoromanica.ro

de prin sate şi dijmurile să nu se mai deà pe viitorime Jidovilor cari să nu mai fie îngăduiţi de a mai sta prin sate; crâşmele să se ţie numai de creştini cari să nu poată vinde băutură pe datorie la săteni, publicându-se că asemene datorii nu se vor împlinì. Jidovii cari nu ţin arenzi să se mute de prin sate în termen de trei luni, iar acei ce au arenzi cu contracte să se strămute în termen de un an, iar în caz de a nu fi următori „se vor isgonì de prin sate prin mijloacele ocârmuirii".

Pentru datoriile contractate de locuitori pentru nutreţ şi pâne, ele nu se vor puteà preface în bani ci se vor plătì numai în lucru, fiind datoare ambele părţi a se răfuì, iar locuitorii nefiind următori cu lucrul, vor fi executaţi să-l îndeplinească de isprăvnicie. Toate datoriile vor fi plătite în lucru până la anul viitor, rămăşiţile ce ar mai ramânea peste acest termen din neîngrijirea împrumutătorului vor rămânea pierdute.

In privinţa celei de a treia pricină, cislele aveau să se facă odată pe an, la începutul şfertului al doilea, potrivit cu Regulamentul , având a fi întărite de ispravnic „iar în analoghie să intre pe lângă celelalte, 5 mascuri drept o vită mare, precum şi 2 gonitoare sau 3 mânzaţi tot drept o vită mică.

Adunarea introduse în acest proiect de legiuire următoarele schimbări:

Se adăogì „ca Jidovii să nu fie slobozi a ţineà arenzi de băutură, nu numai prin sate dar nici pe la drumuri, nici prin târguri, şi asemene să nu fie slobozi a specularisì nici cu vânzare de ale mâncări nici la un loc, nici prin târguri, nici prin sate, nici pe la drumuri; iar afară de speculaţiile arenzilor de băuturi şi a dijmurilor, precum şi a vânzării acelor de ale mâncării, alte osebite pozvolite speculaţii vor fi slobozi Jidovii a face în ţară, şi pentru întrebuinţarea acelor osebite speculaţii vor puteà şi a aveà vremelnicească şădere prin sate".

Dispozitia privitoare la facerea cislei se lămurì mai bine, adăugându-se că trebue alcătuită în fiecare sat de câte o delegaţie alcătuită din săteni din cele trei stări: fruntaşi, mijlocaşi şi codaşi, sub privigherea preoţilor, a proprietarilor sau a vechililor lor.

Această legiuire fu înapoiată de Domn Adunării din cauza interzicerii făcută Jidovilor din târguri să vândă băuturi sau

www.dacoromanica.ro

altele de ale mâncării. Domnul, în răspunsul său, observă că târgurile, toate proprietăţi particulare, s'ar pustîi dacă Jidovii ar fi opriţi de a face alişveriş de băuturi sau mâncări.

El cerù ca această interzicere să fie aplicată numai Jidovilor de prin sate, precum propusese Ocârmuirea. Bine înţeles că Adunarea se grăbì să urmeze conform dorinţii Domnului: „găsind Inaltele Voastre observaţii foarte drepte şi temeinice." N'am nevoie să adaog că legiuirea rămase literă moartă; acei proprietari cari erau puternici pastrară crâşmarii lor jidovi fiind că nu voiră să-i depărteze, departaţi fură numai crâşmarii acelor stăpâni cari n'aveau nici trecere nici bani pentru a căştigà buna voinţă a autorităţilor.

4. Legiuirea asupra îmbinatelor drepturi şi îndatoriri ale proprietarilor şi sătenilor din satele de prin munţi.

Din cauza faptului că Regulamentul Organic avuse în vedere numai satele dela câmp, unde în deobşte erà loc de hrană cu îmbielşugare şi nu prevăzuse cazul special al regiunilor muntoase unde locul de arătură lipseşte aproape cu desăvârşire şi unde fânaţul şi păşunea se află adesea la mari depărtări de sat, locuitorii regiunilor muntoase erau uneori siliţi de stăpânii respectivi să plătească în bani valoarea boierescului întreg fără a dispune în schimb de loc de arătură, macar cât de puţin şi folosindu-se de fâneţe şi păşuni de munte departate şi sarace. Soboarele mănăstirilor închinate şi neînchinate cari stăpâniau cele mai multe moşii de munte nu erau mai omenoase faţă de locuitorii aşăzaţi pe acele moşii decât stăpânii laici. Locuitorii acelor sate făceau de obiceiu învoeli cu mănăstirile, învoieli prin cari plătiau de nume câte o sumă fixă în schimbul căreia erau scutiţi de boieresc şi se folosiau de păşunile şi de fânaţele moşiei.

Locuitorii satelor dela munte din ţinutul Sucevei a mănăstirii Neamţului plătiau astfel câte 6 galbeni de nume pentru scutire de boieresc şi folosinţa locurilor de hrană. Termenul învoielii expirând, Stareţul Venedict voì să impue oamenilor ca ei să plătească intăiu câte 3 galbeni de nume spre a fi scutiţi de boieresc şi apoi să se învoiască pentru locurile de hrană.

www.dacoromanica.ro

Sătenii opunându-se, Stareţul se plânse în scris Domnului. Mihaiu Sturdza luă însă cu hotărîre partea sătenilor şi arătându-şi prin rezoluţia pusă pe jalba Stareţului indignarea ce-i pricinuiă lăcomia călugărilor cari propusese *„ca locuitorii să plătească bani pe văzduh“*, poronci facerea unei cercetări la faţa locului de către un boier de toată încrederea, Vornicul Ştefan Catargiu bătrânul. Iar starea de lucruri dată în vileag de acea cercetare, convinse pe Domn că o întregire a legiuirii cuprinsă în Secţia VII a Capitolului III a Regulamentului, lămurind şi statornicind drepturile şi îndatoririle locuitorilor dela munte, eră de neapărată trebuinţă. Din deosebite împrejurări însă prezentarea proiectului alcătuit în acest scop întârziă până la Fevruarie 1844.

Din ofisul adresat Adunării de către Mihaiu Sturdza reiesă în chip lămurit împilările cumplite de cari suferiau acei locuitori. Domnul arată că aşăzământul atingător de legăturile dintre săteni şi stăpâni „nu poate aveă în toată a lui întindere aplicaţie la satele ce se află cu locuinţa prin munţi“ fiind că aceste nu numai că sunt lipsite de loc şi de celelalte înlesniri, dar dimpotrivă se află mai cu prisosinţă împovărate prin o urmare neîmpăcată cu adevărata poziţie a acestor sate.

„Ocârmuirea, în îngrijirea sa de a păzi o cumpănă dreaptă, *îndată ce a luat cunoştinţă de asupririle uneltite de către posesori în sarcina acestor locuitori,* cari în cea mai mare parte locuesc pe proprietăţi ale mănăstirilor şi cuprind un însemnat număr de populaţie a ţării, s'a grăbit a propune învoieli de bună voie între proprietari şi locuitori spre a depărtă pricinile de spargerea satelor“.

Pricinile s'au împuţinat *„dar totuşi îmbunătăţirea soartei lor nefiind desăvârşit asigurată“* nu poate fi pusă la cale decât prin o înadinsă legiuire. Lipsurile de cari suferă locuitorii acelor sate sunt următoarele:

1. „Strâmtoarea locurilor de hrană atât pentru oameni cât şi pentru vite silesc pe acei locuitori să cumpere nutreţul dela posesori cu preţuri împovărătoare.

2. „Lucrul cerşut dela dânşii după aşăzământul, care neputându-se cuprinde în aceea ce proprietaoa are a lucrà pe moşie, se încarcă în tăiere de lemne cu covârşire însemnătoare“.

www.dacoromanica.ro

3. *„Proprietaoa având a lucra afară din munți, la câmp, locuitorii se îndatorează a merge la acest lucru, iar aceștia nefiind obișnuiți a ieși din locașurile lor, se supun la orice condiție arbitrară“.*

4. „Că deși partea munților este cea mai înzestrată cu păduri, locuitorilor nu li se îngădue a luà lemne de foc și de trebuința gospodăriei fără plată.

5. *„Din aceste împrejurări, voind a se folosi unii, au săvârșit învoieli cu locuitorii de munte în bani și cu plată până la opt galbeni de gospodar, dar și acestea părându-se puțin unor asemenea și ispitindu-se a se mai folosi din neînchipuirea bănească a locuitorilor, îmbracă în urmă acești opt galbeni în tăiere și cărătură de cherestele, cu cari se îndoiește cel puțin suma banilor prin împovăratele alcătuiri, în cât soarta acelor locuitori a ajuns a fi nesuferită* și cu atât mai împilată, cu cât nici rodirea nici fânațele nu se dobândesc în aceeaș cătime ca la câmp, fiind locurile munților pietroase și foarte puțin roditoare prin râpi și ponoare.

Spre a îndreptà o asemene stare de lucruri se înfățoșază următorul proiect:

1. Sub numire de sate de prin munți se înțeleg acele sate statornicite în munți unde locuitorii nu au împărtășire de locuri de arat la câmp.

2. Locuitorilor din asemenea sate, proprietarii sunt datori a li da pământul hotărît de Regulament, dând pentru loc de arat fânaț, și de nu va fi fânaț îndestulător, să-l îndeplinească cu locuri de mutări (pășuni) unde vor fi, fără a luà nici o dijmă pe tot pământul cuvenit sătenilor.

3. In cazul când proprietarul nu ar aveà de unde să li deà nici fânaț nici imaș cu îndestulare, acei din locuitori rămași fără împărtășirea cuvenită se vor puteà mutà unde vor găsi loc cu îndămânare, înștințând numai ocârmuirea și proprietarul, fără altă îndatorire.

4. Vatra satului, afară de curăturile de cari locuitorii se folosesc aiurea, nu va fi nici cum scăzută din pământul cuvenit locuitorilor nici socotite de imaș.

5. *Locuitorii sunt slobozi a lua lemne de foc din că-*

www.dacoromanica.ro

zături pentru trebuinţile caselor lor precum şi lemne pentru heiuri, clădiri de case şi unelte de gospodărie, chiar din lemn verde din picioare din locurile orânduite spre acest sfârşit de proprietar, plătind fiecare gospodar pentru aceasta câte 6 lei pe an.

6. Neavând proprietarii pe acea moşie loc îndestul ca să lucreze locuitorii după aşăzământ, vor plăti câte 98 lei cursul politicit, cuprinzându-se şi podvezile, afară de zilele de meremeturi şi de lemnele de foc pentru aşăzarea din sat a proprietarului.

7. Pentru cheresteaoa ce ar voi s'o lucreze locuitorii, se vor învoi cu proprietarii.

8. „Find că învoielile între proprietari şi locuitori au lucrarea lor în câtă vreme amândouă părţile rămân mulţămite şi statornicite în acele învoieli, se înţelege că de s'ar arată asemene nemulţămiri, atunci se va urmă după acest aşăzământ precum şi pentru învoielile cari nu ar fi întărite de ocârmuire, iar învoielile pe viitorime nu se vor îngădui dacă nu vor fi potrivite în preţuri cu acest aşăzământ, sau mai lesnitoare pentru locuitori după mulţămirea ambelor părţi".

Iată şi justificarea celor 98 lei ce aveau locuitorii satelor de munte să-i plătească proprietarilor moşiilor pe cari erau aşăzaţi, în cazul când acei proprietari nu ar fi avut unde să deà de lucru sătenilor, astfel cum o găsim în nota anexată la textul legii:

Falcea (de coasă) de cap	24 lei	—
Podvoada	20 „	—
Lemnul de foc şi celelalte trebuitoare pentru casă şi heiuri	6 „	—
28 prăjini arătură pentru 2 boi, câte 12 parale prăjina	8 „	16 parale
36 prăjini pentru 3 zile prăşite de două ori, culesul, punerea în coşere şi facerea coşerelor, câte 20 parale prăjina	18 „	—
48 prăjini de secere în 3 zile, cu caratul la arie, câte 18 parale prăjina	21 „	24 „
Peste tot	98 lei	—

Este bine înţeles că preţurile stipulate aici pentru deose-

www.dacoromanica.ro

bitele munci sunt cu mult sub adevărata lor valoare, deci cu totul în favoarea sătenilor. Ocârmuirea însă nu puteà evaluà aceste munci mai sus, căci altfel acele preţuri sporite s'ar fi bătut în cap cu preţurile reduse şi fictive cu cari se evaluà boierescul în întreaga ţară.

Această lege nu a pus capăt abuzurilor de cari suferiau sătenii dela munte, precum vom vedeà într'un capitol următor, dar ea le-a stavilit până la un punct şi alcătueşte fără îndoiala o măsură spre binele ţărănimii. Date fiind corupţiunea şi orientalismul vremii nu erà chip ca o legiuire, fie cât de bună, să stârpească abuzul cu desăvârşire.

Importanţa acestei legiuiri însă este cu totul deosebită prin faptul că vedem, la 1844, Domnul şi Obştească Adunare, alcătuită aproape exclusiv numai din privilegiaţi, recunoscând în chip formal, nu numai *dreptul săteanului la pământ,* precum rezultă din textul paragrafelor 2, 3 şi 4, dar şi dreptul lui de a luà din pădurile cari Regulamentul, în dispreţul obiceiului strămoşesc şi chiar a aşăzămintelor Fanarioţilor, le declarase proprietate exclusivă a stăpânilor, atât uscături pentru încălzitul lui cât şi lemn din picioare pentru *clădiri de casă, heiuri şi unelte de gospodărie,* împotriva unei plăţi cu totul neînsemnate. Din faptul impunerii acestei *servituţi* asupra pădurilor din regiunea muntoasă, a căror venit legiuitorul dela 1830—33 îl rezervase exclusiv stăpânului odată cu acel al pădurilor din celelalte regiuni ale ţării, ni arată că, în capetele lui Mihaiu Sturdza şi ale sfetnicilor săi, dreptul de proprietate al stăpânilor erà încă departe de a fi atât de absolut cum s'a susţinut mai pe urmă de o şcoală întreagă.

5. Incheierea Sfatului Administrativ din 22 August 1844, în privinţa lichidării datoriilor contractate de locuitori pe coasă şi pe secere fără ca ei să fi putut îndeplini tocmelile lor.

Câtevà sate din ţinutul Tutovei luase, în iarna şi primavara anului 1844, „bani pe fălci de coasă şi secere de pe la boieri, negustori şi posesori, adică un sat luând dela câte trei şi patru

www.dacoromanica.ro

feţe sumă de fălci" şi nu putuse îndeplini a lor îndatorire. Acei dela cari luase bani reclamară că ei, bizuindu-se pe faptul că-şi aveau coasa şi secerea asigurate, nu se mai îngrijise de altă închipuire şi, la vremea strânsului, găsindu-se fără muncă, spre a nu se irosì pânea pe câmp, *se găsiră nevoiţi a-şi secerà cu preţul de acum,* **plătind pe falce 40 lei şi mai mult,** *pe când ei contractase cu locuitorii angajaţi din iarnă cu* **14—20 lei falcea de secere.** Ei pretindeau ca să se împlinească dela locuitori preţul plătit acum.

Sfatul, întemeindu-se pe paragraful IV al legiuirii *pentru trei pricini cari împovărează starea locuitorilor săteni,* hotărî că: „De vreme ce, pe deoparte alcătuitorii se socotesc vinovaţi că nu au urmat pe drumul legiuit de a întări alcătuirile la isprăvnicie, prin care mijloc se puteà cunoaşte de nu cumvà aceeaşi locuitori au fost îndatoriţi şi pe aiurea cu lucru, ar pe de alta locuitorii sunt vinovaţi pentru această uneltire a lor," sătenii cari au luat pâne dela proprietari sau posesori, să urmeze după § 4 al legiuirii sus citate, iar în cât priveşte alcătuirile cu străine feţe, locuitorii să înapoiască banii cu legiuita lor dobândă, poroncindu-se „ca pe viitorime aceste alcătuiri să fie prin ştirea isprăvnicei după poroncile date" [1]).

Această hotărîre mai este interesantă şi prin faptul că este cea dintâiu nouă cunoscută, dată de Ocârmuire în materie de neexecutarea unei munci agricole *contractate,* în afară de boieresc.

Mai rezultă din textul ei că obiceiul cămătăresc de a se folosì de nevoile săteanului pentru a cumpărà, din iarnă, munca braţelor lui pe vară, *pe jumătate şi pe mai puţin de jumătate de preţ,* aveà fiinţă în vremea regulamentară şi nu trebue atribuită exclusiv regimului întemeiet de legea rurală dela 1864.

[1]) *Ibid.,* p. 283.

www.dacoromanica.ro

6. Anaforaoa Sfatului No. 2933 din Decemvrie 1844, întărită de Domn la 23 Decemvrie 1844, pentru mărginirea globirii ce fac locuitorilor proprietarii sau posesorii când prind vite de ale lor după strângerea roadei de pe câmp.

Voiu reproduce textual această hotăîre, abuzul căruia era menită să-i pună capăt alcătuind şi astăzi unul din cele mai strigătoare şi din cele mai nesuferite, dar totodată şi din cele mai frecuente.

„Departamentul din Lăuntru a referat Sfatului sub No. 25.198 că, în privirea îndesitelor reclamaţii şi raporturi primite de pe la unele din isprăvnicii, *pentru asupririle ce ar fi pătimind locuitorii despre proprietari sau posesori, cari după adunarea productelor de pe câmp, întâmplându-se a prinde de pe moşiile lor vite de ale locuitorilor megieşitelor sate, îi globesc câte 8 până la 12 lei de vită,* a dat poronci tuturor isprăvniciilor ca, prin înţelegere cu proprietarii şi posesorii, să oprească tot feliul de asemenea globire, care numai atunci să poată fi întrebuinţată, când s'ar dovedi că au scapat vitele şi au făcut stricăciune la stoguri de fân sau girezi de pâne şi altele. Dar fiindcă cu această măsură nu s'a putut stârpi răul, propune a li se însemna o globire pentru acei ce dela sine, fără ispaşă şi fără ştirea isprăvniciei, ar mai îndrăzni a face asemenea globiri. *In privirea unor asemenea urmări asupritoare locuitorilor,* Sfatul este de socotinţă a se luà următoarele măsuri: „Să se poroncească isprăvniciilor că, la întâmplare de scaparea vitelor unui sat pe altă moşie, după ridicarea strânsurilor de pe câmp, fără a face vre-o stricăciune, să nu li se ieà nimica, după urmarea păzită din vechime, iar întâmplându-se a se face vre-o stricăciune la stogurile de fân, la girezi cu pâne şi alte de asemenea, *despăgubirea să nu se facă decât după ispaşă,* potrivit cu înţelesul lucrării Departamentului; *iar dacă vre-un posesor sau proprietar ar trece alăturea cu această regulă, şi ar face cu dela sine putere vre-o globire ce se socoteşte ca samovolnicie, să fie îndatorit a întoarce acea globire îndoită şi prin urmare să rămână păgubaş de stricăciune,* şi tot-

www.dacoromanica.ro

deodată, spre a lipsi de asemenea prilejuri, acei cu vitele să fie îndatoriţi a aveà păzitori“ [1]).

Această măsură decretată la 1844, menită a pune capăt unui abuz odios care adesea alcătueşte o adevărată *prădăciune*, nu se poate aplică nici astăzi, după curgere de 63 ani.

Intru aceste şapte legiuiri şi măsuri administrative se mărgineşte activitatea ocârmuirii întâiului Domn regulamentar în Moldova, în materie de îmbunătăţiri aduse regimului rural statornicit de Regulamentul Organic.

---

[1]) *Ibid.*, p. 285.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL III

REFORMA LEGIUIRII REGULAMENTARE PRIVITOARE LA LEGĂTURILE DINTRE SĂTENI ŞI STĂPÂNI DE CĂTRĂ GRIGORIE GHYKA LA 1851

1. In ce constă reforma dela 1851 a lui Grigorie Ghyka.

Clasa stăpânitoare nici gândià să-şi deà samă de povara regimului care apăsà asupra ţărănimii din Principatele române şi mai cu samă asupra acelei din Moldova. Spre ruşinea ei însă, suferinţile acestei clase care alcătuià obştia populaţiunii ţărilor noastre, nu rămăsese neobservate de consulii ruşi din Bucureşti şi Iaşi şi de comisarii otomani trimişi din când în când în misiune în Principate. Ei se încredinţase de greutatea stării făcute ţărănimii mai ales în cursul ocupaţiunii mixte care urmă mişcării dela 1848.

Nu puţin, fără îndoială, contribui la luminarea lor răsunetul ce-l găsise în populaţia rurală a Ţării Româneşti ideile de reformă agrară şi de împroprietărire propovăduite de fruntaşii mişcării şi carè făcuse pe populaţia rurală a Ţării Româneşti, până atunci atât de pasivă, să ieà o parte aşà de vie la acea mişcare. Articolul III al Convenţiei dela Balta Liman stipulà că comitete de revizie se vor rândui în fiecare din Principate spre a revizui statutele în fiinţă atingătoare de relaţiile dintre proprietarii de moşii şi săteni şi a propune modificările neapărate în privirea îmbunătăţirii soartei acestor din urmă.

Lucrările Comitetului de revizie din Moldova îşi începù lucrările la începutul anului 1850; în luna Aprilie a anului următor, 1851, noua legiuire erà terminată, aprobată de Sultan şi promulgată.

Noua legiuire recunoştea, chiar în articolul 1, dreptul locuitorilor la pământ:

www.dacoromanica.ro

„Art. 1. Proprietarul *este îndatorit* a da loc de hrană locuitorilor aşăzaţi pe moşia sa, precum şi aceştia sunt îndatoriţi a lucrà pentru aceasta în socoteala proprietarului".

Acest drept mai erà recunoscut şi prin articolul 16 care stipulà că în cazul când moşia nu ar aveà destul loc pentru a da fiecărui locuitor întinderile legiuite, se vor face din locurile de hrană trei părţi, din cari două le vor luà locuitorii, iar una va rămânea a proprietarului.

Modificările de căpetenie aduse Regulamentului prin noua legiuire sunt:

1. Desfiinţarea dijmei care urmează a se mai da numa din rodul viilor şi al livezilor carı nu fac parte din cele 10 prăjini loc de casă.

2. Adăogirea a 20 prăjini de imaş de fiecare gospodar.

3. Desfiinţarea îndatoririi de a face coşerele.

4. Precizarea lucrului celor 12 zile cu nart în întinderi fixe şi anume:

a) Aratul, sămănatul şi grăpatul a 28 prăjini în moină sau 18 prăjini în ţălină pentru locuitorul cu 2 boi sau 2 cai, iar îndoit această câtime de muncă pentru locuitorul cu 4 boi sau 4 cai.

b) Prăşitul a 42 prăjini de păpuşoi, de două ori, cu culesul, disjocatul şi caratul la coşere; această îndatorire privià de o potrivă pe toţi locuitorii, atât cei cu boi cât şi cei fără boi.

c) Seceratul a 56 prăjini sau cositul a 70 prăjini pâne albă, cu caratul la arie şi clăditul, îndatorire privind asemene de o potrivă pe toţi locuitorii.

d) Cositul a 1 fălci sau 80 prăjini iarbă, cu adunatul, clăditul în stog şi îngrăditul stogului cu materialul proprietarului, acolo unde această îngrădire este neapărat cerută, îndatorire privind iarăş pe toţi locuitorii de o potrivă.

5. Proprietarul poate preface feliul muncilor de mai sus, păzind analoghia următoare: 14 prăjini de arătură în moină sau 9 prăjini în ţălină fac cât 12 prăjini de prăşilă sau cât 16 prăjini de secere sau cât 20 prăjini de coasă; însă proprietarul nu va puteà preface în acest feliu mai mult decât o parte din fiecare feliu de muncă în altul, „iară nici odinioară nu

www.dacoromanica.ro

le poate preface în sporire de praşilă, pentru că praşila este mai trudnică decât celelalte munci".

Noua legiuire mai scuteşte pe locuitorii fără boi să lucreze cele 4 zile proaste cari, pentru dânşii, înlocuiau podvoada şi adusul lemnelor ce datorau locuitorii cu boi.

7. Toate îndatoririle şi drepturile reciproce sunt mai bine lămurite în noua legiuire.

8. In cazul când locuitorii nu au tot pământul legiuit (art. 17), proprietarul nu poate cere dela ei boierescul întreg „ci unii ca aceştia vor lucrà numai după analoghia pământului ce li s'ar venì dacă aceasta ar fi cu buna primire a ambelor părţi, iar la din potrivă, acele două părţi de moşie se vor împărţì la atâţia locuitori câţi s'ar puteà îndestulà după art. 13 şi numărul de prisos are voie a se mutà aiurea, după chipul arătat mai jos prin art. 19, sau a se învoi cu proprietarul prin alte mijloace pentru vieţuirea lor.

9. Condiţiile pentru mutare sunt foarte uşurate. Locuitorul se poate mutà în alt sat dând de ştire cu 6 luni înainte de 23 April şi răfuindu-se atât cu proprietarul cât şi cu Visteria până în acea zi. Dacă se mută pentrucă nu i se dă tot pământul legiuit, este volnic a-şi vinde sadurile, protimisind însă totdeauna pe proprietar cu acelaş preţ, iar casele şi le poate ridicà. Iar când se mută cu toate că i s'a dat pământul legiuit, casa şi sadurile rămân în folosul proprietarului fără vre-o despăgubire.

10. In părţile alese şi stâlpite de pe moşiile răzăşeşti (art. 36) se va urmà boierescul în lucru.

11. „Invoielile pe viitorime nu se vor îngădui (art. 39) dacă ar fi însărcinătoare peste îndatoririle locuitorilor arătate prin acest aşezământ, datoare fiind isprăvniciile a priveghià că nişte aşà învoieli să fie în adevăr cu bună primire a amânduror părţilor.

Legiuirea din 1844 regulând drepturile şi îndatoririle locuitorilor satelor dela munte nu fu întru nimic schimbată, ci textul ei pur şi simplu adăogit la acel al noului aşăzământ.

2. Deosebirea reală între vechea şi noua legiuire.

După noua legiuire locuitorul cu 4 boi erà dator să lucreze în fie care an:

www.dacoromanica.ro

56 prăjini arătură în moină şi 36 în ţălină, sămănate şi grapate ceea ce puteà face în 2 zile cu 4 boi,

1 podvoadă cu 4 boi sau 2 podvezi cu 2 boi, făcând 6 zile cu 4 boi;

aducerea a 2 palme de lemne acasă făcând 2 zile cu 2 boi;

42 prăjini praşilă pentru cari îi trebuiau 28 zile cu palmele şi 2 zile cu 2 boi;

56 prăjini secere pentru cari îi trebuiau 6 zile cu palmele şi 1½ zi cu 2 boi;

80 prăjini coasă pentru cari îi trebuiau 8 zile cu palmele şi 2 zile cu 2 boi;

4 zile proaste la meremeturi şi 4 zile cu 2 boi;

Sau peste tot 42 zile cu palmele şi 11½ zile cu 2 boi, 4 zile cu 4 boi.

Locuitorul cu 2 boi făcea acelaş număr de zile, însă toate cu 2 boi, astfel că el lucrà peste tot 42 zile cu palmele şi 21½ zile cu 2 boi.

Locuitorul cu palmele lucrà aceleaşi întinderi de praşilă secere şi coasă, nu arà şi lucra zilele de meremet cu mânele, îndatoririle lui ridicându-se deci peste tot la 46 zile cu palmele şi 6 zile cu carul cu 2 boi.

Deci:

Locuitorul cu 4 boi face:

După Regulament,	*După legiuirea lui Grigorie Ghyka,*
8 zile cu carul cu 4 boi,	8 zile cu carul cu 4 boi,
11 „ „ „ „ 2 „	11½ zile cu carul cu 2 boi,
37 zile cu palmele;	42 zile cu palmele;

Locuitorul cu 2 boi face:

21 zile cucarul cu 2 boi,	21½ zile cu carul cu 2 boi,
37 zile cu palmele;	42 zile cu palmele;

Locuitorul palmaş face:

6 zile cu carul cu 2 boi,	6 zile cu carul cu 2 boi,
54 zile cu palmele;	46 zile cu palmele.

De unde rezultă pentru fruntaşi şi mijlocaşi o îngreuere de ½ zi cu carul cu 2 boi şi 5 zile cu palmele, iar pentru palmaşi o uşurare de 8 zile cu palmele. Dar erà uşurare pentru toate treptele, căci lipsiau pentru toţi dijma şi facerea coşerelor.

www.dacoromanica.ro

Apoi toţi mai beneficiau de câte un spor de 20 prăjini de imaş ce li adăogià noua legiuire.

Sporul de muncă al fruntaşilor şi al mijlocaşilor nu ajungeà, fiind muncile plătite cât de bine, la 15 lei, pe când numai valoarea dijmei erà pentru cei dintăi de 72 lei şi pentru cei de ai doilea de 57 lei; la cari se adaogià valora celor 20 prăjini imaş evaluate de autorităţi dela 4 lei 20 parale (Fălciu) până 10 lei 33 parale (Tutova) pe an. Dispensa de a face coşerele este cu mult mai platonică, căci la 1851 erau dejà clădite acarete multe şi trebuinţa de a clădi coşere noue nu se mai simţià atât de tare.

Pentru palmaş, pe lângă că noua legiuire îi aduceà o uşorare de 8 zile de muncă, având pe atunci o valoare reală de 20—28 lei, apoi el mai beneficià de scutirea de dijmă, valorând singură pe acea vreme 42 lei şi de sporul de imaş, valorând în mijlocie 6 lei, fără a mai vorbì de scutirea facerii coşerelor.

Apoi, prin noua legiuire, putinţa de a se mută încetase de a fi iluzorie şi precizarea mai clară şi mai amănunţită a drepturilor şi a îndatoririlor reciproce mai îngreuià ceva abuzul.

Legiuirea lui Grigorie Ghyka nu preschimbă şi nu puteà să preschimbe o alcătuire vătămătoarea obştiei, întemeiată pe hrăpire şi pe nedreptate, în aşăzământ drept şi folositor acelei obştii: dar dacă nu puteà să tămăduească boala de care suferià ţara, ea cel puţin aduse oareşcare alinare la durerile celor ce suferiau şi rabdau în tăcere.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL IV

DESPRE CHIPUL ÎN CARE SE EXPLOATAU MOŞIILE ÎN MOLDOVA ÎN EPOCA REGULAMENTARĂ ŞI DESPRE SPORIREA AGRICULTURII ÎN ACEL RASTIMP

1. Modul de exploatare a moşiilor din Moldova înainte de Regulament.

Toate actele judecătoreşti şi administrative, toate condicile de socoteli dinainte de Regulament conglăsuesc pentru a ni arătà că, până atunci:

1. Numai un număr neinsemnat de moşii erà arendat.

2. Atât pe moşiile arendate cât şi pe acele nearendate stăpânii şi *posesorii* (arendaşii) făceau plugărie prea puţină pentru socoteala lor.

3. Venitul de căpetenie al moşiei erà alcătuit:

a) din *oiumul* (vama) morilor.

b) din acel al crâşmelor,

c) din dijma din roada făcută de locuitori.

d) din plata în bani a boierescului nelucrat de locuitori.

4. Acest venit, alcătuit mai cu osebire din cele patru articole sus citate, se arendà adesea unui Jidov care se aşezà la crâşma, *hanul* sau *rateşul* stăpânului şi căruia i se mai dădeà, în cele mai multe cazuri, spre desfacere, cu preţ anume stabilit, o câtime de vin făcut în viile stăpânului, de pe moşie sau de aiure sau chiar de vin cumpărat de acel stăpân.

5. Atât stăpânii cât şi sătenii crescând turme număroase de vite de tot soiul, fânul erà produsul de căpetenie al moşiilor, articolul cel mai căutat, fapt care reiesă şi din împrejurarea că facerii fânului i se consacră o treime din zilele boierescului, rămânând pentru celelalte trei feliuri de munci numai două treimi din numărul acelor zile.

www.dacoromanica.ro

Cea mai mare parte a întinderii moşiei rămâneà, în cele mai multe cazuri, loc de fânaţ şi de păşune neavând cine să le lucreze altfel, căci banii fiind rari, stăpânul nu aveà capitalul trebuitor pentru asemene exploatare şi drumuri nu existau pentru transportul productelor la şchele. Şi apoi faptul că preţurile cu cari se vindeà pânea la Galaţi erau statornicite de mai nainte de Turci, singuri cumpărători după placul lor, făceà ca plugăria să fie mai puţin renumerătoare şi prin urmare ca puţini stăpâni să se îndeletnicească cu dânsa.

Ea erà ceva mai întinsă în Nordul Moldovei unde Jidovii veniţi din Polonia învaţase pe boieri să facă velniţi pentru distilarea rachiului din cartoafe sau din pâne. Rachiul fiind o marfă scumpă, uşoară şi din nenorocire căutată, nu se prea resimţià de lipsa de căi de comunicaţie şi de lungimea drumurilor. Se căutà deci să se distileze cât de mult şi, prin urmare, pe moşiile pe cari se aflau velniţi, se sămănau săcară şi păpuşoi sau cartoafe în întinderi relativ însemnate. Jidovii se lăţise cu încetul asupra întregii Ţări de Sus şi cu dânşii se înmulţise şi velniţile cari începeau să răsară şi spre amiazăzi de Iaşi.

Insă s'ar greşi cu desăvârşire dacă s'ar crede că velniţile din epoca anteregulamentară sau chiar acele din primii ani ai acelui regim cereau, spre a fi purtate, o plugărie de sute de fălci. Ele în deobşte erau foarte mici şi puteau preface în rachiu numai câtimi de pâne puţin însemnate; ele nu pot să fie puse în asămănare nici macar cu velniţele de după 1840.

Pe moşiile pe cari nu se aflau velniţi, antagonismul între interesul stăpânului şi acel al săteanului deşi în fiinţă, nu erà acut; cel dintâiu făcând plugărie puţină erà bucuros să aibă de unde să ieà dijmă cât mai multă şi erà cu atât mai folosit cu cât ţaranul arà şi cosià cât mai mult. Boierescul se luà în bani; obişnuit se făcea o învoială prin care, în schimbul unei sume fixe, care cuprindeà şi valoarea boierescului, stăpânul scutià pe locuitori de parte sau tot lucrul boierescului şi mai luà asupra sa parte sau totalitate din îndatoririle lor către fisc [1]).

Pe moşiile cu velniţi însă antagonismul între interesul să-

[1]) V. *Pământul, sătenii şi stăpânii,* notele de pe pag. 356 şi următoarea şi acele de pe pag. 362.

www.dacoromanica.ro

teanului şi acel al stăpânului devenise viu. Stăpânul aveà interes să transforme în rachiu câtimi de pâne cât de mari şi în fân întinderi de iarbă cât de însemnate spre a îngrăşà în grajdiurile velniţii boi cât de mulţi. Şi tocmai productele întrebuinţate mai cu deosebire la velniţi: popuşoii şi cartoafele cereau munca cea mai grea, praşile repeţite şi migăloase. Pe asemenea moşii pe lângă că sămănăturile stăpânului şi fânaţele oprite pe sama lui, îngustau din ce în ce mai mult întinderile disponibile pentru arăturile, fânaţele şi păşunile săteanului, apoi trebuinţile lui de muncă crescând cu întinderile sămănate de dânsul şi el fiind îndeobşte lipsit de scrupule când erà vorbă de interesul lui, munca stăpânului venià în concurenţă cu munca săteanului şi cel diptâiu fiind mai tare, munca lui se făceà, iar acea a săteanului rămânea nefăcută. De aici îndoită necesitate pentru acest de pe urmă să restrângă plugăria ce o făceà pentru folosul lui şi, ca urmare firească, o scădere a spiritului lui de iniţiativă, o stavilă pusă activităţii celui harnic, o încurajare pentru lenea celui trândav.

Am dat într'un capitol precedent nişte cifre cari dovedesc, pe lângă dovada din chiar textul articolului 119 din Regulament şi acea alcătuită de legiuirea dela 1839 că, în ţinuturile Fălciului, Tutovei, Tecuciului şl Cuvurluiului, starea de lucruri erà cu totul altfel, că în acea regiune rămasă aproape necălcată de Jidovi, se mânţinuse în viaţă şi, din pricina apropierii de şchelea Galaţului, se află pe cale de desvoltare îmbucurătoare, vechiul obiceiu al neamului în temeiul căruia plugăria se făceà aproape excluziv de sătean care dădeà stăpânului a zecea din roadă.

2. Exploatarea moşiilor în Moldova în vremea regimului regulamentar.

Faptul că în urma stipulaţiunilor tratatului dela Adrianopol ţările române au dobândit slobozenia absolută a comerţului şi că Dunărea s'a deschis corăbiiior tuturor popoarelor, n'a putut decât să îndeplinească, faţă cu starea economică şi agricolă de până atunci a ţării, un adevărat *changement à vue.*

www.dacoromanica.ro

Cerealele căpătând o cerere aproape nemărginită şi o valoare întreită şi împătrită, erà firesc ca fiecare să caute a produce cât mai multe. Pentru nime această ispită nu puteà să fie mai vie decât pentru stăpânii de moşii cari, dispunând de întinderi mari de pământ deosebit de rodnic şi în cea mai mare parte cu deosebire virgin. Pentru a-l lucrà şi a produce câtimi de pâne cari aveau să li deà nişte venituri şi o bună stare la cari ei nici nu se gândise până atunci, trebuiau numai braţe şi acele braţe le puteau da numai ţăranii şăzători în satele lor. Si pentru a-şi închezeşlui munca acelor braţe ţărăneşti, trebuià făcută o legiuire care pe de o parte să lege această muncă de voinţa stăpânului, iar pe de alta să lase ţăranului numai întinderea de pământ strict trebuitoare traiului lui, pentru ca nevoia lui de muncă să nu vie în concurenţă cu nevoia de muncă a stăpânului şi pentru ca acestuia să-i rămâie întinderi cât de mari disponibile pentru plugărie.

Acei astfel ispitiţi alcătuiau clasa stăpânitoare a ţării, representaţi prin cele 28 de familii ale boierimii mari cari monopolizase puterea politică întreagă şi stăpâniau o treime din ţară. Ei fiind acei cari dispuniau de pământurile cele mai întinse, erà firesc ca ispita să fie mare mai cu samă pentru dânşii. Când o asemene ispită se înfăţoşază înaintea ochilor unei oligarhii atât puternice, dar fără cultură şi crescută în şcoala deplorabilă în care fusese crescută boierimea noastră şi când în faţa interesului ei. astfel de mărit, se găseşte interesul şi dreptul unei obştii atât de slabe, de îngenunchiate şi de neputincioase ca ţărănimea Moldovei, urmarea nu poate fi îndoielnică nici macar pentru o clipă: biruește interesul oligarhiei. Şi dacă în cazul de faţă i-a trebuit oligarhiei doi ani pentru a ticluì şi a pune în lucrare aşăzământul dorit de ea, pricina a fost prezenţa unui al treitea factor, care pe neaşteptate, luase în mână apărarea celor slabi.

In această luptă între două interese potrivnice trebue să căutăm lămurirea lăcomiei, a cerbiciei şi a îndârjirii cu cari boierii din Sfatul Administrativ şi acei din Obştească Adunare a Moldovei cutezară să se opuie voinţii luminatului *Prezident Plenipotenţiar*.

Cei mulţi din boieri stăpâniau fiecare mai multe moşii.

www.dacoromanica.ro

Unii din ei începură, după punerea în aplicare a Regulamentului Organic, să le exploateze în regie pe toate, prin *vechili,* dar mai mulţi se mulţămiră cu căutarea moşiei pe care îşi aveau aşăzarea de predilecţie, dând celelalte în posesie (arendă).

Plugăria devenind o îndeletnicire din cele mai folositoare, se găsiră pe lângă un număr de pământeni cu bani: boierănaşi, negustori, slugi boiereşti îmbogăţite şi o mulţime de străini muşterii de arenzi, Greci şi mai su samă Jidovi. Arendaşii de moşii[1]), posesorii cum li se ziceà, a căror număr pentru toată ţara erà de 2—300 după recensământul dela 1831 se înmulţesc din zi în zi pentru a alcătui pe la sfârşitul regimului regulamentar o clasă număroasă şi avută. Moşiile mănăstireşti în număr de 393[2]) erau, mai toate arendate.

Boierii moldoveni cari de obiceiu petreceau cea mai mare parte a anului, adesea chiar anul întreg, la ţară, căutau moşia prin ajutorul unui *vechil,* uneori un străin, Leah sau Neamţ dar de obiceiu un Moldovan crescut în casă şi adesea îmbrăcat prin influenţa stăpânului său cu o mică boerie: *pitar, şatrar, medelnicer* sau *serdar.* Vechilul conduceà toată exploatarea, privighia executarea muncilor şi socotelile ţinute de unul sau doi logofeţi sau gramatici. Pe moşiile mari, sub ordinile vechilului se aflau mai mulţi *vataji: vatav peste pluguri, vatav peste mori, vatav de câmp,* vatav însărcinat cu căutarea specială a cutărui sau cutărui trup de moşie. Vatajii erau şi ei băieţi de răzaşi, de mazili sau de boierănaşi crescuţi în casă, foşti logofeţi, dar adesea ţarani mai deştepţi şi mai de încredere. Sub dânşii erau *feciorii boiereşti,* ţarani din satele moşiei, însărcinaţi cu scoaterea oamenilor la muncă, cu priveghiarea şi cu măsura muncii. *Chelarul* era special însărcinat cu paza pânei ieşite din recoltă sau intrată în hambar, din dijma datorită de oameni sau din *oiumul* morilor. El distribuià *tainurile* numeroşilor slujbaşi şi lucrători, preda feciorilor boiereşti, după ţidula vechilului, sămânţa trebuitoare pentru sămănături şi grânele vândute negustorilor de pâne. Pădurile erau păzite de *pădu-*

[1]) A nu se confundà cu *orândarii* sau arendaşi ai crâşmelor şi dijmurilor, aproape toţi Jidovi.

[2]) Prince Nicolas Soutzo, *Notice statistique sur la Moldavie,* 96.

www.dacoromanica.ro

rari în capul cărora erà un *pristav*. Vitele erau îngrijite de *boari, vacari, haidăi;* iar pentru pluguri şi harabale erau pe lângă lunaşii tocmiţi cu luna şi argaţi tocmiţi cu anul.

Parte din vataji, mai toţi feciorii boereşti şi padurarii şi mulţi din boarii, vacarii, haidăii şi argaţii erau *slujbaşi volnici,* adică aparţineau acelor 10—20 de săteni la sută pe cari satul îi scutià de bir, penfru ca ei să muncească în schimb stăpânilor de moşii. Pe lângă scutirea de dări ei mai primiau obişnuit dela stăpân puţin pământ de hrană, mai adesea fânaţ, peste locul legiuit, iernat şi varat pentru un număr de vite întrecând acel al treptei lor şi adesea un tain şi o mică simbrie.

Partea cea mai mare din personalul moşiei costă deci pe stăpân prea puţin sau nimica, căci numărul slujbaşilor volnici erà însemnat: 10 la sută din numărul locuitorilor pentru moşiile cu mai bine de 200 locuitori, 20 la sută pentru acele care nu aveau acest număr de săteni (şi acesta erà cazul obişnuit).

Spre exemplu un stăpân cu un sat de 180 pontaşi dispuneà astfel de 36 sluibaşi volnici.

Pe de altă parte munca câmpului erà asigurată până la concurenţa câtimii reprezentată de totimea zilelor boierescului a locuitorilor şăzători pe moşie. La începuturile epocii regulamentare această câtime de muncă erà aproape pretutindeni mai mult decât îndestulătoare şi în cele mai multe locuri rămâneau prisoase cari se plătiau în bani.

La *cănţeleria* moşiei se ţinea, *în condica locuitorilor*, partida fiecărui sătean. In fiecare iarnă, în câşlegile Crăciunului, oamenii veniau *să se răfuiască.* In condică se găsià scris, pe deoparte boierescul datorit de fiecare gospodar, la care se mai adaogiau suma celorlalte, *condeie de încărcătură:* spor de imaş, lemne sau alte producte luate, iar pe de alta, trecute după *răbuşurile* (răboajele) feciorilor munca făcută de sătean. De obiceiu, după cât am constat din condicile ce le-am ceretat pe acea vreme, debitul şi creditul se cumpăniau; cele datorite peste boieresc erau achitate prin zile la plug făcute de băieţi sau alte munci mai uşoare; când săteanul aveà nevoie de o sumă mai mare, acea sumă i se dădeà mai ales pe transporturi de pâne. Când rămânea vre un prisos de datorie, săteanul plătià sau se

www.dacoromanica.ro

îndatorià, pentru anul următor, să mai facă un spor de muncă mai uşoară peste boieresc. In deobşte sătenii nu aveau datorii.

In asemenea condiţiuni de ieftenătate şi de siguranţă a muncii şi a întreţinerii personalului trebuitor şi dată fiind bogăţia pământului Moldovei, care pentru cea mai mare parte se desţelină atunci pentru întâia oară, este lesne de închipuit ce foloase enorme fură realizate prin agricultură. Paguba erà un lucru exclus cu desăvârşire pentru proprietar, căci capitalul ce-l expuneà erà minim, cheltuiala ce o scotià anual din pungă aproape nulă. Agricultura ar fi trebuit deci să ieà un avânt urieş. Să vedem dacă aşà a fost în realitate.

3. Despre progresele agriculturii, în Moldova, în epoca regulamentară.

In toamna anului 1833 şi primăvara anului 1834, sămănăturile făcute în Moldova se ridicau la 313.042 fălci [1]) cari se descompun în modul următor:

111.937 fălci grâu şi sacară.
30.998 „ orz şi ovăs.
155.773 „ popuşoi.
4.745 „ malaiu (meiu).
5.211 „ hrişcă.
5.378 „ cartoafe.

Din aceste sămănături 195.876 fălci erau făcute de locuitori, 118.166 de stăpâni şi anume:

De locuitori:		De stăpâni:	
53.138	fălci grâu şi sacară.	58.799	fălci grâu şi sacară.
19.339	„ orz şi ovăs.	11.659	„ orz şi ovăs.
112,758	„ popuşoi.	43.015	„ popuşoi.
3.229	„ malaiu (meiu).	1.516	„ malaiu (meiu).
3.026	„ hrişcă.	2.184	„ hrişcă.
4.386	„ cartoafe.	992	„ cartoafe.

Sămănăturile anului 1840 se ridică la 356.662 fălci, din cari 21.509 fălci ale locuitorilor şi 14.157 fălci ale stăpânilor.

[1]) Neglijând fracţiunile. Vezi D. C. Sturdza-Şcheeanu, *Acte şi Legiuiri*, III.

www.dacoromanica.ro

Iată detailul sămănăturilor stăpâneşti.

58.362 fălci grâu.
12.576 „ sacară.
11.317 „ orz.
7.661 „ ovăs.
1.731 „ cartoafe.
610 „ cânepă.
1.513 „ in.

Detailul sămănăturilor locuitoreşti nu-l avem. Sporul total este deci de 42.620 fălci sau 13,6% peste tot, aproape 10% pentru săteni, aproape 20% pentru stăpâni.

In anul 1846 întinderea totală a sămănatorilor se suie la 463.991 fălci, din cari 230.740 fălci ale sătenilor şi 233.251 fălci ale stăpânilor.

Iată detailul sămănăturilor stăpâneşti:

98.289 fălci grâu.
19.227 „ sacară.
19.734 „ orz.
10.643 „ ovăs.
76.053 „ popuşoi.
7.481 „ cartoafe.
1.093 „ cânepă.
731 „ in.

Detailul sămănăturilor locuitoreşti nu-mi este cunoscut. Sporul asupra întinderii sămănaturilor dela 1840 este de 107.329 fălci sau de mai bine de 30% peste tot. Pentru sămănăturile făcute de stăpâni el este de aproape 65%, pentru acele făcute de săteni este aproape neînsemnat, ceva peste 7%. Şi lucrul este firesc, căci întinderea de care dispuniau sătenii eră mărginită în câte 1½ falce de pontaş şi puteà creşte numai prin sporul firesc al însurăţeilor, pe când stăpânii dispuneau de întinderi aproape nemărginite.

In anul 1850, întinderea totală a sămănăturilor a fost de 497.344 fălci.

Tabloul alcătuit de Direcţia Statisticei la 1861[1]) nu ni arată

[1]) *Lucrări Statistice făcute în anii 1859—1860,* Iaşi, Bermann, 1861, p. 216.

www.dacoromanica.ro

câtă întindere erà lucrată de stăpâni şi câtă de săteni. Iată detailul.

156.882 fălci grâu.
96.179 „ şacară.
39.335 „ orz şi ovăs.
194.774 „ popuşoi.
4.885 „ malaiu.
5.319 „ hrişcă.

Sporul dela 1846 până la 1850 erà deci de 34,093 fălci în total sau de $7^1/_2$ %.

In anul 1859[1]) întinderea totală a sămănăturilor erà de 559,671 fălci şi anume:

161.630 fălci grâu.
84.272 „ sacară.
68.894 „ orz şi ovăs.
232.674 „ popuşoi.
6.442 „ malaiu.
5.759 „ hrişcă.

Sporul dela 1850 până la 1859 erà de 62.327 fălci sau $12^1/_2$ %.

Dacă considerăm ţifrele extreme, acele dela 1834 şi acele dela 1859, vedem că întinderea sămănăturilor în Moldova, în 25 ani, a sporit dela 314.042 fălci la 559.671 fălci adică cu 245.629 fălci sau cu 78,22 %.

4. Sistemul întemeiat de Regulament a împiedecat desvoltarea agriculturii şi a încurajat nepăsarea şi lenea ţăranului.

Un asemene spor nu poate fi privit ca justificând dreptele aşteptări provocate de o schimbare a stării economice atât de desăvârşită ca acea provenind din Tratatul dela Adrianopol. Inainte de acea pace productele agricole aveau o valoare minimă fiindcă aveau un singur muşteriu, — Turcii cari fixau preţurile după convenienţa lor. După pacea dela 1828 comerţul şi navigaţia Dunării devenind cu totul libere pânea noastră găsì

[1]) *Ibid.*, p. 224.

www.dacoromanica.ro

deodată o cerere nemărginită şi preţurile stabilite acum numai de libera concurenţă se urcară îndoit şi întreit, această urcare mergând progresând în toată epoca regulamentară. Ar fi fost lucru firesc faţă de împrejurări atât de favorabile, ca producţiunea agricolă a ţării, după un sfert de veac, să se întreiască şi să se împătrească pe când ea nici nu s'a îndoit.

Naşte deci întrebarea: care să fi fost pricina mersului atât de încet al producţiunii agricole în Moldova?

Răspunsul nu poate fi îndoielnic. *Pricina acestui mers încet în dezvoltarea noastră agricolă, în vremea regulamentară, este fără îndoială datorit regimului agrar croit la 1805 şi adus la desăvârşită îndeplinire prin Regulamentul Organic.*

Prin acest aşăzământ s'a mărginit, într'un cerc strâmt de fier, puterea de muncă şi de producţiune a întregii ţărănimi, (afară de răzăşi), la prea puţin peste strictul necesar întreţinerii unei familii de ţărani. Gospodarul de orice treaptă fiind mărginit în 1½ fălci arătură, câtimea de pâne ce fiecare puteà produce pentru negoţ nu puteà să fie decât foarte neînsemnată.

Pe de altă parte stăpânul, în cultura lui, erà mărginit la prea puţin peste întinderea ce o puteà lucrà cu câtimea de muncă rezultând din boierescul ţaranilor de pe moşia lui: întinderi însemnate de pământ rămâneau nelucrate. Nu se gândià încă nimeni atunci să plătească munci în bani pe o scară mai întinsă. Din cercetarea condicilor dintre anii 1840—1850 a mai multor moşii mari, reiesă că numai prin excepţiune se dădeau atunci bani pe muncă locuitorilor şi această pe o scară cu totul neînsemnată.

Ei mai contractau datorii peste boieresc către proprietar pentru fânaţ, lemne sau producte în natură pe cari le plătiau prin muncă în acel an sau în anul următor, dar numai excepţional prin praşilă, secere şi coasă. Atât banii cât şi productele primite se plătiau mai adesea prin transporturile de pâne ce le făceau. Moldova aveà doară atunci o singură şchele, Galaţul, spre care se îndreaptă aproape întreaga recoltă a ţării, marea grijă a proprietarului sau a posesorului erà închipuirea transportului. El erà bucuros când locuitorii aveau nevoie de bani pentru a-şi plăti birul şi li dădeà voios suma cerută pentru a-şi

www.dacoromanica.ro

închipuì transportul în bune condiţiuni. Aproape toată toamna şi o bună parte din iarnă ţaranii cu boi erau pe drum, ducând pâne la Galaţi.

Foarte arare ori ţaranul se gândià să ieà pământ de arătură dela stăpân peste cele 120 prăjini ce i le atribuià Regulamentul. El nu fusese nici odată deprins să ieà loc în bani căci până la 1805, şi chiar mai pe urmă aveà cât pământ voià în schimbul dării de a zecea din roadă; nici nu-i treceà prin minte să se încarce cu o datorie băneasca pentru a-şi întinde plugăria. El erà dela început un element de muncă slab din cauza împrejurărilor politice şi economice în cari se desvoltase; puteà oare el să fie sigur că se va bucurà el de roada ostenelii lui? Boierescul asupritor care era de natură a desgustà de muncă şi a aruncà pe calea trândăviei pe un om silitor, înspăimântà cu atât mai uşor pe ţaranul român care nu dăduse încă de dulceaţa câştigului ce munca îl aduce după dânsa.

Faptul că ţăranul moldovan erà susceptibil de a devenì un plugar silitor şi harnic ni se dovedeşte prin întinderile cultivate de ţăranii Ţării-de-Jos în momentul punerii în aplicare a Regulamentului. Ei fiind aproape de schele şi putându-se folosì de pământuri bune în schimbul dării de a zecea, am văzut ce parte însemnată aveau în producţiunea agricolă a ţării. Nu poate încăpeà îndoială că dacă ei, după Pacea dela Adrianopol, ar fi putut urmà să se folosască de întinderi mari, tot în schimbul dării de a zecea din roadă, iubirea de muncă desvoltându-se la dânşii cu creşterea câştigului, ei ar fi lucrat întinderi din ce în ce mai mari. Aceste întinderi lucrate de zecimi de mii de muncitori slobozi şi doritori de câştig ar fi copleşit cu bună samă acele lucrate de trei sau patru sute de proprietari şi de arendaşi pentru folosul lor, prin boierescul asupritor impus aceloraşi ţărani. Dar stăpânii nu au lăsat pe Joseni în stăpânirea întinderilor ce le lucrau înainte de Regulament decât timp de zece ani, până ce frica de răscoală a sătenilor a pierit din ei şi, la 1843, i-au ţintuit şi pe dânşii în cercul strâmt prescris de Regulament.

Partea harnică şi întreprinzătoare a ţărănimii Moldovei a fost lipsită de îmboldul care o împingeà la muncă rodnică. Stăpânii poate că au câştigat, dar ţara cu bună samă că a pierdut.

www.dacoromanica.ro

Dacă, mănţinând un boieresc omenos, Regulamentul n'ar fi redus atât de cumplit, la strictul necesar, locul de hrană atribuit săteanului şi i-ar fi lăsat astfel, pe lângă putinţa de a *trăi*, şi acea de a *spori*, putem fi siguri, nu numai că Josenii şi-ar fi urmat obiceiurile lor harnice, dar şi că aceste obiceiuri şi le-ar fi însuşit şi Susenii, căci preţurile pânii sporind, ar fi permis transportul ei la şchele. In asemene caz, la sfârşitul epocii regulamentare, întinderea cultivată în Moldova n'ar fi crescut cu 78 la sută ci cel puţin cu 3 –400 la sută. Dar în loc de a lucrà la desvoltarea iniţiativei şi a dorului de muncă în ţaran, s'a făcut totul pentru a le ucide într'însul cu desăvârşire.

5. In ultimii ani ai regimului regulamentar se desvoltă năzuinţă de a robì munca ţaranului şi peste boieresc.

In ultimii ani ai regimului regulamentar şi mai cu samă în vremea răsboiului Crimeii, când exportul luase un mare avânt, proprietarii şi arendaşii începură a trece cu hotărîre peste mărginile muncii închezeşluită prin boieresc; ei sporiră întinderea sămănăturilor prin muncă plătită din iarnă sau din primavară în bani sau în producte. Preţurile cu cari se plătiau aceste munci sunt mici.

Se mai preschimbau acuma, de regulă, în muncă valorea prisosului de imaş, a lemnelor de foc şi de trebuinţă şi a celorlate producte date locuitorului.

Această tendinţă de a-şi asigurà, pe lângă boieresc, muncă ieftenă prin plată în bani sau în producte se accentuează din zi în zi. Proprietarii nescrupuloşi şi mai cu samă posesorii (arendaşii) recurg la fel de fel de mijloace nescrupuloase pentru a-şi închezeşlui asemene munci în câtimi cât de mari. Mijlocul obişnuit este încarcarea la socoteli şi adăogirea de dobânzi foarte mari, dela 30 până la 50 la sută, la sumele cu cari locuitorii rămân datori la răfuială.

O dobândă de o carboavă (12 lei 20 parale) la galbăn 37 lei) este socotită omenoasă. Sătenii sunt siliţi să se invoească pentru prisoasele de imaş de cari au nevoie în muncă, bine înţeles plătită cu preţurile cele mai reduse. Totuş aceste ten-

www.dacoromanica.ro

dinţi de monopolizare, de robire a muncii de care mai dispuneà săteanul şi după efectuarea boierescului, nu erà încă generală şi mai ales se manifestă la posesori. Cei mai mulţi din proprietari deşi făceau învoeli grele şi căutau a spori câtimile de muncă de cari dispuneau anual, socotiau pe locuitori drept şi nu adăogiau dobânzi la sumele cu cari rămâneau datori.

In această privinţă zilele cele mai rele pentru ţărănime încă nu venise.

Numărul moşiilor căutate de însuşi proprietarii lor începù să scadă pe la sfârşitul Domniei lui Mihaiu Sturdza, acel al moşiilor arendate crescând din zi în zi. Cauzele acestei schimbări care numai spre binele ţărănimii şi a ţării nu a fost, le vom vedeà într'un capitol următor.

In rezumat, sătenii din Moldova în epoca regulamentară, dacă nu văzură starea lor sporind nici nu dădură înapoi, cu toate abuzurile despre cari voiu vorbi în capitolul următor. Regulamentul Organic nu li permiteà să se îmbogăţească dar li închezeşluià cătimea de pământ trebuitoare pentru a trăì şi dacă boierescul erà greu, asupritor şi covârşià cu mult valoarea chiriei anuale a pământului de care se folosiau, el li lasà vremea trebuitoare ca să-l lucreze. Oamenii puteau vegetà fără grijà a zilei de mâni, iar viitorul copiilor îl ştiau asigurat, căci nu aveau ştiinţă de rostirile încurcate şi cu două înţelesuri puse de stăpâni în această privinţă în Regulament şi nu văzuse încă nici o încercare de a tăgădui vre-unui însurăţel dreptul său la întinderea de pământ cuvenită pentru numărul de vite de care dispuneà.

6. **Despre preţurile pământului şi ale muncii în epoca regulamentară.**

Deşi art. 122 al Regulamentului hotărà ca Obştească Obişnuită Adunare va alcătui în toţi anii tablă de preţurile de mijloc ce au avut curs în fieştecare loc în curgerea anului trecut şi că „aceste preţuri vor sluji de regulă la neînvoirile ce ar naşte între proprietari şi între locuitori“, nu mi-a fost cu putinţă se găsesc acele „table“. Ele nu se află în *Analele Par-*

www.dacoromanica.ro

lamentare şi n'a fost chip să se deà, în Arhiva Statului din Iaşi sau în Arhivele ţinutale, nu numai de dânsele, dar nici chiar de lucrările pregătitoare făcute în ţinuturi spre alcătuirea lor. Presupun deci că, cu toată rostirea Regulamentului, asemenea table n'au fost alcătuite.

Pentru a cunoaşte preţurile pământului şi a muncii, suntem reduşi la condicile de răfuială ale moşiilor sau la listele de preţuri curente trimise în fiecare lună de isprăvnicii cu mai multă sau mai puţină regularitate.

In primii ani regulamentari nu se plătià în bani nici arătura, nici praşila, nici secerea, nici coasa şi de oarece ţaranii nu luau pământ în bani, n'am găsit în condicile cercetate de mine până acum nici o menţiune despre preţul pământului sau a unor asemenea munci. Rămân deci, pentru epoca până la 1850, preţurile curente oficiale.

Ele sunt mute în privinţa preţurilor cu cari se năimià pământul, singura piesă dând lămuriri amănunţite şi complecte în această privinţă este un dosar alcătuit la Departamentul de Interne, cu ştiinţile asupra preţuirii pământului, culese de pe la isprăvnicii în anul 1849, în urma poroncii Departamentului şi care se va găsi rezumat în Volumul al III-lea din *Acte şi Legiuiri* ale d-lui D. C. Sturdza-Şcheeanu.

Din aceste ştiinţi reiesă că, la 1849, locul de arătură se arendà, în detaliu cu câte 20—24 lei vechi (6,40 - 7,68 lei noi) pe an falcea, în ţălină şi cu 16—20 lei vechi (5,12—6,40 lei noi) pe an falcea, în moină în ţinutul Fălciului; cu 24—35 lei vechi (7,68—10,96 lei noi) pe an falcea, în ţălină şi cu 16—24 lei vechi (5,12—7,68 lei noi) pe an falcea, în moină, în ţinutul Tecuciului; cu câte 20—40 lei vechi (6,40—12,80 lei noi) pe an falcea, în ţălină şi cu 24—30 lei vechi (7,68—9,60 lei noi) pe an falcea, în moină, în ţinutul Vasluiului; cu câte 30—40 lei vechi (9,60—12,80 lei noi) pe an falcea, în ţălină, şi cu 28—36 lei vechi (8,96—11,52 lei noi) pe an falcea, în moină, în ţinuturile Dorohoiu, Tutova şi Putna.

In ţinutul Covurluiu locul de arătură se arendà cu câte 30—45 lei vechi (9,60—14,40 lei noi) pe an falcea, în ţălină şi 25—35 lei vechi (8—10,96 lei noi) pe an falcea, în moină. In ţinutul Romanului preţurile variau dela 45 la 72 lei vechi

www.dacoromanica.ro

(14,40—23,04 lei noi) pe an, în ţălină şi dela 35 la 55 lei vechi 10,96—17,60 lei noi) pe an, în moină; la Bacău dela 50 la 80 lei vechi (16—25,60 lei noi) pe an falcea, în ţălină şi dela 60 la 100 lei vechi (19,20—32 lei noi) pe an falcea, în moină. La Neamţu şi Iaşi, după plăşi, dela 28 la 100 lei vechi (8,96—32 lei noi) pe an falcea în ţălină şi dela 20 la 60 lei vechi (6,40—19,20 lei noi), (în Neamţu chiar până la 80 lei vechi sau 25,60 lei noi) pe an falcea, în moină.

Fânaţul variază între 18—36 lei vechi (5,76—11,52 lei noi) falcea pe an în ţinuturile Putna şi Dorohoiu şi parte din Iaşi. dela 30—60 lei vechi (9,60—19,20 lei noi) pe an falcea în ţinutul Fălciului; în ţinuturile Tutova, Tecuciu, Neamţu şi unele părţi din Iaşi variază dela 50 la 80 lei vechi (16—25,60 lei noi) falcea pe an; la Vasluiu dela 70 la 108 lei vechi (22,40—34,56 lei noi) la Covurluiu dela 80 la 120 lei vechi (25,60—38,40 lei noi), la Roman dela 60 la 140 lei vechi (19,20—44,80 lei noi), la Bacău dela 80 la 180 lei vechi (25,60—57,60 lei noi). Imaşul variază dela 12 lei vechi (3,84 lei noi) falcea (Tecuciu şi Dorohoiu) până la 60 lei vechi (19,20 lei noi) falcea (pentru suhaturi de îngrăşat boi).

Se poate deci admite că, la 1849, în partea de câmp a Moldovei, falcea de loc de arătură se arendă, în detaliu, cu un preţ mijlociu de 35 lei vechi (11,20 lei noi) pe an, fânaţul cu 50—60 lei vechi (16—19,20 lei noi) falcea, imaşul cu 20—25 lei vechi (6,40—8 lei noi) falcea.

Acestea sunt preţurile de detaliu, pentru ţarani. Din tabloul arenzilor moşiilor Sfântului Spiridon din Iaşi, care se va găsi în Apendicele acestei lucrări şi care cuprinde şi întinderea fiecărei moşii, rezultă că, la aceeaşi epocă, arenzile în total erau neasemănat mai ieftene. Apoi repet că ţaranii năimiau pământ dela proprietari şi posesori numai în cazuri cu totul excepţionale.

In cât priveşte preţurile de muncă cari rezultă din tablourile de preţuri curente trimise lunar de isprăvnicii, trebue observat că acest serviciu erà făcut cu o mare neglijenţă, unele ţinuturi, ca Covurluiu şi Vasluiu, netrimiţând pentru aproape tot şirul anilor nici o ştire în privinţa preţurilor muncii. Ele trebuesc deci admise numai ca nişte date aproximative.

Aceste tablouri ni dau preţurile ce se plătiau pe muncă

www.dacoromanica.ro

în momentul în care acea muncă se execută şi nici de cum acele ce s'ar fi plătit pentru munci angajate de mai nainte, de cu iarnă sau de cu primavară.

Din ele rezultă că, la începutul regimului regulamentar, ziua de muncă varia dela 1 până la 7 lei vechi (0,32—2,24 lei noi). Aceste două limite sunt excepţionale, cea dintâiu ni se prezintă numai de vro două ori, pentru munci diverse, probabil uşoare, iar cea de a doua pentru ziua de coasă, probabil într'un moment de grabă mare şi într'un an ploios. Se poate admite că preţul mijlociu al zilei de lucru în vremea muncii erà de obiceiu, în întâia jumatate a epocii regulamentare, dela $2^1/_2$ la $3^1/_2$ lei vechi (80—1,12 lei noi) suindu-se uneori până la 5 lei vechi (1,60 lei noi) şi, excepţional, trecând peste 5 lei.

Dela 1850 încoace se poate admite că acest preţ mijlociu al zilei nu mai cade în deobşte sub $3^1/_2$ lei vechi (1,12 lei noi) fără însă a depăşi maximumul efectiv de 5 lei vechi (1.60 lei noi) ce-l atingeà mai nainte.

Dacă preţurile de mai sus contrastează în chip avantajos cu acele ce se plătesc, astăzi chiar, de mulţi arendaşi şi proprietari pentru munca contractată de cu iarnă, ele erau neasămănat superioare acelor ce se plătiau atunci pe munca contractată de mai nainte. (Repet că cazul se întâmplà rar înainte de 1850). Am văzut, în încheierea Sfatului Administrativ dela 22 August 1844[1]), că nişte proprietari şi posesori din Tutova au plătit unor locuitori din acel ţinut, de cu iarnă, 14—20 lei vechi (4,48—6,40 lei noi) pe falcea de secere care, în timpul muncii, o plătiau cu 40 de lei vechi (12,80 lei noi) şi mai mult. Pe când deci, în cazul al doilea, plătiau 20 parale (16 bani) prăjina de secere, în cel dintâiu n'o plătiau nici cu 7 parale (5 bani). A 7 parale prăjina, ziua revine (socotind caratul) la 1 leu 30 parale (60 bani), iar a 20 parale prăjina, ziua revine la 4 lei 17 parale (1,44 lei noi). Adică de pe atunci se vădeşte că năzuinţa proprietarilor şi acea a arendaşilor erà de a plăti sătenilor, angajând-o dinainte, la vreme de nevoe pentru sătean, munca lor cu o treime din valoarea ei adevărată.

Aceeaş piesă care ni dă valoarea în detaliu a pământului,

[1]) D. C Sturdza-Şcheeanu. *Acte şi Legiuiri*, I, p. 283.

www.dacoromanica.ro

ni dă şi preţurile muncii socotite pe falce sau prăjină şi angajate de mai nainte. Ele variază foarte mult: arătura (în moină) dela 16 până la 50 lei vechi (5,12—16 lei noi) pe falce, în ţălină până la 55 lei vechi (17,60 lei noi), praşila variază dela 40 lei vechi (12,80 lei noi) (excepţional) până la 120 lei vechi (38,40 lei noi), mijlocia este de 80 lei vechi (25,60 lei noi) falcea. Secerea variază dela 24 până la 96 lei vechi (7,68—30,72 lei noi) falcea, însă aceste cifre sunt extreme, preţul mijlociu este de 40 lei vechi (12,80 lei noi). Falcea de iarbă pusă în stog se plătià dela 18 până la 45 lei vechi (5,76—14,40 lei noi), preţul mijlociu erà de 40 lei vechi (12,80 lei noi).

Limita superioară a acestor preţuri pentru muncă angajată de mai nainte, n'a mai sporit de loc de atunci; muncile făcute de ţarani în Moldova în anii din urmă, pentru datorii din trecut, pentru angajamente făcute din iarnă, pentru învoieli de imaş şi de locuri de arătură şi pentru productele luate, nu depăşiau limita superioară a preţurilor cu cari se plătiau aceleaşi munci în anul 1849. Insă preţurile cu cari li se arendează acum pământurile de arătură şi de imaş, când sunt moderate, întrec pe acele de atunci de patru sau de cinci ori, în multe cazuri chiar de şapte şi de opt ori.

Singura deosebire pentru preţurile muncii este că, în 1849 şi după 1850, această limită superioară se atingeà mai rar, cea inferioară fiind aproape cu desăvârşire căzută în desuetudine.

De aici rezultă că, pe când venitul moşiilor se împătrise şi se încincise între 1830 şi 1859, preţul muncii cu ziua se suise numai puţin (dela 30—50 la sută), iar ţaranul se folosià de acel spor numai prin excepţiune, căci stăpânii şi arendaşii aveau grijă să-l pândească la nevoie spre a-i robì munca pe preţuri reduse. Şi nu trebue uitat că, între 1830 şi 1859, preţul obiectelor de prima necesitate crescuse în chip foarte însemnat [1]).

Faptul de căpetenie şi greu de urmări ce ni se înfăţoşază însă este următorul:

După încheierea procesului de reducere a dreptului

[1]) Vezi tablourile de preţuri de obiecte de prima necesitate în Moldova, în epoca regulamentară, în D. C. Sturdza-Şcheeanu, *Op. cit.*, III).

www.dacoromanica.ro

de folosinţă al săteanului asupra hotarului locuit de el, prin despoiarea regulamentară, după izbutirea clasei stăpânitoare să robească în folosul ei parte însemnată din munca braţelor ţărănimii, se naşte şi se desvoltă o nouă năzuinţă: acea de a întinde această robire, în schimbul unor preţuri derizorii, şi asupra rămăşiţii de muncă de care mai puteà dispune ţaranul după săvârşirea boierescului.

Această năzuinţă nu se mai vădeşte numai la membrii vechei clase stăpânitoare, ea se observă mai cu samă la acei ai clasei nou născute a exploatatorilor de pământ luat în întreprindere dela alţii. Iată o nouă primejdie, o nouă greutate împotriva căreia avù să lupte ţărănimea; primejdia şi greutatea au mers crescând până în zilele noastre, când ele îşi ating culmea.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL V

Abuzurile de cari suferiau sătenii din Moldova în vremea Domniei lui Mihaiu Sturdza.

Până acuma m'am ocupat de regimul ce legile îl făceau ţaranului moldovan pe hârtie, acum voiu arată regimul adevărat căruia erà supus acel ţaran în vremea întâii Domnii regulamentare, rezumând aici conţinutul unui număr de *dosare de asupriri* aflate în Arhiva Statului din Iaşi. Aceste dosare sunt luate dintr'un singur Opis (No. 2013) şi relative la fapte bine dovedite. Insă ţin să declar că *dosarile de jălbi date de ţarani pentru asupriri se numără cu miile în Arhiva Statului dela Iaşi.*

1. Anul 1832. Moşia *Folteşti* a Logofătului Lupu Balş, ţinutul Covurluiu [1]). Posesorul moşiei Folteşti, Vasile Ivanovici, asupreşte şi bate pe locuitorii satelor Folteşti, Fântânelile, Scânteieştii, Chirafteii şi Măstăcanii. Li aţine calea la drumul mare şi-i bate cumplit. Din satul Folteşti numai puţini locuitori au rămas nebătuţi precum dovedeşte o listă de mai bine de 50 locuitori bătuţi, printre cari preotul Ion Ghenghea şi doi dascali. Pe unul din aceştia l'a bătut purtându-l cu funia de gât. La claca plugurilor din toamna anul 1832. i-a bătut pe toţi dela olaltă. (I-a scos la arat două zile după ce pământul a îngheţat de tot). Imaşul vitelor îl vinde la Bulgari străini, prăsiturile de popuşoi ale locuitorilor le vinde altor sate. Necontenit ieà cu sila boii locuitorilor şi-i întrebuinţează la arătura lui.

Pe oamenii cari aveau vii cu dijmă pe moşia Folteşti, i-a oprit dela cules până ce ei au consimţit să-i plătească câte 3 lei de vadra de dijmă; apoi iar i-a oprit, silindu-i să suie acea plată la 4 lei 20 parale, astfel că, întârziindu-se culesul, via a fost bătută de brumă, păgubind locuitorii mult.

[1]) *Arhiva Statului din Iaşi, Op.* 2013, Trsp. 1764, Dos. No. 133.

www.dacoromanica.ro

Ieă vite de a sătenilor cu sila, în folosul său, însemnându-le chiar cu fierul lui. Sileşte pe oameni să-i vândă productele cu preţ mult mai jos decât acel obişnuit.

A silit pe preotul Ghenghe să ieă în arendă crâşma şi nu-i plăteşte băutura luată de acolo, sub cuvânt că crâşmarul nu i-a făcut pont, pe când crâşmarul n'are pământ în Folteşti, nu este pontaş ci locuitor din Galaţi.

Satul Fântânelile având a-i face podvoadă (transport) de vin la Galaţi, a silit pe oameni să ducă vinul la Brăila unde i-a ţinut trei zile pe loc cu descarcatul. Peste condiţiile contractului a supus la boieresc pe dascalii din Fântânele. Li-a luat dimerlia de pâne de 13—14 oca în loc de 12 cum eră obiceiul.

A silit pe 4 locuitori din cătunul Maravelesc, lângă satul Stoicanii, să facă boierescul ce aveau să-l facă 15 oameni. A trimis pe locuitorii din Fântânele la coasa boierescului în celălalt capăt al moşiei, la Prut şi, pe când ei cosiau boierescul acolo, a vândut locurile lor de coasă, *în folosul său,* la străini, punând pe acei străini să cosească acele locuri înainte ca oamenii din Fântânele să se întoarcă. Oamenii au rămas lipsiţi de nutreţ.

A luat dela locuitorii din Scânteieşti o gloabă de 117 leĭ 20 parale pentru 16 vite prinse la hotarul moşiei Folteşti, fără ca acele vite să fi intrat pe pământul lui Ivanovici.

A luat gloabă 31 lei dela preotul Ioan şi dela Manolache Dănăilă din Stoicani, pentru 6 cai prinşi pe un imaş pe care erau învoiţi pentru muncă. Dela locuitorii din Stoicani li-a luat, peste aşăzământul lor, câte 2 zile de om şi câte 1 puiu de găină pentru imaş.

A luat ca dijmă: dela Gheorghe Neculai 7 căi de orz din 15, dela Iordache Bratul 7 căi de orz din 12, dela Stan Mocanu 4 căi de ovăs din 20. Dela unul a luat toată cânepa, dela altul 2 care păring din 4, dela preotul Gheorghe Patriche a luat tot ovăsul cât preotul îl aveă sămănat. Dela un om care aveă 9 căi de orz pe o moşie megieşită, i-a răpit 5 căi.

Pe nişte locuitori cari scăpase, unul 2 boi şi altul 4 boi, după ce au plătit ispaşa, a globit pe cel dintâiu cu 27 lei şi pe cel de al doilea cu 78 lei. Mai urmează nenumărate abuzuri.

Toate aceste fapte se dovedesc prin mai multe cercetări făcute la faţa locului de funcţionari ai Pârcălăbiei în unire cu

www.dacoromanica.ro

cinovnici de ai consulatului rusesc (căci Ivanovici erà supus rus), iar el își urmează abuzurile.

Locuitorii trimit jalbă peste jalbă la Iași și Kișselev pune pe una din ele rezoluția următoare: „S'il est vrai que le Gouvernement est instruit et qu'il n'a point sévi contre le coupable, cela donnerait une triste idée de la marche des affaires en Moldavie. Un rapport me sera fait à ce sujet".

Raportul cerut se face, se dau ordine Pârcălăbiei și Agentului consular rus din Galați, „să oprească pe Ivanovici dela samovolnicile lui porniri" dar nime nu are putere să-l scoată de pe moșie. La Dechemvrie 1833, sameșul de Covurluiu raportează că Ivanovici își urmează fără de legile. După nenumărate ordine se isbutește în sfârșit a-l departà din posesia moșiei, tocmai la Maiu 1834.

2. *Rotopănești* [1]), ținutul Sucevei. Armeanul Grigore Pruncul, posesorul moșiei, ridică la Octomvrie 1832 pe opt locuitori, noaptea, dela casele lor, îi duce la curte, îi închide o zi și două nopți într'un hambar spre a-i sili să-i fie slujbași volnici, dar ei nu primesc cu nici un preț. Femeile lor reclamând isprăvniciei, se dă drumul barbaților, dar posesorul ridică noaptea femeile și le închide în hambar în locul barbaților.

3. *Coțușca* [2]), ținutul Dorohoiu. Locuitorii din Coțușca se jăluesc, la 16 Aprilie 1832, lui Mircovici că proprietarul moșiei, Neculai Vârgolici, îi silește să lucreze peste boieresc, în fiecare zi fără contenire, rămânând ogoarele lor neprășite și nesecerate, fânațul lor necosit. Vadanele sarace sunt silite a lucrà de obște lui Vârgolici. *El nu le lasă să se mărite până ce nu-i plătesc câte 20—30 galbeni.* Iar barbații acelor vadane fiind morți, silește pe ceilalți locuitori a così și a strânge fânul lor și ieà astfel câte 20 lei pe falce. Un locuitor fugind din sat, l'a adus înapoi, l'a ținut trei săptămâni în fiare, noaptea, iar ziua îl silià să râșnească câte o dimerlie de grâu. Fetelor cari rămân acasă li dădeà de râșnit câte o dimerlie de grâu. *Bate oamenii de zac la pat și chiar mor în urma bătăii, precum au și murit șase.* Oamenii neputând, de multă muncă la care îi pune,

[1]) *Ibid.*
[2]) *Ibid.*

www.dacoromanica.ro

să-şi lucreze pământurile lor, ele sau părăginit şi Vârgolici li-a împlinit câte 21 lei pe falce drept dijmă, deşi ei nu luase nici un popuşoiu. Ii ţineà închişi până ce-i dădeau zapis că nu se vor jălui nicăiure.

Şi-a luat 4 boi pahonţeşti drept 4 galbeni (140 lei) cari boi făceau 400 lei. Vitele lui Vârgolici au mâncat într'un lan de popuşoi al său, iar el a luat locuitorilor 6 galbeni ispaşă, zicând că au mâncat vitele lor. Nicăiure nu pot obţinea dreptate.

In urma încheierii energice a lui Mircovici, Sfatul rânduește o cercetare. Locuitorii renunţă la toate reclamaţiile lor, dar chiar din actul lor de dezistare se cunoaşte că Vârgolici a cumpărat-o prin daruri însemnate, făcute chiar la facerea actului, prin care li dărueşte dijma popuşoilor pe anul 1831, 1563 lei în bani şi 500 dimerlii popuşoi.

4. *Tatomireştii* [1]), ţinutul Vasluiu. Isprăvnicia de Vasluiu raportează la 3 Octombrie 1841 că Aga Iordache Cuza asupreşte pe locuitorii satului său, Tatomireştii, cu nesuferite bătăi. Cu toate măsurile întrebuinţate de Isprăvnicie, n'a fost chip a opri acest rău, „căci Dumnealui Aga, pândind când rânduitul Isprăvniciei lipseşte din sat, atunci îndată porneşte însuş cu ţiganii dumisale, prinde pe bieţii oameni şi-i pedepseşte prin bătăi. Isprăvnicia cere deslegare, căci locuitorii în urma acestor asupriri se pot împrăştia. Sfatul prin încheierea ce pune pe acest doclad arată că urmările Agăi îi sunt cunoscute şi că „nu odată i s'au pus în vedere", dar, „de vreme ce în aşteptarea unei îndreptări, Domnia-Sa nu conteneşte a face asupriri neîngăduite de pravilă", Sfatul hotărăşte a-i face cunoscut, pentru cea de pe urmă dată, „că dacă şi după această luare aminte nu se va părăsi de întinderile asupritoare, atunci Ocârmuirea socotindu-l de nedestoinic întru a-şi ocârmui averea sa" va fi silită a încredinţà acea ocârmuire altor feţe.

Această încheiere comunicându-se Agăi Iordache Cuza, el răspunse că este calomniat de locuitori şi de Aga Gheorghe Racoviţă, ispravnicul ţinutului şi cerù să se facă o cercetare la faţa locului. Cercetarea se făcù şi plângerile locuitorilor fură găsite adevărate, însă ea nu aduse nici o îndreptare la starea

[1]) *Archiva Statului, Iaşi. Op.* 2013, Trsp. 1764, Dos. No. 1423

www.dacoromanica.ro

locuitorilor din Tatomireşti, căci găsim în dosar altă jalbă a lor, din 12 Aprilie 1842, prin care cer învoire să se strămute pe moşia Codăieştii a Agăi Vasile Ghyka.

5. *Satele dela munte ale mănăstirii Neamţului*[1]), ţinuturile Neamţu şi Suceava. La 4 August 1841, stareţul Venedict al mănăstirii Neamţului se plânge Domnului că nu se poate învoi cu locuitorii moşiilor dela munte a mănăstirii. *Călugării cer ca locuitorii să plătească mai întâiu câte 3 galbeni de nume pentru boierescul lor şi apoi să se învoiască pentru locuri de hrană.* Locuitorii însă vor să mănţină învoiala ce o aveau cu arendaşii, prin cari plăteau câte 6 galbeni de nume, dar aveau folosinţa locurilor de hrană, a fânaţelor, a mutărilor de oi, a orânzilor şi alte venituri ale moşiei afară de pădure de care se folosiă numai arendaşul.

Această pretenţie avù darul să stârnească chiar indignarea lui Mihaiu Sturdza, care puse pe jalba stareţului apostila următoare: „Sfatul Nostru din necuviincioasă cerere cuprinsă în jalba aceasta se va încredinţă, în cât iscăliţii s'au depărtat nu numai de făgăduinţile date către Noi şi de îndatoririle shimei monahiceşti, dar şi de cel mai întâiu al omenirii haractir, *propuind ca locuitorii să plătească bani pe văzduh* şi deosebit apoi să se învoiască pentru locurile de hrană ce li se va da. Drept aceea pentru că au îndrăznit a se adresari către noi cu asemene cerere, li se va face înscris aspră dojană". Apoi Domnul hotăreşte ca Vornicul Ştefan Catargiu bătrânul, să meargă la faţa locului spre a săvârşi învoiala între locuitori şi mănăstire.

Din dosar se constată că învoielile la munte erau foarte grele. Se plătiă:

La Galu 210 lei pentru lucrul boierescului, prisosul locului etc.

La Pipirig 210 lei pentru aceleaşi.

La Bistricioara 137 lei pentru aceleaşi.

La Hangu 160 lei pentru aceleaşi.

La Chisirig 140 lei pentru aceleaşi.

La Schitul Hangului 140 lei pentru aceleaşi.

La Buhalniţa 140 lei pentru aceleaşi.

La Cârnu 245 lei pentru aceleaşi.

[1]) *Ibid., Op.* 2013, Trsp. 1764, Dos. No. 1424.

www.dacoromanica.ro

La Bicaz 210 lei pentru aceleaşi.
La Tarcău 160 lei pentru aceleaşi.
La Pângăraţi 160 lei pentru aceleaşi.
La Vadurile Bistriţei 155 lei pentru aceleaşi.

La Oanţu 155 lei pentru aceleaşi, pe lângă alte corvezi şi dări, ca s. e. 1000 culbeci, 1000 păstrăvi, 30 găinuşi (ierunci) de sat, apoi de nume câte 10 prăjini praşilă, câte 4 palme lemne aduse, câte 1 falce coasă, câte 1 plută grinzi, câte 8 zile de lucru la orice trebuinţă, câte una sau mai multe podvezi, găini şi ouă.

In urma învoielilor impuse de Vornicul Ştefan Catargiu, vedem angăriile şi corvezile dispărând cu desăvârşire, iar pentru boieresc şi loc sătenii plătesc:

La Crăpăturile şi Farcaşa . .	88	lei	30 parale
„ Galu	140	„	— —
„ Pipirig	156	„	23 parale
„ Farcaşa Stejarul	98	„	20 „

Aceste cercetări avură drept urmare *Legea Muntelui* votată de Obştească Adunare în sesiunea anului 1844.

6. *Braniştea şi Lozova*[1]), ţinutul Corvurluiu. Incă 'dela 1837 se înfiinţează, la Pârcălăbia de Galaţi, un dosar pentru abuzurile săvârşite de posesorul moşiilor Braniştea şi Lozova, Comisul Mihalache Străjăscu, in urma jălbilor date de locuitori Domnului.

Ii încarcă la zilele boierescului astfel că nu li mai rămâneă vreme pentru a-şi lucră locurile lor. In loc de cele două podvezi legiuite, ei nu se mântuiau nici cu patru. Invoiă drumeţi să păşuneze în imaşul locuitorilor, astfel că aceştia erau siliţi să cumpere imaş pe alte moşii. Ii încarcă şi-i înşală cumplit la socoteli. Ii schingiuiă bătându-i, punându-i în butuc şi supunându-i la alte chinuri. Pârcălăbia făcuse cercetare şi încă de pe la 1837 stăruise pe lângă posesor să înceteze cu abuzurile. In August a acelueaş an, Pârcălăbia primeşte dela locuitori o nouă jalbă, arătând că Străjăscu după ce au adunat toată pânea boierească, când oamenii erau s'înceapă a strânge şi pe a lor,

[1]) *Ibid.*, *Op* 2013, Trsp. 1764, Dos. No. 1272.

www.dacoromanica.ro

posesorul nu i-a îngăduit, silindu-i să iasă la trierul[1]) productelor lui, lăsând pânea lor să se piardă pe câmp.

Un revizor trimis de Departament pentru a cercetă pricina este cumpărat de Străjăscu şi sileşte pe locuitori să arăte în scris că s'au împăcat cu Străjăscu. Nişte datorii ale locuitorilor către Străjăscu sunt împlinite *cu cazaci,* în absenţa titularului Pârcălăbiei, la 1838, deşi par a nu fi fost adevărate.

Moşia este apoi arendată altuia şi Străjăscu pleacă fără a plăti nişte bani ce datorià locuitorilor.

Dar când se apropie expirarea noului contract, la 1840, Străjăscu ieà din nou moşia dela Episcopul de Roman. Spăimântaţi că au să încapă iar pe mâna lui, locuitorii reclamă Pârcălăbiei, Domnului şi Episcopului. Pârcălabul Vasile Beldiman, pe urmă Vel-Postelnic, îi sprijină din răsputeri; Episcopul aduce la cunoştinţa Domnului faptele rele ale lui Străjăscu şi cere să-l depărteze din posesia pentru care nu plătise încă nimică. Străjăscu izbuteşte să câştige bunavoinţă a Sfatului Cârmuitor căruia Mihaiu Sturdza recomandase afacerea. Sfatul face anaforà pentru mănţinerea lui Străjăscu, dar Domnul hotăreşte ca el să fie depărtat.

7. *Satele din valea Prutului*[2]), ţinutul Iaşi. Un număr însemnat de locuitori din satele de pe Prut ridicându-se cu vitele şi averea lor şi trecând fără de veste în Rusia, Ocârmuirea Moldovei rânduì o cercetare spre a aflà pricinile acestei bejenii şi a luà măsuri pentru a împiedecà fuga altora. Iată constatările de căpetenie a Comisiei la fiecare sat:

a) *Prisacanii şi Costulenii.* Nu li se dă deplin nici fânaţul nici locul de arătură, sunt asupriţi cu socoteala şi cu boierescul, posesorul cerându-li să facă în acel an rămăşiţa de lucru nu numai din zilele boierescului a anului trecut, ci şi din zilele de meremet a acelueaş an, ceea ce este împotriva rostirii Regulamentului. Locuitorii sunt siliţi să facă câte patru podvezi în loc de două, căci pentru cele două care lemne ce sunt datori să ducă la Curte, li se cere să ducă două care lemne la Iaşi. Posesorul ieà feciori boiereşti dintre fruntaşi şi *a silit*

[1]) Trierul erà o muncă ce nu se făceà din zilele boierescului.
[2]) *Ibid., Op.,* 2013, Trsp. 1765, No. 1457.

www.dacoromanica.ro

pe locuitorii fără boi să închirieze căruţi pentru a transportà lemne la Iaşi.

b) *Măcăreştii.* Nu li se dă nici locul de arat nici imaşul nici fânaţul hotărît de Regulament, iar pontul îl fac deplin. *Locuitorii palmaşi au fost siliţi să năimeze boi şi care ca să ducă là Iaşi câte două podvezi şi câte două care lemne.* Pe unii palmaşi, datori să lucreze 4 zile împotriva podvezilor, îi sileşte să lucreze câte 12 zile, adică cu 8 mai mult decât hotărăşte legea. Şi se mai ieà, peste aşăzământ, câte 2 găini de casă şi câte un *căleap* de tors. Locuitorilor ce au peste 5 vite nu li vinde fânaţ şi imaş, tărăgănindu-i cu vorba până în iarnă pentru a li vinde nutreţul mai scump. Pentru cele 4 zile de meremet, sileşte pe locuitori să lucreze la câmp, la coasă sau la alte munci sau să bată popuşoi.

c) *Ţuţora.* Deşì locuitorii fac boierescul deplin, după pont, nu li se dă întinderile de arătură, fânaţ şi imaş ce li se cuvin după legiuire. Posesorul ieà de fiecare nume câte o găină şi un puiu. Fânaţul ce li s'a dat în anul curent se află în locul cel mai rău şi nerodnic.

d) *Petreştii.* Nu li se dă imaşul şi locul de arătură cuvenit după pont deşi ei fac boierescul deplin. In loc de a duce două care lemne la curte, sunt siliţi să ducă trei la Iaşi. Cele 4 zile de meremet sunt transformate în coasă şi în praşilă.

e) *Trifeştii Vechi.* Nu li se dă imaşul statornicit de pont, astfel că sunt siliţi să cumpere, tot pe acea moşie, un suhat pentru care plătesc 1000 lei. Când isprăvesc munca boierescului nu sunt îngăduiţi să-şi lucreze pânea lor, ci sunt luaţi îndată la alte munci pentru plata celor 1000 lei ce datoresc pentru imaş. Cele două care lemne ce trebue să le care la curtea moşiei sunt siliţi să le ducă la Iaşi. Cele 4 zile de meremet sunt înlocuite prin lucru la câmp, bătut de popuşoi şi altele.

Palmaşii neputând face cele 4 transporturi ce lì se cer împotriva Regulamentului, au fost siliţi să lucreze câte 8 zile cu palmele.

f) *Zăbolotenii.* Locurile de hrană nu li se dau după glăsuirea Regulamentului, iar boierescul îl fac deplin. Palmaşii sunt siliţi să facă câte 12 zile spre a înlocui cele 4 transpor-

www.dacoromanica.ro

turi ce li se cer împotriva Regulamentului. Zilele de meremet se înlocuesc prin zile de lucru la câmp. Proprietarul a adus pe moşie un număr de ţigani lăieşi cari fac mari supărări păscând locul locuitorilor cu vitele lor şi făcând prădăciuni.

g) *Trifeştii lui Păun.* Au fost siliţi să are peste arătura statornicită de pont fără a fi plătiţi. Şi se cer câte doi pui de găină de casă.

h) *Tabăra.* Nu li se dă pământ după pont, dar munca o fac întreagă. Cele 4 zile de meremet sunt întrebuinţate la praşilă, coasă, bătut de popuşoi şi altele. In anul 1840 au fost siliţi să cosească, fără plată, câte 1 falce peste pont. După ce isprăvesc lucrul boierescului, nu li se dă ragaz să facă muncile lor ci sunt constrânşi a face alte munci pentru deosebite datorii. Posesorul (Vornicul N. Mavrocordat) ieă dijmă *din ciocălăi de popuşoi* şi sunt siliţi s'o care la locul unde li se porunceşte". La luarea dijmei de popuşoi, se alege dela cel mai bun loc, iarăş nu cu măsurătoare la fieşte care zece prăjini sau dimerlii.

Aceste lămuriri sunt preţioase fiindcă ele cuprind o regiune întreagă şi sunt făcute de oamenii unei ocârmuiri care numai de părtinire pentru săteni nu poate să fie învinovăţită, şi sunt deci, în această privinţă, mai presus de orice bănuială. Apoi ele mai sunt interesante prin faptul că descriu împrejurări cari se petrec în vecinătatea cea mai apropiată a scaunului domnesc. Dacă asemenea abuzuri aveau fiinţă la porţile Iaşului, ce trebuiă să se întâmple la Botoşani, la Dorohoiu, la Tecuciu, la Covurluiu. Această fugă a ţaranilor din valea Prutului în Rusia a dat prilej Consulatului rusesc să joace rolul de apărător al ţaranilor moldoveni şi de înfierător al abuzurilor la cari erau supuşi. Postelnicia cerând Consulatului să intervie pe lângă Guvernul Impărătesc pentru ca ţaranii fugiţi în Basarabia să fie retrimişi la vetrele lor, i se răspunse prin nota No. 2235 din 12 August 1842 „Din ştiinţile adunate într'aceasta de către *Ministerstvă* se descopere că *toţi locuitorii trecuţi de aicea, au fost locuitori de prin satele boiereşti şi mănăstireşti şi* **au fost nevoiţi a căutà liman în Rusia, sau din pricina asupririlor varvaricesti a proprietarilor şi a posesorilor sau din împovărarea lor cu nenumărat lucru a boierescului** *sau din pri-*

www.dacoromanica.ro

cina lipsei de mijloace pentru hrana lor, că nimenea dintr'înşii nu au mărturisit ca să fi săvârşit vro faptă criminalicească sau macar cea mai mică necuviinţă şi că la cercetarea ce li s'au făcut la carantină, la dânşii s'au găsit numai nişte lucruri ţărăneşti... *se înţelege că învinovăţirile ce izvodesc asuprăle proprietarii şi posesorii nu meritarisesc crezare şi că luarea de măsuri spre precurmarea unor asemenea neorânduieli şi strâmtoriri va fi cel mai adevărat mijloc spre stavilisirea trecerii locuitorilor Moldovei în Rusia*".

8. *Deleni*[1]), ţinutul Vasluiu. La 1841, răzăşii din Deleni dau jalbă asupra Vornicului Lascar Bogdan, proprietarul moşiei Bucureştii şi Iveştii (Tutova). Când Vornicul a cumpărat această moşie dela Sărdarul Gociu, ea erà despărţită de aceà a răzăşilor prin un gard puternic, făcut de mai mulţi ani pe hotar, pentru ca ei să nu scape vitele lor pe cealaltă moşie. După cumpărarea moşiei, vechilul Vornicului a venit cu ţiganii şi a dat foc la 86 stânjăni gard. De atunci vechilul şi pădurarii Vornicului necontenit prind, *de pe locul răzăşilor,* vitele lor şi le duc pe moşia Vornicului. Iar când păzitorii vitelor se pun de pricină, ei se răpăd călări asupra lor cu harapnicile. Boii sunt ţinuţi la moşia Vornicului până ce răzăşii plătesc gloaba impusă de vechil sau fac muncă în loc de bani. Cercetările succesive făcute în urma poroncii Sfatului, de rânduiţi ai ispravnicilor, de ispravnici şi de preşedinţii tribunalelor recunosc dreptatea deplină a răzăşilor şi evaluează, la 1850, gloabele nedrepte impuse răzăşilor de vechilii Vornicului, la 6672 lei 20 parale, cu cari Vornicul trebue să despăgubească pe răzăşi. Insă executarea acestei hotărîri s'a amânat necontenit şi nu a fost efectuată nici o dată.

9. *Gărcina* şi *Cuejdiu*[2]), ţinutul Neamţului. Locuitorii acestor sate se plâng, la 1843, împotriva posesorului, Neculai Albu, care le luase dela Manolache Miclescu, iar acesta dela Logofătul Lupu Balş, care şi el le luase în arendă nu se ştie dela ce proprietar. Acest Neculai Albu care ajunsese, în a treia mână, posesor a moşiilor Gărcina şi Cuejdiu, fusese arendaş a

[1]) *Ibid. Op.* 2013, Trsp. 1764, Dos. No. 1679.
[2]) *Ibid. Op.* 2013, Trsp. 1764, Dos. No. 1805.

www.dacoromanica.ro

moşiilor mănăstireşti Farcaşa şi Buhalniţa şi „din pricina D-sale s'au spart şi s'au împrăştiet acele sate, dela cari şi toate vitele câte ei au avut, luându-se de către D-lui, se găsesc şi astăzi în vitele Dumisale".

„Pe la toate satele se scot locuitorii la boieresc din poroncă, iară la noi, când vine poronca, tot deodată soseşte şi harapnicul, căci toţi feciorii boereşti pentru asemene sfârşituri poartă şi harapnice, şi care este mai neînsufleţit şi fără mustrare de cuget, acela este mai plăcut Dumisale boierului şi după împrejurări suntem datori a ne linguşi cu deosebire feciorilor boereşti ca să putem fi cruţaţi despre cruntele bătăi, căci în alt chip aici ni este şi judecata şi hotărîrea".

Crezând că are nevoe de secere mai multă de cât aveau a-i face oamenii din sat, a tocmit şi lingurari secerători, a câte 28 lei suta de prăjini. Insă piatra stricându-i grâul, a avut prea multă secere. A bagat pe ţigani în fălcile date locuitorilor, ademenind pe locuitori ca, pentru 64 prăjini secere ce aveau a-i face, să se recunoască datori cu 40 lei şi 2 zile clacă. Cum au primit, „din dată au început silnicia şi bătăile, în cât unii au şi fugit din aceeaş pricină".

După ce-i sileşte, punându-li dobânzi peste dobânzi, să se învoiască câte pe o lună la plug, îi sileşte să muncească şi câte 3 luni. Şi pentru zilele de meremet, ca să li se ţie în samă o zi de plug, trebue să muncească două şi trei.

La prăşitul al doilea, venind un şivoiu de piatră care au stricat popuşoii cu desăvârşire, au aruncat asupra locuitorilor cari făcuse praşila a doua câte 14 parale (de prăjină) pentru culesul ce nu-l făcuse, iar pentru acei cari prăşise numai odată, câte 34 parale (de prăjină) pentru praşila a doua şi culesul ce nu le făcuse.

Ieă 13 zecielnici din fruntaşi şi din mijlocaşi în loc de 11. Găinele şi căleapul întâiu le-au dat ca dar, dar acum le dau ca datorie, fiind siliţi să se îndatorească la aceasta prin scris.

Popuşoilor trebue să li tragă moşinoiu până la genunchi, aşă că carul nu poate umblă fără a se răsturnă. De nu trag asemenea moşinoae simt harapnicul feciorului.

Sileşte toate sufletele din casă, cu femei cu copii, a ieşi la boieresc nelăsând pe nime în casă. „Cu femei şi copii urmează

www.dacoromanica.ro

fără cruţare bătăi, în cât când vine vremea să fie scoşi la boieresc, se cumpănesc mai bine să se ducă să se înece".

Văduvele dela olaltă fac boieresc întreg şi la orice alt lucru le îndatorează fără mărginire, adică la plivit în grădină, pus cânepă în baltă, scos cânepă, la zbiciuluit, la lipit, etc., cu nimica nu li ajută, şi nici mâncare de cele mai multe ori nu li dă.

Zilele de meremet sunt siliţi să le muncească la câmp, sub zapcilâcul harapnicului, apoi dacă trebue reparaţie la moară, la iaz, la crâşmă şi altele, îi ieă fără a li plăti nimic. Din pricina bătăilor mulţi au fugit.

10. *Dămilenii*[1]), ţinutul Dorohoiu. Locuitorii acestui sat încă din 1842 suferiau bătăi şi obijduiri dela posesorul acelei moşii, Stolnicul Neculai Sofiano. La Martie 1843, ispravnicul de Dorohoiu constată. „1⁰ Că locuitorii au lucrat mai mult decât au fost datori şi plată n'au luat. 2⁰ In dricul verii ridică pe locuitorii toţi, împreună cu femeile lor şi-i duce pe alte părţi de moşii la praşilă şi la secere. Mai îndatoreşte pe locuitori, cu dela sine putere, să-i prăşască câte 18 prăjini cartoafe şi prăjina de 26 (în loc de 24) palme, tot pe alte moşii, în depărtare de casele lor, fără ca ei să fie datori. Din care pricină lăsându-şi locuitorii casele lor pustii, mulţi şi-au şi pierdut păserile, mascurii şi vitele lor şi hrana lor, în cât au rămas cu totul săraci. 3⁰ I-au împilat cu datorii a crâşmii din anii trecuţi, de fieştecare locuitor câte 50 şi până la 70 lei, socotindu-li câte 3 lei oca horilcă şi popuşoii câte 30 lei mierţa, pe cari bani i-au pus de i-au lucrat câte 10—12 lei falcea de coasă, în vreme când mierţa de popuşoi a fost 20 lei şi falcea de coasă 20 până la 24 lei, precum şi multe de aceste nenumărate obijduiri „4⁰ Acest posesor au bătut cumplit pe Ion Pleşca şi pe două femei cu harapnicul, anume Catrina şi Axinia, aruncându-se călăreşte după ei ca să-i calce cu calul, din care pricină o femeie şi astăzi pătimeşte, bez că în anii trecuţi i-au bătut pe toţi dearândul, fără ca ei să fie vinovaţi, sub cuvânt numai ca să-i ştie de frică, „Vatajii lui bat şi schingiuesc pe locuitori şi pe femeile lor". Doi locuitori (urmează numele lor) au fugit în lume, alţi patru (urmează numele) erau şi ei gata să fugă,

[1]) *Ibid., Op.* 2013, Trsp. 1764, Dos. No. 1799.

www.dacoromanica.ro

dar punând strajă împrejurul lor „ei au lăsat femeile şi copiii şi s'au făcut nevăzuţi". Ceilalţi locuitori stau gata a se împrăştià şi fiind malul Prutului în apropiere, este de temut să nu se spargă satul dacă nu se va depărtà pe posesor nici după această a doua comisie.

Sfatul hotăreşte depărtarea lui Neculai Sofiano din posesia părţei de Dămileni a lui Dumitrache Buznea, dar Sofiano cerând prin jalbă către Sfat altă cercetare, arătând certificat medical cum că fiind bolnav nu a putut să se prezinte la a doua, Sfatul dispune a se face o nouă cercetare, dar în dosar nu se vede dacă şi când s'a făcut.

11. *Liuzii Călugăra* sau *Dealu Nou*[1]), ţinutul Bacău. Locuitorii acestui sat pornesc dela, 1845, tânguire asupra proprietarului şi asupra posesorului moşiei. Ei sunt aşăzaţi pe acea moşie pe temeiul unui hrisov care li închezeşlueşte folosinţa curăturilor ce le vor face în pădure.

La 1847 se trimite o comisie care constată:

1⁰ Că posesorul li ieà, în folosul său, curăturile făcute de ei şi

2⁰ Că locuitorii nu se folosesc decât de câte 8 prăjini arătură şi 20 prăjini fânaţ. Unii au numai casă în sat, iar alţii nici casă nu au. Totuş ei sunt siliţi să lucreze boierescul deplin şi sunt duşi pe alte moşii unde îl şi săvârşesc.

Precum rezultă din o jalbă a lor purtând data dela 29 Aprilie 1848, nu li se făcuse încă până atunci nici o dreptate, cu toată constatarea comisiei dela 1847. La 1850, în urma altei jălbi, se rândueşte altă comisie care iar li dă dreptate, dar Consulatul rusesc intervenind în favorul fraţilor Pruncu, proprietarii, cari erau supuşi ruşi, executarea hotărîrii iar se amână. La Maiu 1853 se recunoaşte că locuitorii din Liuzii Călugăra nu sunt datori a lucrà boerescul după aşezământ şi sunt în drept să stăpânească curăturile.

Nenorociţii îl lucrase zece ani de giaba şi fusese lipsiţi şi de curături.

12. *Un ofis domnesc dela 1847 către diregătorii de ţinut.* „După ce Domnia Noastră prin mai multe poronci am pus în vedere d-tale, ca să aibi neadormită priveghere şi îngrijire

[1]) *Ibid, Op.* 2013, Trsp. 17o4, Dos. No. 2546.

www.dacoromanica.ro

pentru ocrotirea locuitorilor săteni despre tot feliul de asupriri în împliniri neiertate de aşăzămintele statornicite, din ştiinţile primite însă prin mijlocirea Departamentului Trebilor din Lăuntru, luând de iznoavă încredinţări că pe la unele sate se fac de către posesori şi dijmari mai multe abuzuri, precum de pildă:

„*a)* Pentru podvezile legiuite a se face de fiecare gospodar în depărtare până la 16 ceasuri, *prin felurite silnicii şi înşălăciuni se îndatoresc ale duce la îndoită şi întreită depărtare, pierzându-şi bieţii oameni pentru un transport câte două şi până la patru săptămâni,* iar pe aiurea se îndatoresc a ară câte 60 prăjini de toată părechea de boi pentru o singură podvoadă.

„*b)* Dijma cuvenită a o da din popuşoi, în toamna trecută, *sub felurite închipuiri, neprimindu-se de pe ogor la timpul culesului,* precum aşăzământul legiuieşte, li se ieă acum în aceeaş câtime popuşoi uscaţi şi într'ales, cu îndestulă pagubă a locuitorilor, fără a se scădeà cu neajunsul prilejit din uscare, sau fierosirea productului, care după tot dreptul trebue să fie în sarcina acelui ce se foloseşte cu dijma, şi nici cum a celui ce o dă, de vreme ce n'a primit-o la vreme.

c) „*In datoriile de pâne şi nutreţ, încărcându-se şi acele de pe la orânzi şi alte asemenea cu dobânzi nelegiuite,* şi făcându-se implinirile de-adreptul de către posesori, fără cunoştinţa Isprăvniciei, *sau după înţelegerile ce aceştia uneltesc cu rânduiţii ei, se supun pe datornici în cea de pe urmă împilare, luându-li-se chiar mijloacele hrănii lor,* adică acci câte doi boi şi o vacă apărate de aşăzământ despre tot feliul de împliniri, fără a se păzi macar, la desfacerea unor asemene vite, legiuitele formalităţi ale licitaţiei.

d) „Osebit de aceste, pe la cele mai multe locuri înrădăcinata rea întrebuinţare de *cläci şi de abuzuri se întrebuinţează fără nici o sfială şi fără nici o despăgubire a bieţilor locuitori, cari sunt încă îndoit asupriţi de privighitorii ocoalelor şi alţi subalterni, sub feliurite propuneri şi cereri pentru ocrotirea unora şi împilarea altora.*

„Spre a contenì dar macar pe viitor asemenea necuviinţi aducătoare de sdruncinare stării locuitorilor, pentru cari Domnia Noastră am avut şi avem deosebită părintească îngrijire, po-

www.dacoromanica.ro

roncim d-tale, ca să cercetezi cu pătrundere în tot cuprinsul ţinutului, chipul aplicaţiei aşăzămintelor statornicite întru ceeace priveşte relaţiile dintre dânşii cu stăpânitorii moşiilor, şi pe unde ai descoperi veri o abatere de firea celor prescrise mai sus sau ori cu altfel, să supui pe vinovaţi a-i despăgubi numai decât până la un ban, şi a li se înapoià vitele ce s'ar fi împlinit din acele oprite de aşăzământ, pe cari D-ta eşti îndatorat a priveghià ca să nu le înstrăineze sub nici o împrejurare, îngrădind pe îmbe părţile a se mărgini în dreptele datorii, potrivit cu legiuirile următoare, *fără a căutà osebite lăturalnice folosuri,* spre ferire de orice abatere şi tânguire, căci mai primind de aşà înştiinţări şi găsindu-se adevărate, vei fi însuş supus răspunderii, fără a te puteà cruţà cu vre-o întâmpinare, în privire că, dela vrednicia unei dregătorii ce este gospodarul ţinutului atârnă atât buna petrecere a locuitorilor, cât şi înlesnirea comerţului prin îndămânarea agriculturii, iar de primire şi punere la cale vei raportui Departamentului [1])".

13. *Borca* [2]), ţinutul Sucevei. Beizade Grigorie M. Sturdza, fiul Domnului, ieà în arendă pe trei ani, la 1847, moşia Borca a mănăstirii Slatina. Sătenii acelei moşii dădeau boierescul pe temeiul unei învoieli încheiată cu mănăstirea la 1843. La 1849, după destituirea lui Mihaiu Sturdza, atât Beizade Grigore cât şi împuternicitul său, Spatarul Petrache Cozmiţă, dau mai multe jalbe prin cari se plâng că locuitorii din Borca se răsvrătesc, nu vor să muncească, pricinuind astfel mari pagube arendaşului care, pe temeiul învoelii, a vândut o sumă mare de plute la Piatra. Prin una din acele jălbi se arată că plutele ce locuitorii trebuiau să facă şi să le predeie, erau în număr de 1.746 din datoria anilor trecuţi. Valoarea lor ar fi de 192.060 lei, din cari scăzând 52.380 lei, cheltuielile cuvenite oamenilor pentru tăiatul şi caratul butucilor la Bistriţă, rămân 139.680 lei, la cari se adaogă adetiul moşiei pe anul curgător (potrivit învoelii câte doi galbeni de nume şi 50 scânduri preţeluite cu 15 lei, iar bănescul adet şi butucii fac 77 lei) în sumă de 21.000 lei, se fac peste tot 160.680 lei ce jăluitorul reclamă dela locuitori.

[1]) D. C. Sturdza-Scheianu. *Op. cit.*, I. p. 286.
[2]) *Ibid., Op.* 2.013, Trsp. 1.772, Dos. No. 16.947.

www.dacoromanica.ro

După mai multe încercări de cercetare făcute de revizorul Departamentului din Lăuntru, Dobrovici, încercări zădărnicite prin nevenirea delegatului Isprăvniciei de Suceava, Domnul însărcinează cu cercetarea pe ispravnicul de Neamţu, Lascar Catargiu. Acesta păşeşte la cercetare în primavara anului 1850, iar din raportul din 8 Maiu către Minister rezultă:

Că Beizade Grigorie a ademenit pe locuitori să schimbe învoiala dela 1843, făcută de locuitori cu mănăstirea, care erà în bani, în învoială pe muncă. Pe nevolnici, văduve şi fugiţi nu-i scosese din cislă, ci încarcă satul cu partea lor deplină în adetiul moşiei. Pe oameni i-a mânat în lucrul moşiei şi peste hotar „în Ungaria, fără vre-o legiuită despăgubire sau ţinere în socoteală". După învoială, oamenii erau ţinuţi să facă me remet la acareturi, dar vechilii beizadelii îi siliau să facă acareturi din nou şi clădiri noue fără plată.

După învoială aveau a face o podvoadă cel mai departe până la Piatra sau Fălticeni, iar vechilii îi siliau s'o facă până la Săbăoani fără plată. Au fost întrebuinţaţi fără cruţare la toate munciie posesiei, fără ca vechilii să li fi plătit sau măcar să fi ţinut socoteală de zilele întrebuinţate

Spre a dovedi adevărul, s'a cetit locuitorilor, de către bla gocinul ocolului, carte de blăstăm care cu toţii au primit-o.

S'a dovedit:

Sume reclamate de arendaş:

Dela satul Borca	16.092 lei	12 par.,	redus la	5.548 lei	5 par.
„ „ Părâul Cârjii	6.905 „	26 „	„ „	1.041 „	— „
„ „ Sabaşa. . . .	8.091 „	8 „	„ „	1.329 „	14 „
„ „ Madeiu . . .	24.756 „	23 „	„ „	5.775 „	11 „
	55.845 lei	29 par.,	redus la	13.693 lei	30 par.

Dar locuitorii având a luà pentru munci făcute de ei, ... 13.525 lei 10 par.

toată datoria se reducea la . . . . . 168 lei 20 par.

în loc de cei 160.680 lei ce-i reclamà Beizade Grigorie la început!

Dar în cei 13.693 lei datoriţi de locuitori figurau o mulmulţime de sume asupra unor locuitori fugiţi şi cari nu posedau nimic. Vechilii lui Beizade Grigorie nu ţinuse socoteli de zilele făcute de oameni, dar avuse grijă să închipuiască pentru da-

www.dacoromanica.ro

toriele lor, protocoale iscălite prin punere de degete şi pe cari nu se putù pune niciun temeiu. Beizade Grigorie se încercă să pună în îndoială adevărul celor constatate de Lascar Catargiu şi să obţină rânduirea altei cercetări, dar nu izbuti [1]).

14. *Paşcani,* ţinutul Sucevei. In iarna anului 1851—1852, locuitorii mai multor sate de pe moşia Paşcani, se tânguiesc că vechilii moşiei „îi strâmtorează cu feliurite ameninţări pentru lucrul boierescului în viitor, fără a se îngădui aplicaţia noului aşăzământ, a cărui cuprindere nici li-ar fi cunoscută. S'au ivit tulburări şi locuitorii au maltratat pe privighitorul ocolului venit cu doi jandarmi ca să-i liniştească. Se trimite o comisie alcătuită din ispravnicul de Suceava, din Postelnicul Lascarache Mihalache şi din Spatarul Ioniţă Grigoriu, care găseşte pe locuitori vinovaţi. Totuş proprietarul renunţă la învoiala ce li fusese impusă de oamenii lui.

Departamentul din Lăuntru referind Sfatului despre întâmplare, propune ca 4 locuitori, capi ai tulburării, să se strămute în alt sat departat, iar din ceilalţi 12 să se înfrâneze pe 6 cu bataie la faţa locului. Sfatul hotăreşte ca cei doi mai vinovaţi (cari sunt daţi judecăţii), să se strămute în alt sat. Alţi doi cari au sărit asupra unui popă ce voiă să-i liniştiască „să se înfrâneze cu 25 lovituri la faţa locului", iar ceilalţi să se lase slobozi pe chezăşie. Oamenii expulsaţi nu erau în termenul cerut de Regulament spre a puteà fi departaţi din sat [2]).

15. *Zvorâştea.* Dorohoiu. In aceeaş lună Fevruarie 1852, se strămutară nişte locuitori din Zvorâştea cari ademenise pe obştie să iscălească o reclamaţie împotriva proprietarului în privinţa boierescului, cu care se ziceau obijduiţi, după ce au fost bătuţi de ispravnic şi tot în afară de termenul statornicit de Regulament.

16. *Dracşăni,* Botoşani. La April 1852, se strămută, după

[1]) Lascar Catargiu a povestit autorului acestei cărţi până în amănuntimi împrejurările acestei cercetări. Vechilii lui Beizade Grigorie erau toţi Leşi. Catargiu s'a îngrozit de chipul în care încărcase oamenii la socoteli. A găsit părechea de opinci, care valorà atunci 1 leu sau mult 1 leu 20 parale, pusă în socoteală cu o carboavă (12 lei 20 parale).

[2]) *Ibid., Op.* 2.013, Trsp. 1.764, No. 3.246.

www.dacoromanica.ro

cererea Vornicului T. Ghyka, doi locuitori din Dracşăni fiindcă „invită pe ceilalţi la nesupunere".

17. *Ştiubeienii*, *Vornicenii* şi *Balinţii*, Dorohoiu. La Maiu 1852, locuitorii acestor sate jăluesc că li se impune de vechilii proprietarului, Visternicul Neculai Roset Roznovanu, nişte învoeli plăsmuite. Se trimite în cercetare pe Directorul Departamentului din Lăuntru, Mihaiu Kogălniceanu şi acesta constată că plângerea locuitorilor este cu totul adevărată. Invoiala a fost plăsmuită fără ştiinţa locuitorilor, iar pecetea satului se află la vechili. Invoiala a fost întărită de isprăvnicie, în lipsa titularului, de către Spătarul C. Cerchez, posesorul uneia din moşiile Visternicului N. Roznovanu. El a trimis la faţa locului pe un funcţionar al Isprăvniciei ca să constate voia locuitorilor şi acel funcţionar, Iancu Flore, s'a întors zicând că învoiala este cu voia oamenilor, deşi el nici nu dăduse ochi cu sătenii. Se pronunţă destituirea celor doi cinovnici, desfiinţarea învoelilor plăsmuite şi Domnul, Grigorie Ghyka, întărind anaforaua Sfatului, mai dispune ca „cinovnicul Isprăvniciei să fie periorisit pe o lună la isprăvnicie", iar Departamentul să îndatorească pe vechili a avea peceţile împărţite după aşăzăminte, jumatate la vechilul moşiei şi jumatate la locuitori.

Cadrul acestei lucrări mă sileşte să mă mărginesc în exemplele de abuzuri înşirate până aici. Arhiva Statului din Iaşi cuprinde material îndestulător pentru a alcătui un lung şir de volume pline de asemene abuzuri, dar socot că acele citate ajung pentru a ne pune în stare să ni facem o idee exactă de starea ţaranului moldovan în vremea regulamentară. De almintrelea numai faptul că asemenea abuzuri erau cu putinţă, ajunge pentru a caracteriză jalnica stare a obştiei poporului.

Ceeace reiesă mai cu samă din exemplele arătate mai sus, este impunitatea de care se bucurau acei cari împilau pe ţaran şi neputinţa de a-i înfrână în care se găsiă ocârmuirea centrală. Şi aşă erà; acea ocârmuire erà puternică numai faţă de acei cari nu îndrăzniau să i se pună dimpotrivă, dar cu totul desarmată faţă de abuzurile cele mai mari când acele abuzuri erau făptuite de oameni cu vază sau chiar numai mai îndrăzneţi.

Puterea de împotrivire a ţărănimii fusese cu totul sdrobită, acei puternici ştiau bine că ori cât de mare ar fi fost abuzul,

www.dacoromanica.ro

ţaranul n'avea să îndrăznească să i se împotrivească cu tot înadinsul, să pună mâna pe topor. De altmintrelea atât stăpânii cât şi ocârmuirea aveau grijă să înăbuşe la vreme, sub biciu, orice semn de împotrivire. Erà destul ca locuitorii unui sat să nu vreà să execute vre o lucrare (în cele mai multe cazuri nedatorită de ei), să lase *capete* la intinderile de praşilă, secere sau coasă măsurate cu o prăjină prea lungă, sau să răspundă prin vreo sudalmă la loviturile de *harapnic* ale feciorului boieresc sau ale vatavului, pentruca faptul să fie calificat de răscoală. De cele mai multe ori prezenţa boierului ajungea, în asemenea împrejurări, pentru a face pe ţarani să se supună; principalii împotrivitori erau lungiţi la scară şi pedepsiţi cu un număr mai mare sau mai mic de bice. Dar uneori ţaranii, scoşi din sărite, nu se supuneau nici în urma intervenirii directe a boierului, având grijă să nu deà ochi cu el, nu ieşiau la munca care stârnise nemulţămirea lor sau nu voiau să predeá pe acei ce îndrăznise să se pună de pricină cu feciorii boiereşti sau cu vatavul. Nu cunosc cazuri de violenţă a ţaranilor asupra proprietarilor în epoca regulamentară, dar în cazul de care ne ocupăm, stăpânul se adresá de obiceiu ispravnicului calificând de răscoală împotrivirea sătenilor.

Atunci, când jăluitorul erà un boier din cei mai de samă, veniá însuş ispravnicul, în cele mai multe cazuri însă privighitorul cu câţiva *slujitori* sau *cazaci* cum li se ziceà mai pe urmă. Satul erà strâns de aceştia gramadă la canţeleria moşiei, dojenit de privighitor apoi erau chemaţi acei cari fusese însemnaţi de vechil ca fiind capii *buntului.* Aceştia erau puşi jos şi bătuţi de cazaci astfel ca să ţie multă vreme minte de acea bataie. Pe urmă satul erà somat să ceară iertare şi să declare că se va supune la cele la cari se împotrivise şi dacă nu cădeà îndată în genunchi făgăduind nemărginită supunere, se luau oamenii de a rândul, se puneau jos şi se băteau unul după altul până ce, de obiceiu în urma stăruinţilor preotului şi a câtorva bătrâni, se muiá dârjia lor şi făceau act de supunere.

Este drept să recunoaştem că, în deobşte, pe moşiile boierilor celor mari, abuzurile se săvârşiau mai cu samă de vechilii lor sau din îndemnul acelor vechili şi că pe aceste moşii, a boierilor celor mari, ţăranii trăiau mai uşor decât pe acele ale

www.dacoromanica.ro

proprietarilor mai mici, mai nevoieşi şi mai aproape de ţaran. Aceştia, sub îmboldul nevoii, li făceau condiţiuni mai grele, măsurau mai rău şi se folosiau cu mai multă lăcomie de orice prilej de câştig. Apoi puterea lor de a apară pe ţarani împotriva jafului ispravnicilor şi a privighitorilor fiind cu mult mai mică, ţaranii lor suferiau mai mult de acele jafuri.

Nu toţi erau nedrepţi, atât printre stăpânii cei mari cât şi printre cei mici se găsiau mulţi oameni cu frica lui Dumnezeu, buni la inimă, drepţi, milostivi şi darnici, dar având puterea de a abuzà, abuzau adesea fără a-şi da samă de răul ce-l făceau crezând că se folosesc numai de un drept sfânt şi firesc al lor.

Obştia *posesorilor* (arendaşilor) abuzà însă de ţaran fără cruţare, storcând dintr'însul tot ce li erà cu putinţă a stoarce. Posesorul jidov, mai şiret, îl storceà prin un şir de înşelăciuni fără a îndrăznì însă să-l brutalizeze: posesorul creştin, dacă nu se pricepeà atât de bine la înşelăciuni, îl desbrăcà şi îl maltratà în chip brutal. Cei mai cumpliţi erau însă fără îndoială foştii vechili ai boierilor cari, îmbogăţindu-se prin furături dela stăpâni, luau, la ieşirea lor din slujbă, câte o moşie în arendă sau de multe ori, cumpărau de veci câte una mai mică.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL VI

REGULAMENTUL ORGANIC AL ŢĂRII ROMÂNEŞTI

1. Alcătuirea textului primitiv al Regulamentului Organic al Ţării Româneşti.

Comitetul însărcinat cu alcătuirea Regulamentului Organic al Ţării Româneşti, sub preşedinţia lui Kisselev şi vice-preşedinţia lui Minciaky, fù alcătuit din Vornicul Gheorghe Filipescu şi Hatmanul Alexandru Vilarà, numiţi de *Prezidentul Plenipotenţiar* (încă din vremea lui Jeltuhin), din Banul Grigorie Băleanu şi Logofătul Ştefan Bălăceanu numiţi de Divanul Ţării Româneşti. Secretar al Comitetului fù numit Vornicul Barbu Ştirbei.

Proiectul alcătuit în Bucureşti fù trimis, împreună cu acel al Moldovei şi cu Vilarà, la Petersburg, unde fù revizuit şi corectat de o comisie de înalţi funcţionari ruşi, apoi fù trimis la Bucureşti spre a fi aprobat de Obştească Extraordinară Adunare de Revizie, alcătuită din *şlenurile* Divanurilor şi de 10 boieri de mâna a doua numiţi de Kisselev.

Ca şi în Moldova, scutelnicii fură desfiinţaţi pe vecie şi în Ţara Românească, dar aici se plătì tuturor boierilor cari se bucurau de acest privilegiu, atât acelor cu moşii cât şi celor fără de moşii câte 60 lei de scutelnic. Totalul sumei care grevà budgetul anului 1832 în acest scop, erà de 555.000 lei. (Venitul Ţării-Româneşti la 1832 erà 6.303.800 lei).

Ca şi în Regulamentul Organic al Moldovei, *Drepturile şi datoriile reciproce între proprietar şi sătean* fac obiectul Secţiei VII a Capitolului III, *Despre Finanţe.*

Situaţia reciprocă a stăpânilor şi a sătenilor din Ţara Românească se deosebià de acea din Moldova.

www.dacoromanica.ro

a) Prin starea legală;

b) Prin starea de fapt.

In punctul de privire legal, săteanul din Ţara Românească nu suferise nici o ştirbire la dreptul său de folosinţă asupra hotarului aşăzării, neexistând în Ţara Românească nici o legiuire care să mărginească acest drept; cele 12 zile cari el erà îndatorit să le lucreze stăpânului nu erau zile *cu nart* ci zile simple, *proaste* cum se ziceà în Moldova.

In punctul de privire al stării de fapt, în Ţara Românească nu pătrunsese Jidovii cari să împingă pe stăpâni a face plugărie; stăpânii nu făceau aproape de loc plugărie aici, plugăria erà aproape cu desăvârşire în mâna ţaranilor.

Cele 12 zile de *clacă* cum se numiau aici, se plătiau în cele mai multe cazuri în bani, câte 1 leu pe zi, iar actele relative la punerea în aplicare a Regulamentului ni arată că, cu toată interzicerea de a învoi ţaranii cu mai puţin de 6 zile de clacă înscrisă în legiuirea lui Caragea, erau o mulţime de sate, mai ales în partea despre Dunăre, unde nu se făceau decât 6 zile.

Pe lângă clacă, ţaranul mai erà dator să are stăpânului moşiei câte 1 zi primavara sau toamna şi să-i deà câte un car de lemne la Crăciun, „cărându-le ori la moşia lui ori aiurea unde are stăpânul trebuinţă de dânsele, până la un loc cu departare de şase ceasuri".

Situaţia ţaranului faţă de stăpân în Ţara Românească, deşi îşi aveà obârşia în acelaş obiceiu ca în Moldova, erà cu mult mai bună decât în această de pe urmă ţară: dreptul lui de folosinţă asupra hotarului aşăzării erà neştirbit, slujba ce datorià stăpânului erà cu mult mai uşoară şi stăpânul nefăcând plugărie, lipsià acest temeiu de antagonism.

Textul primitiv al Regulamentului Organic al Ţării Româneşti recunoaşte dreptul la pământ al săteanului; articolul 138 zice că: „*drepturile şi datoriile reciproce între proprietar şi al său sătean* se vor aşezà precum mai jos se arată". Articolul 140 îndatoreşte pe proprietar să deà fiecărui sătean câte o întindere de pământ variând după numărul vitelor lui. Iar articolul 143 zice: „Pentru moşiile ce vor aveà o întindere mărginită şi la cari proprietarul nu va puteà să deà sătenilor săi pogoanele de loc ce se îndatorează, se va împărţi toată în-

www.dacoromanica.ro

tinderea moşiei în trei părţi, din cari două se vor dà pe sama locuitorilor şi o parte se va pastrà pe sama proprietarului".

Ultimul alineat al acelueaş articol învoeşte pe proprietar, în ultimul an al sorocirii catagrafiei (septenale), „să depărteze pe locuitorii ce ar aveà prea mulţi după asămănarea întinderii moşiei sale". Ceea ce vrea să zică că pe ceilalţi, a căror pogoane legiuite cuprindcau două treimi din locul de hrană al moşiei, nu-i puteà depărtà.

Cu toate că în Ţara Românească dreptul de folosinţă al săteanului asupra hotarului aşăzării rămăsese neştirbit, vedem Regulamentul Ţării Romaneşti, care în celelalte privinţi este atât mai omenos pentru săteni decât acel al Moldovei, atribuind acestor săteni, pentru hrana lor şi a vitelor lor, întinderi mai mici decât în Moldova. Stăpânii munteni se aratară mai lacomi decât acei moldoveni.

Ţaranul muntean primeşte:

I. Loc de 400 stânjăni patraţi la câmp şi 300 asemenea la munte, pentru casa sa, pentru curte cu trebuincioasele împrejmuiri şi pentru o grădină de legume, spre întrebuinţarea familiei lui. Aceste locuri vor fi legate unul de altul şi la o parte de loc a moşiei, care se va însemnà de proprietar".

II. Câte jumătate de pogon de islaz (imaş) de cap de vită, până la cinci vite mari (4 trăgători şi 1 vacă). In loc de vite mari va puteà ţine 10 capre.

III. Trei pogoane de fânaţ celui ce va avea cinci vite, iar având mai puţine, i se va da cu analoghie, numai pe cele ce va aveà dintr'acest număr.

IV. Trei pogoane de arătură ori câte vite va aveà sau chiar de nu va aveà de loc.

Aceste locuri de arătură, fânaţ şi islaz vor fi însemnate de proprietar.

Dar Regulamentul Ţării Româneşti mai recunoaşte săteanului şi un drept asupra pădurii.

V. Pe moşiile pe cari sunt păduri „proprietarul va slobozi sătenilor săi să ieà lemne de foc pentru a lor neapărată trebuinţă tot cu acelaş chip precum se urmează şi acum; . . ." având în schimb locuitorii sarcina păzii pădurii, orânduind pădurari dintre dânşii.

www.dacoromanica.ro

VI. Locuitorii cari vor avea nevoie de mai mult pământ de arătură, fânaţ sau islaz decât întinderile sus arătate, se vor învoi cu bună tocmală cu proprietarul *„carele va protimisi totdeauna pe locuitorii sălăşluiţi pe a sa moşie"*.

Săteanul din partea lui (art. 141) „va fi dator să lucreze, după vechiul obiceiu, douăsprezece zile pe an în folosul proprietarului pe a căruia moşie va fi aşăzat, adică 4 zile primavara, 4 vara şi patru toamna, cu plugul sau cu carul de va avea şi cu numărul de trăgători pentru cari proprietarul îi dă pământ. De nu va avea dobitoace va lucrà cu mânile.

Art. 142 specifică câtimile de muncă ce săteanul este dator să lucreze într'o zi:

Se socoteşte lucru de o zi pentru o păreche de boi:

Arătură de 10 prăjini pogoneşti în moină şi 7 prăjini în ţălină precum şi grapatul a unui pogon arătură.

„Un locuitor cu carul cu 4 boi nu poate fi trimis decât într'o departare de cale de douăsprezece ceasuri, socotindu-se calea de un ceas 2500 stânjăni şi i se vor ţineà în samă cinci zile, adică patru ducerea şi întoarcerea, socotindu-se ziua câte şase ceasuri şi una pentru încarcat şi descarcat.

„Un locuitor cu carul cu 2 boi nu se va puteà trimite decât numai pănă în depărtare de şase ceasuri şi i se vor ţineà în samă trei zile pentru ducere şi întoarcere şi pentru încarcat şi descarcat".

Dacă transporturile se fac iarna, proprietarul este dator să deà câte 6 ocă fân, de o vită, în 24 de ceasuri.

Un transport mai departat se va puteà face numai prin bună tocmală.

Când locuitorul cu carul va lucrà pe moşia pe care locueşte, el este dator să lucreze dela răsăritul soarelui pănă la apus, dându-i-se patru ceasuri de odihnă, în două soroace vara şi două ceasuri de odihnă într'un soroc toamna.

Se socoteşte lucru de o zi cu mânile:

Sămănatul a 5 pogoane pentru toate sămânţile cari se aruncă numai cu mână;

Pusul în pământ şi acoperitul cu piciorul a unui pogon de porumb sau altele. Insă dacă locuitorul va fi îndatorat cu sapa i se va socotì trei sferturi de pogon pentru o zi;

www.dacoromanica.ro

Sapatul dintâiu a unei a cincea părţi de pogon de orice sămănătură sau sădire are trebuinţă de sapă;

Sapatul de al doilea a unei a patra părţi dintr'un pogon;

Secerişul şi clăditul de trei clăi, fiecare claie de 26 snopi, iar snopul de patru palme în legătura curmezişului, caratul la arie fiind în sarcina proprietarului;

Culesul şi curăţitul de foi a douăzeci băniţi porumb de câte 22 ocă fiecare;

Cositul unui pogon de fân, iar când vor fi locuri cu prevaluri sau ochiuri printre copaci şi crânguri, trei şferturi de pogon;

Strânsul fânului şi clăditul în căpiţi pe locul unde se coseşte, iar când vor fi locuri cu prevaluri sau ochiuri printre copaci şi crânguri trei sferturi de pogon.

Locuitorul care-şi va face ziua de lucru la vie sau în alte slujbe, afară de acele de mai sus, va lucrà din răsăritul soarelui până la al său apus, dându-i-se vara trei ceasuri de odihnă în două soroace şi două ceasuri în vreme de toamnă.

Locuitorul va da proprietarului dijmă, a zecea parte a rodului pogoanelor de fânaţ şi de arătură, cărând-o însuş pe moşie la locurile ce se vor aratà de proprietar.

Pe lângă cele 12 zile de lucru, orice locuitor va mai lucrà proprietarului, ca şi pe vremea trecută, câte o zi de plug pe moşia pe care va sălăşlui şi-i va carà până într'o depărtare de cale de şase ceasuri, un car de lemne tăiat din pădurea proprietarului şi dacă proprietarul nu are pădure, va carà câte un car de fân ori 500 ocă grăunţe sau 50 vedre băutură.

Locuitorul fără vite va lucrà în loc de ziua de plug câte 3 zile cu mânile după chipul aratat mai sus şi alte trei zile cu mânile în locul carului de lemne.

Locuitorul este totdeauna volnic să despăgubească în bani pe proprietar atât pentru ziua de plug cât şi pentru carul de lemne.

Când proprietarul nu va aveà la ce să pună pe sătenii săi a-i lucrà pe moşia sa, va puteà să se despăgubească în bani după preţurile localităţii pentru osebitele munci „cari se vor hotărî pe fieşcare trei ani de către Obştească Adunare, după cel de mijloc preţ, luat din preţurile urmate pe trei ani

www.dacoromanica.ro

trecuţi; şi acest feliu de hotărîte preţuri vor slujì de regulă la reciprocele daraveruri ce vor urmà între proprietar şi al său sătean, în curgerea fieşcăreia sorociri de trei ani".

De către boierii Adunării de Revizie se introduse, la sfârşitul acestui articol 142, dispoziţia prin care „.... fiind că locuitorii ce hălăduesc pe moşiile proprietarilor, ce se hrănesc şi se neguţătoresc pe aceste moşii, sunt deopotrivă datori să înlesnească din parte-le neaparata trebuinţă de slujbă ce vor aveà proprietarii pe ale lor moşii, precum a urmat obiceiul din vechime; pe acest temeiu dar tot satul se îndatorează să deà, pe tot anul, în slujba proprietarului, şi pe aceeaş moşie unde va locuì, câte patru oameni la una sută familii....

Acest privilegiu suplimentar ce îşi hărăziau stăpânii de moşii aveà deci în Ţara Românească proporţiuni cu mult mai modeste decât în Moldova.

Când o moşie va aveà o întindere mărginită (art. 143) şi proprietarul nu va puteà da tuturor sătenilor săi întinderea legiuită, moşia se va împărţì în trei părţi din cari două se vor luà pe sama locuitorilor şi o parte se va păstrà pe sama proprietarului. Dacă şi în asemene caz s'ar găsì locuitori cari să nu aibă locuri de ajuns, ei se vor puteà mutà pe alte moşii, însă numai la şapte ani odată şi în curgerea celui de pe urmă an al unui period catagraficesc de şapte ani, pentru că noua catagrafie să poată a-i găsì şi a-i înscrie între dajnicii aşezării lor ce vor dobândì din nou. In asemene întâmplare sătenii ce vor voì să se mute vor trebuì să deà de ştire cu un an înainte. Acei ce vor voì să se mute în cursul periodului de şapte ani vor trebuì mai întâiu să plătească capitaţia pentru toţi anii ce vor rămâneà până la sfârşitul periodului precum şi către proprietar dările de peste an pe curgătorul an.

Proprietarul (art. 144) va luà a zecea parte din roadă de la toate viile şi sădirile străine câte se află astăzi pe moşiile lui, iar pe viitor nime nu va puteà face nici un feliu de sădire pe proprietate străină, fără a urmà mai întâiu un aşăzământ înscris de către amândouă părţile şi pe care se vor îndatorà de o potrivă a-l păzì.

Numai proprietarul (art. 145) are drept a vinde pe moşia lui vin, rachiu, sau alte băuturi şi să ţie scaune de carne şi de

www.dacoromanica.ro

prăvălii fiindcă aceste drepturi sunt alăturate firește la proprietate; precum și folosința de mori, heleștae, păduri și altele asemenea.

Articolul 146 hotărește că: „*Drepturile și datoriile reciproce,* între proprietar și sătean, hotărându-se în acest chip, banii ce se luau până acum pentru stupi și feliuri de alte obiceiuri ce se încuibaseră ori de obștie sau în parte, vor rămâneà desființate și nebăgate în samă.

Dacă această legiuire atribuià săteanului o întindere mai mică de pământ decât în Moldova, în schimb ea erà neasămănat mai omenească încât privià câtimea de muncă impusă lui. *Nartul* zilei erà foarte bine chibzuit pentru toate muncile afară de secere unde erà cu totul împovărător, de prașilă, coasă și strâns unde iarăș întrecea puterile unui om.

Câtimea de muncă impusă pe zi pentru prașilă deși încărcată, ni dă un mijloc pentru a socoti cumplita nedreptate ce Regulamentul Organic din Moldova o făceà țaranului moldovan, socotindu-i munca în 12 prăjini de popușoi, prășite de două ori, culese, disjocate, (curățite) duse la coșere și așăzate întrinsele, strujănii (cocenii) tăiați și carați, drept o singură zi. Pentru aceeaș câtime de muncă Regulamentul muntenesc socotește 8 zile, și această socoteală este departe de a fi generoasă și a fost mai pe urmă redusă.

In privința celorlalte condițiuni nu există aproape nici o deosebire între ambele Regulamente.

Încât privește magaziile de rezervă (art. 166 și următorii) dispozițiunile din Regulamentul muntenesc se deosebiau de acele ale Regulamentului moldovenesc numai prin faptul că țarina de rezervă ce proprietarii munteni o puneau la dispoziția sătenilor erà mai mică decât în Moldova: câte 2 pogoane de loc la 10 familii în județele de munte, câte 3 pogoane de loc la 10 familii în județele de câmp.

2. Punerea în lucrare a secției a VII-a din Capitolul III a Regulamentului Organic în Țara Românească. Nemulțămiri ivite. Kisselev hotărește modificarea unor articole.

Noua legiuire fù pusă în aplicație la 20 Septemvrie 1831, această punere în aplicație fiind însoțită de o lungă circulară a Vel Vistierului Vilară.

www.dacoromanica.ro

Nemulţămirea şi opunerea ce le stârnì fù generală şi de natură a inspirà temeri serioase de răscoală. Aceste fapte reiesă atât din raporturile consulare ale timpului [1]) cât şi din toate comunicările lui Kisselev atât către Obştească Adunare cât şi către Sfatul Administativ.

In ofisul către Sfat No. 192 din 22 Martie 1832, el începe prin a observà că:

„Introducerea noului obiceiu (mode) privitor la îndatoririle plugarilor către proprietari, meritând toată bagarea de samă a Guvernului, *precauţiunile* de adoptat în această privinţă trebuie să alcătuiască obiectul maturelor chibzuinţi ale Consiliului Administrativ.

„Il invit prin urmare să s'întrunească îndată în şedinţă extraordinară şi, luând în privire ce menajamente se cer de toate inovaţiile, chiar de cele mai sănătoase, să stabilească măsurile ce le-ar crede mai nemerite spre a atinge scopul dorit şi să le aducă printr'un raport la cunoştinţa mea".

. . . . . *Dispoziţiunile relative la „clacă", rezultând din vechea stare de lucruri şi promulgate din nou sub administraţia Caradja, rămân încă astăzi în mai multe părţi ale Principatului fără a fi fost aduse la o plină şi întreagă îndeplinire;* ar fi util prin urmare a cunoaşte exact numele tuturor satelor cari s'ar află în această categorie şi până la ce punct aplicarea legiuirii vechi este în întârziere la ele; relativ la aceste ele s'ar puteà, deocamdată obligà la vechea clacă sau unei plăţi egale cu perceperea dela 1830, spre a urmà în chip progresiv la introducerea nouelor dispoziţiuni şi a prevenì orice feliu de conflict, sau a găsì mai pe urmă măsuri de represiune împotriva ţaranilor cari fără nici un motiv legal ar urmà să se opună la împlinirea nouelor lor obligaţiuni.

Aceleaşi îngrijiri îi inspiră cuvinte aproape identice şi în ofisul No. 195 din 23 Martie 1832, către Obştească Adunare [2]).

Ofisul No. 206 din 29 Martie următor începe prin cuvintele; „Prin un ofis din 22 Martie, No. 192, am chemat serioasa

[1]) Hurmuzache.
[2]) D. C. Sturdza-Scheianu, *Op. cit.* p. 183.
[3]) *Ibid.*, p. 185.

www.dacoromanica.ro

bagare de samă a Sfatului asupra măsurilor ce le va crede mai nemerite introducerii progresive a nouei clăci, *dar primind necontenit petiţiuni din partea ţaranilor* cari se jăluesc că au numai o foarte mică întindere de loc pe moşiile pe cari stau, cerând să se mute pe altele, învit Consiliul să ieă în consideraţie observaţiile următoare şi să mai facă un raport asupra chestiunii întregi în cel mai scurt timp[1])".

In ofisul din 6 Aprilie 1832 cătră Sfatul Administrativ, No. 242, zice:

„ . . . *Se va poronci ocârmuitorilor de judeţ*, în privinţa § 2, lit. A a raportului (Sfatului Administrativ) *să întrebuinţeze măsurile de represiune cu prudenţă* şi să nu compromită autoritatea fără a asumă întreaga răspundere. . . .

. . . In sfârşit se vor cere ocârmuitorilor de judeţe lămuriri asupra deosebitelor obiecţiuni opuse de ţarani în deosebitele localităţi împotriva nouelor dispoziţiuni ale clăcii. . .[2])"

Hatmanul Vilară fiind trimis „în preumblare" prin judeţele Ialomiţa, Brăila, Râmnicul Sărat şi Buzău, spre a-şi da samă de spiritul ţaranilor şi a potoli prin vorbe, nemulţămirea lor, făcù la întoarcerea lui un raport[3]) din care reiesă că găsise nemulţămiri mari mai cu deosebire în Ialomiţa. Trei plăşi se învoesc cu proprietarii pentru clacă dând şi cei 4 oameni la sută, „dar o plasă întreagă ce se numeşte plasa Borcii şi şapte sate din una din celelalte trei, a oraşului, nici cum au primit până acum să facă învoială. Ocârmuirea nu a îndrăznit să-i silească, sub cuvânt că nu dau ascultare, pricinuind fieşcare că vor face ceeace vor face şi alte sate de lângă dânşii şi adăogând că-i este frică să nu treacă în Ţara Turcească. fiind pichetele rari şi foarte slabe pe lângă numărul ţaranilor. In satele unde a mers, locuitorii s'au plâns de greutatea clăcii ce li impune noua legiuire. In judeţele Buzău, Braila şi Slam Râmnic lucrurile se liniştise la sosirea lui.

Kisselev făcuse şi el o inspecţie în zece judeţe şi, la 10 August 1832, el adresă Sfatului Administrativ, din Târgovişte,

[1]) *Ibid.*, p. 186.
[2]) *Ibid.*, p. 190.
[3]) *Ibid.*, p. 204 sq.

www.dacoromanica.ro

un lung ofis asupra necesității de a modifică legiuirea atingătoare de clacă, care e *nedreaptă în aplicație și defectuoasă în redacție, a ridicat împotriva ei opinia tuturor plugarilor și chiar acea a unei părți din proprietari.*

„Inspecțiunea ce am făcut-o în persoană în zece județe a Țării Românești și șăderea mea actuală în împrejurimile Târgoviștei. au desăvârșit convingerea mea că *dacă massa plugarilor nu a manifestat încă cu mai multă energie nemulțămirea ei pentru dispozițiile despre care este vorba* [1]), *aceasta se datorește faptului că se interzisese ocârmuitorilor să silească pe țarani să îndeplinească condițiunile nouei clăci*, și că cu deosebirea celor patru oameni sub denumirea de *slugi*, totul a ramas aproape în vechea stare; chiar prestațiunea acestor patru oameni a găsit în mai multe locuri o opunere vădită, *opunere care, la cea mai mică imprudență a autorității, ar fi putut să deà loc la conflagrațiuni a căror urmări dezastroase puteau cu greu să fie prevăzute sau calculate.*

In primavara acelueaș an, Adunarea se ocupase cu fixarea prețului cu care eventual, potrivit Regulamentului, sătenii urmau să răscumpere zilele de clacă și hotărîse ca, pentru viitorii trei ani, acele prețuri să fie: 1 leu 20 parale ziua cu mânile, 2 lei ziua cu carul cu 2 boi, 3 lei ziua cu carul cu 4 boi [2]). Aceste prețuri erau foarte cumpătate și Kisselev le aprobă prin ofisul din 23 Martie 1832 [3]).

In acelaș timp dispozițiile articolului 144 a Regulamentului, care permiteà săteanului să se mute fără a plăti o gloabă grea numai în cazul când nu-i ajungea pământul, stârnise nemulțămirile cele mai generale. Apoi se mai ivise un temeiu de neînțelegere în privința dijmei fânului: ea fusese, înainte de Regulament [4]), pe alocurea de una din zece, aiurea mai mare. Adunarea hotărise ca această dijmă să fie de a zecea, acolo unde fusese astfel dinainte de Regulament, iar acolo unde fusese mai mare

[1]) Articolele din Regulament privitoare la legăturile dintre săteni și stăpâni.

[2]) *Ibid.*, I. p. 181.

[3]) *Ibid.*, I. p. 185.

[4]) *Ibid.*, I, p. 181.

www.dacoromanica.ro

să nu treacă pe viitor peste a cincea din roadă şi Kisselev aprobase şi această dispoziţie [1]).

La 27 Maiu 1832, *Prezidentul Plenipotenţiar,* atrăgând băgarea de samă a Consiliului asupra îndreptărilor ce ar fi de făcut Regulamentului, enunţă nişte principii cari nu pot decât să ne surprindă când le vedem ieşind de sub pana unui general rus, adjutânt al Impăratului Neculai, dar dovedesc înălţimea şi curăţenia lui de cuget:

„Dreptul rezervat Obişnuitelor Obşteşti Adunări de a statornici în bani preţul zilelor de lucru datorite proprietarilor, fără ca ţaranul să poată opta intre plată şi prestaţia în natură, este o dispoziţie puţin echitabilă şi a cărei urmări n'au putut fi toate luate în samă.

„*Principiul ca orice lege nu trebue să deà loc unor interpretări arbitrare sau interesate, trebuià să fie mai cu samă urmat cu sfinţenie în tot ce se atinge de îndatoririle plugarilor cari nu sunt reprezentaţi în Obşteasca Adunare, exclusiv alcătuită din proprietari.*

„S'ar părea că acţiunea autorităţii n'ar trebui să fie întrebuinţată împotriva lor decât când, după ce vor fi primit pământul prescris de Regulament, ei ar refuzà să lucreze zilele de muncă statornicite; *dar în afară de acest caz, ar fi oare drept ca ţaranul să fie îndatorit la nişte plăţi de statornicirea cărora el a rămas cu desăvârşire străin şi cari, înlocuind prestaţiunea în natură, n'ar puteà să fie echitabile decât când ar devenì obiectul unei tocmeli între amândouă părţile?* [2])"

Totuş. de oarece pentru uşurarea lucrărilor administrative, ca reparaţii de drumuri, clădiri de poduri etc., ţaranii sunt siliţi să efectueze acele lucrări după preţuri ce se statornicesc de Adunare pe localităţi şi după vreme, preţul mijlociu a acestor zile de lucru, odată statornicit, ar puteà să servească de regulă şi tribunalelor la neînţelegerile dintre proprietari şi plugari.

Arată nepotrivirea din articolul 144 al Regulamentului, după care ţaranul îşi poate schimbà domiciliul numai în caz de

[1]) *Ibid.,* I, p. 185.
[2]) *Ibid.,* I, p. 197.

www.dacoromanica.ro

lipsă de pământ, pe când nu i se recunoaşte nici o uşurinţă de muncă în caz când nu i se dă deplin pământul prescris de Regulament, apoi îşi arată părerea de rău că acel articol nu cuprinde nici o dispoziţie care să consfinţească dreptul săteanului de a se transportă pe altă moşie sau de a îmbrăţoşă altă meserie, supunând chiar această facultate unor condiţiuni de natură a preveni schimbări de sălăşluinţă prea dese.

In ofisul lui din 10 August 1832 [1]), prin care cereă Sfatului luare de măsuri pentru modificarea Regulamentului, Kisselev sprijinià această părere pe temeiurile următoare:

1. „Regulamentul a *torturat* art. 143 privitor la dreptul sătenilor, oameni liberi, de a se transportă dela un loc la altul şi de a căutà să s'aşeze după îndămânarea lor şi cât mai bine puteau. *De aici a pornit la ei prepusul că se urmărià robirea lor, de aici temeri, bănuieli şi o îngrijire ce rău voitorii ar puteà s'o alimenteze şi s'o exploateze spre folosul lor şi în dauna viitoarei bune stări a ţării.*

2. Indatoririle săteanului către proprietar trebuie să fie proporţionale cătimii de pământ ce o primeşte; „de altminterea nu trebue pierdut din vedere că această legiuire a clăcii este numai transitorie, spre a ajunge la năimiri de bună voie, cari vor fi, cu bună samă, mult mai folositoare şi unora şi altora dar cari, în acest moment, n'ar puteà să fie puse în vigoare".

(Cuvintele de mai sus din partea lui Kisselev, care susţinuse cu atâta energie cu câteva luni înainte dreptul de folosinţă la pământ al ţaranului moldovan, nu pot decât să ne mire. Nu făceà el oare acuma boierilor munteni această concesiune, pentru moment platonică, de principii, spre a-i înduplicà la concesiuni de fapt în favoarea ţaranilor?)

3. „Ţaranul având a plăti porţiunea de pământ ce o primeşte, nu se poate admite altă evaluare fixă decât acea a zilelor de lucru, căci monezile scad în valoare iar chiria pământurilor se urcă". Dacă proprietarul nu se poate mulţămi cu o evaluare statornică şi pe vecie a proprietăţii lui, *nu este pe de altă parte admisibil ca valoarea muncii să fie statornicită de o adunare alcătuită din proprietari cari îşi re-*

[1]) *Ibid.*, I, p. 210.

www.dacoromanica.ro

zervă dreptul de a cere, după plac, îndeplinirea ei în natură sau plata ei în bani. Dreptul proprietarului de a cere valoarea îndatoririlor ţaranului către el în bani ar trebui să aducă după sine acel pentru ţaran de a fi volnic şi el să răscumpere la rândul lui valoarea acelei munci, dar după un nart al cărui statornicire ar înlătură orice bănuială de nedreptate sau de arbitrar.

4. Deosebirea ce există între partea muntoasă şi partea de câmp a Ţării Româneşti ar fi de natură a motivă o rectificare în statornicirea întinderii de pământ ce se atribue ţaranului. *Această porţiune de pământ este atât de mică în cât ea nu s'ar puteà decât spori şi chiar îndoi în partea de câmp în raport cu ce se dă în părţile muntoase*". O asemene procedare ar alcătuì pentru locuitorii dela munte, unde populaţiunea este prea mare în raport cu pământul de hrană disponibil, un îndemn ca să se strămute la câmp unde întinderi mari de loc rămân nelucrate din pricina lipsei de braţe.

5. Kisselev se abţine de a intrà în amănunţimi asupra câtimii de muncă impusă pentru ziua de clacă, şi lasă Sfatului Administrativ grija revizuirii conştiinţioase şi nepărtinitoare a acelei evaluări.

El termină recomandând Sfatului mai cu samă cercetarea chestiunilor următoare: 1) Deosebirea ce trebue să existe între întinderea pământului atribuit săteanului în partea de şes şi acea atribuită lui în partea de munte; 2) proporţiunea exactă între fiecare întindere de pământ atribuit şi îndatorirea ce trebuie să-i corespunză; 3) revizuirea conştiinţioasa a evaluării zilei de lucru statornicită de Regulament.

Textul primitiv al Regulamentului fù modificat, dar deşi boierii Ţării Româneşti erau mult mai puţin dârji decât acei din Moldova şi mult mai supuşi voinţii lui Kisselev, rezultatul nu fù acel ce-l sperà când stăruise pentru modificarea legiuirii regulând legăturile dintre stăpâni şi săteni. Multe dispoziţiuni folositoare stăpânilor, dar dăunătoare sătenilor fură introduse în în noul text precum vom puteà constatà în paragraful ce urmează.

www.dacoromanica.ro

3. Textul definitiv al Regulamentului Organic al Ţării Româneşti.

Noul text al Regulamentului prezintă următoarele deosebiri de căpetenie faţă de acel primitiv:

I. Se aseamănă, deşi în mod incidental, prin articolul 140, legăturile dintre sătean şi stapân unui contract de arendă şi se declară că dispoziţiunile noului aşăzământ sunt numai vremelnice: *„şi până când închiriarea holdelor după moşii să se poată face prin tocmeli de învoire"*.

„Acest principiu se repetă în chip mai categoric în articolul 144 care începe prin cuvintele;

„Fiindcă precum este proprietarul stăpân cu desăvârşire pe al său pământ, asemene este şi săteanul sălăşluitor pe moşie de alt proprietar, iarăş cu desăvârşire slobod, de este acum aproape de un veac, şi numai pe sfinţenia acestui prinţip s'au legiuit îndatoriri reciproce..."

Apoi îndatorirea pentru proprietar, când moşia lui este strâmtă şi nu cuprinde întinderea trebuitoare pentru a da tuturor sătenilor pogoanele legiuite, de a pune la dispoziţia sătenilor până la două treimi din locul lui de hrană, îndatorire care se cuprinde în textul articolului 143 din textul primitiv al Regulamentului Ţării Româneşti[1]), dispare cu desăvârşire.

II. Claca sau munca la care este îndatorit săteanul este mai bine lămurită în noul text şi, prin reducerile ce se fac în cătimea de lucru ce el trebue să îndeplinească într'o zi, aproape toate aceste cătimi pot fi privite ca drepte şi reprezentând într'adevăr munca unui om de mijloc sau a unor vite de mijloc în împrejurări obişnuite.

Se stabilesc narturile următoare pentru ziua de muncă (art. 142):

Aratul a 8 prăjini în moină şi 5 în ţălină pentru fiecare păreche de boi.

Grapatul a 16 prăjini (asemenea de fiecare păreche de boi).

Sămănatul cu mâna a jumatate de pogon, când sămânţa se acopere cu piciorul.

[1]) In textul definitiv al Regulamentui Organic al Moldovei, precum s'a văzut, această dispoziţiune a fost mănţinută.

www.dacoromanica.ro

Sămănatul cu mâna a trei pogoane când sămânța se aruncă numai.

Dacă săteanul întrebuințează sapa pentru a pune sau a acoperi sămânța se va socoti jumătate de pogon.

La prașila oricărei sămănături sau sădiri se va socoti o șeptime de pogon.

Seceratul a $2^1/_2$ clăi de câte 26 snopi de câte patru palme împrejur la legătură (dusul la arie fiind în sarcina proprietarului).

Culesul și curățitul de foi a 10 băniți de câte 40 ocă știuleți de popușoi.

Cositul a 16 prăjini iarbă, iar în locuri cu prevaluri sau tufe cositul a unei jumătăți de pogon.

Când săteanul se va întrebuința la transporturi în vreme de iarnă, proprietarul îi va da nutrețul trebuitor pentru vitele lui, socotindu-se câte 10 ocă fân pe zi pentru fiecare bou.

Transporturile mai îndepărtate se vor puteà face numai în urma unor învoeli de bună voie.

Se dă drept proprietarului, când nu are la ce să întrebuințeze claca locuitorilor, chiar pe moșia pe care ei șăd, s'o întrebuințeze pe altă moșie în departare de cel mult 6 ceasuri, dar socotindu-li câte o zi dusul și altă zi întorsul.

Această îngreuiere este luată din Regulamentul Moldovei, dar este ușurată prin faptul că se ține în samă locuitorului o zi pentru mers și alta pentru întors. Să se observe însă că textul nu este destul de lămurit nezicând că aceste două zile *se vor ținea în samă locuitorilor cu prilejul fiecărei duceri a lor pe o moșie străină,* ceea ce a dat loc la interpretarea greșită că aceste două zile se țin în samă odată pentru tot anul, deși locuitorul poate fi dus pe moșia străină de mai multe ori pe an, cu prilejul fiecărui feliu de muncă.

III. Când proprietarul nedispunând de destul loc nu va puteà da săteanului tot pământul legiuit, îndatoririle acelui sătean se vor scădeà în chipul următor:

a) Acel care nu va primi cele 3 pogoane de fânaț va lucrà 6 zile cu vitele lui și 6 zile cu mânile, schimbând astfel pentru fiecare pogon lipsă câte 2 zile cu boii in zile cu mânile.

b) In cazul când nu i s'ar da islazul întreg, se va scădeà pentru fiecare 10 prăjini pogonești lipsă câte o zi cu carul,

www.dacoromanica.ro

astfel că dacă îi va lipsi şi cele 2 ½ pogoane islaz şi cele 3 pogoane fânaţ, el va lucrà 12 zile numai cu mânile.

c) In cazul când i-ar lipsi săteanului cele 3 pogoane pentru arătură, va fi scutit de carul de lemne şi de ziua de arătură şi va lucrà numai 12 zile cu mânile.

d) Lipsa unui feliu de loc va puteà fi precumpănită prin sporirea altui feliu de loc.

IV. Dijma fânului va fi din cinci căpiţi una.

V. Dispoziţiile privitoare la *slugi* (cei 4 oameni la sută) sunt mai bine specificate decât în vechiul text. Se stabileşte între altele că socoteala se va face în chipul următor:

Proprietarul să ieà câte un om la 25 familii şi acest număr se va socoti complect de câte ori va trece de jumatate, adică va fi de 13 familii.

VI. Stavilele puse la strămutarea ţaranului sunt pe deplin măntinute când el se bucură de toată întinderea de pământ la care are drept.

Ele sunt uşurate pentru ţaranul care, 1) nu s'ar folosi de toată întinderea de pământ ce-i atribue legea, 2) s'ar căsători în alt loc sau 3) ar face o moştenire aiurea. In aceste cazuri, el se va puteà mutà după ce va fi înştiinţat pe proprietar cu şase luni înainte de Sfântul Gheorghe şi înainte de mutarea lui şi după ce va fi plătit capitaţia lui de 30 lei, dacă Visteria va găsi cu cale, plus câte 3 lei suplementari cassei săteşti pentru fiecare din anii ce rămân a curge până la facerea catagrafiei şi va fi achitat proprietarului toate îndatoririle şi rămăşiţile.

Este de netăgăduit că încercările lui Kisselev de a modificà în bine, pentru *starea de fapt* a săteanului, *în momentul de atunci,* dispoziţiunile asupritoare ale textului primitiv al Regulamentului, au fost în Ţara Românească, încununate în mare parte cu izbândă.

In noua redacţiune, rămasă definitivă, nartul muncii este aşăzat într'un chip cât se poate de drept şi de omenos, dispoziţia § 4 al articolului 141, prin care săteanul ce nu se bucură de întreaga întindere de pământ este proporţional scăzut din clacă, alcătueşte îndreptarea unei strigătoare nedreptăţi.

Pacat însă că Kisselev, pentru a obţine aceste îmbunătăţiri

www.dacoromanica.ro

de fapt, a fost silit să îngădue înscrierea în Regnlament a unor principii ce, cu toate că le enunţă singur, ştiă bine că sunt falşe, dărăpănătoare pentru viitorul ţărănimii şi cari aveau să deà mai pe urmă mult temeiu de vorbă acelor cari tăgăduiau dreptul la pământ al săteanului. Boierii moldoveni pe lângă că înscrisese, într'adevăr în chip incidental, în textul definitiv al Regulamentului lor, principiul neadevărat tăgăduind dreptul la pământ al săteanului [1]), nu uşurase întru nimic nartul neomenos stabilit de ei pentru muncă în redacţiunea primitivă.

Hotărît, bărboşii munteni se arătară mai cu omenie decât bărboşii moldoveni.

4. Cât plătiau în realitate sătenii din Ţara Românească pentru pământul ce se mai lăsase în stăpânirea lor.

Săteanul muntean până la Regulamentul Organic nu suferise nici o ştirbire la dreptul lui de folosinţă asupra hotarului aşăzării din care făceà parte; nici legiuirea lui Ipsilante nici aceea a lui Carageà nu mărginesc întru nimic acel drept; din alte acte constatăm că ocârmuirea de pe vreme îi îndemnà să samene cât mai mult [2]). In schimb însă ştirbirea la acest drept făcută de Regulament fu neasămănat mai mare decât în Moldova, cu toate că Ţara Românească aveà câmpii neasămănat mai întinse decât Moldova. Iată, reduse în hectare, întinderile de pământ atribuite de Regulament, sătenilor moldoveni de o parte şi sătenilor munteni de alta.

Moldova	*Ţara Românească*
Locuitori cu 4 boi:	
5 fălci 30 prăjini sau 7 hectare 68 are.	8 pog. şi 19 prăjini sau 4 hectare 42 are.
Locuitori cu 2 boi:	
3 fălci 70 prăjini sau 4 hectare 41 are.	6 pog. şi 14 prăjini sau 3 hectare 30 are.
Locuitori cu palmele:	
2 fălci 30 prăjini sau 3 hectare 20 are.	4 pog. şi 10 prăjini sau 2 hectare 21 are.

[1]) Dar măntinuse dreptul săteanului la două treimi din locul de hrană.
[2]) D. C. Sturdza-Şcheeanu, *Op. cit.*, I, p. 77.

www.dacoromanica.ro

Deosebirea este precum se vede mare, sătenii munteni aveau cu 40% mai puţin pământ decât acei din Moldova. In schimb însă acel pământ, după socoteala lui Kisselev, li revenia cu mult mai ieften. Iată acea socoteală, făcută *pe preţurile pentru pământ din Moldova*, mai mari decât acele din Ţara Românească ni zice o notă la acea piesă [1]).

Pentru săteanul cu 4 boi şi 1 vacă:

8 pogoane 19 prăjini a 8 lei pogonul, fac 71 lei 8 parale.

Pentru săteanul cu 2 boi şi 1 vacă:

6 pogoane 14 prăjini a 8 lei pogonul, fac 53 lei 13 parale.

Pentru săteanul cu palmele:

4 pogoane 10 prăjini a 8 lei pogonul, fac 37 lei 15 parale.

Socoteala însă este cu totul altfel dacă o stabilim după normele ce le-am adoptat pentru Moldova.

Evaluând munca după preţurile statornicite de Obştească Adunare la 15 Martie 1832, adică 1 leu 20 parale ziua cu mânile, 2 lei ziua cu 2 boi şi 3 lei acea cu 4 boi, avem pentru săteanul cu 4 boi:

12 zile de clacă cu 4 boi	36 lei
Carul de lemne	6 „
Ziua de plug	6 „
	48 lei

Pentru săteanul cu 2 boi:

12 zile de clacă cu 2 boi	24 lei
Carul de lemne	4 „
Ziua de plug	4 „
	32 lei

Pentru săteanul cu mânile:

12 zile de clacă cu mânile	18 lei
6 zile cu mânile în locul carului cu lemne şi a zilei de plug . . .	7 lei 20 parale
	25 lei 20 parale

la cari trebue să adăogim valoara dijmei.

Dijma eră evaluată de Filip Leneş, deputat al proprietarilor în comisia proprietăţii dela 1848, în chipul următor pentru clacaşul cu 4 boi:

[1]) *Ibid., ibid.,* p. 242.

www.dacoromanica.ro

15 lei pentru 1 ½ băniţi grâu, zeciuiala la 1 ½ chile grâu socotindu-se una chilă la pogon pentru 1 ½ pogoane grâu, iar chila pe lei 100.
10 lei 10 parale pentru 90 ocă porumb, zeciuiala la 900 oca porumb, socotindu-se rodul de mijloc 1 ½ chile de pogon pentru 1 ½ pogoane arătură cu porumb, iar chila pe lei 50.
18 lei — — zeciuiala din 5 una a 3 pogoane de cositură, socotindu-se câte un car purtăreţ de fiecare pogon, iar preţul carului pe lei 30.

43 lei 10 parale

Calculând prin analoghie pentru mijlocaş şi codaş scade numai dijma fânului la 10 lei 32 parale pentru cel dintâiu şi la 3 lei 24 pentru cel de al doilea, dându-ni respectiv 36 lei 2 parale pentru valoarea dijmei clacaşului cu 2 boi şi 28 lei 34 parale pentru valoarea acelei a clacaşului fără boi.

Dar la aceste sume trebue să mai adăogim valoarea zilelor *obaciei* (iobăgiei).

In Moldova stăpânii de moşii găsiră *slujbaşi volnici,* cari îi slujiră cu anul în calitate de feciori boiereşti, chelari, vataji, pădurari, argaţi, boari, haidăi, etc. fără ca acest privilegiu al stăpânilor să alcătuiască o sarcină simţitoare pentru obştiile satelor.

In Ţara Românească însă unde stăpânii şi chiar arendaşii făceau prea puţină plugărie, lăsând-o în grija ţaranilor, aceştia erau prea folosiţi să lucreze pământ în dijmă pentru socoteala lor ca să se bage slugi la proprietari şi arendaşi, iar aceştia nefăcând gospodărie întinsă n'ar fi avut ce face cu ei toţi. Se stabili deci obiceiul, în toată Ţara Românească, ca zilele ce le-ar fi slujit numărul de *slujbaşi volnici* cuvenit fiecărei moşii să se împărţească asupra obştiei având fiecare sătean a lucrà, dar mai adesea a plăti valoarea lor.

Acest număr de zile erà pretutindeni stabilit la 14 cari se plătiau după preţurile zilelor de clacă cu palmele.

Adunând deci evaluările tuturor îndatoririlor impuse de Regulament clăcaşilor avem:

www.dacoromanica.ro

Pentru sătenii cu 4 boi:

Clacă	48	lei —	—
Obăcia	21	„ —	—
Dijma	43	„ 10	parale
Peste tot . . .	112	lei 10	parale

Pentru săteni cu 2 boi:

Claca	32	lei —	—
Obăcia	21	„ —	—
Dijma	36	„ 2	parale
Peste tot . . .	89	lei 2	parale

Pentru sătenii cu mâinile:

Claca	25	lei 20	parale
Obăcia	21	„ —	—
Dijma	28	„ 34	parale
Peste tot . . .	75	lei 14	parale.

Dacă împărţim aceste sumi prin întinderile respective de pământ atribuite de Regulament deosebitelor categorii de săteni, de 8 pogoane 19 prăjini, 6 pogoane 14 prăjini şi 4 pogoane 10 prăjini, constatăm că:

fruntaşul plătia pogonul de pământ câte	13	lei 6	parale
mijlocaşul „ „ „ „ „	13	„ 20	„
codaşul „ „ „ „ „	17	„ —	—

sau, după măsurile moldoveneşti, respectiv: 37 lei 24 parale, 38 lei 23 parale şi 48 lei 23 parale în loc de 35 lei, 43 lei 15 parale şi 57 lei 6 parale falcea, ce plătiau fruntaşul, mijlocaşul şi palmaşul din Moldova.

Suntem, precum se vede departe de cei 8 lei de pogon socotiţi de Kisselev.

Neînsemnătatea deosebirii între plata adevărată a pământului în Muntenia unde claca erà socotită în chip drept şi plata aceleaşi întinderi de pământ în Moldova unde boierescul (claca) erà socotit în chip strigător de nedrept, provine mai ales din faptul că, pentru Ţara Românească a trebuit să încarc valorea pământului cu preţul zilelor iobăgiei pe când în Moldova, din pricină sistemului adoptat, n'a fost nevoie de o asemene încărcare.

N'am făcut în valorea dijmei vre-o scădere la preţurile stabilite de Lenş la 1848, după cum făcusem pentru acele stabi-

www.dacoromanica.ro

lite la preţurile socotite pentru dijmă în Moldova la 1851, fiind că preţurile indicate de Lenş sunt cu desăvârşire mici.

Dar pe când săteanul din Moldova plătià porţiunile de pământ atribuite lui cu o câtime de muncă a cărei valoare întrecea acea a pământului îndoit şi întreit, săteanul din Ţara Românească plătià petecul atribuit lui prin o muncă măsurată şi bine plătită.

Şi mai ales, nu trebue uitat, că dacă Regulamentul muntean a hrăpit ţăranului muntean dreptul lui de folosinţă asupra hotarului aşăzării într'un chip cu mult mai groaznic decât în Moldova, în schimb însă, mulţămit faptului că în Ţara Românească stăpânii în vremea alcătuirii Regulamentului nu făceau aproape de loc plugărie, săteanul muntean puteà să lucreze întinderi foarte întinse în condiţiunile cele mai uşoare.

Mă voiu ocupà de aceste condiţiuni într'un capitol următor.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL VII

LEGIUIRI ŞI MĂSURI REGULAMENTARE PRIVITOARE LA ŢĂRĂNIME ÎN ŢARA ROMÂNEASCĂ.

1. Statornicirea preţurilor muncii pământului şi a cărăturilor în vremea Domniei lui Alexandru Ghika.

O dispoziţie a art. 142 al Regulamentului hotărâ că, la întâmplare ca proprietarul să nu aibă la ce să întrebuinţeze munca locuitorilor aşăzaţi pe moşia sa, sau pe acea moşie sau pe alta în depărtare de cel mult 6 ceasuri, el va primi plata zilelor de clacă în bani, după deosebitele preţuri ale fiecărei localităţi. Dar pentru ca, la vre-o întâmplare de prigonire, să poată judecătoriile luà drept temeiu aceste preţuri, Obişnuita Obştească Adunare va alcătui, în fiecare trei ani, table de preţurile de mijloc în fiecăre loc, după cele ce vor fi urmat în cursul a trei ani din urmă. Aceste preţuri tot într'o vreme slujind de temeiu în prigonirile ce se vor întâmplà între proprietar şi clacaş, se vor primi de către stăpânire la răspunderile ce are drept să ceară dela locuitori după întocmirile celui din urmă paragraf dela art. 63, însă numai până la concurenţa a două treimi din acel preţ, cătimea de muncă datorită în fiecare zi nefiind statornicită pentru asemene lucrări.

Un asemene tablou fusese alcătuit de Adunare pentru întâia oară la 1832, pentru preţurile urmate în anii 1829, 1830 şi 1831. O singură ochire aruncată pe acest tablou[1]) ni ajunge pentru a ne încredinţà că el este alcătuit *ad-hoc,* spre a permite proprietarilor să ieà preţuri cât de mari pentru zilele de clacă rămase nelucrate.

[1]) D. C. Sturdza-Şcheeanu, *Op. cit.,* I, p. 180.

www.dacoromanica.ro

Intr'adevăr, in anii 1829, 1830 şi 1831, afară de prea rare excepţiuni, nu se făcea munca plătită in bani. Arendaşii şi stăpânii de moşii nu lucrau nici macar intinderile ce le-ar fi putut munci cu cele 12 zile de clacă datorite de locuitorii fiecărei moşii. Plugăria aproape intreagă o făceau ţaranii cari, când aveau nevoe, pentru pogoanele de prisos luate de ei, de un spor de muncă, *se împrumutau* cu dânsa dela consătenii lor, ajutându-i la vreme de nevoie şi pe ei cu muncă, sau arare ori plătiau, mai mult in natură, nişte preţuri minime ce nu seamănă nici de departe cu preţurile foarte ridicate din tabela oficială.

Apoi imprejurarea că avem a face cu un lucru întocmit ad-hoc reiesă şi din faptul că găsim in tabelă, pentru toate judeţele, preţuri pentru cătimile de munci echivalând tocmai cu munca unei zile de clacă, precum se află statornicită in textul original al Regulamentului. Şi acest text al Regulamentului nu erà incă in vigoare pe vremea muncii nici macar in anul 1831, fără ca să mai vorbesc de anii 1829 şi 1830.

Unele din aceste preţuri erau atât de exagerate in cât nici Adunarea nu cuteză să le ieà de normă pentru lichidarea datoriilor de clacă ale locuitorilor. Prin raportul No. 131 din 15 Martie 1832[1]), ea supuse lui Kisselev care le aprobă următoarele preţuri pentru toată ţara:

1 leu 20 parale ziua cu palmele,
2 lei — „ „ carul cu 2 boi,
3 lei — „ „ „ „ 4 „

Aceste preţuri aveau a servi de temeiu la plata datoriilor de clacă ale locuitorilor precum şi in cel de prigoniri in toată ţara, in cursul anilor 1832, 1833 şi 1834.

In anul 1835 se intocmi de către Vornicia din Lăuntru şi se supuse Adunării tabloul de preţul muncilor şi a cărăturilor in anii 1832, 1833 şi 1834[2]) spre a servi de normă în anii 1835, 1836 şi 1837. Aceste preţuri statornicite cu tot atât de puţin temeiu ca şi acele din periodul precedent, arată o urcare asupra acestora. Ele nu sunt relative ca cele dintâiu la toate feliurile

[1]) D. C. Sturdza-Şcheeanu, *Op. cit.*, I, p. 181 şi p. 185.
[2]) *Ibid., ibid.*, p. 291.

www.dacoromanica.ro

de munci, ci numai la valoarea zilelor cu mânile, cu carul cu 2 boi şi cu carul cu 4 boi. Media lor este cea următoare:

2 lei 14 bani ziua cu mânile,
8 lei 26 „ „ „ 2 boi,
13 lei 113 „ „ „ 4 boi.

Nişte preţuri enorme pentru zilele cu carul dacă ţinem samă de vreme şi de împrejurări.

Obştească Adunare avù deci prilej să s'arate din nou mărinimoasă fără pagubă şi mănţinù preţurile stabilite la 1832 [1]), iar Domnul aprobând această hotărîre o numeşte „vrednică de laudă".

La 1838 alcătuindu-se tabloul preţurilor muncilor şi a cărăturilor în anii trecuţi, 1835, 1836 şi 1837 [2]), arătând un spor al acestor preţuri, Obştească Adunare, sporì prea puţin temeiul preţurilor pentru periodul trecut, statornicindu-l la:

70 parale ziua cu mânile,.
3 lei „ „ 2 boi
4 „ „ „ 4 „

2. Incercările lui Alexandru Ghika pentru stavilirea abuzurilor relative la ierbăritul prisoaselor de vite şi la clacă.

Cu prilejul deschiderii sesiei Adunării din anul 1837, Domnul aratase Adunării „trebuinţa ce este a se chibzuì măsuri *cum s'ar puteà poprì abuzuri ce, sub masca de învoeli, se săvârşesc de către unii din proprietari sau arendaşi la articolul ierbăritului ce dau clăcaşilor lor* de pe moşiile ce ţin, peste ale numărului hotărît prin proiectul proprietăţii [3])". Adunarea însă nu se ocupase de loc de această chestiune.

La 17 Iunie 1838, Domnul trimise Adunării un ofis prin care îi reamintià învitarea ce-i făcuse cu prilejul deschiderii sesiunii trecute şi adăogià: „Acum dar încredinţat fiind Domnia Mea că mădulările ei, în tot cursul acestei vremi, să fi putut adunà din vremi *temeiuri după cari să se poată pune o*

[1]) *Ibid., ibid.,* p. 311 sq.
[2]) *Ibid., ibid.,* p. 312.
[3]) *Ibid., ibid.,* I, p. 310.

www.dacoromanica.ro

stavila în viitorime asupra acestei la·ome porniri a arendaşilor, cari cu chipul învoirii aduc întru nestatornicire chiar legiuirea drepturilor proprietariceşti şi le vatăma". Apoi arată că trimite alăturat un proiect asupra chestiunii alcătuit de Sfatul Administrativ [1]).

Prin zisul proiect se propunea ca: „Pentru prisosul vitelor peste numărul legiuit, să fie datori a răspunde clacaşii la proprietarul moşiei câte lei doi parale 20 de o vita mare, dacă însă pentru acele vite i s'ar asigura păşunea prin dare de câte o jumatate pogon islaz; potrivit cu temeiurile statornicite prin pomenita legiuire, sau fiind vite tinere. adică mânzaţi, să se socotească doi mânzaţi drept o vită mare; iar pentru o oaie a zecea parte din totalul preţului hotărît pentru vita mare [2]). Nu găsim nici un răspuns la acest ofis în anii 1838 şi 1839.

Cu o lună mai târziu. la 14 Iulie 1837, Obştească Adunare adresă Domnului o anaforă, prin cari i se denunţă că ocârmuitorii de judeţe „nu arată bunăvoinţă şi silinţă a îndemna pe locuitorii clăcaşi la vremea cuviincioasă spre a-şi răspunde datoriile lor către proprietar în soroacele hotărîte de Regulament şi de pravilă; dintr'aceasta izvorăsc feliuri de necuviinţi, grămădindu-se asupra clacaşilor multe rămăşiţi din datoriile proprietăţii şi că clacaşii se îndatorează a-şi servi datoriile toate deodată, iar nu rânduri rânduri; văzându-se pe lângă aceasta şi o deobşte pornire a sătenilor de a năvăli pe la oraşe şi târguri unde nădăjduesc scapare, şi din o asemene pornire mărginindu-se plugăria, se împuţinează cu totul mijloacele desvoltării comerţului care este fericirea unui Stat". Apoi face rugăciune Înălţimii Sale să binevoiască a poronci să se puie îndatorire ocârmuitorilor şi subocârmuitorilor să silească „pe locuitorii clacaşi spre împlinirea datoriilor lor către proprietari, precum şi pe proprietari a-şi căută la vreme drepturile lor şi a-şi primi dijmuirile lor fără vre-o împiedecare până la sfârşitul lui Noemvrie, ca într'acestaş chip, cel mult până la sfârşitul lunii Martie, totdeauna să se răfuiască datoriile reciproce [3])". Nu se găseşte

[1]) *Ibid., ibid, ibid.*
[2]) *Ibid., ibid., ibid.*
[3]) *Ibid, ibid*, p. 308.

www.dacoromanica.ro

nici un răspuns din partea Domnului la această anaforă nici în anul 1838 nici în acel următor.

In Martie 1840 constatăm că Adunarea se ocupă cu chestiunea regulării ierbăritului. Un raport către Adunare a Comisiei ei Administrative arată că nu se poate uni cu proiectul înaintat de Domn la 17 Iunie 1838 pentru următoarele cuvinte [1]):

1. „Că această chibzuire nu are asămănare cu obștescul prințip din legiuirea pentru drepturile proprietaricești, pe cari se întemeiază duhul proiectului; căci pomenita legiuire, îndatorind pe proprietar ca să deà sătenilor hotărîta cătățime de pogoane, tot într'o vreme îi asigurează și din partea sătenilor un folos, care bine prețuindu-se, nici într'un chip nu se potrivește cu plata găsită cu cale de către cinstitul Sfat Administrativ, precum: claca, ziua de arătură și carul de lemne, folosul pentru o slugă din patru ce se dau la sută și dijmuirile din arătură și fâneață, și osebit de venitul cârciumilor, care și acela analoghicește un însemnat avantaj în folosul proprietății. Apoi, de vreme ce niște asemenea folosuri reciproce sunt asigurate, se pare a nu fi cu dreptate a se supune proprietarii la o îndatorire necorespunzătoare cu acei lei 5 de un pogon.

2. „Că deși calitatea locului nu este de o potrivă la toate proprietățile, dar este și în vedere că pogoanele de fânețe și de arătură pe alocurea dau folos proprietarilor și până la lei 25 pogonul; de vor fi dar proprietarii îndatorați a deosebi locurile de livezi, unde nu vor aveà islaz îndestul, și să deà clăcașilor pentru acel prisos de vite numai pentru câte 5 lei de un pogon, iată o mare neasemănare în paguba proprietarilor".

Comisia propune ca prisosul de vite să se pășuneze, dacă locuitorii primesc, în islazul ce-l are fie-care moșie, și dacă proprietarii prin mijlocul acesta vor asigurà și pășunea acelui prisos de vite pe singură acea moșie unde locuesc ei, să primească dela dânșii pentru acel prisos câte 2 lei de fiecare vită mare; oile să se socotească 5 drept 1 vită mare și învoirile să se facă spre acest sfârșit la Sfântul Gheorghe.

La moșiile unde nu se va puteà asigurà pășunea prisosului de vite după chipul arătat, proprietarii sub nici un chip nu

[1]) *Ibid., ibid.*, p. 326.

www.dacoromanica.ro

vor puteà fi siliţi să strice din locurile de arătură ca să deà clacaşilor pentru prisosul de vite, ci se va da de ştire clacaşilor înainte de Sfîntul Gheorghe pentru ca ei să-şi caute păşune pe alte proprietăţi.

Adunarea adresă Domnului, la Maiu 1840, o anaforà prin care îi arată că nu poate unì proiectul înaintat de Domn cu glăsuirea dispoziţiilor din art. 140 al Regulamentului Organic şi „a socotit că neorânduelile ce întâmpină stăpânirea într'această împrejurare nu ar fi putut izvorî decât mai cu seamă din partea unor arendaşi cari, fiind străini de adevăratul interes al proprietăţilor, se intind in luări nechibzuite pentru prisosul vitelor ce au sătenii", propunând următoarele măsuri:

Ca toate mănăstirile, Statul pentru domeniile sale şi proprietarii să facă cu locuitorii lor învoiri în privinţa păşunatului prisosului de vite peste numărul prescris de Regulament şi, când se vor arendà moşiile, să se treacă aceste învoiri in contractul de arendă ce se sloboade. Arendaşii de sine nu vor puteà face asemene învoiri şi se vor pune în lucrare cu începere dela anul 1841 [1]).

Domnul întărind această propunere, observă că uncle dispoziţiuni de mai sus privesc numai la formăluirea contractelor de arendă şi la abuzurile însuşite numai arendaşilor asupra invoelilor, şi scoposul nu a fost nici de a se osebi obrazele arendaşilor de către ale proprietarilor, nici de a se desluşi volnicirile ce se dau celor dintâi dela aceşti din urmă intru năpăstuirile ce încearcă clacaşii, de vreme ce acea cinstită Adunare a cunoscut împreună cu noi năpăstuirea ce cereau locuitorii, supuindu-se la plată pentru vitele de prisos, fără a primi şi pământul de prisos peste legiuitul islaz, noi însemnăm aici vie mulţămirea noastră pentru o asemenea deslușire, care şi aceasta a trebuit să o dobândim numai din dispoziţiile acestei sesii" [2]).

La Aprilie a anului următor, Alexandru Ghika, adresă Adunării un ofis în care arată că: „Anul câmpenesc începând la 23 al următorului Aprilie, *şi această vreme fiind mai cu samă sorocul când se preînoesc învoelile prin cari, pe la*

[1] *Ibid., ibid.*, p. 330.
[2]) *Ibid., ibid.*, p. 331.

www.dacoromanica.ro

multe proprietăți, se uneltesc și se pregătesc abuzurile..." Apoi stăruià ca Adunarea să ieà măsurile ce el le ceruse de repețite ori „cu toată interesateța ce pot aveà, pentru bunăstarea proprietății, proprietarii aceia ce înțeleg adevăratul lor interes, făcând să înțeleagă pe *cei ce din greșită chibzuire vor stărui întru pastrarea abuzivelor învoiri,* că pe câtă vreme acele învoiri nu vor fi întemeiate pe inceputurile cele neschimbate ale cuviinții și ale dreptății, cerute prin art. 64 al Organicescului Regulament, *pe câtă vreme adică locuitorul legat fiind în silișteа sa și neputând a se strămută ori când ar voi, se va află silit a primi silnicele condiții la imprejurările ce Regulamentul nu a hotărît anume, guvernul cu atât mai puțin le va îngădui, cu cât chiar acei cari își măresc venitul moșiilor cu prisosuri agonisite din asemenea învoiri și împotriva chemărilor de îndreptare ce le face stăpânirea, stăruesc a pastrà dreptul unui asemenea abuz, îndrăznesc încă a pricinui ca acele abuzuri să nu dobândească înlesniri de cătră unii dintre slujbașii județelor*".

Este vederat că Domnul prin aceste de pe urmă cuvinte făceà aluzie la anaforaua Adunării din 14 Iulie 1837, despre care am vorbit mai sus și prin care se cereau Domnului poronci cătră autoritățile administrative pentru a sili pe locuitorii clacași la implinirea datoriilor lor. La ofisul domnesc, Adunarea răspunde, la 12 Iunie următor [1]), prin o lungă anaforà in stilul greoiu al vremii, în care se apără de invinovățirile ce-i aduce Domnul iar, pentru rălele semnalate de ofis, propune:

1. O cercetare obștească spre a se cunoaște dacă într'adevăr, in tot cursul trecutei vremi „au suferit și sufere năpăstuiri clacașii din partea vreunor arendași și chiar în urma punerii in lucrare a chibzuitei măsuri in sesia trecută și pentru că în adevăr urmează a se osebi obrazele ca să nu fie supuși hulii, proprietarii din pricina vreunor vremelnici închirietori străini...."

2. „Iar cât pentru cele ce se însemnează prin punctul al treilea, că adică clacașii s'ar fi aflând strámtorați a primi toată

[1]) *Ibid., ibid.,* p. 334.

www.dacoromanica.ro

năpăstuirea, din pricină căci legaţi fiind cu siliştile lor, nu pot să se strămute decât pentru prea puţine pricini, Adunarea socoteşte că, *dacă peste legiuitele reciproce datorii s'a lăsat în deplina dispoziţie a părţilor amândurora ca să se învoiască după plăcere şi folos pentru prisoase, apoi adevăratele învoiri nu se pot cunoaşte mijloc de împilare pentru clacaşi, şi prin urmare nici ei strâmtoraţi ca să se supuie la vre-o năpăstuire*".

Apoi Adunarea mai propune, „dacă odată sloboda învoire este legiuită, ca să nu se cunoască silnică", proprietarii să facă învoelele lor cu sătenii în cursul lui Ianuarie, acele învoeli să se publice pe la bisericile şi pe la aleşii satelor şi dacă până la sfârşitul lui Martie nu se va ivi nici o plângere că învoirea este siluită, atunci ea se va cunoaşte ca bună, iar cei ce nu se vor învoi, vor face plângerile lor în scris şi nu vor fi supuşi învoirii.

Vedem că Adunarea, alcătuită numai din boieri proprietari, nici nu voiă să cerceteze dacă legiuirea erà asupritoare sau nu pentru ţaran; îndată ce dispoziţiunile ei se păziau nu mai puteà, după dânsa, să fie vorbă de asuprire. Foloasele aduse clasei stăpânitoare de legiuire îi astupau ochii şi urechile, împiedecând-o să vază abuzurile şi să audă jalbele la cari aşăzământul impus de stăpâni dădeà loc!

Anaforalei Adunării, Domnul răspunse prin ofisul din 16 Iunie 1841[1]), prin care făceà să reiasă reaoa voinţă a Adunării, egoismul şi lipsa ei de orice simţire cătră nevoile poporului. Rezumând măsurile propuse de Adunare, arată că ele se încheie: 1) în silinţa împlinirii folosului proprietaricesc, 2) *în apărarea clăcaşilor despre arbitrarele învoiri numai când aceste nu vor fi făcute de proprietari.*

Mai adaogă „că osebirea ce se face între luările făcute de proprietari sub titlu de învoiri şi între luările împlinite de arendaşi, nu dovedesc alt decât că *tot acele lucrări ce ne arătăm că dorim a precurmà, le primim ori când se vor înfăţoşà în numele proprietarilor, iar nu şi în numele*

[1]) *Ibid., ibid.*, p. 338.

www.dacoromanica.ro

arendaşilor, cari însă nu sunt alţi decât înfăţoşitorii proprietarilor."

Şi „că după ce s'a cerut ca să se reguleze de către guvern aceste învoieli în contracturile arenduirii domeniurilor şi a moşiilor mănăstireşti, ca să poată sluji pilda şi la particulari şi s'a şi adus aceasta întru săvârşire, iară nu se vede urmarea aşteptată".

Primeşte cercetarea obştească „nu numai de lămurire, ci şi de despăgubirea năpăstuiţilor", dar întreabă: „care este măsura după care se pot osebi învoielile cele pravilnice de cele nepravilnice?... care poate fi pravilnicia unor învoeli arbitrare numai pentru „căci se înfăţoşază în numele proprietarilor, iar nu în al arendaşilor?" Aşteptând această deslușire, nădăjdueşte ca Adunarea, spre a împiedecă bântuirea sătenilor clacaşi, va primi o măsură întemeiată pe principiul dreptăţii şi al cuviinţii, iar „guvernul nu mai poate sta de acum în nelucrare dinaintea necontenitelor plângeri ce primeşte dela sătenii clacaşi".

După primirea acestui ofis, Adunarea răspunde prin o lungă anaforă din 17 Iulie 1841 [1]), foarte încurcată şi concepută într'un ton destul de acru, căreia Domnul răspunde a doua zi prin alt ofis [2]), în care se pune din nou în lumină lipsa ori cărui simţimânt de dreptate şi chiar de omenie din partea Adunării, sfârşind prin cuvintele:

„Şi îmbrăţoşarea ce face Adunarea clacaşului în numele proprietarilor, oare nu-i este vătămătoare, *când prinţipul dreptăţii şi al cuviinţii* ce, după art. 64 al Organicescului Regulament, trebue neapărat să fie păzit în orice transacţie între proprietar şi clacaş, *se lasă* întru închipuirea şi arbitrarul oricăruia s'ar numi *îndurător proprietar?*

„De aceea, luând în bagare de samă că din câte s'au scris de guvern cerându-se regularisirea învoelilor silite şi s'a răspuns de către Obştească Adunare tăgăduindu-se, se vădeşte îndestul cel mai netăgăduit adevăr că cine vrea un sfârşit, voeşte şi mijloacele prin cari l'ar puteà dobândi. *Nu vom mai aşteptà dela Obşteasca Adunare deslușirea ce am cerut,*

[1]) *Ibid., ibid.*, p. 341.
[2]) *Ibid., ibid.*, p. 344.

www.dacoromanica.ro

ci ne vom mărginì a trage pe slujbaşii administraţiei din amestecul şi putinţa înlesnitoarelor mijloace a oricăreia învoiri dintre proprietari şi clacaşi şi vom poronci despăgubirea cuvenită clacaşilor năpăstuiţi îndată ce vom primì jălbi".

Am stăruit atât de mult asupra acestor corespondenţe între Alexandru Ghika şi Obişnuita Adunare pentru că ele ni arată, chiar prin gura Domnului ieşit din clasa stăpânitoare şi care nici nu poate fi bănuit de simţiri sau gânduri duşmănoase către boierime, ca ţărănimea eră greu împilată de abuzurile la cari dădea loc aşăzământul regulamentar impus ţării de egoismul şi lăcomia unei mâni de privilegiaţi atât puternici.

Alexandru Ghika n'a fost un Domn destoinic, facultăţile lui erau mai mult decât modeste, eră un administrator slab şi risipitor, dar lupta lui cu Obştească Adunare în favorul ţărănimii ni arată că inima lui eră sus pusă, caldă şi plecată către pornirile cele mai generoase. Această luptă alcătueşte, pentru cel mai neînsemnat dintre Domnii regulamentari, un titlu de cinste in faţa istoriei, pentru Obştească Adunare încă o dovadă a lăcomiei şi a duhului strâmt de care eră stăpânită.

3. Incercarea neizbutită a lui Alexandru Ghika de a mărginì plata prisoaselor de arătură pe domeniul Giurgiu la legiuita dijmă din roade.

La 1841 urmă să se arendeze domeniul Giurgiu pe un nou period de 7 ani. Guvernul alcătuise condiţiunile acelei arendări. Acea sub litera J, glăsuià precum urmează: [1])

„Pentru vitele ce fiecare locuitor ar aveà de prisos, peste numărul de cinci hotărît prin Regulamentul Organic, pentru cari este dator contracciul să li asigure hrană, dacă locuitorii (sic) acelui prisos vor puteà să-l ţie tot in cuprinsul hotărîtelor pogoane de islaz, să nu fie volnic a-i supără cu vre-o cerere; iar vrând locuitorii să ieà osebit loc pentru pogoanele ce-i dă Regulamentul, atunci acel loc se va măsură cu pogonul şi vor plăti câte lei patru de pogon după mulţămirea lor.

[1]) *Ibid., ibid.,* p 347.

www.dacoromanica.ro

„Vitele de prisos ale unui locuitor nu pot covârși numărul de zece capete mari sau mici, căci turmele, cirezile și herghelile nu sunt cuprinse în această dispoziție.

„Pe lângă aceasta se îndatorează contracciul ca, pentru prisosul pogoanelor de arătură, să nu fie volnic a luà nimic dela locuitorii domeniului, mulțămindu-se numai pe dreapta dijmă ce ar produce.

Orice învoire ar face contracciul pentru articolele neprevăzute sau nehotărîte prin Regulamentul Organic, acea învoire nu va puteà aduce nici o preschimbare celor prevăzute și hotărîte".

Această condiție alcătuià o mare ușurare pentru locuitorii domeniului, restrângea mult putința de a abuză a arendașilor și puteà să deà plugăriei făcută de sătenii un puternic avânt. Ea însă trebuià să aibă drept urmare o scădere a prețului de arendă ce aveà să-l obțină Statul.

Comisia administrativă a Adunării, însărcinată cu cercetarea acestor condițiuni, modifică între altele și condiția de sub J. cu desăvârșire [1]).

Arendașul fù obligat a da sătenilor islaz, fără însă a specificà întinderea lui de vită, cu preț de 2½ lei de vita mare. Iar încât privește îndatorirea arendașului de a da locuitorilor prisoase de arătură fără altă plată decât dijma legiuită, ea fù ștearsă cu desăvârșire, primindu-se principiul liberelor tocmeli.

Aceste condițiuni înaintându-se Domnului spre întărire, Alexandru Ghika le întăriă prin ofisul din 5 Fevruarie 1842 [2]), observând însă că preschimbările ce Adunarea făcuse „i-au dat prilej să facă niște băgări de samă pentru cari, după povața art. 49 din Organicescul Regulament, ar fi trebuit să deà acele condiții în a doua chibzuire a Adunării.

„Așà la litera J, dela § 1 s'a scos dreptul ce are clacașul a-și ținea în islazul hotărît de Regulament și un oareșcare prisos de vite fără plată cu care aceasta, Adunarea fără cuvânt voește a se desființà deslușirea ce iarăș de către dânsa s'a dat în sesia anului... Nu putem să nu facem bagare de samă că,

[1]) *Ibid*, *ibid.*, p. 356.
[2]) *Ibid.*, *ibid.*, p. 369.

www.dacoromanica.ro

nehotărînd şi măsura locului de păşune ce are să deà arendaşul pentru acei câte $2^1/_2$ lei ce ieà de vită, rămâne clacaşul tot în acea discreţionară putere a arendaşului şi putând acesta să mărginească în foarte puţin pământ păşunea...

„Aşà tot la lit. J, § 2, chipul întrebuinţării de către arendaş a pogoanelor de arătură de prisos, propus de către Sfat, s'a prefăcut de către acea cinstită Adunare într'o închipuire după care nu se ştie, are să ieà arendaşul plată peste legiuita dijmă ce cumpără... „(Domnul greşeşte sau se face că greşeşte, aceste prisoase se ieau de locuitori prin tocmeli de bună voe).

Adunarea crezù de cuviinţă să răspunză la imputările Domnului prin anaforaoa din 14 Fevruarie 1842 [1]), făcându-se că nu înţelege dacă Domnul a întărit sau nu condiţiile modificate de ea. Lămurirea dată în privinţa islazului este cât se poate de încurcată; dar în acea privitoare la prisoasele de arătură, ni dă adevăratul temeiu al schimbărilor aduse de Adunare în proiectul Guvernului:

„La § 2, tot al acelei litere J, Obştească Adunare s'a ferit de a hotărî preţul pentru prisosul pogoanelor de arătură *ca să nu iasă din temeiurile pravilei,* atât mai vârtos când la aceasta locuitorul nu se află spânzurat de voinţa arendaşului, *putând să are prin învecinatele moşii, când nu se va puteà învoi cu arendaşul moşiei unde se află şăzător,* precum aceasta la multe locuri se urmează".

Temeiul adevărat al schimbărilor aduse de Adunare, nu este deci decât teama ca, prin condiţiuni uşurătoare la darea de prisoase pe domeniul Statului, să nu se facă concurenţă unor proprietari, pe a căror moşii învecinate cu domeniul se mai luà, peste legiuita dijmă, câte un *resfet.*

4. Neînţelegerile dintre Domn şi Adunare în privinţa dreptului de strămutare al clacaşilor.

Una din cele trei împrejurări pe temeiul căreia articolul 144 al Regulamentului încuviinţà strămutarea fără gloabă a clacaşului erà acea în care acesta făceà o moştenire de bunuri

[1]) *Ibid., ibid.,* p. 371.

www.dacoromanica.ro

nemişcătoare. In urma cererii de strămutare a unor locuitori, Sfatul, la 30 Octomvrie 1837 [1]), hotărăşte prin jurnal slobozenia strămutării locuitorilor în *oraşe slobode* „dacă prin acturi formale vor dobândi proprietatea lor fără embatic în periferia acelor oraşe, *de moştenire sau cumpărătoare,* cu clădire de casă pe dânsa", sub îndatorirea păzirii formalităţilor prescrise de §§ *a, b, c, d* şi *e* ale articolului 144.

Aceste paragrafe regulează strămutarea clacaşului in cazul în care el se foloseşte de tot pământul legiuit, cel mai nefavorabil lui fiind acel dela § *d,* care stipulează achitarea capitaţiei lui pe toţi anii ce mai rămân până la facerea nouei catagrafii.

Insă în jurnalul Sfatului administrativ nu se făceà menţiune de paragraful *f* al suscitatului articol, care interzicea strămutarea în grupuri de mai mult de două familii şi pedepsià pe proprietarul care s'ar dovedi că, prin *momelile* lui, ar fi îndemnat pe locuitori la strămutare.

Precum recunoaşte însuş Adunarea, mulţi clacaşi de pe domeniul Giurgiu, în urma abuzurilor funcţionarilor, se strămutase chiar în grupuri şi fără a îndeplini formalităţile cerute, (cari fusese înlocuite prin bacşişuri stoarse de funcţionari). Alţi clacaşi din judeţele mai apropiete se strămutase în capitală, cu şi fără păzirea formelor, în grupuri sau câte unul, alţii pe la oraşele apropiete, atraşi acolo de slobozenia mai mare şi de prilejurile de câştig, goniţi dela sate de şerbirea impusă de Regulament şi făcută încă mai nesuferită prin abuzurile arendaşilor şi ale proprietarilor.

Apoi, doritori de câştig mai mult sau mai puţin scrupuloşi începură, în puterea unor hrisoave ce le aveau, să înfiinţeze oraşe noue, cu tot inadinsul, ca în cazul Alexandriei din Teleorman sau numai cu numele, spre a realizà un câştig răpede şi nelegiuit, ca Roseţii din Ialomiţa a Clucerului Ioan Roset, care nu alcătuià decât o adevărată înşălăciune pentru clacaşii credduli ce începuse să se strămute acolo [2]).

Statul erà indiferent la aceste strămutări cari nu afectau de loc veniturile lui, de oarece, sau la sat sau la târg, săteanul

[1]) *Ibid., ibid.,* p. 394 sq.
[2]) *Ibid., ibid.,* p. 399.

www.dacoromanica.ro

tot erà ţinut să-şi achite capitaţia. Iar pentru ţară aceste strămutări erau mai de grabă un bine, căci ele înmulţiau, prin elemente naţionale energice şi cu iniţiativă, populaţia orăşănească din cale afară mică şi în care proporţiunea străinilor erà mult prea mare decât ar fi fost de dorit.

Dar această tendinţă de strămutare jigniă interesele clasei privilegiate a stăpânilor de moşii, căci numărul clacaşilor de pe moşiile lor împuţinându-se, se împuţinau şi veniturile lor.

La 19 Fevruarie 1840 se înfăţoşă Adunării o propunere iscălită de mai mulţi membri, prin care se expuneau faptele aratate mai sus, punându-se mai ales mare însemnătate pe faptul că Sfatul Ocârmuitor, în jurnalul din 30 Octomvrie 1837. impuncà acelor clacaşi ce voiau să se strămute împlinirea îndatoririlor specificate în paragrafele *a, b, c, d* şi *e* ale articolului 144 din Regulament, fără a face menţiune de acele de sub litera *f,* care interziceà strămutarea în trup alcătuit de mai mulţi săteni şi permiteà numai acea de câte unul sau cel mult doi părinţi cu familiile lor şi pedepseşte pe proprietarul care ar momi pe clacaşii de pe altă moşie.

„De aci începe răul strămutarilor să se iveascà în toată întinderea sa. De aci începe să se despoae ţara de plugarii muncitori pe câmpuri întinse ca să se facă ţarani orăşeni pentru paguba şi strâmtoarea adevăraţilor orăşeni. De aci se sminteşte încurajarea şi înaintarea agriculturii; în vreme ce, potrivit cu întinderea ţării, trebuinţa cere a se înmulţi lucrătoarele braţe ale muncitorilor plugari, iar nu sărăcimea târgurilor şi a oraşelor; şi în sfârşit, pe temeiul acestei hotăriri, *astăzi tot proprietarul nesprijinit* se vede în primejdie de a-şi pierde mijloacele vieţuirii, împotriva proprietarului puternic sau uneltitor de mijloace. pentru că a lipsit osânda prevăzută de pravilă pentru îndemnare [1]).

Accastă propunere fù adoptată de Comisia Administrativă [2]) şi de Adunare care adresă Domnului anaforaoa din 9 Maiu 1842 în care, după ce expuneà pe larg faptele şi părerile de mai sus, cereà:

[1]) *Ibid., ibid.,* p. 394.
[2]) *Ibid., ibid.,* p. 401.

www.dacoromanica.ro

1. Ca jurnalul Sfatului Administrativ din 30 Octomvrie 1837 „să se desființeze ca fiind impotriva cuprinderii art. 144, *atât mai vârtos că nici nu-și poate găsi îndreptare în vre-o neapărată trebuință, sau vre-o mare strâmtoare adusă întru aceasta locuitorilor;*

2. Să înceteze pornirile ocârmuirilor locale îndemnătoare unor asemene nepravilnice strămutări.

3. Potrivit § *f* al articolului 144, să se pedepsească pe toți acei cari au momit țaranii cu osânda hotărită la acel paragraf *f*.

La această anaforă, Domnul răspunse prin ofis din 20 Maiu următor [1]), arătând:

1. Că jurnalul din 30 Octomvrie 1837 al Sfatului a prevăzut o simplă rânduială administrativă; că scopul legiuitorului dacă, precum il rostește Adunarea când a propus modificările la art. 144, este „de a se popri adesele strămutări din carele va izvori nenorocirea săteanului și pentru obștie vătămare „apoi *dobândirea în orice chip legiuit a unei averi nemișcătoare dă dobânditorului dreptul de a o întrebuința, adică de a se strămută pe ea,* indestulând pe deplin astfel scopul legiuitorului; „*căci nu poate fi mai statornic cineva decât pe pământul său;* prin urmare (dobândirea unei averi nemișcătoare și stabilirea lui pe dânsa) imbunătățește soarta săteanului, chezășluește inaintarea agriculturii fără a zăticni slobozenia ce asigurează legiuirea anului 1746 și în sfârșit *dovedește moralicească înaintare a țaranului român*".

2. Că aceste strămutări au inceput de mai mulți ani prin strămutarea în Capitală a multor plugari. S ăpânirea a luat măsuri pentru ca să fie primiți a se așăzà aici numai acei în stare a plăti dările orășenești, dar prin acest mijloc nu s'au putut opri aceste strămutări. „Oblăduirea nu puteà după pravilă să se impotrivească la o transacție făcută după netăgăduitele căderi și sloboda voință a amânduror părților, afară numai când ar fi mijlocit vre-o năpăstuire vre uneia din tocmitoarele părți, ale cărora numai reclamații ar fi putut indreptăți amestecarea Oblăduirii într'o asemenea pricină, *căci altminterea s'ar fi prici-*

[1]) *Ibid., ibid.,* 412. p.

www.dacoromanica.ro

nuit vătămare slobodei fiinţe a săteanului, prinţip sfânt şi îngrădit despre orice atingere".

Acestui ofis Adunarea îi răspunse prin anaforaua din 4 Iunie 1842 [1]), prin care ţinându-se cu încăpăţînare de litera Regulamentului şi după ce se apără de învinovăţirea că ar voi desfiinţarea actului dela 1746, declară jurnalul Sfatului „călcător pravilii prin lasarea pe dinafară a § *f*, iar uneltirile unora dintre proprietari spre a trage clăcaşii din alte moşii sub orice plăsmuite numiri ar voi să le acopere, le-a declarat, precum şi astăzi le declarează, abătute din toată legiuirea şi supus la pedeapsa prevăzută prin acel § *f*". Apoi cere încă odată Domnului să dea straşnice poronci să se păzască dispoziţiile art. 144 „in toată întregimea şi după cea adevărată a lui înţelegere", indreptând tot odată cele nepravilnice urmate până acum.

După membrii Adunării, înţelegerea adevărată era cea strâmtă şi barbară, cerută de interesele lor, iar acea data de Domn, largă, omenoasă şi spre folosul ţărănimii şi a ţării era neadevărată. Adunarea nega că urmăreşte oborîrea actului dela 1746, dar, de fapt, actele ei nu ţintiau decât la reinfiinţarea pentru ţarani a regimului de dinainte de 1746. Şi în aceasta rolul cel frumos este al slabului Alexandru Ghika, iar rolul odios acel al Obşteştei Adunări a privilegiaţilor.

5. Măsuri privitoare la ţărănime luate în cursul Domniei lui Gheorghe Bibescu.

La Fevruarie 1843, Bibescu adresează Adunării un ofis [2]) prin care îi cere să se chibzuiască pentru preţul zilei de lucru pe următorii trei ani „o măsură potrivită cu starea de astăzi a ţaranului, cumpănind in a ei dreaptă judecată că plata ce astăzi dobândeşte ţăranul pe ziua de muncă fiind, din pricina multei sale scăpătăciuni, foarte scăzută, urmează a se scădea de o potrivă şi preţul zilei de lucru ce el se îndatorează a răspunde către proprietar".

[1]) *Ibid., ibid.*, p. 416.
[2]) *Ibid., ibid.*, p. 419.

www.dacoromanica.ro

Comisia administrativă a Adunării, cercetând tabelele de preţuri pe cei trei ani trecuţi, constată[1]) că alegând din tabele preţurile cele mai scăzute, ele sunt:

Ziua de lucru cu mânile lei 2 parale 13.
„ „ „ „ 2 boi „ 4 „ 30.
„ „ „ „ 4 „ „ 8 „ 20.

Totuş comisia este de părere ca, pe viitorii trei ani, tustrele categoriile de zile de lucru să se scadă cu 10 parale din câte ceea până atunci răspunsă plată de către clacaşii stărilor câteşi trele, propunând totodată ca cel puţin jumatate din zilele clăcii să se îndeplinească în lucru.

Această părere fù primită în totul de Adunare[2]) care hotări, pentru viitorul period de trei ani, următoarele preţuri:

Pentru ziua de lucru cu mânile 1 leu 20 parale.
„ „ „ „ „ 2 boi 2 lei 10 „
„ „ „ „ „ 4 „ 3 „ 20 „

Aceste preţuri fură întărite şi de Domn[3]).

La 1843 se înfiinţase Departamentul trebilor bisericeşti care fù însărcinat cu administrarea moşiilor chiriarhiilor şi a acelor a mănăstirilor neînchinate.

In iarna anului 1844—45 se alcătuiră de Departament şi se întăriră de Domn condiţiunile de arendare a acelor moşii. De însemnat sunt condiţiunile puse de Departament în privinţa prisoaselor de arătură şi de islaz de cari ar aveà trebuinţă clacaşii aşăzaţi pe moşiile bisericeşti[4]):

„Articol 2. Unde va fi moşie cu îndestulă întindere şi vor voi locuitorii mai multe locuri de arătură şi de fâneţe, peste pogoanele hotărîte şi legiuite lor, arendaşul prisosindu-i pământ peste a sa trebuinţă, *va fi dator a le da ori cât vor voi*, pentru cari locuri nu vor puteà pune decât una dintr'aceste două condiţii, *adică ori dijmă îndoită dintr'aceste pogoane, sau dreaptă. dijmă şi o zi cu mânile de fiecare pogon de prisos după alegerea locuitorilor*. Nu va puteà arendaşul a da la

[1]) *Ibid., ibid.*, p. 420.
[2]) *Ibid., ibid.*, p. 436 sq.
[3]) *Ibid., Ibid.*, p. 438.
[4]) *Ibid., Ibid.*, p. 439 sq.

www.dacoromanica.ro

nici un om străin macar o palmă de loc din pământulul ce va prisosi peste legiuitele pogoane, până mai întâiu nu va îndestulà pe locuitorii şăzători pe acea moşie, după cererile ce din vreme aceştia îi vor face. Poprit este arendaşul a depărtà pe locuitorii clacaşi din curăturile sau livezile ce le vor aveà curăţite din topor ei înşuşi, sau dela părinţii lor, potrivit cu cuprinderea periodului al doilea al § 5-lea din art. 140 al Regulamentului Organic. Pentru vitele ce fiecare locuitor ar aveà prisos peste numărul de cinci hotărite de Regulament, dator este arendaşul a li asigurà hrana prin întindere de islaz, de va aveà, potrivit cu trebuinţa acelui prisos, pentru care vor plăti locuitorii odată pentru tot anul, însă de o vită mare lei doi, iar de vite mici câte parale zece. După coasă şi aridicarea bucatelor şi a fânurilor din câmpi, livezi şi bălţi, slobode vor fi atât vitele legiuite cât şi cele de prisos a paşte miriştile, livezile şi bălţile fără nici o plată; ferindu-se însă a nu calcà arăturile de toamnă, iar primavara nu vor fi mai mult vitele slobode a paşte aceste locuri, decât numai până la 15 Martie: boii de jug însă de pe la pluguri, pe cîtă vreme vor arà, vor fi slobozi a păşunà prin prejurul plugurilor lor fără plată, îndatoraţi fiind locuitorii a-i păzi spre a nu calcà holdele şi a se întinde în livezi, căci vor fi supuşi la despăgubirea arendaşului, încă şi se vor dojeni [1])".

Aceste condiţii sunt aproape aceleaşi ce Alexandru Ghika voise să le impue doritorilor de a luà în arendă domeniul Giurgiu şi împotriva cărora se ridicase boierii Adunării. Dar Bibescu fiind un Domn energic, Adunarea nu îndrăzni să mai cârtească ceva. De altmintrelea, precum se va vedeà într'un capitol următor, condiţiunile cu cari se arendau moşiile particulare nu se deosebiau prea mult de acele de mai sus.

[1]) *Ibid., ibid., ibid.*

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL VIII

MIŞCAREA DELA 1848 ŞI ŢĂRĂNIMEA

1. Proclamaţiile guvernului provizor şi ţăranimea din Ţara Românească.

Ţărănimea română deprinsă cu suferinţa de sute de ani, zăcea şi rabdă in tăcere, oftând sub jugul greu al aşăzării regulamentare, făcut şi mai nesuferit de mulţimea abuzurilor incuibate in moravuri prin domnia in ţară, vreme de veacuri, a jafului, a silniciei, a coruperii şi a lipsei de lege pentru acel slab, cărora noua legiuire, intemeiată fiind pe atât puternicia unei mâni de privilegiaţi, n'avea, prin insuş acest fapt, cum să li pună capăt. Energia impotrivirii făţişe ii lipsia, nădejde de vremuri mai bune nu hrănia.

In astfel de stare aflându-se. ea fu sguduită deodată, la inceputul lui Iunie 1848, prin ştirea că la Islaz s'a sculat oştire şi oameni iubitori de popor cari au vestit mulţimii adunate, pe lângă multe lucruri rămase neinţelese de acea mulţime şi altele cari le-a inţeles prea bine, anume: că obştia destul a suferit, că robia ţaranului se desfiinţează, că el de acum inainte este pus in rând cu acei cari il asuprise de atâtea veacuri, că biciul şi varga veşnic ridicate asupra lui sunt rupte, că pe viitor ţaranul are şi el drept să ridice glasul in Sfatul ţării şi să-şi aleagă diregătorii, că dreptul lor nu va mai fi calcat de nime, că claca şi *obăcia* sunt desfiinţate pe vecie şi că fiecărui sătean ţara ii dă părticica de pământ trebuitoare pentru hrana lui şi a familiei lui[1]).

Cine şi-a dat osteneala să dobândească o cunoştinţă macar

[1]) Vezi proclamaţia in: *Anul 1848 in Ţările Române,* I, p. 4.

www.dacoromanica.ro

sumară a stării de jale a ţaranului român sub vechiul regim şi a şirului nesfârşit de răle cari îl bântuise vreme de atâtea veacuri îşi poate închipui ce glas dumnezeesc, ce rouă cerească, ce balsam dătător de viaţă pe rănile lui a fost pentru el vestea celor întâmplate la Islaz, proclamaţia dela 9 Iunie, mersul triumfător şi intrarea revoluţionarilor în Bucureşti, primirea Constituţiei de către Domn, apoi abdicarea, plecarea lui şi alcătuirea unei vremelnice ocârmuiri din căpeteniile mişcării. Dată fiind greutatea mijloacelor de comunicaţie pe acea vreme, veştile de mai sus au trebuit să sosească în cele mai multe sate ale Ţării Româneşti sau deodată sau în răstimp de cel mult două sau trei zile.

Cu toată plecarea omului să creadă în adevărul ştirilor cari îi vestesc lucruri bune sau folositoare pentru el, mulţi din ţarani, mai ales din cei bătrâni, la auzul celor dintâi veşti despre mişcare vor fi scuturat capul, nu le vor fi crezut şi vor fi sfătuit pe cei tineri „să nu se potrivească". Dar confirmările sosiau răpede, foi volante răspândiau prin toate ungherile proclamaţia Guvernului provizor, oamenii ocârmuirii celei vechi erau înlocuiţi prin alţii apoi, semn neîndoielnic pentru ei, prevestitor de schimbări mari, mulţi din boieri găsise cu cale să reiea încă odată calea spre Braşov sau Sibiu atât de des străbătuta de părinţii lor.

In curând, la 16 Iunie, o nouă proclamaţie, îndreptată de astă dată deadreptul către săteni, veni să întărească şi să mărească nădejdea stârnită în inimile lor. Şi cum oare nu s'ar fi întărit şi n'ar fi crescut acea nădejde când Ocâmuirea cea nouă li ziceă într'acea proclamaţie: *Fraţi săteni,* şi chiar dela cele dintâiu cuvinte juruiă săteanului tot ce el puteă să nădăjduiască: „Dumnezeu s'a milostivit; după atâtea certări ni alină durerile şi prin schimbarea ce s'a făcut ni se dete fericirea. De acum înainte nu veţi mai fi târîţi de dorobanţi, bătuţi şi căznîţi şi luându-vă din ograda voastră ca să vă ducă la beilicuri şi la drumuri; căci cele şase zile de lucru vi s'au iertat, claca şi iobăgia asemenea vi s'au iertat *şi peste trei luni veţi fi cu toţii moşneni peste un petec de pământ*". Apoi oamenii erau îndemnaţi să nu lase bucatelor arendaşilor şi ale proprietarilor nestrâise, pricinuind astfel o mare pagubă ţării, ci să

www.dacoromanica.ro

mai aibă rabdare încă trei luni, să facă încă în acest răstimp înlesnirile ce le făceau prin clacă şi pentru cari li se va plăti ziua cu 2 lei. Iar dacă arendaşii nu vor puteă să li plătească aceşti 2 lei îndată, să primească cărţulii cari vor fi achitate după vânzarea bucatelor şi după ce arată sătenilor că vrăjmaşii lor sunt, nu proprietarii ci legile, adăugiă: „Mai daţi ajutor dar până ce vor trece acele trei luni când, sfârşindu-se lucrul câmpului şi stăpânirea chibzuind mijloace cum să se despăgubească stăpânii moşiilor de drepturile proprietaricești, să puteţi rămânea stăpâni pe pământurile voastre, ce vi se vor da fără să mai aveţi a plăti nimic[1])".

Tot din acea zi avem altă proclamaţie a Guvernului provizor, către toţi proprietarii de moşii, menită a liniştì îngrijirile deşteptate între dânşii prin teama de tendinţi comunistice imputate unora din capii mişcării. Li se asigură că „acei cari s'au sculat în numele dreptăţii şi al frăţiei n'au putut aveà cuget să năpăstuiască pe nici una din clasele societăţii". Declarau că nime nu are de gând să li răpească moşiile. „Poporul român voieşte ca saracii săteni, plugarii hrănitori ai oraşelor, cari până acum au purtat toate greutăţile ţării prin munca lor şi cari de atâtea veacuri au lucrat moşiile şi le-au îmbunătăţit şi au hrănit pe strămoşii voştri, să aibă şi ei drept la o părticică de pământ". Acea părticică o are săteanul şi astăzi, dar o plăteşte cu o plată împovărătoare: clacă, iobăgie (obăcie), dijmă dela Regulament încoace.

„Acum patria recunoscătoare către fraţii noştri săteni, a hotărît principiul şi a confinţit prin jurământ ca să scape pe fratele sătean de robia clăcii, a iobăgiei (obăciei) şi a dijmei"..., însă nu spre paguba proprietarilor. Despăgubirea se va hotărî când se va adună Obştească Adunare Constituantă iar, până atunci, nu e drept nici nu este iertat ca sătenii să înceteze de a răspunde proprietarilor sau arendaşilor de moşii îndatoririle proprietăreşti „afară de acea infamă a iobăgiei". Se termină făcând apel la proprietari ca ei să deà concursul lor la adevărata eliberare a ţaranului, *„declarându-l proprietar pe o mică părticică de pământ trebuincioasă pentru hrana lui"* şi să

[1]) *Ibid., ibid.*, p. 615.

www.dacoromanica.ro

aibă rabdare până ce viitoarea Adunare va chibzui şi va hotărî mijloacele pentru despăgubirea lor[1]).

Este de observat nepotrivirea dintre proclamaţia către săteni în care ei sunt îndemnaţi să strângă productele de pe sămănăturile din anul curgător ale arendaşilor şi ale proprietarilor, *în schimbul unei plăţi de 2 lei pe zi,* plătibili *pe şin* sau după vânzarea rocoltei şi proclamaţia către proprietari în care li se asigură că, până la întrunirea Adunării Constituante, *sătenii nu vor încetà de a răspunde la îndatoririle proprietăriceşti* „fără de acea infamă a iobăgiei", şi aceasta fără de a vorbì de vre-o plată.

Mai este de observat că Guvernul provizor vorbeşte de împroprietărirea ţaranului *pe o mică părticică de pământ trebuincioasă pentru hrana lui.* Despre îndreptarea groaznicei nedreptăţi ce i se făcuse cu şasesprezece ani înainte, când i se hrăpise aproape întregimea dreptului său de folosinţă asupra pământului, nu se zice nici un cuvânt.

Căpeteniile mişcării de desrobire sunt hotărîţi să-i dea putinţa să se hrănească (nu să-şi sporească starea), dar această îngrijire este mărginită la generaţia de săteni în fiinţă, nu găsim nici o preocupare de soarta generaţiilor viitoare cari, chiar sub regimul regulamentar, o aveau asigurată de fapt dacă nu prin textul scris al legiuirii, căci însurăţeii erau totdeauna siguri să dobândească pământul trebuitor pentru hrana lor.

Aceste împrejurări dacă dovedesc extrema moderaţiune a acelor cari au pus la cale şi au îndeplinit mişcarea dela 1848 şi cari foarte pe nedrept au fost taxaţi de demagogi şi de comunişti, ni mai arată cât de puţin în curent erau cu izvorul răzelor de cari suferià ţaranul şi, cu toată buna credinţă, cu tot dorul de bine de cari erau însufleţiţi, cât de nepregătiţi erau pentru greaua sarcină ce o luau asupră-li.

Faţă cu această moderaţiune, cu blândeţa şi dorul de a împacà, nu de a mai învrăjbì raporturile dintre deosebitele clase ale poporului, suntem cuprinşi de o neplăcută mirare când dăm de proclamaţia către moşneni[2]). Se vede că elementele opuse

[1]) *Ibid., ibid.*, p. 619.
[2]) *Ibid., iaid.*, p. 627.

www.dacoromanica.ro

mişcării de deşteptare începuse să lăţească între moşneni vestea mincinoasă că noua ocârmuire vroeşte să le ieă moşiile şi că această manoperă tendenţioasă prinsese printre moşnenii bănuitori. Dar ticluirea s'ar fi putut dejucă în chip mai demn şi mai liniştit, fără a reaminti moşnenilor, în cuvinte pătimaşe, ne lreptăţile de cari avusese parte sau de cari fusese ameninţaţi. Nu câştigă mişcarea absolut nimic prin stârnirea într'inşii a unor simţiri de ură. Apoi proclamaţia începe prin o erezie istorică: „Moşiile, pământul Ţării Româneşti, odată a fost al locuitorilor. *Toţi sătenii altădată, în vechime, erau moşneni ca şi voi,* şi nişte venetici, încuibându-se printre dânşii, cu binele, cu răul, spăriind, amăgind, începură a luă, a cumpără pe nimic, azi petecul de pământ al unuia, mâne al altuia, până când ei se făcură cu moşii mari, şi moşnenii ajunseră robi, şi apoi, cu Regulamentul, clăcaşi, ce eră mai rău decât robii din alte părţi. Aşă eră să ajungeţi şi voi ce mai rămaseraţi cu câte un petec de loc; pildă aveţi pe mulţi din zilele voastre ce, cu câţiva ani înainte, aveau pământ şi astăzi sunt clăcaşii veneticilor şi împilătorilor de creştini". Toată proclamaţia este pe acelaş ton.

Ţărănimea băuse cu lăcomie cuvintele pline de făgăduinţi ale proclamaţiilor Guvernului vremelnic şi începu e să se mişte în toate părţile, refuzând să îndeplinească îndatoririle ei proprietaricesti, lăsând munca câmpului şi trepădând pe la oraşe pentru a căpătă cât mai grabnică ştiinţă despre îndreptările şi bunurile făgăduite. De oarece sosise vremea secerii, proprietarii şi arendaşii deoparte, ocârmuitorii judeţelor de alta, se spăriese că pânea se va pierde pe câmp nesecerată. Guvernul Provizor dădu, la 21 Iunie, o nouă proclamaţie în care îndemnă pe ţarani la linişte şi la muncă, sfătuindu-i a nu-şi mai pierde vremea pe drumuri. Tot odată li se repetau făgăduielile făcute prin proclamaţiile anterioare, adaogându-se: „Vi s'a făcut cunoscut că mântuirea ce vi s'a vestit nu poate fi în paguba nimănui, fie oricine va fi, prin urmare, spre a nu aduce învăluială şi încurcătură în interesele oamenilor, *vi s'a poruncit ca, pentru munca câmpului din anul acesta, să vă împliniţi toate datoriile voastre către proprietari şi arendaşii lor, tot aşă după cum le-aţi împlinit şi până acum.*

www.dacoromanica.ro

Vă ajunge vouă fraţilor, ca de aici înainte să fiţi aparaţi de toate dările către proprietar[1]).

Această proclamaţie diferă de acea dată cu 5 zile înainte, în care se declară claca desfiinţată chiar din acel moment şi care îndemnă pe săteni la strângerea pânii arendaşilor aflata pe câmp, în schimbul unei plăţi de 2 lei pe zi. Sistemul nenorocit al făgăduinţilor făcute poporului şi neţinute în urmă începuse.

2. Infiinţarea comisiei însărcinate să pregătească proiectul proprietăţii.

La 9 Iulie, prin decretul No. 215, Guvernul provizor printr'un decret-proclamaţie, în care se indreptă mai cu samă către proprietari, hotără alcătuirea unei Comisii care să fie însărcinată cu pregătirea proiectului împroprietărind pe săteni şi desdespăgubind pe proprietari ce aveă să fie înfăţoşat Adunării Constituante.

Comisia aveă să cuprindă un număr de o potrivă de săteni clacaşi şi de proprietari, trimiţând fiecare judeţ căte un deputat ales din partea clacaşilor şi altul din partea proprietarilor, în urma alegerilor ce aveau a se îndeplini în capitala fiecărui judeţ la 25 Iulie. Pentru aceste alegeri urmă ca fiecare sat din judeţ să trimită căte un alegător pentru alegerea deputatului lor, asemene toţi proprietarii adunându-se aveau să aleagă şi pe al lor.

Toţi aceşti deputaţi aveau să se afle în Bucureşti până la 1 August. Spre a întâmpină cheltuelile ce aleşii săteni vor aveă în Bucureşti, aveă să li se deă de Stat căte trei sfanţi pe zi. Preşedintele Comisiei aveă să fie numit de Guvern, dar fără ca să poată aveă vot în discuţie.

Deputaţii aleşi negrăbindu-se să vie în Bucureşti, Comisia se întruni pentru întăia oară de abie la 10 August, sub preşedinţia lui Alexandru Racoviţă şi vice-preşedinţia lui Ion Ionescu.

Intăia chestiune care veni în desbatere fù acea a mijloacelor de întrebuinţat pentru asigurarea facerii sămănăturilor de

[1]) *Ibid.*, p. 617.

www.dacoromanica.ro

toamnă. Ea dădu prilej unuia din deputaţii săteni, preotului Neagu [1]), să rostească un foarte frumos, deşi cam pătimaş, cuvânt.

Clacaşii, zise el, au arat sămănăturile, au strâns roada lor şi au bagat-o în magazii. Iar proprietarii au ţinut productele adunate prin sudoarea ţaranilor până ce s'au urcat bine preţurile şi le-au vândut umplându-şi lăzile de bani. Şi acum „aleargă ziua şi noaptea a mai găsi un petec de pământ să-l răscumpere, dar însă să aibă şi câţi-va clacaşi ca în curândă vreme să mai facă vre-o două rânduri de case, căci în acele în fiinţă n'o să încapă aurul şi argintul adunat, *nu prin urmele, nici prin braţele sale, ci cu biciul său unit cu al dorobanţului* isvorît din Regulament. Aceasta a scăpat ţara de foamete? Fraţilor eu cred că nu".

Să se facă cunoscut tuturor, proprietari şi clacaşi, să are fiecare cât va puteà şi clacaşii să ştie că vor aveà să deà a zecea din roada ce vor face, cărând-o la aria proprietarului. Şi dacă proprietarii nu se vor mulţămi şi vor anunţà că s'a făgăduit respect către proprietate: *„iată eu zic că e destul respect către proprietate, când îi dăm obişnuita zeciuială, fiindcă aceasta s'a urmat şi în vechime,* de care voiu da dovadă că n'a putut strica Regulamentul..., căci pământul dumitale ar puteà mult să steà şi bani nu ţi-ar mai da, dacă noi n'am fi umplut magaziile dumitale de producte şi casele dumitale de aur şi de argint.

„Sau vrei să zici că l'ai luat cu sabia din veacuri uitate, dar noi oare unde vom fi fost? nu vom fi fost cu dumneata? ba încă mi se pare şi alta, oare de când l'ai luat cu sabia, păzitu-l-ai cu sabia ca să nu calce picior străin pe dânsul? mie mi se pare că mai mult ai vrut să-ţi păzeşti proprietatea vieţii, şi îndată cei a văzut ca vine vrăjmaşul asupră-ţi sau o putere asupra alteia, dumneata ai socotit că venirea acestora oare nu va da sfârşit proprietăţii vieţii dumitale?

„Ai lasat pământul cel luat cu sabia să se calce de sabie, şi ai ieşit dintr'însul spre scaparea proprietăţii vieţii, pe care o avem toţi de sfântă.

[1]) *Ibid., ibid.,* p. 321.

www.dacoromanica.ro

„Iar proprietatea dumitale, pământul. cine ţi l'a păzit de nu s'a pus altul in locul dumitale stăpânitor pe el?

„L'a păzit plugarul, vierul şi toţi locuitorii de pământ cu sabia smereniei sale şi cu sudoarea feţii sale; cu smerenia au îmblânzit sabia vrăjmaşului, cu sudoarea au hrănit atât pe vrăjmaşi, la cari mulţi s'au şi jertfit, cât şi trecerea unei puteri asupra alteia. Iar dumneata, domnule proprietar de pământ, nimic nu-ţi păsă de cele descrise, ci-ţi păziai viaţa, ţi-ai scăpat-o, o ai, fii cu ea; de ce dar acum nu te mulţămeşti cu zeciuiala ce va ieşi din rodul proprietăţii dumitale ce ai lasat în pierzare?

„Frate, mulţămeşte-te cu zeciuiala pănă se va hotărî mai bine de Obştească Adunare; iar de nu vreţi dumneavoastră, fraţilor proprietari mari, să vă mulţămiţi cu rodul ce va ieşi din pământ, apoi se cunoaşte că dumneavoastră veţi fi pricinuitorii prin cari ar puteă veni foametea în ţară; iar dacă cu mulţămire va fi, apoi noi cunoaştem în duhul Dumneavoastră un duh de înfrăţire unit cu al nostru, şi aşa fiind, *lucrători de pământ slobozi vor aduce mai mult rod decât în trecuţii ani şi va izvorî bielşugul, fiind că fiecare lucrător de pământ se va sili a munci mai mult, ştiind că lucrează fiecare pentru interesul său, iar nu pentru al altuia, decât va da numai zeciuiala pământului, care n'are atâta apropriere de robie, fiindcă când e cineva rob nu mai lucrează pentru sine ci pentru stăpânul său, ca acum.* Şi ştiţi dumneavoastră că un feliu de bucurie şi pasuri au boii când îi duce cineva la jug, şi alt feliu de bucurie şi pasuri când îi dejugă cineva şi li dă drumul la păşune, mi se pare că are alte silinţi.

„Aşa va fi când vor fi locuitorii slobozi a munci cât li va stă prin putinţă, vor scoate roade îndoite din pământul Ţării Româneşti după cum ieşiă în anii trecuţi, şi dumneavoastră luând zeciuiala din acel rod, veţi aveă mare folos şi prin urmare nu pierdeţi nimic".

Apoi, spre a aratà că sătenii nu au nici un duh de siluire propune ca locuitorii să fie îndatoraţi a ară proprietarilor tot locul ce l'au avut arat în anul trecut, plătindu-li-se câte 10 lei pe zi în loc spart şi 15 lei pe zi în ţălină, având proprietarul a strânge roada cum va şti prin oameni plătiţi, iar locuitorii

www.dacoromanica.ro

să fie de acum înainte volnici să are şi să samene nu numai câte locuri au avut în anul trecut dar cât li va trebui, ori în ce moşie va fi.

După un discurs al lui Filip Lenş, care zise că a fost trimis de alegătorii săi pentru a apară proprietatea şi că, până ce Constituanta nu va fi votat noua pravilă, trebue să rămână în picioare cea veche, s'au făcut mai multe propuneri în privinţa sămănăturilor de toamnă însă nu s'a adoptat nici una.

In a doua şedinţă, la 11 August [1]), urmă să se discute chestiunile: Este proprietarul liber pe moşia sa? Este săteanul liber pe munca sa?

Vice-preşedintele, Ion Ionescu, făcù un scurt istoric al proprietăţii în deobşte şi conchizând că proprietatea este sfântă; munca săteanului care a fost robită trebue emancipată. iar peste trecut trebue aruncat un văl.

Lenş apără Regulamentul susţinând că numai abuzurile au fost răle, nu legiuirea şi susţinù dreptul de proprietate şi că pământul acesta are de bază cumpărătoarea şi răsplătirea. El mai susţinù că claca nu fusese o robie ci o chirie.

Lui Lenş îi răspunse preotul Neagu, ş'apoi luă cuvântul săteanul Lipan.

„Mai robie decât asta, Domnule, cum poate fi. Nevasta mea făcută de trei zile, fără nimeni lângă dânsa, decât eu, care îi ţineam copilaşul. Vine dorobanţul, mă ieà şi mă duce, bătându-mă, în câmp. *De zece ani de atunci şi încă vânătăile biciului nu s'au şters de pe spinarea mea.* Mă pune să muncesc fără să-mi deà cineva nici de mâncare, nici de băutură; nu mă sloboade să-mi văd nevasta şi copilul, nu mă lăsa să caut mâncare pentru dânşii şi pentru mine; mă vaiet şi ei mă bat. In vremea Turcilor sabia deşi omorà dar nu usturà ca biciul. *Noi n'am ştiut nimic de Regulamentul făcut de dumneavoastră*; *ne-am pomenit cu el în spinare.*

„Altă dată nevasta mea luată la secere şi eu la coasă, cu dorobanţul după mine, lăsasem copilul numai de trei luni, copil care nu ştie să zică nici papă nici cacă (cu iertăciune), cu şiroaiele de muşte la gură, înţepat de vespi şi de ţânţari la

[1]) *Ibid., ibid.,* p. 343.

www.dacoromanica.ro

arşiţa soarelui, oare nu e robie astă? robie curată fraţiior! Nevasta, de dimineaţă seceränd şi până la prânzul cel mare, nu erá slobodă să se ducă să deá ţâţă copilului".

Această discuţie urmă şi în a treia şedinţă [1]). Neculai Lahovari, deputatul proprietarilor din Argeş, rosti un lung discurs apărând inviolabilitatea proprietăţii. Badea, deputat sătean răspunse, găsind de cuviinţă zisele lui Lahovari.

„Dar, zise el, când mă ieá, domnule, cu dorobanţul de dimineaţă şi mă duc cu oamenii dumnealui ca să-i duc la pătul bucatele strânse, am lucrat toată săptămâna cu carul cu boi, cărând porumb la pătul şi dumnealui nu mi-a ţinut în samă decât o zi de clacă. Nu e această robie? Tatăl meu mergând la moşie ca să-şi încarce vinul, a sărit proprietarul cu ţiganii şi i-a luat boii şi vinul şi l'a bătut de moarte, rămâind eu mic; nu m'am putut duce de atunci şi până acuma, iar proprietarul acela a făcut case mari pe moşia tătâne-meu. Eu şăd cu hrisovul moşiei în casă şi el stăpâneşte moşia mea. Aceasta mi s'a întâmplat mic cu un proprietar".

Robescu, deputat proprietar, protestând că clacа nu este o robie, îi răspunde alt deputat sătean, Ene Cojocaru:

„ . . . *până la Regulament n'a fost robie aşà de aspră ca de atunci încoace.* Nu este omul rob, lipit de moşie când n'are voe să se ducă de pe o moşie pe alta? Noi n'avem voe să fugim macar, de vreme ce ne aduce înapoi dorobanţul cu bataia. *Ce însemnează în Regulament pedepsele acelea ca să plătesc toată clacа pe un an înainte şi toate sădirile şi alte muncite de mine să rămâe de geaba proprietarului? De acolo apoi o mulţime de cheltueli pentru strămutare şi o mulţime de vreme pierdută. Acestea nu mă ţineau legat de moşie? Nu mă robiră?*

Lahovari, deputat proprietar răspunse: „Să se închiză discuţia şi să se uite cele trecute".

Desbaterile urmară pe acelaş ton, Vice-preşedintele Ion Ionescu luând făţiş parte pentru săteni; se proclamă în sfârşit că: „omul este liber şi munca lui este sfântă".

Scurtulescu, deputat sătean zise: „Dumnezeu a făcut cerul şi

[1]) *Ibid., ibid.,* p. 361.

www.dacoromanica.ro

pământul şi a insuflat pe Adam şi pe Eva şi ni-a zis: creşteţi şi vă înmulţiţi să umpleţi pământul şi să-l stăpâniţi pe dânsul. Dela moş Adam încoace se va dovedì prin tractaturi vechi cum s'a urmat din vreme în vreme, care ne-am pomenit noi dela moşi, zicând că am trăit destul de bine până într'o vreme; *iar dela anul 1831 ne-am pomenit prin silnicie cu un jug de fier pus pe capul nostru,* ce-l numesc boierii proprietari şi *sfânt Regulament,* precum şi ieri în adunare a pomenit d. Lenş din partea domnilor proprietari că este sfântă proprietatea şi Regulamentul, zicând tot dumnealui ca să-l sfinţim şi pe viitor. Noi această proprietate şi Regulamentul ce ne-a împilat de ani şaptesprezece şi până acum, nu le cunoaştem de sfiinte, *ci le cunoaştem jug de hier şi robire, puse pe capul nostru cu silnicie şi fără de ştirea obşteştei ţări a Românului.* . . . . . Să urmăm sfânta Constituţie, că sfânta Constituţie ni zice ca să ni daţi o părticică de pământ în care să ni fie de ajuns pentru hrana noastră; şi a vitelor noastre; şi după acea părticică de pământ ce ni se dă stăpânire din sfânta constituţie, *cine îi va trebuì mai mult pământ să muncească afară din acel dat din sfânta Constituţie, va cere dela stăpânul pământului numai cu o dare din zece una, fără să se mai* pomenească de clacă, de obăcie, de prisoase şi ierbărit, numai din zece una din rodul pământului, precum mai sus s'a zis".

In acelaş sens vorbì deputatul sătean Buga: împroprietărirea săteanului pe o părticică de pământ şi dreptul lui de a ară cât îi va mai trebuì în schimbul dării de a zecea din roadă la stăpânul pământului. „Va fi sfântă proprietatea" adaose el, „însă după ce se va botezà; să o botezăm, să o sfinţim, că pentru aceasta ne-am adunat aici".

Vice-preşedintele şi deputaţii proprietari stăruiau pentru ca *proprietatea să se declare sfântă,* iar deputaţii săteni cereau ca înainte de a se declarà proprietatea sfântă să li se dea şi lor o părticică. Făgăduindu-li-se că li se va da „părticica lor", proprietatea fu declarată sfântă în unanimitate.

Am reprodus mai prelarg cuvintele deputaţilor săteni pentru a arată mentalitatea lor, păsurile de cari se resimţiau mai tare, aspiraţiunile lor şi mai ales blândeţa lor. Din aceste cuvinte reiesă că, în mintea poporului de atunci, se pastră încă

www.dacoromanica.ro

de tot vie amintirea obiceiului strămoşesc după care „omul“ avea drept să se folosească de tot pământul ce doreşte să-l are în schimbul dării către stăpânul pământului de a zecea parte din roadă. *Ideea nouă de împroprietărire pe o părticică de pământ în schimbul unei despăgubiri emisă de căpeteniile mişcării, poporul nu puteà decât s'o primească voios, dar el nu înţelegea ca printr'această împroprietărire să renunţe la dreptul strămoşesc de a lucrà cât pământ voieşte în schimbul dării de a zecea din roadă.*

In şedinţa a IV-a, din 13 August [1]) desbaterile urmară fără ordine de zi propriu zisă.

Deputatul proprietarilor din judeţul Brăila, Ceauşescu, începù să facă o spovedanie atât a pacatelor boierimii întregi către săteni cât şi a pacatelor sale proprii către clacaşii şi ţiganii săi:

„ . . . părticica voastră de pământ o cunoaşteţi, o aveţi tocmai dela Radu Vodă şi o aţi stăpânit-o până la 1812. Atunci noi, boierii cei mari şi mici, împreună cu Carageà Vodă ne-am unit, v'am luat-o, v'am dat-o iar, v'am luat-o apoi până la 1831; când iarăş ne-am sfătuit, v'am pus o sarcină asupra voastră; voi eraţi robi şi mai robi încă decât ţiganii. Şi eu v'am robit fraţilor, v'am bătut, v'am desbrăcat; de 36 de ani de când mă blăstămaţi! Iertaţi-mă! mă rog, fraţilor săteni! Luaţi-vă înapoi ceea ce v'am răpit. Iată-mă vă dau părticica de pământ“.

După dânsul vorbi Ene Cojocarul din nou asupra Regulamentului, în urma unor cuvinte scăpate lui Lenş, afară din şedinţă, în apararea Regulamentului: „Aşà şi dar de isnoavă îmi dau părerea printr'această hârtie; patima locuitorilor ce-i înjugase la un jug greu de fier, cu care ne înjugase robia Regulamentului, *răspuns dau înaintea preşedinţei voastre, patima robirii Regulamentului, că ne îngrădise pe fiecare locuitor în proprietatea fieşte căruia proprietar ca într'o cetate de zid cu porţile de fer, de nu mai aveam noi pe unde să mai ieşim;* că deşi fugiam în altă parte, nu aveam loc de a fi scapaţi pe acolo, *macar că ne lasam munca, ca-*

[1]) *Ibid., ibid.*, p. 390.

www.dacoromanica.ro

sele, pometurile şi viile, munca părinţilor noştri şi a noastră, ca să fim scăpaţi cu acelea şi să ne lase să ne hrănim unde eram fugiţi; şi în ceasul ce ne află, trimiteà isprăvnicia şi veniau şi arendaşii cu gonaci şi ne luà legaţi şi ne aduceau iarăşi la urmă, întocmai ca pe nişte robi, închizându-ne prin beciurile şi prin coşarele dumnealor, pe vreme de iarnă, fără nici un foc acolo, *aruncând şi apă pe noi ca să degerăm, ca cu patima acelora să sparie şi pe ceilalţi; că mulţi dintr'înşii au ramas şi betegi, de nu se pot hrăni nici astăzi, iar pre alţii îi bagau prin coteţe şi se pişau pe dânşii, întocmai ca pe nişte râmători, nesocotindu-i că sunt şi aceia omenire şi zidirea lui Dumnezeu.* De ce zic dumnealor că n'a fost robire; *că noi robire o cunoaştem această patimă ce am pătimit-o*". Termină cerând ca proprietarii să li deà un petec de pământ, statornicind singuri întinderea şi preţul lui.

Apoi vorbì Leng, care recunoscù abuzul făcut cu *principiul pravilei* dar apără *principiul însuş,* declarând că chiria (claca) ce o primià proprietarul pentru pământul dat locuitorului corespundea întinderii şi valorii acelui pământ, făcând socoteală în care preţueşte claca fruntaşului cu 63 lei, iar dijma de pe arătura şi fânaţul lui cu 44 lei 10 parale, scoţând astfel pentru pământ o chirie de 12 lei 6 parale pogonul ce o găseşte păgubitoare pentru proprietar.

Restul şedinţei, ocupat mai cu samă de cuvântările Vicepreşedintelui, este lipsit de ori ce interes.

In şedinţa a V-a, din 14 August [1]); se începù desbaterea chestiunii despre întinderea de pământ pe care urmau a se înproprietări sătenii, ea fù cu totul lipsită de interes. Interesantă însă a fost declaraţia lui Ceauşescu în privinţa întinderii de islaz şi vatră de sat de care se bucurau sătenii în vremurile de mai nainte.

„... Eu vă dau petecul de loc pentru casă şi namestii şi hrana vitelor voastre. ... Eu vă dau aceea ce aţi avut până la 1812, *semnele islazului ce l'aţi avut până la Regulament se cunosc încă; urmele vitelor ce au calcat acel pă-*

[1]) *Ibid., ibid.,* p. 437.

www.dacoromanica.ro

mânt nu s'au şters încă; mergeà moşia 4 ceasuri de lung şi cât mergea un ceas erà pământul vostru. satul erà 100 sau 300 case, în care unii din voi au avut un pogon de loc, alţii mai mult, altii mai puţin".

Tot atât de puţin interesantă este şedinţa, a VI-a, din 16 August, la începutul căreia unii din deputaţii proprietari înfăţoşară o cerere de amânare a şedinţelor comisiei, de oare ce nu erau prezenţi toţi deputaţii. Lipsiau 6 deputaţi proprietari (din 17) şi 1 deputat sătean (tot din 17).

Mult mai interesantă a fost şedinţa următoare, a VII-a, din 17 August [1]). Preotul Neagu, în numele deputaţilor săteni propuse să se împroprietărească sătenii pe următoarele întinderi de loc:

pogoane	1 1/2	loc de casă şi grădină
„	3 1/2	islaz
„	3	arătură de toamnă
„	3	arătură de primavară
„	3	fâneţe
„	14	la câmp peste tot, la pământ bun şi roditor
pogoane	1 1/2	loc de casă şi grădină
„	3 1/2	islaz
„	4	arătură de toamnă
„	4	arătura de primavară
„	3	fâneţe
„	16	la baltă, unde este locul cleios.
pogoane	1 1/2	loc de casă şi grădină
„	3 1/2	islaz
„	3	arătură
„	3	fâneţe
„	11	la podgorie
pogoane	1/2	loc de casă şi grădină
„	2 1/2	islaz
„	1 1/2	arătură
„	2	lemne de păduie
„	1 1/2	fâneţe
„	8	la munte şi pentru cei cu meştesug.

[1]) *Ibid., ibid.,* p. 491.

www.dacoromanica.ro

Vice-preşedintele, socotind o mijlocie de 12 pogoane pentru fiecare familie, constată că ar trebui pentru 300.000 familii 3.600.000 pogoane, cari plătite cu preţul foarte ieftin de 2 galbeni pogonul, ar ridică valoarea acestei întinderi de pământ la 7.200.000 galbeni, (86.950.000 franci). Întrebând pe deputaţii săteni dacă sunt în stare să plătească o asemenea sumă de bani, cu toţii într'un glas răspunseră ca o răspund şi chiar răspund mai mult. Mirându-se Lahovari ca să iasă atâţia bani din Ţara Românească, sătenii strigară cu toţii că răspund întreaga sumă de odată, iar preotul Neagu adaose:

„Domnilor proprietari, ce vă e frică aşà de tare că nu vom avea bani să plătim aceste pogoane? Duhovniceşte vă întreb: adus-aţi bani cu corăbiile, cu trăsurile sau cu orice alt mijloc de peste graniţă? Au nu prin braţele noastre, lucrând pământul şi prin rodul ieşit dintr'însul au venit bani în ţară? Aşà, din braţele noastre iesă un izvor de aur şi de argint. Cum îndrăzniţi să ziceţi că Statul n'are bani la Visterie ca să plătească acel pământ? *De ce nu gândiţi că noi suntem Statul şi noi suntem şi Visteria?* Domnilor, noi ne putem asămănà cu Statul ca cum ar fi un căpitan ce-şi ieà steagul său spre a merge la răsboiu: şi când va veni vremea de a se lovi, toţi soldaţii să facă înapoi, şi vrăjmaşii să vie şi să ieà steagul, după cum vă închipuiţi dumneavoastră. Domnilor, pe noi să ne ferească Dumnezeu de a face aşà. Noi, dacă Statul nostru e sarac, noi vom face un pas mai înainte; vom adăogà sudorile noastre pe cele trecute în zadar, vom înoi puterile noastre şi vom face să izvorască aur şi argint din braţele noastre. Să nu socotiţi dumneavoastră că 300.000 de locuitori nu vor fi în stare a vă plăti acel pământ.

Dacă Statul nu va aveà putere, iată noi îi dăm putere; şi nu vom lasà a se ruşinà Statul nostru de naţiile vecine".

Vice-preşedintele dădù atunci cetire următoarei propuneri, făcută din partea proprietarilor:

I. Să se dea gratis fiecăruia locuitor căte un pogon de loc în vatra satului.

II. Locuitorul este slobod să locuiască sau nu în sat şi, de va voi să se ducă, este slobod să-şi vândă casa şi toate ale sale.

III. Să se deà locuitorului 10 pogoane de arătură pe cari

www.dacoromanica.ro

să fie silit a le ară, a le sămănă cu bucate şi a le strânge cu toată cheltuiala lui.

IV. Din tot rodul ce va dobândi să dea proprietarului în natură din cinci una.

V. Dacă săteanul va voi să lucreze mai mult pământ, este slobod să lucreze cât va voi, numai din cinci să deă una.

VI. Din fâneţe trebue să deă iarăş din cinci una.

VII. Vitele să pască pe moşie; însă de toată vita mare să plătească pe an ½ sfanţ şi de oae un firfiric.

La cetirea articolului VII al acestui proiect, deputatul Lahovari întrerupsese pentru a zice că sătenii nelucrând la fâneţe, trebue să deă din trei una.

Sătenii într'un glas se rostiră asupra acestei propuneri, pe care o numiră: „iar robie! iar Regulament". Deputatul săsean Badea Albulescu zise: „Noi de a munci siliţi, de a da ierbărit şi dijmă îndoită, de acestea suntem spărieţi noi; iar de a cumpără pogoanele de pământ cerute de noi nu ne spăriem. *Dumneavoastră cu această părere vreţi să ni luaţi traista din spinare şi ni puneţi desagii*".

Apoi Pleşoianu, deputat al proprietarilor, luând cuvântul, înfăţoşă o nouă propunere prin care se dădeă fiecărui săsean „câte 2 pogo ne pe cari să-şi aibă casa, siliştea şi islazul vitelor, care va fi pentru totdeauna proprietatea sa", se va însemnă de o parte şi pentru cari proprietarul va fi despăgubit după localitate. Iar pământul sau lemnele ce i-ar mai trebui săteanului, să şi le procure prin bună învoială cu proprietarul, căci clacaşul „făcându-se proprietar, cad toate raporturile ce se tratà între dânsul şi proprietar şi prin urmare, pe viitor, nu se poate cunoaşte săteanul în drept decât pe aceà parte ce i se dă acum..." Pleşoianu recunoaşte deci că clacaşul avea drepturi, dar aveà de gând să le răscumpere ieften de tot!

El îşi atrase un răspuns verde din partea preotului Neagu.

In a VIII şedinţă, din 18 August[1]), Robescu, deputat proprietar, se ridică împotriva învinovăţirilor nedrepte ce se aduceau proprietarilor, denunţând pe acei „ce pun piedeci meşteşugite binelui public... numai ca să ne desbine şi ca să nu

[1]) *Ibid., ibid.*, p. 551.

www.dacoromanica.ro

putem veni la rezultatul dorit, şi cari vorbesc cu atâta înfocare de libertate, incât vor să o sugrume“ ...

„Deşi poate noi n'avem pământ de vânzare, deşi mulţi dintre noi au poate abiă pentru neaparatele lor trebuinţi; căci trebuinţile noastre ştiţi că sunt mai intinse decât ale dumneavoastră; cu toate aceste, ca să vă dăm dovadă de frăţeştile noastre sentimente, suntem porniţi din buna noastră voinţă a vă implini acestă dorinţă: insă şi dumneavoastră să vă mulţămiţi pe aceea ce putem face spre binele dumneavoastră. *Deci după ce mai întâiu se vor restrânge satele la un loc, unde figura moşiilor noastre şi interesul nostru ar cere, vă vindem vetrele satelor cu un raion împrejur de 20 stânjăni, care întindere de loc, măsurându-se în stânjăni patraţi, să ni se plătească câte un leu stânjănul, în bani pe şin, însă nu în făgăduieli şi închipuite nădejdi pe cari nu putem aveà nici o soliditate, rămânându-ni tot într'o vreme dreptul cârciumii şi altor venituri cari le-am avut totdeauna.*

„Aceasta este fraţilor putinţa noastră; atât numai putem vinde“.

La acestă propunere ce nu se poate calificà (pogonul se ridică, a câte un leu stânjănul, la peste 40 galbeni, valoare ce este departe de a fi atins-o chiar astăzi, in cele mai rodnice locuri) deputaţii săteni răspunseră in chip liniştit cu cuvinte măsurate, arătând inadmisibilitatea ei şi menţinându-şi cererea de a li se dà, conform făgăduinţilor din proclamaţiile Guvernului provizor şi impotriva unei drepte despăgubiri, câtimea de pământ trebuitoare pentru hrana lor şi a vitelor lor. Din desbateri rezultă că, incât privià persoanele de cari puteau să mai aibă nevoe, primiau să se invoească cu proprietarii prin bună tocmeală.

A doua zi, 19 August. un decret al Locotenenţii Domneşti[1]) suspendă şedinţile comisiei până la al doilea decret, pe motiv că „seanţele-i din zi in zi devin mai tempestuoase“, că fiecare propune imposibilul spre a se departà şi mai mult, iar cei numiţi din partea Guvernului nu-şi indepliniau misiunea cu „nepărtinire intreagă şi spiritul păcii“.

[1]) *Ibid., ibid.,* p. 541.

www.dacoromanica.ro

Fiecare deputat erà invitat a-şi da cererile in scris către Guvern, iar acesta să alcătuiască un proiect de lege intemeiet pe părerile tuturor, pe procesul verbal al Comisiei şi pe principiile următoare: respect către proprietata, respect către persoane, dreptate, frăţie, foloase generale in paguba nimănui, a sacrifică cei mulţi pentru cei puţini este nedrept, a sacrifică cei puţini pentru cei mulţi este silnic, săteanul va fi proprietar ca să fie cetăţean, ca să fie apărător patriei.

Proiectul Guvernului erà să fie de natură a impacà interesele, a reasigurà mintile şi a duce invoirea şi paceà intre fii aceleaşi patrii, intre nişte fraţi atât de lesne de a se impacà, intr'o naţie atât de mlădioasă şi de blânda.

Şedinţele comisiei proprietăţii nu dădură nici un rezultat practic. Ele dădură la iveală deşteptăciunea, moderaţiunea şi blândeţa ţaranului român pe de o parte, egoismul ingust şi setea de foloase a clasei stăpânitoare pe de alta. Ele ni vădesc lipsa de săvârşita de pregătire pentru rezolvarea acestei mari chestiuni şi necunoştinţa ei chiar de acei cari aveau pretenţia să fie stăpâni pe dânsa.

Ţaranii orbiţi prin perspectiva cuceririi slobozeniei lor, prin acea a oboririi clăcii şi a nesuferitei iobăgii (obăcii) şi mai ales prin acea a stăpânirii d vârşite, slobodă de sarcini după achitarea despăgubirii cuvenită proprietarilor, a unei porţiuni de pământ, erau gata să renunţe in schimbul acestui adevărat blid de linte, la partea cea mai de preţ a vechiului lor drept, tăcută de Regulament, dar recunoscută de fapt de stăpâni, dreptul pentru copiii lor de a se folosi şi ei la insurătoare de hotarul aşăzării.

Dar acei cărora li se poate mai cu drept cuvânt face o vină din lipsa lor de pregătire şi de cunoştinţă a chestiei de căpetenie pentru obştia poporului român, sunt cu bună samă capii mişcării. Uşurinţa cu care au făgăduit fiecărui ţăran căvor face stăpân desăvârşit pe părticica lui de pământ, fără ca să-şi fi dat mai intâiu samă cari erau drepturile săteanului asupra pământului şi cât şi cum trebuià să i-se deà, a fost nespus de mare. A trebuit toată blândeţa Românului, toată neplecarea lui la fapte silnice pentru ca o astfel de procedare să nu deà dela inceput loc la fapte sângeroase şi la răsbunări

www.dacoromanica.ro

crude. Chestiunea țărănească, adică desfacerea legăturilor dintre sătean și stăpân falșificate și degenerate prin acțiunea unor împrejurări externe nenorocite, n'a fost bine pusă de căpeteniile mișcării dela 1848. Voind să îndrepte starea generațiunii prezente, nime nu se gândì la generațiile viitoare. Istoria legăturilor a căror desfacere se urmărià erà cu totul necunoscută: la 1848 unii uitase, iar ceilalți nici nu bănuiau, până unde mergeà dreptul de folosință al săteanului asupra hotarului așăzării în care trăià [1]).

Căpeteniile mișcării dela 1848 n'au fost în această privință la înălțimea însărcinării ce-și luase, târâți de iubirea lor de țară și de neam, îmbatați de însuflețirea lor și plini de dorul de a scoate pe țaranul român din robie, de a-l face om în toată puterea cuvântului, spre a clădì pe puternice temelii România viitorului, ei s'au atins cu ușurință de o chestiune ce nu o cunoșteau de loc. Dar să nu uităm că ei sunt acei cari la urechile robului plecat sub jugul regulamentar au făcut să răsune pentru intâia oară cuvintele de mântuire, cari au deșteptat în el nădejdea de mai bine, i-au vorbit de drepturi, de demnitate omenească, de iubire de țară și de neam. Fără mișcarea lor, poporul român n'ar fi inviet la viață nouă. Iată pentru ce, neștearsă din inimile noastre și în veci binecuvântată fie amintirea lor!

[1]) Un exemplu despre necunoștința, chiar a faptelor recente în legătură cu chestia țărănească, ni-l dă Vice-președintele comisiei proprietății, Ion Ionescu, cinstit cu această însărcinare tocmai fiindcă se credeà că posedă cu desăvârșire chestiunea. El avuse până atunci în mână numai întâia ediție a Regulamentului Organ c al Țării Românești, acea dela 1831, în care se află tipărit textul primitiv al Regulamentului. Căzându-i acuma in mâni o nouă ediție, dela 1847, ieșită de sub teascurile tipografiei lui Carcalechi și văzând că aici lipsește dispoziția prin care moșiile strâmte se împărțiau în trei părți, din cari două le luau țaranii și una proprietarul, denunță in plină ședință *scamatoria* făcută cu principiul împărțirii moșiilor strâmte în trei părți, nimicindu-se prin asemene mijloc necinstit și meschin un drept al țaranului. Ion Ionescu nu aveà deci nici o cunoștință de modificările introduse în anul 1833 în Regulament, adică numai cu 15 ani în urmă. Ion Ionescu erà ce-i drept moldovan, dar datoria unui om serios, care primise asupra sa însărcinarea de a dirige desbaterile unei asemene comisii, erà de a se pune în curent cu amănunțimile cel puțin a așăzământului în vigoare. Și nici unul din proprietarii prezenți, boieri din Țara Românească, nu cerù cuvântul pentru a-l lămurì. (Vezi *Anul 1848 în Principatele Române,* III, p. 513).

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL IX

REFORMA LEGIUIRII REGULAMENTARE PRIVITOARE LA LEGĂTURILE DINTRE SĂTENI ŞI STĂPÂNI ÎN ŢARA ROMÂNEASCĂ ÎN DOMNIA LUI BARBU ŞTIRBEI

1. Cum fu alcătuită reforma lui Ştirbei.

Partea ce o luase ţărănimea la cea mai blândă din toate revoluţiile, vădea faptul unor nemulţămiri adânci pricinuite de regimul apăsător care o ocârmuiă şi de abuzurile la cari acel regim dădeà loc. Acest fapt îndemnă ocârmuirea celui mai cumplit autocrat al vremii, şi pe acea a urmaşului califilor ca, printre hotărîrile actului dela Balta Liman, să cuprindă şi una prin care se poronciă Domnilor români ce aveau a fi numiţi, îndreptarea legiuirii asupra legăturilor dintre săteni şi stăpâni, legiuiri ce fusese alcătuite de boierii ţărilor române împotriva sfaturilor şi a voinţii generalului rus însărcinat cu privigherea acelei alcătuiri.

Scaunul Ţării Româneşti fusese dat, când poronca împărătească sosi în Bucureşti, lui Barbu Ştirbei, un Domn luminat, harnic, energic, înzestrat de natură cu o minte deosebit de limpede, cu facultăţi administrative de primul ordin şi cu o mare putere de voinţă. Fusese secretarul Comitetului de reforme alcătuit de Ruşi la 1829 şi luase o parte din cele mai însemnate la alcătuirea Regulamentului Organic apoi, după punerea în aplicare a acelei legiuiri, ocupase posturile cele mai înalte, dând pretutindeni dovezi de o mare putere de muncă, de o desăvârşită cunoştinţă a instituţiunilor, a oamenilor şi a ţării, de un spirit de ordine neobişnuit la boierimea noastră şi de o mare integritate. El era mai cu samă un om practic.

Ştirbei era neasămănat mai destoinic, mai muncitor şi mai

www.dacoromanica.ro

bine înzestrat pentru menirea de ocârmuitor de oameni decât Domnul Moldovei, Grigorie Ghyka, numit odată cu dânsul, dar îi lipsiă inima caldă a lui Ghyka. Dacă acesta greşi adesea lăsându-se a fi târât prea departe de avânturile lui generoase, ele îl împinseră la asumarea unei părţi de căpetenie în lupta pentru Unire şi-i arătară calea spre reforme frumoase. Ştirbei se lasă să fie călăuzit numai de raţiune, apoi el eră conservator şi prin temperament şi prin convingere. Fiind unul din autorii Regulamentului Organic, eră lucru firesc ca el să pue rălele de cari „suferiă ţărănimea pe sama rălei aplicări a acelei legiuiri şi nu pe acea a fiinţii ei.

Eră lucru firesc ca el să caute, nu a schimbă esenţa Regulamentului, ci mai ales a o lămurî, a înlesni şi a încheziului aplicarea lui.

Comisiunea numită de el la 15 Octomvrie 1849, presidată de Doctorul Arsachi, eră alcătuită din oameni cari cunoşteau bine ţara şi împrejurările, dar conservatori convinşi şi susţiitori hotăriţi ai stării întemeiete prin legiuirea dela 1831. Ea lucrà de altminterea sub inspiraţiunea directă a Domnului. Memoriile redactate de dânsul asupra chestiunii ni arată pe de altă parte cu câtă sârguinţă el se ocupà de chestiune.

Nemulţămindu-se cu cunoştinţa amănunţită ce o aveà a chestiunii legăturilor dintre săteni şi stăpâni în Ţara Românească, el se puse să studieze cu tot înadinsul starea acestei chestiuni în Moldova, în Besarabia şi în Turcia, făcând asămănarea între sarcinile şi îndatoririle ţaranilor din acele ţări şi acele ale clacaşilor din Ţara Românească.

Avem şi un memoriu alcătuit de el în limba franceză asupra clăcii sau dreptul de proprietate în Ţara Românească, care începe prin cuvintele: *„Mişcarea care acuma în urmă a sguduit temeliile societăţii în Europa este, în principiul său, un răsboiu a acelor cari n'au nimic împotriva celor cari au ceva.* Ea este îndreptată, în ţările unde drepturile senioriale fusese oborîte mai nainte, împotriva marilor întreprinderi sub pretextul de a închezeşlui munca celor saraci şi chiar împotriva acestor drepturi (senioriale) în ţările unde ele există încă".

Apoi, după ce lămureşte originea şi desvoltarea acelor

www.dacoromanica.ro

drepturi senioriale, arată că ele nu au avut nici odată ființă în Țara Românească. Împărtășind părerile greșite ale contimporanilor săi, afirmă că: *moșiile aparțineau în chip desăvârșit* (librement et franchement) țaranilor, precum vedem și astăzi pe unii din ei stăpânind, sub nume de moșneni, moșii: *că moșiile cele mari s'au alcătuit prin vânzările succesive făcute de moșneni, vânzări ce se mai fac și azi în toate zilele, prin slobodă învoire, fără nici o sarcină, fără nici o obligație fie de o parte fie de alta.*

Țaranii nu pot deci să ridice nici o pretenție asupra unor moșii ce le-au vândut odată cu paza tuturor formalităților și a căror preț l'au primit; și guvernul nu s'ar abate el oare de la o datorie sfântă pentru dânsul, acea de a ocroti proprietatea, dacă el ar voi să intervină în această afacere altfel decât după principiul unei învoiri de bună voe? Rezultă din această stare de lucruri că proprietarul a fost totdeauna absolut stăpân pe moșia lui în Țara Românească..."

Am citat textual și am subliniat acest pasaj pentru că din momentul în care a fost scris și până astăzi, conținutul lui a alcătuit temelia și formula teoriei aparată de deosebitele grupări politice cari, sub numele de conservatori, s'au împotrivit altă dată la măsurile ce tindeau la recunoașterea dreptului de folosință al săteanului. Această teorie este, precum am dovedit-o pre larg în *Pământul, Sătenii și Stăpânii în Moldova,* cu desăvârșire greșită. Lumea pe vremea Domniei lui Știrbei nu se îndeletnicià cu cetirea documentelor vechi de cari puține erau cunoscute, căci altmintrelea luminatul Domn ar fi putut constată, mai presus de orice îndoială, chiar prin uricile moșiilor lui, că acești *țarani actuali* erau toți urmași de boieri sărăciți prin împărțirile succesive ale ocinelor lor. El ar mai fi putut constată din asemene acte că moșii și strămoșii acelor țarani actuali purtase numire de *cneji* și fusese oameni mai de samă cari, pe părțile lor de moșie, avusese *rumâni,* care li erau supuși și-și lucrau delnițile lor de pământ, ce le stăpâniau din tată în fiu, făcând clacă și dând dijmă. Ar fi putut să constate deosebirea cea mare ce există între moșneni și restul țărănimii.

www.dacoromanica.ro

Apoi, cu toate că se cunoșteau pe atunci mult mai puține acte din veacul XV decât astăzi, totuș printre cele ieșite la iveală erau destule cari vorbiau de *danii făcute de Domni, danii alcătuite din sate locuite și din hotarul lor* și întrebarea care în asemenea caz se pune cercetătorului este: oare cari erau legăturile între donator, locuitori și hotar? Acei săteni cu bună samă că nu puteau fi moșneni.

Mulțămindu-se cu enunțarea principiului de mai sus, întemeiat pe atât de puține dovezi, Domnul Țării Românești nu-și mai dă osteneala să lămurească cum se face, dacă *țaranul nu poate legalminte să ridice vre-o pretenție asupra pământului pe care este așăzat,* că atât legiuirea lui Ipsilanti cât și acea a lui Caragea îi recunosc dreptul a stă pe moșiile stăpânești, de a face pe ele case, *de a avea curături pe cari stăpânul nu le poate luà* și de a face sămănături a căror întindere nu o mărginește nici cea dintâiu nici cea de a doua legiuire, în schimbul clăcii și a dării de a zecea și că toate aceste drepturi le transmite, în puterea acelorași legiuiri, moștenitorilor săi.

După enunțarea teoriei lui asupra proprietății, Știrbei laudă Regulamentul Organic care „a tratat pe îmbele părți pe un picior de perfectă egalitate; *căci el este o lege care a fost făcută în timpii moderni, nu în ideile de neorânduială și a comunismului, dar în acele ale umanității și a civilizațiunii*".

Urmează arătând că „legăturile între săteni și stăpâni nu se razimă în Țara Românească pe o servitudine oareșcare. Ele sunt urmarea unei învoiri în care ambele părți urmează în deplină slobozenie". Aceste regule sunt numai provizorii, au fost făcute „numai în scopul de a economisì țaranilor discuții otioase, până când ei vor fi în stare să facă învoirile lor de-a dreptul cu proprietarii".

Insă reacționarismul lui nu-l împiedecă să dorească înavuțirea țaranului și să-l facă să semnaleze obstacolele puse de Regulament la această înavuțire.

După ce lăudă Regulamentul fiind că îndatorește pe țaran să se achite de obligațiunile sale de preferință în muncă, studiază sarcinile și îndatoririle țaranului în Moldova, în Țara

www.dacoromanica.ro

Turcească şi în Besarabia şi constată că, în această de pe urmă ţară, legiuirea face cu putinţă ţaranilor nu numai agonisirea strictului necesar pentru traiu, dar chiar şi speculaţiunea. Apoi întorcându-se iar la împrejurările din ţară, deplânge *răceala cu care se primesc plângerile proprietarilor; amânarea necontenită a cercetărilor jalbelor lor dau ţaranilor cari şi-au dat samă de acest fapt, curajul să se înfăţoşeze înaintea administraţiei cu cereri ce, în alte vremi, n'ar fi îndrăznit nici odată să le facă...*"

„Totuş este drept să observăm aici că Regulamentul Organic, crezând că a făcut totul pentru ţaran dacă-i închezeşlueşte măsurile unui traiu uşor, a lăsat în afară din prevederile lui tot ce depăşeşte marginea trebuinţilor lui. Regulamentul a privit tot ce treceă peste această margine ca afacere de speculaţie care nu puteà în chip cuviincios să devină obligatorie pentru proprietar.

„Aici se află partea slabă a Regulamentului şi, într'adevăr, este singurul (?) punct care a dat loc la plângeri cari n'au fost totdeauna lipsite de temeiu. Vodă Ghika voind să găsească un leac la aceste lipsuri, a întâmpinat multe greutăţi precum dovedeşte corespondenţa lui cu Obştească Adunare". El îşi dă foarte bine samă de primejdia alcătuită prin starea de nemulţămire a ţărănimii:

„Imprejurările din cari de abie am ieşit şi starea spiritelor astfel cum au făcut-o aceste împrejurări, cer imperios ca această lacună în Regulament să nu mai urmeze a fi un temeiu de discordie şi de neînţelegere între proprietari şi săteni, un mijloc de intervenţie, şi prin urmare de abuz din partea administraţiei. Spre a ajunge acolo n'avem decât să cercetăm trecutul, să cerem experienţii învăţătura trebuitoare spre a ne călăuzi. Acest trecut, această experienţă, ni arată că pentru tot ce Regulamentul a prevăzut şi pus la cale în chip dasăvârşit, relaţiunile cele mai paşnice, cele mai mulţămitoare au existat între ţaran şi proprietar; că nu s'au ivit plângeri decât pentru ceea ce Regulamentul a crezut că trebue să lase la sloboda chibzuire a amânduror părţilor. Reiesă din această stare de lucruri că în Ţara Românească n'a sosit încă ceasul în care să se poată

www.dacoromanica.ro

introduce principiul unei învoiri de bună voie şi că o lege de obştească chibzuire este încă neaparat trebuitoare.

„Mai reiesă că această lege, astfel cum are astăzi fiinţă, este înţeleaptă, este bună, fiind că asigură ţaranilor munca şi plugariei braţele trebuitoare; aceste braţe ce s'ar puteà găsi cu greu sau de loc altfel decât prin acest chip sunt singura putere de mişcare în această ţară cu deosebire agricolă; a o lipsi de ele ar fi a o ucide . . . . . .

„Această consideraţie alcătueşte temelia legiuirii de astăzi din Ţara Românească, temelia care a îmbogăţit-o atât de mult; ea trebue deci să rămâe temelia pe care vom aveà de mers necurmat, spre a face această legiuire mai desăvârşită... *Pentru moment va ajunge să se întindă în chip crescând, după pilda ucazului care pune la cale această materie în Besarabia, scara foloaselor şi a sarcinilor ce Regulamentul a şi statornicit până acum, pentru ca sârguinţa ţaranului să nu fie oprită în mersul ei prin învoiri deosebite,* de cari este astăzi silit să facă întrebuinţare la fiecare pas. Articolul 141 § 4 şi 5 ni arată dealtmintrelea ce este de făcut în această privinţă.

„Dăcă, zice acel articol, proprietarul nu poate da clacaşului întinderea de pământ ce acesta este în drept să pretindă, îndatoririle lui vor fi atunci reduse în proporţie. Pentru ce să nu sporim aceste îndatoriri în aceeaş măsură, când săteanul se găseşte în stare de a cere şi proprietarul de a da mai mult pământ?"

Comisia însărcinată cu întocmirea proiectului, în expunerea de motive care însoţià acest proiect, îşi însuşià toate părerile aşternute de Domn în memoriul său, amplificând unele din ele şi precizând schimbările făcute. Unele din acele amplificări sunt departe de a fi fericite. După ce susţine aceleaşi teorii ca Domnul în privirea istoricului proprietăţii, adaogă: „Incercările agitatorilor dela 1848 n'au avut nici un efect serios la noi, pentru că erau fără temeiu, fără necesitate şi nu izvoriau dintr'o stare de boală sau de durere a poporului, dar numai dintr'o apucătură nenorocită şi necugetată de a imità orbeşte ceea ce se petrece aiure."

Şi mai departe: „... *legăturile dintre proprietari şi să-*

www.dacoromanica.ro

teni nu sunt întemeiate pe o stare oarecare de şerbire, dar decurg dintro învoire liber consimţită de amândouă părţile".

Este bine înţeles că comisia începe prin declaraţia că „*proprietarul este absolut stapân pe moşia lui şi pe munca lui.*„ Expunerea ni mai aduce la cunoştinţă că ideea ce am văzut-o emisă de Domn, în memoriul său, de a înlesni pe sătean ca să dobândească mai mult decât strictul necesar pentru subsistenţa lui, „fiind contrar principiului statornicit de comisia însăşi şi privitor la sfinţenia drepturilor fiecaruia", n'a fost admisă de ea.

2. In ce constă reforma lui Ştirbei.

Dacă părerile Domnului Ţării Româneşti dela 1849 la 1856 în materie de istorie.a proprietăţii nu sunt de natură a susţinea o discuţie serioasă. dacă către Regulamentul Organic. la alcătuirea căruia conlucrase în tinereţe, avea oarecare slăbăciune, mărită încă prin faptul că acea legiuire apară atât de bine privilegiile clasei boiereşti din care se născuse, Ştirbei voia cu tot înadinsul să îmbunătăţească starea ţărănimii, era dispus la orice reformă compatibilă cu menţinerea principiilor cari alcătuiau temelia legiuirii regulamentare asupra legăturilor dintre săteni şi ţarani. Nu se poate tăgădui că noul aşăzământ asupra legăturilor dintre săteni şi stăpâni, alcătuit sub inspiraţia lui directă şi promulgat la 1851 [1]), deşi nu numai menţine principiile legiuirii dela 1831, dar în teorie le înăspreşte, alcătueşte totuş o foarte mare uşurare pentru săteni şi îngreuiază mult calea abuzurilor.

Iată principalele modificări făcute Regulamentului:

La articolul 140 se adaogă un preambul în care se enunţa principiul care, după Ştirbei şi sfetnicii lui, alcătueşte temelia legală a legăturilor dintre proprietar şi săteni.

„După legiuirile pământului şi anume § I, cap. 6, desp. 3 din pravilă, condica Carageà, *săteanul ce locuieşte pe moşià altuia nu se poate socoti decât ca un chiriaş pe acea parte*

[1]) *Ibid., ibid.,* p. 698 sq. Legiuirea nouă intră în vigoare la 1 Aprilie 1852.

www.dacoromanica.ro

de loc ce primeşte, şi banii ce plăteşte sau munca ce face pe sama proprietarului, nu se poate socoti iarăş decât o chirie din parte-i pentru acest pământ".

Trebue observat că legiuirea lui Carageà nu vorbeşte de loc de *chirie,* ci de un *chip de clădire,* traducere necorectă a cuvântului grecesc ἐμφυτεύσης care înseamnă *embatic,* cum observă foarte cu drept cuvânt D-l A. Xenopol[1]) şi astfel între clacaş şi un simplu chiriaş face toată deosebirea care există între un embaticar şi un simplu chiriaş; cel dintâiu fiind un chiriaş pe vecie iar celălalt pe timp foarte mărginit. Ar fi trebuit ca, cel puţin, să se traducă cuvântul clădire din textul legiuirii prin acele de *chirie veşnică.* Dar să mergem mai departe.

Acelaş articol 140, în al doilea paragraf, adaogă că „până când se vor puteà introduce în Valahia învoielile de bună voie pentru fieşcare în parte, la cari învoeli priveşte mai cu samă duhul acestei legiuiri, pe cari ea se sileşte a înlesnì prin toate mijloacele, s'a socotit de trebuinţă să se hotărască reciproacele lor drepturi şi îndatoriri prin nişte intocmiri cari vor puteà ţineà locul învoirilor în lipsa acestora".

Acest alineat este menit a lămurì cum şi pentruce proprietarul, desăvârşit stăpân pe moşia lui, este îndatorit a da săteanului pământ din trupul acelei moşii.

Paragraful următor lămureşte întinderile de pământ ce proprietarul este ţinut a da clacaşilor lui, şi aici găsim mai multe îmbunătăţiri aduse de noua legiuire.

1. Rodul din grădina săteanului nu mai este supus la dare de dijmă.

2. Intinderea islazului atribuit pentru fiecare cap de vită se îndoieşte urcând-se la câte un pogon de cap de vită.

Acest paragraf însă cuprinde şi o restrângere la dreptul recunoscut săteanului de Regulamentul Organic. După acea legiuire, pe moşiile cu păduri el se bucură de dreptul „să ieà lemne de foc în pădurile şi crângurile cari însuş le va arătà";

[1]) A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza-Vodă,* p. 432. Iată şi textul art. 1 al legiuirii lui Carageà: „Claca este un chip de clădire obişnuită în Ţara-Românească şi se întocmeşte când stăpânul moşiei primeşte pe clăcaş, adică pe săditor, să şeadă pe moşia lui. D. Ç. Sturdza-Şcheeanu, *Op. cit.* I, p. 88.

www.dacoromanica.ro

după noul aşăzământ, în păduri clăcaşul nu mai puteà luà decât din uscături.

La acest articol, 140, noua legiuire cuprinde o sumă de dispoziţii noue asupra învoirilor de bună voie pentru prisoase, cari urmau a se face pe 5 ani, lămurindu-le mai bine şi prescriind formele legale pentru alcătuirea lor. Una din acele dispoziţii (§ 132) hotăreşte că săteanul care va fi făcut o învoire pe mai mulţi ani, bizuindu-se pe numărul de vite ce-l aveà în momentul alcătuirii şi acele vite s'ar împuţinà din pricină de moarte, înzestrare, plăţi de datorii sau alte de asemene natură, punându-l în neputinţă de a mai lucrà toată întinderea pentru care se învoise, va fi aparat de plata îndatorită pentru cât pământ el va fi silit să lase. Bine înţeles că el este ţinut să dovedească că împuţinarea vitelor lui este într'adevăr datorită uneia din prezisele pricini şi să deà de ştire proprietarului cel puţin cu trei luni înaintea lunii Martie.

Iată acum şi modificările aduse la articolul 141 care se ocupà de îndatoririle clacaşului.

„Săteanul care se va bucurà de foloasele sus arătate mai sus va lucrà proprietarului drept chirie 22 zile pe an“ cu 4 boi, cu 2 boi sau cu mânile, după cum îi este puterea şi primeşte pământ.

După legiuire, clacaşul erà ţinut să lucreze 12 zile cu 4 boi, 2 boi sau cu mânile, după întinderea pământutui primit; apoi mai făceà o zi de arătură şi aduceà câte un car de lemne proprietarului când acesta are pădure pe moşia lui, ceeace ni face 14 zile pentru locuitorii cu boi, iar palmaşul în locul zilei de plug şi a carului de lemne urmà să lucreze 6 zile cu palmele, ceeace face 18 zile. După legiuirea cea nouă locuitorii cu boi aveau să facă cu 6 zile mai mult, iar acei cu palmele câte 4 mai mult. In schimb însă:

Se desfiinţau *slugile,* (zilele de obăcie sau iobăgie) stabilite de uz la un număr de 14, întinderea de islaz atribuită fiecărui cap de vită se îndoià şi dijma din roada grădinii se desfiinţà, clacaşul erà fără îndoială în câştig şi în câştig însemnat.

Apoi pe lângă aceste, ziua de coasă, al cărui nart nu se poate zice că erà exagerat în vechia legiuire, se reduce în acea

www.dacoromanica.ro

nouă la 12 prăjini pe loc şes şi la 8 prăjini în prevaluri şi locuri acoperite.

Apoi se specifică în lege că clacaşii nu sunt îndatoraţi să triere cu vitele lor grâul şi celelalte producte ale proprietarului, care va face această muncă cu propriile lui vite sau în urma unei învoiri de bună voie cu sătenii.

Se mai specifică că proprietarul nu va puteà nici odată să închirieze altora claca sătenilor de pe moşia lui, nici pe bani nici pe alt preţ. Se reduce depărtarea la care clacaşii pot fi duşi pe altă moşie a acelueaş proprietar spre a face munca ce nu ar aveà unde s'o îndeplinească pe moşia pe care sunt aşăzaţi, la 2 ceasuri, pentru care proprietarul li va ţineà în samă 1 zi la dus şi 1 zi la întors.

Aceste dispoziţii noue erau de natură a împiedecà o mulţime de abuzuri.

Preţurile cu cari clacaşii achită datoriile lor de clacă cătră proprietar se stabilesc, câtă vreme lucrările Obştestei Adunări rămân suspendate, de cătră Sfatul Administrativ Extraordinar. Această statornicire urmează a se face deosebit pentru judeţele de munte, şi deosebit pentru acele de câmp.

O trăsătură însemnată a nouei legiuiri este înfiinţarea unui Sfat sătesc alcătuit:

a) de pârcălab;

b) de un orânduit din partea proprietarului;

c) de 2 deputaţi dacă numărul familiilor nu covârşeşte 100, iar de 4 dacă sunt mai multe.

Pârcălabul şi deputaţii sunt aleşi pe soroc de un an. Alegători sunt toţi sătenii cari plătesc capitaţia, aleşi pot fi şătenii cu 4 boi, şi numai unde nu vor fi destui de aceştia se vor puteà alege şi din acei cu 2 boi.

Sfatul îngrijeşte de:

a) Magaziile de rezervă,

b) Cutia satului,

c) Strângerea capitaţiei şi răspunderea ei la vreme,

d) Darea recruţilor şi a dorobanţilor,

e) Punerea în lucrare a poroncilor stăpânirii,

f) Paza cu scumpătate a acestei legiuiri şi a tocmelilor

www.dacoromanica.ro

făcute de bună voie pentru pogoanele legiuite ale fiecărui sătean şi îndatoririle lui către proprietar.

Toate pricinile dintre proprietar şi sătean se cercetează de Sfat. Subocârmuirea este oprită a se înţelege de a dreptul cu satul, ea, pentru toate trebuinţile, trebue să se adreseze prin scris sfatului, ţinându-se în samă numai cererile întemeiete pe poronci formale. La întâmplare de vre-o pricină criminalicească sau corecţională, subcârmuitorul va putea merge însuş in sat pentru a luà măsurile trebuincioase.

Pârcălabul care va urmà a-şi primi plata hotărită pentru el şi deputaţii, ca o răsplătire pentru slujba lor, vor fi aparaţi, pe vremea slujbei lor, de lucrul celor 22 zile. Ei nu vor puteà fi aleşi doi ani de a rândul.

Articolul 144 începe prin a declarà că „este săteanul stăpân cu desăvârşire pe s'neş şi pe averea sa...", urmând in § 1: „slobod este săteanul să se strămute şi să-şi aşeze locuinţa şi munca sa, când şi unde folosul îl va povăţui.

Insă această slobozcnie rămâne pur teoretică şi oborită în fapt prin condiţiunile la cari este supusă de paragrafele următoare:

§ 4. „Catagrafiile se va face de acum înainte la fiecare 5 ani. Strămutarea sătenilor în orice număr, fie de bună voia lor, fie după cererea proprietarului nu se vor puteà urmà decât la sfârşitul periodului de 5 ani.

§ 5. „Săteanul care va voi să se strămute şi proprietarul ce va voi să depărteze din săteni de pe moşia sa, sunt datori deopotrivă să deà despre aceasta, prin cancelaria satului, cel puţin cu un an înaintea sorocului prevăzut prin § 4 de mai sus, de ştire unul altuia, precum şi cârmuirii judeţului şi această din urmă Departamentului din Năuntru.

§ 6. Atât proprietarul cât şi săteanul sunt datori, în curgerea acelui an, să răfuiască verice socoteală vor aveà între dânşii; săteanul va merge apoi să se aşeze la noua sa locuinţă, în cât catagraficeasca comisie să-l găsească acolo, spre a puteà îndeplini înscrierea tuturor sătenilor cu scumpătatea cerută de legiuire.

§ 7. „*Săteanul care va dobândi însuş proprietate, are voie să se strămute şi afară din pomenita vreme, însă:*

www.dacoromanica.ro

a) „După ce întâiu va face cunoscut aceasta proprietarului pe a cărui moşie se află cu un un an mai înainte;

b) „După ce îşi va răfui către acesta toate ale sale datorii, sau în urma obişnuitelor dispoziţii ale Regulamentului, sau in urma oscbitelor învoieli şi contracturi ce va fi având cu dânsul;

c) „*După ce va asigură pe Visterie pentru plata capitaţiei pe câţi ani vor mai rămâneà până la noua catagrafie;*

d) „După ce va plăti la cutia satului acei câte 3 lei pe an ai cutiei, iarăş până la noua catagrafie.

§ 8. „Săteanul care din îndărătnicire sau din altă pricină nu va urmà acestor condiţii, nu va aveà voie să se strămute.

§ 9. „Sătenii pot să se strămute la sorocul ce s'a zis mai sus, în orice număr vor voi, *poate să se strămute şi satul întreg;* nici un proprietar însă nu este volnic să primească pe a sa moşie mai mult de 12 familii de odată dela unul şi acelaş sat.

§ 10. „Proprietarul care va urmà împotriva acestei dispoziţii, va fi dator să aducă iarăş pe acei săteni numai decât cu cheltuiala sa la urma lor, unde scriindu-se la tabla satului de către catagraficeasca comisie, vor stà până ia viitorul catagraficesc period.

§ 11 „Când strămutarea se va face după voia şi cererea proprietarului, atunci acei strămutaţi pot să se aşeze şi toţi la una şi aceeaş moşie.

§ 12. Proprietarul care va voi să depărteze de pe moşia sa ceva săteni îndărătnici şi cari însuflă neorânduială şi nesupunere în sat, va fi dator, după ce va îndeplini dispoziţiile § 5 şi 6 al acestui articol, să despăgubească pe acei săteni de sădirile ce vor fi având, precum pruni şi altele.

§ 13. „Săteanul cel neînsemnat şi netrecut în tabla satului, însumându-se, este slobod să-şi aşeze locuinţa şi să se înscrie unde va voi; acolo va plăti şi dajdia hotărîtă pentru dânşii prin art. 105, § 3 din Regulament".

O circulară a Departamentului din Năuntru către cârmuirile de judeţe li dădeà instrucţii pentru aplicarea noului aşăzământ.

www.dacoromanica.ro

I. Se poroncià ca proprietarii, după inţelegere cu sătenii, să se indeletnicească intru măsurătoarea şi despărţirea pe pământ a locurilor ce se vor hotări fiecărui sătean.

II Se alăturează un formular de inscris ce proprietarul va da fiecărui sătean care va sluji de zapis de invoială intre ei. Această ţidulă care cuprindeà pe scurt toate condiţiunile învoielii urmà să fie făcută in câte trei exemplare pentru fiecare sătean, unul iscălit de proprietar dându-se săteanului, altul iscălit de sătean se luà de proprietar, iar al treilea, iscălit de amândouà părţile, urmà să se depună la cancelaria şatului spre a fi cercetat de comisia catagraficească şi pe urmă, impreună cu celelalte inscrisuri de asemene natură, să alcătuiască o delă.

III. Proprietarul pentru fiecare zi lucrată urmà să deà săteanului câte un bilet pe care erau tipăriţi patru sau doi boi pentru zilele lucrate cu carul şi două mâni pentru acele lucrate cu mânile. Iar la socoteala care urmà să se facă regulat de două ori pe an, la Sfântul Gheorghe şi la Sfântul Dumitru, săteanul dându-şi biletele primià un inscris de incheiere de socoteală alcătuit după alt formular anexat circulării.

IV. Pentru săteanul ce nu primià decât intinderea de pământ hotărită de legiuire, precum şi pentru cel ce primià mai puţin decât acea intindere, zapisele nu puteau să păşască „peste termenurile indatoririlor puse asupra săteanului, precum sunt prevăzute şi hotărite de legiuire prin art. 141“. Iar pentru pogoanele de prisos, invoielile aveau să urmeze „cu câţi le vor aveà“.

V. Proprietarii şi sătenii sunt volnici a face invoieli şi pentru îndatoririle reciproce prevăzute de legiuire dacă amândouă părţile işi vor găsi intru aceasta interesul lor, dar aceste invoieli se vor examinà de comisia catagraficiască „şi vor fi primite pre cât tomala va fi asămănată cu partea a 3-a, cap. I, § 12, pentru tocmeli din pravila pământului, şi nu va fi apăsătoare vre uneia părţi; căci la din potrivă aceste tocmeli urmează a nu fi primite“.

Nu se poate tăgădui ca noul aşăzământ, complectat prin circulara de mei sus, alcătuià un însemnat progres de fapt şi că urmà să inlesnească (cum a şi inlesnit) desvoltarea materială a ţărănimii din Ţara Românească. Pe lângă indoirea câtimii

www.dacoromanica.ro

legiuite de islaz atribuită fiecărei categorii de săteni, ea cuprinde o mare uşurare a sarcinii în muncă a săteanului. Se poate zice că Ştirbei Vodă a adus părţii din Regulamentul Organic regulând legăturile dintre sătean şi stăpân toate îmbunătăţirile compatibile cu fiinţa acelui aşezământ nedrept, asupritor pentru ţărănime şi revărsător de favoruri asupra clasei stăpânitoare. Şi aceste îmbunătăţiri sunt datorite adâncii cunoştinţi ce o aveà de ţară şi de oameni, spiritului lui practic şi calităţilor deosebite de administrator cu cari erà înzestrat.

Siguranţa şi temeinicia ce noua legiuire o dădù învoielilor a fost un îndemn pentru ţărănime să s'învoiască pentru prisoase cât de multe. Acestui îndem se datoreşte marele avânt luat de plugăria ţărănească în Ţara Românească, care a mers paralel cu buna stare şi înavuţirea ţărănimii acestui Principat, avânt şi înavuţire cari au urmat lung timp după Unire şi cari au fost oprite, mai ales înavuţirea, prin descrierata creştere a preţurilor pământului de arătura şi de islaz, datorită învoielilor impuse de arendaşi ţaranilor şi cari au devenit pe fiecare zi mai neomenoase şi mai uzurare.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL X

DESPRE CHIPUL EXPLOATĂRII PĂMÂNTULUI ÎN CURSUL EPOCII REGULAMENTARE ÎN ŢARA ROMÂNEASCĂ ŞI DESPRE ÎNVOELI.

Condiţiunile politice până la 1828 au fost aceleaşi în Ţara Românească ca şi în Moldova, clima şi fertilitatea solului iarăş sunt aproape identice; aceleaşi imprejurări cari au împiedecat pe săteanul de pe malul stâng al Milcovului să devie harnic şi strângător, au avut aceeaş inrâurire şi asupra acelui de pe malul drept. Imprejurările economice diferă însă intr'un punct esenţial: pe când imigraţiunea evreiască în Moldova începuse in al patrulea şfert al veacului XVIII, numărul Jidovilor în Ţara Românească erà încă cu totul neînsemnat la 1821.

Precum am aratat mai sus, Jidovii veniţi din Polonia unde nobilii îşi căutau de mult moşiile în regie, împinseră pe boierii moldoveni la adoptarea acelueaş chip de exploatare. Cu toată opunerea pasivă a ţărănimii moldoveneşti, deprinsă până atunci să lucreze pământul aproape excluziv numai pentru folosul ei, la 1828 întinderile şămănate cu grâu de stăpâni ajunsese se întreacă sămănăturile de grâu ale sătenilor. Regulamentul Organic închezeşluind stăpânilor de moşie o însemnată câtime de muncă statornică, căutarea in regie a moşiilor, exploatarea pământului de către stăpâni, nu putù decât să ieà un nou avânt.

In Ţara Românească însă Jidovii din Polonia nu pătrunsese aproape de loc şi nu erà deci cine să scoată pe boieri din vechile lor obiceiuri. Apoi locurile fiind acolo mai deschise, oferind mai puţine adăposturi tefere decât în Moldova, aşăzările boiereşti pe la ţară erau cu mult mai puţine: stăpânii de moşii locuiau mai cu samă în târguri şi plugăria se făceà aproape excluziv de către ţaran. Cererea de cereale de către Ţarigrad sporind necontenit în ultimul patrar al veacului XVIII şi în cel dintâiu al veacului

www.dacoromanica.ro

următor, ţaranul muntean începuse de atunci să se deprindă a lucrà simţitor mai mult decât ceea ce-i trebuià pentru mulţămirea trebuinţilor lui. Apoi trebue să mai ţinem samă de faptul că Dunărea scăldând ţărmul Ţării Româneşti dela Brăila până la Turnu Severin, făceà transportul grânelor produse în acel Principat neasămănat mai lesnicios decât în Moldova; întinderea de pe care se puteau transportà cerealele la Dunăre erà nesămănat mai mare în Ţara Românească decât în Moldova.

Aceleaşi împrejurări cari făcuse ca sătenii din ţinuturile Moldovei de Jos să facă plugărie relativ întinsă încă înainte de 1828: lipsa de Jidovi şi apropierea de Dunăre, au făcut ca şi ţaranii aşăzaţi pe şesul Munteniei să lucreze întinderi de pământ din ce în ce mai mari spre a-şi mări dobânda. Iar stăpânii nu puteau decât să vadă cu ochi buni şi să încurajeze această năzuinţă a sătenilor care, sporind dijma de pe moşiile lor, li permiteà să vândă venitul acelor moşii cu preţuri cari dacă, când le asămănăm cu acele de astăzi, erau ridicol de mici, totuşi sporiau din zi în zi. Căci stăpânii din Ţara Românească aproape toţi *vindeau*, (arendau) *veniturile moşiilor*, de regulă pe trei ani, la arendaşi obişnuit greci.

Aceşti arendaşi erau nu plugari ci negustori: ei în deobşte nu făceau de loc plugărie pentru socoteala lor, claca datorită lor de sătenii aşăzaţi pe moşie, erà transformată în bani, o mică parte dintr'însa fiind întrebuinţată pentru transportul la oraşe şi porturi a dijmei datorite de săteni şi a pânei cumparate, eventual, de către arendaşi dela săteni.

Stăpânii de moşii munteni urmară şi după Regulamentul Organic să arendeze moşiile lor. In urma libertăţii comerţului datorită tratatului dela Adrianopol, exportul cerealelor luà răpede un mare avânt, totuş acest avânt nu izbutì să transforme îndată pe arendaşii munteni, din negustori ce erau în plugari, îi vedem rămânând in deobşte negustori în tot cursul regimului regulamentar.

Pe toată întinderea ţării vedem claca, ziua de plug şi carul de lemne preschimbate în bani. Asemene tot în bani se preschimbă cele 14 zile de *obăcie* (iobăgie) cari înlocuesc aici pe slujbaşii volnici din Moldova., sătenii munteni cari făceau plugărie pe sama lor nevoind să se bage *slugi*. Suma plătită de

www.dacoromanica.ro

săteni arendaşului pentru răscumpărarea clăcii şi a obaciei variă dela moşie la moşie. Iată câteva exemple:

1. *Satele dimprejurul Zimnicei,* Teleorman, plătiau la 1843 câte 77 lei 20 parale fruntaşul, 65 lei 20 parale mijlocaşul şi 56 lei 20 parale toporaşul (palmaşul [1]).

2. Sătenii din *Zimnicea* plătiau, tot la 1843, in schimbul clăcii şi a obăciei, o sumă exagerat de mare: 175 lei fruntaşul, 157 lei mijlocaşul şi 75 lei codaşul, iar pentru prisoasele de vite, câte 4 lei 6 parale de vită mare şi 35 parale de oae [2]).

3. La *Cârsteasca,* Dâmboviţa, fruntaşii plătiau 103 lei, mijlocaşii 85 lei şi codaşii 65 lei. Aceste preţuri se găsesc exagerate de cârmuitorul de Dâmboviţa care se încearcă în zadar să le reducă cu câte respectiv 39 lei, 31 lei şi 20 lei [3]).

4. La *Cogeasca* şi *Corneşti,* Dâmboviţa, se luă, în acelaş an, pentru clacă şi obăcie 96 lei dela fruntaş, 85 lei dela mijlocaş şi 58 lei dela cei cu mânile, cari preţuri iarăş sunt găsite exagerate de cârmuitorul judeţului [4]).

5. La *Comişani* şi *Lazurile,* Dâmboviţa, clacaşii plătiau, tot la 1845: fruntaşul 76 lei, specificându-se că 59 lei erau pentru clacă, 18 lei pentru obăcie, 9 lei 20 parale ziua de plug şi 9 lei 20 parale carul de lemne; mijlocaşul 58 lei, din cari 27 reprezentau valora clăcii, 18 lei obăcia, 6 lei 20 parale ziua de plug şi 6 lei 20 parale carul de lemne; codaşul 45 lei, din cari 18 lei erau pentru clacă, 18 lei erau pentru obăcie, 4 lei 20 parale pentru ziua de plug şi 4 lei 20 parale pentru carul de lemne [5]).

6. La *Lăceni,* Teleorman, plătiă în anul 1846, pentru clacă şi obăcie: fruntaşul 66 lei, mijlocaşul 54 lei şi codaşul 45 lei [6]).

Mai încoace, acest soiu de învoială devine din ce în ce mai rar, arendaşii încep a face puţină plugărie; în vremea Domniei lui Stirbei găsim aproape pretutindine în învoieli clauza că claca să se facă în muncă, iar zilele nefăcute să se plătească de să-

[1]) *Arhiva Ministerului de Interne,* Pachet XV, No. 402.
[2]) *Ibid., ibid.*
[3]) *Ibid.,* Pachet XXIX No. 762.
[4]) *Ibid., ibid.*
[5]) *Ibid.,* Pachet XXXI, No. 797.
[6]) *Ibid.,* Pachet XLII, No. 15.

www.dacoromanica.ro

tean, preţul obişnuit fiind 4 lei pe zi pentru fruntaş, 3 lei pentru mijlocaş şi 2 lei pentru codaş.

Arendaşul ne făcând decât prea puţină plugărie, eră bucuros ca săteanul să are şi să seamene cât de mult. Este absolut neîndoelnic că, în primii ani ai regimului regulamentar, ei au primit numai dijma legiuită, din zece una, din acele prisoase sau sămănături făcute de săteni peste pogoanele de arătură ce le stăpâniau pe temeiul dispoziţiilor Regulamentului Organic (cari se numiau *pogoane legiuite*). Dovadă că nu se luă în deobşte mai mult, este că Statul, în proiectul de contract de arendare a Domenului Giurgiu în anul 1838, interzice arendaşilor să ieă dela locuitori, pentru prisoase de arătură, mai mult decât legiuita dijmă, mai având grijă să specifice că acei arendaşi sunt datori să pună la dispoziţia locuitorilor, pentru arături, câte pogoane vor cere locuitorii, după ce arendaşul va fi îndestulat trebuinţile lui. Asemene pe moşiile mănăstirilor înainte de 1843, arendaşul nu puteă luă decât dijma legiuită, din zece una. Apoi mai găsim şi moşii particulare unde nu se ieă pentru prisoase mai mult decât legiuita dijmă, chiar după anul 1840, precum dovedeşte următorul exemplu:

Pe moşia *Bădăeştii,* Dolj, a Agăi N. Brăiloiu învoiala dela 1843 hotără că sătenii au sloboda întrebuinţare a ori câte locuri de arătură şi fâneţe va trebui fiecăruia, fără vre-o deosebită plată pentru prisosul pogoanelor. Iar pentru zilele clăcii rămase nelucrate, să plătească fruntaşul 3 lei 20 parale, mijlocaşul 3 lei 20 parale şi cel cu mânile 70 parale de fiecarezi[1]).

Însă în deobşte, faţă cu marele avant al exportului şi cu însemnata urcare în preţul grânelor, proprietarii şi arendaşii începură să nu se mai mulţămească cu dijma legiuită pentru pogoanele de prisos. Ei începură să ceară, pentru a împărţi locuitorilor prisoase, câte un *ruşfel* sau *resfet.*

Acest ruşfet pe moşiile particulare consistă într'o sumă de bani pentru fiecare treaptă de clacaşi, sumă rămânând obişnuit fixă şi nevariând cu numărul pogoanelor lucrate; cu cât ne depărtăm de începuturile regulamentare cu atâta creşte acest ruşfet. Iată câteva exemple:

[1]) *Ibid.* Pach. IX No 9

www.dacoromanica.ro

1. *Miroşi,* Teleorman, 1843. Pentru fiecare pogon de prisos dijma legiuită şi câte 2 zile cu mânile de pogon. Pentru prisoase de islaz se plăteşte câte 3 lei vita mare şi câte 20 parale de oae. Clacaşii găsesc învoiala împovărătoare.

2. *Târnova-de-Sus,* Vlaşca. 1843. Câte 60 lei de fiecare familie, ori care erà suma pogoanelor, dijma din 10 una, ierbăritul 3 lei de vita mare. Intinderea prisoaselor nelimitată [1]).

3. *Macoveiu,* Buzău. 1843. Pentru prisoase, clacaşii plătesc: fruataşii câte 33 lei, mijlocaşii câte 21 lei, codaşii câte 11 lei, mai făcând şi câte 7 zile cu mânile, dijma din 10 una pentru arături, din 5 una pentru fânaţe. Intinderea prisoaselor nelimitată.

Pentru prisos de islaz se plăteşte de fiecare vită câte 3 lei 10 parale [2]).

4. *Ruşăţu,* Buzău, 1843. Câte 44 lei de fiecare locuitor de orice treaptă şi dijma legiuită. Intinderea prisoaselor nelimitată. Ierbăritul 3 lei de vită mare, 30 parale de oae, 15 parale de cârlan şi 4 zile cu mânile de nume [3]).

5. *Căldăruşu,* Buzău, 1843. Dijma legiuită şi câte 4 zile de nume. Intinderea prisoaselor nelimitată; ierbăritul 3 lei 10 parale vita mare, 35 parale oaea, 17 parale cârlanul [4]).

6. *Plosca,* Teleorman, 1843. Dijma din 10 una pentru arături, din 5 una pentru fân; resfet 44 lei, o povară la Giurgiu şi o zi cu mânile de fruntaş; 26 lei, o povară la Giurgiu şi o zi cu mânile de mijlocaş; 15 lei şi zile cu mânile în valoare egală cu povara la Giurgiu pentru codaş; calculându-se că aceste însumează 100 lei de fruntaş, 80 lei de mijlocaş şi 60 lei de codaş. Pot ară şi cosi toată moşia, afară de locurile rezervate de proprietar (Moşia arendată [5]).

7. *Putineiu,* Vlaşca, 1845. Clacaşii vor puteà ară sau cosi cât li va trebui fiecăruia, *chiar şi câte 50 pogoane,* din cari vor da dreapta dijmă şi patru păsări pe an. Vor mai face 3 zile la secere după norma stabilită de Regulamentul Organic, *însă numai oamenii mari,* câte două poveri la Giurgiu şi

[1]) *Ibid., ibid.*
[2]) *Ibid., ibid.*
[3]) *Ibid., ibid.*
[4]) *Ibid., ibid.*
[5]) *Ibid., ibid.*

www.dacoromanica.ro

câte o zi cu carul pentru repararea zagazului heleşteului din care se adapă vitele satului. Ei vor arà şi cosi numai pe locul proprietarului; dacă ar arà sau ar cosi pe altă moşie, când vor aduce roada acasă, proprietarul (Logofătul Costache Suţu) să aibă voie a luà dijmă din acea roadă. Pentru ierbărit (pe 5000 pogoane) plătesc 2 lei 20 parale de vită mare, 20 parale de oae, 1 leu de râmător [1]).

8. *Lungulefii*, Dâmboviţa, 1845. Pentru prisoase de porumb, săteanul dă 10 băniţi cocoloaşe cu baniţa stăpânirii de ştiuleţe, 3 ocă fasole şi câte 3 găini de nume. Pentru ori câtă arătură de grâu, orz sau ovăs ar face, dă dijmă din 10 clăi una. Dacă însă nu vor lasă pânea să se coacă spre a fi bună de trier, ci o vor cosi pentru nutreţ, vor da câte 8 băniţi porumb (ştiuleţi) de pogon.

Pentru arătură de varză, pepeni, fasole, cânepă, tutun, vor plătì câte 16 lei de pogon, cu 1 leu mai puţin decât străinii cari au asemene arături pe acea moşie.

Pentru câte livezi vor cosi, vor da dijmă din 3 căpiţi una. Pentru ierbărit plătesc 2 lei de vita mare, 15 parale de oae sau capră, 60 parale de râmător [2]).

9. *Comişani* şi *Lazurile,* 1845 (Dâmboviţa). Pentru prisoase de fân, din 5 căpiţi una. Pentru prisoase de arătură cu porumb, 30 băniţi ştiuleţe a câte 22 ocă, câte 9 ocă fasole, dijmă din coceni şi dovleci şi câte 3 găini de fiecare casă [3]).

10. *Prundu,* 1846, Teleorman. Pentru prisoase de arătură fruntaşul plăteşte drept dijmă pe 7 pogoane, mijlocaşul pentru 6 pogoane, palmaşul pentru 3 pogoane, *în cari intră şi acele legiuite,* câte 14 lei de pogon, iar pentru câte pogoane peste 7 ar arà fruntaşul nu plăteşte nimic. Fânaţ va cosi cât va voi, dând dijmă din 5 una [4]).

11. *Macoveiu* sau *Padina.* 1845. Buzău. La arendarea moşiei, proprietarul ei, Domnitorul Bibescu, a hotărît ca arendaşul să dea fiecărui fruntaş 12 pogoane pentru loc de hrană şi islaz,

[1]) *Ibid.,* Pachet XXIX, No. 762.
[2]) *Ibid., ibid.*
[3]) *Ibid.,* Pachet XXXI, No. 797.
[4]) *Ibid.,* Pachet XXXVIII, No. 935.

www.dacoromanica.ro

fiecărui mijlocaş căte 10 pogoane şi fiecărui codaş căte 8; în loc de respectiv 8 pogoane şi 19 prăjini, 6 pogoane şi 14 prăjini şi 4 pogoane şi 10 prăjini. Iar pentru prisoasele de cari aveau clacaşii nevoie peste aceste întinderi, urmează ca ei să se învoiască cu arendaşul. Prin învoiala din 28 Octomvrie 1845, se hotăreşte ca fiecare sătean să poată ară cât loc îi trebue plătind, fruntaşul căte 75 lei, mijlocaşul căte 40 lei şi cel cu mânile să fie nesuparat. Trei oameni să se întovărăşască pentru a face un car, să ducă căte 4½ chile producte de car la Brăila fără plată şi să are arendaşului de fiecare plug căte un pogon. Dijmă să fie din 10 una pentru toate productele[1]).

12. *Mălăeşti,* Prahova, 1845—1846. Din dosarul neînţelegerilor repetate între locuitorii din acel sat cu arendaşul moşiei, Polcovnicul Sotir, rezultă că acesta silià pe locuitori să-i deà, din legiuitele pogoane, căte 12 băniţi popuşoi dijmă la pogon. Sătenii fusese siliţi a primi acest chip de dijmuire, spre a scapà de nesfârşitele zăbăvi ce li făceà arendaşul cu prilejul dijmuitului[2]).

13. *Cotorca,* Buzău, 1846. Precum rezultă din raportul No. 5650 din 8 August 1846, a Cârmuirii de Buzàu cătră Departamentul din Lăuntru, la moşia Cotorca învoiala pentru pogoanele de prisos lucrate de locuitori erà dijma legiuită, din 10 una, şi 1 zi cu mânile de pogon. Arendaşul li dăduse să alcagă între această plată sau dijma îndoită, fară zi de lucru, şi ei au preferit cea dintâiu modalitate[3]). (Precum se vede aceste condiţiuni sunt identice cu acele ale moşiilor mănăstireşti în periodul 1845—1848[4]).

14. *Creţeşti,* Ilfov, 1846. Din raportul adresat de Manolache Zefcari Vorniciei din Lăuntru, rezultă că dijma pentru prisoase erà, la Creţeşti, acea legiuită din 10 una, plus două zile de clacă plătite în bani la pogon, adică 3 lei[5]).

15. *Lăcenii,* Teleorman, 1846. Pe moşia Lăcenii din Te-

[1]) *Ibid.*, Pachet XXXVI, No. 914.
[2]) *Ibid., ibid.*
[3]) *Ibid., ibid.*
[4]) (Vezi mai sus).
[5]) *Ibid., ibid.*

www.dacoromanica.ro

leorman, locuitorii plătiau pentru prisoase: fruntaşul 46 lei, mijlocaşul 34 lei şi codaşul 15 lei, „ori care ar fi fost întinderea acelor prisoase [1]).

16. *Dudeşti*, Ilfov, 1847. Pe moşia Dudeştii, la porţile Bucureştilor, unde sătenii veniau, pentru prisoase, în concurenţă cu o mulţime de mahalagii bucureşteni grădinari, rezultă din cercetarea unei comisii rânduite să cerceteze jălbile locuitorilor, că aceştia dădeau pentru prisoase de arătură, pe lângă dijma legiuită şi câte 8 lei de pogon. Pentru grădinile de zarzavaturi ce se mărginesc într'un număr însemnat de pogoane de prisos, clacaşii plătesc câte 32 lei de pogon fără dijmă, pentru pepinişte câte 24 lei asemene fără dijmă, iar ierbăritul oilor câte 30 parale de fiecare [2]).

17. *Chiojdenii Mari, Tulburea* şi *Dumitreasca,* Râmnicul Sărat, 1852. Pentru prisos de arătură dijma din 10 una şi câte 1 carboavă de fiecare pogon; pentru fânaţ 1 carboavă de pogon şi dijma din 5 una. Fiecare familie dă câte două găini pe an.

Pentru prisos de islaz vitele vor paşte pe toată moşia, afară de locurile cu fânaţ şi arătură, plătind câte 4 lei de vita mare, 32 parale de oae, 50 parale de capră, 4 lei de râmător. Din livezile de pomi şi alte sămănături să deà zeciuială. Tot satul să deà 6 căruţi în 4 boi spre a face 1 transport la Râmnic [3]).

18. *Vălsăneştii,* ce-i zice şi *Baloiul,* Romanaţi, 1852. Pentru prisoase de arătură, dijma din 10 una şi câte 2 sfanţi de fiecare pogon; pentru prisoase de fânaţ, dijma din 3 una şi câte 2 sfanţi, pentru cari bani vor face zile de muncă sau vor plăti în bani. Pentru prisos de islaz vor plăti câte 3 lei de vită mare, 20 parale de oae sau capră, 1 leu şi 10 parale de râmător şi vor da câte 2 pui de găină de fiecare casă [4]).

19. *Grecii,* Dâmboviţa, 1852. Pentru prisoase de porumb: de pogonul de porumb câte 20 lei sau 12 băniţi porumb şi 4 ocă fasole; pentru prisoase de fân, câte 40 lei de pogon sau

[1]) *Ibid.,* Pachet XLII, No. 15.
[2]) *Ibid., ibid.*
[3]) *Ibid.,* Pachet CXXXV, No. 105.
[4]) *Ibid., ibid.*

www.dacoromanica.ro

dijma din trei una şi câte 2 sfanţi de căpiţă; pentru prisoase de islaz, câte 12 lei de pogon sau 3 lei 20 parale de vita mare, 60 parale de râmător, 10 parale de oae sau capră. Pentru pogonul de tutun câte lei 45 sau 30 oca tutun, pentru pogonul de cânepă 50 lei, pentru pogonul de fasole 25 lei sau 50 oca fasole. Pentru prisoase de grâu lei 15 pogonul sau 100 oca grâu, pentru orz sau ovăs câte 15 iei. Osebit de aceste, acei cu 4 boi vor lucrà câte 1 pogon arătură, acei cu 2 boi câte $^3/_4$ pogon arătură, acei cu mânile câte $^1/_2$ pogon arătură. *Aceste condiţiuni sunt declarate de Departament ca deosebit de împovărătoare pentru săteni şi inadmisibile.*

20. *Moşiile mănăstirilor neînchinate,* 1851. Cu toată îngreuierea ce o constatăm la învoicli pe moşiile particulare, ele nu se urcă pe moşiile statului şi pe cele mănăstireşti. Condiţiunile de arendare ale moşiilor mănăstireşti pe 1851, hotărasc în ce priveşte prisoasele că: 1) arendasul, prisosindu-i locul de arat şi fânaţul peste a sa trebuinţă, este dator să deà clacaşilor de pe moşie ori cât loc vor voi să seamăne sau să cosească; 2) arendaşul nu poate luà pentru prisoase mai mult decât dijma din 10 una şi câte 1 zi de lucru cu mânile la pogon; arendaşul este dator a li da pentru vitele ce ar prisosi peste cele 5 specificate de Regulament, islaz îndestulător pentru a li asigurà hrana, plătind clacaşii câte 2 lei de vita mare şi câte 10 parale de vita mică, oae sau capră.

21. *Cornul din Jos,* 1852. Pe această moşie a fostului Domnitor Bibescu, învoiala pe periodul 1852—1855 erà: pentru prisoase de arătură din 4 una, pentru prisoase de fânaţe din 5 una; pentru prisoase de islaz 3 lei de vită mare, 20 parale vaca, 60 parale râmătorul [1]).

22. *Gura Ocniţei,* Dâmboviţa, 1853. Pentru prisoase de arătură câte 12 băniţi ştiuleţe la pogon, carate la pătulul arendaşului şi câte 2 ocă fasole; pentru prisoase de fâneţe, din 5 căpiţi una şi 15 lei de pogon. Ierbărit de vita mare 4 lei, de vita mică 18 parale, de râmător 60 parale [2]).

23. *Corneşti,* Dâmboviţa, 1853. Proprietarul cere pentru

[1]) *Ibid.,* Pach. CXLVIII, No. 215.
[2]) *Ibid., ibid.*

www.dacoromanica.ro

prisoase de arătură de porumb câte 15 băniţi ştiuleţi *cu vârf,* plus 2 ocă fasole şi 1 zi cu mânile. Iar dacă sătenii vor uni prisoasele cu pogoanele legiuite, ei vor da de rând câte 12 băniţi ştiuleţe *cu vârf* de pogon şi câte 2 ocă fasole şi numai pentru prisoase câte 1 zi cu mânile. Pentru prisoase de arătură de meiu, proprietarul (Cornescu) cere sau câte 20 lei de pogon sau câte 10 băniţi porumb după rânduiala de mai sus, făcând şi câte 1 zi cu mânile. Pentru cânepă vor plăti câte 60 lei de pogon. Pentru sădiri de pomi, din 10 una: cel care va voi să oprească dijma pentru duzi, va plăti câte 20 parale de dud. Pentru meri, peri, nuci, cireşi şi vişini, vor plăti câte 1 sfanţ pentru fiecare pom ce vor aveá, iar pentru fânul de sub pomi vor da din 5 căpiţi una.

Pentru sloboda păşunare a vitelor după coasă şi strânsul bucatelor, cei cu 3 boi vor face câtę 2 transporturi la Bucureşti, iar cei cu 2 boi câte 1 transport; iar cei fără boi cari au vite vor face câte 3 zile cu mânile.

24. *Cogeasca,* Dâmboviţa, 1853. (A acelueaş proprietar). Pentru prisos de islaz câte 24 lei de pogon; pentru celelalte ca la Cornești.

25. *Ghimpaţi,* Dâmboviţa, 1853. (A acelueaş proprietar). Pentru prisoase de arătură din 5 una, iar de vor voi să unească prisoasele cu pogoanele legiuite, să deà câte 10 băniţi porumb (ştiuleţi) de pogon şi câte 2 ocă fasole. Pentru prisoase de livezi vor da din 5 una şi vor face de fiecare pogon câte 1 pogon de arătură şi câte 2 zile cu mânile. Pentru prisoase de islaz, clacaşii cu 4 boi vor face câte 2 transporturi la Bucureşti, iar cei cu 2 boi câte 1 transport. Cei cu 2 vite trăgătoare vor fi aparaţi de plata ierbăritului oilor până la 10 oi; cei cari vor aveà mai multe, vor plăti câte 20 parale de oae şi câte 60 parale de râmător. Ceilalţi vor plăti, peste vitele mari de prisos, câte 20 parale de oae. Pentru dreptul de a paşte miriştile şi câmpul după ridicarea roadelor, vor face: cei cu 4 boi 1 pogon cărătură, cei cu 2 boi câte ½ pogon cărătură. Toţi dau câte 3 găini de nume.

Aceste condiţii stabilite de Logofătul Costache Cornescu pentru moşiile sale Cornești, Cogeasca şi Ghimpaţii, se reduc

www.dacoromanica.ro

de comisia catagraficească a judeţului Dâmboviţa în chipul următor:

a) Pentru Cornești: sătenii să plătească ierbărit pentru prisos câte 4 lei de vita mare, câte 25 parale de oae și câte 60 parale de râmător, scutindu-se câte unul de casă. Să deà câte 10 băniţi cu vârf porumb (ştiuleţi) pentru pogoanele de porumb legiuite cât şi pentru acele nelegiuite. Pentru meiu să deà acei care-l vor cosi pentru nutreţ din 5 una, iar acei care-l vor secera din 10 una; pentru cânepă din 10 una, iar pentru fânaţ câte 30 lei de pogon, fără dijmă. Pentru sloboda întrebuinţare a miriștilor să facă cei cu trăgători câte 1 transport la Bucureşti, iar cei cu mânile câte 2 zile. Toţi să deà câte 3 găini de nume.

b) La Cogcasca să deà clacaşii pentru prisos de ierbărit câte 5 lei de vita mare, câte 30 parale de oae şi câte 70 parale de râmător, fiind aparat câte unul de casă. Celelalte se modifică ca la Cornești.

La Ghimpaţi locuitorii au declarat că nu li trebue prisoase [1]).

26. *Zimbreasca,* Olt, 1853. S'au găsit de cătră comisia catagraficească următoarele condiţii pe cari locuitorii arată nemulţămire. Clacaşii cari nu vor lucrà deplin cele 22 legiuite zile, vor plăti pentru cele nelucrate: fruntaşul şi mijlocaşul câte 4 lei, codaşul câte 2 lei. Vor arà şi vor cosi pe moşie cât loc vor voi dând dijma din 10 una pentru arături şi din 5 una pentru fânaţe şi mai făcând: fruntaşul câte 2 zile cu carul evaluate a câte 2 lei 20 parale, apoi două zile cu plugul, una toamna şi alta primăvara, plătindu-li, în caz când nu li-ar face cu câte 9 lei, şi ducând la schela Zimnicea câte o povară de 800 ocă, evaluată în caz de neexecutare la 24 lei. Mijlocaşul dă aceeaş dijmă, face acceaşi 2 zile cu carul a 2 lei 20 parale, 1 zi cu plugul evaluată tot cu 9 lei şi duce la Zimnicea o povară de 500 ocă, evaluată în caz de neexecutare la 15 lei. Palmaşul dă aceeaş dijmă, face 2 zile cu palmele evaluate câte 2 lei şi dă 3 găini. Pentru ierbăritul unei vite mari plătesc câte 2 lei 20 parale; de oae sau de capră plătesc câte 20 parale, iar de râmător câte 1 leu [2]).

[1]) *Ibid., ibid.*
[2]) *Ibid., ibid.*

www.dacoromanica.ro

27. *Bicleşi* şi *Plopi*, Mehedinţi, 1853. Clacaşii ară cât vor voi, *pogoanele de prisos nemăsurându-se;* dau dijma din 5 una peste tot şi fac câte 1 ½ pogoane arătură de nume. Pentru ierbărit plătesc 2 lei 20 parale de vita mare, 20 parale de oae sau capră şi 60 parale de râmători. Locuitorii găsesc această învoială împovărătoare [1]).

28. *Voevoda,* Teleorman, 1853. (A lui Barbu Catargiu). Pentru prisoase de arătură, dijma din 10 una şi un *resfet* fix de 45 lei pentru fruntaş, 30 lei pentru mijlocaş şi 15 lei pentru codaş, — având ei a ară cât mai multe pogoane. Pentru fânaţ au a se tocmi deosebit. Li se dă câte 1 pogon de vită pentru prisoase, având ei a plăti câte 3 lei 20 parale de vita mare, câte 30 parale de oae şi câte 2 lei de râmător [2]).

29. *Osica* şi *Vlăduleni,* Romanaţi, 1853. Pentru prisoase de arături clacaşii dau dijmă din 9 una şi câte 5 zile (cu boii sau mânile, după putere) de fiecare familie, la orice trebuinţă. Din duzi, pomi şi grădini dijma din 10 una. Ierbăritul eră de 3 lei de vita mare, 20 parale de oae, 60 parale de râmător. Sunt slobozi să taie şovar şi trestie.

30. *Moşiile mănăstireşti neînchinate.* La 1853 se îngreuiesc şi învoielile pe moşiile mănăstireşti; contractul tip din acel an ridică dijma pentru prisoasele de arătură la din 7 una pentru moşiile de câmp şi la din 5 una pentru acele dela poalele munţilor, iar acea pentru prisoasele de fânaţe o statorniceşte la din 5 una pentru fânaţele dela câmp şi dela baltă, iar la din 5 două pentru fânaţele dela munte.

31. *Invoielile din judeţul Muscel* în anul 1853. In dosarul *Pricinilor proprietăreşti* pe 1853 am găsit următorul tablou al învoielilor:

[1]) *Ibid., ibid.*
[2]) *Ibid., ibid.*

www.dacoromanica.ro

No. curent	Numele moşiei	Prisos arătură	Prisos fânaţ	Prisos imaş
1	Cobalcea de Piatră de Munte	Nu este	Invoieli individuale	Vita mare 3 lei, oaea 20 parale, iedul sau mielul 10 parale, râmătorul 1 leu
2	Glivroşani	Dijma din 10 una şi 20 lei pogonul	Dijma din 5 una şi 20 lei pogonul	Vita mare 6 lei, 25 parale vita mică, 3 lei râmătorul
3	Racoviţa-de-Sus	Dijma din 10 una şi 14 lei pogonul	Nu sunt	12 zile cu palmele fruntaşul, 8 zile mijlocaşul; 2½ lei vita mare, 20 parale vita mică, 60 parale râmătorul
4	Borovenii i Dolu	120 ocă porumb boabe la pogon, coceni şi 1 puiu de găină	Din 2 una, 5 zile cu mânile, 1 pui	Vita mare 3 lei 20 parale, râmătorul 70 parale, oaea 30 parale
5	Juguru	5 zile cu mânile, 5 ocă fasole, 25 lei de pogon, 1 puiu	25 lei, un puiu	Pentru părechea de boi 7 zile şi câte 1 leu de vită

www.dacoromanica.ro

No. curent	Numele ei	P s arătură	Prisos fânaţ	Prisos imaş
6	Ciumijăi	9 lei de pogon şi dijma din 10 una şi 6 zile cu mânile	Dijma din 5 una şi 15 lei de pogon sau 10 zile cu mânile	Vita mare 3 lei 20 parale, vita mică 20 parale, rămătorul 60 parale
7	Nuceşti	Dijma din 10 una şi lei 12 de pogon sau 25 lei de pogon fără dijmă	Dijma din 5 una şi 15 lei de pogon	Vita mare 2 lei 20 parale
8	Purcăreni	Idem, Idem	Idem, Idem	Vita mare 3 lei 20 parale, vita mică, 2 lei rămătorul
9	Piscani	Dijma din 10 una şi 20 lei de pogon	Dijma din 5 una şi 25 lei de pogon	Vita mare 5 lei, vita mică 20 parale, rămătorul 1 leu
10	Băteşti			
11	Negreni			
12	Tămăseşti	Ca la celelalte moşii.	—	—
13	Dărmăneşti			
14	Petreşti			
15	Paciou de Sus şi Ganeştii	Idem, Idem	—	—

www.dacoromanica.ro

16	Furnucouru (?) şi Mihăeştii	Dijma la 10 una şi 20 lei pogonul	Dijma din 5 una şi 25 lei pogonul	Vita mare 3 lei, vita mică 20 parale, râmătorul 2 lei
17	Titeştii	Mănăstireşti după	condiţii	—
18	Livezenii			
19	Rădeştii			
20	Valea Popei			
21	Maracineni			
22	Stulpenii	Proprietari mulţi	clacaşi puţini	nu-i loc de prisos
23	Rumăneştii			
24	Bălileştii			
25	Goleştii			
26	Vlădeştii-Pământeni			
27	Jupăneştii			
28	Drăghiciu			
29	Retevoeştii	Asemene	—	—
30	Vlădeştii-de-Sus			
31	Vlădeştii-de-Jos			
32	Cufeasca din Botul Glâmbocel	20 sfanţi de pogon şi alta nimica	ca arătura	—
33	Budiştenii	a mănăstirii Cotroceni	după condiţii	—

www.dacoromanica.ro

No. curent	Numele moşiei	Prisos arătură	Prisos fânaţ	Prisos imaş
34	Ciulniţa	20 lei pogonul	28 lei pogonul	—
35	Ciulniţa	a mănăstirii Cotroceni	după condiţii	—
36	Ciulniţa	18 lei pogonul	28 lei pogonul	—
37	Idolu	Nu sunt prisoase	—	—
38	Leordeni şi Cruntul	10 băniţi porumb şi 1 puiu	Din 2 căpiţi una sau 1 ½ sfanţ căpiţa	Islazul arendat cu 3600 lei
39	Leordenii	16 lei pogonul, 2 ocă fasole, 1 găină, 20 pari de nuele, 1 car lemne	La 2 căpiţi 1 sfanţ şi 1 găină	—
40	Topoloveni	12 băniţi de porumb şi 10 lei de pogon	Dijma din 3 una şi 14 lei pogonul	Vita mare 2 lei 20 parale, vita mică 20 parale, rămătorul 60 parale
41	Călineşti	Dijma din 10 una, lei 10 şi 3 ocă fasole de pogon	Dijma din 5 una, 30 lei de pogon	Vita mare 4 lei, rămătorul 2 lei, vita mică 30 parale

www.dacoromanica.ro

42	Călineştii (a mănăst. Cotrocenі)	Dijma din 10 una, lei 10 de pogon	Dijma din 5 una, 15 lei de pogon	Lei 12 de pogon, 1 transport şi 1 puiu de nume
43	Ţigăneşti	Dijma din 10 una şi 10 lei de pogon	Nu este	Vita mare 4 lei, vita mică 30 parale, rămătorul 2 lei
44	Bălenii a mănăst. Radu Vodă	Invoiţi în total câte 37 lei de pogon şi a zecea din toate		
45	Goleşti	19 lei pogonul	30 lei pogonul	Vita mare 3 lei, vita mică 20 parale, rămătorul 60 parale [1])

[1]) *Ibid.*, Pachet CXVIII, No. 2.

www.dacoromanica.ro

Toate moşiile de mai sus se află într'o regiune de munte unde erau locuitori mulţi şi loc de hrană puţin: aceste învoieli pot deci fi privite ca reprezentând un maximum de preţ pentru folosinţa pământului.

32. *Popeşti,* Ilfov, 1855. Clacaşii plătiau pentru prisoase de arătură câte 12 lei pogonul de ogor şi câte 45 lei pogonul de porumbişte nouă[1]).

33. *Creţeşti,* Ilfov, 1855. Pentru prisoase de arătură: din 5 una la grâu, din 10 una la porumb, dijma carată. Dijma de fân din 3 una. Ierbărit 2 lei 10 parale de vita mare, 60 parale de oae, 60 parale de râmător. Pot face ogoare cât vor voi fără a plăti nimica. Locul de pepeni, bostani sau grădinărie câte 18 lei. Dau câte 3 găini de nume[2]).

34. *Buciumeni,* Ilfov, 1855. Dijma eră din 10 una[3]).

35. *Ciolanul,* Vlaşca, 1855. Dijma pentru prisoase de arătură eră din 10 una, *resfetul* nu se cunoaşte[4]).

36. *Izvoarele,* Olt, 1855. Pentru prisoase, clacaşii erau datori să are câte 1 pogon toamna şi altul primăvara, apoi să lucreze câte 6 zile după nartul zilelor legiuite Puteau ară sau cosi cât voiau. Dijma eră din 10 una pentru arături, din 5 una pentru fân. Pentru ierbărit plătiau câte 2 lei de vita mare, 20 parale de oae, 60 parale de râmător[5]).

---

[1]) *Ibid., ibid.*
[2]) *Ibid., ibid.*
[3]) *Ibid., ibid.*
[4]) *Ibid.,* Pachet CLXVIII, No. 215.
[5]) *Ibid., ibid.*

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL XI

DESPRE ABUZURILE LA CARI ERAU SUPUŞI ŢARANII DIN ŢARA ROMÂNEASCĂ ÎN VREMEA DOMNIILOR REGULAMENTARE

Iată câteva exemple găsite în Arhiva Ministerului de Interne, la Bucureşti.

1. *Osica,* Romanaţi. Sătenii din Osica făcuse pe moşie, cu învoirea proprietarului, înainte de 1842, nişte locuri „cu toporul". Arendaşul li-a luat acele locuri sămănând grâu pe ele. Sătenii jăluindu-se ocârmuirii locale, aceasta li-a dat dreptate, hotărînd ca ei să ieà roada, despăgubind pe arendaş pentru sămânţă şi arătură şi dându-i şi dijmă, ceea ce s'a şi executat. În urmă arendaşul reclamând la judecătorie, aceasta i-a dat dreptate, hotărînd ca locuitorii să-i plătească rodul grâului şi să-i întoarcă cheltuelile. Această hotărîre erà în curs de împlinire când a venit la Caracal, Domnul de pe vreme, Alexandru D. Ghika. Jăluindu-se ţaranii, el cercetă însuş pricina în *presudstvia* tribunalului şi dădù dreptate ţaranilor „găsind hotărîrea judecătoriei dată fără cuviinţă şi pentru pricini ce nu privià în căderea ei a cercetà şi a hotărî, fiind de feliu administrativă". Ajuns în Bucureşti, Domnul sloboade înadins o poroncă în pricina ţaranilor din Osica şi de atunci ocârmuirea a mănţinut pe săteni în stăpânirea acelui loc [1]).

2. *Târnova-de-Sus,* Vlaşca. Locuitorii satului Târnova-de-Sus se jăluesc Domnitorului în Septemvrie 1843 împotriva arendaşilor moşiei, Grigore Bilciurescu şi Ienache Bulalà.

a) Aceşti arendaşi li ieau pentru prisosul de pogoane un ruşfet de câte 60 lei de familie de fruntaş în silnicie, iar de vita mare câte 3 lei.

[1]) *Arhiva Ministerului de Interne.* Divizia Administrativă. Pachet No. 9 din 1844.

www.dacoromanica.ro

b) Două zile de lucru arendaşii le socotesc drept una. Ziua de lucru nu se socoteşte potrivit Regulamentului, ci li hotăreşte să săvârşască într'acea zi un lucru ce este peste putinţa unui om şi la care pot munci câte două şi câte trei zile.

c) La vremea trierului li ieă caii fără de ştirea lor, fără a li hotărî vre-o plată şi trieră bucatele lor cu acei cai.

d) „Fără nici o pricină bine-cuvântată pun ţiganii Dumnealor de ne spoiesc pe obraz cu băligar sau noroiu, lucru cu totul împotriva omenirii".

e) Dacă sătenii arată vre-o nemulţămire la clacă „poroncşte ţiganilor lor de ni scuipă în gură, lucru împotriva religiei".

f) Islazul pe care urmează să-şi pască sătenii vitele îi vinde la alţi locuitori; astfel că vitele lor rămân pieritoare de foame.

g) Când au trebuinţă de transporturi, li ieau carele în silnicie şi li socoteşte plata câte lei 4 parale 20, pe când ei sunt datori a-i face cu acest preţ o singură podvoadă pe an, iar pentru altele urmează să se învoiască cu ei.

h) In toată vremea suferă bătăi şi schingiuiri.

Vornicia încredinţându-se, în urma reportului ocârmuirii de Vlaşca, că cele aratate de sătenii din Târnova-de-Sus sunt adevărate, dă (la 10 Martie 1848) aspre poronci spre contenirea unor asemene abuzuri, adăogând: „Departamentul se mărgineşte a pune înainte acelei ocârmuiri că, în epoca de acum, ca să cază un diregător sub cea mai grea răspundere, este îndestul de a se dovedì că s'au precugetat numai nişte asemeni netrebnicii împotriva acelor încredinţaţi spre a sa ocrotire, cu cât mai vârtos de a se dovedi şi vre-o săvârşire în fiinţă. De aceea ocârmuirea va luà cele mai straşnice măsuri spre o desăvârşită mărginire a urmărilor de asemene fire, care sub nici un cuvânt nu vă puteà fi aparată de răspundere[1])".

Dar arendaşii pentru neomeniile lor nu numai că nu capătă nici o pedeapsă, dar nici macar nu sunt îndatoriţi a despăgubi pe săteni pentru împilările suferite!

3. *Luciu,* Buzău. Elena Pandelina din Buzău ieă dela locuitorii din Luciu plata ierbăritului pentra toate vitele lor,

[1]) *Ibid., ibid.*

www.dacoromanica.ro

chiar şi pentru cele 5 la cari are drept fiecare sătean şi mai împlineşte plata pentru toate pogoanele de arătură, chiar şi pentru cele date de Regulament. In urma jălbii sătenilor, ocârmuirea o înfrânează[1]).

4. *Jigălia*, Ialomiţa. Contractele alcătuite de Logofeţia Bisericească pentru arenda moşiilor mănăstireşti oprind pe arendaşi să ieà pentru pogoanele de prisos mai mult decât dijma din zece una, arendaşul moşiei Jigălia, spre a sili pe ţarani să-i mai deà şi câte un ruşfet, amână din zi în zi împărţirea pogoanelor de prisos deşi circulările Departamentului din Lăuntru hotărîse că învoelile pentru prisoase să fie făcute, încât priveşte sămănăturile de toamnă, cel mai târziu în luna Aprilie, iar în cât priveşte acele de primavară cel mai târziu în Octomvrie. Departamentul de Interne hotăreşte că dacă arendaşul întârzie cu împărţirea pământurilor, „locuitorilor li se dă slobozenie să are şi să cosască cât fiecare va aveà trebuinţă[2]).

5. *Voetenu*, Slam Râmnic. Arendaşul acelei moşii, Serdarul Pantazi Chiriţoiul, luând moşia pe periodul 1841—1843, n'a voit să li deà, precum glăsuià contractul de arendă, un loc de păşune îndestulător pentru prisosul peste cinci vite împotriva unei plăţi de câte un sfanţ de vită mare. Arendaşul dându-li un loc de sărătură unde erau să li moară vitele de foame şi nevoind, cu toate cererile lor, să li deà altul, s'au văzut siliţi să cumpere, tocmai peste două moşii, loc de suhat pe care au plătit 2830 lei şi li-au murit acolo 29 capete vite mari şi 11 viţei. Iar la socoteală, arendaşul i-a încarcat cu câte un sfanţ de vita mare şi pentru fiecare 10 oi, ce după contract erau cât o vită mare, a luat câte 7 lei şi 20 parale.

La al treilea an, în urma rugămintelor stăruitoare ale sătenilor, arendaşul li-a dat, drept islaz, o pârloagă în marginea satului drept 1000 lei, în care urmau să pască şi vitele arendaşului, scăzând însă pe săteni pentru păşunatul vitelor lui. Iar la toamnă nu numai că nu li-a scăzut nimic, dar i-a mai încarcat, peste preţul imaşului, cu câte un sfanţ de vita mare şi cu câte 7 lei 20 parale pentru fiecare 10 oi.

[1]) *Ibid., ibid.*
[2]) *Ibid., ibid.*

www.dacoromanica.ro

In afară de această împilare, îi mai încarcă cumplit la socoteli. Unora din cei cu 4 boi li s'a luat într'adevăr îndatoririle pe 4 boi, dar li s'au dat numai drepturile din fân şi din arătură pe câte 2 boi. Celor cu 2 boi li-a luat îndatoririle ca pentru 4 boi, iar altora li-a luat pe 2 boi şi nu li-a dat nimic.

Subcârmuitorul a fost la socoteală, dar n'a vrut să li scadă decât preţul zilei de plug şi carul de lemne dela 9 lei la 4 [1]).

6. *Zimnicea,* Teleorman. In anul 1843, clacaşii de pe moşia Zimnicea plătiau arendaşului acelei mosii, Grecului Triandaf Paciurea, pentru a fi scutiţi de clacă, o dare foarte mare: fruntaşul 175 lei, mijlocaşul 138 lei şi codaşul 75 lei. Iar pentru prisoasele de vite plătiau câte 4 lei 6 parale de vita mare şi câte 35 parale pe cea mică. Ei nefiind plugari ci negustori şi chirigii, cer ca să plătească ca clacaşii moşiilor învecinate: pentru cele 12 zile ale boierescului, ziua de plug, carul de lemne şi 14 zile ale obăciei, 77 lei 20 parale fruntaşul, 65 lei 20 parale mijlocaşul şi 56 lei 20 parale toporaşul (palmaşul), iar pentru prisosul de vite să plătească, ca şi în satele megieşite, câte lei 2 parale 20 de vita mare şi parale 20 de cea mică, dar să aibă tot izlazul ca şi în trecut.

Prin două jalbe, date în acelaş an Domnului, zişii clacaşi după ce cer despăgubire pentru împilările făcute lor de cinci ani de către arendaş zic: „Prea Inălţate Doamne, Dumnealui arendaşul nu se mulţămeşte pe câte ni-au luat până acuma, ci fiind că mai are cu arendă această moşie dela Septemvrie trecut, pă toate zilele ne macină şi ne sileşte cu oamenii dumnisale şi cu dorobanţi să mai facem asemene învoială, folositoare pentru Domnia sa şi foarte dărăpănătoare pentru noi. Sau dacă nu ne învoim să primim pogoanele după Regulament şi să le facem toate în fiinţă, silindu-ne pentru aceasta acuma, fiindcă se apropie Sfântul Gheorghe. Noi fiind că pă deoparte, pă la învecinătale moşii şi în partea locului, nu vedem nici una dintr'aceste puse în lucrare, iar pă de alta neavând îndeletnicire să le facem, din pricină că unii suntem neguţitori, băcani şi meseriaşi şi nu cunosc nici într'un chip această meserie a plugăriei, alţii au rămas numai cu mânile, fără vită de muncă. Alţii

[1]) *Ibid., ibid.*

www.dacoromanica.ro

sunt chirigii şi prea puţini sunt cari ţin vite de muncă, încă şi aceia s'au îndatorat în toate părţile de au luat bani să plătească claca şi sunt datori vânduţi[1])".

7. *Islaz,* Romanaţi. La Martie 1845, locuitorii clacaşi de pe moşia Islaz, dau Domnitorului, Gheorghe Bibescu, care era totodată şi proprietarul acelei moşii, jalbă împotriva arendaşului Mihalache Hagiadi pentru impilările, năpăstuirile, bătăile şi închisorile ce suferiau dela zisul arendaş. Ocârmuirea locală, zic ei, s'a făcut surdă şi oarbă pentru ei.

a) Când ei răspund claca în bani, banii la istovirea clăcii nu li se trec toţi în chitanţe.

b) Dându-li-se nişte locuri de arătură noue, au spart ţălina cu plugurile lor, iar când au voit să seamene, arendaşul li-a luat acel loc arat şi a sămănat el grâu într'însul.

c) La secere îi pune. executându-i cu logofătul, cu isprăvniceii, cu dorobanţi şi cu juraţii satului, să secere câte 65 snopi de câte 5 palme împrejur şi li socoteşte această muncă drept o zi plătită cu 60 parale. Şi într'o zi venind arendaşul la câmp cu pomojnicul, i-au bătut arendaşul în chip cumplit, poroncindu-li să facă snopul de câte 6 palme „că aşà este porunca stăpânirii".

d) Nu-i îngădue să lucreze la munca lor până ce nu isprăvesc pe a lui; dacă găseşte pe vre-o unul, în acea vreme, lucrând pe ogorul său, il duce la Curte şi-l bate cât vreà. Când a fost grâul sătenilor de secere, i-a luat la arat, apoi la sămănat, astfel că grâul lor s'a scuturat pe câmp. Şi cât grâu au făcut, mult puţin, n'a vrut să dijmuiască până la 1 Septemvrie şi atunci arendaşul a cerut boabe în loc de snopi cum era învoiala, şi cu tărăgănarea aceasta grâul lor s'a bătut de ploi şi s'a stricat. I-a ţinut pe câmp, cu carele lor, o lună întreagă până ce s'a isprăvit dijmuitul, căci dijmuià numai ce se trierà într'o zi.

e) Arendaşul a arat şi sămănat cu grâu islazul ce-l aveau până atunci şi după ce ei (sătenii) duc lipsă de islaz, când se

[1]) *Ibid., ibid.* La dosar sunt ataşate scrisorile greceşti ale lui Paciurea către autorităţi.

www.dacoromanica.ro

ridică holdele „tocmește alte vite străine, iar vitele noastre sunt oprite zbierând de foame".

f) „Pogoanele de fănețe ni le-a dat pă unde pasc gâștele și rămătorii și unde sunt locuri rămase din varsarea Oltului și adunări unde nu se face fân ci stuh de il intrebuințează numai la foc, iar livezile noastre făcute cu toporul de moșii și părinții noștri le dă la alți străini după alte proprietăți și unora din noi, familii întregi, nu ni dă pogoanele hotărîte dă fân, ci ni dă prisos de il plătim carul cu 4 lei. Asemenea de obște pentru fânul de prisos, ni ieă căte 4 lei de car sub ce cuvânt și legiuire nu știm, afară că la dijmuială, unde este un car, pune două și trei și unde este două ni pune cinci și șasă".

g) Li ieă căte 4 lei și 20 parale de familie pentru o gârlă ruptă din venirea apei Dunării și a Oltului când vin apele mari, și acelor cari nu plătesc li inchide vitele cari merg să beă apă fiind că locul acela este pe marginea satului.

h) Se tocmise cu arendașul să li plătească lâna după cum va umblă și în alte părți dar „pe când alți negustori cumpără lâna cu un sfanț (oca), Dumnealui n'au vrut să ni-o prinză așà, după cum ni eră și vorba, ci ni-au prins-o cu 60 parale ocaoa, iar trăsura cântarului numai Dumnezeu o știe".

i) Li ieă zeciuială de pe papura tăiată pe alte proprietăți. Tăind ei șovar (rogoz) pentru acoperișul bordeielor, arendașul a luat tot șovarul cât l'a găsit la dânșii și l'a vândut la carantina care s'a făcut acum din nou.

j) Arendașul nu li dă intinderea de islaz hotărîtă de Regulament pentru numărul de familii cari șăd acolo.

k) După ce li ieă căte 15 parale de oae, li mai ieă și căte o litră de brânză de mânzare deși ele pasc tot pe islaz.

l) Acel arendaș ținând și parte din domeniul Turnului, cu șchela podului, pe câțiva din ei i-a ademenit să facă o învoire pentru trecerea pe pod spre a tăiă mărăcini, având a plăti cei cu boi (fie cu 4 fie cu 2) căte 5 lei 25 parale, iar toporașii căte 3 lei 30 parale. Ii silește acum de a valma pe toți, chiar pe acei cari nici n'au știut de această învoială, să plătească acea taxă, iar celor ce i-a învoit și au tăiat mărăcini, li ieă mărăcinii, apoi i-a oprit de a mai tăiă, dar taxa tot o plătesc.

m) Cu trei zile în urmă au șăzut trei zile la tahtul sub-

www.dacoromanica.ro

cârmuitorului care nu erâ acolo, ci numai pomojnicul, care în loc de a li da ajutor li-a pus stavilă. Apoi, la 7 Martie, adunându-se în număr de 300 locuitori şi mergând la subcârmuitor spre a cere răvaş de drum pentru a merge la Bucureşti, să se jăluiască la Domn, subcârmuitorul a pus dorobanţii să-i bată şi să-i ieă la goană.

n) Termină arătând Domnului că, dacă nu li se va face dreptate, vor fi siliţi a părăsi proprietatea lui, de răul arendaşului Mihalache Hagiadi, a pomojnicului cârmuirii şi a câţiva locuitori din sat, printre cari doi preoţi, cari contractează sarcini şi învoiri grele fără ştirea celorlalţi. „Acelora arendaşul nici cu degetul nu li mişcă".

Se găsesc la dosar 4 tablouri nominale de împilările suferite de câte fiecare din cei 378 locuitori cari dau jalba.

Pe jalbă se vede apostila domnească ordonând cu de amănuntul cercetare şi pedepsirea arendaşului în caz de a se constată că a săvârşit abuzurile denunţate, precum şi rezoluţia lui N. Golescu, atunci înlocuitor al Marelui Vornic, ca cârmuitorul însuş să cerceteze, dar nu se găseşte în dosar nici urmă de cercetare. Intr'un raport din 13 Aprilie 1845 se zice scurt, fără altă lămurire, că în Islaz ar fi răscoală, iar că jălbile locuitorilor, bârfitoare pentru cinstea arendaşului, sunt neadevărate, însă fără a mai da nici un amănunt.

Din alt raport, purtând data de 23 Aprilie 1845, acelaş cârmuitor aduce la cunoştinţa Departamentului din Lăuntru că vr'o zece locuitori din Islaz au plecat din nou la Bucureşti, fără răvaş de drum [1]).

8. *Câştioarele, Vânătorii Mici, Roata, Cutuiu, Bucşani, Bulbucata, Crivedia Mică*, Vlaşca. Vornicia din Lăuntru, cu ordinul No. 1886 din 26 Aprilie 1845 scrie Cârmuirii de Vlaşca că au luat ştiinţa că:

a) In plasa . . . [2]) dintr'acel judeţ, la prea puţine sate se incheie socotelile între arendaşi şi clacaşi de două ori pe an. Invoielile pentru prisoase sunt făcute cu un mic număr de săteni a fiecărui sat, fără a aveă cunoştinţă de ele nici ceilalţi

[1]) *Ibid.*, Pachet No. 762.
[2]) Numele plăşii ilisibil.

www.dacoromanica.ro

săteni, nici proprietarii, nici diregătorii locali şi că darea răvaşelor (chitanţelor) de răfuială nu urmează.

b) La satele Câştioarele şi Vânătorii Mici plata prisoaselor este de 25 lei pentru fruntaşi, de 22 lei pentru mijlocaşi şi de 18 lei pentru acei cu mâinile, fără ca învoiala să fie cunoscută locuitorilor, fără ca ei să aibă trebuinţă de asemene prisoase şi într'o vreme când cei mai mulţi, mai cu samă cu mâinile, nu au nici pogoanele lor cele legiuite. Pentru dijma porumbului li se ieau câte 12 băniţi de pogon şi nu li se ţine în samă toate zilele ce fac în trebuinţa arendaşului.

c) La moşiile Roata şi Cutuiul se ieă dela fiecare clacaş pentru obăcie câte lei 25, pentru ziua de arătură lei 9 şi pentru transport alţi lei 9. Pentru prisoase fruntaşul este dator să taie câte 10 stânjeni lemne în pădure, mijlocaşul 8 şi codaşul 6. Şi osebit de aceasta îi mai lucrează fiecare câte 4 zile cu vitele; toate aceste după o învoială silnică şi nepilduită. Pe doi ani, afară de acel încetat, n'au voit să li ieă dijmă de porumb, zicându-li că o va luă când îi va trebui, urmând asemene şi în anul încetat pentru dijma grâului.

d) La Osebiţii Bucşani se ieă locuitorilor pentru prisoase, fruntaşului câte 40 lei, mijlocaşului câte lei 30 şi celui cu mânile câte lei 15. Apoi fiecare locuitor dă câte 3 găini şi o cloşcă cu pui. Fiecare clacaş mai este dator să cumpere dela arendaş câte două vedre de vin, vadra câte lei 6, suferind şi alte multe năpăstuiri la munca pământului pe sama arendaşului.

e) „La Bulbucata clacaşii plătesc o însemnată sumă pentru locuri de prisos, fără a aveă nici macar acele legiuite."

f) La Crivedia Mică dijma de porumb este de opt băniţi la pogon.

„Din aceste încredinţându-se subiscălitul că este cu totul zădarnic pricina ce l'a îndemnat a vă încredinţă cârmuirea acestui judeţ, care n'a avut alt scop decât singura nădejde că veţi îndreptă acele de mai nainte neorândueli, vă lasă a judecă înşi-vă câtă poate fi a sa nemulţămire văzând lipsa de orice prefacere şi pe locuitori sub aceeaş de atunci apasare.

„Preumblarea ce sunteţi îndatoraţi a face vă lasă toate înlesnitoarele mijloace de a puteă îndreptă şi a face ca legiuirile

www.dacoromanica.ro

şi poruncile stăpânirii să fie păzite cu statornicie şi în toată a lor întindere.

„Luaţi dar cele dă mai aproape măsuri, având toată încrederea că subiscălitului îi este peste putinţă de a mai .uferi neorânduelı de asemenea fire“ [1]).

9. *Cârsteasca şi Cogeasca,* Dâmboviţa. Prin raportul No. 4 din 6 Maiu 1845, cârmuitorul de Dâmboviţa raportează că mergând să cerceteze cele reclamate de locuitorii satului Cârsteasca împotriva arendaşului, a constatat că, in cei trei ani din urmă, arendaşul a împlinit *banii proprietăriceşti* după chipul următor: 105 lei dela fruntaşi, 85 lei dela mijlocaşi şi 65 lei dela cei cu mânile, „afară de alte nepravilnice luări, precum pre larg se arată în înscrisul dă învoială a locuitorilor ce l'au înfăţişat purtând data de 7 Decemvrie“. Voind cârmuitorul a păşi la despăgubirea locuitorilor, adică a face ca arendaşul să restituo pe fiecare an 39 lei fruntaşului, 31 lei mijlocaşului şi 20 lei celui cu mânile, arendaşul s'a opus pretextând că învoiala este făcută cu primirea locuitorilor.

Apoi cârmuitorul voind să li impartă atât pământul legiuit cât şi cel de care aveau nevoie pentru prisoase, arendaşul a voit să li deà într'o parte, iar locuitorii să ieà în alta, pretinzând că ei au făcut cu târnăcoapa locul de arătură ce vor să-l aibă, iar că livezile de fân ce le cer au fost curăţite de ei.

Prin alt raport din aceeaş lună a acelueaş an, acelaş cârmuitor raportează un caz absolut indentic la satele Cogeasca şi Corneştii. Arendaşul ieà clacaşilor, pentru clacă şi obăcie, 96 lei dela fruntaş, 85 lei dela mijlocaş, şi 58 lei dela codaş, iar cârmuitorul, potrivit cu poronca No. 794 a Departamentului, a voit ca arendaşul să-i despăgubească, pe fruntaş cu câte 36 lei, pe mijlocaş cu câte 31 lei şi pe codaş cu câte 13 lei. In amândouă cazurile cere poroncă de urmare dela Vornicia din Lăuntru. Vornicia, prin No. 2104 din 7 Maiu 1845, răspunde 1) că pentru locurile legiuite să se deà locuitorilor cele ce le-au avut din vechime; 2) pentru prisoase se va urmă conform le-

[1]) *Ibid*, *ibid.*

www.dacoromanica.ro

giuirii (?) şi nu se vor îngădui învoiri nepravilniceşti. Cei cu mânile nefiind de crezut că au prisoase, cârmuirea nu va îngădui ca ei să plătească pentru asemenea [1])

10. Din acelaş an (1853), găsim în acelaş dosar o circulară (No. 2214—2230) a Departamentului către cârmuiri alcătuind o aspră dojană că nu privighează cu destulă asprime executarea legiuirilor cari regulează raporturile dintre clacaşi şi proprietari sau arendaşi.

a) Dijma din legiuitele pogoane, nu se ieă pentru fâneţe din zece sau din cinci una în natură, din arături din zece una în natură, ci în bani.

b) Se icâ plată pentru ierbărit şi dela acei cari au un număr de vite pentru care proprietarul este dator să li îndestuleze hrana fără plată.

c) Sub numire de plată de prisoase se îndatorează la osebite răspunderi şi acei din clacaşi ce nu au în fiinţă mai multe pogoane loc de hrană decât acele ce li se cuvin după Regulament.

Orice subcârmuitor în plasa căruia s'ar constată asemene abuzuri va fi negreşit departat din slujbă şi chiar insuş D-l cârmuitor. Chiamă iarăş stăruirea cârmuirilor asupra regulatei încheieri a socotelilor între arendaşi şi clacaşi de două ori pe an, fiind de obşte cunoscut că acelui ce nu va păzi orânduiala aceasta, nu-i se vor ţineă în samă pretenţiile ce le ar face împotriva clacaşilor pentru datorii ce nu se vor puteă dovedi prin încheieri de socoteli [2]).

11. Raportul No. 3.184 din 18 Maiu 1845 al cârmuirii de Dolj începe prin cuvintele: „Răspunsul cinstitului Departament cu No. 2.136 la raportul subsemnatului cu No. 2.465 asupra zilei de plug n'a risipit nici una din îndoielile şi nedumeririle întru cari se află acestă cârmuire, privind cum acea zi se tâlcueşte în felurite chipuri de feluriţi proprietari şi arendaşi, *însă totdeauna spre îngreuiarea ţaranului clacaş*".

Lămureşte apoi cum, în Dolj, clacaşii cu 2 boi trebuesc

[1]) *Ibid., ibid.*
[2]) *Ibid., ibid.*

www.dacoromanica.ro

să se întovărășească 4 sau 5 la un plug și proprietarul sau arendașul îi ține 5 zile în brazdă [1]).

12. *Creţeşti,* Ilfov. La August 1846, clacașii din Creţești reclamă Departamentului pentru a doua oară că, în urma întâii lor jălbi împotriva chipului de dijmuire întrebuințat de arendaș, a venit pomojnicul subcârmuirii și i-a bătut atât pe ei cât și pe alești fiindcă s'au plâns.

Departamentul trimițând în urma acestei jălbi pe un Manolache Zefcari ca să cerceteze, acesta arată că *bataia aleşilor şi a celorlalți săteni nu a fost pentru jalbă ci pentru tăinuirea unei vite bolnave* [2]).

13. *Gruiu,* Ilfov. Din raportul No. 1.899 din 15 Aprilie 1847, rezultă că arendașul moșiei Gruiu din județul Ilfov a luat clacașilor acelei moșii, împotriva condițiilor contractului, drept dijmă pentru pogoanele legiuite, câte 8 băniți știulete la pogon, socotite drept 4 băniți boabe, iar pentru pogoanele de prisos, a luat peste acele 8 băniți încă câte 3 cocoloașe".

La secere, arendașul li-a ținut samă pentru o zi cu mânile numai câte 14—16 parale, sub cuvânt că nu au secerat câte 2 1/2 clăi de câte 26 snopi de 4 palme împrejur, ci numai câte 18—19 snopi [3]).

14. *Mărculeşti, Luciu, Ţândărei, Giurgeni,* Ialomița. Locuitorii acestor sate reclamă Cârmuitorului județului.

„Plecați jăluim cinstitei cârmuiri pentru D-lui Cuconu Iorgu Filip Lenș și D-lui Ghiță Murgeanu, pentru a D-lor neorânduieli ce suferim din partele, adică pentru zilele de clacă ce-i facem Dumisale Parucicului și nu ni le ține în samă după cum le lucrăm".

„1-iu La Strâmba, peste trei gârle, de câteva ori ne-au trecut cu carele și cu boii noștri și i-am arat de fiecare om câte 8 zile și nu ni s'a prins la socoteală macar o zi".

„Al 2-lea. Ne-a luat la Reuciu pe toți, anul trecut și estimpu, cu plugurile noastre, de am arat porumb și meiu, cari am lucrat cu plugurile noastre câte 4 zile și ni s'au prins numai

[1]) *Ibid., Ibid.*
[2]) *Ibid.,* Pachet XXXVI No. 914.
[3]) *Ibid.,* Pachet XLII No. 15.

www.dacoromanica.ro

2 zile, bez 1 zi dusul şi alta venitul a casă, care aceste nu ni s'a prins în socoteală".

„Al 3-lea. La praşila porumbului am prăşit câte 5 zile şi Murgeanul la socoteală ni-au prins numai trei".

„Al 4-lea. La secerea ce am secerat la Renciu, numai două dusul şi venitul ni-a prins, adică două zile, iar alta nimic".

„Al 5-lea. Din poronca stăpânirii fiind trimişi ca să facem pichetul Gâsca şi fiindcă material nu aveam, ne-am rugat de Dumnealui ca să ni deà după această moşie, mai cuviincios. Care ni-a şi dat, îndatorind pe îngrijitor şi plată am plătit pentru 20 maldări nuele şi 100 pari, toţi clacaşii câte 3 lei de toată familia".

„Al 6-lea. Pentru că măcinăm la moara Dumnealui plătim lei 6 de toată familia (bez vama)".

„Al 7-lea. D-lui Niţă Murgeanul când eram în lucru, adică în zile de clacă, nu ne lasă să mai odihnim şi noi, după cum este obiceiul muncitorilor, ci venià şi ne sculà dela masă cu îmbucătura în gură şi din biciu amenințând ca să ne lovească, să ne sculăm mai degrabă să mergem in lucru. Care aceasta nici la Agareni (Turci) n'am pomenit, că ei, deşi erau păgâni, dar dela masă nu ne sculà până ce nu mâncam. Iar Dumnealui, fără suflet, înjurând de sfânta şi de viaţă făcătoare Cruce şi de Dumnezeu, întru cari fiind şi copilaşi la munca Dumisale şi au auzit sudălmile şi înjurăturile, se sculau cu lacrimi pe obraz, plecam la secere fără să fim ascultaţi.

Când venià de luà clacaşi, venià numai noaptea de-i căutà pân case şi pân poduri, socotind că sunt ascunşi, speriind şi fetele noastre şi copiii. Aici mai arătăm şi pă cei bătuţi de Murgeanul: pă Nicolae Brat, Gheorghe Ţuţuianu (l'au bătut de două ori) sub cuvânt că unde este frate-său, să-l ieà la clacă; pă Ioan Picioruş lipsind o zi dela clacă l'au bătut, pă Ioan Dârtanu l'au bătut, pă Petricu Mocanu, pă Grăjdan sin Dobre Prună, care este şi acum bolnav, propuindu-i stăpânu-său simbrioară, pă Mitul Toicea l'au bătut, iar ceilalţi nu se ştie câţi vor fi mai rabdat asemenea necinstea bătăii . . . ."

Moşiile Mărculeşti, Ţândăreii, Luciu şi Giurgenii erau a

www.dacoromanica.ro

Marelui Vistier Filip Lenş. *Aceste moşii erau arendate;* totuş, la 1847, el trimite ca înlocuitor al său pe fiul său, Parucicul (Locotenentul) Gheorghe Lenş care numeşte doi isprăvnicei: Niţă Murgeanu şi Panaitescu şi ei trei împreună săvârşesc un şir de abuzuri. Precum rezultă din jalba de mai sus Gheorghe Lenş, cu toate că moşiile erau arendate mai face şi arături pe sama lui.

De unde contractul cu arendaşul purtă că locuitorii vor întrebuinţă podul făcut de proprietar pe Ialomiţa în schimbul unei plăţi de un sfanţ (2 ½ lei) pe an, Parucicul li impune o dare de 12 lei 30 parale pentru fruntaş, 10 lei pentru mijlocaş, şi 3 lei pentru codaş şi aceste în muncă, în zile cu preţul hotărît după Regulament, silindu-i să iscălească această învoială şi, peste aceasta, i-a îndatorit a face orice reparaţiune trebuitoare la pod, precum şi a da ajutor când se mută podul.

Un articol al contractului îndatoreşte pe arendaş să deă proprietarului ori câte zile ar cere, plătindu-i-le proprietarul după preţurile fixate de Regulament. Folosindu-se de împrejurarea că arendaşul i-a declarat că nu poate să-i deă asemene zile de lucru, sileşte pe locuitori prin bătăi a-i face fel de fel de munci, ţinându-li în samă în loc de trei zile numai una. Aceste fapte sunt constatate la faţa locului de cârmuitorul judeţului, Paharnicul Manolache Grădişteanu.

La acea cercetare, Lenş nu a fost în stare să arăte cârmuitorului izvod de zilele ce-i lucrase sătenii. S'a mai constatat că vitele de pripas se aduc la aria Parucicului unde se globesc după placul acestuia, gloaba fiind totdeauna plătită in muncă după preţul cei convine lui Lenş.

Pentru uscături din pădure sileşte pe locuitorii din Mărculeşti fără deosebire să-i plătească câte 12 lei pe an. Locuitorii din Luciu au fost siliţi să lucreze pentru o datorie veche nesocotită. Iar isprăvnicelul Niţă Murgeanu, pe lângă bătăile sălbatece ce li aplică locuitorilor îşi mai face râs de fetele şi de nevestele lor.

Cârmuirea de Ialomiţa dă în diferite rânduri poronci pentru anularea învoielilor abuzive ale lui Lenş. Se dă poruncă lui Niţă Murgeanu să vie la cârmuire, dar el fuge. In fine, prins şi adus cârmuitorului, este obraznic faţă cu acesta care-i croieşte

www.dacoromanica.ro

câteva beţe la spete. Filip Lenş dă jalbă la Domn şi se trimite o anchetă care constată nu numai că cele denunţate sunt toate adevărate, dar că mai sunt şi alte abuzuri nedenunţate. Se face, la 25 Maiu 1848, anaforă la Domn care pune pe dânsa apostila următoare:

„Deşi suntem cu totul împotrivitor urmărilor celor aspre şi pornit a pedepsi pe acei slujbaşi cari s'ar abate între asemenea urmări, însă văzând purtarea cea netrebnică a acelui Murgeanu către locuitorii aşăzaţi pe moşiile Logofătului Lenş din Ialomiţa şi temeiurile acestor plângeri, nu putem a desaprobă cu totul acea purtare a cârmuitorului, Iar cât pentru punerea la cale a Departamentului a se desfiinţă acele dări pe viitorime, nu este destul, urmând a se despăgubi locuitorii pentru câte nedrepte luări s'au urmat dela dânşii in vremea trecută pentru care se va face cercetare cu scumpătate şi ndestulare".

Bine înţeles că locuitorii n'au fost despăgubiţi, iar Parucicul Lenş erà prea sus pus pentru ca să i se aplice macar un cuvânt de blam![1])

15. *Chiojdenii Mari* Râmnicul-Sărat. La Noemvrie 1847, Clucerul Costache Niculescu, proprietarul moşiei Chiojdenii Mari dă jalbă asupra lui Oprişan Măciucă, subcârmuitorul plăşii Râmnicul din judeţul Râmnicul-Sărat. Acest subcârmuitor, pentru cea mai mică pricină nu trimite la sate „poroncă cu numeraţie" ci „totdeauna dorobanţi cu volnicie şi cu biciul da spinarea ca in vremile trecute, pricinuind spaimă şi cheltuială locuitorilor . . . " In vara anului 1847 slobozindu-se sătenilor din Chiojdeni, pe chezăşia jăluitorului productele pe un an din magaziile de rezervă şi rămânând partea preoţilor nedată fiindcă nu erau întrebuinţaţi, au venit câţiva locuitori din acel sat, cu totul lipsiţi de hrană şi s'au rugat să li deà lor, ca împrumut, acea parte a preoţilor, pe care s'o înapoiască după culesul porumbului, ceeace Clucerul a făcut. Aflând subcârmuitorul despre accasta, „îndată au trimis dorobanţii cu volnicie şi ducând acei locuitori la taht, i-au bătut cât au vrut" . . . „Pă arendaşul

[1]) *Ibid.*, XLV, No. 189.

www.dacoromanica.ro

numitei moşii cu feliuri de chipuri au umblat să-l supere ca să-i găsască pricină să-l jăfuiască" . . . Indeamnă pe locuitori să dea jălbi asupra arendaşului, iar locuitorii nevoind, fiindcă arendaşul „se poartă cu tragere de inimă" către ei, îi caută fel de fel de pricini insultându-l în public. Arendaşul a izbutit să-l îmblânzească puţin numai prin „alte mijloace" despre cari va arată dacă va fi întrebat.

Nişte foşti arendaşi cari au ţinut moşia în anii 1841 şi 1842 venind să reclame nişte datorii din acei ani, subcârmuitorul a împlinit pe locuitori numai după catastiful acelor foşti arendaşi, fără a mai ţineà în samă biletele de răfuială ce le aveau sătenii şi, spre acest sfârşit, orândueşte dorobanţi, bate, închide şi împlineşte, după cum şi în luna trecută, cerând acei arendaşi lei 115 dela un locuitor, anume Vasile Albu, fără de altă dovadă decât catastiful, în vreme ce locuitorul aveà îndestulă mărturie că în leatul 1843 vânduse o păreche boi şi plătise. L'au închis 14 zile, lăsându-l şi muritor de foame, că fiind vremea culesului porumbului şi neavând alt ajutor decât nevasta cu câţiva copii mici, i-au ramas porumbul în ţarină şi l'au mâncat vitele şi cu toate că s'au dus câţiva locuitori la subcârmuitor ca să-l ieà pe chezăşie până îşi va culege porumbul şi se va judecà la tribunal, dar subcârmuitorul n'a vrut să asculte, ci răspuns li-au fost înjurături de cruci şi de icoane, scăpând numai nebătuţi, pentru că cu asemenea blândeţă primeşte pe toţi cei ce au înclinare cu dânsul [1]).

16. *Vintilă Vodă* şi *Săruleştii,* Buzău. In urma poroncii Departamentului din Lăuntru, motivată de jalbele primite dela sătenii satelor Vintiiă Vodă şi Săruleştii, subcârmuitorul plăşii Slănicul, împreună cu un împuternicit al Episcopiei de Buzău, face la Aprilie 1847, o cercetare la zisele sate spre a constatà abuzurile săvârşite de Teofilact, Egumenul mănăstirii Vintilă Vodă, metoc al Episcopiei din Buzău, care Egumen erà totodată şi arendaşul moşiei. Cercetarea constată că Egumenul a împilat pe locuitori cu suma de 5199 lei 10 parale şi anume :

[1]) *Ibid.,* XLV, No. 169.

www.dacoromanica.ro

1284	lei	10	parale pentru piatra adusă de locuitori pentru facerea bisericii, neplătită.
3055	„	20	„ 728 zile cu boi şi 945 zile cu mânile, lucrul bisericei.
363	„	20	„ neţinute în samă la socoteala clăcii.
441	„		pentru 31½ stânjăni lemne făcute în pădure şi scoşi pentru var şi cărămidă.
16	„		ierbăritul pentru vitele ce i li-au ţinut locuitorii moşiei.
31	„		pentru mieii şi lâna de primăvară.
26	„		pentru mieii cari au plătit ierbărit ca şi tomnatec.
17	„		pentru oi.
5199	lei	10	parale peste tot.

Dar locuitorii venind după această cercetare cu jalbe noue, se face o de iznoavă cercetare de însuş cârmuitorul, A. Perdicari, împreună cu locţiitorul Episcopiei de Buzău. In raportul ce-l face cârmuitorul către Departament sub No. 4104, din 27 Iunie 1847, cetim: „am întâmpinat o obştească strigare şi plângere, atât pentru cumplitele cazne şi bătăi ce au suferit dela pomenitul Egumen şi dela rânduitul din parte-i îngrijitor, cât şi pentru grelele năpăstuiri şi asupriri ce li s'au făcut peste dreptele lor datorii, la cari sunt supuşi după condiţiile moşiilor mănăstireşti... am găsit că cu adevărat pomenitul Egumen arendaş, neasămănându-se câtuş de puţin cu cuprinderea acelor condiţii, s'a abătut fără sfială în feliuri de abuzuri şi luări de bani netrebnice, sub deosebite numiri precum: *jirărit*, *muguri*t, primăvărat şi tomnatec de oi, ruşfeturi pentru vite şi locuri de arătură, *havaeturi la pădure,* parale de nume şi altele multe, împovărând, pe lângă toate acestea, de a făcut şi fiecare ocuitor câte trei transporturi cu carul şi câte 15 zile cu mânile, sub cuvânt de ajutor la facerea bisericii de acolo... Transporturile singuri locuitorii, de a lor bună voie s'au făgăduit de mai nainte a le face pentru biserică; iar cu acele zile cu mânile rău şi fără cale s'au împovărat, pentrucă Egumenul a primit dela cassa Episcopiei banii cuveniţi pentru toate cheltuelile ce s'au urmat în această lucrare, şi mai vârtos că clădirea

www.dacoromanica.ro

acelei biserici s'au făcut cu contraccii ce au fost tocmiţi a săvârşi cu salahorii săi".

Suma cu care locuitorii au fost împilaţi se ridică, în urma răfuielii făcute, la 14.479 lei 13 parale peste tot, din cari au hotărît a scădeà 250 icosari nuoi pe cari Egumenul „cunoscându-se vinovat i-a fost lasat la Cârmuire ca să rămâe aparat de această cercetare şi care sumă s'a întors locuitorilor. Pentru banii ce nu au ajuns spre a se despăgubi locuitorii, li s'a scăzut din datoriile de proprietate, rămânând pe deplin achitaţi pe anii 1845 şi 1846. In urmă s'a hotărît ca Egumenul Teofilact să fie expulzat peste graniţă, în Moldova, de unde erà venit. Vedem în urma lui funcţionând pe un Egumen Vavila, iar în urmă sfadă între acesta şi expulzatul Teofilact, care se crede că a găsit mijloace ca să reintre în graţia Chiriarhiei, căci o adresă a Vorniciei Bisericeşti, din 4 Martie 1846, recunoaşte de Egumen pe Teofilact şi nu pe Vavila [1]).

In timpul Domniei lui Barbu Ştirbei, cu toată dorinţa de a pune capăt abuzurilor a acelui Domn, cu toată solicitudinea lui pentru binele clasei ţărăneşti şi cu toate însuşirile lui de administrator destoinic şi priceput, abuzurile nu erau mai mici decât în vremea domniilor anterioare. Iată câteva cazuri din acea epocă.

17. *Fântânele,* Prahova. Locuitorii acestui sat fac cu proprietarul moşiei, Clucerul Ioan Mitescu, reprezentat prin arendaşul Costea Gheorghiu, pe anii 1853 şi 1854, o învoială prin care ieau, pentru ierbăritul vitelor, un suhat pentru care au a plăti lei 2.400, câte 3 găini şi câte 3 ocă fasole de familie şi 30 ocă lapte şi 30 ocă brânză in *deobşte.* Arendaşul folosindu-se de rostirea cam vagă a învoielii *pretinde,* la 1854, *dela locuitori, valoarea a câte 30 ocă lapte şi câte 30 ocă brânză, de fiecare casă,* pe amândoi anii. Cu ajutorul subcârmuirii oamenii sunt executaţi cu dorobanţi prin bătai şi fel de fel de batjocuri [2]).

18. *Brastavăţu,* Romanaţi. La 1855, Cârmuirea de Romanaţi raportează că sătenii de Brastavăţu sunt asupriţi de aren-

[1]) *Ibid.*, Pachet XLIII, No. 75.
[2]) *Ibid.*, Pachet CXLVIII, No. 215.

www.dacoromanica.ro

dași prin faptul că pogoanele ce au muncit arendașului sunt cu mult mai mari decât hotărește legiuirea [1]).

19. *Ghimpețeni*, Teleorman. Stana Văduva din Ghimpeţeni reclamă Domnului, la Maiu 1855, că a fost bătută de proprietar, fiindcă nu a făcut clacă. Făcându se cercetare, se constată că proprietarul a bătu-to fiindcă fusese obraznică, dându-i întâiu singur lovituri, apoi poroncind altora s'o ţie şi s'o bată [2]).

20. *Buciumeni* şi *Creţeşti*, Ilfov. Arendaşul nu ţine clacaşilor zilele in samă, îi bate necontenit şi le ieă dijma, nu cu baniţa, ci cu un coş. Asemene şi la Creţeşti [3]).

21. *Pătroaia*, Dâmboviţa. Din jalba locuitorilor acestei moşii şi din raportul cârmuitorului se constată că arendaşul acelei moşii nu li dă clăcaşilor islazul prescris de legiuire, nu li ţine în samă zilele lucrate, îi dijmueşte nedrept, îi încarcă la socoteli şi-i bate cumplit, începând cu aleşii satului şi cu delegatul rânduit de proprietar [4]).

22. *Galicea Mare*, Dolj. Arendaşul Costache Moscu, care luase moşia Galicea Mare la 1850, puneă pe săteni să plătească pentru prisoase fără a li mai măsură, ci „pe suma ce hotără el". *Când pe pământul arat de locuitori pentru el se făceà roada mai proastă decât pe pământul ce-l lucrau pentru ei, puneà să se facă ispaşă spre a se constată diferenţa de rodire, dând vina pe faptul că sătenii ar fi lucrat mai rău pentru el decât pentru ei, şi împlinind dela dânşii această diferenţă.* Transporturile la Cetate le plăteşte cum voieşte el, nu cum plătesc alţi negustori.

La 1852, a depus condiţiile de învoială şi deşi locuitorii nu le-au primit, ei au fost totuş împliniţi după acele condiţii. Otaşlina de vin i-a pus s'o plătească de două ori. Deşi prin contract se prevede că după ridicarea roadei vitele sătenilor să poată paşte pe toată moşia, arendaşul nu-i lasă să pască până ce nu plătesc prin trierişte cu caii lor la arie. Socotelile lui sunt nedrepte, oamenii veşnic încarcaţi [5]).

[1]) *Ibid., ibid.*
[2]) *Ibid., ibid.*
[3]) *Ibid., ibid., ibid.*
[4]) *Ibid.*, Pachet CXVIII, No. 2.
[5]) *Ibid., ibid.*

www.dacoromanica.ro

23. *Poenari,* Muscel. Se dovedeşte în anul 1858 că Anton Pavăl, arendaşul acestei moşii, a hrăpit locuitorilor din pogoanele lor legiuite curăţite de ei, li-au luat dijma îndoită, dijmuindu-li porumburile numai în Fevruarie, stricându-li-se acel porumb de ploi şi zapadă. După ce li dă islaz răpos, cu colţi de piatră şi înecături de năsip, acoperit cu un crâng des şi în întindere puţină şi mai ţine şi alte vite pe acel imaş, apoi li ieă câte trei ierbărituri. Dijma prunelor n'a vrut s'o ieă la vreme, astfel că prunele stând grămezi s'au stricat. Măsurătoarea a făcut-o cum a vrut, în chitanţe nu li-a trecut banii răspunşi şi munca făcută. Datoriile nedrepte le-a împlinit prin subcârmuitor cu 5 dorobanţi [1]).

Cred că faptele înşirate mai sus alcătuesc o expunere poate necomplectă dar adevărată, luată de pe natură a relelor de cari suferiă ţaranul din Ţara Românească în vremea Domniilor Regulamentare. Ea nu arată toate feliurile de abuzuri ce erau cu putinţă din partea proprietarilor şi arendaşilor, dar văzând cele făptuite ni putem da lesne sama de cele multe ce erau cu putinţă.

Insă ei nu aveau a suferi numai din pricina lipsei de scrupul a proprietarilor şi a arendaşilor, abuzurile slujbaşilor Ocârmuirii, numeroase şi multiple, veniau claie peste gramadă să mai amărască traiul ţărănimii. Am văzut câteva exemple de abuzuri ale slujbaşilor în cazurile expuse mai sus, iată câteva cazuri bine constatate, de Guvern şi de Obştească Adunare în anul 1842, de împilările săvârşite de diferiţi diregători in dauna clacaşilor de pe Domeniul Giurgiu.

Prin Regulamentul Organic se statornicise, precum am văzut, formalităţile ce aveau să le îndeplinească clacaşii spre a-şi strămută aşăzarea dintr'un loc la altul, şi aceste formalităţi erau menite a ingreuiă pe cât se puteă această strămutare, proprietarii având interes ca locuitorii aşăzaţi pe moşiile lor să fie cât se poate de statornici. Acelaş interes îl aveă şi Statul pe moşiile lui, domeniile Brăila, Giurgiu şi Turnul. In sesiunea anului 1842, Obştească Adunare fiind sezisată de faptul că numărul clacaşilor de prin satele Domeniului Giurgiu scădeă în chip îngrijitor în

[1]) *Ibid., ibid.*

www.dacoromanica.ro

urma strămutării lor sau pe alte moşii sau în oraşul Giurgiu sau peste Dunăre, numì o comisiune din sânul ei, însărcinată cu studiarea acestei chestiuni. Comisiunea prin raportul său arată „că pricina strămutării acelor clacaşi de prin satele domenurilor a fost şi este necontenitele abuzuri de asupră-le, cum şi slobozenia dată din partea cinstitului Departament din Lăuntru“ . . . , anexând la raport şi acte doveditoare.

Din aceste acte rezultă că locuitorii domeniului Giurgiu se strămută din cauza greutăţii serviciului de pichetaşi grăniceri şi că autorizaţia de strămutare o capătă toţi cei cu putere dela sameşul de Vlaşca care, în schimb, „ieă dela unii dobitoace, iar dela alţii bani, precum şi alte jafuri spre folosuri şi dărăpănarea interesului Visteriei cât şi a locuitorilor“ [1]).

Se mai constată o mulţime de jafuri din partea funcţionarilor; astfel:

Locuitorii satului Oinacu au fost siliţi de sameş „cu dorobanţi să ducă 15 care fân la poşta Hodivoaea, unde au făcut 4 zile tocmai, atunci când toate bucatele li-au rămas prăpadite pe câmp de vite şi li-au aruncat câte lei 2 de car. Cu dorobanţi i-au îndatorat de au dus la Bucureşti 40 de chile mari de grâu şi li-au dat câte lei 11 de o chilă drept chirie, încă bătându-i şi ei, după ce au zăbăvit două săptămâni, apoi s'au pomenit că li-au scos şi lipsă, în cât nu numai că chiria nu li ajunge ci şi din pungi trebue să scoată ca să plătească lipsa ce li-au scos, după cum îi zoreşte. Că cu dorobanţi şi prin bătăi au fost aridicaţi de au dus ca la 26 stânjăni lemne dela satul Călugăreni la Giurgiu pentru trebuinţa militarilor, şi li-au aruncat de car câte 1 leu la unii, iar la unii nimic, şi au făcut câte 4 şi 5 zile în vreme de iarnă; că au dat 50 ocă unt suptotcârmuitorului de i-a îngăduit pentru linia caselor.

„Locuitorii satului Braniştea . . . prin silă şi cu dorobanţi i-a aridicat şi au dus la Bucureşti 20 de chile mari de grâu, şi după ce au zăbovit o săptămână, li-au plătit câte lei 11 de chilă, năpăstuindu-i încă ca să mai plătească lei 65 pentru 9 baniţe mici de grâu ce zice că li-ar fi găsit lipsă . . . . .“

[1]) D. C. Sturdza-Şcheeanu, *Acte şi Legiuri privitoare la chestiunea ţărănească*, I, p. 374.

www.dacoromanica.ro

„Locuitorii satului Turbatu . . . sunt năpăstuiţi de sameş, care prin siluiri, cu feliuri de asprimi, i-a apucat în vremea Hodivoianului de au plătit dijma grâului şi a orzului de două ori şi i-a luat cu dorobanţi, cu sila, de au dus la Bucureşti 40 chile mari de grâu şi li-a plătit de chilă câte lei 11, şi după ce au zăbovit o săptămână, îi apucă cu năpăstuire ca să plătească şi lipsa ce s'ar fi găsit la Bucureşti . . . ."

Locuitorul Iordan din satul Turbatu se învoise cu zapciul Costache „ca să mijlocească să se mute şi el în oraş, să scape de belele şi pentru osteneala numitului zapciu i-a dăruit o bivoliţă cu puiu fără băni şi una i-a vândut-o cu preţ cât a voit să plătească, şi vede că cărţile de mutare nu i li-a mai scos".

„Locuitorii satului Malu-de-Jos au fost îndatoraţi de au dus la comandirul dela Giurgiu 16 chile mici grâu, cu carele lor şi li-au plătit câte 7 lei de chilă: pe fieşcare an de când se află acel zapciu, au dat 40 ocă de brânză, iar în anul trecut 80 ocă brânză, fără de a li plăti o parâ; că au dat la suptocârmuitor 12 chile orz, ca să-i mai îngăduiască pentru casele de linie; că s'au pomenit cu caprarul zapciului că li aduce bani, zicând că sunt ai ispravnicului, pentru cari bani au făcut 14 chile orz şi li-au plătit câte 12 lei chila, şi au dat şi caprarului doi sfanţihi de s'a milostivit şi i-a lăsat din 18 chile numai pe 14; că au dat lei 215 pe o bivoliţă cu puiu, din bani ce au luat după orz, şi au dat-o suptocârmuitorului, rămâind fără bani şi fără orz; că au dat în anul trecut şi în acel an cu leat 1840 lână ocă 64, fără să li plătească vre-o parâ; că au lucrat la cositul de fân al sameşului 60 oameni în patru zile, adică două zile în lucru şi două zile ducerea şi întoarcerea, fiind departe şi li-a plătit pe două zile câte parale 70, atunci când şi-au lasat fânaţele lor pe câmp; că s'au îndatorat, cu zorul şi bătăi prin dorobanţi, de sameşul, de au făcut treizeci care şi au carat fân la poşta dela Cacaleţi, şi acolo la căpitanul roţii şi în alte părţi, şi li-au aruncat câte 2 lei pentru 3 zile ce au carat; că au arat două chile mari şi le-au sămănat pe sama suptocârmuitorului cu grâu dela dânşii, fără să li deă vre-o parâ, şi altele multe . . . . [1]).

[1]) *Ibid.*, p. 377.

www.dacoromanica.ro

„Locuitorii satului Slobozia s'au îndatorat cu dorobanţi de au arat 4 chile mici grâu suptotcârmuitorului fără de a li plăti; că au dus 15 chile mici orz cu carele lor la militari şi li-au plătit câte lei 7 parale 16, că au dat 30 ocà unt topit la suptotcârmuitor şi li-a plătit câte 1 sfanţ ocaoa, iar ei l'au plătit 3 lei ocaua; că au dat pe tot anul de când se află suptotcârmuitorul câte 30 ocà brânză fără a i se plăti o parà; că au plătit bani pe două trimestruri trecute la suptotcârmuitorul şi li-a dat adeverinţă; că au plătit la suptotcârmuitor lei 200 ai candidatului şi văd că n'a mai venit a li învaţà copiii: „că prin silă au dat zece chile mici orz la suptotcârmuitor şi li-a plătit câte lei 12; că au dat sameşului iarăşi 10 chile orz mici pe acel an şi li s'a plătit tot cu acel preţ; că în anul trecut s'au pomenit că trimite un cal mai mort de slab logofătului lor, ca să-l deà la păşune cu caii lor, care cal înămolindu-se în baltă şi murind, au dus semnele, dar nevoind a-i crede, i-a îndatorat de i-au cumpărat alt cal ales, bătându-i, şi altele".

Spaţiul nu-mi permite să mai citez şi alte exemple, dar cazurile de asemene natură sunt nenumărate. Acei doritori de a le cunoaşte, n'au decât să consulte opisele dosarelor din epoca regulamentară rămase la Ministerul de Interne, vor găsi acolo, în privinţa abuzurilor funcţionarilor un material pe cât de bogat pe atât de variat. Şi nu numai de pe urma funcţionarilor administrativi suferià poporul, acei ai Visteriei şi mai ales justiţia nu se lăsau întru nimic mai pe jos. Aveà parte de dreptate atunci numai acel care erà în stare sau s'o cumpere sau s'o intimideze.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL XII

CLASA STAPÂNITOARE ÎN CURSUL REGIMULUI REGULAMENTAR, RUINA EI ŞI NAŞTEREA UNEI CLASE NOUE

1. Despre boierii cei mari pe cari Regulamentul Organic îi găsì în vârstă coaptă.

Regulamentul Organic a fost triumful oligarhiei şi alcătueşte punctul culminant la care acea oligarhie a izbutit să ajungă. Noua legiuire închezeşluià oligarhiei monopolul puterii politice cu toate foloasele decurgând dintr'insa, alcătuirea exclusivă a Sfatului ţării, slujbe şi foloase de tot soiul, atât licite cât şi ilicite, stăpânirea a mai bine dc o treime din pământul ţării şi munca silită a ţărănimii pentru a le lucrà şi această oligarhie care concentrà în mânile ei atâta putere şi atâtea foloase, se compuneà, în Moldova, de 28 familii, în Ţara Românească de un număr cu puţin mai însemnat. Nu cunosc în istoria Europei întregi nici un exemplu de aşa de mare putere împărţită de un număr atât de mic de oameni.

Printre boierii cei mari cari alcătuiau această oligarhie erau mulţi oameni evlavioşi, iubitori de ţară, buni la inimă, blânzi, drepţi, binefăcători; dar ţineau morţiş la ceea ce numiau drepturile şi *pronomiile* lor pe cari le priviau ca sfinte şi, cu toată dreptatea şi blândeţa lor, abuzau de puterea ce o aveau faţă de acel slab fiind că astfeliu erà obiceiul şi pentru că este firea omului să abuzeze de puterea lui de câte ori nici o stavilă nu este pusă acelei puteri.

Cutare boier mare din Moldova, pe care l'aş puteà numi, bun şi drept, pe lângă că făcuse însemnate daruri Casei Sfântului Spiridon din Iaşi, pe lângă că hrănià cu cheltuiala lui pe mulţime de vadane şi de oameni nevoieşi, atât în Iaşi cât şi

www.dacoromanica.ro

pe moşiile lui, înzestrà în fiecare an câte două-zeci şi patru de fete sarace, dăruind fiecăreia, ca să-i ducă zestrea acasă, câte un car cu patru boi aleşi de mire dintre cirezile sale. Acelaş boier ţineà pe socoteala lui, în şcoli înalte din străinătate, trei fii de boierănaşi sau de vechili ai lui [1]). Totuş el fù poate potrivnicul cel mai învierşunat al lui Kisselev când acesta voì să modifice în chip mai prielnic ţaranilor dispoziţiunile textului primitiv al Secţiei VII a Capitolului III din Regulament, şi nime nu susţinù în Adunarea de Revizie şi în Obştească Adunare cu atâta indârjire pretenţiunile boiereşti la indemnizaţia pentru scutelnicii oborîţi.

Pentru a puteà înţelege asemene anomalie: oameni buni şi blânzi împilând şi brutalizând fără nici o dreptate pe acel slab şi râpindu-i dreptul lui, trebue să ne pătrundem de două fapte.

Nimic nu puteà să fie mai străin de boierul cel mare din vremea anteregulamentară decât concepţiunea legii, a unei legi aceeaş pentru toţi, care nu poate să fie înlăturată sau siluită de nime ori cât de puternic ar fi. Nu domnise doară în ţările noastre nici odată legea în înţelesul ei adevărat, ci totdeauna numai arbitrarul celui puternic. Această domnie a arbitrarului nu încetase nici macar pentru o clipă, ea se făcuse tot mai mare cu cât obştia slăbise, sub dânsa trăise strămoşii, moşii şi părinţii boierului dela 1830, sub dânsa se trezise şi el. Sub acea domnie, a arbitrarului, voinţa puternicului n'aveà frâu, ea erà lege pentru acel slab. Boierul chiar bun şi blând erà om şi ca atare aveà ceasurile lui de mânie sau de toană, erà înşelat sau zidărit de acei care-l înconjurau şi acel neputincios, nefiind ocrotit de lege împotriva acelor toane, a acelor ademeniri, trebuià să plece capul şi să sufere în tăcere şi nedreptăţile şi împilările şi brutalităţile pricinuite de ele.

Apoi, în urma împrejurărilor politice în cari trăise ţara, în urma nestatorniciei, a neorânduielii, a schimbărilor necontenite, a neştiinţii cumplite, nu mai ştieà acuma nime cu preciziune până unde merg drepturile stăpânului, care este punctul în care ele calcă peste acele ale săteanului. Cine îşi mai bateà

[1]) Tus trei au ajuns la demnităţi înalte între 1860 şi 1870.

www.dacoromanica.ro

atunci capul cu adunarea hârtiilor vechi împrăştiete peste toată ţara pentru a lumină cu cuprinsul lor starea drepturilor fiecăruia.

Cultura boierilor erà aproape nulă; toţi ştiau greceşte, obişnuit *aplà,* mult mai rar *elenicà,* unii ştiau puţin nemţeşte, apoi, mai mulţi emigraţi venind în urma Revoluţiei franceze în ţară, limba franceză începuse a se răspândi printre tineret, iar bătrânii o cunoşteau puţin. Foarte mic erà numărul acelor în a căror case se găsià vre un început de bibliotecă.

Boierii cei bătrâni erau oameni strângători şi cari aveau o ordine minunată în afacerile lor; posedăm din vremea anteregulamentară numeroase condici cuprinzând veniturile şi cheltuielile mai multor boieri mari cari, pe lângă ca ni dau o mulţime de amănunte asupra traiului lor şi asupra valorii de pe acea vreme a lucrurilor, ni arată ordinea minunată care domnià în casele boiereşti. Viaţa materială îi costà prea puţin, căci aduceau dela moşiile lor grânele, verdeţurile, fructele, vinul, păserile, mieii, berbecii, porcii, vânatul, fânul, paiele trebuitori pentru hrana lor şi a mulţimii care trăià pe lângă ei, a caselor şi a grajdiurilor lor şi lemnele pentru încălzit. Transportul acestor provizii erà făcut de ţaranii deosebitelor moşii în socoteala boierescului. Ca slugi aveau mai cu samă ţigani robi cărora nu li plătiau leafă, caii de trăsură şi de călărie îi luau din herghelliile lor. Scoteau bani din pungă numai pentru băcălii, îmbrăcăminte, petreceri şi învăţătura copiilor.

Căci trebuie să recunoaştem că acei boieri lipsiţi de cultură îşi dădeau foarte bine samă de trebuinţa învăţăturii pentru copiii lor. De pe la începutul veacului XIX, îi vedem ţinând în casele lor profesori străini, nemţi sau francezi, mai ales francezi, cărora li plătiau lefi bune pentru a învaţà pe fiii lor. După pacea dela Adrianopol, fiii de boieri români cari până atunci frecuentase Universităţile străine numai în chip excepţional, încep a merge în deobşte să-şi desăvârşască studiile in Germania sau în Franţa.

Merseră în această privinţă chiar mai departe; nemulţămindu-se să subvie numai la învăţătura în străinătate a copiilor lor, ei trimiteau uneori sau odată cu acei copii sau deosebit, dar tot pe cheltuiala lor, pe fiii boierănaşilor protejaţi de

www.dacoromanica.ro

ei, pe acei ai vechililor, ai vatajilor, şi ai logofeţilor cari îi slujise cu credinţă.

Afară de prea puţine excepţiuni, boierii cari erau oameni maturi la 1830 pastrară obiceiurile de ordine şi de cumpăneală în cheltuieli urmate până atunci. Cheltuielile de traiu se mai ridicară, luxul din oriental ce era se europeaniză, se cheltuiră sume mari cu clădirea de curţi mari şi de grădini frumoase la ţară, se făcură oareşicari călătorii costisitoare la băi sau prin capitalele Europei, dar veniturile moşiilor crescând răpede, împătrindu-se şi încincindu-se în câţiva ani, putură lesne să poarte povara acestor cheltueli făcute cu măsură. Boerii pe cari Regulamentul îi găsise în vârsta coaptă muriră aproape toţi cu averile moştenite dela părinţi nu numai întregi dar chiar sporite.

Prea puţini dintr'inşii stăpâniţi de patima cărţilor sau îmbataţi de plăcerile noue de cari dăduse prin ţările din Apus, săracise sau erau aproape de ruină, sdrobiţi sub povara datoriilor.

Boierii cei bătrâni căutau moşiile lor *băbeşte,* după cum apucase dela părinţii lor, numai cu deosebirea că arau şi samanau neasămănat mai mult. Inovaţiuni nu făceau şi expuneau capitaluri neînsemnate pentru căutarea moşiilor. Mulţămit boierescului afacerea era profitabilă şi fără risic.

O creştere greşită făcuse din boierii bătrâni nişte oameni vanitoşi şi foarte accesibili măgulirii. Fiecare boier mare era încunjurat de o mulţime de clienţi şi de protejaţi: boieri mai mici, boierănaşi, mazili, slugi vechi, unii trăind numai din favoarea lui, alţii căutând acea favoare pentru a capată slujbe grăsişoare, *gheliruri* folositoare, ocrotire împotriva vre unui duşman, ajutor spre a-şi puteă mulţămi poftele, sprijin la judecăţi. Toată această lume cunoscând slabăciunea boierului, îl măgulià care de care mai tare, îi pândià dorinţile pentru a le satisface cât mai curând, ori de ce natură ar fi fost; între ei era o întrecere pentru a dobândi cât mai mul: din favoarea stăpânului.

Când acel stăpân era în stujbă, cea dintâiu grijă a lui era punerea în pâne a protejaţilor, destribuindu-li toate slujbele subalterne cari atârnau de dânsul. Când nu era în slujbă, o mare parte a vremii lui erau întrebuinţată în ţesutul unor intrigi menite a-l readuce în slujbă. Printre acei boieri nu lipsiau oameni cari intrau în slujbă nu numai pentru a-şi mulţămi

www.dacoromanica.ro

vanitatea şi a răsplăti pe acei ce-i măgulise, dar şi pentru a-şi spori avereà (doar exemplul venià de sus): ei vindeau dreptatea, vindeau slujbele, vindeau întreprinderile. Dar nu se poate tăgădui că pe lângă aceştia erau mulţi oameni a căror mâni, curate la intrarea în slujbă, rămâneau tot atât de curate şi la ieşirea lor dintr'însa. Din nenorocire însă, mulţi dintr'înşii erau încunjuraţi de o droaie de ciraci (protejaţi, clienţi), cari *se chivernisau* fără ruşine şi ştiau cum să astupe ochii şi urechile stăpânului bun ci cinstit, dar slab în faţa măgulirii.

Cu toţiii îşi iubiau ţara, dar la cei mulţi această iubire de ţară nu treceà peste orizontul îngust ce-l apucase dela părinţi: binele ţării erà mai ales binele boierimii. Doriau ca ţaranul să aibă hrană îmbielşugată, locuinţă bună şi haină curată pentru el şi ai lui, dar nu-i duceà mintea că, pentru binele ţării, trebue ca poporul să s'îmbogătească şi să se ridice. Obişnuiţi de atâta vreme cu starea smerită a ţării, cei mulţi din ei nici nu se gândiau ca i se poate croi o soartă mai bună, mai cinsteşă. Un mic număr din ei pricepeau însă ideea de neam; ei vorbiau de pe atunci de unirea Principatelor.

Dar aspiraţiunile lor naţionale nu mergeau până la nepasare pentru interesele lor. Nu trebuie să ne îndoim că, dacă ei nu s'ar fi încăpăţînat precum se încăpăţinară spre a pastrà şi chiar a sporì nişte privilegii cari, în cea mai mare parte se sprijiniau numai pe abuz şi nu s'ar fi lăcomit să stoarcă din raporturile dintre dânşii şi ţarani încă mai mult decât prin o serie de uzurpări storceau până atunci, ei ar fi putut obţine dela Kisselev, sub punctul de vedere al desvoltării naţionale, mult mai mult decât au obţinut.

S'a făcut mult caz de iubirea pentru Ruşi ce o aveau bătrânii boieri, şi li s'a făcut un capăt de învinovăţire din cauza plecării lor la toate voile Rusiei. Acele simţiminte erau cu totul fireşti. Nu erà cu putinţă ca ţările române, reduse la cea mai ticăloasă stare de slăbăciune, strivite, exploatate şi siluite de groaznicul arbitrar al Turcilor, să nu privească ca mântuitoarea lor firească pe puternica Impărăţie, de o lege cu ele, care prin biruinţile ei necontenite redusese cu desăvârşire puterea păgânilor asupritori şi acuma, în urmă, curăţise ţărmul de miază noapte al Dunării de garnizoanele turceşti, scapase aceste ţări

www.dacoromanica.ro

de birurile necontenite, nesfârşite şi nemărginite ce li impupuneau Turcii, li închezeşluise Domnia pământeană, slobozenia comerţului şi a navigaţiunii pe Dunăre. Cunoscând slăbăciunea cumplită a acestor ţări, boierii, nu puteau să caute sprijin decât în ajutorul puternic al Rusiei. Faţă cu asemene împrejurări nu este de mirat că, când s'a tratat noua alcătuire ale ţării, ei nu au îndrăznit să se opună năzuinţilor cotropitoare ale Rusiei şi amestecului nejustificat a acelei Impărăţii în trebile ţării. Noua alcătuire, rea cum era, alcătuia doară un progres destul de urieş faţă cu starea de lucruri în fiinţă cu patru ani nainte. S'a zis ca boierii nu aveau încredere în puterea de viaţa a poporului român, că nu credeau în viitorul acestor ţări. Invinovăţirea poate să fie întemeietă în cât priveşte obştia lor; dar proiectele de constituţie ale lui Dumitrache Sturdza şi ale *cărvunarilor* lui Ioniţă Sturdza, năzuinţile unioniste ale lui Iordache Catargiu şi a altora dovedesc că atât simţimântul naţional cât şi încrederea în viitor erau departe de a fi străine multora din ei.

Regulamentul Organic făcuse lat de tot hogaşul care începuse, de o jumatate de veac, să despartă cele două fracţiuni ale clasei stăpânitoare. In mica boierime, cum i se zicea, umilită, despreţuită, nedreptăţită de cea mare, asimilată cu slugile ei cari adesea capatau *pitace* de ranguri la cari nici nu puteau visă mulţi boierănaşi ai căror strămoşi îşi văzuse ocinile întărite de Muşatini şi de Basarabi, dar neputincioasă faţă de potrivnicii ei, se stârnise o ură cumplită.

Dacă boierii cei mari ar fi fost mai luminaţi şi mai prevăzători, departe de a instrăină de dânşii pe nişte neamuri ai căror moşi şi strămoşi fusese în curs de veacuri priviţi ca semeni de moşii şi strămoşii lor şi cu cari aveau legături de rudenie, iar fi privit ca fraţi, ar fi făcut cauză comună cu dânşii şi ar fi căutat să închege macar rămăşiţile vechei clase stăpânitoare, o asemene alcătuire, cuprinzând jumatate din stăpânirea teritorială a ţării şi toată inteligenţa ei, ar fi opus năzuinţilor democratice cari se manifestară în curând o impotrivire ce cu greu s'ar fi putut birui. Mare a fost greşala făptuită astfel de boierimea cea mai împotriva propriului ei interes, dar binecuvântate pentru naţiunea română fost-au urmările ei.

www.dacoromanica.ro

2. Despre noua generaţiune boierească. Ruina boerimii celei mari.

Sub această denumire cuprind atât pe boierii cari erau vrâstnici dar încă tineri la 1836, cât şi pe acei cari ajunseră la vrâstnicie înainte de sfârşitul Domniei lui Mihaiu Sturdza.

Acei dintâi fusese învaţaţi în ţară de dascali străini, mai adesea francezi, făcuse aproape toţi călătorii în străinătate, lepădase portul oriental şi se îmbracase în haine europene, iar cei de ai doilea, învaţaţi şi ei în ţară de dascali străini, fusese trimişi pe la şcolile înalte din Germania şi din Franţa spre a-şi desăvârşi învăţătura. Dacă dascalii străini li inoculase mai multă sau mai puţină cultură, după cât ştiau ei şi după cât şcolarii erau susceptibili să înveţe, ei nu putuse să li deà decât puţină *creştere;* creşterea lor erà încredinţătă, ca şi acea a părinţilor lor, mai cu samă slugilor din casă, adică robilor ţigani. O asemene creştere nu puteà să fie decât deplorabilă. Tinerii moldoveni şi munteni cari merseră să-şi desăvârşască învăţătura în străinătate erau nişte mici orientali în toată puterea cuvântului, mânjiţi cu prea puţină spoială europeană. Ei erau nişte naturi vergine, cu desăvârşire stăpâniţi de patimile şi de instinctele lor: nu ţiganii robi ar fi putut să-i înveţe a le stăpâni. Dând de farmecul vieţii europene şi de plăcerile ei, gustară dintr'însele cu o adevărată lăcomie de sălbateci: cei mulţi s'întoarseră în ţara fără diplome, dar cu datorii şi cu o sănătate dărăpănată, cu nişte pofte a caror mulţămire ar fi cerut averi neasămănat mai mari decât acele ce le aveau.

Din norocire mai aduseră cevà cu dânşii: conştiinţa de neam şi dorul de a-şi desrobì ţara. Nepoţii boierilor cari rugase pe Ecaterina să ieà ţările noastre sub sceptrul ei se întorceau în ţară cu totul câştigaţi ideilor liberale şi naţionaliste cari înflăcărau pe atunci tineretul din întreaga Europa apusană. Se întorceau hotărâţi să schimbe soarta ţării şi a neamului lor, să le puie pe treapta ţărilor de unde veniau. Găsiră în ţară un număr de boieri bătrâni, plini şi ei de iubirea de ţară şi de neam, gata să sprijine năzuinţile lor.

Acei din tinerii boieri ai acelei generaţii, cari dintr'o împrejurare sau din alta nu fusese trimişi la şcolile din străinătate,

www.dacoromanica.ro

își capatase învățătura în niște școli particulare deschise de curând în țară și dela dascali aduși din străinătate sau veniți din Ardeal. Aceste școli, frecuentate și de tinerii boerimii mici nu rămâneau nici ele neinfluențate de spiritul timpului. Contactul între tinerimea care rămăsese în țară și acea care se întorsese din străinătate avù drept urmare o desăvârșită nivelare a ideilor: cu toții erau naționaliști și, până la un oareș care punct, liberali.

Dar dacă atingerea cu civilizația apusană luminase iubirea de țară înăscută într'înșii și, dărâmând mărginile înguste cari o comprimau, deșteptase într'înșii ideea de neam, ea fu fatală pentru starea lor materială. Plăcerile ce le gustase în străinătate îmbatase pe aceste firi nedeprinse cu ele și mai ales nedeprinse a se stăpâni: nu se mai putură lipsi de dânsele. Pe lângă desele călătorii ce le făcură în străinătate, cheltuind cu acest prilej în chip domnesc, împărtășindu-se cu plăcerile cele mai scumpe, voiră să ducă în țară acelaș traiu care-l duceau în străinătate familiile nobilimilor de acolo, cu stări întemeiate de veacuri. Ei găsise într'adevăr averi mari teritoriale făcute de părinți și de moșii lor, dar cari erau departe de a da venituri în proporție cu întinderile lor. Aceste venituri nu puteau să ajungă pentru a acoperi cheltuielile nebune făcute cu prilejul călătoriilor în străinătate, hainele și objectele scumpe aduse din străinătate cu prețuri mărite și prin costul transportului și prin câștigul nemăsurat al vânzătorului, trăsurile aduse din Viena și din Londra, masa peste samă de bogată, tot traiul luxuos și, mai ales, desordinea și risipa cari erau semnul distinctiv al nouei generații.

Pe cât de cumpătați, de plini de rânduială, de strângători fusese bătrânii, pe atât de răi gospodari și de risipitori erau fiii lor. La aceste cusururi trebue să mai adăogim și patima cărților, căreia o mare parte din membrii nouei generații îi căzuse jertfă.

Văzând că veniturile lor li ajung și că fiecare an ei se îngloată din ce în ce mai tare în datorii contractate cu ipotecă la Jidovii de a-pururea la pânda unor afaceri folositoare, cei mulți din boierii moldoveni, pentru a și mări veniturile, se apucară de plugărie chiar pe moșiile ce până atunci le dădeau în arendă. Dar împinși de reminiscențele ce le aveau din timpul petrecerii lor în străinătate mulți din ei nu voiră să mai

www.dacoromanica.ro

urmeze cu plugăria *bătească* a părinţilor. Vechilii de moşii cei vechi, afară de puţine excepţiuni, fură daţi afară şi înlocuiţi prin aventurieri străini, Nemţi şi mai adesea Leşi, cari ştiuse să convingă pe uşuratecii lor stăpâni că vor face să iasă pârae de aur din moşiile lor. Aceşti străini erau sau cu totul fără cunoştinţi agricole sau, dacă se îndeletnicise mai înainte, în ţara lor, cu plugăria, acea plugărie eră cu totul deosebită de acea ce se făceà în ţara noastră. Stăpânii avură a plăti, nu numai lipsa lor de experienţă ci şi acea a nouilor vechili. Apoi aceşti străini erau în deobşte cumplit de aspri către ţaranul român, pe care îl priviau ca pe o vită şi prea adesea îl împilau şi îl jăfuiau în chip neomenesc, mai mult în folosul lor personal decât în acel al stăpânului. Am aratat mai sus ce făcuse vechilii leşi ai lui Beizadea Grigorie pe moşiile mănăstireşti dela munte.

Indemnaţi de vechilii lor, boierii începură a cumpară, pe lângă multe trebuitoare, şi o mulţime de material netrebnic dar costisitor, începură să bage în moşii capitaluri însemnate împrumutate dela Jidovi pe ipotecă şi cu dobânzi grele. Viaţa lor risipitoare nu numai că-şi urmă în acest timp cursul, dar risipa se făceà mai mare. Boierii scontau valoarea grâului lor nerăsărit. Călăuziţi de un optimism orb şi în prada unor iluzii nebune, socotiau la începutul anului cât puteà să li deà recolta de abià pusă în pământ, sprijinindu-şi totdeauna socoteala pe rodirile cele mai mari, împrejurări potrivnice neintrând de loc în socotelile lor. Apoi se angajau orbeşte în cheltuieli şi împrumutau bani pentru a-şi mulţămi poftele şi toanele cu credinţa că recolta viitoare îi va pune în stare să le achite cu uşurinţă.

Această socoteală ieşià mai totdeauna rău. Chiar când pânea se făceà cu îmbielşugare, cheltuielile mari pricinuite de o gospodărie fără socoteală, risipa şi furăturile vechililor absorbase cea mai mare parte din venit. Totuş stăpânul nu întrebuinţà sumele încasate pentru a achità macar dobânzile datoriilor lui, ci le întrebuinţà în cheltuielile lui obişnuite pe cari nici gândià să le micşoreze. Cu acest sistem de cheltueli nemăsurate, îmbinate cu o deplorabilă administraţie a moşiilor, nu este de mirat că acei din boierii moldoveni cari ajunsese la vrâstnicie la începutul regimului regulamentar să fi fost ruinaţi cu treizeci de ani mai târziu. Dacă cei mulţi din ei îşi mai pastrau moşiile

www.dacoromanica.ro

la 1864, aceste moşii erau în deobşte atât de ipotecate în cât în realitate ele aparţineau mai mult creditorilor jidovi decât boierilor. Boierimea când se luptă împotriva lui Cuza pentru pastrarea privilegiului puterii politice îşi pierduse de fapt averile.

In Ţara Românească boierimea, mai ales acea mare, nu fusese obişnuită să trăiască la ţară, eră cu totul străină de plugărie şi neînvăţată cu dânsa. Tânăra generaţie de boieri munteni îşi îndreptă şi ea paşii pe povârnişul care duce la pierderea averilor, dar averile lor erau mai mari decât acele ale boierilor moldoveni şi nici odată nu li trecù prin gând să facă plugărie întinsă pe socoteală lor. Urmarea fu că ei îşi pastrară averile timp mai îndelungat decât Moldovenii.

3. Boierimea cea mică.

Cultura boierimii celei mici eră încă mai slabă decât acea a boierimii mari; puţini dintr'înşii învaţase ceva carte grecească, numai un număr cu totul infim rupeà nemţeşte sau franţuzeşte. Ea aveà toate cusururile boierimii celei mari, exagerând chiar pe unele din ele; faţă de cei mici eră mai nemiloasă şi mai lacomă; mai slabă decât boierimea cea mare, şiretenia şi prefacerea erau poate mai desvoltate la dânsa. Dar, pe de altă parte, eră mai puţin înstrăinată de popor; de oarece se amestecase mai puţin cu Grecii, înrâurirea acestora asupra ei fusese neasămănat mai mică. Iubirea lor de ţară, deşi strâmtă şi neluminată, eră sinceră; simţimântul de neam eră în deobşte mai desvoltat la ei.

Boierii cei mici erau şi mai cumpăniţi în obiceiurile şi în cheltuielile lor decât acei mari; economia la dânşii se apropià de sgârcenie. N'aveau absolut nici o idee de lux, trebuinţile lor erau cât se poate de modeste. Ei se mulţamiau să trăiască aproape exclusiv din productele în natură a moşiilor lor; vindeau cât mai multe din acele producte puteau, vârau cât mai mulţi bani în pungă şi scoteau câte un leu dintr'însa numai din când în când.

Faţă de ţărani erau neasămănat mai lacomi, mai împilă-

www.dacoromanica.ro

tori şi mai lipsiţi de scrupule decât boierii cei mari, îi năcăjau cu o mulţime de chiţibuşuri la cari cei dintâi nici nu se gândiau. Găsindu-se în atingere mai directă cu ţaranul, fiind mai aproape de el, jugul lor era mai greu, căci îl apasă în toate zilele, fără răgaz.

Ca şi boierii cei mari, boierii cei mici dacă erau inculţi înţelegeau preţul ce trebuiă să-l aibă cultura pentru copiii lor. Câţiva din ei făcură jertfe însemnate în proporţie cu averea lor pentru a-şi trimite fiii în străinătate, mulţi îi trimiseră să înveţe în aceleaşi şcoli din ţară în cari învaţau copiii boierilor celor mari.

In Moldova, boierii cei mici se grăbise să s'adune împrejurul lui Ioniţă Sturdza, întâiul Domn pământean de care se bucură ţara după lungul şir al Domnilor fanarioţi. Domnul care avuse legături cu mulţi din ei încă înainte de Domnie se încunjură cu ei, spre marele năcaz al boierilor celor mari, rămaşi din această pricină în surgun de bună voie la Cernăuţi şi cari dăduse partidului boierilor celor mici, cari încunjurase pe Domn, porecla de partid al *ciocoilor*. Acest partid călăuzit de Iordache Catargiu, un boier de mâna întâia, care se alipise lor şi de Spatarul Draghici, alcătuise proiectul de constituţie în 77 articole care fu supus Porţii şi care era mult mai înaintat decât acel al ocârmuirii „republiceşti" alcătuit altă dată de Dumitrache Sturdza procurând partidului care-l dăduse la iveală noua poreclă de *partid al cărvunarilor*.

Supararea lor fù mare când aflară ce parte a leului îşi croise boierii cei mari în noul aşăzământ al ţării, atât de mare încât ei, cu toată ocupaţia rusască, se pregătiră *să se rocoşască*. Kisselev prinzând de veste, arestă pe capii lor ceeace puse in aparenţă capăt agitaţiei. Zic în aparentă, de oarece este probabil că mişcărea ţărănească din primavara anuui 1831 trebuie pusă în legătură cu acea a boierilor celor mici şi că ei necutezând să se mai mişte după arestările făcute de ocârmuire, dădură vânt ţaranilor. Nemulţămirea lor nu era potolită nici în primii ani ai Domniei lui Mihaiu Sturdza, precum dovedeşte complotul lui Leontie Radu, în care se găsiră implicaţi atâţi boieri de mâna a doua, de boierănaşi şi de mazili.

Boierimea cea mică hrăniă în privinţa Rusilor aceleaşi

www.dacoromanica.ro

simţiminte ca şi boierii cei mari: Rusia erà puterea cea mai mare din lume, iubiau pe Ruşi fiind că erau şi ei creştini pravoslavnici şi mântuise ţara de Turci.

4. Boierimea şi mişcarea de redeşteptare.

Regimul Domniilor regulamentare şi abuzuriîe la cari dădeà loc aveà potrivnici, pe la 1845, următoarele elemente:

a) O parte din boierii mai bătrâni cari erau pătrunşi de idei naţionaliste şi desgustaţi de abuzurile regimului în fiinţă;

b) Aproape toată generaţiunea tânără a boierimii celei mari, atât acei cari fusese la şcoli în străinătate cât şi acei rămaşi în ţări; şi unii şi alţii erau câştigaţi de curentul ideilor naţionaliste şi generoase, atât de puternic atunci în Europa întreagă;

c) Aproape toată boierimea mică, acei bătrâni fiindcă rana făcută de Regulament şi amorului lor propriu şi intereselor lor rămăsese vie şi usturătoare, acei tineri, din cari mai mulţi fusese în străinătate, fiindcă erau şi ei însufleţiţi de ideile noue:

d) Toţi privilegiaţii nemulţămiţi de regimul în fiinţă fiindcă nu li satisfăcuse poftele şi nu li dăduse vre-o atenţiune.

Mişcarea avù un caracter cu totul deosebit în fiecare Principat.

In Moldova ea fù excluziv opera boerimii. Programul de reforme ce capii mişcării voiră să-l impue lui Mihai Sturdza nu numai că nu cereà, dar nici macar nu năzuià la desfiinţarea desăvârşită a Regulamentului, căci punctul întâiu cereà „sfânta păzire a Regulamentului în tot cuprinsul său şi fără nici o răstălmăcire". El se mulţămià cu aplicarea cinstită a acelei legiuiri şi cu oarecari modificări de detaliu. Acest program, afară de ultimele două puncte[1]), puteà să fie încuviinţat chiar şi de consulul rusesc. Mihaiu Sturdza gândià altfel, el arestă pe toţi acei cari luase parte la mişcare.

Poporul rămase cu totul indiferent, capii mişcării nici nu se gândise să se puie în legătură cu dânsa, să-l trezească din

[1]) Desfiinţarea censurii şi formarea gardei cetăţeneşti. Vezi programul în: *Anul 1848 în Principatele Române*, I, p. 176.

www.dacoromanica.ro

amorţirea în care se află. Punctul al 4-lea din manifest cereà: „Grabnica îmbunătăţire a stării locuitorilor săteni, atât în relaţia lor cu proprietarii moşiilor, cât şi în acelea cu cârmuirea...", dar cu bună samă că acei cari înscrisese acest punct în programul lor ar fi fost foarte neplăcut surprinşi dacă li s'ar fi cerut să-l desvolte şi să intre în amănunţimile îmbunătăţirilor ce cereau. Cu zece ani mai târziu tot încă nu erau lămuriţi asupra acelor îmbunătăţiri; putem fi siguri că şi în această privinţă ei se gândiau numai la aplicarea cinstită a dispoziţiilor regulamentare.

Boierii cari făcură mişcarea dela 1848 în Moldova erau în realitate numai nişte diletanţi în conspiraţie şi, în fundul inimii, nişte conservatori convinşi de sfinţenia drepturilor lor faţă de săteni, dar ei erau totodată oamenii cu inimile sus puse, suflete generoase. Lovind în abuzurile făptuite de ocârmuirea lui Mihaiu Sturdza, loviau totodată în putinţa lor de a abuzà fără teama unei osânde, căci această putere, după Regulament, aparţineà excluziv Domnului şi boierimii celei mari şi fusesc de veacuri privilegiul lor cel mai de preţ. Punctele conţinute în manifest erau de altmintrelea numai un minimum, un provizor cu care se mulţămiau pentru moment capii mişcării, dar în realitate cu toţii ţintiau la stabilirea unei ocârmuiri constituţionale, după modelul celor în fiinţă în unele state din Apus. Ţintiau deci de fapt la oborârea tuturor privilegiilor ce părinţii lor le înscrisese cu atâta grijă în aşăzământul regulamentar.

Erau nişte naţionalişti convinşi şi inflăcăraţi: mişcarea pentru Unire îi găsi aproape pe toţi strânşi sub steagul ei, lupta cea grea fu dată în Moldova de dânşii.

In Ţara Românească boirimea mare se ţinù mai departe de mişcarea dela 1848, care fù călăuzită mai cu samă de elemente mai apropiete de popor, boieri mici şi oameni noui: oamenii cu nume mari boiereşti cari luară o parte activă la ea se numără pe degete. Ea fù mult mai bine pregătită şi, mai ales, conducătorii avură grijă să facă pe popor partaş la dânsa, făgăduindu-i ruperea legăturilor de robie înfiinţate de Regulament şi stăpânire desăvârşită peste părticica lui de pământ. Nu încape îndoială că dacă ţara ar fi dispus atunci de arme şi de muniţiuni, poporul însufleţit de o asemenea perspectivă ar

www.dacoromanica.ro

fi luptat cu cea de pe urmă înviersunare pentru a face ca ea să nu dispară, ci să devie o realitate.

Cu mult mai îndrăzneţi, cu mult mai înaintaţi în ideile lor, acei cari se găsiau în capul mişcării din Ţara Românească, nu se mulţămiră a cere aplicaţia lui cinstită, întâia lor grijă fu să-l oboare, fapt care fu plin de urmări folositoare pentru viitorul imediat al acestor ţări.

5. Naşterea unei clase noue.

In amândouă ţările se născù, în cursul epocii regulamentare, o clasă nouă. Ea erà alcătuită cu privilegiaţi noui, făcuţi cu duiumul prin favoarea Domnilor şi a boierilor şi din oameni îmbogăţiţi ieşiţi din clasele neprivilegiate. Cea dintâiu categorie mai ales erà număroasă.

Se ştie că cu toată interzicerea cuprinsă în articolele 399 şi 400 ale Regulamentului Organic, Domnii urmau, mai ales în Moldova, să hărăzească *pitace* de boierie, fără ca acel care beneficià de o asemene hărăzire să fi îndeplinit într'adevăr slujba căreia corespundeà titlul hărăzit. Se boieriau astfel sau se înalţau în ranguri sute de oameni fără alt titlu sau alt merit decât favoarea Domnului sau a vre unui boier influent. Sub Mihaiu Sturdza, darea de *pitace* de boierie erà o monedă des întrebuinţată pentru a cumpărà voturi la alegerile pentru Obştească Adunare, la cari cutezau să se prezinte *bonjouriştii* partizani de reforme. Boierii aveau grijă să boierească astfel slugile lor mai de samă: vechili, gramatici, vataji de trupuri de moşii sau de ogradă, etc.

Imbogăţiţii cuprindeau negustori şi fii de negustori cari făcuse averi, arendaşi greci, bulgari şi români cari strînsese bani, slugi ieşite dela boieri cu o mică avere făcută în chip mai mult sau mai puţin cinstit.

In ultimii ani regulamentari se mai adăogise către noua clasă fii de îmbogăţiţi cari învaţase la şcolile din străinătate şi un număr de oameni născuţi „din prostime“ cari, prin o muncă încordată şi cu preţul a unor nesfârşite privaţiuni, izbutise să termine cursul celor două sau trei şcoli publice din ţară sau

www.dacoromanica.ro

chiar, uneori, din străinătate, în urma unei burse obținute dela Ocârmuire sau dela vre un boier mișcat de sârguința tânărului.

Este bine înțeleș că, dată fiind ușurința cu care se capatau *pitacele* de boierie, numai acei din membrii nouei trepte sociale cari nu voiau să le aibă nu le primiau.

Cei mulți fiind oameni deștepți și plini de initiativă, erau doritori de a jucà și ei un rol politic, unii pentru a se împărtăși de putere spre a-și înlesni și a-și mări câștigul, spre a duce un traiu mai plăcut, alții spre a-și satisface ambițiunea, unii împinși de un dor sincer de a contribui la propășirea țării și la împlinirea marilor idealuri naționale cari aveau de pe atunci adepți atât de însuflețiți. Dar fiind oameni fără naștere și cu o creștere în deobște neîngrijită, erau priviți cu bănuială și cu un dispreț rău deghizat (când erà deghizat), nu numai de càtră obștia boierimii celei mari. dar chiar și de straturile mai conservatoare ale boierimii celei mici.

Acei dintre dânșii care se ridicase prin cultura ce o dobândise se unise, încă la studii fiind, cu capeteniile surgunite ale mișcării dela 1848 în Țara Românească, ale căror idei și aspirațiuni le îmbrățoșase cu totul. Erà firesc ca rămășița nouei clase, alcătuită în mare parte din oameni cari prea bucuros s'ar fi alipit boierimii, dar fusese răspinși de dânsa, să se arunce în brațele unui partid căruia viitorul îi surâdeà și care erà menit să distrugă stavilele cari îi despărțià pe dânșii de țelul dorit.

Pănă atunci în țările noastre aveau ființă, de fapt, numai două clase: acea stăpânitoare, boierii și acea stăpânită, țaranii, căci negustorii pământeni erau, chiar în Țara Românească, prea puțin numărоși pentru a puteà pretinde la vre-o însemnătate: între stăpâniți și stăpânitori nu erà clasă intermediară. Oamenii cari, de fapt, călăuziau mersul partidului reformelor pricepuse dela început greutatea unei asemene situațiuni. Imbunătățirea soartei stăpâniților cu totul lipsiți de cultură și cu desăvârșire pasivi în punctul de privire politic, fiind incapabili de a luptà pentru drepturile lor, atârna astfel numai dela bunavoință a stăpânitorilor și, dat fiiind egoismul firesc al omenirii în deobște și acel al oricărei clase privilegiate în special, erà puțin probabil ca ei, de bună voie, să jertfească ceva din privilegiile lor. Intransigența deputaților proprietari în comisia convocată de Gu-

www.dacoromanica.ro

vernul Provizor la 1848, alcătuià o dovadă vie despre acest adevăr. Fără a îmbunătăți soarta săteanului, fără a-l desrobi, fără a obori macar parte din privilegiile și monopolurile oligarhiei, nu puteà să păşească țara pe calea propaşirii. Se simțià greu lipsa unei păturĭ cu ştiință de cărte, în stare să joace un rol politic activ și să lupte pentru desființarea monopolului puterii și a averii ce și-l însuşise oligarhia. Erà firesc ca ei să încerce a atrage în tabăra lor pe aceà clasă nouă, care cuprindea pe lângă câțiva oameni culți, pe lângă unele talente și o mulțime de elemente energice, harnice la treabă și harnice la luptă. Moralitatea acestor din urmă lasà prea adesea de dorit, dar erau singurele elemente de luptă de cari se puteà dispune, vrând nevrând trebuià să fie întrebuințați, sau să se renunțe la lupta împotriva vechiului regim care nu se slujià de altminrea de oameni mai morali. Cei mulți din ei aveau să lupte împotriva privilegiilor boierești cu atât mai mai mare înverşunare, cu cât prin oborârea acelor privilegii dobândiau putință de a se bucurà și ei de foloasele de cari avuse parte boierimea atâta vreme și de a săvârşi și ei, la rândul lor, abuzurile săvârşite de boieri.

Vechea clasă stăpânitoare avea să sufere un asalt în urma căruia trebuià se ieasă sdrobită, locul ei avea să fie luat în curând de noua clasă stăpânitoare, neasămănat mai număroasă, care cu timpul aveà să devie cu mult mai cultă decât cea veche și care aveà să se folosească de slujbe și de foloase pe lângă cari acele ce le monopolizase altă dată boierimea fusese nişte nimicuri.

De chipul în care această nouă clasă stăpânitoare aveà să înțeleagă datoriile ei către țaranimea alcătuind obştia poporului locuind aceste țări ne vom ocupà mai departe.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL XIII

DESPRE ÎNRAURIREA EPOCII REGULAMENTARE ASUPRA ŢARANULUI ROMÂN

1. Inrâurirea epocii regulamentare asupra stării sufleteşti a ţaranului.

Regulamentul Organic începuse precum am văzut prin o groaznică ştirbire a dreptului de folosinţă ce-l aveà ţaranul din veci asupra hotarului aşăzării. Apoi noul aşăzământ îi impusese o cătime de muncă cu desăvârşire împilătoare care robià braţele lui pentru o mare parte a anului [1]). Legiuirea îl mai legà de fapt cu desăvârşire de glebă prin stavilele ce le puneà strămutării lui

Aceste trei atingeri noue la drepturile lui veniau din nou dela stăpân şi erau făcute în folosul stăpânului care iar îi apăreà ca duşmanul cel mare împotriva răutăţii căruia trebuià necontenit să se păzească. Asemenea atingeri, venind după toate acele ce le suferià de veacuri, nu puteau decât să sporească bănuiala şi teama de stăpân într'însul; să deà naştere urii.

Dacă regimul regulamentar erà apăsător pentru ţaran prin sine, chiar dacă s'ar fi adus la îndeplinire în chip cinstit, el erà făcut de o mie de ori mai nesuferit prin abuzurile la cari dădeà loc şi despre cari am dat număroase exemple în Capitolele V şi XI. Aceste abuzuri făcându-se sau în folosul stăpânului sau în folosul înlocuitorului său, arendaşul, săteanul

[1]) Această muncă erà într'adevăr mult mai omenos măsurată în Ţara Românească, unde ea se ridicà la 15 zile adevărate pentru săteanul cu boi şi la 18 zile adevărate pentru acel fără boi. La aceste zile însă trebuiau adăugite cele 14 zile ale *obaciei*, negăsindu-se săteni munteni cari să se facă *slujbaşi volnici* cu anul ca în Moldova.

www.dacoromanica.ro

le puneà in chip firesc in sarcina celui dintâiu. Blând erà săteanul român, smerit, supus; simţimintele lui in urma cumplitei obijduiri ce suferise vreme de veacuri erau mai mult pasive, totuş nu erà cu putinţă ca după ştirbirea săvârşită de Regulament şi faţă cu abuzurile cărora acea legiuire dădeà loc, să nu se nască în inima lui ura împotriva acelui ce veşnic îl găsià în calea liniştii şi a uşurinţii lui. Până la Regulament jafurile şi stoarcerile turceşti, mai împovărătoare decât impilările stăpâneşti, făceau pe aceste de pe urmă să apară mai mici, dar acuma domnià bună pace în ţară, Turcii nu mai jăfuiau, nu mai storceau aceste ţări, săteanul simţià toată greutatea apăsării stăpâneşti. Şi această apăsare se făcuse mai grea, erà mai sistematică, mai temeinic alcătuită, mai aspru indeplinită decât în vremea dinainte, când starea ţării fiind nestatornică exploatarea pământului şi a săteanului erà mai mult sporadică.

Ocârmuirea regulamentară atât de slabă faţă de cel îndrăzneţ, de cel cu putere, erà aspră de tot către cel slab; la cel mai mic semn de nesupunere, adeseori chiar la simpla jăluire împotriva unei impilări sau a unei nelegiuiri făptuită de stăpân, arendaş sau cinovnic, biciul dorobanţului lovià fără cruţare şi fără îndurare. Nici odată n'a fost apasat săteanul român de un jug atât de strâns şi de greu ca în vremea Regulamentului. Izbucniri de ură din partea lui în acea vreme nu-mi sunt cunoscute. Totuş avem semne neîndoielnice că de pe atunci începuse a clocoti în pieptul lui ura împotriva asupritorilor. Cuvintele unor deputaţi săteni în Comisia proprietăţii dela 1848 sunt frumoase, starea de lucruri arătate în ele este adevărată, dar ura împotriva asupritorilor, ura stăpânită de o prudenţă firească, de sfaturi înţelepte şi de făgăduinţile oamenilor dela putere, se vădeşte din cuvintele pătimaşe ale proeotului Neagu, din acele al lui Badea Albulescu, Lipan şi Enea Cojocaru. Cuvintele lui Lipan: *„Noi n'am ştiut nimic de Regulamentul făcut de dumneavoastră, ne-am pomenit cu el în spinare,“* ni arată cât de bine judecase ei chestiunea şi cum o puneau pe adevăratul tărâm.

Aceste simţiri însă, scapate din gura unor fruntaşi ai satelor, aleşi pentru înţelepciunea şi îndrăzneala lor spre a vorbi într'o Adunare menită a alcătui legiuirea pe care aveà să se

www.dacoromanica.ro

întemeieze desrobirea lor, într'un moment în care se credeà că trecutul asupritor zace înmormântat pe vecie, obişnuit erau cu îngrijire ascunse de săteni sub masca formulelor de nemărginită supunere şi de smerenie în obişnuinţă.

Amintirea zilelor în cari săteanul fusese chemat să deà şi părerea lui asupra chipului în care aveà să trăiască pe viitor, să ieà parte la croirea unei soarte mai omeneşti pentru el şi copiii lui, a trebuit însă să rămâie neştearsă în minţile generaţiei de atunci şi să mângâie suferinţile aduse de jugul regulamentar pus din nou pe grumazul lor, cu credinţă că nădejdea deşteptată la 1848 într'înşii nu trebuià să piară cu desăvârşire şi că ziua dreptăţii tot aveà să sosească.

Boierul dela 1830 purtà o haină căreia i se ziceà românească dar care în realitate erà orientală şi se deosibià cu desăvârşire de acea a obştiei poporului; el vorbià cu semenii lui grecește, nu cetià mai nimic, împrejurările făcuse din el un oriental în toată puterea cuvântului, erà despărţit de ţaran printr'un hogaş adânc.

Boierul dela 1859 purtà haină nemţească, vorbià cu semenii lui nemţeşte sau franţuzeşte, cetià cărţi franţuzeşti sau nemţeşti, devenise occidental în formă deşi rămăsese oriental în fond. Hogaşul care despărţià pe tatăl său de sătean se făcuse râpă, căci pe când cultura stăpânului crescuse nemărginit, acea a stăpânitului rămăsese aceeaş, adică nulă.

Săteanul român în vremea regulamentară găsindu-se mai în atingere cu lumea străină care venià în ţară, această atingere nu putù decât să-i mai deschidă mintea şi să-i deà oareş cari cunoştinţi practice cari până atunci îi lipsiau, dar Statul nu făcù nimic pentru cultura lui. Şcoli primare nu existau la ţară decât în prea puţine localităţi, pe unde fuse infiinţate de către vre-o mănăstire sau vre-un boier făcător de bine. Precum am aratat mai sus, lasarea obştiei, vreme de o treime de veac, fără nici o îngrijire culturală, este unul din pacatele cele mai grele ale oligarhiei atât puternice atunci, căci a prelungit astfel cu atâta perioada de absolută pasivitate a ţărănimii române.

In rezumat, epoca regulamentară a avut drept rezultat o înstrăinare şi mai mare între stăpân şi sătean şi a mărit în chip foarte însemnat dreptele nemulţămiri ale acestui de pe urmă.

www.dacoromanica.ro

2. Înrâurirea regimului regulamentar asupra stării economice a ţaranului.

Sporirea stării ţaranului moldovan în vremea regulamentară a fost oprită: *a)* de micşorarea pământului de care se folosiă pentru arătură şi mai ales prin acea a întinderii de fânaţ şi de imaş atribuită lui; *b)* de sistemul exploatării în regie introdus de Jidovii veniţi din Polonia. El nu mai putù să crească cirezile de vite ce le creştea mai înainte: 1) fiind că întinderea de imaş şi de fânaţ de care se bucurase până atunci erà redusă cu desăvârşire de Regulament, 2) fiind că fânaţele şi imaşurile rămase pe sama stăpânului se făceau din zi în zi mai strâmte în urma întinderii mereu crescânde a arăturilor stăpâneşti. Ţintuit într'o falce şi jumătate de arătură ce-i lasă Regulamentul, silit să lucreze un boieresc împovărător care-i absorbà jumatate din zilele de lucru a unei veri, erà silit să umble cu săptămânile în chirie pentru a-şi plăti banii birului şi a cutiei săteşti, astfel că pe lângă că erà nedeprins să se îndatoreze luând pământ pe bani, îi lipsià timpul trebuitor pentru a lucrà întinderi mai însemnate.

Am văzut ceeace s'a întâmplat cu locuitorii celor patru ţinuturi din Ţara de Jos, Regulamentul a oprit avântul luat de plugăria mai întinsă făcută de ei, a pus o stavilă hărniciei lor; i-a silit la trândăvie. Sub un asemene regim iniţiativa săteanului departe de a fi încurajată şi desvoltată erà ucisă.

Dar dacă regulamentul împiedecà pe ţaran să sporească, el îi asigură traiul de toate zilele, atât lui cât şi de fapt copiilor lor. Apoi epoca regulamentară fù o vreme liniştită, fără răsboaie şi fără neorânduieli, ţaranul moldovan stătù pe loc, dar neplecarea lui pentru muncă şi lipsa lui de iniţiativă economică nu putură decât să crească.

Cu totul altfel ni se înfăţoşază lucrurile în Ţara Românească. Dreptul de folosinţă asupra hotarului aşăzării se ciunteşte şi mai cumplit decât în Moldova, întinderea de pământ ce i se lasă pentru arătură, fânaţ şi imaş, de abie îndestulătoare pentru hrana lui, nu ajunge pentru acea a vitelor lui: el este silit să se învoiască cu stăpânul pentru fânaţ şi islaz mai mult. Dar pe de altă parte munca unei zile regulamentare este soco-

www.dacoromanica.ro

tită cinstit, ziua înseamnă o zi şi nu mai mult şi, mai ales, nu sunt Jidovi în Ţara Românească şi stăpânul sau arendaşul acolo face plugărie puţină sau de loc. El este silit, pentru a trage un venit din moşia lui, să îndemne pe ţarani a ară şi a cosi cât de mult la început numai în schimbul zeciuielii produsului sporită mai târziu prin adăogirea unui resfet (ruşfet) care merge sporind, dar lasă totuş ţaranului un câştig foarte mulţămitor. Sătenii din Ţara Românească realizând astfel cu plugăria câştiguri frumoase, sunt îmboldiţi la muncă şi din an în an fac sămănaturi mai întinse. Buna lor stare mai creşte sub Domnia lui Ştirbei, care mai scade nartul unor munci, desfiinţează slugile (slujbaşii volnici) şi mai ales regulamentează cu înţelepciune modul săvârşirii învoielilor pentru prisoase, punând pe sătean mai la adăpostul abuzurilor şi a arbitrarului. Cu starea şi cu hărnicia creşte şi dârjia lor, ei încep a nu se mai supune cu aceeaş uşurinţă la maltratările şi siluirile stăpânilor şi ale arendaşilor, semn că simţul demnităţii omeneşti începe a se trezi în ei.

www.dacoromanica.ro

CARTEA III

DESVOLTAREA CHESTIEI ŢĂRĂNEŞTI

LEGEA RURALĂ

CAPITOLUL I

CHESTIA RURALĂ ÎNAINTE DE DIVANURILE AD-HOC

1. Chestia rurală şi diplomaţia europeană.

Chestia rurală fù pusă la ordinea zilei de mişcarea dela 1848 în Ţara Românească. Părţii luată de ţărănime în acea mişcare se datoreşte fără îndoială faptul că Curtea Rusiei şi Poarta înserară în Actul dela Balta Liman un articol hotărînd alcătuirea, în fiecare Principat, a unei comisii cercetătoare care să arăte „modificările şi îmbunătăţirile" de introdus în Regulamentul Organic pentru „a înfiinţă buna orânduială şi siguranţa de cari de mai mulţi ani s'a lipsit ţara".

Lucrarea Comisiilor fù mărginită în alcătuirea legiuirilor dela 1851, modificătoare a dispoziţiilor din Regulament privitoare la legăturile dintre stăpâni şi săteni. Aceste legiuiri însă nu fură socotite, şi cu drept cuvânt, că deslegând chestiunea nici de Românii cari se interesau în chip mai luminat şi mai cu înadinsul de viitorul ţării lor, nici de diplomaţia europeană, luminată atât de raporturile diferiţilor consuli cât şi de acţiunea ageră a Românilor desţăraţi.

Este probabil că chestiunea fù atinsă în Conferinţile ţinute

www.dacoromanica.ro

în Viena la începutul primăverii anului 1855. Protocolul acelor conferinţe însă, în punctul al 3-lea [1]), se mărgineşte a arată că „poziţia politică a celor trei Principate (Moldova, Ţara-Românească şi Serbia) atinge foarte de aproape interesele obşteşti ale Europei“ şi exprimă nădejdea că Poarta se va înţelege cu celelalte Puteri contractante „fie pentru înmulţirea legislaţiei în vigoare, fie pentru modificările ce vor fi de adus într'însa“, având Poarta a consultă mai nainte dorinţile ţării în această privinţă.

In Conferinţile ţinute la Constantinopol în Ianuarie 1856, de ambasadorii puterilor, cari se ocupară în special de organizarea viitoare a ţărilor noastre, chestiunea rurală fù tratată mult mai pre larg.

Printre proiectele de protocol final supuse Conferinţei, acele ale trimişilor Austriei, Franţei, Turciei şi Marei Britanii, conţineau articole speciale la chestia rurală. Acel al baronului Prokesch [2]), după ce constată lipsa unor legiuiri sănătoase în privinţa proprietăţii, dădeà Senatului, a cărui înfiinţare o propuneà, dreptul să voteze legile privitoare la stăpânirea pământului, adăogind cu drept cuvânt că „această chestie alcătuià pricina ori cărei perturbări serioase“, şi mai departe: „*Fără intervenţiunea suzeranului această chestie nu se poate pune la cale. Nici un progres nu este cu putinţă până la punerea ei la cale.* Principiile întemeietoare trebuesc hotărîte (de Sultan). Senatul ar fi însărcinat să elaboreze amănuntele“.

Iată acum textul punctului 25 al proiectului lui Thouvenel [3]): „Raporturile ţaranilor cu proprietarii vor fi regulate prin contracte de bună voie incheiete înaintea autorităţii şi fără ca legea, în asemene materie, să poată pe viitor presupune vre-o primire tăcută, afară de cazul când reînoirea arenzilor n'ar fi fost denunţată de una din părţi la soroacele venite. *Serviciile şi servituţile personale încă în fiinţă, sub orice denumire, vor fi declarate răscumparabile printr'o lege specială care va*

[1]) D. A. Sturdza, *Acte şi Documente* etc., II, p. 627.
[2]) *Ibid., ibid.*, p. 925 şi urm.
[3]) *Ibid., ibid.*, p. 942 şi urm.

www.dacoromanica.ro

trebui să fie alcătuită şi adusă la îndeplinire cel mult peste un an".

Proiectul Turciei [1]) stipulă că: „Regulamentele actuale ale Principatelor vor fi revăzute şi corectate în conformitate cu noua situaţie a ţării, şi *se vor introduce în ele toate reformele trebuitoare în toate privinţile, ocrotind interesele proprietarilor spre a încheeşlui buna stare a plugarilor...*" Aceste reforme urmau a fi alcătuite de câte o comisie de oameni distinşi din fiecare Principat, întruniţi *la Constantinopol.* Proiectul lordului Stratford se deosebià de acel al lui Thouvenel numai prin redacţiune: „Raporturile dintre proprietari şi săteni vor fi puse la cale în chip echitabil şi cât va fi cu putinţă prin bună învoială. Corvezile şi servituţile personale încă în fiinţă sub orice denumire, vor fi declarate răscumparabile prin o lege specială care va fi alcătuită şi adusă la îndeplinire cel mai târziu peste un an, spre a le face să înceteze cu totul în curând".

Această de pe urmă redacţiune fù acea înserată la punctul XVII al protocolului definitiv al Conferinţilor încheiet la 11 Fevruarie 1856 [2]).

Articolul XXII şi următoare ale tratatului dela Paris, din 30 Martie 1856, sunt privitoare la Ţările Române. Ele hotăresc. (art. XXIII) că: „Legile şi statutele astăzi în vigoare vor fi revizuite". Spre acest sfârşit, pe de o parte o comisie specială de delegaţi ai puterilor aveà a se întruni la Bucureşti cu un comisar al Porţii, spre a constată starea de faţă a Principatelor, iar câte un *divan ad-hoc,* alcătuit de reprezentanţi ai tuturor treptelor, aveà să fie convocat spre a se rosti asupra dorinţilor populaţiunilor relativ la alcătuirea desăvârşită a Principatelor.

2. Părerile a câtorva români despre chestia rurală.

Unirea, Principele străin, listele electorale după cari aveau să se facă alegerile, lupta învierşunată dusă în Moldova împotriva năzuinţilor separatiste ale lui Teodor Balş, şi a siluirilor

[1]) *Ibid., ibid.,* p. 942 şi urm.
[2]) *Ibid., ibid.,* II, p. 917.

www.dacoromanica.ro

şi fraudelor săvârşite de ocârmuirea lui Vogoridi, absorbând mai cu deosebire tot interesul acelor cari luau parte activă la luptă, lasau chestia rurală pe al doilea plan.

Intr'o anexă a unei depeşi a lui Thouvenel către Walewski, din 16 Aprilie 1856, cuprinzând un proiect de dorinţile ce aveau să le exprime Românii în Divanurile ad-hoc, proiect alcătuit de Vasile Ghyka, găsim şi următorul punct:

11. „Poporul român exprimă dorinţa ca ţaranul plugar să fie de astăzi înainte privit ca arendaş; să fie ţinut a plăti, drept orice arendă, în natură sau în bani, o sumă egală cu valoarea (venitului) a $^2/_3$ din pământul ce proprietarul este ţinut să-i cedeze pentru trebuinţile lui; să poată să devie proprietar şi să fie chiar de pe acum proprietar a celor 3—400 stânjăni patraţi de întindere ce legea îi atribue pentru locuinţa lui, împotriva plăţii, ca semn de respect pentru dreptul de proprietate, a slabei indemnităţi de 20 parale de stânjăn patrat la câmp şi 15 parale la munte; ca toate locuinţile să fie, cât cu putinţă, grupate în chip de a alcătui un sat şi plantate cu garduri vii, ca teritoriul satului să nu fie luat din partea cea mai rodnică a moşiei, să fie aşăzat pe o coastă şi nu pe şes şi regulat trasat şi plantat. In sfârşit, ca fiecare locuinţă să fie clădită pe temeiul unor planuri simple, comode şi variate, date şi executate de geniul civil" [1]).

Lăsând de oparte absurdităţile din ultima parte a acestei propuneri, voiu observă că preţul de 20 parale stânjănul patrat de pământ, departe de a alcătui o indemnitate slabă era cu desăvârşire exorbitant, ridicând preţul celor 10 prăjini de loc de casă la 180 lei, ceea ce ar face 1440 lei falcea, pe când pe acea vreme, pământul pe cele mai multe moşii nu atinsese nici jumatate din acea valoare [2]).

Avem mai multe păreri asupra chestiunii, unele emanând dela oameni cari se aflau sau aveau să se afle în poziţiuni cu vază, cei mai însemnaţi dintre aceştia fiind Grigorie Ghyka, Domnul Moldovei, Vasile Boerescu şi A. Golescu.

Unele din dispoziţiile protocolului Conferinţelor dela Con-

[1]) *Ibid., ibid.,* p. 917 şi urm.

[2]) Vasile Ghyka a fost în urmă unul din stâlpii reacţiunii şi a separatismului.

www.dacoromanica.ro

stantinopol din 11 Februarie 1854, fiind în contrazicere cu drepturile consfinţite de capitulaţiuni şi cu aspiraţiunile fireşti ale ţărilor române, aspiraţiuni reînviate prin oborîrea înăbuşitorului protectorat rusesc, Domnul Moldovei, Grigorie Ghyka, alcătui un memoriu[1]), în care combăteà cuprinsul acelor dispoziţiuni din protocol cari, după dânsul, loviau în autonomia ţărilor noastre sau erau de natură a tulbură libera şi liniştita lor desvoltare. Acele dispoziţii lovind în drepturile de autonomie ale ţării, sunt puse în lumină cu o mare moderaţiune, dar tot odată cu multă sagacitate, vădind o mare iubire de ţară şi de neam şi o desăvârşită cunoştinţă a stării de drept a Principatelor. Obiecţiunile împotriva dispoziţiilor de altă natură sunt şi ele în deobşte întemeiete, mai slabe fiind însă argumentele invocate împotriva punctului XVII al sus zisului protocol[2]).

Domnul găseşte că legiuirea în vigoare „a pus la cale raporturile dintre proprietari şi ţarani în chipul aratat şi după principiul stabilit prin art. XVII", lămurind tot ce nu erà clar, mărginind arbitrarul cu desăvârşire, oborînd atât dijma „care implică o idee de servitudine şi de vasalitate" cât şi îndatorirea clădirii coşerilor.

„Intr'adevăr, sub un astfel de regim, ţaranul avându-şi hrana închezeşluită şi având (în afară de munca statornicită a pământului) a face numai trei zile de prestaţiuni pentru facerea şi întreţinerea drumurilor mari, n'ar puteà să atribue lipsa lui de bună stare decât lenei sale. De fapt, de câte ori n'au apăsat asupra ţării împrejurări excepţional de grele, ţaranul moldovan a putut totdeauna să repare în scurt timp pierderile lui şi să vadă soarta lui îmbunătăţindu-se. Meseria de plugar, procurându-i o îndeletnicire sigură şi folositoare (?), exclude din viaţa lui mendicitatea, vagabondagiul şi crima".

Domnul se mai întreabă: Să ne atingem oare de asemene condiţiuni? „Este oare folositor pentru ţaran să-şi schimbe soarta de uzufructuar sau de arendaş pentru acea de proprietar?" Apoi arată perturbaţiunea ce o asemene măsură ar aduce pentru o serie de ani mai mult sau mai puţin lungă în agricultură, sin-

[1]) *Ibid., ibid.,* p. 966 şi urm.
[2]) *Ibid., ibid.,* p. 982 şi urm.

www.dacoromanica.ro

gura industrie a ţării, precum şi pierderile ce ar rezultà de aici pentru averile particulare şi pentru bogăţia obşteaseà. Nu este sigur că soarta săteanului va fi îmbunătăţită. Care va fi chipul răscumpărării adoptat de legea specială despre care vorbeşte articolul XVII? Săteanul plăti-va tot capitalul de odată sau prin amortizare? Dar chiar în cazul când pământul i s'ar concedà în chip gratuit „după câţiva ani sàteanul-proprietar va trebuì sà-l îmbucătăţească spre a-l împărţì între copiii lui" sau, ca urmare a cusururilor lui, el îl va vinde şi va rămâneà el şi familia lui fără mijloace de traiu. „*Proprietarul nu va fi dator să-i deà alt pământ ca sub legiuirea actuală, când este îndatorat să atribue o porţiune de pământ oricărui tânăr căsătorit, chiar în cazul când ar fi mai mulţi în aceeaş familie.*" Apoi tulburările aduse în agricultură prin aceste modificări, ar face ca exploatarea moşiilor să deà cu mult înapoi, produsul lor ar ajunge de abie pentru consumaţiunea internă şi toate ţările cari trag grâne din Moldova ar aveà să sufere dintr'o asemene stare de lucruri.

Vodà Ghyka erà unul din membrii cei cu idei mai înaintate ai clasei stăpânitoare; sufletul lui generos şi larg erà cu totul nepăsător faţă de orice interes personal al său sau de castă, duşman hotărît al privilegiilor şi cu deosebire doritor să îndrepte nevoile poporului de jos. Din părerile exprimate de el în sprijinul mănţinerii aşăzământului în vigoare, ni putem lesne închipui cari erau în această privinţă simţimintele obştiei clasei stăpânitoare, dominată de un egoism strâmt, călăuzită numai de interesul personal şi stăpânită de o mulţime de prejudecăţi [1]).

Cu totul altfel sună părerea lui Vasile Boerescu, om nou,

[1]) La sfârşitul capitolului relativ la ţarani din broşura lui Vasile Boerescu, *La Roumanie après le Traité de Paris,* găsim nota următoare:

„Avem fericirea să aflăm că Domnul Moldovei, Grigorie Ghyka, unul din cei mai mari proprietari, admite principiul apropriaţiunii solului prin ţaran. Iată ce zice Domnul într'un memoriu privitor la reformele de introdus în Moldova şi *publicat la Paris de D-l Lantival:* „A îndeplini o reformă radicală în buna stare materială a ţaranului, este a tăià în carne vie făcându-l proprietar şi neţinând nici o samă de moravurile şi de deprinderile lui, de mijloacele lui intelectuale. O transiţiune atât de bruscă şi de neaşteptată va contribui la desvoltarea viţiilor lui,

www.dacoromanica.ro

neaparţinând clasei stăpânitoare. Voluminoasa lui broşură [1]) cuprinde un capitol care se ocupă numai cu chestiunea ţărănească. Inceputul acelui capitol arătă pe lângă o pătrundere desăvârşită şi măiastră a chestiei, şi un dar de prevedere ce se poate numi profetic:

„Una din reformele ce trebuesc mai neaparat introduse în regimul Principatelor este cu bună samă acea relativă la soarta ţaranului. *Câtă vreme starea lui civilă şi politică nu va fi schimbată, câtă vreme el nu va fi ridicat la demnitatea de om şi de cetăţean, orice reformă rămâne iluzorie şi nu vom aveà nici soldaţi buni nici buni părinţi de familie.* Străinul va găsi pururea o rană deschisă în societatea noastră; el se va înfăţoşà ca medic meşter s'o tămăduească şi, *mai de vreme sau mai târziu, o groaznică* **jacquerie** *va compromite liniştea şi însăş fiinţă naţiunii române.* Trebue deci să ne grăbim să aducem un leac radical acestor răle, căci chiar mântuirea neamului este în cumpănă [2]).

dacă judecăm după ceea ce s'a petrecut în Bucovina unde ţaranul, făcut proprietar în chip silnic (?, a sfârşit prin a vinde pământul său Evreilor şi Armenilor şi se găseşte în momentul de faţă în starea cea mai de plâns (?). Ar trebuì mai întâiu să se întemeieze comuna, dând ţaranului, în deplină proprietate, întinderea statornicită de legiuire pentru îngrădirea casei sale, să se suprime cele patru zile de lucru, etc.; în sfârşit *ca el să fie mănţinut în starea actuală de proprietar de mână moartă până în vremea când două treimi din proprietate ar trece pe nisimţite în mâna însurăţeilor, potrivit legii. Atunci numai s'ar puteà în toată siguranţa să se facă din el un proprietar şi transiţiunea s'ar îndeplini fără sguduire*".

Am căutat acest pasaj în toate rostirile Domnului Moldovei publicate atât de Lantival cât şi de alţii şi nu l'am găsit nicăiure. Pe de altă parte nu este admisibil ca V. Boerescu să-l fi inventat. S'ar puteà să avem a face cu un text emanând dela Grigorie Ghyka, trimis lui Lantival spre publicare şi retras în urmă dintr'un motiv sau altul. In acest caz retragerea ar fi de deplâns, căci aceste rânduri ar constituì pentru Grigorie Ghyka un titlu de glorie tot atât de falnic ca acel care i-l constitue sprijinul ce l'a dat Unirii.

[1]) V. Boeresco, *La Roumanie après le Traité de Paris*, în D. A. Sturdza, *Acte şi Documente*, etc., III, p. 79 sq.

[2]) „Inginerii austriaci însărcinaţi în momentul de faţă, să ridice planul topografic al Ţării, răspândise sgomotul că Austria va împărţì domeniile funciare între ţaranii claclaşi". (Notă a lui V. Boerescu).

www.dacoromanica.ro

După această introducere, atât actele cât şi spaţiul lipsindu-i, Boerescu trece peste istoricul proprietăţii în Principate şi procede la expunerea stării actuale de drept a ţaranilor. Arată că, pe o parte a domeniului pe care se află aşăzat, ţaranul are *ipso jure* un drept de posesiune veşnică sub îndatorirea oarecăror prestaţiuni periodice şi revocabile în oareşcari împrejurări. Cealaltă parte a domeniului aparţine excluziv proprietarului, ţaranul nu are nici un drept asupra ei şi convenţiunea (învoiala) ţine loc de lege între ambele părţi.

„*Din vremile cele mai vechi, ţaranii de pe domeniile publice sau private au un drept real asupra două treimi a proprietăţii domeniale.* Nu voim încă să dăm un nume acestui drept real căci est greu să-i găsim unul. Ajunge să arătăm că el se află trecut în toate legiuirile române până astăzi, numai starea socială a ţaranului a variat la deosebitele epoci".

Urmează apoi o expunere a reducerii la vecinătate a săteanului şi a reformei lui Constantin Mavrocordat, expunere necomplectă şi greşită din pricina lipsei de acte cunoscute la 1856. Expune apoi perioada urbariilor care, zice Boerescu, recunosc toate dreptul săteanului asupra celor două treimi a moşiei. Apoi discută asupra calificării de emfiteoză dată clăcii de legiuirea lui Caradja, arată *că sub vechiul regim singurul drept ce avea să-l perceapă stăpânul pentru cele două treimi din moşie folosite de sătean eră o dijmă sau dare în natură.* Discută apoi modificările la acel regim aduse de Regulament şi legiuirea dela 1851. Arată că îndatoririle impuse de acele legiuiri ţaranului din Ţara Românească în schimbul locului de hrană ce i se atribue, întrec de patru ori preţurile obişnuite ce proprietarul le ieă pentru arenda unui pogon de pământ.

Expune abuzurile cumplite la cari dă loc interpretarea aşăzământului în vigoare, apoi urmează:

„Aceste sunt îndatoririle ţaranului în raporturile lui cu proprietarul. Astfel sunt dreptele compensaţii promise de Regulament, foloasele şi datoriile lui. *Săteanul este victima unei camete sistematice şi organizată prin legea însăş. O rămăşiţă de legătură feodală îl îndatoreşte încă, pe vecie, la o muncă personală, astfel că cea mai mare parte a*

www.dacoromanica.ro

societăţii îşi găseşte libertatea angajată în folosul unei minorităţi".

Arată cari sunt sarcinile impuse săteanului de Stat, sarcini evaluate de Departamentul de Interne, la anul 1847, la un total, pentru Stat şi comună (sat), de 150 lei. Arată stavilele puse de legiuiri dreptului ţaranului de a-şi strămută locuinţa şi încearcă să descurce starea de drept adevărată a săteanului; de este colon-parţiar, emfiteot, chiriaş sau şerb.

„Astfel ţaranul român este mai mult decât un şerb, mai mult decât un locatar, mai mult decât un uzufructuar, mai mult decât un colon-parţiar; dar este totodată mai puţin decât un om slobod, mai puţin decât un emfiteot, mai puţin decât un coproprietar. Precum se vede, foarte cu greu s'ar puteà stabilì calitatea lui; a fost nevoie de toată sagacitatea rusească pentru a creà o fiinţă atât de straniu compusă în cât ştiinţa este în neputinţă de a-i da un nume. După noi ţaranul român este un cameleon care schimbă coloarea după punctul de vedere în care te pui.

„Trebue oare ca el să fie lasat în asemene stare anormală? Orice om de bun simţ vede cu uşurinţă că cătă vreme soarta ţaranilor, în număr de milioane, va rămâneà nesigură, progresul nu se va puteà introduce în Stat. Trebue deci să se rupă în chip franc cu trecutul şi să se facă din ţaran un cetăţean cu desăvârşire liber, în stare să-şi apere căminul şi ţara. *Singurul mijloc pentru a ajunge la acel scop este ca el să fie declarat proprietar perpetuu pe acea parte a solului pe care o stăpâneşte astăzi.*

„Să nu se ţipe că aceasta esta spoliaţiune şi comunism. Nu este vorba aici de lege agrară sau de vre-o creaţiune cu desăvârşire nouă. Am văzut într'adevăr că toate legislaţiile au recunoscut, una după alta, dreptul sătenilor asupra două treimi din fondul domenial. Acest drept constitue o posesiune veşnică de care se găsesc învestiţi ţaranii *ipso jure*. Orice fond se găseşte astfel lovit de un feliu de servitudine legală veşnică. Proprietarul principal nu cunoaşte în chip desăvârşit pe ce parte el are un drept excluziv de proprietate; ţaranii, din partea lor, nu ştiu pe ce obiect este statornicit dreptul lor: şi unul şi altul trăiesc într'un feliu de indiviziune veşnică şi, în această privinţă,

www.dacoromanica.ro

se poate zice că ei sunt coproprietari. Din această indiviziune rezultă urmările cele mai săpărăcioase pentru agricultură. Proprietarul nu îndrăzneşte să-şi îmbunătăţească pământurile nici să întreprindă o cultură în mare, de frică să vadă odată acele pământuri ocupate de urmaşii plugarilor actuali. Ţaranul din partea lui negligează orice feliu de îngrăşământ, de asolement, de irigaţie, de drenaj sau de desţelinare, de teamă să nu se vadă transportat pe altă parte a fondului sau gonit în chip arbitrar. Când săteanul şi proprietarul vor şti ce stăpâneşte fiecare, atunci numai agricultura va puteà luà un avânt însemnat în aceste ţări mai cu deosebire agricole".

Propune ca *apropriaţiunea* solului prin ţarani să fie declarată măsură de utilitate publică prin lege şi aplicată tuturor moşiilor particulare, despăgubirea fiind garantată de Stat. Sătenii trebuesc declaraţi proprietari pe câte o întindere de 8 pogoane, răscumpărând dela proprietari îndatoririle la cari sunt supuşi şi anume:

22 zile de lucru a 2 lei . . .	44 lei
A cincea din fân	21 „
A zecea din grâne	15 „
Peste tot . . .	80 lei

Capitalizând această valoare a îndatoririi anuale cu zece, suma ce fiecare satean trebue s'o plătească este de 800 lei. Boerescu evaluând numărul clacaşilor (din Ţara Românească) la 200.000 de oameni, rezultă o valoare totală de 160.000.000 lei vechi, ce trebuià amortizată în 10 ani, Statul luând asupra lui o parte din dobândă, această cheltuială acoperindu-se aproape cu desăvârşire prin indemnitatea luată dela clacaşii aşăzaţi pe domeniile lui.

Apoi Boerescu se îndreaptă către înţelepciunea proprietarilor, pentru a îndeplinì o reformă care se poate face fără nici o pagubă, dar chiar cu folos pentru ei, căci sătenilor deveniţi proprietari şi bogaţi, neajungându-li pământurile atribuite, ei vor venì să ieà dela ei în arendă cu preţuri ridicate întinderi mai mari. „ . . . Proprietarii vor înţelege că reforma ce li-o cerem este cu deosebire politică. Trebue ca ei să-şi amintească pilda Galiţiei şi ce a rezultat de acolo. Cred că ei nu vor voi,

www.dacoromanica.ro

printr'o opoziţie încăpăţînată şi nelogică, să dea străinilor prilej de a proclamă şi de a execută principiul apropriaţiunii solului prin sătean. Adevărata frăţie între amândouă clasele va fi îndeplinită numai când proprietarii însuşi vor fi luat iniţiativa unei asemene măsuri".

Intinderea de pământ propusă de Boerescu pentru a fi atribuită tuturor sătenilor fără deosebire, este cu bună samă prea mică; pe 8 pogoane (4 hectare) un om pe acea vreme de abie puteà să se hrănească, necum să-şi sporească starea. Apoi este în contrazicere cu el însuş.

Intr'adevăr, nime n'a făcut să reiasă în chip mai lămurit dreptul săteanului asupra două treimi din moşia pe care este aşăzat, drept în puterea căruia fiul săteanului, la însurătoare, erà în drept să-şi ieà în stăpânire bucata de pământ, drept împotriva căruia stăpânii nu-şi permisese nici o atingere de fapt.

Cum se face dar că Boerescu, care propune ca săteanul împroprietărit să despăgubească pe proprietar pentru îndatoririle de cari noua legiuire are să-l scutească (pe sătean), *nu vorbeşte de nici o despăgubire pentru dreptul urmaşilor săteanului de a ocupà treptat până la două treimi din întinderea hotarului* care, dela punerea în îndeplinire a legiuirii propuse, rămâne desfiinţat? Iată o stranie lipsă de logică pentru un spirit atât de pătrunzător şi atât de lămurit.

Aceeaş lipsă am constatat-o la deputaţii săteni din comisia proprietăţii dela 1848: ahtiaţi de setea de a aveà un petec de pământ cu desăvârşire al lor, orbiţi de perspectiva de a scapà de povara clăcii sub biciul dorobanţului, ei erau gata să jertfească moştenirea copiilor pentru un adevărat blid de linte. Şi aceeaş greşală o vom vedeà repetându-se necontenit în tot cursul luptei pentru desrobirea ţaranului, o vom vedeà prezidând la întocmirea legiuirii menită a desăvârşì această desrobire, zadărnicind astfel de fapt această măsură şi perpetuând starea bolnăvicioasă întemeiată de cotropirile clasei stăpânitoare, atât de accle înainte de Regulament cât şi de acea, mai groaznică, săvârşită cu prilejul acelui aşăzământ, stare bolnăvicioasă ajunsă astăzi în stare acută şi care ameninţă însuşi temeliile şi fiinţa Statului nostru.

In acelaş sens ca Boerescu a scris şi A. G. Golescu. Şi

www.dacoromanica.ro

el face o deosebire între *domeniul privat* (privé) al fiecărui stăpân de moşie, pe care îl reduce la o treime din întinderea totală şi care este o proprietate desăvârşită a stăpânului şi domeniul feodal, alcătuit din celelalte două treimi şi supus dreptului de folosinţă al săteanului. El critică cu mult bun simţ părerile emise de Domnul Moldovei în memoriul său asupra măsurilor propuse în articolul XVII al protocolului final încheiat în urma Conferinţelor dela Constantinopol.

Chestia desrobirii ţărănimii eră de altmintrelea o chestie pe care toţi oamenii aparţinând partidului înaintat o priviau ca una din acele a căror rezolvare aveă să urmeze îndată după realizarea Unirii, prin oborîrea boierescului împotriva unei despăgubiri. Dar nime nu-şi dăduse osteneala să studieze chestiunea mai de aproape şi pentru a fi în stare de a puteă propune chipul în care această reformă aveă să fie săvârşită. Chestia Unirii eră mult mai interesantă şi asupra ei cu toţii erau de aceeaş părere.

3. Mişcarea pentru Unire şi chestia rurală.

Lupta pentru Unire a fost, (după revoluţia dela 1848 în Ţara Românească), a doua mişcare la care au luat parte toate clasele naţiunii. Iniţiativa fusese luată la început de boierime, în curând participară la dânsa toate clasele cu ştiinţă de carte. In Moldova Caimacămiile lui Teodor Balş, separatist îndârjit şi candidat ocrotit de Austria la Domnia ereditară a Moldovei, apoi acea a lui Neculai Vogoridi trimis de Poartă într'adins spre a combate năzuinţile unioniştilor, pusese izbânda acestora în mare primejdie. Incapabil prin sine, Vogoridi găsise în elementele cele mai reacţionare şi cele mai discreditate ale vechiului regim nişte instrumente de luptă brutale şi lipsite de orice scrupul. In întâiele alegeri pentru Divanul *ad-hoc,* în care aveau să se rostească dorinţile ţării în privinţa viitoarei sale alcătuiri, Ocârmuirea învinse prin falşificările şi siluirile ce le puse la cale. Dacă acei deputaţi, aleşi prin asemene mijloace, s'ar fi întrunit, eră neîndoielnic că ei aveau să se rostească împotriva Unirii şi atunci nădejdea de a ajunge la ţelul atât de dorit dispăreà pe multă vreme dacă nu pentru totdeauna.

www.dacoromanica.ro

Unioniştii luptase dela început cu energie, toată ţară erà cu dânşii. Ideea unirii pătrunsese până în straturile cele mai apropiate de ţărănime: funcţionari mici, negustoraşi, răzăşi mai chiaburi, preoţi, puţinii învăţători în fiinţă şi chiar slugile boiereşti erau însufleţiţi de dânsa şi târâţi în luptă, împinşi de un avânt irezistibil. Ţaranii nu putuse să nu audă şi ei, pe ici şi coleà, că nişte împăraţi hotărîse să se schimbe alcătuirea acestor ţări, să li deà aşăzăminte noue, asupra cărora ţările însă aveau a se rosti.

In primavara anului 1857, comisarii străini rânduiţi de Puteri în conformitate cu Tractatul dela Paris pentru constatarea stării adevărate a Principatelor şi cercetarea dorinţilor ce aveau a fi exprimate de Divanurile ad-hoc, cari se aflau de o bucată de vreme în Bucureşti, hotărîră să vie la Iaşi. Căpeteniile mişcării unioniste puseră la cale o manifestaţie urieşă a tuturor treptelor societăţii pentru a dovedi comisarilor străini că ţara întreagă, dela mic până la mare, erà pentru Unire. Ei fură primiţi, mai ales comisarii Sardiniei şi ai Franţei, din pricina simpatiilor acelor două puteri pentru cauza unionistă, de mulţimea de oameni, cu flori şi cu urale. Cu acest prilej mii de ţarani fusese scoşi din satele lor şi aduşi în drumul comisarilor pentru a manifestà. Spre a-i urni dela vetrele lor nu ajungeà ideea Unirii care, pentru săteni, erà o dorinţă destul de vagă şi mai mult platonică, li se făgăduise îmbunătăţirea soartei lor, arătându-li-se că şi ei vor fi chemaţi a se rosti asupra îmbunătăţirilor ce le doriau.

Dacă însăşi căpeteniile vorbiau de îmbunătăţiri în soarta obştiei, se găsiau în mărunţişul unionist mulţi cari li ţineau ţaranilor cuvântări de altă natură, cari îi făceau să întrevadă nişte perspective la cari puţini îndrăznise să se gândească până atunci. Li se ziceà verde că destul suferise ţărănimea până atunci, că destul fusese calcată, că puterile cele mari hotărîse că a sosit vremea să fie şi ţaranii oameni precum îi făcuse Dumnezeu, că vremea boierilor trecuse, că de acum cu toţii, boieri sau ţarani, erau tot una, au să aibă aceleaşi drepturi şi că ţaranii vor deveni stăpâni pe câte o bucată de pământuri.

Aceste vorbe deşi primite dintâiu cu bănuială, atingeau nişte puncte prea dureroase pentru sătean ca el să nu le soarbă

www.dacoromanica.ro

în curând cu lăcomie. După casarea celor dintâiu alegeri, acelor falşificate şi siluite de ocârmuirea lui Vogoridi, unioniştii conştienţi că viitorul neamului erà în joc îndoirá puterea propagandei lor. Lumea se înfierbântase în luptă; elementele culte neaparţinând oligarhiei şi întreaga clasă nou născută înţelegeau că izbânda separatiştilor însemnà prelungirea pentru un timp nedeterminat a privilegiilor şi a prerogativelor celor puţini cari nu-i primiau în sânul lor, deci neputinţa pentru ei de a ajunge la vază, la slujbe, la putere, la foloase. Toată lumea erà frământată cu marea chestiune la ordinea zilei, toată lumea vorbià, dădeà sfaturi, ţineà cuvântări, făceà propagandă. Ţaranii trăgeau din ce în ce mai mult cu urechea la vorbele acelor cari înfierau abuzurile trecutului şi acele ale boierimii şi-i făceau să întrevadă într'un viitor apropiat scaparea de biciu, de boieresc şi de jaful privighitorului; ei începeau a crede acuma cu tot înadinsul, ca mântuirea lor de rălele cele vechi se apropie răpede[1]).

Privilegiaţii doritori de Unire alergase şi la ajutorul ţaranimii pentru a-i ajutà să înlăture stavilele ce li se puneà în cale. Erà lucru firesc ca ţărănimea chemată pentru întâia oară, pe cale legală, la o luptă politică, să se gândească să întrebuinţeze calea ce i se deschide pentru înbunătăţirea soartei sale.

Este sigur că deputaţii săteni trimişi la Divanul ad-hoc fusese hotăriţi de a-casă să ceară îndreptarea soartei ţărănimii, oborîrea boierescului celui urît şi blăstămat de toţi.

[1]) Oamenii cari trăiau atunci la ţară şi erau în atingere necontenită cu ţaranii mi-au povestit adesea că în cursul verii anului 1857 s'a făcut o schimbare uimitoare în mintea săteanului. De unde în primăvară erà cu totul pasiv, resemnat la soarta lui, şi nici gândià la vre-o schimbare, în toamnă rămâneà tot liniştit, dar erà încredinţat că o schimbare se pregăteşte pentru el şi că puterea boierilor se sfârşeşte.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL II

CHESTIA RURALĂ ÎN DIVANUL AD-HOC AL MOLDOVEI

1. Alcătuirea Divanurilor ad-hoc.

Tractatul dela Paris se mulţămise să arăte, în articolul XXIV, că: „M. S. Sultanul promite să convoace îndată, în fiecare din cele două provincii, câte un Divan ad-hoc, alcătuit spre a constitui reprezentarea cea mai exactă a intereselor tuturor claselor societăţii. Aceste Divanuri vor fi chemate să exprime dorinţile populaţiunii în privinţa organizării desăvârşite a Principatelor".

Tractatul nu statornicise baza pe care aveau să se facă alegerile.

Poarta alcătuise un proiect de firman de convocare a Divanului ad-hoc cuprinzând şi modul în care aveau să fie aleşi deputaţii, în Ţara Românească, după care boierii cei mari alegeau câte un deputat de fiecare judeţ, proprietarii de moşii libere de orice sarcină, în întindere de 500 fălci cel puţin, mai alegeau încă câte unul, meseriaşii şi negustorii din oraşe alegeau şi ei prin vot indirect cinci deputaţi în Bucureşti, câte trei în Craiova şi Ploeşti şi alţi şase în celelalte şase oraşe de a treia mână. In sfârşit moşnenii posedând un venit de câte 350 lei sau, în lipsa lor, ţaranii clacaşi cu venitul cel mai mare sub această cifră, vor alege câte cinci delegaţi de plasă cari întrunindu-se la reşedinţa judeţului vor alege câte un deputat.

Mai ales opunerii lui Thouvenel, ambasadorul Franţei, se datoreşte faptul că condiţiunile de alegere din acest firman fură cu totul schimbate prin acel definitiv slobozit de Poartă la 13 Ianuarie 1857. In virtutea acestei hotărîri, alegătorii erau împărţiţi în patru categorii şi votau în chipul următor:

www.dacoromanica.ro

a) Toţi boierii şi fiii de boieri, posedând o proprietate de cel puţin 100 fălci alegeau prin vot direct, la reşedinţa ţinutului câte doi deputaţi bucurându-se de un venit de trei sute galbeni provenind dintr'un imobil sau o moşie neipotecată.

b) Toţi proprietarii posedând bunuri în întinderi de 10 până la 99 fălci alegeau la reşedinţa ţinutului câte 5 delegaţi cari, la rândul lor, desemnau printre ei un deputat.

c) Satele de clacaşi aveau a trimite la tactul ocolului câte doi delegaţi de gradul întâiu cari, la rândul lor, aveau să aleagă câte doi delegaţi de gradul al doilea, iar aceştia întrunindu-se la reşedinţa ţinutului cu delegaţii celorlalte ocoale, alegeau printre ei un deputat la Divan.

d) In oraşe deputaţii (20 peste toţi) aveau a fi aleşi 1) de proprietarii imobilelor în valoare de 20.000 lei în capitală şi 8.000 lei în celelalte oraşe; 2) de persoanele exercitând profesiuni liberale; 3) de negustori patentari ai celor trei clase; 4) de starostii breslelor cu câte trei delegaţi de breaslă, cari alegeau printre ei numărul de delegaţi cuvenit oraşului.

Mitropolitul şi Episcopii erau membri de drept ai Divanului; egumenii mănăstirilor neînchinate şi închinate proprietare de bunuri alegeau patru deputaţi, iar clerul funcţionând în oraşul de reşedinţă a fiecărei episcopii câte unul.

Boierimea erà fără îndoială reprezentată de un număr de reprezentanţi disproporţionat de mare, totuş nu se poate tăgădui ca sforţările lui Thouvenel izbutise să facă ca în Divanurile ad-hoc, pe cât erà cu putinţă, toate interesele să fie reprezentate.

Divanul *ad-hoc* al Moldovei erà alcătuit din 87 deputaţi şi anume:

8[1]) deputaţi ai clerului,
28[2]) deputaţi ai proprietarilor mari,
14[3]) deputaţi ai proprietarilor mici,
15 deputaţi ai sătenilor,

[1]) 1 Mitropolit, 2 Episcopi eparhioţi, Egumenii de Slatina şi Vorona şi câte 1 deputat ales din clerul din oraşele Iaşi, Roman şi Huşi.
[2]) Câte 2 de fiecare ţinut, afară de Ismail care nu alesese nici unul.
[3]) Câte 1 de fiecare ţinut, afară de Ismail care nu alesese nici unul.

www.dacoromanica.ro

20[1]) deputaţi ai proprietarilor de imobile orăşăneşti, ai negustorilor şi ai corporaţiilor.

Proprietarii de case alcătuind mai mult de jumătate din numărul alegătorilor orăşăneşti, vedem că trei pătrimi din totalul deputaţilor erà ales de proprietari.

După regulamentul votat în şedinţa dela 3 Octomvrie 1857, Divanul nu lucrà, afară de şedinţi, în secţiuni trase la sorţi ci, dupa sistemul vechelor State Generale, în comitete de clasă, intrând în comitetul marilor proprietari numai deputaţii marii proprietăţi, în acel al micilor proprietari, numai deputaţi de ai micii proprietăţi şi aşà mai departe. Articolul 86 al regulamentului hotărà că: „Fiecare comitet cercetează chestiile, propunerile şi amendamentele ce-l privesc în deosebi, şi cari ori i se adresează de unul din membrii săi, sau i se recomandă de Adunarea generală".

Deputaţii proprietarilor mari, unionişti afară de unul, cuprindeau pe oamenii cei mai luminaţi şi cei mai susceptibili de progres din clasa lor. Pentru a dovedi această aserţiune ajunge să citez pe Vasile Sturdza, Manolache Costache, Petru Mavrogheni, Mihaiu Kogălniceanu, Dimitrie Rallet, Costache Rolla, Costache Rosetti-Teţcanu, Nicu Catargiu, Alecu Teriachiu, Grigore Balş. Iar alţii, mai bătrâni, deşi cu o cultură mai puţin modernă ca, spre exemplu Gheorghieş şi Costache Sturdza, erau naţionalişti convinşi şi doritori sinceri de propăşirea neamului.

Deputaţii proprietarilor mici numărau printre ei mai multe elemente foarte înaintate ca Vasile Zaharia, Dimitrie Cracte, Costache Morţun şi Neculai Bosie.

Aceste elemente înaintate erau şi mai număroase printre deputaţii oraşelor, în rândul cărora vedem pe Alecu Cuza, Doctorul Costin, Costache Negri, Petrache Brăescu, Grigorie Vârnav, Dimitrie Grigoriu (Văsescu) şi Vasile Mălinescu.

Deputaţii săteni erau toţi fruntaşi în satele lor, oameni deştepţi şi cuminţi.

Totuş în această Adunare, în care intrase elementele cele

[1]) Iaşul alesese 4, Botoşanii şi Galaţii câte 2 deputaţi, celelalte oraşe câte 1.

www.dacoromanica.ro

mai înaintate şi cele mai culte din ţară când, în şedinţa dela 15 Octomvrie, se ceti şirul de chestiuni ce aveau a fi desbătute de Divan, nu se găsi nici una privitoare la îmbunătăţirea soartei ţaranilor.

Aceste chestiuni cari cuprindeau toate celelalte ramuri ale organizaţiei politice a Statului începură să se desbată, dar de o reformă a raporturilor dintre proprietar, sătean şi pământ nu vorbi nime.

2. Propunerea deputaţilor săteni.

La 9 Noembrie următor, Divanul fù surprins prin depunerea pe biuroul său, de către deputaţii săteni, a unei propuneri sau, mai bine zis, a unei jalbe[1]) prin care, expunând su-

[1]) Reproducem această jalbă aici în întregimea ei.

„In puterea legăturii încheiete de către cele şapte Puteri la scaunul Marelui Impărat al Francezilor la Paris, noi trimişii, deputaţii săteni a locuitorilor pontaşi a patru-spre-zece ţinuturi ale Moldovei, întrunindu-ne pentru a rosti dorinţile treptei noastre în privirea noului aşăzământ şi a nouei rânduieli ce are a se pune în ţară şi chibzuindu-ne noi între noi despre nevoile şi durerile a douà-spre-zece sute de mii de suflete, cari ne-au trimis să fim răsunetul gemătului lor la marea Adunare alcătuită din toate treptele ţării, în numele acelora glasul nostru cel slab rădicându-l, adevărul ca înaintea lui Dumnezeu mărturisim:

„Că până în ziua de azi toate sarcinile cele mai grele numai asupra noastră au fost puse, şi noi mai de nici unele bunuri ale ţării nu ne-am îndulcit, iară alţii fără să fie supuşi la nici o povară, de toată mana ţării s'au bucurat; că noi biruri grele pe cap am plătit, oameni de oaste numai noi am dat; ispravnici, judecători, privighitori şi jandarmi numai noi am ţinut; drumuri, poduri şi şosele, numai noi am lucrat; beilicuri, podvezi şi havalele numai noi am făcut; boierescuri, zile de meremet numai noi am îndeplinit; clacă de voie şi fără de voie numai noi am dat; la Jidovul orândariu ca să ne sugă toată vlaga numai noi am fost orânduiţi; băutură scumpă şi neotrăvită numai noi am băut; pâne neagră şi amară şi udată cu lacrimi numai noi am mâncat; bătălii şi resmeriţe când au fost, tot greul numai noi l'am dus; oşti când au venit noi le-am hrănit, noi le-am slujit, noi le-am purtat; că cel cu putere ţara îşi părăsià, peste hotare treceà; şi când dela Dumnezeu se făcea pace şi linişte şi ţara se îmbielşugà, cu toţii se întorceau de se desfătau, de nevoe nu ştiau; nevoia şi greutatea o făceau cei ce rămâneau la vatra lor. Iarna erà grea, oşti multe, cărături multe şi la loc departat, caram la Dunăre

www.dacoromanica.ro

ferinţile şi drepturile lor, cereau să răscumpere boierescul cu toate anexele lui, rămânând proprietari pe pământurile pe car le lucrau până la concurenţa de două treimi a întinderii fiecărei moşii şi mai dobândind dreptul de a aveà dregătorii săteşti alese de ei singuri.

Limba acestei plângeri este de o frumuseţă neîntrecută şi i se cuvine un loc de frunte în orice selecţiune de bucăţi de literatură română. Dar ea mai are altă calitate, mai mare: este adevărată dela început şi până la sfârşit. Atât suferinţile expuse cât şi drepturile revendicate printr'însa sunt nişte adevăruri netăgăduibile. Ea mai vădeşte din partea autorului sau a autorilor ei o temeinică cunoştinţă a istoriei ţărănimii şi a actelor publice în legătură cu dânsa precum şi o uimitoare agerime de minte în interpretarea lor.

şi peste Dunăre, boii degerau şi cădeau, alături cădeà şi omul cu dânşii, acasă copiii flămânziau, căci ceea ce nu luà ostaşul la nevoia sa, luau zapciii cei din ţară de se îmbogăţiau.

„Iară dacă puhoiul oştirilor se scurgeau şi furtuna se alină, holdele se semănà, grânele înverzià, câmpurile înflorià, că sudoarea noastră le udà. Ţara asta nici băi, nici măestrii nu are, nici meşteşuguri multe ca alte ţări nu are; toată bogăţia, toată îmbielşugarea, braţele şi sapele noastre le aduc. Câtu-i Dunărea de mare şi de largă curge râul sudorilor noastre, se duce peste mări şi peste hotare, acolo se prefac în rîuri de aur şi de argint şi curg iarăş înapoi de se revarsă în ţara noastră; iar noi nici rânduială, nici dreptate nu am avut. Când ne-am jăluit, când ne-am tânguit pasurile, când ne-am spus nevoile: ispravnicul ne-a bătut, privighitorul ne-a bătut, jandarmul ne-a bătut, zapciul ne-a bătut, vătăşelul ne-a bătut, vechilul ne-a bătut, posesorul ne-a bătut, boierul ne-a bătut; cine s'a sculat mai de dimineaţă, cine a fost mai tare, acela a fost mai mare. Boul şi vaca, munca ostenelilor noastre, nu ştiam de sunt ale noastre; puiul şi găina, laptele dela gura copiilor noştri de multe ori cu nedreptul ni-au fost luat.

„Boierescul erà odinioară şase şi apoi două-spre-zece zile de la răsăritul şi până la asfinţitul soarelui. Apoi au făcut lege ca să tălmăcească ziua lasată de Dumnezeu câtu-i de mare, şi boierescul s'a mărit: în urmă iar s'a mai tălmăcit, şi boierescul s'a tot îngreuiat. Acuma sunt două-spre-zece zile de pont, ziua cât luna: lucrăm din primavară până în toamnă, lucrăm de când să ieà omătul până ce dă îngheţul tot la boieresc. Lucrăm cât zice legea şi mai des şi peste lege, lucrăm şi nu mai mântuim, nu-i nici sărbătoare, nici lucrătoare.

„Holdele cele mari şi întinse se fac frumoase şi mânoase, iar când

www.dacoromanica.ro

Cei mai mulţi din deputaţii săteni dela Divanul ad-hoc nu ştiau carte, este mai presus de orice îndoială că plângerea a fost scrisă de o pană măiastră şi alcătuită de o minte aleasă, ea este probabil chiar rezultatul conlucrării mai multor minţi deprinse cu asemene lucrări. Taina a fost bine pastrată atât de săteni cât şi de autor sau autori, până astăzi nu se ştie încă cine a alcătuit-o. Totuş cred că originea ei se poate stabili cu destulă siguranţă.

Dacă cetim cu atenţiune intăiu plângerea şi apoi amendadamentul la dânsa, propus în şedinţa dela 18 Dechemvrie, de către Episcopul Ghenadie Şendrea, Arhimandritul Neofit Scriban, Arhimandritul Melhisedec, Iconomul Dimitrie Matcaş, Vasile Mălinescu, D. Cozadini, D. Cracte, D. Ghidionescu, T. Sacalov, L. Galiardi, N. Bosie, C. Stiun, D. Romov, S. Hrisanti

treci pe lângă pământurile noastre — se rupe inima; ogoarele ni rămân în paragină, popuşoii ni se îneacă în buruiană şi rămân necopţi de-i bate bruma; cei boiereşti aşăzaţi de noi în coşere şăd ca aurul de frumoşi. Când dă frigul, când bate crivăţul, când ne bate nevoia, ne ducem de ne răscumpărăm însuşi munca noastră ca să ne hrănim copiii cu dânsa, şi de multe ori pe lângă năcazul nevoiei, unii tari de inimă ne ţineau de leneşi, că nu am putut a ni lucrà ogoarele.

„Inainte de Reglement, săteanul aveà zece, cinci-spre-zece şi peste două-zeci de fălci; rădicam vite, ne prindeam nevoia şi erà ţara folosită, că cirezile cele multe cari ieşiau din ţară noi le creşteam. Cu Reglementul munca ni s'a împovărat, iar pământurile ni s'au micşorat. Ni s'au dat numai patru fălci celor cu doi boi, celor fără de boi li s'au dat şi mai puţin. Tot Reglementul zice, că unde boierul de moşie nu va aveà pământ de ajuns de dat locuitorilor, acolo să aibă a li da două treimi din întregul moşiei; unii dau, alţii nu dau, care cum vroiau. Noi nici la facerea legii aceştia, nici la celelalte nu am fost chemaţi, nici întrebaţi, nici la o învoială nu am stătut. Domnia lor boierii de moşii singuri le-au făcut, noi le-am urmat, şi de greu şi amar ni-au picat. Dar fiind-că Dumnezeu şi-a adus aminte şi a dat în minte celor şapte puteri de s'au îndurat că de astă-dată ca să fim şi noi întrebaţi despre pasurile şi durerile ce le avem, uitat fie şi şters din inimile noastre tot trecutul cu chinurile sale, departe fie toată ura, toată vrajba şi toată împărăcherea de pe sufletul nostru; o seamă şi din boieri au fost cu frica lui Dumnezeu; şi mai din vechi, pe când toţi de-avalma ne luptam şi ne varsam sângele pentru apararea credinţii şi a moşiei strămoşeşti, ei ne erau ca părinţi şi noi ca fiii lor. Noi încă ştim, de când cu Domniile greceşti, de atunci ni s'au stricat şi dresele ţării şi ale noastre. De aceea noi nu

www.dacoromanica.ro

şi C. Bădărău, constatăm că plângerea nu este decât un rezumat al acestui aşa zis amendament. In amendament, precum vom constată pre larg mai departe, găsim desvoltarea şi dovedirea tuturor drepturilor istorice revendicale de ţărănime. Spiritul în care îmbele scrieri au fost alcătuite este identic. Mi se pare neîndoielnic că plângerea a fost scrisă de acel sau acei ce au scris amendamentul sau sub povăţuirea lor. Iar între subscriitorii amendamentului găsim numai trei oameni cari, prin cultura şi opiniile lor, erau în stare să cunoască şi să interpreteze actele folosite de amendament şi apoi să le sintetizeze în plângere. Aceşti trei oameni sunt: Arhiereul Neofit Scriban, Arhiereul Melhisedec Ştefănescu şi Vasile Mălinescu. Acest de pe urmă a pronunţat, la 1860, în Comisia Centrală, un cuvânt strălucit, în care sunt amintite toate principiile stabilite în

facem nici imputare, nici înfruntare nimănui, şi să avem iertare dacă spuind adevărul, vom fi scapat o vorbă care să vie greu la auzul cuiva. Noi dorim ca tot poporul român să se înfrăţească şi să trăiască în pace şi în linişte pe pământul strămoşesc al României, pentru mărirea şi fericirea neamului, căci precum e scris la carte, toată cetatea împărechiată va pierì.

„Insă pentru ca în viitor să lipsească orice prilej de neînţelegere şi de nemulţămire între treapta sătenilor şi între boierii de moşii, în numele Prea Puternicului Dumnezeu şi a sfintei dreptăţi, cerem şi cu umilinţă ne rugăm ca să ni se audă.

„Pe lângă cele mari dorinţi, care d'impreună cu celelalte le-am aratat în Adunarea obştească a ţării, *treapta locuitoriler pontaşi* cere ca pe viitorime săteanul să fie şi el pus în rândul oamenilor, să nu fie ca până acum asămăluit cu dobitoacele necuvântătoare; bataia, care atât amar de timp ne-a umilit şi ovilit, biciul şi varga, care de multe ori au batjocurit părul cel alb al părinţilor noştri, şi câte odată au făcut pe femeile noastre să-şi peardă pruncii din pântecele lor, să se rădice pentru totdeauna deasupra noastră. Pentru orice vină să ni se pue pedepsi, ca la cealaltă lume, şi să nu mai fim osândiţi fără judecată.

„De asemene ne rugăm ca pe viitorime toate beilicurile, scrise şi nescrise în lege, toate havalele precum şi birul pe cap să fie pentru totdeauna oborîte. In locul acestora să se puie un singur bir pe averea fie-cui, fără osebire în ţară, iar nu ca până acum; căci cei ce nu aveau de unde, dau mult, iar cei ce aveau mult, dau puţin sau nimic.

„Ne rugăm iarăş ca satele să-şi aibă de acum înainte dregătorii alese chiar din sânul lor însuşi, dregătoriile acele să aibă a căutà sub privigherea cârmuirii de toate nevoile satului, precum ţinerea rânduelii

www.dacoromanica.ro

amendament şi pe baza cărora fusese alcătuită plângerea. Se poate ca ei să fi recurs la pana unui al patrulea pentru a redactă plângerea, dar ideile dela dânşii vin.

3. **Propunerea majorităţii Comitetului marilor proprietari.**

Această plângere avù darul să supere cumplit pe proprietarii mari, chiar cei cu idei mai înaintate se ridicară în contra conţinutului ei.

C. Rosetti-Teţcanu, îndată după cetirea ei de către A Panu în şedinţa dela 9 Noemvrie, luă cuvântul şi zise: „că a ascultat cu mare luare aminte propunerea deputaţilor locuitorilor pontaşi şi cunoaşte însuş că au suferit multe, dar ştie iarăş bine că multe din cele aratate de dumnealor nu sunt

în sat, la câmp şi la drumuri, privigherea, hotărîrea şi apararea asupra avutului, venitului dărilor, cheltuielilor lucrărilor, alcătuirilor şi a tuturor drepturilor săteşti. Să nu mai fie ca până acum, că noi vornicii şi paznicii aleşi de sat i-am avut, dar nici într'o samă nu au fost; că cutii săteşti încă am avut, bani am tot dat, ar fi să fie mii şi mii de lei, dar cutiile au fost ca şi sparte, cum puneà se şi stricà, munca noastră Dumnezeu ştie pe a cui mână intrà; pentru sate nici şcoală nici vre-o altă îmbunătăţire nu s'a făcut. Apoi suspinul, durerea noastră de toate zilele, dorinţa cea mai mare pentru care ne rugăm zi şi noapte lui Dumnezeu ca să se îndure, este căderea boierescului; de aceea vrem să răscumpărăm boierescul şi toate acelea cu cari suntem împovăraţi de către boierii de moşii. Vroim să scăpăm, să ne răscumpărăm de robia în care suntem, vroim să ne răscumpărăm. să nu mai fim a nimănui, să fim numai ai ţării, şi să avem şi noi o ţară; am îngenunchiat, am îmbrâncit cu toţii, cum suntem nu o mai putem duce îndelung. Nu voim să jignim drepturile nimănui, dar nici al nostru să nu se întunece.

„Din buni şi străbuni noi am avut dreptul de a ni lucrà pământul trebuitor pentru hrana noastră şi a vitelor noastre, fără să ne poată alunga nimenea de pe dânsul. *Toate uricile ţării, toate aşăzamintele vechi şi noui, ni sfinţesc acest drept precum acela de a se da copiilor noştri pământuri până la acoperirea a două treimi din moşie; iar până la Regulament aveam dreptul de a lucrà cât vom puteà.* De asemenea boierii de moşie au avut dreptul de a ne cere boieresc.

„Să fie deci o Adunare obştească, unde să avem şi noi oamenii noştri, să se cearnă şi să se desbată drepturile boierilor şi drepturile noastre, şi ceea ce o ţară va găsì că suntem datori, cu sudorile noastre

www.dacoromanica.ro

precum le au scris, şi prin urmare ar socoti de cuviinţă, chiar pentru al lor folos, să-şi prefacă o aşà propunere ce poartă în sine nu numai oareşicari neadevăruri, dar şi împrejurări cari n'au avut loc nici odată. Dumnealui doreşte îmbunătăţirea sorţii locuitorilor din toată inima, însă nu prin asemenea chipuri ci în altfel pentru care se înscrie a face o propunere la vremea cuvenită".

Vom vedeà că şi alţii, printre cari însuş Kogălniceanu, nu văzuse cu mulţămire cele cuprinse în plângere.

După ce Panu dădù cetire jalbei, el adaose între altele: „că îmbunătăţirea soartei locuitorilor este una din dorinţile ce fiecare Român formează, că conform cu articolul 58 din reglementul Adunării, propunerea de faţă se va înscrie spre a se luà în discuţie, îndată ce se vor mântuì chestiile de interes general".

Comitetul proprietarilor mari, în şedinţa dela 26 Noemvrie,

vom plăti; că omul ca să scape din robie şi să fie stăpân la casa, vatra şi ogorul său, cu tragere de inimă va lucrà şi se va răscumpărà.

„Iată plecatele noastre rugăminţi şi cereri. Noi rugăm ca marea Adunare a ţării să ieà aminte la durerile noastre şi la sfânta dreptate, să desbată întru înţelepciunea sa ce este şi ce nu este cu cale, şi socotinţa să o trimeată, pe lângă cererile noastre, la cei şapte trimişi adunaţi în Bucureşti, cari înfăţoşează chipul celor şapte puteri.

„Iară pe aceste Prea Inalte feţe le rugăm, ca ajungând glasul nostru la auzul lor, să nu-şi întoarcă urechea dela plângerile şi cererile noastre, a două-spre-zece sute de mii de suflete, ci să le pue la picioarele Impărăteştilor Lor Măriri, căci mântuirea noastră, după Dumnezeu dela sfatul Puterilor o aşteptăm. Ele au luat şi ţin sorţii României în puternica lor mână, numai ei pot împlinì măreaţa faptă de a scoate un popor din mormântul în care a zăcut până acum. Biruinţile mari, cele câştigate, se vor şterge de pe stâlpii cei înalţi pe cari sunt scrise, pietrile se vor preface iarăş în năsip; dar unirea României, sapată în inimile tuturor Românilor, trecând din strănepoţi în strănepoţi, vor bine-cuvântà timpurile viitoare numele întemeietorilor unui popor".

Iaşi, 26 Octombrie 1857.

Subscrişi: *Ioan Roată, Simion Stanciu, Răducanu Sava, Danilă Balan, Constantin Ostahi, Toader sin Pavel, Ion a Babei, Dumitru Savin, Pandelachi Croitoriu, Timoteiu Sacalov, Ioniţă Olariu, Vasile Balaiş, Ion Levărdă, Ioan Roşca, Vasile Stan.*

www.dacoromanica.ro

rânduise după propunerea lui Kogălniceanu, o comisie care „să studieze şi să propue Comitetului lămuririle curente asupra chestiei ridicate de propunerea deputaţilor săteni. Această comisie, eră compusă din Vasile Sturdza, Lacar Catargiu, Grigorie Balş, G. Sturdza şi D. Miclescu, iar raportor, fù ales Grigorie Balş. Raportul fù prezentat Comitetului şi cetit în şedinţa dela 3 Decemvrie.

El cuprindeà un proiect de *Incheierea majorităţii Comitetului proprietarilor mari,* menit a slujì de răspuns şi de întâmpinare la principiile cuprinse în propunerea deputaţilor săteni.

Incheierea proprietarilor mari începeà prin a constatà că propunerea deputaţilor săteni nu se făcuse în Comitetul lor şi nefiind protocolată de secretarul Comitetului, în contra §§ 57 şi 58 ale Regulamentului Adunării, trebue deci considerată „ca scrisă de ,nişte persoane cari n'au avut alt scop decât a tulburà liniştea publică, folosindu-se de neştiinţa de carte a deputaţilor săteni şi încercându-se a introduce principiile unor teorii subversive şi a aţâţà discordia şi ura între proprietari şi ţarani, după cum dovedeşte chiar anume creata terminologie de *boieri de moşie,* întrebuinţată în tot cursul propunerii, spre a evità cuvântul de proprietari; terminologie cu atât mai nefericită, cu cât ea nu cuprinde o mare parte din proprietăţile locuite de ţarani, şi anume: toate proprietăţile clerului, ale proprietarilor neboieriţi şi ale răzăşilor".

„Că prin urmare nici stilul nici tendinţile comunistice din citata tânguire nu se pot imputà deputaţilor săteni cari se văd subscrişi în ea, rămânând răspunzători numai compuitorii ei cari au abuzat de încrederea lor".

Urmà arătând că deşi unele din tânguirile din plângere erau drepte, totuş „starea de astăzi a ţaranilor moldovani ... este mult mai bună decât aceea a locuitorilor din multe alte state civilizate".

Că proprietarii n'au scapat nici un prilej pentru a scuti pe locuitorii aşăzaţi pe moşiile lor de greutăţi şi de abuzurile funcţionarilor.

Că la prilej de oşti străine, interesele proprietarilor suferise mult mai mult decât acele ale locuitorilor, căci pe când dela

www.dacoromanica.ro

aceştia se cereau „numai transporturi şi lucru cu mânile“, proprietarii erau siliţi să dea cele trebuincioase oştirilor: pâne, fân, paie, lemne, băuturi, cvartiruri, pe lângă cari în anii 1828—1829 au mai trebuit să vie şi în ajutorul locuitorilor ameninţaţi de foamete cu pâne cumpărată.

„Că trista stare a locuitorilor, deşi exagerată în tânguirile de faţă“ priveşte guvernele trecute, războaele şi schimbările de Domni, în scurt, lipsa desăvârşită de stabilitate politică.

„Că tocmai această tristă stare a locuitorilor ne-a îndemnat a căutà dorita vindecare, scapare şi mântuire în Unirea Principatelor într'un singur Stat, cu prinţ străin şi moştenirea tronului“.

„Că fără a aşteptà propunerea sătenilor“ clasele privilegiate în şedinţa dela 29 Octomvrie de bună voe au proclamat şi cu aclamaţie:

„Desfiinţarea tuturor privilegiilor, egalitatea tuturor înaintea legii, aşăzarea dreaptă şi generală a contribuţiunilor în proporţie cu averea fiecăruia fără deosebire, supunerea tuturor la conscripţia militară, accesibilitatea funcţiilor Statului pentru toţi Românii“, contribuind astfel „la înlăturarea celor mai multe motive de tânguire din partea deputaţilor săteni“, cu 13 zile înainte ca ei să fi înfăţoşat Adunării plângerea lor.

Urmează de aici înainte o refutare istorică a drepturilor revendicate de săteni.

Aserţiunea cum că boierescul din vechime nr fi fost 6 şi apoi 12 zile este neadevarată, zic proprietari mari, căci:

Cea mai mare parte din locuitorii Moldovei au fost vecini şi că, ca atari „lucrau fără măsură sau mărginire în folosul stăpânului“.

Pravila lui Vasile Lupu oprià primirea unui ţaran fugit dela stăpânul său.

Clasele privilegiate, desfiinţând vecinătatea la 6 Aprilie 1749, au declarat că vecinul nu este rob ci **săţean megieş fără moşie,** şi hotărând ca să slujească căte 24 zile de om.

Domnul Grigorie Alexandru Ghika Vv., la 1 Ianuarie 1766, a redus acea slujbă dela 24 zile la 12, însă determinând lucrul fiecărei zile şi întărind totodată dreptul sătenilor de a luà dijmă de pe productele făcute pe moşie, precum şi monopolul

www.dacoromanica.ro

vânzării băuturilor iar, la 30 Septemvrie 1777, acelaş Domn a mai adaos la îndatoririle ţaranilor facerea de căte două clăci, întocmirea iazurilor şi a morilor precum şi aducerea a căte două care lemne.

Regulamentul Organic în Capitolul III, Secţia VII, Art. 118 şi 132 a îndatorit pe săteni a lucrà pentru proprietarii de moşii căte 12 zile pe an, *după vechiul obiceiu,* statornicind câtimea de muncă ce aveà să fie făcută în fiecare zi, specificând toate îndatoririle puse sătenilor de Regulament.

Aşăzământul din 1851 desfiinţează *fără despăgubire* dijma cuvenită proprietarilor, mai desfiinţează obligaţia pentru săteni de a face coşerele de popuşoi şi zilele de meremet, mai sporind cu căte 20 prăjini imaşul cuvenit locuitorilor.

Toate aşăzămintele începând cu actul desfiinţării vecinătăţii „au hotărît nu numai zilele ce ţaranii aveau a lucrà în folosul proprietarilor, ci şi măsura lucrului fiecărei zile. Alcătuitorii tânguirii sătenilor nu cunosc deci aşăzământul de astăzi când zic că acum sunt 12 zile de pont, iar ziua cât luna".

„Ţaranii din Moldova nu sunt legaţi de brazdă (glebae adscripti) ci din contra oameni liberi, cari au voie a se mutà unde li place şi a întreprinde tot feliul de meserii.

Inainte de Regulament „săteanul aveà putinţa de a exploatà în folosul său moşia proprietarului într'o întindere mai mare decât acum:

1. „Pentru că atunci el erà însărcinat, pe lângă munca pomenită mai sus, încă cu o mulţime de alte dări în natură, cari prin Regulamentul Organic s'au oborît; şi

2. „Pentru că atunci ţara fiind mult mai mare şi populaţia mult mai mică decât astă-zi, proprietarii, spre a puteà trage macar un mic folos din întinsele lor câmpii, cari din lispsa braţelor sau a capitalurilor nu le puteau lucrà, încuviinţau cu plăcere exploatarea lor ori şi cui se îndatorià a-i da macar dijma din productele făcute pe ele, aşa dar nu numai ţaranilor săi, ci şi proprietarilor şi ţaranilor dimprejur, ba chiar şi străinilor din locuri departate cari se supuneau acestei condiţii. Astăzi însă când populaţia s'a înmulţit şi în toate zilele creşte prin necontenite emigrări, chiar şi din ţările megieşe unde ţaranii sunt împroprietăriţi"; astăzi când câmpiile odată sterpe

www.dacoromanica.ro

s'au pus la dispoziţia nouelor generaţii de săteni, când agricultura a luat o întindere atât de mare în cât au ramas puţine moşii pentru creşterea vitelor, „când preţurile pământului s'au suit la un grad proporţionat cu acea desvoltare, când de altă parte preţul lucrului, din cauza înmulţirii braţelor şi a înlocuirii lor prin mai multe maşine, n'a putut creşte întru aceeaş proporţie, Regulamentul Organic şi aşăzământul de faţă au trebuit să pue şi au şi pus în proporţie mai potrivită anuala valoare a pământului ce proprietarul dă ţaranului cu lucrul ce acesta dă celui întâiu".

La aducerea aurului şi argintului străin în ţară nu contribue numai sudoarea ţaranului ci şi capitalurile întrebuinţate de proprietari în cumpărături de vite, de unelte de agricultură, în năimire de argaţi şi de lucrători pământeni şi străini.

Dacă sătenii n'au fost chemaţi la facerea legilor atingătoare de ei „nici proprietarii nu s'au chemat la facerea legiuirii prin care s'au desfiinţat fără despăgubire mai multe folosuri ce aveau dela ţaranii lor, iar mai ales dijma. . ."

Regularea relaţiilor dintre proprietari şi săteni prin învoieli libere nu numai că n'a fost oprită de nici o lege ci a fost chiar scopul art. 118, lit. E din Regulamentul Organic şi al art. 4 al Aşăzământului din 1851 prin care se zice anume" că aceste aşăzăminte vor servì de bază până ce *năimirile de pământ se vor puteà face prin alcătuiri de bună voe,* lăsând a zice că atât înainte de promulgarea Regulamentului Organic, cât şi după ea, această măsură în multe locuri s'a şi pus în lucrare.

Art. 123 din Regulamentul Organic şi art. 16 din aşăzământul din 1851, „legiuind că la satele acele unde moşia este strâmtă, proprietarul să deà $^2/_3$, n'au întins această dispoziţie asupra întregului moşiei . . . ci din contra au adăogit că împărţirea aceasta are a se face numai pentru *locul de hrană,* adică *imaşul, fânaţul şi locul de arătură.* . . ."

Intemeindu-se pe aceste temeiuri, Comitetul proprietarilor mari se rosteşte asupra propunerii locuitorilor pontaşi în următorul chip:

„Dorinţa ca în viitor şi săteanul să fie pus în rândul oamenilor şi desfiinţarea bătăii corespunde la votul Adunării"

www.dacoromanica.ro

care a proclamat egalitatea tuturor înaintea legii şi obligativitatea instrucţiunii publice pentru oraşe şi pentru sate, rămânând ca Adunarea viitoare să reformeze şi legislaţia criminală.

Dorinţa de a se oborî beilicurile, havalelile şi birul pe cap este îndestulată prin votul Adunării din 29 Octomvrie care a proclamat desfiinţarea privilegiilor de clasă şi aşăzarea dreaptă a contribuţiilor.

4. „Dorinţa de a aveà prin sate diregătorii alese din chiar sânul lor" merită a se luà în consideraţie şi rămâne ca viitoarea Adunare să legiuiască modul şi întinderea aplicaţiei ei „potrivit cu interesele şi gradul culturii treptei locuitorilor săteni".

5. „Dorinţa căderii boierescului" este dorită şi de proprietari pentru motivele următoare:

a) pentru că acest lucru nu mai alcătueşte o dreaptă răsplătire a valorii anuale a pământului ce proprietarii dau locuitorilor spre hrană, căci valoarea acestui pământ a sporit şi sporeşte necontenit, pe când cătimea lucrului cuvenit proprietarilor a rămas invariabilă, ne mai fiind astfel o răsplătire a pământului dat spre hrană; *b)* „pentru că în faţa tendinţelor ostile principiului proprietăţii cari se manifestează sub auspiciile unor reformatori neîndrituiţi, proprietarii nu mai pot urmà aşăzământului, spre a scapà proprietăţile lor de aplicarea unor teorii condamnate de toată lumea, după cum dovedeşte expresia de „răscumpărarea boierescului", expresie care este o sofismă comunistă şi care în alte cuvinte zice: „împroprietărirea universală fără cumpararea şi plata pământului", pe care compuitorii propunerii locuitorilor îl înţeleg proprietate comună a tuturor, precum este aerul şi soarele. . . . „Boierescul nu este un drit feudal, nu este un privilegiu deşert al boieriei, nu este o rămăşiţă a vecinătăţii . . . ci . . . numai un echivalent al întrebuinţării pământului ce locuitorii primesc spre a lor hrană dela proprietari, este preţul anual al posesiei plătit în lucru proprietarilor, nu numai boierilor, ci şi mănăstirilor şi proprietarilor neboieriţi.

6. „Dorinţa de a-şi lucrà pământul trebuitor pentru hrana lor, fără să-i poată alungà de pe dânsele, cu adăogirea de a se da şi copiilor lor pământuri până la două treimi din moşie, fiind ţintirea cea mai vederală de a lovì proprietatea".

www.dacoromanica.ro

Comitetul proprietarilor răspunde:

a) „Că pământul ce locuitorii primise spre exploatare cu îndatorire de a răsplăti prin lucru învoirea întrebuinţării lui, *este un pământ necontestabil al proprietarilor*, câştigat prin titluri legale, precum moştenire, împărţeli, hotărîri judecătoreşti, dănii, schimburi, cumpărături.... prin păşnica şi nestrămutata stăpânire în şir de mai multe sute de ani“;

b) „Că proprietatea stăpânilor de moşii se întinde asupra întregului trup de moşie, după cum se dovedeşte“:

I. Prin faptul că pământul dat locuitorilor spre exploatare se vinde totdeauna de vânzător odată cu locul rezervat spre întrebuinţarea proprietarilor şi cu acelaş preţ;

II. Prin faptul cumpărăturii pământurilor a mii de răzăşi „cari astăzi sunt ţarani pe pământul vândut de ei“;

III. „Prin zilnica dotare a însurăţeilor şi a bejănarilor veniţi din alte ţări cu pământ, care totdeauna s'a întrebuinţat numai de către proprietarii întregii moşii.

IV. „Prin mii şi iar mii de ipoteci, cari se întind asupra întregului trup de moşie“.

V. Prin faptul că deosebitele aşăzăminte din trecut şi chiar acel de astăzi regulând legăturile dintre proprietari cu locuitorii aşăzaţi pe moşiile lor nu lasă nici o îndoială „că pământul dat locuitorilor spre hrană este o proprietate necontestabilă a stăpânului moşiei“.

VI. Prin faptul că atât Regulamentul Organic cât şi aşăzământul de la 1851, dând voie proprietarilor să depărteze de pe moşiile lor pe locuitorii răsvrătitori, lasă pământurilor de hrană de cari s'au folosit acei locuitori în nemărginită dispoziţie a proprietarului, care este dator a despăgubì pe sătean „numai pentru sadurile (pomi) ce ar fi avut pe locul proprietarului“.

VII. „Prin faptul că art. 123 şi 124 ale Regulamentului Organic învoind locuitorilor strămutarea pe altă moşie nu li încuviinţează nici „cea mai mică despăgubire pentru pământul ce l'au avut spre hrană dela proprietar“, mai lămurind „că casa, toate sadurile şi alte locuri“ ce ţaranul le ar fi făcut pe moşia pe care şăzuse, să rămână **fără despăgubire** în folosul proprietarului, ceea nu s'ar fi încuvinţat „dacă ţaranul ar fi avut macar o umbră de proprietate“.

www.dacoromanica.ro

VIII. „Prin legiuirile Principatului Valahiei şi ale Besarabiei cari recunosc stăpânilor de moşii dritul de proprietari neîngrădiţi, iar ţaranilor aşăzaţi pe ele numai dritul de chiriaş, posesor".

IX. Prin faptul că, cu prilejul judecăţilor pentru hotarele moşiilor cu megieşii, ţaranii n'au fost nici odată chemaţi în judecată, şi n'au făcut parte nici în procesuri nici la urmările lor. Sprijinindu-se pe toate temeiurile de mai sus şi mai luând în privire:

Că drepturile proprietăţii sunt garantate de Art. 70 al Regulamentului Organic prin cuvintele „că conform cu vechile aşăzăminte ale ţării, drepturile proprietăţii vor fi pastrate în veci nerăşluite, întru toată a lor întindere, fără a fi supuse decât numai la sloboda întrebuinţare şi voinţă a proprietarilor";

„... că şi Adunarea ad-hoc a Moldovei a proclamat în unanimitate respectul proprietăţii ca una din bazele fundamentale ale viitoarei organizaţii";

„... că după toate legislaţiile din lume şi după § 462 din Codica civilă a Moldavei dreptul proprietăţii este puterea de a dispune de fiinţa şi de rodurile lucrului său după a sa voinţă şi plăcere, depărtând din aceasta pe oricine altul, şi prin urmare *că cererea deputaţilor săteni de a răscumpără boierescul, sau cu alte cuvinte de a da proprietarilor bani în locul lucrului cuvenit lor în natură, cuprinde în sine o vederată jignire a dreptului proprietăţii, căci ea ţinteşte a mărgini libertatea dispoziţiei, care este o condiţie esenţială a dreptului proprietăţii*";

că în faţa „acestor înconjurări", singura regulare dreaptă a relaţiilor dintre săteni şi proprietari şi de fire a împăcă interesele amânduror părţilor, ar fi acea „care ar aveă de bază alcătuirea de bună voie, prin care ţaranii pot năimi sau cumpără de bună voie pământul dela proprietari";

că această măsură „a căreia dreptate şi folosinţă s'a prevăzut atât de hrisovul Domnului Grigorie A. Ghika din 1 Ianuarie 1766 cât şi de Regulamentul Organic, de aşăzământul din 1851 astăzi lucrător şi de protocolul Conferinţelor ministeriale din Constantinopol, din 11 Fevruarie 1856, este şi aplicată în acest Principat unde pela unele moşii ţaranii lucrează după

www.dacoromanica.ro

învoieli, iar pe la altele sunt învoiți bănește pentru pământul ce primesc dela proprietari";

„... că aplicația acestei măsuri nu s'a întins mai mult numai din pricina piedecilor puse la strămutarea locuitorilor de pe o moșie pe alta;

„... că numai prin alcătuire de bună voie s'ar puteà înlătură disproporția împoporării și a prețurilor ce există între unele din ținuturile de sus și acele de jos;

„... că regularea legăturilor dintre țarani și proprietari prin alcătuiri de bună voie este o măsură cerută și de economia politică;

„... că modificarea legăturilor de astăzi este de fire a aveà o înrîurire foarte mare asupra agriculturii, izvorul de căpetenie al averii naționale care cere cea mai mare luare aminte;

„că reforma sistemului de astăzi presupune existența unui guvern stabil și tare.., înzestrat cu toate mijloacele intelectuale, morale și materiale spre a o puteà pune în lucrare cu toată nepărtimirea, perseverența, autoritatea și înțelepciunea cerută de mărimea unei chestii atât de vitale, unei chestii dela care atârnă existența celei mai număroase populații a țării, buna stare a tuturor claselor societății, liniștea obștească și ferirea țării de tristele urmări ale precipitării sau ale **patimilor** cari se pun în mișcare.

„Că interesul proprietarilor cere desființarea modului de astăzi ale relațiilor dintre ei și țărani;"

„Că dreptatea cere ca această măsură să nu fie vătămătoare nici pentru proprietari, nici pentru țarani;

„Comitetul proprietarilor mari dorește dar ca, la viitoarea organizație să se ieà de bază următoarele principii:

„I. *Modul de astăzi al răsplătirii pământului prin lucru să fie cu totul desființat.*

„II. *Adunarea legiuitoare, în cea întâiu a ei sesie, să hotărască un termen în care relațiile dintre proprietarii de moșii și țaranii lucrători de pământ așăzați pe ele să se regulèze prin alcătuiri de bună voie.*

„III. *Adunarea legiuitoare să facă o lege căreia vor fi supuși acei din proprietari și țarani cari nu s'ar fi folosit de termenul publicat pentru regularea relațiilor reciproce prin alcătuiri de buna voie.*

www.dacoromanica.ro

„IV. *Legea aceasta va fi întemeiată pe principiul respectului proprietăţii şi tot odată va privi şi la stabilirea şi la chipul vieţuirii locuitorilor săteni, astăzi lucrtori de pământ*".

Această încheiere alcătueşte singura încercare de întemeiere pe baze istorice a teoriei susţinută de proprietarii mari: cum că dreptul lor de proprietate este absolut şi se întinde asupra întregimii fiecărei moşii, nu numai înaintea Divanului ad-hoc al Moldovei, ci în întregul period de lupte împrejurul reformei rurale. Această încerçare, întemeiată pe baze cu totul greşite, n'a fost în întregul period de aproape şapte ani care desparte sesiunea Divanului ad-hoc de promulgarea legii dela 14 August 1864, complectată prin altceva decât prin reeditarea din partea conservatorilor munteni, a teoriei lui Barbu Ştirbei, cum că sateanul nu este altcevà decât un chiriaş, prin retorice deşerte sau arguţii de advocaţi.

In ea se oglindeşte duhul strâmt, egoist şi lacom al clasei stăpânitoare. Originele legăturilor dintre sateni şi stăpâni nu erau şi nu puteau fi cunoscute; studiul lui Stadnicki deşi apăruse, încă nu erà cunoscut la noi, nu pătrunsese încă la noi nici o menţiune despre vechiul *Drept românesc*. Totuş, precum vom constatà în curând din alte moţiuni aduse înaintea Divanului ad-hoc, actele cunoscute şi citate în încheierea marilor proprietari, ajungeau spre a stabilì până la evidenţă dreptul de folosinţă al sătenilor asupra hotarului locuit de ei.

4. Propunerea minorităţii Comitetului marilor proprietari.

Printre subscriitorii încheierii [1]) erau oameni de o cinste recunoscută, neconstatată şi necontestabilă, nu putem bănui întru nimic buna lor credinţă; ei erau încredinţaţi de adevărul celor cuprinse în incheierea [2]) subscrisă de ei; interesul per-

[1]) I. Docan, A. Botez-Forăscu, Gr. Balş, G. Sturdza, C. Sturdza, A. Aslan, I. Pruncu, N. Catargiu, I. Miclescu, Gr. Suţu, N. Carp, L. Catargiu, Gr. Costache.

[2]) Redactată mai cu samă de Grigorie Balş.

www.dacoromanica.ro

sonal, teama de a-şi vedeà avutul ştirbit, îi împiedecà însă să vadă lipsa de temeiu a argumentelor întrebuinţate.

De altmintrelea, chiar în sânul marilor proprietari erau oameni mai tineri, mai culţi, mai în atingere cu ideile moderne şi prin urmare cu duh mai larg. Interesele şi tradiţiunile celor mulţi din ei îi făceà să împartă credinţele majorităţii Comitetului în privinţa dreptului absolut de proprietate al stăpânilor, deşi ei reprobau *recriminaţiile neîntemeiate, tendinţele regretabile şi cercările de a denaturà caracterul* relaţiilor existente *între locuitori şi proprietari,* cuprinse în jalbă, totuş admiteau suferinţile sătenilor, „în parte aduse prin năvălirile străine", în parte prin abuzurile provenite din calcarea aşăzămintelor în fiinţă şi nu se putură împacà de loc cu sistemul *năimirilor de bună voie* cari lasà pe ţaran fără pământ şi la discreţia proprietarului.

Minoritatea Comitetului proprietarilor mari[1]) depuse deci o încheiere, care, după un preambul destul de vag, în care ideia cea mai clară este că Adunarea se găseşte în imposibilitate „de a face legi într'o chestie care pentru noi mai ales s'ar cuveni să facă obiectul unor studii serioase..." propune:

I. *Desfiinţarea răsplătirii prin lucru a pământului ce se dă locuitorilor de cătră proprietari după aşăzămintele de astăzi.*

II. *Regularea definitivă a relaţiilor dintre proprietari şi locuitori şi statornicirea unor principii cari, fără a jignì drepturile proprietarilor, să împace şi interesele locuitorilor.*

III. *Adunarea legiuitoare viitoare, la cea întăiu a ei sesie, va votà o lege căreia vor fi supuşi şi locuitorii şi proprietarii* şi care desvălind acele principii, va hotărì această chestie atât de importantă şi de vitală pentru Principatele Unite.

5. Propunerea lui C. Rosetti-Teţcanu.

Alt membru al Comitetului proprietarilor mari, C. Rosetti-Teţcanu, propuse următoarea soluţiune a chestiunii legăturilor dintre săteni şi stăpâni:

[1]) D. Miclescu, M. Kogălniceanu, D. Rallet, M. Jora, N. Canano, A. Ter achiu, M. Costache, I. Fotea, C. Rolla, P. Mavrogheni, N. Sturdza.

www.dacoromanica.ro

După socotința lui „boerii sau proprietarii, de câte ori au fost chemați a face câte o legiuire pentru relația dintre ei și locuitori, n'au fost nici odată așà de nedrepți, nici așà de asupritori, precum locuitorii s'au înșelat a se rosti prin a lor propunere; căci *deși chiar din vremi în vremi munca li s'a mai mărit, însă aceea nu s'a urmat pentru că proprietarii au avut plecare de a-i asupri, supuindu-i a da sau a lucrà un ce mai mult, ci pentru că și chiar firea lucrului așà o cere. Se cere pentru că în vremi când pământul și chiar productul n'aveau mai nici un preț, nu se cereà o răsplătire mare din partea aceluia căruia erai bucuros să-i dai oricât pământ să se hrănească, și el să-ți deà cevà cât de puțin macar. Aceste alcătuiri, mai bine a zice decât legiuiri, sporiau mai în însărcinarea muncitorilor din vremi în vremi, precum și pământul și productul se scumpiau; aceasta-i soarta omului ce cumpără și a celui ce vinde;* când se luà numai o dijmă, să aduc o pildă, atuncea proprietarul nu da mai mult capital decât de zece sau cincisprezece lei locuitorului ca să se hrănească. Astăzi, când se primește dela locuitor o muncă ce face 12 galbeni și proprietarul dă muncitorului un capital de a se hrăni care cel puțin are o valoare de 120 galbeni. Iată dar că nedreptatea nu-i întru aceasta, mai ales că munca precum se politicește a se plăti, nici face pe atâta pe cât am aratat că proprietarul s'ar folosi. *Dar iată nedreptatea unde-i: în multele abuzuri ce s'au făcut și se fac, și cari abuzuri au fost așà de tolerate a se aplicà acelui mai slab, în cât porniau chiar dela Guvern*".

Propune apoi:

I. „Desființarea boierescului, adică plata venitului proprietății prin muncă de către locuitori.

II. „Darea a 15 prăjini în locul satului cu casa fiecăruia locuitor în a sa veșnică stăpânire și înființarea comunelor.

III. „Indrituirea locuitorilor de a fi posesori pe locurile de hrană ce vor aveà neaparat trebuință să ieà dela proprietăți, plătind acele cu bani după prețurile ce s'ar politicì la acel loc, când s'ar începe posesia; iar posesia să fie pe vreme de 12

www.dacoromanica.ro

ani [1]); bine înţelegându-se că o aşă împosesuire nu poate conţenì nici odată, dacă locuitorul însuş nu s'ar lepădà de acest drit; ci numai preţurile se vor modificà din 12 în 12 ani, după cum vor fi la sfârşitul fiecăreia posesii.

„Proprietarul să nu mai fie dator a mai da pământ, numai când din tot locul de hrană de pe a sa proprietate ar fi împosesuit două treimi.

„Insă toate aceste să se pue în lucrare numai după ce viitoarea Adunare legislativă va face o anume lege pe aceste baze, în totul lămuritoare pentru acest feliu de aşăzământ şi când vom aveà guvernul cel tare şi statornic ce cu toţii îl dorim . . . .“

Din rândurile subliniate în expunerea sa de motive rezultă ca autorul propunerii împărţià pe deplin toate erezurile clasei sale în privinţa originii şi a întinderii dreptului de proprietate în ţările noastre, el nu vedeà în regimul atunci în vigoare nici o nedreptate pentru ţaran; în dispozitivul propunerii însă el recunoaşte *dreptul* săteanului la folosinţa bucăţii de pământ trebuitoare pentru hrana lui în schimbul unei dări băneşti. Această vederată contrazicere este datorită luptei între cunoştinţele sale greşite asupra trecutului cu un spirit larg şi cu aspiraţiuni generoase.

Propunerea de altmintrelea erà absolut nepractică.

6. **Propunerea majorităţii Comitetului micilor proprietari.**

Comitetul proprietarilor mici în care se tratase asemene marea chestiune înfăţoşă o încheiere [2]) întemeiată pe o mult mai adevărată şi mai clară interpretare a legiuirilor vechi şi a aşăzămintelor în vigoare decât acea a majorităţei marilor proprietari.

Această încheiere începe prin a stabili: „*Că după legile*

[1]) O anume lege va regulà chipul de a se puteà dovedì şi cunoaşte totdeauna adevaratele preţuri ce ar urmà în fiecare parte de loc a ţării.

[2]) Iscălită de D. Cracte, C. Morţun, I. Hrisanti, N. Bosie, G. Masian, C. Bădărău, St. Călin, G. Vârlan, Chir. Ciocârlie, C. Stiun.

www.dacoromanica.ro

vechi, după Regulamentul Organic şi după aşăzământul dela 1851, driturile şi îndatoririle locuitorilor şi driturile şi îndatoririle proprietarilor sunt îmbinate şi reciproce. Locuitorii au avut şi au drit de a aveà locuri de hrană pe moşiile pe cari şăd, proprietarii au avut şi au dritul a primì pentru acele locuri despăgubire în muncă sau preţul ei în bani . . . ."

Apoi încheierea arată că chipul despăgubirii proprietarilor este în două feliuri, în muncă sau în bani, după cum este vorba de *moşii mari stâlpite* sau de *moşii răzăseştii,* că această inegalitate în despăgubirea proprietăţii provine din faptul „că la facerea şi desfacerea legii n'au luat parte toţi acei ce făceau parte în chestie" şi că „principiul statornicit pentru proprietăţile mari, ca proprietarul să nu aibă dreptul a plătì în bani preţul muncii, a dat prilej pe multe locuri de abuzuri fără margini".

„Propunerea locuitorilor de a-şi răscumpără cu bani munca ce sunt îndatoraţi a da acei de pe moşiile mari şi stâlpite vine din abuzurile ce produce acel sistem. Acea propunere se sprijină pe pilda aplicată la răzăşi, aplicată cu mare succes la moşiile boiereşti, mănăstireşti şi răzăşeşti dela munte şi este primită chiar de principiile Art. 130 din Regulament şi Art. 36 din aşăzământul din 1851, numai ea este mai practică, mai împăcătoare şi nevătămătoare nici unii părţi.

Apoi se ridică într'o limbă din cele mai cumpănite, dar cu temeiu şi cu hotărîre împotriva ideei de a ridicà sătenilor dreptul de a se folosì pe viitor de pământurile pe cari sunt aşăzaţi.

„A se pune astăzi un alt principiu care să ridice locuitorului dritul de a se hrănì pe moşia pe care şăde, cu preţuri măsurate şi hotărîte de legi, după cum totdeauna s'a urmat, ar fi a se lovì într'o rădăcină, care fiind foarte îmbătrânită în ţară, ar puteà produce nişte rezultate, de nu primejdioase societăţii, dar cel puţin mai vătămătoare şi mai nenorocite pentru locuitori decât acele de cari se plâng astăzi, căci mărginindu-se locuitorii în casă şi 10 prăjini sau şi imaş, şi dându-li cu acest chip slobozenia braţelor pentru ca să capete proprietarul slo-

www.dacoromanica.ro

bozenia pământului, locuitorul nu numai s'ar scoate din drilurile ce legea totdeauna i-au dat, dar redus în astă stare, ar avea să muncească de trei ori mai mult decât până acuma, osebit de aceasta s'ar naşte întrebarea, ce s'ar face cu locuitorii dela munte, cu acei de pe moşiile răzăşeşti şi chiar cu acei de pe moşiile mari, cari mai cu samă în mijlocul codrilor cu braţele lor şi-au deschis curături".

Sfârşeşte cu următoarea propunere:

a) „Locuitorii în deobştie să se folosească nestrămutaţi de pământurile ce le au astăzi în folosinţa mărginită de pont.

b)„ De către obştească viitoare Adunare, după pilda aplicată la munte, odată pentru totdeauna să se preţuiască munca în bani şi locuitorii să fie slobozi şi îndrituiţi a plăti preţul zilelor muncitoare în bani pe fiecare an.

c) „Urmaşii locuitorilor să nu mai ceară pământuri la proprietari, ci să fie slobozi a intră fără nici o piedecă în drilurile părinţilor lor, plătind sumă hotărîtă şi mărginită de lege.

d) Pentru pământurile ce locuitorii ar aveà trebuinţă peste acelea hotărîte de legi, să rămâie slobozi, şi proprietarii şi locuitorii, a se alcătuì cu condiţiile, cu preţurile şi pe timpul ce îmbele părţi vor stipulà, potrivit aceasta chiar şi cu legea lucrătoare.

Dreptul de folosinţă al ţaranului este destul de bine dedus aici din dispoziţiile Regulamentului Organic şi din acele ale legiuirilor lui Grigorie Ghyka şi autorii încheierii judecă bine şi drept (fără însă a aduce vre-o dovadă) că nu pământul de care se folosesc ţaranii ci boierescul trebue să fie răscumpărat. Nu se înţelege însă pentru ce temeiuri, în punctul *e)* al dispozitivului, dreptul ţaranilor la folosinţa pământului se mărgineşte la întinderea stăpânită atunci şi nu în totimea celor două treimi a căror folosinţă li erà încuviinţată şi de Regulament şi de aşăzământ.

7. Propuneri deosebite din Comitetul micilor proprietari.

La această încheiere se alăturară două socotinţi deosebite, una a lui N. Zaharia şi cealaltă a lui C. Hurmuzachi.

www.dacoromanica.ro

Cea dintâiu cere a se mănţine aşăzământul în vigoare cu singura schimbare ca săteanul să rămână liber a-şi plăti îndatorirea cu bani, după o preţeluire dreaptă a fiecăreia localităţi.

Socotinţa lui C. Hurmuzache este precedată de o motivare destul de lungă şi mai mult subeictivă. El nu se uneşte cu încheierea majorităţii Comitetului, între altele pentrucă acea încheiere „departe de a se mărginì în rostirea dorinţii clasei reprezentate de acest Comitet, s'a ocupat mai mult cu reflexii şi dorinţi atingătoare de regularea relaţiilor dintre propritarii cei mari şi ţaranii aşăzaţi pe moşiile acestora, precum şi pe moşiile clerului"; pentru că trece sub tăcere faptul că cei mai mulţi răzăşi şi chiar unii din membrii Comitetului acestuia neavând ţarani, pe moşiile lor, „sunt scutiţi de consecinţile reformei propuse"; pentrucă acea încheiere a trecut sub tăcere pricina pentru care art. 40 al legiuirii dela 1851 dă locuitorilor de pe moşiile dela munte facultatea de a da proprietarilor bani în loc de muncă şi care pricină este că „nu au împărtăşire la câmp de locuri de arat"; pentrucă n'a lămurit că plata în bani se face numai pe moşiile pe cari plata nu se poate face în natură; „pentrucă după toate legile din lume, o prestaţie întemeietă pe un contract liberal, precum este acel dintre ţarani şi proprietarii de moşii, *nu se poate preface în bani fără învoirea ambelor părţi;* pentrucă faptul că s'au produs abuzuri este datorit împrejurării „că administraţiile nu şi-au împlinit datoria"; pentru că şi răsplătirea în bani „a fost, este şi va fi supusă celor mai strigătoare abuzuri..."; pentrucă încheierea a scapat din vedere că, după art. 45 al aşăzământului în vigoare, locuitorii dela munte mai sunt ţinuţi, pe lângă plata în bani, a mai face proprietarului şi 4 zile de reparaţii; *„pentrucă aplicaţia principiului răsplătirii lucrului prin bani nu numai ar mărgini dreptul proprietăţii,* ci încă ar împiedecà chiar şi îmbunătăţirea stării locuitorilor săteni, cari prin alcătuiri de bună voe, prevăzute şi de Regulamentul Organic şi de aşăzământul din 1851, ar puteà deveni nu numai posesori ci chiar proprietari..."; „pentrucă chestia asta este prea mare, prea grea şi prea vitală pentru a se puteà hotărî în pripă, fără studii şi cercetări pătrunzătoare, fără pregătiri şi treptate cercări prin învoieli şi transacţii de bună voie..." pe aceste temeiuri îşi dă socotinţa următoare:

www.dacoromanica.ro

I. „Relaţiile dintre proprietarii şi ţaranii aşăzaţi pe moşiile lor să se reguleze prin *alcătuirea de bună voie,* prin care ţaranii vor puteà nu numai preface lucrul în bani, ci deveni şi posesori şi chiar proprietari. Pentru acest sfârşit să se legiuiască un termen de doi ani".

II. „Spre a asigurà libertatea acestor transacţii să se înlătureze piedecile cu cari legea de astăzi a îngreuiat libertatea strămutării ţaranilor de pe o moşie pe alta".

III. „Fiindcă bună-starea populaţiei agricole pretudindenea a fost şi trebue să fie un obiect de deosebită îngrijire a Statului, viitoarea Adunare legislativă să facă o legè, căreia să fie supuşi atât proprietarii cât şi ţaranii cari nu s'ar folosi de termenul mai sus arătat".

IV. „Legea aceasta va luà de bază atât respectul proprietăţii cât şi nevoia stabilizării ţaranilor şi a îmbunătăţirii stării lor materiale şi morale".

V. *„Până la promulgarea nouei legiuiri, aşăzământul din 1851 va urmà a fi obligător pentru amândouă părţile".*

VI. „Guvernul viitor să înlesnească realizarea transacţiilor, iar mai ales improprietărirea ţaranilor, prin înfiinţarea de aşăzăminte de credit, prin încurajare de Societăţi etc".

Această socotinţă a lui C. Hurmuzachi, la care se uni şi C. S. Sturdza, aveà vederat în ochi înmormântarea oricărei năzuinţi de reformă. Punctul I din dispozitiv mai cu samă în care se propune ca ţaranii moldoveni dela 1857 să devie prin alcătuiri de bună voie în termen de doi ani, posesori şi chiar proprietari ai pământurilor lucrate de ei este prea absurd pentru ca să credem că însuş propunătorul lui l'a luat în serios.

8. **Amendamentul la propunerea deputaţilor săteni.**

In aceeaş şedinţă se înfăţoşă un *amendament la propunerea locuitorilor săteni,* subscris de Episcopul Ghenadie Şendre, Arhimandritul Neofit Scriban, Arhimandritul Melhisedec (Ştefănescu), Iconomul Dimitrie Matcaş, V. Mălinescu, D. Cozadini, D. Cracte, D. Ghidionescu, T. Sacalov, L. Galiardi, N. Bosie, C. Stiun, D. Romov, I. Hrisanti şi C. Bădărău, adică din deputaţi ai tuturor claselor Divanului ad-hoc.

www.dacoromanica.ro

Acest act alcătueşte cea mai temeinică expunere a drepturilor ţărănimii ce a fost făcută până astăzi în adunările române. El este o amplificare şi o lămurire a propunerii deputaţilor săteni care adusese chestiunea în desbaterea Adunării.

Punctele I şi II din expunere, privitoare la originile şi la alcătuirea proprietăţii, conţin într'adevăr o sumedenie de erori dar nici că se puteà altfel, autorii neavând nici o idee despre *Dreptul românesc,* despre cnezate şi judecii şi închipuindu-şi că dreptul de stăpânire al pământului la noi erà ocârmuit de aceleaşi regule ca în dreptul roman. Punctul III privitor la vecinatate conţine asemenea oareşi cari greşeli, între altele acea că în Moldova s'ar fi vândut răzăşii odată cu pământurile lor. Dar dela punctul IV inclusiv înainte expunerea este absolut fără nici o prihană şi făcută cu o uimitoare limpezime de minte.

Punctul IV începe prin a stabili adevărul de căpetenie în întreaga chestiune, adevărul a cărui enunţare în plângerea deputaţilor săteni făcuse atâta sânge rău propietarilor mari.

„ . . . . . dela început şi până la Regulament răsplata pentru pământul ocupat erà socotită numai dijma; prin dănuirile ce făceau Domnitorii, încă numai asupra aceeaş dijme da drituri a se luà dela locuitori; *munca către stăpânul moşiei este un adevărat boieresc,* adică privilegiu, *care mai întâiu a început prin clăci,* transformate apoi în 12 zile, dela răsăritul la asfinţitul soarelui, de muncă îndatoritoare. . .“

Intemeieţi pe hrisovul lui Mihaiu Suţu dela 1794 şi pe acel al lui Alexandru Moruz, din cari reiesă că sătenii făceau boieresc numai stăpânului moşiei pe care erau aşăzaţi, iar stăpânilor moşiilor megieşite pe cari făceau sămănături când nu erà destul pământ arabil pe moşia pe care şedeau, autorii amendamentului conchid că dijma este răsplata pământului iar boierescul sau slujba o prerogativă a stăpânului căruia ei erau supuşi.

Nu încape îndoială că în vechime, când săteanul nu aveà pentru ce să are pe hotar străin şi arà numai pe hotarul locuit de el, pe jireabia lui destul de mare ca să-i îndestuleze toate nevoile, nici macar dijma nu puteà fi privită ca o chirie a pământului care erà doară a lui, atât dijma cât şi claca erau una

www.dacoromanica.ro

o dare şi cealaltă o slujbă ce el o *prestà* căpeteniei care ocârmuià aşăzarea.

Dar mai târziu, când din pricina necontenitelor tulburări şi pustiiri, ţinerea în jireabii căzù în neobişnuinţă şi oamenii luară obiceiu să are unde găsiau loc mai îndământec şi mai bun, când dreptul scris al stăpânului a cotropit dreptul nescris al săteanului, este sigur, precum dovedeşte şi Pravila lui Vasile Lupu (Pricina I, § 22), că darea de a zecea parte din roadă este privită ca chiria legiuită a pământului peste care nu se poate luà sub pedeapsă de blăstăm.

Dovada dată de autorii amendamentului că munca datorită de sătean sub numire de slujbă, *clacă* sau *boieresc,* este o prerogativă a stăpânului satului, este pe cât de simplă pe atât de convingătoare. Apoi, acest adevăr fiind stabilit ei păşesc la rostirea urmării lui.

„Istoria care numeşte *clacă* munca săteanului către stăpânul de moşie; apoi sutele de acte publice prin cari acea muncă se numeşte *boieresc,* iar acel cui se făceà *stăpân de moşie. Abiè Regulamentul,* având în vedere constituirea binefăcătoarei instituţii a proprietăţii, *a introdus cuvântul de proprietar*".

Studiul *Dreptului Românesc,* dat la iveală de Stadnicki şi necunoscut autorilor acestui *amendament,* acel al uricilor cunoscute numai cu treizeci şi patruzeci de ani după închiderea Divanului ad-hoc, ne-au adus astăzi la absolut aceeaş teorie. Autorii amendamentului au avut la dispoziţia lor şi au cercetat numai urbariile şi actele veacului XVIII.

Iată deci calificarea de *boieri de moşie* dată de jalba deputaţilor săteni proprietarilor şi cari stârnise mânia acestora, lămurită şi cu desăvârşire justificată.

Punctul V din expunere se ocupă iar de vecini şi arată că sătenii nu au fost nici odată şerbi după lege ci numai după abuz.

Punctul VI arată condiţiunile favorabile cari Domnii le făceau bejănarilor cari se întorceau în ţară, având ei dreptul să s'aşeze pe moşii boiereşti sau mănăstireşti, ori unde voiau, dând stăpânului acelei moşii numai dijma şi fiind sau scutiţi de tot de clacă sau învoiţi s'o înlocuiască prin o neînsemnată dare bănească.

www.dacoromanica.ro

Punctul VII este cu deosebire important:

„... Luând în privire că stăpânul moşiei totdeauna a fost îndatorit a da tot locul trebuitor pentru hrana săteanului fără cea mai mică mărginire; că numai dela 1805 s'a hotărît pentru întâiaş dată, ca fânaţ şi păşune sa fie datori stăpânii moşiilor a da dela 16—20 fălci pe la unele ţinuturi, iar pe la altele dela 12—15 şi dela 8—10 fălci; pe moşiile însă unde nu erà loc cu îndestulare, două treimi din locul de arătură, de fânaţ şi imaş al întregii moşii erà al locuitorilor şi numai o a treia parte a stăpânului.

Spre dovedirea celor de mai sus citează aşăzămintele lui Grigorie Calimah, a lui Mihaiu Suţu, a. lui Alexandru Moruz şi a lui Ioniţă Sturdza Vv.

Punctul VIII arată că sătenii nu puteau fi departaţi din pământurile ocupate de ei şi că bătrânii şi neputincioşii nu erau ţinuţi să facă boieresc.

VIII. „Luând în privire că pământurile şi locurile pe cari le lua odată locuitorul în stăpânire pentru trebuinţa sa, nu i se mai puteau luà înapoi de cătră stăpânul moşiei: că la cazuri de neputinţă şi bătrâneţe nu mai erà îndatorat la muncă; că pentru întâiaş dată în Regulament s'a înscris de a se luà bătrânilor şi nevolnicilor pământul de hrană când ei n'ar mai puteà lucrà; că grădinile locuitorilor nu erau supuse nici odinioară la dijmă".

Acest punct se dovedeşte cu hrisoavele lui Constantin Racoviţă din 1752 şi 1756, cu aşăzământul lui Grigorie Ghika din 1766, cu hrisovul lui Mihaiu Suţu din 1794 şi cu aşăzământul din 1805 cerut lui Alexandru Moruz de boieri.

Punctul IX este privitor la dreptul ce aveà până la Regulament săteanul să se folosască de pădureą aflată pe hotarul lui.

IX. *„Luând în privire că locuitorii aveau din învechime dreptul de a se folosì şi de pădure, şi numai în urmă li s'a pus îndatorire de a da dijmă pentru cheresteaoa de vânzare, iar pentru lemnul de casă şi de foc nu aveau a da nimica".*

Această arătare se dovedeşte pe deplin cu textul anafo-

www.dacoromanica.ro

ralei boierilor, întărită la 1792 de Alexandru Moruz Vv. şi cu hrisovul lui Mihaiu Suţu dela 1794.

Punctul al X-lea arată că trecerea moşiilor dela o mână la alta, nu poate, precum pretindeà majoritatea comitetului proprietarilor mari în închierea sa, să servească ca dovadă că dreptul lor de proprietate erà absolut şi se întindeà asupra întregii suprafeţi a moşiei:

„Luând în privire că prin trecerea moşiilor dintr'o mână la alta nu li se ştirbesc drepturile şi foloasele de cari au a se bucurà locuitorii, pe temeiu că alcătuirile între doi nu pot jigni drepturile unui al treilea şi că fiecare cumpărător ieà moşiile în condiţiile în care se aflau mai înainte; că chiar şi la dările în posesie, stăpânii moşiilor sunt datori să cuprindă anume ca: locuitorilor să li se deà pământurile după aşăzământ".

Spre dovedirea acestui punct se invocă textul aşăzământului lui Grigorie Calimah din 1768.

Punctul XI arată că necontenit au urmat „plângeri şi tânguiri din partea sătenilor de o parte pentru îngreuierea muncii" şi a „stăpânilor pentru neîndeplinirea boierescului de cătră săteni". Se dovedeşte cu textul aşăzămintelor din 1766 a lui Grigorie Ghika şi din 1768 a lui Grigorie Calimah.

Punctul XII este privitor la îngreuierea boierescului.

XII. *Luând în privire că boierescul, în loc de a se uşurà, a fost din timp în timp îngreuiat, în cât prin explicaţiile ce s'au făcut celor 12 zile — şase pe la ţinuturile şi satele de pe marginea ţării, dela răsăritul până la apusul soarelui şi statornicirea a unei câtimi de muncă hotărîtă pe fiecare zi, cele 12 zile preţuiau mai 40 zile*".

Invoacă spre dovadă aşăzămintele vechi apoi urmează:

„Că Regulamentul Organic, departe de a uşurà soarta locuitorilor, *li-a mai sporit munca şi îndatoririle peste îndatoririle urbariului dela 1805,* cel mai împovărător din câte fusese până şi după acea epocă; *că micşorându-se totodată şi câtimea de pământ ce posedau înainte locuitorii, noua legiuire s'a văzut a fi aşà de impovărătoare pentru săteni, încât însuş Regulamentul, prin art. 119 şi apoi o anume lege a Obşteştii Adunări, în mai multe districte din*

www.dacoromanica.ro

jos a trebuit să amâe pentru mai mulți ani râșluirea pământului stăpânit din vechiu de locuitori.

„Că îmbunătățirile așăzământului din 1851 sunt mai mult iluzorii pentru patru cincimi din locuitori, adică pentru toți acei cu boi; căci nu numai că dijma s'a prefăcut într'un spor de muncă, dar în privirea acei părute ușurări mai impuindu-se jumatate din capitație pe doi ani, în sumă de 3.111.772 lei și totodată păstrându-se principiile și regimul vechiu, boierescul a ramas, afară de facerea coșerelor, cu toate împovărătoarele sale urmări, precum l'au fost așăzat Regulamentul. . ."

Apoi arată că munca la care este îndatorit săteanul „nu poate fi apreciată mai puțin de 48—50 zile pentru săteanul fără boi, de 65—70 zile pentru acel cu doi boi și 76—80 zile pentru săteanul cu patru boi, sau în termen de mijloc 65 zile pline lucrătoare, socotindu-se unul cu altul."

După ce arată că munca datorită stăpânului absorbă adesea cel mai mare număr al zilelor anului și că adesea pânea săteanului se pierde fiind că, din pricina timpului potrivnic, el se află la boieresc tocmai atunci „când ogorul său are trebuință de a fi căutat", rezumează în chipul următor situația creată de așăzământul în vigoare, deoparte a stăpânilor de moșii și de alta a sătenilor:

A. Proprietarul are drept să ceară „12 zile de muncă, *cu tălmăcirile și adaosurile ce li s'au făcut,* dijmă din livezi și vii peste 10 prăjini, precum și monopolul de băuturi."

B. *Locuitorul are dreptul „de a se folosì de locul casei și al grădinii cu vatra satului, fără a aveà nici o îndatorire pentru aceștia; uzufructul de pe 4 fălci de pământ, unul cu altul și, la caz când nu ar ajunge la toți acea câtime, a dritului asupra a două treimi din pământul cultivabil, fără a puteà fi strămutat de pe dânsul,* sau cu alte cuvinte:

„*Două treimi din pământul de folosință este serbit către săteni* și sătenii sunt *șerbiți* cu munca personală către stăpânii moșiilor".

După ce arată că sistemul în vigoare este dăunător și proprietarilor, nu mai poate fi mănținut și trebue înlocuit prin așăzăminte noue care să fie drepte *și pentru 5—600 pro-*

www.dacoromanica.ro

prietari de o parte şi 200.000 şi mai bine de săteni de alta :

„Că precum proprietatea cere nişte aşăzăminte statornice cu gradul culturii în care se află astăzi ţara, de asemenea şi starea în care se află muncitorii de pământ cere o neaparată îmbunătăţire; că orice îmbunătăţire morală, intelectuală şi materială este cu neputinţă întru cât se vor află sub condiţiile de faţă;

„Că ceea-ce de neapărat pentru sătean este, de a-l pune într'o poziţie neatârnată, fără a-i râpi mijloacele prin cari, cu munca sa, să poată subveni trebuinţilor sale şi cererilor Statului; ci plantându-l în părticica de pământ care o udă cu sudoarea sa, a-i deşteptă amorul patriei şi râvna de a o apară; *că spre deplina emancipare a săteanului trebue neaparat desfiinţată totodată şi autoritatea îndatinată a proprietarului sau a reprezentantului său de asupra satului şi sătenilor ca judecător şi administrator; că deşi după legea existentă se află instituţia unei dregătorii şi a unui sfat ales de către săteni din sânul lor, această instituţie n'a prosperat, n'a produs foloasele ce se puteau aşteptă, nu numai din cauza imperfecţiei sale, ci din necumpănirea guvernului şi din cauza amestecului ce totdeauna au avut feţe particulare în trebile satului şi ale sătenilor.*

„Luând în privire experienţa tuturor popoarelor cari au înaintat pe calea propăşirii, că pretutindene unde au fost aşăzăminte de boierescuri şi însărcinări analoage cu ale noastre, au trebuit să se desfiinţeze ca nişte lucruri dărăpănătoare pentru orice naţie.

„Că în mai multe staturi, unde s'au desfiinţat boierescurile, s'a adoptat ca principiul cel mai raţional, mai echitabil şi mai practic răscumpărarea . . .“

Apoi după ce arată că la noi „principiul evaluării muncii în bani este adoptat ca în vechime, aşă şi prin aşăzământul de faţă, precum se vede la sătenii ce şăd la moşiile răzaşeşti şi la locuitorii dela munte . . .; că spre a săvârşi o asemenea răscumpărare nu se cere decât capitalizarea boierescului pe un număr potrivit de ani şi care sumă să se plătească de săteni sub formă de bir cu amortizare . . .“, bazându-se pe temeiurile că:

www.dacoromanica.ro

A. Aşăzămintele noue recunosc sătenilor „dreptul de şerbire asupra a două treimi din pământul lucrător pe moşiile unde sunt supuşi la boieresc către un stăpân".

B. Prin trecerea moşiilor din mână în mână nu s'a jignit întru nimic dreptul sătenilor; căci de câte ori se vinde o moşie, sătenii rămân pe dânsa şi se folosesc de locurile lor, şi *nici o lege veche sau nouă n'a învoit pe stăpânul moşiei de a alungà pe săteni de pe pământurile ocupate de ei* spre a le puteà vinde altora, nici s'a întâmplat vr'odinioară un asemenea caz.

C. *„Că orice denumiri şi faţă s'ar da muncii şi sarcinilor sătenilor, în faptă ele nu sunt alt decât boierescuri şi şerbiri către stăpânii moşiilor..."*

D. Că boierescurile sunt osândite pretutindeni.

E. Că orice învoială s'ar propune, după art. 29, învoielile nu se vor îngădui dacă ar fi însărcinătoare peste îndatoririle locuitorilor aratate prin aşăzăminte.

Propune:

I. „Răscumpărarea boierescului, lasarea în întreaga şi deplina stăpânire a sătenilor a câtimii de pământ atribuită prin aşăzământ *după statul quo*.

II. „Oborîrea monopolurilor, recunoaşterea comunei ca persoană morală şi înfiinţarea dregătoriilor săteşti alese din sânul sătenilor spre cârmuirea intereselor locale".

Acest act alcătueşte prima şi cea mai desăvârşită expunere argumentată a drepturilor ţărănimii române, el mai alcătueşte un răspuns cu desăvârşire nimicitor la erezurile cuprinse în încheierea majorităţii Comitetului proprietarilor mari: din argumentele invocate acolo nu mai rămâne absolut nimica în picioare.

Numai ne cuprinde mirarea când vedem pe autorii lui, după ce în mai multe locuri expun şi dovedesc că ţărănimea aveà, chiar în epoca de pe urmă, drept de a se folosì de două treimi din hotarul aşăzării, mulţumindu-se când la sfârşit îşi expun dorinţile, cu lasarea în întreaga şi deplina stăpânire a sătenilor a câtimii de pământ atribuită prin aşăzământ, *după statul quo*".

Aceasta alcătueşte o batere în retragere, o concesiune fă-

www.dacoromanica.ro

cută pretenţiilor nedrepte ale proprietarilor, un pas înapoi faţă de revendicarea de către deputaţii săteni a dreptului „de a se da copiilor lor pământuri până la acoperirea a două treimi din moşie".

Greşala de a nu fi mănţinut acea revendicare este nemărginită; cea mai puternică şi mai strălucită din toate apărările drepturilor ţărănimii lăsând-o să cadă, n'a mai îndrăznit nimeni s'o mai reînoiască, ea a rămas părăsită. Repet că părăsirii acestei drepte revendicări incumbă fără îndoială răspunderea stării primejdioase în care ne aflăm astăzi.

Acel amendament fù socotit însă atât de primejdios în cât Manolache Costache Iepureanu propuse să fie răspins *îndată din discuţie,* pe când celelalte propuneri erau rezervate spre a fi discutate mai pe urmă. Amendamentul fù deci respins din discuţie, dar numai cu 37 voturi contra 32, fiind şi 9 abţineri.

9. **Propunerea lui Costache Negri.**

După acest vot, C. Negri ceti o nouă propunere semnată de dânsul şi de cinci deputaţi săteni, a cărei expunere . concepută în termenii cei mai împăciuitori, făcând apel la mărinimia proprietarilor mari, vorbind de *nesocotitele şi fără de cumpăt vorbe* ale locuitorilor săteni şi propunând:

Ca boierii proprietari să vândă pământuri locuitorilor săteni;

Ca acele pământuri să se mărginească în măsurile pontului de astăzi şi numai la aceia ce le au;

Ca ţaranii să plătească aceste pământuri întocmai după valoarea lor, potrivit cu calitatea şi localitatea deosebitelor părţi ale ţării;

Ca până ce locuitorii vor găsi mijloace pentru plata pământurilor astfel cumparate, ei să urmeze stării lucrurilor de faţă dacă nu se va găsi de comun acord alt mijloc mai potrivit şi îndestulător;

Ca după curgere de 15 ani dela punerea ei în lucrare această vânzare de pământ să rămâie numai facultativă;

Ca viitoarea Adunare legiuitoare, în întâia ei sesiune, să păşască la aşăzarea preţului pământurilor după calitate şi lo-

www.dacoromanica.ro

calitate şi să stabilească după ce câtime de timp şi către cine puteau locuitorii săteni să înstrăineze pământurile cumparate.

Această propunere era o icoană vie a inimii blânde, împăciuitoare şi generoase a lui C. Negri dar, ca dânsa, absolut nepractică: cei 15 ani ar fi trecut fără îndoială de multe ori fără ca proprietarii să fi vândut sau ca sătenii să fi cumparat pământuri.

10. **Discuţiunea diferitelor propuneri.**

Discuţia asupra deosebitelor propuneri începù prin o lungă cuvântare a lui Costache Rosetti Teţcanu, prin care el încercă să justifice propunerea lui. Apoi vorbì Grigorie Balş care susţineà cu cerbicie, dar fără absolut nici un argument nou, cele expuse în încheierea proprietarilor mari, în mare parte opera lui. Denunţă tendinţile subversive şi neadevărurile cuprinse în plângerea deputaţilor săteni; tăgăduì ţaranilor orice drept asupra pământurilor pe cari se hrăniau, proclamà neîngrădirea dreptului de proprietate al stăpânilor de moşii şi sfârşì sfătuind pe săteni să se încreadă numai în mărinimia proprietarilor.

După Grigorie Balş luă cuvântul Anastasie Panu care califică cuprinsul jalbei deputaţilor săteni de idei subversive şi susţinù *sfinţenia proprietăţii,* dar declară că studiile pregătitoare, indispensabile pentru rezolvarea unei chestiuni atât de vajnice, lipsind cu desăvârşire, trebuia ca cercetarea ei să fie lasată în grija viitoarei Adunări legislative.

Kogălniceanu luând în urmă cuvântul, nu tăgăduì drepturile sătenilor, găsì cererea locuitorilor de a se desfiinţà boierescul firească; lăsând să întrevadă destul de clar că o aprobă. Dar el se ridică împotriva *tonului,* a formei în care erà prezentată jalba sătenilor, care făcuse pe proprietari să vadă într'însa o tăgadă a proprietăţii, o atingere la averea lor. Conchise opinând ca Adunarea să exprime numai o dorinţă. „Insă această dorinţă să se mărginească numai de a constată trebuinţa unei reforme; această reformă să fie un pas înainte în favoarea lucrătorului de pământ; acest pas să ţintească la ridicarea boierescului sau a muncii îndatoritoare şi la stabilizarea locuitorilor. Chipul, sistemul, timpul şi toate celelalte măsuri desluşitoare ale reformei să le lăsăm viitorului guvern, viitoarei legislative".

www.dacoromanica.ro

Pricina adevărată însă care îl oprià pe Kogălniceanu să ieà în mână apărarea drepturilor ţărănimii de temeinícia cărora erà cu desăvârşire convins şi să pronunţe un cuvânt hotărîtor pentru oborîrea boierescului, erà teama ce o aveà ca această chestiune să nu deà naştere la o mare desbinare între deputaţi şi ca grija de idei subversive să nu împingă o parte însemnată a deputaţilor marii proprietăţi să părăsească tabăra unionistă. Mintea lui cea ageră pricepuse dela început că chestiunea de viaţă sau de moarte pentru Români erà aducerea la îndeplinire a Unirii, că orice chestiune putând aduce desbinare asupra acestui punct şi slăbire în partidul unionist trebuià încunjurată cu îngrijire. El vedeà prea bine că boierescul erà osândit şi că, odată Unirea făcută, oborîrea lui erà lucru de puţină zabavă.

In şedinţa următoare, acea dela 19 Dechemvrie, după ce N. Bosie mai susţinù oborîrea boierescului şi împroprietărirea ţaranilor, deosebitele propuneri fură puse la vot, dar nici una nu întruni majoritatea.

In Ţara Românească partidul unionist nu avù să lupte cu aceleaşi greutăţi cu cari avù de luptat în Moldova; Caimacamul, bunul şi slabul Alexandru D. Ghika, fostul Domn dela 1834 — 1842, erà favorabil Unirii. Nu fù deci nevoie de o propagandă atât de activă. Totuş şi în acest Principat, mulţimea oamenilor noui, mai mare încă decât în Moldova, erau nerăbdători de a vedeà oborîte privilegiile oligarhiei cari alcătuiau pentru unii atâtea stavile între ţară şi un viitor mai bun, iar pentru cei mulţi nişte obstacole între ei şi foloasele puterii politice. Ţaranii auzirà deci şi aici denunţând abuzurile din trecut, compătimindu-se la suferinţile lor, vestindu-li-se că domnia rălelor este aproape de încetare şi îndemnări la luptă pentru dobândirea drepturilor lor. Aici, prin împrejurările dela 1848, terenul erà mai bine pregătit pentru o asemene propagandă decât în Moldova. Ea nu dădù loc la tulburări pentru că ocârmuirea nu făcù nici un act de natură a îndârji pe unionişti.

Precum se ştie Divanul ad-hoc al Ţării Româneşti nu s'a ocupat cu măsuri de organizare internă.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL II

CHESTIA RURALĂ ŞI CONVENŢIA DELA PARIS

1. Chestia rurală în comisia europeană.

Protocoalele Divanului fură trimise Comisiei europeane întrunită în Bucureşti pentru ca ea să le cerceteze şi să se pronunţe asupra cuprinsului lor.

Comisia se ocupă de chestia rurală în Capitolul III al raportului ei [1]). Ea se fereşte cu drept cuvânt să se întindă asupra originilor chestiunii. Această prudenţă n'o împiedecă să comită chiar dela începutul expunerii sale o serie de greşeli, pretinzând că „Regulamentul, deşi a pastrat oareşicari restricţiuni la libertatea individuală a ţaranilor, totuşi i-a deslegat de glebă, recunoscându-le întâia oară, dreptul de a părăsi satele de cari erau legaţi".

„Stăpânii moşiilor au fost desdăunaţi (pentru această slobozire) prin foloasele următoare:

a) „Restricţiunea terenului alocat ţaranilor.

b) Sporirea corvezii care dela 12 zile simple a fost preschimbată în câtimi de muncă cari, mulţămit interpretării abuzive dată vechei legi, cere încincitul vechilor 12 zile.

c) Confirmarea monopolurilor stăpâneşti pe vin şi rachiu, înfiinţarea(?) unor noue monopoluri asupra cărnii, a pânii, ceea ce face că ţaranul nu poate nici să păstreze nici să consume vinul ce-l trage din propriile lui vii(?).

d) Dreptul recunoscut stăpânului să scutească de orice dare sau sarcină către Stat o zecime şi mai adesea o cincime

[1]) D. C. Sturdza-Şcheeanu, *Op. cit.* II, p. 167.

www.dacoromanica.ro

din sătenii aşăzaţi pe moşiile lor şi aceasta spre a puteà exploatà munca lor în folosul lor [1]).

Totuş, urmează Comisia, Regulamentul n'a deposedat pe ţarani cu desăvârşire de pământul ce-l ocupau pe moşiile boierilor şi ale mănăstirilor, iar câtimea de muncă datorită de ei proprietarului a fost lămurit specificată. Dar „mulţămit nepăsării Guvernelor, mult mai interesate să cruţe pe boieri decât pe ţarani, mulţămit corupţiunii subocârmuitorilor, deşi alegerea acestora fusese încredinţată însuşi ţaranilor spre a li asigurà apărători împotriva exacţiunilor proprietarilor şi a arendaşilor, toate dispoziţiile bine-făcătoare garantate de Regulament în folosul populaţiunii rurale s'au văzut siluite şi căzând în neobişnuinţă. *Acţiunea ocârmuirii fù cu totul paralizată la ţară, ţaranii fură părăsiţi în voia bunului plac al proprietarilor şi un feliu de drept feodal fu reintrodus în Moldova*".

Raportul comisiunii numite la 1850, în urma dispoziţiunilor luate de Rusia şi de Poartă prin Convenţiunea dela Balta Liman spre desfiinţarea abuzurilor cari sdrobiau populaţiunea agricolă, constată pe deplin abuzurile şi suferinţile ţaranilor, maltrataţi atât de către sub-administratori cât şi de către proprietari şi de către arendaşi.

Expune apoi dispoziţiunile legiuirii în vigoare şi arată că singura propunere ce sătenii clacaşi, ca comitet al clasei lor, au formulat-o în Divan, a fost stabilirea unor autorităţi comunale, oborîrea monopolurilor şi răscumpărarea boierescului, adică recunoaşterea lor ca stăpâni desăvârşiţi a parcelelor de pământ în posesiunea cărora ei se află actual, împotriva unei desdaunări pentru boieresc.

Comisarii Austriei, a Franţei şi a Prusiei, constatând cu părere de rău că *propunerea ţaranilor este scrisă într'un stil aprins, plin de ură şi emfatic,* care nu poate să provie din pana deputaţilor clacaşi, trebue să recunoască că starea ticăloasă a populaţiunii agricole din Moldova merită cu atât mai mult atenţiunea Puterilor, în cât acţiunea Guvernului la ţară este *nulă* şi că desele schimbări în personalul administraţiunii n'au contribuit puţin la consolidarea abuzurilor.

[1]) In Ţara Românească *obăcia* fusese oborîtă la 1851.

www.dacoromanica.ro

Arată apoi că majoritatea deputaţilor *clasei boierilor mari proprietari,* au crezut de cuviinţă să apere într'o lungă expunere istorică, drepturile societăţii funciare. „Ei proclamă libertatea individuală pentru ţarani în scop de a mântui proprietatea lor de îndatorirea să concedeze ţaranilor pământuri până la concurenţa a două treimi din pământul de hrană al moşiilor lor şi pretind chiar să ieă înapoi dela ţarani părticelele de pământ ce aceştia posedă astăzi. Dacă această pretenţie a boierilor ar fi primită, o asemenea măsură ar înrăutăţi greu starea ţaranilor, luându-li pământuri ce ei le-au cultivat şi cari prin munca lor au dobândit o valoare superioară corvezei legale. Apoi s'ar îndemnă astfel clasa rurală deposedată la vagabondaj. Totuş, deşi ea tăgăduieşte orice drepturi sau servitudini obştiilor săteşti, aceeaş majoritate a marilor proprietari s'a văzut silită să recunoască trebuinţa oborîrii corvezii sau muncii obligatorii precum şi acea a *stabilizării* ţaranilor fără a lămuri însă ce înţelege printr'acest cuvânt".

Expune apoi pe scurt conţinutul celorlalte propuneri făcute în Divanul ad-hoc al Moldovei şi cari n'au fost în stare nici una să obţină majoritatea. Din toate propunerile făcute „a rezultat un fapt admis de toate clasele: grabnica trebuinţă de a îmbunătăţi starea populaţiunii rurale, luând ca bază a nouei reforme oborîrea boierescului prin mijlocul unei despăgubiri şi constituirea ţaranilor în proprietari funciari. Divanul n'a putut cădea însă de acord asupra întinderii de pământ de dat ţaranilor, asupra epocii nemerite şi a chipului de aducere la îndeplinire a legii precum şi asupra despăgubirii de dat proprietarilor.

„Acest rezultat negativ, lipsa de înţelegere asupra aplicării unei măsuri recunoscute în unanimitate ca fiind indispensabilă, dovedeşte încă odată că, dacă această reformă este lasată în singură grijă a părţilor interesate, ea nu va puteà nici odată să fie operată cu echitate şi spre mulţămirea tuturor".

Arată că de un veac, nici o ocârmuire (în ţările române) „n'a ştiut să închezăşluiască buna stare a populaţiunii rurale *nici să previe răul care astăzi începe a luà proporţii atât de mari.* Emanciparea ţaranilor în Transilvania şi în Bucovina, unde, până la 1848 s'au aplicat nişte urbarii aproape asemă-

www.dacoromanica.ro

nate cu acele din Moldova, şi mai ales marea reformă care se îndeplineşte astăzi în Rusia, fac încă mai indispensabilă şi încă mai grabnică desăvârşita emancipare a populaţiunilor rurale din Principat. Dar pentru ca această chestie să primească o rezolvare echitabilă şi desăvârşită şi pentru ca ea să poată aduce toate roadele dorite, trebuie ca condiţiunile ocârmuitoare ale Principatelor să fie închezăşluite, trebue ca această ţară să aibă o ocârmuire alcătuită în chip puternic . . . ".

Comisarii Austriei, ai Franţei şi ai Prusiei, declară că nu sunt în stare să se pronunţe asupra bazelor reformei însăşi şi pot numai rezumă chestiunea în chipul următor: „trebue pe de o parte să se îmbunătăţească soarta ţaranilor liberându-i de boieresc împotriva unei despăgubiri şi constituindu-i proprietari ai pământărilor ce le au astăzi în posesiune; *pe de altă parte trebuiesc sloboziţi stăpânii de moşii de îndatoririle foarte împovărătoare ce li incumbă către clacaşi şi către urmaşii lor bărbăteşti*".

Comisarii Marei Britanii, ai Rusiei şi ai Sardiniei, fără a intră în apreciarea faptelor istorice, constată starea întemeiată de Regulament care „a pus capăt complicaţiunilor vechii stări de lucruri, stabilind ca bază a legăturilor între amândouă clasele, prestarea unei câtimi determinate de muncă de o parte şi concesiunea unei bucăţi de pământ de alta. Legiuirea dela 1851 a uşurat condiţiunea săteanului în Ţara Românească, a îngreuiat-o în Moldova. „Starea de lucruri actuală care în Ţara Românească necesitează oareşcari îmbunătăţiri, *reclamă grabnic o nouă alcătuire în Principatul megieş*". Comisarii acestor trei puteri recunosc că soluţiunea acestei chestiuni trebuieşte lasată ţărilor însăşi. „Totuşi Comisarii sus citaţi, urmând a se abţine de a tratà mai departe această chestie sunt de părere că, *văzând ideile ce se lăţesc în Moldova şi cari pot compromite liniştea publică în acea ţară,* una din cele dintâi măsuri ce ar trebuì să se adopte de Congres ar fi să invite pe viitorul Guvern al Moldovei să se ocupe îndată cu această chestiune".

Comisarul Marei Britanii deşi apreciind oborîrea muncii obligatorii şi a ori cărei piedeci în legăturile dintre plugari şi stăpânii satelor, nu admiteà preschimbarea săteanului în pro-

www.dacoromanica.ro

prietar al pământului ce-l exploatează astăzi, căci astfel făcând, s'ar violă principiul proprietăţii şi s'ar păgubi pe ţaran. Pământurile ce s'ar da acestuia ar fi răpede îmbucătăţite şi ne mai fiind folositoare, ar trece în alte mâni. *Astfel ţaranul ne mai având drepturile ce le are astăzi, va trebui să primească o poziţiune şi mai grea de cât acea actuală, sau să reclame pentru copiii lui o nouă lege agrară, asemene cu acea de care va fi profitat însuş.* Cu acest chip se va perpetuă între amândouă clasele societăţii, lupta căreia toată lumea doreşte să-i pună capăt printr'o învoială oareşcare. Comisarul Porţii după ce recunoscù gravitatea chestiunii şi trebuinţa neaparată de a îmbunătăţi starea sătenilor în ambele ţări, se abţinù de a-şi exprimă vre-o părere rezervând această grijă Porţii.

In anexele lămuritoare cu cari comisarul francez, Talleyrand, crezù de cuviinţă să însoţească raportul său [1]), găsim următoarele rânduri privitoare la chestia ţărănească:

„In cât priveşte chestiunile tratate de către Comitetele de clasă, este numai una asupra căreia cred că trebuie să atrag mai cu deosebire bagarea de samă a Excelenţei Voastre, legăturile de statornicit între proprietarii solului şi ţaranii plugari. Comisia a tratat acest subiect cu toate desvoltările ce comportă însemnătatea materiei. Totuş, trebuie să adaog o reflecţiune care nu-mi aparţine în propriu, dar care este exprimată de toţi oamenii conservatori şi practici ai acestei ţări: *în condiţiile politice şi sociale în cari se află Principatele, este vederat că această problemă sccială nu poate să fie părăsită în voia iniţiativei lor ocârmuitoare sau legiuitoare. Desbaterile Divanului moldovenesc cari n'au ajuns la nici un rezultat, dau o dovadă despre acest adevăr. O soluţiune, fie ea chiar cea mai echitabilă, va fi primită fără sguduire numai dacă principiul care-i slujeşte de temeiu ar fi obţinut de mai nainte sancţiunea puterilor.* Aceasta este urmarea regretabilă a slăbăciunii puterii ocârmuitoare în Principate şi a neputinţii de a o întări, în condiţiunile interne şi externe în cari se găseşte pusă ţara. Insuş Comisarul Austriei

[1]) D. A. Sturdza, *Acte şi Documente,* VII. p. 145.

www.dacoromanica.ro

care, în tot cursul lucrărilor Comisiei, s'a aplicat să facă, direct sau indirect, apologia hospodaratului, a trebuit totuş să recunoască că, până în prezent, nici unul din guvernele cari s'au succedat n'a putut să asigure buna stare a populaţiunii şi că chestiunea actuală n'ar puteà să fie rezolvată decât sub un guvern puternic alcătuit şi care să fie la înălţimea îndatoririlor ce-i impune această mare reformă".

Evenimentele aveau să se însărcineze să dea in curând desăvârşită dreptate prevederilor Comisarului Franţei.

2. Chestia ţărănească şi Convenţia dela Paris.

Plenipotenţiarii puterilor se întrunirà la Paris, la 22 Maiu 1858, spre a alcătuì noul aşâzământ al Principatelor. Discuţiunile furà destul de lungi căci textul definitiv al Convenţiei fù subscris de abiè la 19 August următor [1]). Stipulaţiunile acelui text sunt prea cunoscute pentru ca să mai am trebuinţă să revin asupra lor. Mă voiu mulţămì să reproduc aici textul articolului 46 care se atinge mai de a dreptul de chestia ţărănească:

„Art. 46. Moldovenii şi Muntenii vor fi cu toţii de o potrivă înaintea dărilor şi de o potrivă admisibili la slujbele publice atât într'unul din Principate cât în celalalt. Libertatea lor individuală va fi garantată. Nimeni nu va puteà fi reţinut, arestat, nici urmărit, decât în virtutea legii. Nimeni nu va puteà fi expropriat decât în chip legiuit, pentru cauză de utilitate publică şi în schimbul unei indemnităţi. Moldovenii şi Muntenii de toate riturile creştine, se vor bucurà de o potrivă de drepturile politice; folosinţa acestor drepturi va puteà fi întinsă şi la celelalte culte prin dispoziţii legislative. Toate privilegiile. scutirile şi monopolurile, de cari se mai bucură unele clase, vor fi oborîte, şi se va procedà fără întârziere la revizuirea legii care regulează raporturile proprietarilor solului cu plugarii, în vederea îmbunătăţirii soartei ţaranilor. Instituţiunile municipale, atât cele urbane cât şi cele rurale, vor primi toate desvoltările ce comportă stipulaţiunile prezentei Convenţii".

[1]) D. A. Sturdza, *Op. cit.*, VII, p. 306.

www.dacoromanica.ro

Prin acest articol vechiul regim, cu tot alaiul lui de privilegii şi de inegalităţi, este desfiinţat cu desăvârşire şi înlocuit printr'o alcătuire asemănată acelei a Statelor europene. Dela dânsul datează oborîrea *în teorie* a stării de inegalitate şi de umilinţă în cari se găsià săteanul român, zic *în teorie,* căci *în fapt* aceeaş inegalitate şi aceeaş umilinţă mai există şi astăzi, după curgere de o jumatate de secol.

Termenii în cari este redactată stipulaţiunea care hotăraşte „grabnica revizuire a legiuirii care regulează raporturile dintre proprietarii solului cu plugarii, în vederea îmbunătăţirii soartei ţaranilor" sunt cu desăvârşire vagi. Am văzut că comisarii europeni cari au alcătuit materialul pe care a trebuit să se întemeieze lucrarea ambasadorilor întruniţi la Paris, pe lângă că aveau despre această chestiune numai cunoştinţi netemeinice, dar nici nu erau uniţi în păreri între dânşii. Membrii Conferinţii, la rândul lor, fiind nedumeriţi, n'au putut să însereze în Convenţie decât dispoziţiuni neprecize.

Punctul slab al Convenţiei este însă alcătuit de dispoziţiunile electorale anexate ei [1]). Pe când pe deoparte articolul 46 oboară toate privilegiile, dispoziţiunile electorale mănţin pentru vechea clasă privilegiată monopolul puterii.

Intr'adevăr, anexa Convenţiei desparte pe alegători în două categorii: alegători primari sau indirecţi şi alegători direcţi. Sunt alegători primari la ţară acei ce se bucură de un venit funciar de cel puţin 100 galbeni (1175 lei noi; sunt alegători direcţi: 1) la ţară, acei ce se bucură de un venit funciar de cel puţin una mie galbeni (11.750 lei noi); 2) în oraşe acei ce dovedesc că posedă un capital funciar, industrial sau comercial de cel puţin 6.000 galbeni 70.500 lei noi), aparţinându-i în propriu sau ca zestre.

Este eligibil în oricare colegiu, orice Moldovan sau Muntean în vârstă de cel puţin 30 ani, care se bucură de un venit de cel puţin 400 galbeni (4.700 lei noi).

Alegătorii direcţi de district (dela ţară) aleg, în fiecare ţinut sau judeţ, câte 2 deputaţt.

Alegatorii direcţi de oraşe aleg: în Bucureşti şi Iaşi câte

[1]) *Ibid., ibid,* p. 314.

www.dacoromanica.ro

trei deputaţi; în Craiova, Ploieşti, Brăila, Galaţi şi Ismail câte doi deputaţi; în celelalte oraşe reşedinţe de ţinut sau judeţ câte unul.

Alegătorii primari de ţinut sau judeţ aleg, în fiecare ţinut sau judeţ, câte un deputat.

Un mai exorbitant privilegiu în favoarea marii proprietăţi funciare, fie la oraş, fie la ţinut, nici că se poate concepe şi trebue ţinut cont că, la 1858, un venit de 1.000 galbeni sau un capital de 6.000 galbeni, reprezintau o valoare îndoită, dacă nu întreită de aceea ce o reprezintă astăzi.

Patru cincimi din reprezentaţia ţării aparţineà marii proprietăţi, cealaltă cincime fiind reprezentată de clasa proprietarilor mici. Intreaga ţărănime, nouă zecimi a ţării şi toată inteligenţa oraşelor erau cu desăvârşire excluse din sfatul ţării. Mult mai larg, mai drept şi mai înţelept fusese modul de reprezentare impus Porţii de Thouvenel pentru alcătuirea Divanului ad-hoc. Convenţia astfel pe de o parte dădeà reprezentanţa naţională, adică puterea politică a viitorului, în mâna infimei minorităţi a marilor proprietari funciari, adică tocmai în mâna acelor privilegiaţi cari abuzase şi abuzau fără cruţare de obştie ţinând-o sub povara unui jug de fier, iar pe de alta cereà grabnica îmbunătăţire a soartei ţărănimii asuprite. Dar această îmbunătăţire nu se puteà îndeplini decât prin oborîrea regimului nedrept şi asupritor căruia erà supusă ţărănimea, regim de care se folosiau acei cărora li confirmà din nou, sub o formă mai modernă, privilegiul puterii politice. Se înfiinţà astfel un cerc viţios. Nefiind absolut nici o nădejde ca stăpânii de moşii să consimtă la jertfirea macar a unei părţi din drepturile ce le uzurpase în perioada urbariilor şi cu prilejul Regulamentului, singurele căi deschise pentru săvârşirea unei reforme ce devenià din zi în zi mai neaparată, erau sau răscoala ţărănimii sau intervenţiunea vre unui al treilea factor. Talleyrand propusese ca puterile să-şi însuşească rolul acestui al treilea factor, sfatul lui nu fusese ascultat şi chestia fu deslegată de altul împotriva voinţii reprezentanţei alese de privilegiaţi.

Cotropirea drepturilor ţărănimii se săvârşise de boieri şi de Domni fără ca ea să se fi putut apără, fără ca ea să fi fost

www.dacoromanica.ro

macar ascultată. Marile puteri ale Europei îi dăduse voie să-şi spună dorinţa, dar nu-i recunoscuse dreptul să ieà parte la Sfatul care aveà să hotărască asupra viitorului ei.

4. Starea spiritelor în ţară în anul 1858.

Comisarii puterilor întruniţi la Bucureşti nu exagerau de loc când ziceau că ideile ce se răspândesc în Moldova sunt de natură a compromite liniştea publică a acelei ţări.

In urma făgăduinţilor ce li se făcuse şi în urma discuţiunilor petrecute în Divanul ad-hoc, al căror ecou nu puteà să nu pătrundă până la ei, adeseori denaturat sau împodobit cu fel de fel de amănunte fantastice, ţaranii din Moldova se aşteptau la o schimbare neîntârziată a soartei lor. De unde până atunci suferise în tăcere şi cu rabdare jugul greu care-i apasà, fără a nădăjdui vre-o îndreptare, fără a cutezà să se gândească la vre-o împotrivire, acuma în urma perspectivei ce fusese desfăşurată în faţa lor, găsiau povara jugului obişnuit nesuferită de greà şi o purtau cu greu.

Nu se dădeau la nici un act de violenţă, la nici o opunere făţişă dar, cu prilejul îndeplinirii îndatoririlor lor, se lasau grei; adesea când feciorul boieresc ridicà biciul, se încruntau în chip atât de ameninţător în cât el nu mai îndrăznià să-i lovească. Iar vorbele despre o schimbare şi mai ales despre desfiinţarea boierescului umblau pe toate drumurile. Mulţi proprietari începuse să se îngrijască, unii luau măsuri de apărare. Curţile erau păzite de oameni de încredere înarmaţi; pe alocurea se făcuse tunuri din lemn de cireş legat cu cercuri de fer, cu cari se trăgeà Dumineca, probabil spre a impresionà pe săteni [1]).

Agitaţia crescù mai cu samă spre toamnă, după publicarea Convenţiei. Oamenii noui, dăscălimea, funcţionarii cei mici, mulţi negustori sau meseriaşi cari luase parte la alegerile din cari ieşise Divanul ad-hoc, se simţiau cumplit de loviţi prin noua lege electorală care îi înlăturà cu totul din arena politică.

[1]) Autorul acestei cărţi a văzut în copilăria lui, la mai multe moşii, astfel de tunuri şi a fost în diferite rânduri faţă la trageri făcute cu ele.

www.dacoromanica.ro

Ei se răsbunau căutând să aţâţe pe ţaran împotriva proprietarului care iar rămâneà singur stăpân pe drepturile politice.

Dacă oamenii cari se aflau în capul partidului politic înaintat ar fi fost mai puţin prudenţi, de ar fi fost mai porniţi spre aventuri, dacă iubirea lor de ţară ar fi fost mai puţin luminată, este mai mult decât probabil că mişcarea ar fi crescut, ar fi dat loc la neorânduieli şi ar fi putut chiar să ieà proporţiuni mari. Înţelepciunea acelor căpetenii de o parte, lipsa de arme şi mai ales apatia şi deprinderile de supunere ale sătenilor făcură ca liniştea să nu fie tulburată nicăiurea.

In Ţara Românească, săteanul mulţămit chipului de exploatare a moşiilor în vigoare şi bunei rânduieli în materie de învoieli introdusă de Barbu Ştirbei, erà mult mai bogat şi aveà prin urmare mai puţine temeiuri de nemulţămire decât în Moldova. Că instigaţii la nesupunere au avut fiinţă şi în Ţara Românească ni dovedesc desbaterile Adunării elective din primăvara anului 1859 şi textul jurnalului Sfatului Administrativ din 25 Fevruarie 1859, prin care se propuneau măsuri pentru prelungirea pe un an a învoielilor în fiinţă. Paragraful 5 al dispozitivului acelui jurnal sună precum urmează:

5. „Orice individ s'ar dovedì preumblându-se prin sate şi sămănând de faţă sau prin taină vorbe vătămătoare siguranţei proprietăţii şi ordinului public, se va prinde şi se va trimite la stăpânire ca să se deà în judecată“ [1]).

[1]) Acel jurnal este subsemnat de I. Al. Filipescu, Barbu Catargiu, C. Al. Creţulescu, D. Brătianu, Gr. Filipescu, B. Vlădoianu cari alcătuiau întâiul minister al lui Cuza, luat din toate nuanţele politice.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL III

CHESTIA RURALĂ DELA 1859 PĂNĂ LA DESĂVÂRŞIREA UNIRII

1. Discuţiunile din primavara anului 1859 în Adunarea electivă a Ţării Româneşti.

Legea electorală a Convenţiei dădù ţărilor române nişte Adunări din cari ieşi îndoita alegere a lui Cuza, pasul hotărîtor către Unire care dejucă toate ticluirile duşmanilor noştri şi pentru care Românimea li va fi în veci recunoscătoare. Dar fiind alese mai cu samă de proprietarii mari, de membrii clasei privilegiate cărora regimul rural în vigoare li folosià, majorităţile lor erau cu desăvârşire potrivnice ori cărei îmbunătăţiri reale în soarta sătenilor. Acea a Moldovei „erà rostirea voinţii" a 1724 alegători, acea a Ţării Româneşti fusese aleasă de 2072 alegători [1]). Adunarea Ţării Româneşti, deşi cuprindeà căpeteniile partidului înaintat erà, în materie de reformă rurală, poate şi mai ireductibilă decât acea a Moldovei.

Ea aveà să arăte în curând dispoziţiunile ei în această privinţă.

După legiuirea lui Ştirbei, învoielile se reînoiau sau se prefăceau odată cu începerea periodului *catagraficesc* (de recensământ). Al patrulea period catagraficesc expirând, nu se luase la timp, de către Caimacămia Ţării Româneşti, măsurile necesare pentru facerea catagrafiei celei noui.

Tot la începutul unui period catagraficesc puteau, conform Regulamentului, locuitorii unui sat să se strămute în alt sat. Căimăcămia dând la 1858 un ofis prin care se dispuneà facerea catagrafiei, o mulţime de săteni părăsira satele lor spre a se

[1]) A. Xenopol, *Domnia lui Cuza Vodă*, I, p. 87.

www.dacoromanica.ro

așază pe alte moșii, căutând condițiuni mai prielnice. Căimăcămia se grăbi să dea alt ofis, revenind asupra acelui dintâiu apoi, prin un al treilea, hotărî ca răspunderea drepturilor proprietaricești să se facă după acele ale periodului expirat. Era confuzie mare în țară: pe alocurea se făcuse învoieli, pe alocurea nu se știa dacă cele făcute sunt valabile. Pe de altă parte nu încape îndoială că aţâţătorii de neorânduieli urmau să parcurgă satele.

Sfatul Administrativ, spre a pune capăt acestei stări de îndoială și a asigură munca câmpului pentru noua campanie agricolă, îndată după alegerea Domnului, propuse Camerei luarea următoarelor măsuri:

1. Învoielile săvârșite între proprietari și săteni în anul 1858 să se păzească și în 1859 până la alcătuirea unei noue legiuiri.

2. Acolo unde nu se vor fi urmat învoieli să se răspundă drepturile proprietaricești după norma celor răspunse în periodul expirat.

3 și 4. Proprietarii și locuitorii cari vor voi să facă învoieli noue vor fi slobozi a le face atât pentru pogoanele legiuite cât și pentru prisoase, având acele învoieli a fi adeverite de sfatul sătesc și de subcârmuitor.

Paragraful 5 este relativ la măsura împotriva agitatorilor despre care am vorbit mai sus.

Aceste propuneri aduse în Cameră, stârniră o discuție destul de violentă între „oamenii dela 48“ și prietenii ordinei existente. Cei dintâiu fură destul de moderați; cu toate că nu încercară să aducă în desbatere chestiunea proprietății, adversarii lor (mai ales Beizadea Dimitrie Ghika) îi atacară cu destulă violență. Barbu Catargiu se folosi de prilej pentru a accentuà că săteanul în țările române este un simplu chiriaș și că dispozițiunile cari îi dau drept la folosința unei anumite întinderi de pământ sunt numai niște măsuri provizorii, mânținute în vigoare numai până în momentul când săteanul devenind liber pe brațele lui iar proprietarul pe întreg pământul său, nu vor mai existà decât învoieli absolut libere și individuale. Catargiu merse chiar până a tăgădui macar putința ca un proprietar să facă învoieli apăsătoare pentru săteni [1]).

[1]) D. C. Sturdza-Scheeanu, *Op. cit.*, II, p. 199.

www.dacoromanica.ro

Măsurile propuse de Guvern fură adoptate cu prea puţine modificări neînsemnate. Dar în curând, la 27 Martie 1859, Adunarea răsturnă întregul minister spre a scapă de cei doi miniştri din partidul înaintat, N. Golescu şi D. Brătianu.

Adunarea moldovenească răsturnase pe întâiul minister moldovenesc al lui Cuza [1]) încă dela 8 Martie fiind că „îndrăznise să propună o dare pe proprietatea funciară [2])".

2. Aducerea chestiunii rurale în Comisia Centrală.

Convenţiunea dela Paris hărăzise Principatelor române o instituţiune nouă, menită în gândul autorilor ei a pregăti unirea lor desăvârşită şi căreia îi dădură denumirea de *Comisia Centrală*. Avea să-şi ţie şedinţele în Focşani şi să fie alcătuită din şasesprezece membri, opt Moldoveni şi opt Munteni, câte patru fiind numiţi de fiecare Domn şi câte patru de fiecare Adunare [3]).

Comisia Centrală era însărcinată cu paza dispoziţiilor constitutive ale nouei alcătuiri. Ea avea putere să semnaleze Domnilor abuzurile cari i se păreau că cer o mai grabnică îndreptare şi să li suggereze îmbunătăţirile de introdus.

Domnii puteau să însărcineze Comisia Centrală cu studiarea tuturor propunerilor ce ar găsi cu cale să convertească în proiecte de legi comune amânduror Principatelor. Comisia Centrală avea misiune să pregătească legile de interes obştesc comune amânduror Pricipatelor şi să înainteze acele legi, prin mijlocirea Domnilor, deliberaţiunilor Adunărilor elective.

Erau privite ca legi de interes obştesc toate acele având drept obiect unitatea de legislaţie, stabilirea, mănţinerea sau îmbunătăţirea uniunii vamale, poştele, telegrafele, fixarea valutei monetare şi deosebitele materii de utilitate publică comune amânduror ţărilor. Comisia Centrală avea să codifice legile în fiinţă şi să le pună în armonie cu dispoziţiile nouei alcătuiri.

[1]) Vasile Sturdza, Manolache Costache Iepureanu, V. Alexandri C. Rolla. D. Miclescu şi Generalul Milicescu.

[2]) A. Xenopol, *Op. cit.*, I, p. 86.

[3]) D. A. Sturdza, *Acte şi Documente*, VII, p, 310.

www.dacoromanica.ro

Avea să revizuiască regulamentele organice şi codicile spre a face ca, afară de legile de interes local, să nu mai existe decât un singur corp de legislaţie. Legile pregătite de Comisia Centrală şi amendate de Adunări aveau a fi retrimise Comisiei Centrale care era ţinută să adopte amendamentele votate de amândouă Adunările. Legile de interes special pentru fiecare Principat nu puteau fi sancţionate de Domnul respectiv decât după ce erau comunicate Comisiei Centrale care avea să aprecieze dacă erau compatibile cu dispoziţiile constitutive ale nouei alcătuiri.

M'am întins atâta asupra alcătuirii şi atribuţiilor Comisiei Centrale pentru a arătă cu cât trebuia să îngreuieze alcătuirea ei mersul trebilor publice chiar dacă ţările noastre s'ar fi bucurat de o alcătuire recunoscută de bună şi având a rămâneă definitivă. Dacă ţinem samă însă ca Convenţia prescrieă reorganizarea desăvârşită a ţării, transformarea tuturor instituţiunilor ei şi alcătuirea de reforme sociale mari, ca acea a legăturilor dintre săteni şi stăpâni, ni putem inchipui piedeca şi zabava ce trebuia să pricinuiască în grabnica efectuare a acelor reforme acest mecanism nou şi complicat, această a cincea roată la car. Infiinţarea Comisiei Centrale era mai cu samă un mijloc preţios pus la dispoziţia clasei privilegiate căreia legea electorală a Convenţiei îi pastră privilegiul puterii politice, pentru a zădărnici şi a întârzia rezolvarea marilor chestiuni dela ordinea zilei cari ameninţau privilegiile ei.

Comisia Centrală se întruni pentru întâia oară la 10 Maiu 1859. La 16 Septemvrie 1859 se făcu Comisiei cetirea mesagiului prin care, în puterea articolului 33 din Convenţiune, Domnul recomandă Comisiei „soluţiunea chestiunei dintre proprietari şi locuitorii săteni ce este comună ambelor Principate, spre a o luă în serioasă bagare de samă şi a grăbi pregătirea proiectului de lege cuvenit“ [1]).

Kogălniceanu care era în opoziţie fu de părere a nu se intră în cercetarea acestei chestiuni tocmai din pricina insemnătăţii ei şi fiindcă guvernul, depărtându-se dela regula ce ur-

[1]) D. C. Sturdza-Şcheeanu, *Op. cit.*, II, p. 208.

www.dacoromanica.ro

mașe în celelalte chestiuni, nu venià cu un proiect de lege ci cu o simplă invitaţiune de a se ocupà de chestiune.

Din răspunsul lui Beizadea Grigorie Sturdza ar reieşi că Comisia Centrală se ocupase de această chestiune dela începutul lucrărilor sale, numind chiar un comitet care înaintase lucrarea cuvenită şi aşteptà numai votarea actului constitutiv al nouei organizări. Chestiunea urmă să rămână la ordinea zilei.

Când Domnitorul deschise, la 6 Decheмvrie 1859, sesiunea Adunării din Moldova, mesagiul spunea vorbind de ea: „această chestiune trebue să fie hotărîtă şi va fi".

3. Starea spiritelor în ţară la 1859. Intăiul minister al lui Kogălniceanu.

Ordinea urmă să nu fie tulburată nici în anul 1859, dar faptul se datorià răbdării poporului şi nu lipsei de instigaţiuni. Din toate părţile răsăriau *prieteni* ai ţaranilor, oameni cari se siliau pe toate căile să-i aţâţe împotriva proprietarilor, înşirându-li tot pomelnicul suferinţilor lor, a nedreptăţilor şi a impilărilor cari îi apăsau şi vestindu-i că ceasul mântuirii a sosit. Pe lângă câtiva oameni de bună credinţă, cu capul plin de vorbe generoase şi drepte, auzite dela oamenii de samă ai partidului înaintat, dar neînţelese şi nemistuite, cei mulţi din aţâţători erau mai ales oameni aparţinând mulţimii de boieriţi ai ocârmuirilor regulamentare, foşti funcţionari de mâna a zecea şi slugi boiereşti ramase fără stăpân. Erau însă şi oameni noui, elemente a căror cultură erà mărginită la putinţa de a ceti şi a scrie, dar cari erau deştepţi, energici şi fără scrupule. Erau oameni cari erau hotăriţi să ajungă. Ei pricepuse din capul locului şi ce folos puteau trage din nemulţămirea ţărănimii şi ce stavilă la dorinţile lor de a parveni alcătuià monopolul puterii şi a averii ce se află încă în mânile boierimii.

Astfel erau împrejurările când Domnul disolvă amândou Adunările şi, puţină vreme după întrunirea nouelor Camere, neputând, din pricina coteriilor alcătuite în majoritatea conservatoare, să alcătuiască ministere trainice din elementele dreptei, îşi alege guvernele amânduror Principatelor din oameni apar-

www.dacoromanica.ro

ţinând partidelor înaintate, sub preşedinţia lui Kogălniceanu în Moldova şi sub acea a lui Neculai Golescu în Ţara Românească.

Venirea lor la putere stârni mânia şi îngrijirea clasei privilegiate, bucuria şi însufleţirea tuturor acelor cari nădăjduiau şi doriau o schimbare desăvârşită şi temeinică în alcătuirea ţării. Insuş privilegiat din strămoşi, Kogălniceanu erà duşmanul de moarte al privilegiilor, căci pricepuse de mult că ele erau stavila care se opuneà la desvoltarea ţării şi făceau cu neputinţă orice propăşire. Câtă vreme ţara activă erà alcătuită numai din câteva sute de persoane, câtă vreme obştia rămâneà o turmă pasivă, nu erà în fiinţă o naţiune şi el voià ca Românii să alcătuiască o naţiune. Turma trebuià desrobită, ţaranul trebuià să fie făcut om, conştient de demnitatea lui, ducând un traiu teafăr şi îmbielşugat, pentru a iubi ţara care i-l dădeà şi a fi gata s'o apere. El se puse pe lucru cu hotărîre.

In programul său publicat cu câteva zile înainte de a luà însărcinarea să formeze guvernul, făcuse să reieasă urgenţa deslegării chestiei ţaraneşti şi a reformei legii electorale. Chiar în ziua venirii sale la putere (3 Maiu 1860) adresează prefecţilor vestita lui circulară pentru ridicarea bătăii şi modul în care administraţia urmà să se poarte cu ţaranii:

„Vă invit să opriţi cu desăvârşire bătăile, căci nu prin bătăi se moralizează. Legea actuală prevede alte indestule cazuri de represie. Sunt dar hotărît a mă servì de toată puterea ce-mi dau legile, spre a înfrânà orice jignire legală s'ar face în viitor onoarei şi libertăţii individuale. . . ."

. . . „Toate clasele societăţii au un egal drept la ocrotirea guvernului. Dacă însă este o clasă care să o merite în deosebi, aceasta este clasa muncitorilor de pământ, a ţaranilor. Numai trecutul lor nu se poate zice că a fost fericit, soarta lor trebuie a se schimbà".

„Art. 46 a Convenţiei reclamă neaparate îmbunătăţiri a condiţiei ţaranilor: inima părinteàscă a Domnului şi concursul luminat şi patriotic al puterilor legiuitoare va face ca. cu o zi mai înainte, făgăduita imbunătăţire să devie un adevăr în Principatele-Unite. *Până atunci însă, legea actuală care reguleză relaţiile reciproce dintre proprietate şi dintre locuitori, trebue să fie cu sfinţenie păzită de ìmbe părţile.*

www.dacoromanica.ro

Veţi aveà o deosebită şi neadormită îngrijire întru a priveghià ca această lege să nu se calce, să nu se falsifice nici în litera, nici în spiritul ei. *Nu atâta legea, cât nepăzirea ei a adunat asupra capului locuitorilor români nomolul de suferinţi şi de impilări ce i-au adus în îngenunchiare.* Hotărîrea nestrămutată a Guvernului este ca de acum legea să fie lege. Veţi apară dar pe muncitorii de pământ despre orice asuprire, despre orice silnică îndatorire peste cuprinderea aşăzământului sau a legiuitelor învoieli; *şi veţi avà recurs la asprimea legilor pentru nemijlocita pedepsire a asupriţilor, ori cari ar fi ei.* Însă, pe cât veţi aveà a apară pe ţarani, pe atât veţi priveghià ca ei să-şi îndeplinească îndatoririle ce li sunt prescrise prin legea actuală. Vă veţi purtà adeseori printre dânşii, veţi face să intre în inima lor mângăierea şi credinţa unei curânde îmbunătăţiri; dar totodată veţi stavili orice spirit de ură, împotrivire şi tulburare. Şi veţi arată că, pentru ca ei să atragă şi să merite părintească îngrijire a Domnului şi dreptatea Corpurilor legiuitoare, pentru ca să fie demni de îmbunătăţirea ce li este garantată de Convenţie, mijlocul cel mai bun este ca ei să dovedească că sunt oameni de rânduială, de pace şi de legalitate; este ca ei să-şi îndeplinească legiuitele lor îndatoriri şi tocmeli.

„Mai presus de toate vă veţi ocupà de a preveni întrunirile, de a stavili aţâţările, de a pastrà liniştea în cuprinsul ţinutului administrat de domnia-voastră. Voiu privi ca inimic al ţării şi al Domnului pe oricine, în aceste momente grele ale organizaţiei, s'ar încercà de a tulburà ordinea publică.

„Nu scapaţi din vedere, Domnule Prefect, că marea noastră bogăţie naţională este agricultura şi că ea nu poate înflori acolo unde este nesiguranţă şi îngrijire pentru ordin".

Mare fù uimirea şi mânia ce cuprinse pe boieri la cetirea acestei circulări în care, pentru întâia oară, un Ministru îndrăznià să proclame în public că ţaranii au la ocrotirea Guvernului nu numai acelaş drept ca şi boierii, dar chiar un drept mai mare fiindcă sunt mai slabi; să vorbească, în auzul lor, de „nomolul de suferinţi sub care fusese îngenunchieţi", şi să pomenească de „recurs la asprimea legilor pentru nemijlocita pedepsire a asupritorilor".

Cea mai mare parte din generaţia boierilor celor mari, în

www.dacoromanica.ro

viaţă la 1860, erau oamenii cari luase parte la mişcarea dela 1848 şi cari dusese lupta biruitoare pentru Unire. Cei mulţi dintr'înşii erau oameni cu cultură, însufleţiţi de o sinceră iubire de ţară şi naţionaliştii înfocaţi erau departe de a lipsi în rândurile lor. Iscăliturile lor se aflau sub toate actele, cerând desfiinţarea privilegiilor, mulţi din ei erau oameni cu desăvârşire neinteresaţi, inimi calde cu avânturi nobile şi generoase, având pentru ban dispreţul cel mai nemărginit, erau de firea lor oameni miloşi şi, la prilej, darnici faţă de ţaranii de pe moşiile lor.

Dar erau convinşi că moştenise dela părinţi nişte drepturi de proprietate desăvârşită asupra moşiilor lor şi că ţaranii şădeau pe ele numai prin mila lor. Orice încercare de a-i convinge despre un drept al ţaranilor asupra pământurilor pe cari se hrăniau, eră calificată de *comunistă.*

Apoi cultura apusană de care avuse parte aceşti oameni putuse să aibă asupra lor numai o influenţă superficială, împiedecată de a pătrunde mai a-fund, întâiu printr'un temperament care mai păstră urme de barbaria de altă dată şi fusese orientalizat prin înrâurirea a două veacuri de regim ţărigrădean şi, al doilea, prin mijlocul în care se trezise şi în care trăiau. Marele lor cusur al tuturor eră lipsa unei creşteri adevărate şi temeinice care să-i fi învaţat, încă din mica lor copilărie, să-şi stăpânească poftele şi patimile. Se deprinsese să fie un fel de suverani absoluţi pe moşiile lor şi mulţi îşi închipuiau că contribuiesc la binele ţărănimii supuse lor, ţinând frâul ei cât mai strâns. Şi dacă l'ar fi ţinut ei, în mâna lor, tot ar fi fost de suferit, dar din nenorocire frâul eră ţinut de vechili şi de vataji cari jăfuiau şi brutalizau pe ţaran, pe când furau pe stăpân. Bataia o priviau ca un mijloc de corecţiune părintească, potrivit cu firea şi cu gradul de incultură a ţaranului; mulţi istorisiau cum venise din străinătate hotărîţi să nu bată, dar se convinsese mai în urmă că fără bataie nu se poate face treabă „căci ţaranul îşi închipue că nu ai putere sau te temi de dânsul dacă nu-l baţi şi-l ieai cu binişorul".

Cu toată interzicerea lui Kogalniceanu, urmă să se bată ca mai înainte, căci bataia întrebuinţată de veacuri întrase prea adânc în moravurile ţării pentru a puteă fi desfiinţată printr'o simplă poroncă pe hârtie; ea urmă înainte. Ba încă boierii şi

www.dacoromanica.ro

puternicii nuoi, cari băteau nu pentru slujba Statului, dar pentru socoteala lor, pentru interesele lor personale, fără umbră de drept scris în vre-o legiuire, nu se mulţămiră numai să urmeze a bate, dar îşi mai băturâ şi joc de circulară. Când se băteà un om, se aşăzà circulara pe spinarea lui şi se poroncià celor ce ţineau biciul sau nuielile: „Păziţi circulara, măi! Nu vă atingeţi de poronca stăpânirii!“ Să nu ne mirăm, căci şi astăzi, după curgere de jumatate de veac, bataia tot trăieşte în Regatul Romăniei, ea urmează a fi mijloc de administraţie, mijloc de cercetare şi mijloc de executare şi puternicul cel îndrăzneţ urmează a bate pentru trebile lui.

Dacă privilegiaţii urmară a bate, ei resimţise amar îndrăzneala ce o avuse Kogălniceanu să se atingă de drepturile cuasi suverane ce ei şi le insuşise asupra ţaranilor din satele lor şi, până la deschiderea Adunării, pornirâ împotriva lui, prin presă, o campanie din cele mai virulente.

Poziţia guvernului erà greà. Ţara erà amenințată să-şi piardă aproape toată recolta din pricina unei groaznice invaziuni de lăcuste; cele mai multe ţinuturi erau bântuite de o cumplită boală de vite. Operaţiile recensământului, rău făcut, de către oameni fără pricepere, stârnise cele mai cumplite bănuieli printre ţaranii cari vedeau în fiecare operaţie recensământară impunerea la o nouă dare.

Tot ministerul prezidat de Kogălniceanu avù să aplice pentru întâia oară recrutaţia prin tragere la sorţi. Mecanismul fiind necunoscut şi neînţeles chiar de funcţionarii superiori, nu erà cine să-l desluşească ţărănimii spre a liniști nemulţămirea firească stârnită prin această sarcină nouă, care sporià neasămănat numărul de recruţi dat anual până atunci de ţară. In unele locuri ţaranii să opuseră făţiş la facerea recrutaţiei. In mai multe sate autoritatea erà primită cu strigăte de: *„De ce să deie ţaranii oameni de oaste? Ei n'au nimic de aparat în această ţară! Deie soldaţi cei ce au moşii! Deie boierii!*

Ţaranii se înarmase în multe locuri. La Cudalbi, în ţinutul Covurluiului, se adunase patruzeci de sate cari refuzară făţiş să deà recruţi, cerând să li se deà mai întâiu, lor, pământ. Pentru a liniști Ţara de Jos, trebuì ca însuş Kogălniceanu să vie în

www.dacoromanica.ro

mijlocul sătenilor, să li vorbească şi să-i ademenească să se supună la lege.

Pilda dată de Kogălniceanu cu desfiinţarea bătăii fù urmată şi în Ţara Românească. In urma unui vot al Adunării, care se pronunţase pentru suprimarea bătăii, Neculai Golescu dădù prefecţilor o lungă circulară [1]) prin care li poroncià să oprească cu desăvârşire orice brutalitate din partea subalternilor lor.

„Biciul trebue să cază din mâna funcţionarului executiv. A venit timpul ca să se pătrunză bine de delicateţa misiunii sale şi să se ridice la gradul demnităţii cu care trebue să fie în îndeplinirea datoriilor ce dânsa îi prescrie.

„Mai ales către ţaran, subprefectul, dorobanţul, vătăşelul, deputatul chiar (confratele şi alesul său), n'au fost priviţi decât ca nişte împilători cari pentru dânsul n'aveau milă nici compătimire, nici interes la îndulcirea suferinţilor lui [2])".

Pe lângă bataie se mai desfiinţă prin circulara lui Neculai Golescu şi *butucul* şi se poroncià agenţilor administrativi „să nu mai atingă domiciliul şi libertatea individuală a cuivà".

4. Chestia rurală discutată în presa română.

Incă dela 11 Maiu 1859, *Steaoa Dunării,* organul partidului înaintat în Moldova, învinovăţià Adunările că ele se ferise de a luà în desbatere îmbunătăţirea soartei ţaranilor fiind că deputaţii alcătuindu-le, aproape toţi proprietari, voiau să-şi cruţe interesele proprii.

Curierul Principatelor Unite din 31 Maiu 1859, organ al ocârmuirii conservatoare, declară că „ţaranul este încă la discreţiunea sub administratorului şi a celui mai de jos impiegat al autorităţilor inferioare de prin plăşi şi este în exploatarea necontestată a proprietarului neomenos şi a arendaşului setos de câştiguri neligiuite şi criminale". Denunţà tot odată abuzurile ce se făceau cu ispaşa care ar fi trebuit să însemne numai des-

[1]) *Ibid., ibid.*, p. 208.
[2]) *Ibid., ibid.*, p. 210.

www.dacoromanica.ro

păgubirea cuvenită eventual proprietarului pentru scaparea în arăturile, sădirile, fâneţile sau păşunele lui, a vitelor sătenilor, dar care, precum am văzut într'un capitol precedent, se întinsese de către arendaşii din Ţara Românească şi la pagubele ce ar fi suferit recoltele lor din cauză că sătenii ar fi executat rău muncile datorite de ei. Acest procedeu dăduse naştere la abuzurile cele mai neomeneşti. Sătenii de pe moşia Cârnogii, din Ilfov, fusese osândiţi, prin foi de ispaşă, să plătească arendaşului 3600 galbeni pentru daune pricinuite recoltei [1]).

Un proprietar mare, partizan al ţaranilor scrià: „Ce au avut ţaranii drept răsplată? au fost trataţi ca nişte duşmani ai societăţii, apasaţi, tiranizaţi, înstrâmbătăţiţi, batjocuriţi şi înşelaţi în tot feliul; iată starea clasei ce face puterea ţării noastre [2]).

Grigore Costache Iepureanu scoteà la 1859, în Iaşi, sub titlul de *Chestia proprietăţii funciare,* o broşură în care tăgăduià ţaranilor orice drept asupra pământului. El pretindeà că „munca nu înfăţoşază alta decât răsplata pământului pe care proprietarul îl dă locuitorului spre înlesnirea vieţuirii sale; că la noi toate driturile pe cari le exercitează astăzi proprietarii la moşiile lor nu sunt alta decât drituri izvorîte din acel absolut al proprietăţii; că în Europa apusană drepturile seniorilor feudali derivau din dreptul de suveranitate, locuitorii acolo erau deplin proprietari pe pământul ce-l stăpâniau; dritul liberei dispoziţii şi a acel al moştenirii cari amândouă caracterizează proprietatea, nu li erau contestate; la noi din contra, nici odată locuitorul nu a putut dispune de pământul ce-i erà dat de hrană, nici a-l trece prin dritul moştenirii către urmaşii săi; că urbariile sunt o nedreaptă intervenire a Statului în daraveri private..." conchizând că alcătuirile de bună voie pot singure să împace toate interesele [3]).

Manolache Costache Iepureanu trimitea la 23 Maiu 1860, Preşedintelui Comisiei Centrale, la Focşani, un memoriu ieşit mai pe urmă în broşură şi intitulat; *Chestia locuitorilor pri-*

[1]) *Curierul Principatelor Unite* din 31 Maiu 1859. Vezi şi Xenopol, *Istoria lui Cuza Vodă,* I, p. 449 şi urm.

[2]) *Trecutul, rălele şi lecuirea lor,* de K. T. proprietar mare şi deputat, Iaşi 1859.

[3]) *Chestia proprietăţii funciare* de Gr. Costache Iepureanu, Iaşi 1859.

www.dacoromanica.ro

vită din puntul de vedere a Regulamentului Organic, în care expuneà vederile sale asupra chestiunii şi modul în care urmà să fie deslegată.

El recunoaşte că dreptul de proprietate al stăpânilor de moşii la noi nu este desăvârşit ci grevat de un drept de folosinţă al sătenilor şăzători pe ele, până la concurenţa a două treimi din întinderea lor, şi dovedeşte chiar fiinţa acestei sarcini în chip luminos şi chiar drastic.

Stabileşte că ţăranii răspund proprietarului, drept echivalent pentru valoarea pământului de care se folosesc, nişte câtimi de muncă obligatorie. Recunoaşte că „sistemul muncii obligatorie este condamnat de economia politică ca mai puţin producător decât munca liberă" şi că... „singură prefacerea îndatoririi de muncă într'o dare bănească, libertatea muncii, ar înmulţi, ar îndoì putem a zice, capitalul muncii şi prin urmare a producţiei ţării". Recunoaşte că munca obligatorie dă loc la abuzuri şi la conflicte. Arată că „în ordinul moral, *deşì locuitorul îşi are asigurată existenţa sa materială şi a copiilor săi;* deşì numai împins de mare nevoie şi părăseşte vetrele sale, totuş el se consideră pe o moşie ca un petrecător vremelnic; şi *siguranţa viitorului copiilor săi, întrevăzând-o asigurată în locurile proprietarului,* el este lipsit de stimulentul cel mai puternic a societăţei, el este scutit de binefăcătoarea îngrijire care îndeamnă pe un părinte de familie de a asigurà prin agonisirea muncii sale viitorul copiilor săi..."

Apoi mai departe zice: *„Cât pentru de a proclamà proprietatea şi munca liberă, aceasta ar corespunde cu desăvârşire la nevoia simţită astăzi de proprietar, pentru a-şi emancipà proprietatea de îndatoririle ce o apasă legea reglementară; ar fi totodată o spoliaţie a drepturilor locuitoreşti.*

Propune: 1) ca să se înlocuiască îndatorirea de muncă a locuitorului printr'o dare bănească, iar acea dare bănească să fie echivalentă cu valoarea venitului anual al pământului atribuit fiecărui sătean. Insă Iepureanu nu lămureşte dacă şi însuraţeii urmează a primì pământ şi pe viitor [1]).

[1]) *Chestia locuitorilor privită din punctul de vedere a Regulamentului Organic* şi a Convenţiei, de M. Costache Iepureanu, Iaşi 1860.

www.dacoromanica.ro

Mai stârnise atenţia publicului proiectul lui C. Rosetti-Teţcanu, publicat în *Steaua Dunării* dela 16 Aprilie 1860, pentru împroprietărirea sătenilor de pe moşia lui, pe întinderea de pământ ce li fusese atribuită până atunci, cu un preţ de 30 galbeni pe falce şi cu dobândă de 10% pe an, având acest proiect să înceapă a se pune în aplicare chiar din toamna acelui an. Acest proiect avù mai cu samă darul să stârnearcă mânia privilegiaţilor, autorul lui însuş aparţinând boierimii mari [1]).

Deputaţii dreptei, mai cu samă în Adunarea Ţării Româneşti, nu se mai săturau de a cere ocrotirea proprietăţii zilnic ameninţată şi dela cari se cereau necontenit jertfe noue [2]).

5. Proiectul de lege rurală al Comisiei Centrale.

Proiectul de lege alcătuit de Comisia Centrală încă din întâiul an al activităţii acelei Comisiuni, veni pentru prima oară în desbaterea ei la 28 Iulie 1860; raportor erà Ion Docan.

Erau trei proiecte deosebite: unul pentru regularea raporturilor din proprietari şi săteni; al doilea pentru autorizarea guvernului să vândă sătenilor bucăţi de pământ cultivabil pe domeniile lui şi pe moşiile aşăzămintelor de binefacere şi bisericeşti; al treilea pentru întocmirea teritorială a comunelor rurale.

Intâiul proiect începeà prin a oborî cu desăvârşire legiuirea până atunci în vigoare şi prin care se regulau relaţiunile reciproce între „locuitorii cultivatori cu proprietarii pe a căror pământuri erau aşăzaţi".

Sătenii erau recunoscuţi ca *embaticari* (emfiteoţi) „pe locuinţile lor şi pe sădirile de vii şi de pământuri" de cari puteau dispune după cuviinţa lor, în schimbul îndatoririi de a plăti proprietarului embaticul „în bani sau în natură, după obiceiul osebitelor localităţi".

Sătenii erau declaraţi liberi să-şi strămute locuinţile „unde vor voi, fără oprire".

Articolul 4, cel mai important, dispune că: „Deacum îna-

[1]) C. Rosetti-Teţcanu în *Steaoa Dunării* din 16 Aprilie 1860.

[2]) *Monitorul Oficial al Ţării Româneşti* din 12 şi 13 August 1860 N. Xenopol, *Op. cit., loc. cit.*

www.dacoromanica.ro

inte locuitorii cultivatori se vor înțelege de-adreptul cu proprietarul respectiv pentru toate locurile de hrană, de fânețe și de păşunare ce vor aveà de trebuință, în forma obișnuită pentru tocmelile de bună voie".

Se mai adaogià că nici o legiuire sau măsură administrativă nu puteà să mai intervină pentru a regulà asemeni tocmeli.

Tocmelile pentru locuri de hrană aveau a se face în parte, iar acele pentru păşune puteau să se facă și cu obștia satului.

Se da locuitorilor un termen de trei ani spre a-și preface prin tocmeli de bună voie relațiunile până atunci în ființă cu proprietarii".

Acei din locuitori ce nu s'ar puteà învoì cu proprietarii respectivi pentru viitor, aveau facultatea să urmeze toată viața lor aşăzământul în vigoare, cu volnicie de a plăti în bani, după prețurile stabilite în localitate „lucrul ce-l dau astăzi ca chirie a pământului".

Insă această facultate erà mărginită numai la pogoanele legiuite ocupate de locuitori și nici de cum la prisoase și numai acei locuitori cari lucrase până atunci claca (boierescul) proprietarilor respectivi, aveau dreptul de a rămâneà până la moartea lor sub regimul legii vechi, însurățeii având a se tocmì de bună voie cu proprietarul.

Locuitorii ce voiau să plătească lucrul în bani trebuiau să facă o declarațiune între 31 Octomvrie și 31 Dechemvrie a fiecărui an, având declarațiunea a fi comunicată proprietarului prin consiliul comunal. Lucrul aveà a se evaluà după prețurile plătite de proprietar sau de megieșii săi. La caz de neînvoire hotărîrea aparținea unei comisii alcătuită de doi proprietari și de doi *președinți de consilii comunale,* sub președinția subprefectului local. Prețul fixat aveà să se răspundă proprietarului în două termene: la Sf. Gheorghe și la Sf. Dumitru a fiecărui an. Invoielile aveau a se face în scris, în îndoit exemplar încredințat de consiliul comunal.

In caz de neurmare la plată din partea locuitorului, el pierdeà dreptul ce-i erà dat după trei somațiuni făcute din 15 în 15 zile și „intrà în rândul liberelor învoieli!" Consiliile comunale erau însărcinate cu executarea tocmelilor agricole.

A doua legiuire hotărà că Statul este autorizat să vândă

www.dacoromanica.ro

pe domeniile sale, pe moşiile aşăzămintelor bisericeşti şi de binefacere, precum şi pe acele ale aşăzămintelor publice, cu învoirea puterii legiuitoare, de veci sau cu embatic, „părţi de pământ de cultură acelor din locuitorii aşăzaţi pe acele domenii şi moşii sau şi altora din nou veniţi cari ar voi să facă asemenea cumpărături". Aceste vânzări aveau a se face prin mijlocirea ministerelor de finanţe şi de culte.

De acest drept se folosiau „toţi locuitorii săteni cultivatori din cuprinsul Principatelor-Unite, precum toţi acei cari ar veni de peste hotar, de origine şi naţiune română, spre a se ocupă de cultura pământului, renunţând la protecţiune şi naţionalitate străină".

Aceleiaşi familii nu i se puteă vinde sau da cu embatic mai mult de 190 prăjini fălceşti din Moldova sau 6 pogoane din Ţara Românească.

Preţul vânzării sau a dării cu embatic, modul de plată, asigurarea preţului şi înlesnirile de făcut cumpărătorilor aveau a fi regulate de către Consiliul de Miniştri.

Pământul vândut rămâneă ipotecat în mânile Statului până la deplina lui achitare şi nu puteă fi transmis de către cumpărător unei a treia feţe decât prin înţelegere cu ministerul respectiv.

Cererile de cumparare de asemenea pământuri aveau a fi înregistrate de ministerele respective şi supuse Camerei în fiecare an.

Banii adunaţi din asemene înstrăinări aveau a fi pastraţi în casa Statului spre a fi întrebuinţaţi la cumpararea altor averi nemişcătoare.

A treia legiuire, relativă „la întocmirea teritorială a comunelor rurale" erà mai cu samă menită a înfiinţà păşuni comunale. Fiecare proprietar erà îndatorit să deà de familie, împrejurul satului, în Moldova câte 40 prăjini imaş la câmp şi câte 20 prăjini la munte, iar în Ţara Românească câte un pogon la câmp şi câte jumătate de pogon la munte. Aceste deosebit de locurile pentru casele şi grădinile locuitorilor. Locurile sterpe, dintre îngrăditurile locuitorilor aveau a fi socotite în rândul pământurilor comunale.

Drept plată proprietarul primià, pentru imaşul comunal,

www.dacoromanica.ro

preţurile obişnuite în fiecare localitate pentru imaş, iar pentru locurile din îngrăditurile locuitorilor o pătrime din acest preţ. Locurile ocupate de uliţi, biserici, ţintirimuri, case de şcoli, case de consiliu comunal, nu aveau a fi supuse nici unei plăţi. Pământul comunal avea a fi hotărnicit, împietruit şi încunjurat cu gard sau şanţ.

Fiecare ţaran devenià liber să-şi aducă oricând şi ori de unde, pentru consumaţia casei sale, băuturi sau orice alte ale hrănii.

Această legiuire nu avea să se aplice la târgurile aşăzate pe moşii cu osebite învoieli şi hrisoave.

Un articol final stipulă înfiinţarea unui aşăzământ de Credit Funciar pentru a înlesni desvoltarea agriculturii, „constituirea teritorială a comunelor rurale şi pentru a veni în ajutorul cultivatorilor săteni cari ar voi să cumpere pământ prin tocmeli de bună voie".

Cea dintăiu din aceste trei legiuiri desfiinţă orice urmă a dreptului strămoşesc de folosinţă al săteanului asupra hotarului aşăzării din care făceà parte. Ea erà punerea în aplicaţie desăvârşită a rostirilor introduse de boieri în chip lăturalnic în partea de pe urmă a art. 118 din Regulamentul Organic al Moldovei şi art. 144 al Regulamentului Organic al Ţării Roneşti, cea dintăiu arătând *năimirile* de bună voe între săteni, şi proprietar ca scopul la care trebuià să se ţintească, iar cea de a doua declarând că proprietarul este stăpân cu desăvârşire pe al său pământ.

De rostirea atât de clară a celorlalte articole ale Regulamentelor Organice a îmbelor ţări, cari stipulau în modul cel mai clar dreptul la pământ al săteanului şi îndatorirea lui de a muncì proprietarului, autorii proiectelor de reformă nu voirà să ţină nici o samă. Reforma impusă de art. 46 al Convenţiei fù, pentru ei, un pretext binevenit pentru a-şi sătură lăcomia lipsind pe săteni de cele de pe urmă rămăşiţi ale dreptului lor strămoşesc şi transformând acest popor care se trezise cu drept de folosinţă asupa întregului său hotar, într'o gloată de proletari.

Impotriva acestei noue ştirbiri a dreptului obştiei se ridicară mai cu samă Arghiropol (Ţara Românească) şi Vasile Mă-

www.dacoromanica.ro

linescu (Moldova). Acest de pe urmă rostì, în şedinţa dela 26 Iulie 1860, un cuvânt prin care apără în chip strălucit drepturile sătenilor, sfărmând cu desăvârşire aserţiunea cum că ei ar fi nişte simpli chiriaşi. Pe lângă argumentele şi dovezile istorice produse cu prilejul discuţiunilor din Divanul ad-hoc, coordonate şi reproduse cu cea mai mare claritate, el arătă asămănarea izbitoare care există între regimul rural în fiinţă în vechime în Germania şi vechiul regim în fiinţă în ţările noastre, chipul în care se rezolvase chestiunea în ţările alcătuind Germania şi nedreptatea strigătoare a soluţiunii propusă Comisiunii Centrale.

La argumentele lui Mălinescu răspunseră mai cu samă Arsache şi Brăiloiu (Ţara Românească) mănţinându-se cu cerbicie pe terenul rostirii întâiului paragraf al art. 144 al Regulamentului Organic din Ţara Românească, în care se zicea că proprietarul este deplin stăpân al pământului său şi pe art. 118 şi 144 din legiuirea dela 1851, hotărînd că ţaranul este un simplu chiriaş fără nici un drept asupra pământului ce-l lucrează şi care aparţine în mod absolut proprietarului moşiei. Cneazul Alexandru Moruz Zvorişteanul, luă şi el o parte destul de însemnată la aceste desbateri, susţinând principiul pe care erau bazate proiectele, şi prezentând soluţiunea propusă ca un însemnat progres care va aduce în curând ţara, proprietarii şi sătenii la cea mai strălucită stare economică.

O împrejurare consemnată în procesele-verbale ale Comisiunii ni dă măsura uşurinţii şi a superficialităţii oamenilor însărcinaţi să alcătuiască reforma cea mai de căpetenie pentru ţăriie noastre, acea dela care atârnă mai cu samă viitorul economic al acestui popor. Nici Ion Docan, raportorul proiectelor, nici Nicu Catargiu, unul din membrii acelui comitet care luase o parte însemnată la alcătuirea acelor proiecte, nu ştiau că dijma există încă în Ţara Românească, *ei îşi închipuiau că ea fusese desfiinţată în acel Principat ca şi în Moldova. Nu-şi putuse încă procură legiuirea lui Ştirbei şi croise legiuirea cea nouă fără a aveà macar cunoştinţa acelei vechi*[1]).

[1]) D. C. Sturdza-Şcheeanu, *Op. cit.*, II, p 280.

www.dacoromanica.ro

Altă dovadă despre uşurinţă s'ar puteà chiar zice inconştienţa cu care se făceà lucrarea, o găsim în următoarea mărturisire a lui Alexandru Moruz în şedinţa dela 28 Iulie 1860.

„Pentru a puteà cinevà hotărî cari din locuitori, ai Moldovei sau ai Ţării Româneşti sunt mai mult împovăraţi cu lucrul ce dau ca chirie a pământului pe care ei se hrănesc, trebuie mai întâiu să ştim preţurile cu cari s'ar puteà închirià pământul în deosebite localităţi din una şi cealaltă ţară. Spre a ajunge la acel rezultat ar urmà să intrăm într'un şir de calcule nemărginite cari ni-ar duce foarte departe şi *pentru cari de o cam dată nu suntem pregătiţi neavând nici materialurile trebuincioase nici studiile necesare*“ [1]).

Modificările introduse de Comisie în proiectele alcătuite de comitet fură cu totul neînsemnate, afară de faptul că ea întruni toate legiuirile într'un singur trup căruia îi dădù numirea de *Lege Rurală.*

Absurdă mai cu samă este dispoziţia conţinută în Capitolul II al legii, prin care Statul nu poate vinde sau da cu embatic pe moşiile sale şi pe acele ale aşăzămintelor bisericeşti şi de binefaccre, porţiuni de pământ trecând peste 190 prăjini în Moldova şi 6 pogoane în Ţara Românească. Nu se puteà închipui mijloc mai nemerit pentru a împiedecà întemeierea unei ţărănimi bogate şi independente şi pentru a o mănţine în sărăcie şi în supunere.

Singura dispoziţie fericită din toată legiuirea este acea prin care se înfiinţau imaşuri comunale şi totuş ele aveau cusurul de a fi date cu embatic şi nu constituite ca proprietăţi definitive. Apoi întinderile de 40 prăjini atribuite în Moldova şi mai ales acele de 1 pogon atribuite în Ţara Românească fiecărei familii erau din cale afară mici. Cu acest prilej membrii munteni ai Comisiei, Brăiloiu şi Brătianu se arătară de o lăcomie de necrezut. In zadar colegii lor moldoveni îi rugară să consimtă a da sătenilor munteni aceeaş întindere care ei o admisese pentru sătenii moldoveni, delegaţii munteni rămaseră neînduplecaţi. Săteanului din Ţara Românească i se admise numai $^2/_3$ din întinderea de imaş comunal atribuită acelui din Moldova.

[1]) *Ibid., ibid.,* p. 281 sq.

www.dacoromanica.ro

6. Chestia rurală în Adunările din Iaşi şi din Bucureşti. Căderea lui Kogălniceanu.

Proiectul de lege rurală votat de Comisia Centrală în şedinţa sa dela 28 Iulie 1860, fù trimis Adunărilor din Iaşi şi din Bucureşti. Adunările însărcinară cu această lucrare nişte comitete sau *secţii speciale* ale căror lucrări merseră foarte încet.

Opoziţia atât prin graiu cât şi prin presă nu încetà să denunţe că agitatori parcurg ţara şi aţâţă pe ţarani la nesupunere, adaogând că viaţa şi averea lor este în pericol şi că aceste aţâţări, dacă nu pornesc dela Kogălniceanu, sunt încurajate prin faptul că el nu ieà nici o măsură împotriva lor.

Aceste învinovăţiri îl fac să dea prefecţilor, la 18 Noemvrie 1861, o circulară prin care, lămurindu-i atât asupra gravităţii unor îndemnuri, despre fiinţa cărora dealtmintrelea nu se arată convins, neavând, zice el, nici o ştire oficială despre ele, cât şi asupra chipului în care aveà să urmeze administraţia la prilej de tulburări. Se foloseşte de împrejurare pentru a face sa reiasă că mulţimea nu se provoacă la răscoală numai prin propagandă revoluţionară: „A provocà o asemenea tulburare este a fi duşmanul ţării sale, însă această tulburare se poate face prin două feliuri de oameni, deopotrivă de primejdioşi şi cari deopotrivă trebue să fie pedepsiţi după toată asprimea legilor.

Propagandiştii cari, sub pretext că lucrează pentru o reformă socială, *întărâtă poporul, provoacă intrigi şi prin aceasta nu fac decât a îngreuià mai mult această reformă* cerută de Convenţia de Paris, *şi împilatorii cari, impuind locuitorilor muncă şi îndatoriri, peste cuprinderea aşăzământului şi a legiuitelor învoieli, cari maltratându-i contra legii şi a demnităţii omeneşti, provoacă pe locuitori la ură şi la duşmănie*".

Impotriva amânduror acestor soiuri de provocatori, deopotrivă de periculoşi pentru ordinea publică, rolul administraţiei este de mai nainte tras şi leacul răului cunoscut: a face să domnească legalitatea şi a pedepsi deopotrivă pe propagandist şi împilător. Impotriva duşmanilor de orice soiu ai liniştii publice, învită pe prefecţi să procedeze cu toată asprimea legilor; jandarmeria se

www.dacoromanica.ro

reorganizează şi se întăreşte din zi în zi, este în stare să mănţie liniştea pretutindeni. Termină recomandând prefecţilor să fie în necontenită atingere cu sătenii, să caute să câştige încrederea lor şi să-i sfătuiască la linişte şi la supunere către lege [1]).

Această circulară plină de aluziuni la abuzurile savârşite de arendaşi şi de mulţi proprietari, făcù să mai crească mânia privilegiaţilor împotriva lui Kogălniceanu. El erà acel împotriva căruia se concentrase toate puterile lor, căci el erà duşmanul neîmpăcat al privilegiilor lor.

Din nenorocire calităţile morale ale lui Kogalniceanu erau mult mai prejos de neasămănatele lui însuşiri intelectuale. Fire puternică, erà bogat în pofte şi în patimi; creşterea de care avuse parte, mijlocul în care trăise, nu-l învăţase să le stăpânească, erà robul lor. Adversarii lui se folosiau de acest punct slab, care nu erà un mister pentru nime şi-l loviau necontenit, grămădind pe capul lui o mulţime de învinovăţiri, din cari numai parte erau întemeiate. Apoi caracterul lui autoritar îl făcuse să ieà o mulţime de măsuri, cari dacă erau bune în în sine, nu erau însă de competenţa lui, ci de acea a Adunării.

Spre pildă, el supusese pe proprietari la contribuţia pentru cutia sătească, deşi Adunarea încuviinţase numai contribuirea lor la darea personală; ameninţase, spre a împiedecà cazuri prea număroase de dispensă de serviciul militar, cu nerecunoaşterea cununiilor celor ce aveau a trage sorţi, însuşindu-şi astfel un drept care aparţineà numai bisericii; scutise moşiile mănăstireşti neînchinate de plata dării funciare; înfiinţase, cu zilele de prestaţie pentru şosele, câte o închisoare în fiecare sat; procedase la încasarea birurilor înainte de a fi publicat listelete tuturor contribuabililor; înfiinţase fără lege votată de Cameră judeţele săteşti: calcase libertatea individuală arestând şi dând în judecată pe preşedintele municipalităţii din Iaşi, Balica. Toate aceste măsuri erau bune şi el ştieà să le justifice de minune, dar nici una nu erà legală [2]).

[1]) *Ibid., ibid.*, p. 210.

[2]) Asupra acestui de pe urmă punct de acuzare ce i-se făcuse, el răspunse: „Dar am făcut-o, fiindcă a fost necuvincios faţă cu ministrul ţării lui. *Dar de ce nu protestaţi oare contra zilnicilor încălcări ale libertăţii individuale a ţaranilor, zilnic încalcată nu numai de subprefect*

www.dacoromanica.ro

Suspendarea Mitropolitului, transportarea lui sub escortă la Slatina şi ţinerea lui sub arest acolo, dădură în sfârşit majorităţii Adunării pretextul dorit pentru ca să scape de cel mai vajnic din potrivnicii ei. Mitropolitul Sofronie Miclescu se făcuse vinovat de tradare de ţară. măsurile luate împotriva lui erau neaparat trebuitoare, dar ele nu erau legale. Se numi o comisie însărcinată cu cercetarea împrejurării, al cărei raport, alcătuit de Lascar Caţargiu şi cetit în şedinţa dela 3 Fevruarie 1861, conchideà, întemeindu-se pe o concepţie a rolului bisericii in Stat tot atât de puţin justificată de tradiţiile ţării cât şi de puţin potrivită cu ideile moderne, la darea în judecată a ministrului pe cuvânt că calcase art. 45 al Convenţiei.

Kogălniceanu îşi dădù demisia în aceeaş zi. La învinuirile aduse de raportul lui Lascar Catargiu, Adunarea mai adăogi şi altele. Ele fură discutate în cursul mai multor şedinţi şi dădură lui Kogălniceanu prilej să rostească [1]) în acea dela 11 Fevruarie,

şi de jandarmi, dar şi de gospodarii moşiilor, de vechili, de vataji şi de feciori boiereşti. Dacă merit un blam, este că n'am întrebuinţat toată energia, pentru ca articolul 46 din Convenţie să devină un adevăr, nu numai pentru cei tari, ci şi pentru cei slabi". Cnf. Xenopol, *Cuza-Vodă*, I, p. 182.

[1]) Iată câteva extracte dintr'însul:

„Vin acum la circularea circularelor, la faimoasa circulare din 8 Noemvrie, care s'a numit circularea provocatoare. De mai înainte d-lor, vă spun şi vă declar cu toată francheţa, că sunt pentru îmbunătăţirea soartei ţaranilor, sunt pentru înproprietărirea lor. In îmbunătăţirea soartei ţaranilor văd tot viitorul ţării mele, văd fondarea naţionalităţii române. Câtă vreme ţaranii vor fi sub jug, cât vor fi ei consideraţi numai ca nişte maşine, bune de produs grâu şi popuşoi, până când ei nu vor fi lipiţi cătră ţară, prin drituri şi avere, până când într'un cuvânt ei nu vor fi cetăţeni, noi nu vom aveà naţie! Cel de pe urmă cuvânt al Convenţiei este fondarea naţionalităţii române; şi ca mijloc puternic întru aceasta ea a ales, ea a prescris, ridicarea claselor de jos! Art. 46 nu zice, nu însemnează alta. Realizarea acestei misii prescrisă guvernului lui Alexandru Ioan I, a fost visul meu, a fost obiectul întregii mele activităţi. Dar d-lor, eu aṁ vroit ca să se creeze o aşa stare de lucruri, în cât cel de pe urmă ţaran să aibă cunoştinţa datoriilor şi a drepturilor sale! Am vrut ca, şi la noi, cel mai de pe urmă ţăran să poată zice ceea ce zice fiecare englez: „Dieu et mon droit", Dumnezeu şi dreptul meu. Prin aceasta nu vătămăm nici un interes legiuit, dar contribuim la întărirea naţiei şi a ţării. O mai repet, în cât timp ţaranul nu va aveà conştiinţa

www.dacoromanica.ro

unul din discursurile cele mai strălucite ce au răsunat vr'odată dela tribuna unui parlament român.

drepturilor şi a demnităţii sale către însişi pământenii, cu greu o va avea către străini, în cât timp îl vom lasă în poziţia în care se găseşte astăzi, adică- asuprit, bătut, tratat ca un dobitoc, nelegat către ţară prin nimic, ce sprijin vom puteà avea dela dânsul în ora pericolului, în ora când va trebui să ni apărăm ţara şi naţionalitatea. D-lor să fim bine siguri că în câtă vreme ţaranul nostru se va lasà să fie bătut de pământean, el se va lasà să fie bătut şi de străin ; ba chiar va puteà deveni instrument de răsbunare în mânile străinului! Este timp dar, ca înaintea interesului privat, să gândim la interesul cel obştesc, ca înainte de a ne ocupa de moşiile cele mici ale noastre, să ne ocupăm de moşia cea mare, România, cum făceau părinţii noştri. Chestia Orientului este plină de nori şi de fulgere ; trebue să ne gândim serios, ca de acum să ne ferim de trăsnetul ce ne ameninţă! Insă cu ce să ne ferim? Socotim poate că şi la viitor trebue să ne mărginim a primi pe cuceritorii noştri cu capetele pe tipsie, cum se zice în l mba populară, şi la ducerea lor să-i întovărăşim cu buchete de lăcrămioare? Socot că aceasta nu o mai voim. Ei bine, aceasta va fi în câtă vreme ţaranii, greul poporului, nu vor aveà interese vitale materiale, pentru a sări şi a-şi apară moşia în contra străinilor năvălitori. *D-lor, 200 boieri nu fac o naţie.* Acesta este un adevăr pe care niminea nu-l poate contesta".

Vorbeşte de lupta pentru Unire şi de slăbăciunea separatiştilor cari se alcătuiau numai de guvern şi de câteva persoane cu ambiţiuni personale, arătând că manifestaţiile făcute de ei Comisarului austriac, duşman al Unirii, erau plătite de guvern.

„Vă mai aduceţi aminte de un transparent pe care era scris: Conservation de la Moldavie, Autonomie de la Moldavie, şi la feresti erau spânzurate şacşiri roşi şi albaştri. Ştiţi cât au costat acestea? Iarăşi vreo 1500 galbeni, plătiţi asemenea din paragraful de mai sus. Ei bine, d-lor, socotiţi că o naţie nu are trebuinţă pentru apararea drepturilor sale şi de alte manifestaţii mai energice şi mai unanime? Şi socotiţii că acestea le vom puteà avea în câtă vreme ţaranul nu va avea aceleaşi simţiri şi aceleaşi interese pentru ţară, întocmai ca şi clasele superioare ?

„Eu, d-lor, ca să ajungem la aceasta, din toată inima m'am silit dar, aceea ce simţeşte boierul pentru ţara sa, să fac să simţească şi ţaranul ; am căutat prin acelaş interes să leg sucmanul şi surtucul ; ca şi sub o haină şi sub alta, să bată o singură inimă. Spre a ajunge la aceasta, vă mărturisesc, d-lor, am avut îndrăzneală, prin circulările mele, de á vorbi ţaranilor de drepturile lor, de demnitatea lor de români ; li-am vorbit de gloria strămoşilor lor, de timpurile lui Ştefan cel Mare şi ale lui Mihaiu Viteazul, când şi ţaranul simţià că are o patrie şi alăturea cu boierul se băteà pentru apararea ei ! Dar şi când am făcut aceasta, eu nu am călcat Convenţiunea. Convenţiunea are avantajul asupra Regula-

www.dacoromanica.ro

7. Propuneri ca amândouă Camerele să se întrunească în Bucureşti pentru discutarea legii rurale.

In ziua de 27 Martie 1861, venind la ordinea zilei, în Adunarea Moldovei, raportul secţiunii III-a asupra proiectului de

mentului, că ea dă drepturi fie-căruia, fără a jigni dreptul nimănui în parte. Convenţia este: „Magna Charta" a naţiei întregi; ea este proprietatea a celui de pe urmă ţaran ca şi a celui întâiu boier.

„Vorbind ţaranilor de Convenţiune, de drepturi, de naţiune, prin aceasta n'am înţeles să înjosesc, ci să ridic o clasă. Prinţul Sturdza a zis foarte bine, că şi despotismul şi libertatea au egalitatea lor; eu am vrut egalitatea dinaintea libertăţii; căci aceasta este egalitatea proclamată de Convenţie. Nime nu va tăgădui că Convenţiunea nu este o întreagă revoluţiune în existenţa noastră naţională politică şi socială, însă o revoluţiune de sus, o revoluţiune de pace, ce împiedecă pe aceea de jos, revoluţia de stradă.

„Eu ca Ministru m'am văzut faţă în faţă cu două revoluţii: una de sus şi alta de jos. Am preferat pe cea de sus, am căutat să ridic simţul şi demnitatea ţaranilor; m'am silit să le însuflu încrederea în nouile instituţii, mai drepte pentru dânşii decât cele vechi. Neadormita mea îngrijire a fost ca să fac pe ţarani să creadă în ocârmuire; căci aveam şi am convicţia că în cât timp ţaranii vor aveà încredere în guvern, încredere mai ales în Alexandru Ioan I, revoluţiune de jos nu va fi. Revoluţia de jos va putea fi numai atunci când vom înăduşi, când nu vom îndeplini dorinţile ţării, drepturile ce Convenţiunea închezăşlueşte claselor de jos.

„Atunci negreşit se va întâmpla ce se întâmplă cu vaporul, care dacă se prea comprimă, sparge maşina. Eu n'am vroit să se întâmple spargerea maşinei, am vroit că ea să funcţioneze şi să ni ducă ţara înainte.

„O mai declar, d-lor, vroind ridicarea ţaranilor la drepturile şi demnitatea de cetăţeni, n'am înţeles nici să atac nici să jignesc pe boieri; căci şi eu sunt boier, şi eu sunt Vornic mare, şi tatăl meu a fost asemenea Vornic mare şi eu ţin la numele familiei mele, care şi ea a jucat un rol în istoria ţării. Chiar temeliile acestui palat sunt puse de un suitor al meu, Enache Kogălniceanu. N'am vroit să înjosesc pe boieri, că atunci m'aş fi înjosit chiar pe mine. Am atacat boierismul, dar nu boierii. Spiritul boieresc şi-a făcut timpul, el nu mai poate a se menţineà sub regimul convenţional. Acest boierism carele, sub formele convenţionalismului, ţine a pastrà în putere privilegiul reglementar, l'am combătut toată viaţa mea. Boierii însă ca indivizi nici odată nu i-am atacat. Au nu sunt o mulţime din ei cari au fost în 1856 şi 1857 în capul marii noastre mişcări naţionale? Au şi însuş în chestia cea mare socială, adică îmbunătăţirea soărtei ţaranilor nu sunt

www.dacoromanica.ro

lege rurală elaborat de Comisia centrală, I. Cantacuzino dădu cetire următoarei propuneri:

mai mulţi boieri cu numele cele mai strălucite cari împărtăşesc ideile şi principiile mele? Chiar dintre miniştrii şi funcţionarii regimelor trecute nu sunt mulţi cari au îmbrăţoşat cu sinceritate ideile secolului şi situaţiunea actuală? Pentru ce acestora li-aş închide viitorul? N'am înţeles să atac pe nimenea în deosebi; am lovit boierismul, pentru că el este lovit de secolul nostru. Cuvintele mele dar n'au putut să atace decât pe acela ce regretează trecutul şi privilegiile sale. Nu se cuvine a luà nimeni pentru sine cuvintele mele, afară numai de acei ce-i ajunge proverbul: se scarpină numai acel pe care îl ustură.

„Vin acuma la a doua gară, ce s'a ridicat în contra mea: *Vreau să atac proprietatea.* D-lor, proprietatea este baza societăţii şi niminea nu cred că ar puteà să-i contesteze sfântul şi mântuitorul principiu. Insă la noi, cuvântul de proprietate a ajuns a se întrebuinţà şi în bine şi în rău.

„Vreà cineva îmbunătăţirea serioasă a soartei ţaranilor, el este un duşman al proprietăţii. Este din contra un om care până mai dăunăzi erà aratat cu degetul, căzut în dispreţul public, uitat sub ruinele trecutului, şi care vroieşte a revenì asupra apei, el n'are decât a luà drept drapel cuvântul de proprietate, şi iată-l din nou omul zilei, iată-l popular, iată-l omul partidei domnitoare.

„Insă mulţi din această partidă, sub nume de apărători ai proprietăţii, urmăresc cu totul alte interese decât ale proprietăţii".

Arată că şi el are proprietate şi familie care-i sunt scumpe, că voieşte să-şi păstreze proprietatea, dar că este de părere a nu se amână necontenit nişte concesii devenite absolut necesare *„de a nu lasà să fim surprinşi prin cuvântul prea târziu"*). După ce arată contrastul dintre nobilimea ungară care a luat iniţiativa emancipării ţaranilor şi acea polonă din Galiţia care nu a ştiut să facă concesiuni la vreme, urmează:

„Această digresie am făcut-o, d-lor, spre a-mi justificà opiniile mele de om liberal, iară nu actele mele de ministru, cari au fost pururea bazate pe legalitate. Aceasta am dovedit-o chiar prin cea întâiu circulară, după intrarea mea în minister. Scopul, atât al acestei circulare cât şi ale celorlalte, a fost pururea stricta păzire a legii actuale până la revizia ei prin calea legală, îndatorirea ţaranului de a-şi împlini cele legiuite către proprietate, însă şi îndatorirea acesteia de a-şi împlinì cele legiuite către ţarani. Numai urmând aşa, numai apărând pe ţaran de ori-ce asuprire peste pont, numai însuflându-i încredere în guvern, numai întărind administraţia, puteam mănţinea şi asigurà ordinul. Ca o închezăşluire mai mult ce am voit a da proprietăţii, îndată ce prin votul Adunării m'am văzut pus în poziţie de a ridicà condiţia subprefecţilor, eu am invitat pe prefecţi ca să se silească de a încredinţà subprefecturile la însuşi proprietarii din ocoalele respective. Cu chipul acesta dăm în însişi mâinile proprietarilor puterea şi înrâurirea guvernului; li dăm ocazia ca în re-

www.dacoromanica.ro

„Considerând că chestia rurală este una din cele mai vitale și totodată una din cele mai urgente pentru Principatele Unite;

lațiile zilnice cu sătenii să facă să dispară ura și neîncrederea reciprocă; să li câștige simpatiile și astfel momentul de criză să poată trece în liniște și pentru unii și pentru alții. Această măsură, cu totul de pace și de ordine, n'a fost îndestul de apreciată de proprietari; însă ea a fost aspru criticată de liberali, cari cu nedreptul m'au învinovățit că am sacrificat pe țarani proprietarilor".

Vorbește pe urmă de activitatea lui ca ministru și dă cetire circulării lui dela 3 Maiu.

„Această linie de urmare, neobijduirea nici a țaranului nici a proprietarului, ci stricta păzire a legii existânde, am păzit-o cu sfințenie, cât am fost ministru. Când vedeam că taranul este împilat, mărgineam pe împilător; când vedeam că proprietarul nu-și dobândia dreptul său dela țaran, îndatoriam pe acesta să-și facă datorințile. Nici prin gând vreodată nu mi-a trecut ca să întărât pe țaran. Ce folos și pentru țară și pentru mine ar fi provenit din aceasta? O revoluție de jos, care ar fi avut de rezultat ocupația străinilor și sfârșitul ministerului nostru, căci trecutul dovedește că nu m'aș fi primit să servesc sub un guvern străin".

Arată cum adversarii l'au atacat prin presă și el nu a răspuns.

„Nu, d-lor, nu eu am provocat pe țarani! Nu eu i-am făcut că astăzi sunt mai dârji decât mai înainte; că astăzi nu rabdă atât de ușor împilarea și lovirea ca în timpul Regulamentului. Cel ce li-a ridîcat conștiința drepturilor și a demnității lor, este marele act european, carele a făcut și pe țaran să ieà parte la reprezentanța națională în Adunările ad-hoc din 1857, act care luând pe acei țarani ce mai înainte nu îndrăzniau a se arată nici macar la poarta Curții, i-au pus pe băncile Adunării, alăturea cu Domnul Știrbei, cu Domnul Bibescu, alăturea cu toți dumneavoastră, și au făcut ca votul țaranului să aibă aceeaș greutate ca votul stâlpilor țării. I-a mai provocat și a mbasadorul Reginei Marei Britanii care, la deschiderea Adunării din 1857, a invitat pe deputații țarani la ceaiu, întocmai ca și pe cel întâiu boier; și în fața tuturora le-a zis: „voi sunteți adevarații reprezentanți ai națiunii române, voi reprezentați viitorul".

„I-au mai întărâtat și luptele dintre separatiști și unioniști. I-au mai provocat rezultatul negativ ce l'au dobândit în Adunarea din 1857 cererile lor în privința boieresculuí! Ei cari au iscătit cu noi toate dorințile naționale, când a venit timpul de a ne ocupà și cu cererile lor speciale, drept singur rezultat au capatat insulte dela această tribună, astfel în cât fie-care din bieții deputați s'a întors pe la casele lor cu desnădejdea în inimă și cu blăstămul pe buze, și nici macar în casele lor nu au fost liniștiți. Pe unii i-au maltratat proprietarii pentru că au îndrăznit a se tânguì de soarta lor, pe alții i-a tiranizat guvernul lui

www.dacoromanica.ro

„Considerând că experiența de mai bine de doi ani ni-a aratat îndestul greutățile, întârzierile și piedecile ce rezultă din

Vogoridi, care cu sila li-a luat până și buletinele Adunării ad-hoc; am văzut oficia întru aceasta subscrisă de colonelul Scheletti. Unii din ei au fost chiar închiși și sărăciți.

Povestește cele pățite de deputatul sătean de Putna, Ion Roată și incidentul acestuia cu Domnul.

„In sfârșit, spre a reveni la acuzările de provocare, au provocat pe țarani o așteptare de 4 ani, cu toate că Convenția zice că toți Românii sunt egali înaintea legii, și că se va procedă fără întârziere la îmbunătățirea soartei țaranilor. Iată se apropie trei ani dela promulgarea Convenției.

Ei bine! Eu nu fac întrebarea: care voce în acești trei ani de zile s'a ridicat în această Adunare în favoarea țaranilor? S'au votat în adevăr întinderea dărilor, întinderea recrutației asupra tuturor claselor societății; însă pentrucă și boierul și proprietarul plătește bir, pentru aceasta ușuratu-s'a birul țaranilor? Insă pentrucă și feciorii foștilor privilegiați sunt supuși la recrutație, prin aceasta ușuratu-s'au cevà din sărcinile țăranilor? Nu, îmbunătățirea soartei țaranilor până acum nu s'a făcut și prin urmare nu s'au precurmat și dreptele lor tânguiri. Așa dar nu eu am provocat pe țarani.

„D-voastră știți în ce agitație erà țara când eu am fost chemat la Minister?

Arată nemulțămirile din clasele de sus.

„Nemulțămirile în clasele de jos erau încă și mai mari. Mai multe cauze contribuiseră la aceasta. Lăcustele acoperiau țara. Trei pătrimi din districte erau prada unei grozave boale de vite. Țaranii erau îngenunchiați sub datorii din cauza rălelor recolte din anii trecuți. In districtele de jos erà o adevărată foamete. Pe lângă toate acestea, adăogați apoi și îngrijirile răspândite printre țarani prin operațiile statistice. Am mai zis odată că această lucrare erà trebuitoare, dar ea aveà trebuința să fie bine lămurită țaranilor, ca orice lucrare nouă. Insă s'a întâmplat că tocmai acei cari trebuiau să arăte locuitorilor foloasele ei, cari trebuiau să-i deà tot concursul lor, tocmai aceia s'au ținut retrași deoparte.

Arată bănuielile stârnite printre țarani prin operarea recensământului.

„Operațiile recrutației mai ales îmi insuflau cele mai mari îngrijiri; recrutația prin tragere la sorți erà o lege nouă; ea trebuià să se deslușească nu numai țaranilor, dară însuși autorităților. Chiar unii din prefecți nu-i înțelegeau mecanismul. Au trebuit dar multe deslușiri, a trebuit să se pue toate silințile, pentru a atrage înerederea populațiilor în această legiuire. Acesta a fost scopul circulărilor mele, cari toate au fost conservatoare, toate au fost făcute în interesul mănținerii ordinii

www.dacoromanica.ro

modul urmat până acum în desbaterea tuturor chestiunilor de interes comun;

publice, care nici odată nu poate fi sigură acolo unde guvernul nu insuflă încredere. Intre acestea, primii ştirea că în unele locuri ţaranii se pregătesc să nu deie oamenii de oaste. *Ei n'au nimic de aparat în această ţară! Deie soldaţi cei ce au moşii! Deie boierii?* Intr'un sat din ţinutul Botoşani ţaranii îşi îndreptaseră coasele în forme de suliţi! In Ţara de Jos, în ţinutul Galaţului, patruzeci de sate adunate la Cudalbi s'au împotrivit formal să tragă la sorţi, ceràndsă li se deă pământ mai întâiu; şi aceste toate se petreceau mai în aceeaş vreme când izbucnise evenimentele din Craiova, Ploieşti şi Bolgrad.

Arată cum s'au liniştit ţaranii şi partea luată de el la liniştirea lor.

„O cauză din nemulţumirile ţaranilor erau obijduirile la cari ei sunt încă expuşi din partea proprietarilor şi mai ales a posesorilor greci.

Dacă sunt mulţi proprietari buni, nu voiu puteà negà că sunt şi mulţi proprietari şi posesori răi cari, cu toate principiile Convenţiei, cu toate ordinele guvernului, maltratează pe ţarani ca în timpul Reglementului. Ba sunt chiar moşii unde însăş administraţie nu poate răsbate. Jandarmii se leagă cot la cot, subprefecţii sunt siliţi să înconjoare moşia, în unele locuri însuş proprietatea Guvernului nu se respectează, precum s'a întâmplat la o moşie din ţinutul Romunului, unde proprietarul a secfesfrat, tărăboanţele, căruţele, boii unui antreprenor al Departamentului lucrărilor publice. In agitaţia dar, care din ce în ce mai mult se întinde între săteni, măsura cea mai mare, mai salutară erà pe de o parte să stavilez împilările, şi pe de alta să ridic moralul ţaranilor, să-i asigur despre viitor, să li însuflu încredere în ocàrmuire şi in Domnul Ţării. Aceste a fost scopul circulării pe care D-l Balş a numit'o provocatoare. Cu cevà nepărtinire ea din contră s'ar puteà numì împăcătoare".

Dă cetire circulării sale din 18 Noemvrie şi după fraza: „El (Domnitorul) ştie că nu poate fi pace, putere şi fericire în Romània, întru câtă vreme ţaranii nu vor fi fericiţi". Işi intrerupe cetirea pentru a zice:

„Iată, d-lor, cuvintele provocătoare: *am îndrăznit a face atârnată fericirea României de fericirea ţaranilor!* Iată crima mea cea mare, iată pentruce astăzi sunt arătat cu degetul: *am făgăduit ţaranilor fericire*".

Apoi, după ce sfârşeşte cetirea circulării, arată măsurile ce le-a luat pentru a linişti ţara, şi a o scapà de distrugerea recoltei prin lăcuste. Apoi urmează:

„Opiniile mele în chestia ţărănească sunt cunoscute de mult: eu le-am arătat îndestul şi în 1848 şi în 1859. Ca Ministru nici odatà n'aş fi supus Tronului spre sancţiune proiectul de lege rurală al Comisiunei Centrală. Insă până a face în Consiliul Tronului a prevàlà opiniile mele individuale, m'aş fi gândit de două ori! Cu actele mele în mână sunt dar în tot dreptul de a sprijini, că dacă am părtinit cuivà, am părtinit proprietarilor! Dacă am fost aspru pentru cineva am fost pentru ţaran.

www.dacoromanica.ro

„Considerând că nu vom puteà ajunge la acest rezultat decât prin întrunirea amânduror Adunărilor spre a desbate această chestie;

Subscrişii propun:

„Adunarea prin o adresă să supună Înălţimii Sale Prinţului Domnitor dorinţa Camerii ca să convoace la un loc îmbele Adunări spre acest sfârşit“ [1]).

Se încinse o lungă discuţiune în cursul căreia Kogălniceanu pronunţă un nou şi însemnat cuvânt. Intre alte temeiuri pentru primirea propunerii de mai sus, el susţinù că Camerele trebue să se întrunească pentru discutarea legii rurale spre a nu se mai repetà ceea ce se întâmplase în sânul Comisiei Centrale, când Moldovenii desfiinţase aşăzământul rural din Ţara Românească pe care nu-l cunoşteau, iar Muntenii desfiinţase pe acel al Moldovei fără a-l cunoaşte mai bine decât Moldovenii pe al lor.

Domnul când primi deputaţia [2]) răspunse că simte toată seriozitatea pasului ce Camera îl făceà, că îi poate asigurà de bunavoinţă a Porţii şi a Puterilor garante, dar este totuş nevoie de multă prudenţă şi înţelepciune.

Adunarea Ţării Româneşti urmând această pildă, votă la 15 Aprilie următor şi prezintă Domnului o adresă la fel [3]). Iar la 15 Octomvrie, Comisiunea Centrală care fusese însărcinată de Domn cu cercetarea voturilor celor două Camere, le aprobase şi cereà şi ea Domnului, prin Preşedintele său, trimis înadins cu trei alţi membri în Bucureşti, ca Camerele amânduror ţărilor să se întrunească în Bucureşti pentru discutarea legii rurale [4]).

Nu e un singur proprietar cărui să-i fi atacat libertatea, macar că sunt mulţi cari au calcat legea, dară am atacat libertatea multor ţarani pe care i-am dat în judecată. Şi ştiţi domnilor ce se întâmplă când un ţăran este dat în criminal? Vatra lui se ruinează, familia lui se împrăştie; dăcă are femeie tânără, ea se demoralizează; de este bătrână devine cerşitoare, şi copii lui se târâie pe la uşile creştinilor. Toată fericirea, tot viitorul acelui ţaran este ucis. Ei bine! In interesul ordinei publice, deşi cu inima sfâşiată am fost silit să fac asemene acte de asprime ...“. (D. C. Sturdza-Şcheeanu, *Op. cit.*, II, p. 374. sq.).

[1]) *Ibid.*, *ibid.*, II, p. 341.
[2]) *Ibid.*, *ibid*, p. 368.
[3]) *Ibid.*, *ibid.*, p. 371.
[4]) *Ibid.*, *ibid.*, p. 372.

www.dacoromanica.ro

Aceste voturi ale Adunărilor avură şi ele înrâurirea lor asupra negocierilor în curs pentru a face pe Poartă să consimţă la Unirea definitivă a Ţărilor Române. Deşi supusă oareşi căror condiţiuni menite a rămâneà literă moartă, Unirea fù în sfârşit admisă de Poartă. Domnul o anunţă după cetirea mesajului de deschidere al Adunării Moldovei la 3 Dechemvrie 1861, ea fù adusă în chip oficial la cunoştinţa obştească prin proclamaţia dela 11 Dechemvrie următor.

Intăiul minister comun ambelor ţări fù luat din sânul dreptei, adică a partidului foştilor privilegiaţi, cari aveau majoritate în amândouă Adunările. Preşedintele lui erà Barbu Catargiu, omul cel mai meşter de cuvânt ce-l aveà ţara atunci, dar adversarul hotărît şi învierşunat al ori cărei reforme în folosul ţărănimii; colegii lui erau A. Moruz, Gr. Balş (moldoveni), C. Brăiloiu, I. Ghica şi Apotol Arsachi (munteni).

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL IV

CHESTIA RURALA ÎN CAMERELE ÎNTRUNITE LA BUCUREŞTI ÎN ANUL 1862

1. Agitaţia în ţărănime sporeşte. Turburările din Buzău.

Venirea la cârma ţării a noului minister stârnise cea mai mare nemulţămire în rândurile partidului înaintat, în populaţia orăşănească care ţineà cu acest partid şi această nemulţămire se repercută până în straturile adânci ale ţărănimii.

Propaganda pentru Unire aratase ţaranilor această idee strâns legată de îmbunătăţirea soartei lor, îmbunătăţire ce nu şi-o puteau închipuì sub altă formă decât sub acea de dare de pământ, de oborîre a boierescului şi a biciului. Ridicarea bătăii în ambele ţări, circulările date de cele două ministere alcătuite din oameni aparţinând partidului înaintat, mânia vădită şi făţiş exprimată de boieri faţă de ţarani din pricina acestor măsuri, şi necontestabilele agitaţii la cari se dădeau atât nişte partizani de bună credinţă dar prea zeloşi ai reformelor, cât şi indivizi doritori de a pescuì în apă tulbure, acte şi vorbe izolate de ale Domnitorului, lăţite în obştie şi denaturate, înrădăcinase în mintea ţaranilor credinţa că Domnitorul voieşte să li îmbunătăţească soarta, dar nu poate fiind că îl împiedecă boierii. Fierberea erà obştească cu atât mai mult că împilările şi maltratările ţaranilor de cătră proprietari, arendaşi şi autorităţi îşi urmau cursul lor.

Proclamarea Unirii nu puteà decât să mărească încă agitaţia, făcând pe ţarani să creadă că împlinirea dorinţilor lor este pe punctul de a devenì fapt îndeplinit. In asemene împrejurări erà firesc să se întâmple tulburări şi ne putem numai mirà că mulţămità blândeţei şi îndelungatei răbdări a poporului nostru,

www.dacoromanica.ro

ele nu se întâmplase mai de vreme. Ţaranii judeţului Buzău se ridicară sub povăţuirea lui Niţă Mălăieru, se înarmară cum putură şi porniră spre Bucureşti, jăfuind averile proprietarilor şi ale arendaşilor şi strigând că au să ieă capul *grangorilor* care nu ţin cu ţara şi împiedecă pe Vodă să li facă dreptate. Autorităţile locale voind să-i oprească, fură maltratate şi mişcarea ameninţă să ieă proporţii foarte primejdioase când fu înăbuşită de armată (Ianuarie 1862) [1]).

Când Preşedintele Consiliului, Barbu Catargiu, fu interpelat în Adunare de Ion Brătianu asupra arestărilor făcute, el răspunse că „răscoala ar fi putut da ţării o lovitură ce ar fi cufundat-o în prăpastia nenorocirilor din care nici strănepoţii noştri n'ar fi putut-o scoate". Chestia fu considerată de guvern şi de majoritate ca atât de primejdioasă în cât Brătianu nici nu fu lasat s'o desvolte; Barbu Catargiu îi răspunse îndată după ce o anunţă, iar îndată ce Catargiu încetă să vorbească, discuţia se închise trecându-se la ordinea zilei [2]).

Agitaţia pentru legea rurală nu erà mărginită la ţară, aproape unanimitatea claselor orăşăneşti erà trup şi suflet pentru desrobirea ţaranilor. La această agitaţie veni să se adaoge alta pentru lărgirea dreptului de vot. Nu se recunoşteà Adunării, care erà expresiunea a cel mult 4000 de alegători, dreptul de a vorbì în numele României întregi şi de a face reforme interesând naţiunea întreagă [3]).

Deputatul Dumitru S. Miclescu îşi dădù demisia din Adunare [4]), declarând că „voieşte ca legea rurală şi toate legile de organizare să fie votate de o adevărată reprezentare a poporului, în care să intre şi burghezii, profesiile libere şi ţaranii".

Astfel erà starea spiritelor în ţară când desbaterile asupra legii rurale alcătuite de Comisia Centrală începură în Adunare, la 25 Maiu 1862.

Este de observat că partidut liberal din Ţara Românească evità pe cât îi erà cu putinţă să se ocupe de chestia ţărănească

[1]) *Monitorul Oficial* din 21 Fevruarie 1862; Xenopol, *Op. cit.*, p. 237.

[2]) *Ibid., ibid.*

[3]) Vezi articolele din *Tribuna Română* şi din *Ţaranul Român* din Ianuarie, Fevruarie şi Martie 1862.

[4]) *Monitorul Oficial* No. 59 din 1862; Xenopol, *Op. cit.*, I, p. 239.

www.dacoromanica.ro

propriu zisă, concentrându-şi mai cu samă acţiunea asupra lărgirii dreptului de vot şi a mănţinerii libertăţii presei, macar în starea în care se află în Moldova sub legiuirea lui Grigorie Ghyka, modificată în sens restrictiv de Adunare la 23 Martie 1862.

Ion Brătianu şi C. A. Rosetti îşi adură demisiile din Adunare în ajunul începerii desbaterilor. După cuvintele pronunţate de Brătianu în şedinţa din 11 Fevruarie 1863, ar rezultà că liberalii munteni încă când erau la guvern sfătuiau pe Domn să nu atingă chestia proprietăţii. Temându-se că, agitându-se această chestie să nu se producă discordii mari, ducând la un răsboiu civil, ei ar fi zis Domnului: „să căutăm mai întâiu a înfrăţi spiritele, a luminà pe îmbele părţi, să ne tratăm cel puţin pe tărâmul naţional ca fraţi, iar nu unii de Muscali, de Turci, de Austriaci, alţii de răsturnători, să facem întâiu institutele necesare şi, când vom rezolvà chestia proprietăţii, s'o rezolvăm astfel în cât s'aducă regenerarea României, iar nu să punem în pericol existenţa noastră naţională, căci un răsboiu civil este nenorocirea cea mai mare şi numai el ne-ar puteà duce în poziţiune în cât să cădem în starea Druzilor şi a Maroniţilor şi să ni se trimită din afară un paşă armean care să ne guverneze [1]).

Bolintineanu pretinde că pricina abţinerii liberalilor în chestia rurală trebue atribuită faptului că ei, prin această abţinere, voiau să câştige buna voinţă a partidului boieresc spre a dobândi ajutorul acelui partid pentru detronarea lui Cuza, asupra necesităţii căreia erau de aceeaş părere [2]).

2. Chestia rurală vine în desbaterea Adunărilor întrunite. Amendamente la proiectul Comisiei Centrale.

Secţiile speciale nu făcuse la proiectul Comisiei Centrale decât schimbări cu totul neînsemnate. In Adunarea Ţării Româneşti nu se propusese nici un amendament, în acea a Moldovei se făcuse propuneri de modificare de către Eugenie Alcaz,

[1]) *Din scrierile şi cuvântările lui Ion Brătianu*, I, p. 285; Xenopol, *Op. cit.*, I, p. 267.

[2]) Bolintineanu, *Cuza Vodă*, p. 27; Xenopol, *Op. cit.*, I, p. 268.

www.dacoromanica.ro

Dumitru S. Miclescu, C. Costăchescu, Grigorie Costache, Ştefan Catargiu şi Vasile Sturdza (fostul Caimacam). Unele din aceste propuneri, acele semnate de Grigorie Costache şi Ştefan Catargiu ţintiau numai la schimbarea unor articole parţiale, celelalte la o modificare desăvârşită a întregii legi.

Amendamentul propus de Alcaz, deşi relativ numai la articolul 7, schimbă cu totul spiritul legii. Autorul lui începeà prin a stabili că adevărul cel mai mare este că ţara aceea este cea mai bogată unde sunt mai mulţi proprietari. Dar, după stabilirea acestui principiu adăogià: 1) că nici cultura nici starea materială a săteanului român nu permit punerea în aplicaţie a acestui principiu sănătos; 2) că numai îmbunătăţindu-se prin şcoli starea culturală a săteanului el va puteà fi adus în stare de a preţui şi a pastrà o proprietate; 3) că punându-se în aplicaţie astăzi împroprietărirea silnică, oricare ar fi cifra despăgubirii dată proprietarului, plata acestei despăgubiri ar sărăci pe ţaran, despoindu-l chiar de viteie lui de muncă. Apoi, întemeindu-se pe aceste considerente, propune următorul amendament la art. 7 din proiectul Comisiei Centrale.

„Art. 7. Legile de faţă lucrătoare vor rămânea în toată vigoarea lor; lucrătorii vor aveà facultatea de a se achità de proprietari ori prin muncă ori prin plata ei în bani, după preţurile ce se vor statornici odată pentru totdeauna".

Amendamentul lui Grigorie Costache propuneà eliminarea din proiect a Capului IV, adică a articolului stipulând că legile în vigoare regulând relaţiunile reciproce între ţarani şi cultivatori rămân abrogate pe cât sunt contrarii dispoziţiunilor proiectului. Iar amendamentul lui Stefan Catargiu propuneà excluderea din proiect a Capului II, relativ la autorizarea guvernului să înstrăineze domeniile Statului, moşiile bisericeşti şi acele ale stabilimentelor de binefacere, ca neavând loc in proiectul de Lege Rurală.

Propunerea lui D. S. Miclescu, precedată de o expunere de motive pe cât de lungă pe atât de puţin clară cere:

Împroprietărirea tuturor pontaşilor pe $1^1/_2$ falce loc de arătură şi 1 falce fânaţ împotriva unei despăgubiri plătită proprietarului.

Valoarea se va stabili pentru fiecare comună prin comi-

www.dacoromanica.ro

siuni anume rânduite în fiecare ţinut şi alcătuite din trei de legaţi ai cultivatorilor, trei ai proprietarilor şi unul al guvernului. Pentru evaluare se va luà de bază venitul pe 15 ani al pământului.

Vânzarea se va face către comună şi nu către fiecare locuitor şi comuna devine proprietară a ţarinii comune care se va stâlpi la o parte. Impărţala în bucăţi de câte $2^1/_2$ fălci se va face de către magistraţii comunei.

Comuna care nu va dispune de capitalul trebuitor se va adresà Băncii de Credit ce trebue înfiinţată, potrivit art. 36, cap. IV din legea votată de Comisia Centrală.

Pentru încheziuirea plăţii ratelor, se va face o învoială între proprietar şi comună, prin care proprietarul se îndatoreşte a face în fiecare an plăţile către Bancă, iar comuna să fie „angajată către proprietar să lucreze în folosul lui atâtea fălci pe an în praşilă, secere şi coasă".

Până la înfiinţarea Băncii, comuna aveà facultate să se alcătuiască cu proprietar pentru împosesuirea celor $2^1/_2$ fălci trebuitoare fiecărui locuitor, putând plăti în bani sau în lucru.

Insurăţeii nu se folosesc de beneficiile acestei legi, ci ei vor aveà dreptul să ceară dela guvern statornicirea lor pe domeniile Statului. Aceste de pe urmă dispoziţii nu exclud pe unul din fiii locuitorului sătean dela dreptul clironomiei vetrei şi a ogorului părintesc.

„Propunerea pentru îmbunătăţireà soartei ţaranilor" a lui Costache Costachescu este tot atât de deosebită de proiectul Comisiei Centrale.

In expunerea de motive care o precede el denunţă acel proiect ca „un grozav pas înapoi spre înăsprirea soartei ţaranilor, ridicându-li toate foloasele ce legea actuală li garantează lor şi urmaşilor lor, şi drept singură răsplătire li dă libertatea de a fi fără pământ de hrană, adică libertatea de a muri de foame".

„. . . acest proiect întemeind în Principatele-Unite proletariatul, plaga (rana) ţărilor împoporate peste măsură şi a societăţilor bătrâne, va aveà de neaparat efect emigraţia ţaranilor şi prin urmare, ruina a chiar proprietarilor de moşii".

„. . . acest proiect fiind o adevarată spoliaţie a dreptu-

www.dacoromanica.ro

rilor câştigate de ţarani prin o muncă de veacuri, poate compromite chiar liniştea ţării prin desnădejdea ce neaparat va stârni în inimile ţaranilor".

Apoi, luând de bază „mai cu deosebire reforma care câţiva ani înainte s'a făcut în Bucovina, vechea parte a Moldovei unde proprietatea fonciară este constituită întocmai ca şi în Principate, unde până la 1848 au existat aceeaş lege de relaţii dintre proprietari şi ţarani ca şi la noi (pontul lui Grigorie Ghika Vv.), unde reforma s'au făcut de o ocârmuire ce numai comunistă nu se poate numi, cere ca propunerea de îmbunătăţire a soartei ţaranilor noştri să fie întemeiată pe următoarele principii:

1. Din ziua promulgării acestei legi, munca îndatoritoare a ţaranului se preface în dare bănească.

2. Locuitorii pontaşi de astăzi, rămân proprietari definitivi pe pământurile de casă, imaş, fânaţ şi arătură în intinderea ce de către legea actuală li sunt date în uzufruct.

3. Darea bănească despre care se vorbeşte la punctul 1-iu se va capitaliză pe 15 ani pentru despăgubirea proprietarilor: această despăgubire se acordă numai pentru proprietăţile private.

4. Monopolurile crâşmelor şi celelalte de desfiinţează.

5. Valoarea şi cătimea despăgubirii cuvenită proprietarilor de moşii se va stabili la fiecare moşie prin comisii alcătuite dintr'un delegat al proprietarului, unul al ţaranilor şi un superarbitru rânduit de ambele părţi.

6. Acolo unde locurile ţaranilor sunt răsleţite şi amestecate prin lanurile proprietarilor, comisiile arbitrale rânduite după chipul mai sus prescris vor regulă întrunirea lor, conform dispoziţiilor de compensaţie aplicate în Transilvania şi Bucovina.

7. „Odată cu definitiva împroprietărire a ţaranilor pontaşi actuali, orice altă îndatorire din partea proprietarului de a mai da în viitor pământ conteneşte, rămânând şi stăpânii de moşii şi ţaranii proprietari absoluţi pe respectivele lor pământuri".

Schimbarea propusă de Vasile Sturdza eră relativă la întregul Cap. I al Comisiei Centrale. După ce accentuează dreptul câştigat al săteanului la folosinţa, în schimbul unei plăţi în

www.dacoromanica.ro

muncă, a terenului pe care îl lucrează, autorul amendamentului propune:

1. Prefacerea chiriei pământului „în o rentă bănească anuală şi perpetuă, adică în embatic".

2. Să se deà fiecărui sătean câte 120 prăjini loc de arătură şi 40 prăjini loc de fânaţ afară de cele 10 prăjini loc de casă şi 40 prăjini loc de imaş menite a alcătuì teritoriul comunal, potrivit Capului III al proiectului Comisiunii Centrale.

3. Renta pentru acele 160 prăjini loc de hrană să fie de 4 galbeni pe an.

4. „Sătenii cari ar căpătà în urma acestei legiuiri locul prescris prin ea, să se declare proprietari embaticari cu drept de transmitere şi de vânzare, bine înţelegându-se că şi una şi alta transmite tot odată urmaşului şi îndatoririle predecesorului".

5. Legea de faţă să se aplice numai după un interval de trei ani, pentru încercarea învoielilor de bună voie, în care interval, pe acolò unde învoielile nu s'ar puteà face legea existentă să fie încă regulătoare.

3. Cuvântarea dela 25 Maiu 1862 a lui Kogălniceanu asupra legii rurale.

Lupta din partea acelora cari erau decişi să îmbunătăţească soarta ţaranului şi să pună capăt nedreptei, dăunătoarei şi primejdioasei stări de lucruri creată de urbariile Fanarioţilor, de Regulamentul Organic şi de legiuirile dela 1851, fù dusă, în Adunarea Generală a României, excluziv numai de Kogălniceanu.

Intr'unul din cele mai strălucite discursuri ce s'au rostit vr'o dată la noi, el atacă cu o vigoare plină de însufleţire şi nimici sub greutatea argumentelor sale proiectul Comisiei Centrale. Incepù prin a arată lipsa de pregătire în care se aflase nu numai Comisia Centrală, dar şi Adunarea Generală şi atmosfera plină de patimi în care se încercà rezolvarea chestiunii:

„Nu mă îndoiesc, Domnilor, de patriotismul nimănui; cred, Domnilor, că toţi câţi suntem aici, din orice partid am fi, sub

www.dacoromanica.ro

orice steag am fi adunaţi, toţi vroim îmbunătăţirea soartei fraţilor noştri, ridicarea ţaranilor din starea înjosită în care se află; toţi voim a da acestei chestiuni soluţiunea cea mai bună; căci toţi, cel puţin aşà o cred eu, văd în această soluţiune însăş consolidarea naţionalităţii române. Insă, Domnilor, pe lângă patriotism avem oare şi toate studiile pregătitoare, toate luminile trebuitoare, toată înţelepciunea cerută, şi mai ales acea ochire dreaptă, acea linişte de suflet, acel sânge rece, acel simţ nepărtinitor, condiţiuni neaparate ale legislatorilor, condiţiuni fără de cari legile ieşite din mânile noastre nici odată nu vor puteà fi expresiunea echităţii şi a nepărtenirii, nici odată nu vor puteà îndestulà legiuitele interese ale ţării, nici odată nu vor puteà aduce în mijlocul nostru liniştea, pacea şi fericirea generală.

Cât pentru mine, Domnilor, cu durere o spun, eu nu o cred!

Suntem în mijlocul luptei, lupta între trecut şi între viitor, lupta între societatea veche şi între societatea modernă. Această stare de lucruri a făcut din toate chestiunile o armă de răsboiu. Cum dar şi chestiunea rurală, de care sunt legate atâtea mari interese, să nu fi devenit şi ea, în mânile partidelor, o grozavă maşină de atac sau de aparare! Aşa dar, când totul se agită, când nimica nu este stabil, când lupta este elementul până şi al legislatorilor, nu în mijlocul unei aşà mari fermentaţiuni, chestiunea rurală ar puteà dobândì o soluţiune de dreptate, de pace, de înfrăţire şi prin urmare de consolidare a naţionalităţii noastre.

„Suntem mai presus de tot oameni; este dar cu neputinţă ca şi noi să nu ne resimţim de impresiunile, de agitaţiunile şi de patimile din afară: şi dar, în frica lui Dumnezeu, o declar, că mă tem că în momentul de faţă nu am fi la înălţimea misiunii noastre".

Arată cum, în Comisia Centrală, chestia rurală s'a tratat ca o chestie de partid, că s'au înfiinţat în sânul ei două tabere şi anume: *apărătorii proprietarilor* şi *apărătorii ţaranilor*. Partidul conservator şi-a formulat ideile în chestiunea rurală şi a alcătult un proiect, bun sau rău. „Celalalt partid s'a mărginit numai de a criticà şi de a combate lucrarea pusă pe biurou, fără a venì şi din parte-i cu un alt proiect, bine aşternut şi

www.dacoromanica.ro

bine lămurit ... Apărătorii ţaranilor n'au înfăţoşat decât discursuri, discursuri foarte bine simţite, foarte întemeiate, dar cari netraducându-se în nici un proiect precis, nu înfăţoşau nimic practic în privirea rezolvării chestiunii. Şi aşà chiar ţara a rămas în nedumerirea asupra opiniunilor minorităţii, aşa şi Adunarea s'a pus în neputinţă de a se rosti între două socotinţe traduse prin două proiecte".

Discută apoi cuvântul de „révision" întrebuinţat în Convenţia dela Paris, pentru a hotărî schimbarea legiuirii în fiinţă asupra raporturilor rurale.

Arată primejdia la care s'ar expune şi ţara şi însuşi proprietarii, dacă aceştia, admiţând proiectul Comisiunii Centrale, în loc de a îmbunătăţi soarta ţaranului, i-ar răpi şi părticica de pământ ce li-o garantează legile actuale.

Aceasta ar alcătui o lovitură „în contra naţionalităţii noastre, pentru că, departe de a desvoltà simţul patriotic în inima gloatelor, fără de care o naţiune nici odată nu este tare, ele n'ar face decât a deslipi clasa cea mai numeroasă a populaţiunii noastre dela sânul patriei, pentru că nelegând pe ţarani cu nici un interes la apararea pământului strămoşesc, i-am face s'răini în propria lor ţară şi poate i-am sili, în desnădejdea lor, ori la o pustiitoare emigraţiune peste hotar, ori la o grozavă rezistenţă în lăuntrul ţării.

„Ele ar fi în contra chiar a interesului proprietarilor de moşii, pentru că proprietatea numai acolo este sigură, unde ea are mulţi apărători, pentru că ispita ni arată că acolo unde proprietarii n'au avut destul patriotism şi indestulă inteligenţă spre a se pune singuri în capul reformei, spre a face singuri concesiunile cerute de folosul, de binele general al ţării, ei au dat loc la grozave catastrofe, a cărora au fost ei cele întâi victime".

Apoi trecând la lucrarea Comisiei Centrale, arată uşurinţa cu care această lucrare a fost alcătuită de comitetul majorităţii, *apărătoare a prorietăţii,* Arsache, Brailoiu, Nicu Catargiu şi Ion Docan şi, cu textul puotocoalelor Comisiunii în mâna, dovedeşte că pe când Moldovenii Catargiu şi Docan habar n'aveau de legiuirea dela 1851 a lui Ştirbei, pe care nici n'o cetise, Muntenii Arsache şi Brăiloiu îşi închipuiau că sătenii în Mol-

www.dacoromanica.ro

dova erau îndatoraţi să deà lucrul *în zile*, neştiind prin urmare că ei îl dădeau în întinderi anumite de prăşilă, secere, coasă, şi arătură.

Mai arată că Adunările din Iaşi şi din Bucureşti nu erau mai în curent cu chestiunea decât Comisiunea Centrală şi că acea din Iaşi n'aveà ştiinţă nici de *legea muntelui,* care alcătuià, încă dela 1845, regimul căruia erau supuşi sătenii de pe moşiile dela munte, nici de *contractul normal dela 1846,* care regulà raporturile dintre săteni şi proprietari în ţinuturile Basarabiei retrocedate Moldovei prin tratatul dela 1856.

Apoi susţine cu o argumentaţie strânsă dreptul ce-l are ţaranul asupra pământului pe care se hrăneşte şi denunţă nepomenita spoliare la care ar conduce aplicarea proiectului Comisiei Centrale.

Arată în ce chip s'a procedat la desrobirea ţaranilor în Imperiile vecine şi cere ca săteanul român din Principate să nu fie tratat mai rău decât săteanul român de sub stăpânirea Austriei şi a Rusiei.

Termină prin o prerorаţiune din cele mai frumoase în care, părăsind terenul dreptului, se adresează către inima deputaţilor şi-i conjură să nu săvârşească o astfel de nedreptate către acei cari de veacuri îndurase atâta suferinţi.

„De s'ar face aceasta (îmbunătăţirea soartei ţaranilor), ce mare şi frumoasă zi ar fi pentru România, ce glorie ar fi pentru clasele bogate şi inteligente ale ţării, ce renume pentru Adunarea Legislativă şi cât de sus am ridică naţiunea în ochii Europei.

„Şi din contra, ce ruşine, ce decadenţă pentru noi când am dovedi străinilor că nu avem putinţă de a fi, de a ne ridică la înălţimea misiunii noastre, că în mânile noastre erà să întărim România şi că noi am îngropat-o de vie; căci nenorocind trei milioane de ţarani, nenorocită va fi şi ţara noastră; şi moartă va fi Românià când, în o asemene chestiune, noi, legiuitorii ei, am da pilda strâmbătăţii şi a nelegiuirii".

„Şi să nu credem, Domnilor, că prin un vot al nostru am înecà pentru veci dreptul ţaranilor.

„Nu Domnilor, dreptatea nu piere; ca trupul lui Hristos

www.dacoromanica.ro

ea se poate îngropà, dar întocmai ca şi Hristos-Dumnezeu, ea va reînvià".

Din partea *apărătorilor ţaranilor* mai luară parte la discuţie Grigore Cuza şi G. Apostoleanu, însă fără a aduce vre un argument nou.

Din partea *apărătorilor proprietăţii* intervenirà în discuţiune Beizade Dimitrie Ghika, Beizade Grigorie Sturdza, Cneazul Alexandru Moruz şi miniştrii Barbu Catargiu [1]), Brăiloiu şi Arsache.

[1]) Iată discursul lui Barbu Catargiu:

El începe prin a declarà prietenilor ţaranilor că dacă principiile de economie pe cari să razimă unii din ei nu li dau alt mijloc de a înmulţì averile decât a luà de la unii şi a da altora, apoi sarace sunt acele principii, putrede sunt acele temeiuri pe cari voiţi a vă sprijinì. Chiamă discursul lui Kogălniceanu, o himeră cu capul de porumbiţă, făgăduind multă blândeţă, cu trunchiul de aspidă plin de venin şi cu coada de şopârlă măglisitoare; căci după ce ni-a făgăduit împăcăciunea, abnegaţia de pasiune şi de interese meschine, apropierea şi înfrăţirea, a stigmatizat proprietatea cu cele mai degradatoare calomnii, cu un cuvânt a sanctificat principiile lui Proudhon, care zice că proprietatea e o hoţie; în fine, d-sa a încheiat cerând cu multă umilinţă a se da ţaranului, ca un feliu de milosteniē, pământul ce cultivă astăzi.

„Ţaranii, domnilor, sunt partea cea mare din naţie şi o naţie nu trăieşte cu milostenia".

Dacă vor să facă pe ţaran liber, trebue să-l facă vârtos, să-l moralizeze. Aceasta este virtutea ce trebue să arăte naţiei: „a râpì ce este al altuia? a face dintr'înşii nişte milogi, nişte Calabrezi, cari cu espengola în mână, să ceară dela cei maî avuţi decât ei punga sau viaţa?" Camera să nu se lase a fi amăgită de discursuri, să lase de o parte poeziile „cari sunt frumoase chiar când ascund otrava şi desbinările, dar nu mai puţin omorîtoare" şi să tracteze chestiunea din punctul de vedere al dreptului şi al economiei politice.

Vorbind întâiu de chestiunea de drept, zice că proprietarii trebue să susţină drepturile lor de proprietate şi de naţionalitate, căci susţinând proprietatea, ei susţin naţia.

Legea dacă prescrie să se deà ţaranului trei pogoane, adaoge că această îndatorire este provizorie, ceea ce o face cu desăvârşire slabă. Şi legea a pus la 1831 acel cuvânt de provizor, fiind-că la noi proprietarii au avut drepturi mai tari decât acei din Austria şi din Rusia, având documente pe părticele de pământ cumparate chiar dela strămoşii acelor ţarani cărora unii vor să li deà drept să le reià îndărăt prin o lege silnică.

In zadar se vorbeşte de şerbire, ea nu a fost înfiinţată de proprie-

www.dacoromanica.ro

4. A doua cuvântare a lui Kogălniceanu şi contra-proiectul de lege alcătuit de el.

Kogălniceanu, când luà din nou cuvântul în şedinţa dela 1 Iunie următor, putù să zică cu drept cuvânt că „şedinţa

tari, ci „de Mihaiu Viteazul pentru o necesitate a vremii lui. El văzând că populaţiunea română se împrăştie, că într'o zi o să se deştepte singur pe pământul României, fără oştiri, fără finanţe, şi prin urmare în neputinţă de a mai susţineà diferitele răsboaie ce erà nevoit a intreprinde pentru apararea ţării sale, şi-a zis: voiu să jertfesc mai bine din libertatea naţiei mele, ca să o scăp întreagă din robia străină. Cum vedeţi dar, servagiul s'a făcut printr'o necesitate politică . . . ".

Compară celelalte ţări europene cu România şi găseşte că nîcăiure nu se vede aceeaş proporţie de proprietari la totimea locuitorilor şi că aiurea proprietatea este rezultatul unei cuceriri, a predomnirii unei mâni de cuceritori străini asupra elementului pământean. nu ca la noi rezultatul unor vânzări dovedite prin documente.

Citează exemplul Angliei care are numai 250.000 locuitori din 28.000.000 locuitori.

Patriotismul consistă în sentimente morale şi frăţeşti, în legături de interese reciproce; socoteşte că nu este un Român care să zică: „nu sunt Român, pentru că am mai puţin decât altul şi că nu sunt slobod a jăfui pe cel ce are mai mult decât mine".

Vine apoi la ceea ce trebue făcut pentru a imbunătăţi soarta ţaranilor. Convenţia când a vorbit de îmbunătăţirea soartei ţaranilor, n'a avut în vedere să ieà ceea ce e al altuia. Convenţia a găsit la noi o barbarie: lucrul silnic, şi a hotărît să-l oboare, înţelegând astfel îmbunătăţirea soartei ţaranilor. Convenţia a zis: dându-li libertatea de a-şi căutà aşăzarea şi desvoltarea intereselor lor unde vor găsì mai bine, fireşte se va imbunătăţi soarta lor. Iată ce au înţeles acei ce au făcut Convenţiunea, căci nişte oameni luminaţi şi încercaţi ca dânşii nu au putut face greşala de a crede că îmbunătăţirea consistă în a împărţi averile în fărămituri mici. Impărţirea slăbeşte, împuţinează desvoltarea şi reproducerea averii, iar nu o intinde, nu o măreşte. Prin urmare, principiul împărţirii nu se poate susţineà decât de acei cei ce şi-au hrănit simţul şi judecata cu utopii şi paradoxe.

„Aglomeraţia capitalurilor, a averilor mari este în ordinea economică ceea ce Creatorul a făcut în ordinea fizică a pământului nostru. El a acoperit o parte din faţa pământului cu mări, cu oceane, cu lacuri, cu torente, cu gârle, de unde se trag aburii ce, prefăcându-se în ploaie, vin de răcoresc şi fructifică o mare parte a pământului; dacă, din contra, toate acestea ar fi împărţite uniform în mici picături rare şi părţi moinoase de umezeală, pământul s'ar fi prefăcut într'un corp trist şi uscat ca luna, într'un corp mort ce n'ar mai fi produs nimic.

www.dacoromanica.ro

trecută a înfăţoşat o discuţiune care ar merită mai bine numele de luptă eroică, de o epopee. „In adevăr, Domnilor, a fost o luptă de eroi ca în timpul lui Omer . . . Singura deosebire numai a fost că 6 eroi luptau contra unui singur om. Cinci oare deârândul trei Prinţi şi trei Miniştri nu au făcut alta nimica decât

„Voiţi să îmbunătăţiţi soarta ţaranilor şi tremuraţi de a li da libertatea? Tremuraţi a zice ţaranului: Mergi, eşti liber, munceşte, capătă, desvoltă-ţi averea şi facultăţile şi toate carierele ţării tale sunt deschîse; poţi deveni bogat, funcţionar, deputat, poţi să te sui până pe banca ministerială şi a face binele ţării prin chiar exemplul laborioasei tale vieţi...

„Daţi ţaranilor libertatea şi ei vor cumpară pământul, când vor socoti de trebuinţă, şi când vor şti cum să agonisească averea, mai bine vor ştî şi să o păstreze. Punându-i în această poziţie, îi şi moralizaţi, şi atunci nu vor mai pofti averile altora, ci şi li vor creà ei singuri..."

Dacă se va face din ţarani oameni virtuoşi ei vor ştî „să-şi apere vatra câştigată cu sudoarea lor, vor şti să-şi apere şi ţara lor". Vor găsi de unde să cumpere dacă se vor creà mijloace de înlesnire, nu prin silă ci prin liberă voinţă". Din cauza populaţiei mici la noi, unde „pentru un om sunt zece bucăţi de pământ, concurenţa este în favorul plugarului, nu ca în restul Europei unde sunt zece oameni la o bucată de pământ". Apoi vor puteà cumpără dela Stat care stăpâneşte o treime din pământul ţării şi li va vinde cu preţ mai ieften. Proprietarii vor fi siliţi să cadă la învoială cu ţaranii de frică să nu rămână cu pământurile lor nelucrate, ţaranii putându-se duce pe moşiile Statului.

Trece la chestiunea politică. „Acî nu e vorba de a luà dela unii şi a da altora, nu de a întinde pe toţi pe patul lui Procrustes, căci atunci nu veţi face decât trunchiuri desfigurate de sărăcie şi de mizerie, de lenevire şi de împizmuire, şi aşà naţiunea română se va preface într'o fiinţă ciuntită, într'o adunătură de pigmei schilăviţi şi rachiticoşi. Nu e vorba de a unificà averile, nu e vorba de a îmbogăţî pe unii şi a sărăci pe alţii, ci e vorba de a înzestra ţara cu o putere morală de care are trebuinţă, de a face centruri de unitate, de civilizaţie, de a face nişte şcoale politice, voiu să zic comunele".

Trebuesc constituite în aşa feliu ca să nu încurajeze lenea, *căci poporul român e cam bântuit de lene, viţiu care-i vine dela ginta latină din care se trage şi în parte din lipsa de trebuinţi factice cari sunt cea dintâiu impulsie a activităţii omeneşti. Ţaranul român e un feliu de Diogenes voluntar*. Până ce se vor naşte trebuinţile factice, îi trebue un stimulant. Dacă i s'ar da o părticică de pământ, s'ar face dintr'însul o fiinţă care nu are nici un scop. De ce oare să voieşti a-l face proprietar cu sila?

Invoiala de bună voie s'a dovedit un sistem cu mult mai superior. Ţaranii înainte de Regulament n'aveau nici vite nici muncă (?), acum

www.dacoromanica.ro

a repetà numele de Kogălniceanu . . . s'au repetat într'atât numele de Kogălniceanu încât, dacă Domnii tahigrafi ar pune unul după altul acest nume de câte ori s'a zis, de sigur că un întreg Monitor nu ar cuprinde decât numele de Kogălniceanu l..."

Adversarii lui se aratară cu desăvârşire slabi şi nepregătiţi pentru chestiune: discursul prin care îi răspunde Barbu Catargiu ni prezintă o frazeologie şi mai goală decât acel dintâiu.

toţi au vite. Cine li-a dat acele vite? Nu acele 3 pogoane, nici 10 pogoane ci libertatea care o au astăzi (?) dar nu o aveau atunci. *Proprietarul silit să deà câtevà pogoane din moşia sa ţaranului, se va despăgubi prin urcarea preţului de închiriere a prisoaselor.*

Proprietatea nu este numai în mâna boierilor; din 2400 de proprietăţi, în Ţara Românească de abià 200 intră în această categorie, „2200 sunt în mânile familiilor unor proprietari modeşti, şi locuitori de sate, de judeţe, ieşiţi din plebe (?), oameni de cinste, de muncă, cari nu au jăfuit pe nimeni, dar nici nu voesc a fi jăfuiţi de alţii".

Pământurile se vor împărţi în mai puţin de 50 ani. Ce s'ar câştigà atunci dacă s'ar pune majoratul? „Aţi introduce fratricidul, corupţiunea şi iată atunci proletariatul în veşmântul invidiei, pentrucă fratele cel mic desmoştenit va venì şi cu drept cuvânt de va întrebà pe cel mare: pentru ce tu stăpân pe 10 pogoane şi eu pe nimic ?

Termină cerând să nu se înegrească naţiunea română care s'a păzit totdeauna de asemenea înflăcărate instigaţiuni; li-a opus blândeţa şi moderaţia. Să facă proprietarii „ca oameni înţelepţi, jertfe cari se cuvin, ca să instituim comunele în intervalul de transiţie, fie şi pe viaţă, macar că sunt sigur că învoielile de bună voie vor veni mult mai în grabă ca să zădărniceaseà această măsură transitorie". Are încredere în moderaţia şi înţelepciunea proprietarilor. Încât priveşte pe cei ce vor voi să abuzeze de noua lor poziţie, guvernul va veni în ajutorul celor apasaţi cu partea sa cea colosală de proprietate.

Acest cuvânt este plin de declamaţiune deşartă, şi aproape cu desăvârşire lipsit de argumente. Premisele istorice ce le pune în treacăt sunt falşe, el ignorează cu intenţiune argumentele sdrobitoare ale lui Kogălniceanu, trece pe lângă ele cu simple artificii retorice. Singura obiecţie serioasă şi până la un oareş punct bine dovedită ce o găsim în discursul lui, este acea că dându-se ţaranului nişte întinderi de pământ infime, el nu se emancipează economiceşte, că chestiunea este deslegată dar numai deslegată pe un timp mai lung sau mai scurt. Dar leacul erà doară în mâna proprietarilor, cari aveau majoritatea în Adunare, ei n'aveau de cât să atribuiască ţaranilor cele două treimi de pământ cu cari ei s'ar fi mulţămit fără îndoială, deşi char mărginirea folosinţii lor la aceste două treimi alcătuià o ştirbire a vechiului lor drept.

www.dacoromanica.ro

Pe lângă denunţarea lui Kogălniceanu ca socialist şi pescuitor în apă tulbure, repetă afirmaţiunea tuturor duşmanilor reformei, că ţaranul este un simplu chiriaş care nu are asupra terenului pe care se hrăneşte alt drept decât îngăduirea proprietarului şi o aparare a dreptului de proprietate în care face să intervină pe Esenieni, Pitagora, Licurg, Platon, Numa, Licinius, Stolo, Gracchii, Karpocrates, Thomas Morus, Campanella, Saint Simon şi Proudhon, pe Dulcerieni, Fertudieni şi Anabatişti precum şi toate câte le zisese în discursul precedent. Campionul principal al proprietarilor fu Beizade Grigorie Sturdza.

In şedinţa deła 1 Iunie, Kogălniceanu prezintă sub formă de amendament, un proiect de Lege Rurală iscălit de 22 deputaţi[1]) ale cărui dispoziţiuni principale erau următoarele:

Sătenii aşăzaţi pe moşiile Statului, ale mănăstirilor şi ale particularilor devin, în schimbul unei indemnităţi de 2 galbeni, plătită în termen de doi ani, proprietari pe locul caselor şi a îngrăditurilor lor, în întinderea prevăzută de legile în vigoare. Toate monopolurile sunt desfiinţate. Uliţile, pieţile, locurile trebuitoare pentru consiliile comunale şi pentru şcoli, acele pe cari se află bisericile, ţintirimurile şi coşărele de rezervă, rămân în folosul comunelor fără despăgubire.

Clacaşii păstrează în a lor stăpânire pământurile de arătură, fânaţ şi imaş de cari se folosesc astăzi, fiind însă supuşi către proprietar, la o plată anuală în bani „despăgubitoare îndatoririlor de muncă şi de dijmă care se desfiinţează . . .“

Locurile de păşune în întindere de 3 pogoane de fiecare sătean în Ţara Românească, de 1½ falce în Moldva şi de 3 fălci în Basarabia „se vor împreună la un loc pre cât cu putinţă şi se vor lipi către sate spre a formă teritoriul comunal“.

Acele locuri de hrană ale sătenilor cări se găsesc astăzi împrăştiate în mai multe părţi se vor întruni pe cât cu putinţă.

La moşiile strâmte, unde locuitorii nu au locurile legiuite, proprietarii nu sunt datori a da mai mult decât două treimi

[1]) Nicolae Golescu, Ion Ghica, I. Marghiloman, Kogălniceanu, C. Argintoianu, G. Arghiropol, Const. Golescu, D. Culoglu, Col. Adrian, Cuciureanu, D. G. Văsescu, Iorgu Radu, Anton I. Arion, D. Cozadini, Steriade, Pâcleanu, C. I. Grigorescu, C. A. Cotescu, Gheorghiade, Gr. Miculescu, D. G. Apostoleanu, N. Iancovescu.

www.dacoromanica.ro

din întinderea locurilor cultivabile, însă în asemenea caz locuitorii vor fi scăzuţi cu analogie din plata anuală cuvenită proprietarilor.

Sătenii pot trece locurile lor prin diată către urmaşii şi rudele lor sau le pot înstrăină în viaţă către alţi cultivatori săteni, însă cu stricta păzire a îndatoririlor cuprinse în această legiuire.

Plata despăgubirii anuale catră proprietări se face in două câştiuri, la 23 Aprilie şi 26 Octomvrie a fiecărui an. Neurmătorii cu plata sunt împliniţi; măsurile de împlinire sunt: 1) vânzarea productelor, 2) darea în arendă a locurilor de fânaţ şi arătură, 3) trecerea acelora către alt cap de familie.

Câtimea plăţii anuale în bani ce au a o răspunde sătenii proprietarilor, se fixează în fiecare plasă pentru valoarea întreagă a muncii şi a dijmei datorite de locuitori. Comisiuni arbitrale sunt însărcinate în fiecare ţinut cu această evaluare şi compuse din câte un proprietar pentru fiecare plasă, ales de către proprietari şi de câte un membru de consiliu comunal din fiecare plasă, ales de catră consiliile comunale. Aceşti arbitri aleg câte un superarbitru, iar acolo unde nu se pot înţelege asupra alegerii superarbitrului, sunt prezidaţi de către Preşedintele tribunalului.

„Hotărîrea plăţii anuale din toată România trebue să fie săvârşită de către deosebitele comisiuni arbitrale până la cel dintâiu 1 Ianuarie după promulgarea acelei legiuiri şi aceasta spre a fi supusă la vreme Adunării generale.

„Adunarea va cercetà preţurile despăgubirii anuale cuvenită proprietarilor de moşii şi va statornicì prin anume lege plata anuală pentru fiecare plasă în deosebi.

„Această platà odatà încuviinţatà de Adunare şi de puterea executivă, va fi neschimbatà şi îndatoritoare atât pentru proprietarii de moşii cât şi pentru săteni".

Locuitorii dela munte în Moldova, supuşi legii dela 1844, vor urmà a plàti câte 98 lei pe an fără alte accesorii.

Locuitorii devin liberi a se strămutà ori unde ar voì.

„Acei locuitori ce nu vor voi a se folosì de această legiuire, vor aveà facultatea de a cumpărà pământ de veci pe moşiile Statului, ale mănăstirilor şi ale institutelor de binefacere.

www.dacoromanica.ro

5. Proiectul propus de Beizade Grigorie Sturdza. Votarea proiectului Comisiei Centrale amendat de Beizade Grigorie Sturdza.

Indată după cetirea acestui proiect de către Kogălniceanu, Beizade Grigorie Sturdza dădù cetire proiectului alcătuit de el şi care se deosebeşte de acel alcătuit de Comisia Centrală numai prin schimbări de redacţie şi prin fixarea pământului comunal la 3 pogoane de familie pentru moşiile de câmp, 2 pogoane pentru moşiile de mijloc şi 1½ pogon la moşiile de munte, în cari întinderi însă intră şi locurile pentru case şi grădini.

In şedinţa următoare, dela 4 Iunie, Kogălniceanu dădù cetire unui nou amendament, menit a complectà pe cel dintâiu şi purtând drept titlu: „Despre împroprietărirea locuitorilor cultivatori pe moşiile publice".

El se deosebià de proietul guvernului prin aceea că: sătenilor aşăzaţi pe moşiile Statului, pe acele ale mănăstirilor şi ale aşăzămintelor publice, liberaţi de clacă prin o rentă anuală, li se da dreptul de a capitalizà acea rentă pe 15 ani, şi achitând acest capital, să devină proprietari definitivi pe pământurile ce le au astăzi în uzufruct.

Locuitorii cari cumparau pământ sau îl luau cu embatic pe moşiile Statului şi ale aşăzămintelor publice puteau luà astfel până la 12 pogoane (4 fălci 16 prăjini) de familie, dar trebuiau să plătească prealabil câte 1 galbân de pogon, având acea plată a se scădeà din preţul cumpărării sau din acel al embaticului.

Prin aceste două proiecte de legiuire poziţiunea celor două partide se lămurià.

Apărătorii ţaranilor li încheziluiau folosinţa pământurilor pe cari ei se hrănise până atunci, înlocuind munca vexatorie la care fusese constrânşi în dare bănească echivalentă cu acea muncă şi hotărau oborîrea monopolurilor.

Apărătorii proprietarilor se mulţămiau să recunoască fiecăruia ţaran dreptul de uzufruct, în contra unei arenzi băneşti, asupra casei şi grădinii sale mai adăogând, de fiecare cap de familie, tot în uzufruct, câte o întindere de pământ de imaş,

www.dacoromanica.ro

mică la moşiile de câmp şi absolut minimă la acele de deal şi de munte, aceste iarăş în schimbul unei arenzi băneşti.

Ţaranul erà eliberat de clacă, dar pământul pe care se hrănià, care alcătuià numai o părticică din întregimea hotarului de care el se folosià în vechime, această rămăşiţă din vechea lui avere ce cotropirile săvârşite de lăcomia stăpânilor se îndurase să-i mai lase, îi erà luată, rămânând ca de acum înainte el să se tocmească cu proprietarul pentru a luà în arendă ogorul trebuitor pentru producerea hrănii lui şi a familiei lui.

Pe când Convenţia din Paris dispusese îmbunătăţirea soartei ţărăminii române, Adunările de privilegiaţi români găsiau în această hotărîre un pretext binevenit pentru a incununà procesul de despoiare a obştiei pornit de ei de atâta vreme.

Este de notat ca atât *apărătorii ţaranilor* cât şi *apărătorii proprietăţii* legiferau numai pentru ţaranii cari, în acel moment, lucrau boierescul: însurăţeii erau lasaţi cu totul de o parte. Peste dreptul la o bucată de pământ de hrană ce-l aveà fiecare ţaran la căsătoria lui, drept care nici Regulamentul nu cutezase să i-l ridice, se treceà cu buretele, el se desfiinţà, însă fără indemnitate.

Proiectul lui Kogălniceanu fù răspins cu 62 voturi contrà 32 de Adunare care luà în consideraţie proiectul proprietarilor.

Discuţia pe articole prezintă puţin interes, opoziţa neluând aproape de loc parte la discuţie; se făcură numai neînsemnate modificări la proiectul proprietarilor. Legea în total fù admisă în şedinţa dela 11 Iunie prin 62 bile albe contra 35 negre.

6. Legea rurală votată de Adunare la Iunie 1862 şi opinia publică.

Discuţiile din Adunare erau urmărite cu cel mai încordat interes în toată ţara. Dispoziţiile spoliatoare pentru ţarani ale legii Comisiei Centrale, îngreuiarea acelui proiect prin schimbările făcute într'însul, stârnise cea mai vie indignare. Presa discutà cu aprindere chestiunea şi infierà în termeni aspri această nouă încercare a privilegiaţilor. *Ţaranul Român* arată că învoielile

www.dacoromanica.ro

de bună voie, cari aveau să înlocuiască regimul de până atunci, aveau să spargă satele, căci fiecare sătean avea să se ducă unde găsia mai mare folos, că aceasta înseamnă o întoarcere la viața nomadă și că țaranul nu avea să fie reținut în satul său prin locul de casă și de grădină. Tot în acel ziar găsim mai târziu cuvintele: „noi ni spălăm mânile de sângele cel nevinovat pe care-l vor varsă autorii proiectului de lege rurală. . . ." Mai arată că starea de mizerie în care va ajunge țaranul lasat la buna voie a proprietarului și lasat fără lege care să-l ocrotească sub regimul alcătuirilor de bună voie[1]). Comisia catagraficească din Prahova, alcătuită din proprietari zice că: „țaranul cultivând prost, cele 3 pogoane nu-i ajung și el cere dela proprietar cu căciula în mână să-i mai dee loc și anume nu în scop de speculă cum prevede legea ci pentru întăile lui trebuinți. Proprietarului însă cărui îi place destul că s'a înfățoșat agricultorul, cu mijlocul învoielii autorizate de lege, stoarce punga agricultorului, adaoge zile de lucru și-i zălogește brațele pentru toată vara[2])".

După votarea legii, C. A. Rosetti scrià în *Românul*:[3]) „Domnul Kogălniceanu a avut de astă dată dureroasa onoare de a luptă singur contra tuturor. Ideea însă ce susținea erà atât de mare în cât, deși învins sub puterea bilelor, a fost învingător și mâne poimâne toți vor recunoaște adevărul și vor mărturisi că a luptat cu o putere ce creșteà în proporțiunea mărimii misiunii ce aveà".

Tot ce nu erà privilegiat în țară aveà o singură teamă, ca nu cumvà Domnitorul să sancționeze legea votată de Cameră. Dară Cuza știà prea bine că dacă ar fi sancționat acea lege care desmoștenià țărănimea cu desăvârșire, răscoala întregii obștii ar fi fost urmarea imediată a unui act atât de necugetat: el nu o sancționă.

Opoziția liberală văzând că nu este primejdie ca Domnul să sancționeze proiectul Comisiei Centrale, încetă orice agitație

[1]) *Țaranul Român* din 14 Ianuarie și 11 Fevruarie 1862; Xenopol *Op. cit.*, p. 459.

[2]) *Ibid.*, *ibid.*

[3]) *Românul* din 7 Iunie 1862.

www.dacoromanica.ro

în ziarele ei asupra acestei chestiuni spre a nu nemulţămi dreapta cu care îşi dăduse mâna pentru a combate năzuinţile autoritare, tinzând la stabilirea unui regim personal, al Domnului. Apoi căpeteniile liberalilor din Ţara Românească erau de părere că momentul nu erà prielnic pentru rezolvarea chestiei rurale, rezolvare care ar fi trebuit să fie precedată de alte reforme şi, mai cu samă, de reforma electorală, spre a pune toate clasele în stare să ieà parte la deslegarea chestiunii rurale.

In şedinţa dela 11 Fevruarie 1863, Ion Brătianu ziceà: „Când ni făceau D-l Kogălniceanu şi alţii din Moldova imputarea că de ce nu discutăm chestia proprietăţii, noi răspundeam că există între ambele părţi litigante prejudecăţi; că chestiunea nu o să se discute în toată liniştea, cu tot sângele rece ce trebue în asemene chestiune; că trebue să aşteptăm încă până ce spiritele să se liniştească, până ce vor vedeà proprietarii că modul proprietăţii de astăzi nu este modul cel mai profitabil pentru dânşii, să vadă că au alte resurse mai bune decât acelea ce li dă legea existentă. Să începem, ziceam noi, cu alte reforme, cu moralizarea funcţionarilor, cu garanţiile comerţului, cu institute de credit, să deschidem mijloace de a face comerţ tuturor, ca să vadă că tot răul nu este în chestiunea proprietăţii numai ci şi în alte multe lipse. *A intrat în capul ţaranului ideea că toată cauza răului de care suferă ţara este proprietarul. Dacă bate piatra, dacă plouă broaşte, cauza e că proprietarii au proprietate*". Urmează apoi cuvintele citate mai sus, prin care arată cum partidul înaintat a sfătuit, când erà la putere, pe Domn să nu se atingă încă de chestia proprietăţii [1]).

Cuvintele de mai sus ale lui Ion Brătianu ni aratà la ce grad ajunsese, pe atunci, inima rea a ţaranului cătră stăpân. Intreb, faţă cu o asemene animozitate, se mai puteà oare amână rezolvarea chestiunii fără a primejdui însuş existenţa ţării, fără a o supune ruşinii de a se vedeà ocârmuită de un regim asămănându-se cu acel al „paşei armean" despre care vorbià însuş Brătianu ?

[1]) *Din scrierile şi cuvântările lui Ion Brătianu,* I. p. 285; Xenopol. *Op. cit.,* p. 267.

www.dacoromanica.ro

7. Al doilea minister Kogălniceanu. Secularizarea.

In tot timpul ministerului lui Neculai Creţulescu, frămîntările între coteriile majorităţii nu încetară un moment, împiedecând astfel orice lucrare spornică. La 12 Octomvrie 1863 Domnitorul chemă din nou pe Kogălniceanu la putere. In mesagiul de deschidere al Adunării din 3 Noemvrie 1863, Cuza îşi rostiă pe faţă părerea despre legea rurală: „proiectul de lege rurală votat de majoritatea Adunării în sesiunea din 1862, nu l'am putut susţineă, fiindcă nu răspundeă dorinţilor mele şi, după recunoaşterea însuş a acelora ce l'au sprijinit, el nu îndestulă interesele nici ale clacaşilor nici ale proprietarilor şi mai puţin încă interesul naţional“ [1]). Anunţă totodată un nou proiect de lege rurală.

Aceste cuvinte, unite cu venirea la putere a lui Kogălniceanu, nu puteau decât să confirme bănuielile dreptei şi s'o convingă că Domnul urmăriă o reformă a legăturilor dintre săteni şi stăpâni într'un sens cu totul opus vederilor ei. Adunarea se deschise cu semne vădite de furtună. Insă Kogălniceanu ştiù să amâe izbucnirea ei prezentând, la 11 Decemvrie 1863, proiectul de lege pentru secularizarea averilor mănăstirilor închinate şi neînchinate. Legea fu votată fără opoziţie chiar în aceeaş şedinţă, după cuvântări pline de însufleţire, fără nici o modificare, cu 97 voturi din 100 votanţi, în aplauze unanime, iar o deputaţiune fu trimisă Domnului spre ai mulţămi pentru marele act naţional săvârşit [2]).

Prin acest act guvernul făceă să reintre in domeniul public o avere urieşă, pe veniturile căreia nişte cârlugări străini ştiuse să pună mâna şi pe cari le cheltuiau departe de ţară şi pentru scopuri străine de ţară. Această avere erà mai cu samă imobiliară, cuprinzând o parte însemnată din întinderea ţărilor române. Dacă această avere pe care România puneă din nou stăpânire ar fi fost bine întrebuinţată, veniturile ei ar fi fost îndestulătoare nu numai pentru a restabili starea de dărăpănare în care se aflau finanţele ţării, dar şi pentru a veni în ajutorul

[1]) *Monitorul Oficial* din 2 Noemvrie 1863; Xenopol, *Op. cit.*, p. 461.
[2]) Xenopol, *Op. cit.*, p. 290.

www.dacoromanica.ro

clerului mirean, pentru a-i asigură o dotaţiune onorabilă şi a întemeiá institute de cultură clericală similare acelora din Bucovina şi din Ardeal, închezeşluind astfel recrutarea şi soarta lui. Erá drept ca cel puţin o parte din venitul averilor cu cari evlavia strămoşilor noştri înzestrase Biserica, să fie întrebuinţată pentru a scoate clerul nostru mirean din mocirla de mizerie şi de neştiinţă în care erá cufundat.

Dar în capul Statului se aflá un Domn cinic şi fără moralitate, fără credinţă în Dumnezeu; iar ca sfetnici aveá oameni după pilda lui. Averea mănăstirilor ieşi din mâna călugărilor cari o risipiau pentru poftele lor şi pentru scopuri străine, pentru a intrá în mâna Statului spre a o risipi şi o lasá să fie jăfuită. O lume de oameni puţin scropuloşi se îmbogăţi din jaful ei, o parte intră in lăzile Statului pentru a fi risipită în cheltuieli zadarnice; pentru clerul care ar fi trebuit să lumineze poporul, să-i deá pilda moralităţii, să dezvolte intr'însul acel simţimânt religios care pentru popoare este călăuza cea mai sigură şi sprijinul cel mai puternic, nu se făcù nimica. Drept rezultat al acestei nepăsări avem astăzi preoţi de sate atei.

Chipul în care clerul mirean a fost lasat în părăsire pe când Statul confiscá averea Bisericii, alcătuieşte un pacat împotriva naţiunii pe care îl ispăşim şi-l vom mai ispăşi încă multă vreme.

Insă după secularizare luptá reîncepù în Cameră, mai înviersunată. Incă cu un an înainte, dreapta şi stânga îşi dăduse mâna pentru a combate guvernul destul de moderat alcătuit de Creţulescu, năzuind peste capul lui la răsturnarea Domnului. Cuza îşi accentuase intenţiile autoritare chemând pe Kogălniceanu la putere; ţara erá ocârmuită de un regim personal şi erau semne vădite cum că Domnul râvneşte la o poziţie şi la puteri de feliul acelor cari şi le însuşise în Franţa Napoleon III, pe care căutá să-l imiteze pe cât îi erá cu putinţă în toate.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL V

PROIECTUL DE LEGE RURALĂ ALCĂTUIT DE KOGĂLNICEANU ÎNAINTEA ADUNARII DELA 1864

1. Proiectul de lege rurală al lui Kogălniceanu.

In şedinţa dela 16 Martie 1864, Kogălniceanu cetiă mesagiul domnesc prin care se comunică noul proiect de lege rurală.

„Proiectul de lege rurală votat de onorabila Adunare în sesiunea din anul 1862", zicea, Domnul prin acel mesaj „nu l'am putut sancţionă fiindcă el nu corespunde la condiţiunile de îmbunătăţire a soartei muncitorilor de pământ garantată lor prin art. 46 al Convenţiunii încheiată la Paris în 19 August 1858".

Iată dispoziţiunile de căpetenie ale noului proiect:

Capitolul I este relativ la împroprietărirea ţaranilor clacaşi.

Claca (boierescul) dijma, podvezile, zilele de meremet, carele de lemne şi celelalte însărcinări de asemene natură puse asupra ţaranilor în folosul proprietarilor se desfiinţează pentru totdeauna în schimbul unei despăgubiri garantate de Stat. (Art. 1).

Sătenii clacaşi de pe toate categoriile de moşii din ţară rămân proprietari pe vetrele satelor şi pe pământurile de hrană ce le posedă sau se cuvine să le posedă în puterea legilor în fiinţă. (Art. 2).

Pieţile, străzile, locurile ocupate de biserici, cimitire, şcoli, coşare de rezervă, etc., devin proprietate absolută a comunelor rurale fără despăgubire. (Art. 3).

Toate monopolurile, de orice natură ar fi, se desfiinţează pe toată întinderea vetrelor şi a locurilor trecute în proprietatea ţaranilor. (Art. 5).

Nici un ţaran nu poate deveni astfel proprietar pe mai

www.dacoromanica.ro

mult teren decât acel atribuit de legile în vigoare pentru 4 boi şi 1 vacă. (Art. 6).

La moşiile strâmte proprietarii nu sunt datori a da ţaranilor, peste locul casei cu îngrăditura, mai mult decât două treimi din întinderea locului cultivabil. In tot cazul însă ţaranii nu pot fi strămutaţi din locurile cuprinse de casele şi îngrăditurile lor. La asemenea moşii strâmte proprietarii primesc numai o despăgubire „cu analogică scădere". (Art. 7).

„Câţi din locuitorii satelor supuşi clăcii nu sunt clacaşi şi prin urmare nu au pământuri de hrană, mărginiţi fiind numai în locul caselor şi al îngrăditurilor lor, aceştia devin proprietari numai pe acest loc. Proprietarii primesc dela aceştia o despăgubire directă de doi galbeni sau monedă naţională corespunzătoare. pentru o întindere de loc ce nu trece de 10 prăjini sau 400 stânjăni patraţi". (Art. 8).

Locurile atribuite foştilor clacaşi se vor hotărnici şi împietruì despre locurile rămase în stăpânirea absolută a proprietarilor de moşii. Spre acest sfârşit se vor rândui câte doui ingineri topografi pentru fiecare judeţ. (Art. 9).

Acolo unde locurile în proprietatea sătenilor vor fi împrăştiete, ele se vor întruni pre cât cu putinţă prin comisiuni de comasare. (Art. 10).

„Fiecare sătean devenit proprietar poate vinde, închirià şi ipotecà proprietatea sa, o poate trece prin diată sau fără diată, însă în primii 20 ani după promulgarea acestei legiuiri, va puteà efectuà această vânzare sau dăruire numai către alţi săteni cari nu ar aveà proprietate rurală. (Art. 11).

„Dreptul ce-l au ţaranii la moşiile de munte sau şi aiurea, după legile în vigoare (legea muntelui din Moldova, art. 44, şi aşăzământul din Ţara Românească § 4 de a luà lemne pentru trebuinţile lor din pădurile proprietarilor de moşii, li se păstrează neatins şi în viitor. Aceasta până când printr'o lege specială sau prin o învoială, li se va deosebì o parte de pădure a lor proprie, cu despăgubire corespunzătoare dreptului de folosinţă de care ei se bucură astăzi". (Art. 12).

„Dispoziţiile de mai sus nu privesc pe ţaranii aşăzaţi pe moşiile răzăşeşti sau moşnene întru cât ei nu sunt supuşi clăcii. Pentru nişte asemenea se va urmà şi în viitor după învoielile

www.dacoromanica.ro

încheiete cu răzăşii sau moşnenii, putându-se pururea preface munca în dare bănească. (Art. 13).

Viile şi pometurile stăpânite de ţarani intră în întinderile de pământ atribuite lor; pentru acele ce trec peste aceste întinderi, ei vor urmà a le stăpâni după cuprinderea vechilor legiuiri şi învoieli de bună voie. (Art. 14 şi 15).

Sătenii se pot învoi pururea cu proprietarii pentru a dobândi o întindere de pământ mai mare decât aceà ce li se atribue de această lege. Insă în aceste învoiri, cari pot fi sau individuale sau colective, „claca nu va fi nici odată primită ca răsplată din partea ţaranilor către proprietari". (Art. 16).

Ţaranii ce nu vor voi nici să se folosească de această legiuire, nici să facă deosebite învoieli cu proprietarii moşiilor pe cari sunt aşăzaţi se vor puteà strămutà achitând datoriile lor către proprietar şi către fisc. Ei au voie să se desfacă de casele şi sădirile făcute de ei şi să se aşeze pe alte moşii cu consimţimântul proprietarilor sau să cumpere pământ de veci pe moşiile Statului după preţurile şi condiţiunile stabilite la capitolul IV al acestei legiuiri.

Capitolul II tratează despre despăgubirea proprietarilor de moşii.

Valoarea bănească anuală a boierescului (claca) se stabileşte în următorul chip:

5 galbeni pentru ţaranul care are 4 boi şi 1 vacă,
4 „ „ „ „ „ 2 „ „ 1 „
3 „ „ „ „ „ numai 1 „

98 lei (cursul pieţei Moldovei) pentru valoarea muncii datorite de ţarani din satele de munte din Moldova.

Pentru a obţine capitalul reprezentat prin aceste sumi anuale, ele se înmulţesc prin 15; astfel că despăgubirea cuvenită proprietarilor este de:

75 galbeni pentru fruntaşi
60 „ „ mijlocaşi
45 „ „ codaşi
39 „ şi 4 sfanţi sau 1.470 lei pentru ţaranii dela munte din Moldova.

„In această proporţiune se hotăreşte şi despăgubirea pentru

www.dacoromanica.ro

sarcinile ţaranilor de pe acele moşii strâmte unde ei au mai puţin pământ decât li se acordă după legile anterioare.

„Acolo unde prin învoieli de mai înainte încheiate, claca şi dijma sunt schimbate în dare bănească, serveşte drept normă despăgubirii datorite suma anual contractată înmulţită cu 15". (Art. 18).

Pentru constatarea numărului şi categoriilor clacaşilor de pe fiecare moşie se rânduesţe în fiecare plasă sau ocol câte o comisiune compusă din câte un delegat al consiliilor comunale şi un delegat al fiscului cari au a săvârşi lucrarea lor în 6 luni. (Art. 19).

. Drept bază a constatărilor lor, comisiunile de plasă ieau numărul clacaşilor aflaţi în toamna anului 1863 pe fiecare moşie. (Art. 20).

Lucrările acestor comisiuni se supun comitetelor permanente ale judeţelor la cari fac recurs proprietarii şi clacaşii nemulţămiţi. (Art. 21).

Constatându-se astfel câtimea de despăgubiri la care are drept fiecare proprietar, Comitetul permanent respectiv liberează un titlu doveditor despre sumele ce i se cuvine, care titlu se preface mai pe urmă în obligaţiuni ale Statului. (Art. 23).

Capitolul III tratează despre casa de despăgubire a proprietarilor.

Se institue în Bucureşti un Comitet Central purtând nume de *Comitet de lichidare a obligaţiunilor rurale* şi compus din:

Ministrul de Finanţe ca Preşedinte.

Doi membrii ai Curţii de Casaţiune aleşi de Curte.

Doi membrii ai Curţii de Conturi aleşi de Curte. (Art. 24 şi 25).

Comitetul de lichidare schimbă titlurile liberate de Comitetele permanente în obligaţiuni ale Statului de valoare corespunzătoare şi cari se înscriu în cartea cea mare a datoriei Publice (Art. 26).

Aceste obligaţiuni vor purtà o dobândă de 5% care se va răspunde celor în drept din 6 în 6 luni, cupoanele lor primindu-se în numărar la toate casele Statului. (Art. 27 şi 28).

Obligaţiunile rurale se primesc drept acţiuni sau gajuri ipotecare la toate casele Statului. „Ele asemenea se vor primì de către creditorii amanetari în moşii drept însuş creanţele ipo-

www.dacoromanica.ro

tecare anterioare şi aceasta până la acoperirea acestor creanţe" (Art. 29).

In fiecare an se va trage la sorţi şi se va plăti un număr de obligaţiuni, astfel ca toate obligaţiunile rurale să fie stânse în 20 ani. (Art. 31).

Veniturile Comitetului de lichidare sunt:

I. *Contribuţia fonciară* a ţaranilor deveniţi proprietari prin legea de faţă şi care va fi de:

4 galbeni pentru fruntaşi;
3 „ „ mijlocaşi;
2½ „ „ codaşi;
2 „ „ sătenii dela moşiile dela munte din Moldova.

Pentru acei de pe moşii strâmte, contribuţia se reduce în raport cu munca şi cu întinderea ocupată de dânşii.

Această contribuţie care se răspunde odată cu darea personală se va scădea, din 5 în 5 ani în proporţiune cu lichidarea treptată a obligaţiunilor rurale. Aceasta se va face prin o lege votată de Adunare şi sancţionată de Domn.

II. *Jumatate din venitul cârşmelor* din vetrele satelor şi de pe locurile trecute în proprietatea clacaşilor, aceasta numai timp de 10 ani după promulgarea legii de faţă. Cealaltă jumatate va servì la îndestularea trebuinţelor comunale.

III, Sumele ce vor proveni din vânzarea popuşoilor şi a malaiului (meiu) de rezervă din toate satele locuite de ţaranii supuşi clăcii.

IV. Sumele anuale provenind din vânzarea părticelelor de pământ de pe domeniile Statului în modul stabilit la capitolul următor. (Art. 34).

Capitolul IV tratează despre vânzarea de pământuri de pe moşiile Statului.

Statul este autorizat a vinde de veci, pe toate domeniile sale, vechi sau noue, ţaranilor şi mai ales însurăţeilor, părţi de pământ ţaranilor, atât Români din ţară cât şi de origine română veniţi de peste hotar şi cari ar renunţà la protecţiunea străină, şi mai ales însurăţeilor aşăzaţi pe acele moşii. (Art. 35).

Uneia şi aceleaşi familii nu i se va puteà vinde mai mult de 12 pogoane (art. 39), iar preţul pogonului se statorniceşte la

www.dacoromanica.ro

5 galbeni de pogon, platibil în cinci ani, însă Statul va puteà ridicà acest preț după curgere de 10 ani. (Art. 45).

Țaranii cumpărători de asemene pământuri nu vor puteà, în curs de 20 ani, să le înstrăineze decât la alte familii de săteni. (Art. 44).

In acelaș mod și în aceleași condițiuni: „Statul este aurorizat a vinde cultivatorilor așăzați pe domeniile Statului, numite *colonii,* părți sau trupuri întregi din acele domenii. Prisosul acestor pământuri Statul va puteà să-l vândă și la alți cultivatori decât acei din colonii, însă cu condițiune de a fi de națională românâ". (Art. 56).

„Țaranii supuși clăcii cari, până la 1 Septemvrie 1865, vor fi în stare a plăti din propriile lor mijloace despăgubirea cuvenită proprietarilor de moșii, în câtimea prevăzută prin art. 18 al acestei legi, sunt scutiți de contribuțiunea funciară hotărîtă de art. 34".

Proiectul mai cuprinde și următoarele dispozițiuni transitorii :

Arendașii moșiilor Statului cari nu vor voi să rezilieze contractele lor, drept despăgubire pentru desființarea clăcii și a celorlalte sărcini ale țăranilor stabiliți pe acea moșie, vor fi scăzuți din câștiuri cu valoarea muncii și a celorlalte sarcini desființate după numărul și categoria țaranilor.

In privința părticelelor de pământ vândute țăranilor după Capitolul IV al acestei legi, aceeași arendași au drept, pentru pogoanele luate lor, la o despăgubire de câte jumatate galbăn de pogon pe fiecare an până la expirarea contractului.

2. **Contraproiectul comitetului delegaților și expunerea lui de motive.**

Proiectul fu trimis secțiunilor Camerii care alese un comitet de delegați alcătuit din Lascar Catargiu, Ion Brătianu, D. Cornea, Ion Ghika și Vasile Boerescu care fu ales raportor.

Raportul prezentat Camerii în ședința dela 13 Aprilie cuprindeà, pe lângă proiectul de lege amendat, o lungă expunere

www.dacoromanica.ro

de motive din care reiesă ostilitatea fățișă a majorității Camerii împotriva Ministerului prezidat de Cogălniceanu.

Această expunere de motive denunță procedura Guvernului care făcuse ca proiectul să fie publicat în Monitor „ca și cum ar fi fost promulgat", fără a-l însoți macar de o expunere de motive.

Spre a înlocui întru câtva această lipsă, comitetul delegaților chemase pe președintele Consiliului în sânul său spre a-i cere lămuriri și a încercă o amendare a proiectului în unire cu Guvernul. In urma limbagiului ținut de primul Ministru însă, delegații se văzură siliți să constate că orice înțelegere eră exclusă.

Raportul accentuează atât trebuința absolută cât și urgența unei modificări a raporturilor dintre săteni și proprietari. „De ea depinde, afară de alte interese politice, o sumă de interese sociale, din cari cele mai însemnate sunt: creditul public, libertatea chiar a unei părți însemnate din proprietate. Comitetul D-voastre a înțeles dar oportunitatea prezentării unui asemenea proiect; a înțeles asemenea legitimitatea preocupării Adunării întregi, cari în secțiuni unite a arătat o unanimitate de voință ca această chestiune să se rezolve cât mai neîntârziat. Insă cu cât oportunitatea este legitimă, cu cât interesele ce depind de chestiune sunt grave, cu atât un legiuitor cată să păşască cu înțelepciune și prudență spre a o rezolvă fără sgomot, fără sguduire, fără atâtare de pasiuni și într'un mod just, bazat pe principiul unei reale și drepte despăgubiri".

Apoi, după ce se ridică din nou împotriva faptului publicării proiectului Guvernului prin *Monitor* care „nu poate fi negreșit de natură a nu cauză sgomot, a nu atâta pasiuni" păşeşte la expunerea părților din proiect „ce comitetul nu le-a putut primi".

Intăiu se ridică împotriva faptului că, în articolul 13 din proiect, Guvernul sustrage dela folosul împroprietăririi numai pe clacașii moșnenilor sau răzășilor și numai moșiile răzășești.

Apoi găsește că despăgubirea propusă „nu e nici justă nici reală", căci proprietarii n'au nici o chezășie că, în timp de 20 ani, cât va ține stângerea acestor obligațiuni, valoarea în circulație să nu scază, să nu se deprecieze astfel în cât cei ce ar voi să le sconteze să nu fie expuși a le transmite cu o în-

www.dacoromanica.ro

semnată pagubă? Comitetul nu a putut vedeà în proiectul guvernului nici o garanţie îndestulătoare, nici o siguranţă reală, nici o măsură pentru menţinerea valoarei obligaţiunilor.

Aceste titluri „sunt aruncate în public în voia întâmplării", unica sorginte de unde au să primească sumele cu cari au să plătească rezultă din aceea ce Ministrul numeşte *contribuţia fonciară,* cuvânt ce implică în sine ideea de budget; contribuţiunile sunt variabile pe fiecare an. Cine asigurează că taxa chiar a acestor contribuţiuni va fi totdeauna aceeaş, aşà în cât veniturile cassei de lichidare să nu se micşoreze.

Faptul că dobânda acestor obligaţiuni este fixată la 5%, pe când dobânda legiuită este 10%, iar datoriile ipotecare au o dobândă de 10 până la 12%, nu poate decât să contribue la scăderea valoarei obligaţiunilor rurale.

Critică dispoziţia art. 29 care stabileşte ca aceste titluri să fie primite de către creditori drept bani, arătând perturbaţiunile ce această măsură ar trage după sine în creditul ipotecar şi mobiliar şi în comerciu.

Critică cu asprime punctul din proiect prin care se afectează la lichidarea obligaţiunilor rurale jumatate din venitul crâşmelor, astfel că „monopolulul desfiinţat de minister prin art. 5 este reînfiinţat, tot de domnul Ministru, prin art. 34. Dar aceasta e dreptate! Accasta e logică! Monopolul este oare un rău, o ilegitimitate numai când există în favoarea unui individ? Şi devine el oare un bine, o legitimitate îndată ce se constitue în favoarea unei comunităţi, a unei mulţimi?"

Mai denunţă cu multă asprime dispoziţiunile Capitolului IV prin care „se regulează ca cultivatorii să aibă un drept permanent de a veni să cumpere pământ, ca preţul pământului să fie hotărît la 5 galbeni până în 10 ani şi apoi să se urce cu voia Adunării".

„Dar toate acestea nu e altceva decât punerea în lucrare a unui principiu atât de mult cunoscut şi lăudat de şcoala socialistă şi care se numeşte: *drept la instrumentul de lucru.*

„Românii însă n'au avut nevoie a cunoaşte asemenea principii şi asemene şcoale. Cu atât mai mult nu ar fi prudent ca un legiuitor să se arunce pe o asemenea cale periculoasă . . .".

„ . . A se declară într'un mod permanent, pentru un timp

www.dacoromanica.ro

nehotărît, independent de rezolvarea chestiunii rurale, ca totdeauna ţaranii să aibă dreptul a cere pământ pe domeniile Statului, ca Statul să fie obligat a-l da: aceasta vrea să zică curat a se recunoaste *dreptul la instrumentul de lucru,* dar atunci unde ne am oprì?

Pentru ce după câţiva ani, după ce s'ar absorbì cele două părţi din proprietăţile Statului, nu ar venì cultivatorii ce n'ar avea pământ, instrumentul de lucru, să ceară a li se da şi cealaltă parte? Şi cu ce drept li s'ar refuzá aceasta? Şi după ce ar terminà cu proprietăţile Statului, de ce n'ar venì să ceară pământul, instrumentul de lucru, pe proprietăţile private şi să ajungem astfel la un adevărat comunism general?"

După ce terminà cu aceste critici, unele mai mult, altele mai puţin îndreptăţite, raportorul păşeşte la expunerea schimbărilor introduse de comitetul delegaţilor în proiect.

Discutându-se asupra întinderii de pământ ce urmà a se atribuì fiecărui clacaş, s'a ivit divergenţă între Ion Brătianu şi Ion Ghica de o parte şi ceilalţi membri ai comitetului de alta.

„ . . . S'a pus în vedere legile existente şi s'a observat că pământul de arătură, precum şi acela de casă şi de grădină este egal pentru toate categoriile de cultivatorì; pământul însă de islaz şi fânaţ variază după numărul vitelor ce posedă fiecare locuitor. S'a mai observat însă că din aceste chiar pământuri de islaz şi fânaţ, acela care atât după lege, cât şi după uz, este constant şi permanent, este acela al locuitorilor cu 1 vacă. S'a zis dar: legile în fiinţă se preocupă de două feliuri de pământur: de un fel de pământ statornic şi nevariabil ce se dă fiecărui locuitor, şi de un pământ nestatornic şi variabil care se dă sau se ieà unui locuitor, după cum are ori nu are vite. A se da fiecăruia locuitor, după cum propune guvernul şi D. Ion Brătianu, pământurile variabile şi nestatornice ce va fi posedat în 1863, este a luà de normă aceea ce erà numai întâmplător. Majoritatea însă a comitetului a crezut că dacă o normă, o bază, se află în legile existente, astă normă, astă bază nu pot fi decât într'un număr de pogoane egal pentru toţi locuitorii cultivatori, decât în pământurile statornice şi nevariabile. Pe aceste pământuri dar s'a învoit comitetul a declarà că fiecare familie se poate împroprietărì.

www.dacoromanica.ro

„Înţelegem că în sistemul legilor trecute ce ne propunem a desfiinţă să existe două categorii de pământuri: variabile şi statornice; căci, după acele legi, ţaranul aveà o poziţiune precară şi oarecum afară din dreptul comun. Proprietarul de moşie, având-u oarecum persoana angajată prin munca silită, căută să îngrijască şi vitele lui, asigurându-i de un pământ pentru acele vite cu cari făceà munca silită, cu cari exercità comerciul său, industria sa. In drept, când acele vite nu mai existau, deşi persoana există, pământul acesta se întorceà iarăşi la proprietar. Când însă emancipăm pe ţarani, noi cată să ne preocupăm de persoană, nu de vite; persoana este acum liberă şi independentă; vita este a sa şi un instrument de lucru al său, iar nu al altuia; prin urmare, persoana liberă şi numai acea persoană are să îngrijască de vitele sale, prin capitalul ce are să procure libertatea muncii sale".

Bazat pe aceste motive, comitetul mărgineşte întinderea de pământ ce este a se lasà în deplina proprietate a săteanului la aceea ce Regulamentul Organic o atribuià codaşului.

Apoi, găsind preţeluirea boierescului făcută de proiectu guvernului nedreaptă pentru proprietari, suià indemnitatea curentă dela 45 galbeni la 60 galbeni, pentru toată ţară, mănţinând-o la 39 galbeni şi 8 sfanţi pentru ţaranii dela munte din Moldova. Bine înţeles pentru pământul cuvenit palmaşului.

Spre a închezeşlui mai bine plata despăgubirii cuvenită proprietarilor, comitetul propune:

A se eliberà fiecărui proprietar titluri de obligaţiuni cari să cuprindă sumele la cari are drept.

Aceste titluri să fie garantate prin o îndoită ipotecă: ipotecă către proprietar pe toate moşiile şi domeniile Statului; ipotecă către Stat, pe toate pământurile cedate cultivatorului.

Spre a micşorà suma emiterii în circulaţie a tuturor acestor creanţe şi a înlăturà astfel depreciarea lor, s'a căutat a li se reduce numărul, dând proprietarilor cari ar primì, în schimbul pământurilor rămase în deplina proprietate a foştilor clacaşi, pământ de aceeaş întindere şi calitate pe moşiile Statului, de preferinţă pe acele megieşite.

Lichidarea despăgubirii să se facă în 7 ani în loc de 20.

www.dacoromanica.ro

Dobânda obligaţiunilor în loc de 5 la sută să fie de 8 la sută.

Statul să pună în vânzare, în fiecare an şi până la stingerea obligaţiunilor, câte 150.000 pogoane de pe domeniile sale, împărţite în loturi mici, în fiecare judeţ şi prin licitaţie.

Un articol din dispoziţiunile generale dela sfârşit, hotărâ ca această lege să fie aplicată numai în toamna anului al treilea după promulgarea ei. Guvernul puteâ până atunci să înceapă lucrările pregătitoare, păstrându-se până atunci dispoziţiunile legilor în vigoare.

Intortochiarea şi ipocrizia cu cari comitetul delegaţilor se întinde asupra marginirii pământurilor pe cari aveau să se declare sătenii proprietari absoluţi la întinderile ce le stăpânise până atunci codaşul, maschează rău spiritul meschin şi lăcomia de pământ de cari erâ călăuzită Camera. Ea dăduse de altminteri numeroase dovezi că nu erâ vrednică de măreaţa sarcină ce-i erâ impusă de împrejurări: regenerarea unui popor şi alcătuirea aşăzămintelor ce aveau să slujască de temelie viitorului lui.

Dar ceea ce ne miră este faptul că acel raport, plin de patimă meschină şi de ipocrizie, de setea de putere şi de setea de a pastrâ măcar un petec mai mult de pământ, este alcătuit de acelaş Vasile Boerescu care, cu opt ani mai nainte, pledase cu atâta căldură şi cu atâta logică, in vestita lui broşură, pentru împroprietărirea sateanului român pe pământurile pe cari se hrăniâ.

Oroarea ce o aveâ Camera de orice schimbare, în legiuirile făcute în vremea regulamentară numai in folosul clasei din care ieşise, se mai vădeşte prin dispoziţiunea articolului penultim care hotăreşte că noua lege se va pune în aplicarea numai trei ani după promulgarea ei.

3. Răspunsul lui Kogălniceanu la contra-proiectul comitetului delegaţilor.

Proiectul comitetului fu supus de Kogălniceanu unei critici din cele mai muşcătoare. La acuzaţia de socialism ce-i aruncase Vasile Boerescu, el răspunse cu art. 46 al Convenţiunii,

www.dacoromanica.ro

care dispunea împroprietărirea sătenilor„ pe *pământul ce-l au astăzi în posesiune*“ şi cu broşura lui Manolache Costache, care cereà să se împroprietărească şi însurăţeii până la concurenţa a două treimi din moşie.

„... cum am zis, proiectul Guvernulni nu conţine într'însul alt nimic decât principiul ca ţaranul să devie proprietrar pe casa şi pământul ce are astăzi în stăpânire după legea în fiinţă, nici mai mult nici mai puţin, dându-se totodată proprietarului o despăgubire“.

Apoi după ce declară că, în ce priveşte chestiunea despăgubirii, este gata a o admite oricât de mare, revenind la în tinderea de atribuit fiecărui sătean, urmă:

„... noi am înfăţoşat proiectul care nu face decât a desvoltà ideile guvernului francez, ideile şi cererile ţaranilor dela 1857, ideile cele mai conservatoare, desfiinţând claca pe de o parte şi aşazând pe ţărani în stăpânirea pământului pe care-l au. Şi nici nu se poate face altmintrelea, căci nu se zice că ţaranul să deà atâta pentru palme, atâta pen'ru vacă, atâta pentru bou...

„Domnilor, ţaranul a lucrat şi cu palma, şi cu vaca şi cu boii şi a lucrat pentru ca să-şi păstreze pământurile şi ştiind că pământurile au fost ale lor, şi mai cu samă în partea de dincolo de Milcov şi cu condiţiune de a aveà boi, pentru că legea însuş le cere aceasta... Nu împroprietăriţi boii, ci pe ţaranul care a îmbunătăţit pământul...“

„... în cât se atinge de despăgubire, de suma ei, faceţi cum voiţi; nu sporiţi însă darea ce trebue să deà ţaranul, căci e destul de mare astfel cum e pusă de guvern. Adunarea regulamentară (?) a Moldovei din 1851 a prefăcut claca in $2^1/_2$ galbeni; noi am suit-o la 5 galbeni. Şi Dumneavoastră veniţi astăzi în Moldova şi hotăriţi să plătească pentru $2^1/_2$ fălci 60 galbeni. Hotăriţi ca în Cahul să se plătească această sumă pe $2^1/_2$ fălci. Dar atunci faceţi pe d-nul Grigorie Iepureanu milionar. D-sa trebue să voteze acest proiect cu amândouă mânile. In districtul Cahul e o legiuire în parte şi să-mi permită onorabilul comitet a-i spune că a trecut cu uşurinţă, nu cunoaşte legea de peste Prut, căci nu face amintire de dânsa. Conchista sau trecerea unui loc în stăpânirea altuia nu schimbă legea care regulează

www.dacoromanica.ro

proprietatea. Aşa, când Basarabia a trecut către Moldova, a avut legea sa şi acea lege există şi astăzi. După această lege palmaşul are 3 fălci şi cel cu 2 boi 6 fălci şi valoarea unei fălci este 6 galbeni. Nu socotiţi însă că toţi ţaranii din Basarabia se vor duce la Ruşi? Nu vedeţi Dumneavoastră că toate satele se vor deşertà cum s'au deşertat în 1861, pentru că proprietarii s'au încercat să introducă boierescul. Dar nu ştiţi, Dumneavoastră, raporturile prefecţilor din acel timp, prin cari spuneau că în Basarabia n'a mai rămas nimic român? Nu vedeţi Dumneavoastră satele de pe malul Dunării? Şi comitetul hotăreşte preţul la 60 de galbeni?

„In cât se atinge de celelalte imputări ce ni se aduc, nu voiu răspunde nimic, trebue să mă ţin la înălţimea chestiunii. Aci nu încape ceartă. Faceţi împroprietărirea şi, de voiţi să vă binecuventeze ţara întreaga, *nu intraţi cu prăjina în ogorul ţaranului;* iar pentru celelalte, guvernul va fi cu Dumneavoastră să facă ca ziua de Paşti să răsară mai strălucitoare de cum a răsărit acum 400 de ani.

„Gândiţi-vă, Domnilor, că sunteţi chemaţi a deslegà un nod gordian. Chestiunea rurală a fost dată numai unei mari Camere s'o rezolve: Constituantei din timpul republicei. De atunci *această lege nu s'a făcut de cât prin revoluţiune sau prin măsuri silnice ale stăpânitorului.*

„E de datoria d-voastră, să prezentaţi Europei frumosul spectacul că erà dat şi Camerei aceştia a rezolvà această chestiune cum cere libertatea şi dreptatea".

4. Propunerea unei moţiuni de blam împotriva Guvernului.

Dar opoziţia nu se mulţămià cu ciuntirea proiectului de lege rurală înfăţoşat de guvern, erà duşmană oricărei reforme care se atingeà de foloasele ei şi erà hotărîtă s'o amâne pe timp nemărginit şi mai ales să răstoarne guvernul spre a luà puterea. In acest scop se alcătuise şi se depusese pe biurou o moţiune de neîncredere în guvern concepută în termenii următori:

„Adunărea naţională, în urma nenumăratelor probe ce a dat în sesiunea actuală de al său devotament pentru binele pu-

www.dacoromanica.ro

blic; în urma marilor concesiuni ce a făcut unui minister care n'a ieşit din sânul său, în urma trecerii cu vederea asupra arbitrarelor fapte ale Preşedintelui Consiliului de Miniştri denunţate în mai multe rânduri, erà în drept a se aşteptà, cel puţin în chestiunea rurală, la sentimente de bună credinţă din partea sa.

„Văzând însă că acest minister, după mai multe provocări, se servă (sic) astăzi de chestiunea rurală ca de o armă de răsbunare şi de învrăbjire între clasele agricole şi proprietari;

„Văzând că mai nainte de a se desbate şi a se hotărî această mare chestiune socială de Camera legiuitoare, care e reprezentantul legal al naţiunii întregi, d-nul Preşedinte al Consiliului a cugetat a exercità o adevarată presiune asupra Camerii prin oficiala şi întinsa publicare însoţită cu circulări de natură a da caracterul unui act definitiv proiectului său, declarat de comitetul delegaţilor Adunării ca o iluziune;

„Văzând că cu această procedare Ministerul pune în luptă pe mandatarii naţiunii cu puterea executivă, împrăştie neîncrederea şi spaima în toate cercurile societăţii, dărâmă creditul şi încurajază ura şi răsbunarea între cei avuţi şi cei neavuţi, încât s'au văzut publicate şi împrăştiate rugăciuni cătră Dumnezeu de a face ca să niveleze societatea, pogorând pe cei ridicaţi şi ridicând pe cei prea jos împilaţi;

„Considerând că este peste putinţă chiar de a se desbate legea rurală cu un asemenea Minister care nu oferă cea mai mică garanţie, oricare ar fi soluţiunea ce s'ar da acestei chestiuni;

„Camera după toate aceste, temându-se de a nu se face complice prin a sa tăcere la desordinile ce pot rezultà şi ale cărora semne prevestitoare au şi început a se vedeà chiar de pe acum; în şedinţa de Vineri, 10 Aprilie, a şi manifestat, în o mare majoritate şi în mod destul de înţelegător, a sa neîncredere în ministerul actual.

„Astăzi însă, văzând că ministerul nu s'a retras în urma acelui vot, Adunarea declară că nu mai poate lucrà cu acest minister care meritä toată a sa desaprobare".

De abià îşi sfârşise Kogălniceanu discursul şi Beizade Dimitrie Ghika, sculându-se, se plângeà că Preşedintele dăduse cuvântul Primului Ministru, înainte de a da cetire moţiunii de-

www.dacoromanica.ro

pusă de opoziţie şi reclamă ca acea moţiune să se cetească imediat.

Numai cu mare nevoie izbuti Ion Brătianu să obţină ca contraproiectul său de lege rurală să fie cetit înaintea moţiunii opoziţiei.

5. Contraproiectul de lege rurală al lui Ion Brătianu.

Acest contraproiect era mai mult o serie de amendamente succesive la fiecare articol, după propria mărturisire a autorului său care, crezând că până la sfârşit se va ajunge la o înţelegere, iar această înţelegere nerealizându-se, se văzuse silit să se pună la lucru în ultimul moment.

Acest contraproiect se deosebia de acel al guvernului prin schimbări de redacţiune şi prin faptul că era cevă mai scurt decât acel înfăţoşat de Kogălniceanu şi mai ales prin modificări la capitolele III şi IV întrunite într'un singur, deosebirea esenţială fiind alcătuită de cuprinsul art. 12 care glăsuia: „Ţaranii sunt volnici a luă uscături din pădurile proprietarului pentru trebuinţile lor".

Valoarea clăcii diferitelor categorii de clacasi era lasată în alb, afară de acea a locuitorilor dela munte din Moldova care rămâneă acea fixată de lege. Ca urmare la această lipsă nu erau stabilite nici sumele capitalului reprezentat prin această muncă anuală, nici suma ce urmă să fie plătită de fiecare categorie de ţarani pentru amortizarea ei.

Dobânda obligaţiunilor rurale era fixată la 7½ la sută, iar termenul în care urmau să fie amortizate eră de 10 ani.

Jumatatea din venitul crâşmelor care, după proiectele Guvernului, urmă să alimenteze fondul de amortizare a acestor obligaţiuni, era alcătuit de un număr nederminat de sutimi ce trebuiau a se adaogă „la contribuţia băuturilor cè se va face pe sama Statului".

Spre a achitá deficitul rezultând din amortizarea anuală a unei a zecea părţi din capitalul total al obligaţiunilor rurale, se propuneà vânzarea unei părţi din proprietăţile Statului, echivalentă cu acel deficit şi incepându-se cu cele mai puţin pro-

www.dacoromanica.ro

ducătoare. Aceste proprietăţi puse în vânzare, urmau a se împărţi în loturi dela 5 pogoane în sus, deosebindu-se pentru fiecare judeţ un număr hotărît de loturi.

Acest contraproiect nici nu venì în discuţiune.

6. **Discuţiunea asupra moţiunii de blam.**

Asupra cererii de a se adoptà urgenţa pentru adoptarea moţiunii se născù o discuţiune înviersunată.

Vasile Boerescu declară că el nu poate înţelege ca „această chestiune să se rezolve într'un asemenea mod, *pe baza unui principiu socialist,* unui principiu foarte trist pentru societatea noastră", adăogând că opoziţia a găsit mijlocul cel mai practic pentru „o adevărată şi dreaptă soluţiune".

G. Costaforu fu şi mai violent; patima îl făcù să rostească un cuvânt plin de absurdităţi, arătând motivele meschine de cari erà condusă Camera:

„ . . . Aţi zis că din chestiunea rurală faceţi o chestiune ministerială; care a fost scopul D-voastră? Să ne lasaţi să desbatem această lege, s'o votăm chiar şi după aceea să disolvaţi Camera şi să veniţi înaintea ţării să ziceţi: iată ce a făcu Camera şi iată ce am făcut noi şi D-voastră să rămâneţi la minister şi majoritatea care va fi contra D-voastră, s'o arataţi cu index inegrit în faţa ţării.

„Aceasta este imposibil. Numai atunci aţi aveà cuvântul să susţineţi această teorie când aţi fi din majoritate. Dar Camera ar fi prea imprudentă, când ar primì a se desbate această lege cu un guvern care declară că ar face o chestiune ministerială dintr'însa şi prin urmare această chestiune are să facă sau a se retragé ministerul sau a se disolvà Camera, Ei bine, precum D-voastră aveţi o coală de hărtie pentru demisiune, tot asemenea şi Camera are hàrtie pentru a face o moţiune. Înţeleg prea bine această moţiune la care cer permisiunea onorabilei majorităţi a mă asocià şi eu, căci D-voastră ştiţi de mai nainte în ce feliu am să mă pronunţ eu în această chestiune.

„Cum vedeţi D-voastră, această chestiune are să puie în pericol Adunarea ori ministerul. Aşa dar chiar D-voastră, D-le

www.dacoromanica.ro

Ministru, care voiţi să treacă ideia D-voastră ca lege, nu veţi voi să deveniţi *regi ai ţaranilor*, fără să aveţi o majoritate forte în Cameră care să vă sustie. Aşà dar nu mai încape îndoială, astăzi are să se hotărască dacă Camera e cu D-voastră, pe care vă cunoaşte ca şi toată lumea, când veniţi să ziceţi că faceţi chestiune ministerială din chestiunea rurală, atunci aveţi să culegeţi toată gloria şi să mergeţi la nemurire; din contra, dacă Camera nu va fi cu D-voastră, veţi disolva-o; *noi nu voim să ne facem complici cu gloria D-voastră.* Veţi înegri-o cu ideile D-voastră, veţi zice multe în contra ei, veţi zice că Camera de acum e oligarhică . . . Veţi declară în ţară că sunteţi apărători ai ţaranilor, că sunteţi regii lor: Faceţi ce poftiţi, sunteţi liberi să faceţi orice, fiindcă sunteţi constituţionali . . . să ne iertaţi, eu zic că sunteţi constituţionali după vorbe, iar nu după fapte.

„Noi nu suntem Adunarea nici a ţaranilor, nici a proprietarilor, şi nu zic aceasta, ci v'a zis-o D-nul Preşedinte al Consiliului acum doi ani. D-sa vă ziceà atunci: *Nu sunteţi deputaţii ţaranilor sau ai proprietarilor, ci sunteţi ai naţiunii întregi. Faceţi dar ce e bine pentru toţi*".

„ . . . Termin şi zic că, pentru onoarea Ministerului chiar, trebue să se voteze această moţiune. Căzând, ea va ajunge gloria Ministerului, iar de nu, va face ca să ajungă mai răpede la martirul pe care-l doreşte de atâta timp şi la care urez şi eu să ajungă cât mai curând".

Acestui şir de personalităţi, Kogălniceanu răspunse:

„Aş răspunde Domnului Costaforu, dar mă tem ca mânia Dumnealui să nu se traducă în paroxism. De aceea mă opresc aici".

După un sârbed discurs a lui Gheorghe Ghika, luă cuvântul Manolache Costache care fu iarăş, deşi cu mult mai moderat decât acel al lui Costaforu, un şir de personalităţi la adresa lui Kogălniceanu.

El ceti într'altele o circulară a lui Kogălniceanu prin care acesta ar fi îndemnat pe preoţi şi pe săteni să facă rugăciuni pentru ca Dumnezeu „să-i ajute să niveleze societatea, să pogoare pe cei înalţi şi să înalţe pe cei pogorâţi".

Lui Manolache Costache îi urmă A. Sihleanu care, imputând

www.dacoromanica.ro

Guvernului că aţâţa pasiunile ţaranului împotriva celui bogat, adăogând că are scrisori dela ţară „zicând că dacă Ministerul actual va stà mai mult, apoi ei vor fi siliţi a-şi lasá căminele şi, ca în timpul bejăniei, să părăsească ţara".

Dar culmea violenţei, a neconştienţei de situaţiunea în care se află ţara şi a patimii o atinse cuvântul lui Beizade Dimitrie Ghika.

„... Numai singurul fapt al numirii Domnului Kogălniceanu ca Preşedinte al Consiliului a fost de ajuns spre a aruncà spaima în inimi, căci trecutul Domniei Sale, mai cu samă ca Ministru în Moldova, vorbeşte îndestul pentru viitorul ce ar puteà pregăti ţării..."

„Domnul Ministru ni zice că noi cunoaştem toate opiniunile Dumisale asupra legii rurale şi că, consecuent programului său, a elaborat acel proiect; dar, Domnilor, ideile cari pot fi iertate unui simplu deputat, nu pot fi iertate unui Ministru care zice că a venit cu o misiune de conciliare. S'au demonstrat, Domnilor, nu numai de acei cărora se impută că se orbesc de interesele lor personale, că sunt parte interesată în chestiune, ci de toate partidele, chiar cele mai extreme, s'a demonstrat inaplicabilitatea şi injustiţia proiectului D-voastră, şi toate în unanimitate au pronunţat opiniunea lor în contra proiectului elaborat de Guvern. Ce zic? Toate secţiunile Adunării şi toţi membrii comitetului îl califică de imposibil, de iluzoriu, de ruinător, termeni cu cari se poate cineva servi intr'un raport oficial; *căci altminteri adevăratul nume ar fi proiect spoliator şi incendiar;* da, Domnilor, *este curat o spoliaţiune,* fără a mulţămi macar clasa sătenilor... Adăogaţi pe lângă aceasta, Domnilor, că Domnul Ministru nu se mărgineşte a aruncà acel proiect în ţară ca o bombă fulminantă, publicându-l în partea oficială a *Monitorului,* ca un proiect definitiv, ci are şi culpabila grijă a-l însoţi de circulări ca aceea ce v'a cetit Domnul Manolache Costache.... Atunci ai ştiut să fii Mitropolitul şi *astăzi nu ştii să fii Ministru într'o chestiune care atinge ordinea şi care poate expune ţara la cele mai mari calamităţi.*

„Ràzi, Domnule Ministru, acest râs este caracteristic pentru

www.dacoromanica.ro

un Ministru care nu poate avea alt sentiment decât veselia în faţa catastrofei ce ameninţă ţara.

„Acel Minister, Domnilor, care a adus o stare de lucruri ca aceea de azi, *care prin proiectul său provoacă la războiul civil, sărăceşte mii de familii,* acel Minister nu poate să aibă decât un vot de cea mai meritată desaprobare din parte-ne; căci ce a făcut, Domnilor, acel proiect al Ministerului? *A adus consternaţiunea în comerciu şi o perturbare generală în ţară . . .*"

„ . . . Domnilor, în situaţiunea în care ne aflăm, în faţa angajamentului ce am luat că chiar în sesiunea actuală să sfârşim legea rurală; fiindcă nu suntem în poziţiune a mai puteà aşteptà rezolvarea acestei chestiuni cu lovitura care i-aţi dat D-voastră, şi sunteţi nevoiţi a zice că astfel cum au ajuns astăzi lucrurile *şi după lovitura ce Guvernul a dat Creditului şi proprietăţii, după perturbarea în care a pus spiritele,* noi tocmai suntem şi mai geloşi a da o soluţiune cât mai curând acestei chestiuni rurale; *noi suntem mai grăbiţi, în poziţiunea ce ne-aţi creat astăzi de a nu mai avea cu ce să ne hrănim familiile,* suntem mai grăbiţi decât acei ce trăiesc cu apuntamente, de a pune lucrurile într'o stare normală prin o justă soluţiune a chestiunii proprietăţii. Dar, cât pentru mine cel puţin, declar că sunt în imposibilitate de a a desbate şi, a votà această lege *faţă cu Ministrul de o rea credinţă atât de manifestă şi cu intenţiuni atât de culpabile*".

Raspunzând acestui şir de cuvinte pătimaşe şi de exagerăţiuni, Kogălniceanu zise între altele:

„Dar ce imputare ni se face? Proiectul s'a publicat în *Monitor!* S'a aruncat tăciunele în ţară! Ah! Ce constituţionali sunteţi! Ce feliu? Dumneavoastră cari voiţi să imitaţi necontenit pe Englitera, Dumneavoastră cari aţi zis în sesiunea trecută că de rândul celalalt aţi tratat chestiunea ca copii nevârstnici, Dumneavoastră nu voiţi să consultaţi nici pe aceia cari nu au drept nici chiar să vie la Cameră, pentru că ziceţi că i-am adus cu poliţia? *N'am drept să public la Monitor proiecte aşà mari ca să ştiu ce gândeşte negustorul, ce gândeşte ţaranul, ce gândeşte poporul?* Toţi aceştia cărora Dumneavoastră nu li daţi dreptul să petiţioneze, cărora Dumnnavoastră

www.dacoromanica.ro

nu li daţi dreptul nici să se roage la Dumnezeu! Dar, Domnilor, *Leşii*[1]) *au voie să se roage!..*

„Şi acum voiţi să mă faceţi pe mine un fel de Spartacus al României, fiindcă am aratat ţării proiectul guvernului şi proiectul Dumneavoastră? Dumneavoastră faceţi pe toţi ţaranii palmaşi, *luaţi pământul boilor şi apoi vorbiţi de spoliaţiune!*

„Voiţi să mă ucideţi? Nu mă ucideţi pe mine; am zis împăcăciune, dar pe tărâmul constituţional, nu pe tărâmul minciunilor, nu pe tărâmul neadevărului. Aţi zis că v'am surprins credinţa? Dar oare nu erau toate lucrurile pe faţă? Prinţul Dimitrie Ghika zice că nu erau acele principii cari le-am adus aici in lucrările Comisiunii Europene, dar nu se află în raportul Comisiunii anexat la protocolul XIV şi înfăţoşat de Comitele Waleweski? *Dacă am venit aici cu principii socialiste, nu sunt principiile mele, sunt ale lui Walevski, ale lui Hardenberg şi Stein,* ale acelor barbaţi cari au scapat monarhia la 1848, ale barbaţilor de Stat ai Rusiei cari au scos pe ţarani din starea de sclăvie şi cari li-au dat mai mult decât Dumneavoastră. *Dacă acei oameni sunt socialişti, atunci primesc şi eu să fiu socialist.* Dar nu este aceasta, Domnilor; toată lumea ştie că aici nu este vorba de Kogălniceanu, nu este vorba de minister, *este vorba că nu voiţi un minister care să trateze chestiunea aceasta subt un punct de vedere naţional, care s'o apere ca o chestiune naţională, care să facă o lege pentru ţară iar nu pentru proprietari.*

„Dacă am afface cu legiuitorii ţării, cu reprezentanţii naţiunii, (căci se zice că Dumneavoastră sunteţi reprezentanţii ţării, deşi nu este tocmai aşă, fiindcă nu sunt toate clasele societăţii noastre reprezentate), tocmai atunci, Domnilor, nu mă tem; iar dacă sunt intr'o adunare de proprietari, cari, precum a zis onorabilul Domn Dimitrie Ghika, *că legea rurală este o chestiune de avere;* atunci am să mă tem şi, daţi-mi voie să vă zic, dacă a fi aşă, că Dumneavoastră aţi fost şi sunteţi foarte generoşi, prin urmare blamul nostru de care e vorba nu poate să fie glumă, ci un ce foarte sigur şi cu atât mai si-

[1]) Polonii.

www.dacoromanica.ro

gur, Domnilor, cu cât noi, nu numai că nu am găsit un alt mijloc, o altă soluţiune a acestei *chestiuni de avere* ci, pe lângă proiectul ce v'am prezentat am venit în această Adunare şi am zis că dacă ea tratează această chestiune ca *o chestiune de avere,* noi, ca Români o vom privi, o vom tratà azi, mâine, în sfârşit până când vom fi pe aceste bănci, *ca o chestiune naţională, o chestiune din cele mai mari, dela care depinde toată avuţia, independenţa şi forţa a acestor 5 milioane de Români ce locuesc într'această ţară şi pe cari Dumneavoastră îi priviţi ca pe nişte paria* şi, când îi vedeţi în Curtea Mitropoliei, ziceţi că sunt aduşi de poliţie. Iată, Domnilor, cum noi, miniştrii, voim să tratăm această chestiune; daţi-ni blam, şi mai mult încă, spânzuraţi-ne"...

Cu cât înaintăm in urmărirea acestor desbateri, cu atât mai mult ele ni înfoţăşează icoana luptei unui urieş împotriva unei mulţimi nenumărate de pitici!

După Kogălniceanu ieà cuvântul Vasile Boerescu care susţine cu înviersunare urgenţa pentru moţiunea de blam. Iată ce zice în privinţa chestiunii rurale:

„In privinţa legii rurale, veţi vorbi frumos, veţi face declamaţiuni invocând pasiunile cele mai brutale, punându-vă tribunul ţaranului; ei bine, toate aceste sunt de natură a produce perturbaţiuni în societate, *dar în formă şi în consecinţă şi această lege va aveà soarta celorlalte.*

„Sunt unul din cei mai vechi liberali, am fost şi sunt pentru principiul împroprietăririi. Insă să mă iertaţi a diferà foarte mult de opiniunea D-voastră: *nici odată n'am voit ca împroprietărirea săteanului să se proclame cu pieirea sau cu jaful unei părţi a societăţii.* Am privit totdeauna pe proprietari ca partea inteligentă a naţiunii şi am voit să o garantăm; da, Domnilor, proprietarii sunt partea inteligentă, *ţaranii sunt masa brută,* sunt forţa numerică şi nu voim noi a lovi inteligenţa prin forţa brutală, a înăbuşì dreptatea sub presiunea numărului. Dar ministerul ni zice: cum voiţi să procedăm într'un mod mai natural, mai prudent decât cum am purces şi in această mare chestiune? Nu este însă aşà, Domnilor, tocmai pentrucă această chestiune este de natură aşà de delicată, tocmai pentru că această chestiune se refereşte la interese aşà de mari

www.dacoromanica.ro

şi aşà de aproape de om, tocmai pentru aceasta un ministru trebue să lucreze la rezolvarea unei asemenea chestiuni fără sgomot, fără sguduire. Ia să vedem dacă acest minister a făcut astfel încât să se poată urmà o discuţiune care să ne ducă la o soluţiune cum să putem concilià toate interesele fără perturbaţiune, fără desordine. Să vedem dacă acest minister e în stare să intre cu noi în discuţiune şi să lase cevà din proiectul său . . . .“

„Mai nainte de a se procede la desbaterea acestei legi, mai nainte de a fi votată, se publică în *Monitor,* în partea oficială, acolo unde se promulgă legile . . . . Nu e destul atâta, dar vine şi publică apoi şi amendamentul comitetului . . . Răul s'a agravat. Vedeţi ce tactică.

„Ei bine, anul trecut proiectul de adresă s'a publicat în procesele-verbale . . . .

Kogălniceanu (întrerupând). „In foi sburătoare“.

V. Boerescu. „Tot astfel să fi publicat şi D-voastră această lege, dar nu în capul *Monitorului* ca să o faceţi cunoscută maselor mai nainte de a fi votată, şi să le faceţi a crede că aceea este legea. A mers şi mai departe. A mers şi la biserici, toată lumea e unanimă a spune . . . .“

După ce critică din nou dispoziţiile proiectului de lege privitoare la neîmproprietărirea acelor clacaşi, cari sunt aşăzaţi pe moşii răzăşeşti şi la achitarea ipotecelor prin obligaţiuni rurale, părăseşte tărâmul legii rurale pentru a reaminti învinovăţirile de deosebită natură aduse de opoziţie lui Kogălniceanu.

După un răspuns foarte scurt al acestuia, Ion Brătianu luă cuvântul atât împotriva actelor ministerului cât şi împotriva proiectului de lege rurală. Invinovăţeşte ministerul că nu a fost de bună credinţă când şi-a publicat proiectul în *Monitor,* că rău şi neconstituţional a procedat dându-i o asemenea publicitate fără a consultà pe barbaţii politici ai ţării. Blamează faptul că nu s'au făcut studii pregătitoare, că nu s'au adus desbaterile urmate în alte ţări asupra chestiunii. „Aţi aruncat acel proiect în ţară fără a vă gândì că astfel aruncaţi un tăciune care poate să împiedece chiar soluţiunea, şi aceasta când ştiţi că, dacă discordia este adusă pe proprietate, atunci s'a dus naţiunea română“.

www.dacoromanica.ro

„Sunt, Domnilor, în contra acestui proiect, atât în detaliu cât mai cu samă pentru aplicabilitatea lui. Cu toate aceste zic că tot este un pas înainte şi „ori cât de nepractic este, tot mai bine decât nimic, mai cu samă când soluţiunea acestei chestiuni, de atâta timp pendinte, a devenit astăzi mai urgentă decât ori când. Adunarea va desbate proiectul, va luà o hotărîre, va face o lege cum va crede mai bine, *ş'acea lege va trebui cât mai neamânat să se promulge, să se puie în lucrare, mai ales în faţa pericolelor ce ne ameninţă şi pe cari n'aveţi trebuinţă să ni le spuneţi, le vedem, le vede tot Românul şi cât despre mine ele nici noaptea nu mă lasă a dormi, tot omul, toată ţara este îngrijată.* Nu va votà moţiunea de blam, nu vu da jos guvernul căci se întreabă: pentru cine? Opoziţia n'a cerut socoteală guvernului pentru procedarea sa greşită în multe chestiuni însemnate şi deci nu ştie care va fi drapelul, purtarea şi programul guvernului ce ar veni în locul celui de azi: „De aceea, Domnilor, vă rog să ni spuneţi pentru ce dăm jos ministerul; nu lăsaţi să se bănuiască că l'am dat jos tocmai în faţa celor două chestiuni. Dăm pe minister jos fără ca să ştim pentru ce? Ţara, Domnilor, are să ni ceară socoteală şi ce o să-i răspundem?“

Kogălniceanu răspunse: „La celè zise de onorabilul D. Brătianu nu am să replic nimica, însă în ceea ce priveşte chestiunea proprietăţii, voiu zice numai că Dumnealui, prin amendamentul Dumisale au binevoit a se unì cu proiectul nostru şi astfel amendamentul Dumisale nu este alt nimic, afară de chestiunea despăgubirii, decât însuş proiectul nostru. Dumnealui nu a luat nici un parmac de pământ din acela cerut prin proiectul nostru, cere oborîrea clăcii, pentru care cere ca proprietarii să se despăgubească, zice că nu putem primi noi să se ieà un pământ şerbit de ţaran şi să se deà proprietarului. Apoi, Domnilor, eu toatea vi le spuneam în comitetul Dumneavoastră ...“

Moţiunea de blam, pusă la vot fu primită.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL VI

LEGEA RURALĂ DELA 14 AUGUST 1864

1. Prorogarea Camerei. Articolele lui Ion Brătianu asupra chestiei ţărăneşti.

In urma primirii de către Cameră a moţiunii de blam, ministerul îşi dădù demisiunea. Domnul însă n'o primì şi, serbătorile Paştelor apropiindu-se, prorogă Camera până la 2 Maiu.

Mesajul de prorogare din 15 Aprilie ziceà că Domnul nu putuse să primească demisia ministerului fiind că votul fusese dat fără ca Adunarea să intre macar în discuţiunea importantei chestiuni a îmbănătăţirii soartei muncitorilor de pământ, garantată lor de art. 46 din Convenţiunea dela Paris şi aşteptată de ţara întreagă cu o vie nerăbdare. Adaugă că a însărcinat ministerul să prezinte Camerei proiectul de lege electorală, dar că serbătorile Paştilor apropiindu-se, proroagă Camera până la 2 Maiu, dorind ca deputaţii, să se întoarcă la locuinţile lor spre a se încredinţà de sentimentul naţiunii şi de faptul că ordinea nu fusese ameninţată nici tulburată undevà.

Ion Bratianu văzând ca chestia rurală erà pusă cu tot dinadinsul şi cu hotărîrea de a o deslegà de către Domn şi guvern, înţelese că partidul său nu puteà să-şi mai tacă părerile asupra unei reforme interesând obştia ţării. Graba cu care se hotărîse a intervenì în chestiune nu-i lasase vreme să alcătuiască o expunere de motive la contra-proiectul de lege rurală depus de el în Adunare, el înlocuì această lipsă prin un şir de articole în *Românul* dela 11, 12, 13, 15, 17 şi 18 Aprilie 1864, în care tratà chestiunea în chipul cel mai extensiv.

Brătianu lămureşte tăcerea de până atunci a *Românului* şi a partidului înaintat asupra chestiei rurale prin aceea că „am

www.dacoromanica.ro

crezut că a agită acea chestiune ar fi fost să se alimenteze incendiul aprins de luptele politice. Aveam însă speranţa că aceste lupte potolindu-se, o să putem într'o zi, în linişte şi în pace, a cercetà, discutà şi căutà o soluţiune acestei chestiuni care, deşi este eminamente economică, atinge însă, nu mai puţin ordinea socială şi politică întreagă". In urmă însă, văzând că „acei cărora Providenţa li pastrase frumoasa, sublima misiune de a împacà, de a înfrăţi societatea română .... n'au ştiut, n'au voit, n'au putut să-şi împlinească datoria, nu ni mai rămâne decât a ne întoarce către public şi a-i spune lui ce credem că este adevărat, că este drept, că este posibil" ...[1])

Face o expunere istorică a chestiunii şi, cu toate că nu aveà nici o idee despre *dreptul românesc* şi cu toată neîndestularea materialului de acte de care dispuneà, mintea lui puternică pricepù că, asupra hotarului locuit de el, săteanul are un drept de proprietate supusă oblăduirii stăpânului care oblăduieşte în puterea unui act domnesc.

Această parte fundamentală a *obiceiului pământului*, din care decurge acest obiceiu cu desvoltările şi cu *deformările* lui, lipseşte în expunerea atât de bună altmintrelea, făcută în în divanul ad-hoc al Moldovei, în preambulul *amendamentului la propunerea deputaţilor săteni,* propus de arhiereii Melhisedec Ştefănescu şi Scriban, de Vasile Mălinescu şi de alţii. Rămăşiţa expunerii, destul de scurtă, conţine mai multe greşeli puţin explicabile ca, spre exemplu, afirmaţiunea absolut în contrazicere şi cu actele şi cu faptele, că Regulamentul Organic ar fi „supus clacaşului o mai mare parte de pământ decât ce considerau legile bătrâne şi uzul ca supuse clăcii".

Ridiculizează apoi atât teoriile emise de Arsache (?) asupra *alodialităţii* proprietăţii în legiuirea dela 1851, cât şi proiectul de lege rurală al Comisiei Centrale, care departe de a îmbunătăţi soarta ţaranilor, precum impuneà Convenţia, o mai înrăutăţià.

Face să reiasă contrazicerea în care cad duşmanii oricărei reforme când, după ce tăgăduiesc săteanului orice drept asupra ocinilor lui, pe de o parte, prin contraproiectul comitetului de-

[1]) *Din scrierile şi cuvântările lui Ion Brătianu,* p. 315 şi urm.

www.dacoromanica.ro

legaţilor, îi smulg din mâni cea mai mare parte a acelor *ocini,* iar pe de alta „râpesc dela proprietari o bucată de pământ şi o dau ţaranilor cu preţ arbitrar". Termină această parte a expunerii sale prin cuvintele: „Dacă pământul posedat de clacaşi este proprietate absolută, alodială a stăpânului moşiei şi numai pentru o *raţiune de stat,* pentru *siguranţa publică,* pentru un *bine naţional,* îl luaţi astăzi dela proprietar şi-l daţi ţaranilor, nu vedeţi ce *antecedente lasaţi viitorului,* nu vedeţi că deschideţi porţile tuturor spoliaţiunilor şi tuturor răsboaielor sociale. Acum d-voastră cari pretindeţi că aveţi monopolul prudenţei, al bunului simţ, al inteligenţei omului de stat, al simţimântului conservator, cum nu aţi înţeles, cum nu v'aţi priceput că şi chiar dacă dreptul clacaşului asupra pământului ar fi putut fi tăgăduit, şi merg până a zice că chiar dacă acest drept n'ar fi existat şi că cedarea către ţaran al acelui pământ a devenit o nevoie politică şi socială, cum n'aţi văzut zic, că în lipsă de drept trebuiă să născociţi unul, să scuturaţi praful de pe toate documentele istoriei noastre şi, acolo unde veţi găsi o umbră numai de drept, să vă agăţaţi de dânsul, să-l afirmaţi în modul cel mai absolut şi punându-l astfel în fruntea legii voastre, să-i daţi consacrarea ce trebue să aibă o legiuire, adică să dovediţi că legiuiţi un *drept, aplicaţi un principiu conciliator cu drepturile proprietăţii.* Astfel fac, d-lor Arsaki şi Brăiloiu, acei cari ni spuneţi că vă servesc de model, adică Englezii, iar nu ca d-voastră, cari puneţi piciorul pe istoria României şi, sfărâmând toate tradiţiunile şi toate drepturile, legiuiţi, sub cuvânt de raţiune de stat, vânzarea silnică a proprietăţilor alodiale".

Apoi întreabă de ce Arsachi şi ai lui cari erau convinşi, încă dela 1848, de *alodialitatea* proprietăţilor, n'au scos prin legea dela 1851 pe săteni din pământurile ce le ocupau, deşi aveau la dispoziţie baionetele muscăleşti ci, din potrivă, au adăogit la pământul ce ţăranii aveau, iar astăzi voiesc să facă fapta ce nu s'au gândit s'o facă atunci.

Când însă începe a vorbi de proiectul guvernului, Brătianu părăseşte logica strânsă şi obiectivitatea de cari se servise până aici. Face guvernului procese de intenţiuni, îl învinovăţeşte că n'a ştiut să insufle încredere ţării şi face vederate aluziuni la instigaţiile ce le-ar fi făcut administraţia, nu numai de când este

www.dacoromanica.ro

Kogălniceanu la putere, dar încă din vremea guvernului lui N. Creţulescu. „Toate faptele însă ale administraţiunii de atunci şi până astăzi, toate misterele ei au fost echivoce, prefăcute, înşelătoare, în cât ele au deşteptat în inimile unora speranţe amăgitoare şi exagerate şi în inima altora grijă şi teamă, astfel în cât patimile şi urile s'au deşteptat, s'au aţâţat, s'au înviersunat mult mai tare decât ori când".

Singurele articole din lege pe cari le critică sunt articolul 2 şi articolul 8. Obiecţiunile la articolul 2 sunt vederat neîntemeiete, textul este clar, precis şi nu dă loc nici cum la interpretarea ce i-o dă Brătianu. In cât priveşte art. 8, el se ridică împotriva faptului că Kogălniceanu prin acel articol împroprietăreşte, împotriva unei despăgubiri, pe casele şi grădinele lor neîntrecând 10 prăjini şi pe acei săteni cari nu sunt clacaşi şi nu au pământuri de hrană. Măsura luată de Kogălniceanu în privinţa *zecerilor* (împroprietăriţi pe zece prăjini), cum se numiau acei bieţi săteni, nu se poate numi decât omenoasă şi echitabilă şi autorul ei nu merită să fie calificat de socialist mergând mai departe decât Proudhon.

In nişte scrisori adresate lui Kogălniceanu după 10 Maiu, Brătianu se mai ridică, cu puţin temeiu de altmintrelea, împotriva dispoziţiilor art. 12, relativ la dreptul de a luà lemne din păduri (în Ţara Românească şi la moşiile dela munte din Moldova) şi împotriva dispoziţiilor art. 13 relative la clacaşii de pe moşiile răzăşeşti, apoi critică cu mult mai mult temeiu acele relative la despăgubirea ce au a o plăti ţaranii împroprietăriţi.

2. Disolvarea Adunării. Lovitura de Stat.

In ziua de 2 Maiu, Adunarea fu deschisă prin un scurt mesaj înaintându-i proiectul de lege electorală spre a-l discutà. Indată după cetirea lui, se propuse o moţiune prin care Adunarea arată că, neavând încredere în Minister, nu poate lucrà cu Miniştrii şi deci va lucrà în secţiuni până la rezolvarea conflictului, pregătind răspunsul la mesajul tronului. Kogălniceanu declară că Miniştrii nu pot primì ca Camera să se rostească

www.dacoromanica.ro

decât asupra legii electorale şi a creditelor până la 15 August, când va veni o nouă Cameră, căci aceasta are să fie disolvată.

Camera răspunse la această declaraţie prin primirea urgenţei asupra moţiunii ce se propusese, dar când erà să se pună la vot, Kogălniceanu ceti mesajul de disolvare.

In aceeaş zi Domnul dădeà o proclamaţie prin care aratà poporului temeiurile pentru cari fusese silit să disolve Adunarea. Intre acele temeiuri erà şi chipul în care Adunarea primise proiectul de lege rurală:

„Am voit ca clacaşii, prin plata muncii lor, să ajungă a stăpâni particica lor de pământ în plină proprietate".

„Cum a răspuns Adunarea la înfăţoşarea proiectului de lege rurală? O ştiţi toţi. Ea a dat un vot de blam Guvernului meu, şi pentru ce? Pentru că proiectul înfăţoşat erà o legè de dreptate, erà realizarea speranţelor legitime a trei milioane de ţarani . . ."

Chemà apoi naţiunea să se pronunţe asupra legii electorale ce fusese prezentată Adunării precum şi asupra unui proieçt de *Statut desvoltător al Convenţiunii.*

Plebiscitul avù loc în zilele de 10—14 Maiu. Din 683.928 de voturi exprimate, numai 1.307 subscriseră **Nu.**

Ultimul paragraf al celui de pe urmă articol al Statutului hotărà că:

„Decretele ce până la covocarea nouei Adunări se vor da de Domn, după propunerea Consiliului de Miniştri şi Consiliul de Stat ascultat, vor aveà putere de legi".

3. **Legea rurală înaintea consiliului de Stat.**

Un decret din 2 Iulie 1864 trimetea proiectul de lege rurală spre cercetare Consiliului de Stat, înfiinţat în cursul ultimei sesiuni a Adunării. Găsim în dosarele Consiliului de Stat raportul făcut de Al. Creţescu asupra proiectului înfăţoşat de Comisia aleasă din sânul Consiliului, precum şi textul modificărilor introduse de Consiliu la acel proiect [1]).

[1]) D. C. Sturdza-Şcheeanu, *Op. cit.,* II, p. 836 şi urm.

www.dacoromanica.ro

Raportul lui Creţescu, dacă nu se ocupă de loc cu istoricul mai vechiu al dreptului de folosinţă al săteanului, stabileşte în schimb cu mare claritate starea acestui drept dela legiuirea lui Carageà încoace pentru Ţara Românească, dela acele din 1766, 1805 şi 1828 încoace pentru Moldova.

Creţescu face să reiàsă că, după legiuirea lui Caragea: 1) *clacaşul din Ţara Românească aveà un drept indefinit în durata sa asupra unei întinderi de pământ în moşia unde se află aşăzat;* 2) *stăpânul nu poate să ia curătura clacaşului cę o are dela părinţi (art. 8);* 3) *clacaşul transmite moştenitorilor săi dreptul de a stăpâni casa, grădina şi curăturile lui, nu numai după moarte, ci chiar dacă fuge de pe moşie şi stăpânul le poate luà în stăpânirea lui numai când clacaşul moare fără moştenitori.*

Pornind dela aceste temeiuri, sprijinite încă pe alte argumente juridice, Creţescu conchide asimilând pe clacaş unui *emfiteot* (bezmănar sau embaticar), distrugând astfel cu desăvârşire teoria emisă de Barbu Ştirbei, pe care şi-o însuşise Arsachi, Barbu Catargiu şi partizanii munteni ai privilegiaţilor şi care se încercà să înfăţoşeze pe clacaş ca pe un simplu chiriaş.

„Ocupându-se apoi de starea de drept a săteanului din Moldova, arată că: legiuitorul din Moldova, aşăzând articolul 1531 al Codicei civile, privitor la drepturile şi îndatoririle dintre proprietarii moşiilor şi locuitori, între articolele ce tratează „despre driturile proprietarului folosinţii lucrului şi ale proprietarului fiinţii lucrului, adică despre drepturile reale cari sunt fracţiuni de proprietate", consideră deci, în unire cu legiuitorul din Ţara Românească, „dreptul clacaşului asupra pământului unde se află aşăzat, de aceeaş natură cu celelalte fracţiuni de proprietate, adică ca drept real".

Acest fapt este coroborat de urbariile dela 1766, 1805 şi 1828 cari stabilesc:

1. „Că proprietarul nu poate să ieà înapoi dela locuitori locurile ce aceştia au apucat să stăpânească;

2. *„Că dreptul de proprietate absolută al stăpânului de moşie s'a fost limitat în fine la o a treia parte a moşiei, mai nainte de care acela erà limitat la o a patra*

www.dacoromanica.ro

parte, şi în vechime la nici o parte. Dar considerând aşà dreptul său de singur proprietar pe o parte din moşie, stăpânul recunoşteà de sine că pe partea cealaltă nu erà singur el proprietar;

3. „Că pentru locurile de casă şi grădină, săteanul n'a fost obligat către proprietar la nici o prestaţiune;

4. „Că singura prestaţiune pentru locurile de hrană erà mai nainte dijma din zece una; iar claca s'a introdus mult mai târziu ca un privilegiu acordat de Domn numai la unii din boieri şi mai apoi la toţi boierii: ceea ce se probează, afară de actele de mai sus citate, prin numele de boieresc sub care e cunoscută dincolo de Milcov, prin calificaţiunea de privilegiu ce i-o dà Domnul Carageà în Codica civilă (art. 3 Cap. 6, part. 3) şi în fine prin neîngăduinţa moşnenilor de a cere clacă dela sătenii aşăzaţi pe moşiile lor [1]).

„In scurt, dincolo precum şi dincoace de Milcov, clacaşul are asupra pământului, în întinderea hotărâtă prin lege, exerciţiul dreptului de proprietate. Stăpânul are asupra acelueaş pământ numele de proprietar. *Cel dintăiu aşà dar are lucrul fără nume, cel de al doilea are numele fără lucru*".

Creţescu urmează arătând că o astfel de împărţire a dreptului proprietăţii este „o urmă a barbariei timpurilor trecute" şi că a fost desfiinţat în întreaga Europă, până şi în Rusia, ca contrar progresului şi prin urmare „contrariu naturii omeneşti" (?) Arată stimulentul ce proprietatea desăvârşită a unei bucăţi de pământ va alcătui pentru clacaş. Termină această parte a expunerii sale prin cuvintele: „Chestiunea proprietăţii rurale în România, pentru dânsa, se va deslegà substituind diviziunii astăzi existente a dreptului de proprietate, o altă diviziune a obiectului proprietăţii, pentru ca fiecare să ştie că este bun stăpân pe ce are; . . . . ."

Trece apoi la modul de despăgubire care este calculat pe

[1]) In acest punct Creţescu este cu desăvârşire greşit; claca este tot atât de veche ca şi dreptul de folosinţă al săteanului, ea alcătuià unul din privilegiile judeţului, cneaz sau jude, dar la origine erà numai de trei zile. Ea însă nu a alcătuit nici odată o răsplată a dreptului de folosinţă al pământului, ci o prestaţiune pentru renumerarea serviciului de ocârmuitor al aşăzării ce-l îndeplineà cneazul sau judele.

www.dacoromanica.ro

baza preţurilor legale şi pe care îl găseşte drept şi îndestulător, mai făcând următoarea observaţiune foarte justă:

„5. In preţul cuvenit proprietarului pentru răscumpărarea sarcinilor clacaşului, nu trebue să se scape din vedere de a se adăogă şi întinderea pământului care, cuprins în cele două treimi ale moşiei, ar prisosì peste locurile cuvenite sătenilor.

„După legea cea veche, el nu erà proprietar absolut asupra acestui pământ, mai curând sau mai târziu el trebuià să-l împartă mereu la însurăţei. După legea aceasta, el devine singur proprietar pe acel prisos de loc. Proprietarii cari au să profite de acest însemnat beneficiu nu formează numărul cel mai mic între proprietarii ţării".

Mai observă că „preţul răscumpărării unui pogon" este „în raţiune inversă cu mijloacele pecuniare" ale sătenilor celor trei trepte, căci pe când se ridică la 176 lei 17 parale pentru clacaşul cu 2 boi, se scoboară la 138 lei 10 parale pentru acel cu 4 boi. Insă Creţescu uită că sateanul nu despăgubià pe stăpân pentru pământ, ci numai pentru boieresc în Moldova, pentru clacă şi şi dijmă în Ţara Românească.

4. Legea rurală din 14 August 1864.

Legea rurală fu promulgată la 14 August 1864[1]) şi erà însoţită de o lungă proclamaţie a Domnului către săteni, arătându-li uriaşa schimbare făcută în soarta lor şi îndemnându-i la înfrăţire cu proprietarii şi la munca spornică.

Textul ei erà acel adoptat de Consiliul de Stat, afară de o mică modificare în articolul privitor la aplicarea acelei reforme. Legea erà alcătuită pe aceleaşi principii ca proiectul depus de Kogălniceanu in Adunare, nedeosebindu-se de acel proiect, afară de un singur capitol, decât prin amănunţimi fără însemnătate.

Capitolul din legea promulgată care prezintă deosebiri cu proiectul din Martie, este acel privitor la determinarea preţului răscumpărării clăcii şi a celorlalte sarcini.

[1]) D. C. Sturdza-Şcheeanu, *Op. cit.*, II, p. 890.

www.dacoromanica.ro

Această răscumpărare se făcea în condiţiuni cu totul deosibite. După normele statornicite în proiect, valoarea muncii anuale se înmulţia prin 15 şi ţaranii aveau a plăti, drept despăgubire totală:

a) săteanul cu 4 boi şi 1 vacă, 75 galbeni.
b) „ „ 2 „ „ 1 „ 60 „
c) „ palmaş 45 „
d) „ din ţinuturile dela munte din Moldova 39 galbeni sau 1470 lei cursul Moldovei.

Ceea ce necesită nişte anuităţi:

de 4 galbeni pentru categoria de sub *a);*
de 3 galbeni pentru categoria de sub *b);*
de 2½ galbeni pentru categoria de sub *c);*
de 2 galbeni pentru categoria de sub *d).*

Aceste anuităţi, numite *contribuţie fonciară*, aveau a fi plătite până la amortizarea întregii sumi datorite şi scădeau din 5 în 5 ani în proporţiune cu lichidarea treptată a obligaţiunilor rurale a căror dobândă era de 5 la sută.

După modul de răscumpărare adoptat în noua lege, suma totală a despăgubirii. socotită prin înmulţirea cu 10 a valorii muncii anuale era:

a) pentru săteanul cu 4 boi şi 1 vacă de 1521 lei 10 parale.
b) „ „ „ 2 „ „ 1 „ „ 1148 „ 20 „
c) „ „ „ palmele şi 1 vacă de 816 lei.
d) pentru săteanul cu 4 boi şi 1 vacă din satele dela munte din Moldova 1076 lei.
e) pentru săteanul cu 2 boi şi 1 vacă din satele dela munte din Moldova 834 lei 1½ parale.
f) pentru săteanul cu palmele şi 1 vacă din satele dela munte din Moldova 592 lei 2 parale.

Iar sarcinile anuale erau de 133 lei pentru categoria *a)*
„ „ „ „ „ 100 „ 40 par. „ „ *b)*
„ „ „ „ „ 71 „ 20 „ „ „ *c)*
„ „ „ „ „ 94 „ 10 „ „ „ *d)*
„ „ „ „ „ 73 „ 2 „ „ „ *e)*
„ „ „ „ „ 51 „ 36 „ „ „ *f)*

de răspuns odată cu dările fiscale în curs de 15 ani. Dobânda obligaţiunilor rurale era de 5 la sută. Micşorarea ratei anuale

www.dacoromanica.ro

pentru toate categoriile de săteni eră datorită faptului că statul luă asupră-şi o treime din fiecare, adică:

66 lei 34½ parale pentru categoria *a)*
50 „ 11½ „ „ „ *b)*
35 „ 28 „ „ „ *c)*
47 „ 4½ „ „ „ *d)*
36 „ 22 „ „ „ *e)*
25 „ 37½ „ „ „ *f)*

având a se afectă pentru această uşurare sumele ce statul le primiă dela sătenii împroprietăriţi pe moşiile sale [1]).

5. Aplicarea legii rurale.

Legea rurală urmă să fie aplicată dela 23 Aprilie 1865, adică nouă luni după promulgarea ei. In acest răstimp atât de scurt, trebuiau alcătuite tabelele de numărul clacaşilor, pe categorii, pentru fiecare moşie din ţară cu întinderile de pământ ce li se cuveniau, apoi acele întinderi aveau a fi măsurate; trebuiau aplanate toate neînţelegerile dintre proprietari şi săteni în privinţa drumurilor, a haţaşurilor ducând la ape, a adăpătorilor şi, în multe cazuri, deşi legea prevedeă că sătenii rămân stăpâni pe pământurile pe cari se hrănise până atunci, noul raport ce se năşteă acuma între îmbele părţi făceă câte odată pe săteni, altă dată pe proprietari, să stăruiască pentru trecerea vreunui lan, a unei bucăţi de fânat sau de imaş dintr'o mâna într'alta. Lucrările erau mai cu samă grele la moşiile strâmte, unde trebuiă măsurată moşia întreagă spre a determină partea sătenilor.

Şi pentru a îndeplini această urieşă lucrare, se dispuneă pentru partea tehnică de un număr minim de topografi, în mare parte Poloni fugiţi din ţara lor, în urma răscoalei de abiè potolite, sau Nemţi veniţi la noi de mai scurtă sau de maj multă vreme, cu toţii în deobşte puţin experţi in meseria de cari se apucau pentru a se hrăni şi, prin creşterea şi trecutul

[1]) Nu se înţelege pentru ce nu se specifică în lege cauzele pentru cari rata anuală datorită de sătenii împroprietăriţi este micşorată.

www.dacoromanica.ro

lor, departe de a fi deasupra oricărei bănueli. Pentru celalte operaţiuni, netehnice, se dispunea de o administraţie incultă, incapabilă, coruptă până la măduva oaselor, rău plătită şi deprinsă a privì leafa ca venit accesoriu acel de căpetenie fiind ruşfetul. Apoi se mai dispunea de un element nou, consiliile judeţene şi delegaţiunile lor, comitetele permanente. Aceste reprezentaţiuni judeţene erau aproape excluziv alcătuite din proprietari: neamuri, prieteni, protejaţi sau protectori ai altor proprietari din ţinut. Cu toate poroncile venite de sus era firesc, într'o ţară unde corupţia şi *hatârul* domniau de veacuri, că într'o neînţelegere dintre săteni şi proprietar, acest din urmă să capete dreptate chiar când nu era din partea lui, fie că cumpara ajutorul delegatului fiscului pentru a nu înscrie vre un număr de săteni în tabela litera A, deşi aceştia făcuse boieresc, fie că cumpara sau câştigà pe topograf pentru ca acesta să atribuiască moşiei lui o întindere care s'o facă să între sau să nu între în rândul moşiilor strâmte, fie că dobândià, în caz de neînţelegere, poate în comisia ad-hoc, prin hatâr, corupţiune, întimidare sau simplă seducţiune, ajutorul superarbitrului tras la sorţi dintre membrii comitetului permanent, pentru a obţine să păstreze în stăpânirea lui vre un loc care, sau era deosebit de roditor, sau închideà pentru vitele sătenilor drumul la apă sau la imaş. Câte ponoare netrebnice nu s'au atribuit sătenilor prin asemene mijloace! Dar manopera de predilecţie şi mai totdeauna urmată de succes a proprietarilor nescrupuloşi a fost închiderea drumului la apă şi pastrarea, în marginea satului, a vre unei întinderi de imaş pe care sătenii nu puteau să nu scape vitele. In multe locuri jafurile la cari sunt supuşi astăzi sătenii de către nişte arendaşi neomenoşi, sunt cu putinţă numai din cauza chipului în care s'a aplicat legea rurală dela 1864.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL VII

PACATELE LEGII RURALE

1. Legea rurală n'a fost decât o consfinţire a ştirbirilor dela 1805 şi 1831; ea a desăvârşit opera începută de acele ştirbiri întru a împiedecà alcătuirea unei clase ţărăneşti sănătoasă şi puternică.

Pacatul cel mare al legii rurale erà de a fi mai mult o consfinţire a măsurilor dărăpănătoare pentru ţară dela 1805 şi dela 1831 decât o reformă. Intinderile de pământ atribuite de dânsa deosebitelor categorii de săteni erau mult prea mici pentru a permite alcătuirea unei clase ţărăneşti sănătoase şi de sine stătătoare. Cu toate aparenţele ei reformătoare, ea în realitate nu erà decât un nou pas făcut pe calea brazdată la 1805 şi desăvârşit statornicită la 1831.

Nu poate încăpeà nici umbră de îndoială că, la origini, sătenii se folosiau de întreaga întindere a hotarului, stăpânul având numai folosul unei, două sau trei jirebii. Faptul că acolo unde dăm de vechea împărţire a satului, găsim tot hotarul împărţit în jirebii de o potrivă, fără rezervă a stăpânului, alcătueşte în această privinţă o sdrobitoare dovadă pe lângă toate celelalte.

Intăia măsură stipulând pentru stăpân dreptul de a oprì o parte din hotar ca rezervă a sa, rezervă peste care nu se mai întindeà dreptul de folosinţă al săteanului, este aşăzământul dela 1805 al lui Moruz, care, la sfârşitul art. XIX zice: iar unde nu va fi îndestul fânaţ pe moşie ca să se deà şi sătenilor numărul aratat al fălcilor şi să rămâe şi pentru însăşi trebuinţa stăpânului, să se facă tot fânaţul în patru părţi, din care o a patra parte să ieà stăpânul pentru trebuinţa sa şi trei părţi să

www.dacoromanica.ro

le ieà sătenii, împărţindu-le între dânşii după analoghie, iar cât fân mai mult vor aveà trebuinţă, locuitorii să-l cumpere din altă parte [1])".

Această rezervă privitoare numai la fânaţ şi mărginită într'a patra parte dintr'insul, se întinde prin aşăzământul lui Ioniţă Sturdza, din 10 Martie 1828, la o treime din tot locul de hrană al moşiei:

„Aceste pentru moşiile ce vor fi mai largi, iar pentru moşiile ce nu vor fi încăpătoare de a se dà locuitorilor locuri de hrană după analagon arătat mai sus, ca să nu rămâie veşnicul stăpân lipsit de trebuinciosul fân şi arătură, se vor împărţi în trei părţi atât locul de arat cât şi fânaţul, intrând în măsură şi curăturile ce vor fi făcut din codri, şi două părţi loc de hrană şi de fânaţ se vor dà locuitorilor, iar a treia parte să rămâie neaparat veşnicului stăpân [2])".

Această rezervă constituită stăpânului, întâiu de a o patra parte din fânaţ şi pe urmă de o a treia parte din tot locul de hrană, alcătuià fără îndoială o nouă cotropire a clasei stăpânitoare asupra drepturilor obştiei. Dar erà un lucru cu totul primit de ţărănime care nu-şi mai amintià că dreptul ei fusese altă dată mai mare.

Deputaţii săteni, în propunerea înfăţoşată divanului ad-hoc, nu cereau să fie împroprietăriţi decât pe acele două treimi; la dobândirea acestor două treimi, în schimbul unei despăgubiri, se mărginiau revendicările lor.

Dacă chestiunea ar fi fost temeinic cercetată, dacă clasa stăpânitoare n'ar fi fost orbită de un egoism strâmt, pe această temelie ar fi trebuit să se aşeze la noi reforma, *modernizarea* legăturilor dintre săteni şi stăpâni.

Mărginirea ţaranilor în întinderile de pământ regulamentare a avut drept urmare că o clasă ţărănească propriu zisă nu s'a putut desvoltà la noi.

Calificativul de ţaran *(Bauer, paysan)* se întinde de obiceiu asupra obştiei populaţiunii care trăieşte la ţară şi lucrează pământul, cuprinzând astfel patru categorii:

[1]) D. C. Sturdza-Scheeanu, *Op. cit.*, I, p. 56.
[2]) *Ibid., ibid.*, p. 69.

www.dacoromanica.ro

a) Ţaranii fără pământ, cari lucrează în schimbul unei simbrii zilnice sau mensuale, salariaţi sau muncitori agricoli;

b) Ţaranii cari posedând pământ, dar într'o întindere care nu ajunge pentru îndestularea trebuinţilor lor, sunt siliţi să-şi închirieze munca disponibilă altora pentru desăvârşirea îndestulării lor;

c) Ţăranii cari dispun de o întindere de pământ destul de mare pentru a-şi îndestulà toate trebuinţile;

d) Ţaranii cari dispun de o întindere de pământ care nu numai ajunge pentru îndestularea tuturor trebuinţilor lor, dar li mai permite să pună şi de o parte.

Este vederat că elementul cel mai puternic al ţărănimii este alcătuit din această de pe urmă categorie de ţarani. Toţi economiştii sunt de acord pentru a proclamà însemnătatea ei ca element economic de primul ordin în orice ţară, fiind totdeauna alcătuită din oameni harnici, cumpataţi şi strângători şi neapărata trebuinţă pentru orice ţară care râvneşte la o viaţă economică sănătoasă de a cuprinde în sânul ei cât mai mulţi ţarani din această categorie. Ei nu sunt de mai puţin preţ în punctul de privire al naţionalităţii căci, conservatori prin temperament, ţin cu cerbicie la obiceiurile şi datinile naţionale. Apoi iubitori de ordine, sănătoşi, bine hrăniţi, având un trup deprins cu munca şi cu intemperiile, încrezători în puterea lor, ei dau ostaşi de mâna întâia, cari având în ţară averea lor, sunt cu atât mai dispuşi să-şi puie viaţa pentru păstrarea instituţiunilor ce li închezeşluiesc acea avere şi pentru ferirea de ştirbire a pământului pe care s'au deprins a-l iubì cu patimă muncindu-l. Din asemeni ţarani-ostaşi erà alcătuită oastea care murì la Răsboieni.

In ţările cu o alcătuire economică sănătoasă, cum este spre exemplu Imperiul german, se dă numele de ţarani *(Bauern),* mai în special acelor mici proprietari cărora, pentru munca pământului ce-l stăpânesc nu li ajung braţele lor şi acele ale familiei, dar mai trag în ajutor şi braţe salariate cu anul sau cu ziua, sau chiar amândouă. Exploatările de această categorie cuprind peste jumatate din întinderea cultivabilă a Germaniei, peste 40 la sută din acea a Austriei (Cisleithania).

Ţaranul moldovan, chiar după aşăzământul lui Moruz, mai

www.dacoromanica.ro

puteà să intre în această categorie de ţarani *(Bauern)*. El puteà să se folosească de întinderi de fânaţ şi imaş mergând până la 16 fălci pentru totalul amânduror acestor categorii de pământ, plus de o întindere nemărginită de pământ de arătură. Aceste întinderi, întrebuintate chiar după modul de exploatare primitiv de atunci, îl puneau în stare nu numai să trăiască, dar chiar să pună binişor de o parte. Şi dacă ţaranul nu putù să pună de o parte, vina nu fù a lui ci a împrejurărilor politice, a jafului Turcilor pe ţară, a jafului Visteriei pe ţaran.

Aceleaşi încheieri se aplică şi pentru Ţara Românească unde ţaranul până la Regulamentul Organic nu suferise absolut nici o ştirbire la dreptul său de folosinţă.

Regulamentul reducând însă maximul de întindere atribuit săteanului la 5 fălci 30 prăjini fălceşti (7 hectare 25 are) în Moldova şi la 8 pogoane 12 prăjini pogoneşti (4 hectare 25 are) în Ţara Românească, făceà din ţaranul în stare să se întreţie el şi familia lui din produsul acelui pământ şi să mai pună şi de o parte, numai o rară excepţiune, dat fiind mai cu samă că, în Moldova, boierescul îi absorbà mai bine de o treime a sezonului de lucru.

In Ţara Românească, unde din cauza nepătrunderii Jidovilor, sistemul de exploatare în regienu se introdusese de proprietarii nedeprinşi cu viaţa dela ţară, sătenii puteau să-şi sporească starea, precum o şi sporirà, prin învoielile făcute pentru prisoase. Dar condiţiunile acestor învoieli, schimbate din an în an, atârnau dela buna voinţă a proprietarilor şi a arendaşilor, starea de lucruri astfel creată pentru ţaranii munteni erà deci precară. Legiuirea lui Barbu Ştirbei hotărând ca învoielile să fie făcute pe termen de cinci ani, plugăria ţaranilor munteni luà un frumos avânt în timpul Domniei lui şi este sigur că şi astăzi mai sunt, prin satele Ţării Româneşti, multe oale de bani îngropate încă din vremea lui Ştirbei. Dar în curând aveà să înceteze şi acest avânt, stavilit fiind de pretenţiile crescând ale proprietarilor şi posesorilor. Ş'apoi şi aceşti ţarani munteni pe cale de îmbogăţire erau, nu proprietari de pământ, ci chiriaşi; ei nu înfăţoşau deci chezăşiile de stabilitate, caracterul de perpetuitate ce-l are o clasă de ţarani-proprietari. O probă vie că aşà este, ni oferă starea de astăzi a ţărănimii din partea dreaptă

www.dacoromanica.ro

a Milcovului, în luptă crâncenă cu învoieli din ce în ce mai storcătoare pentru ea.

Cotropirile succesive ale clasei stăpânitoare în curs de un veac robise o mare parte din munca sateanului, acele dela 1805 şi dela 1831 redusese la mai nimica dreptul său de folosinţă asupra hotarului; folosinţa pământului trecuse, din stăpânirea obştiei, în acea a unei mâni de oameni.

Reforma legăturilor dintre pământ, sătean şi stăpân, impusă de Convenţiunea dela Paris şi care aveà să pună capăt rălelor pricinuite de cotropirile clasei stăpânitoare, ar fi trebuit să aibă în vedere, în primul loc, întemeierea unei stări de lucruri sănătoase pentru viitor. Prilejul de a aşăzà noul Stat românesc pe sănătoasa şi puternica temelie a unei ţărănimi bogate şi vânjoase, neatârnată de placul celor puţini cari pusese mâna pe monopolul puterii erà faţă. El trebuià apucat de păr închezeşluind astfel pe veacuri liniştea ţării în lăuntru, înzecind puterea ei faţă de străinătate; un asemene prilej nu se prezintă obişnuit de două ori în cursul fiinţii unui neam.

Şi sarcina reformatorilor erà atât de uşurată prin limpezimea, prin evidenţa dreptului ţăranimii. Am văzut mai sus cum Ion Brătianu sfătuise pe privilegiaţii potrivnici ai reformei ca, în loc să tăgăduiască drepturile obştiei la folosinţa pământului, cu atât de patimaşă îndârjire, ar trebuì ca ei, în propriul lor interes, să se căznească spre a născoci obştiei un asemene drept. Şi reformatorii aveau la îndămână un drept atât de netăgăduit!

Stăpânul moşii erà îndatorît să deà sătenilor locuind-o până la două treimi din întinderea cultivabilă a moşiei. Acest drept erà înscris în aşăzământul Moldovei; el nu se află în textul acelui din Ţara Românească, dar de fapt erà aplicat şi acolo. Fiecare însurăţel, la căsătoria lui, primià întinderea de pământ statornicită de lege pentru numărul trăgătorilor cu cari aveà să facă boierescul. Nu cunosc caz în care unui însurăţel să i se fi tăgăduit partea legiuită de pământ.

Deputaţii săteni din Moldova ceruse Divanului ad-hoc împroprietărirea ţărănimii pe două treimi din pământul cultivabil al fiecărei moşii. Toţi aceì cari susţineau reforma şi chiar unii din acei cari i se împotriviau (ca Manolache Costache) recu-

www.dacoromanica.ro

noşteau că dreptul de folosinţă al săteanului se întindeà asupra două treimi din hotarul locuit de ei.

Mai mult însă, legea rurală admite împroprietărirea sătenilor pe două treimi ale moşiei, *dar numai în cazul când moşia este strâmtă.*

Nimeni nu erà mai convins de acest drept al ţaranului decât Kogălniceanu, nu avem nici un temeiu pentru a admite că Domnul să fi fost de altă părere în această privinţă. Dacă o ezitare erà admisibilă cât timp se speră că legea va putea fi votată de Cameră, nu mai puteà fi vorbă de un asemene scrupul după 2 Maiu, când Domnul se înfiinţase singur stăpânitor şi când naţiunea întreagă dorià o reformă cât de largă. Vre-o opunere din afară erà cu totul exclusă, căci Cuza erà sigur de sprijinul atât al puternicului Impărat al Francezilor şi nici o putere europeană nu aveà să-i bată capul pentru că s'a atribuit ţaranului român o întindere mai mică sau mai mare.

Această lipsă de îndrăzneală într'un cutezător ca Kogălniceanu este inexplicabilă.

Poate să-l fi înrăurit chestiunea despăgubirii, teama că ţaranul cu greu ar puteà plăti o întindere de pământ mai mare decât acea ce i se atribuià. De altmintrelea numărul acelor cari erau încredinţaţi că proprietarii nu vor vedeà un ban din despăgubire, fiind că ţaranii nu vor puteà plăti, erà departe de a fi mic.

Sînt încredinţat că, dacă s'ar fi atribuit ţaranilor pământ până la concurenţă de două treimi din fiecare moşie, ei ar fi achitat despăgubirea, chiar dacă această despăgubire ar fi fost după o normă mai mare decât acea adoptată în legea dela 14 August, cu mai multă uşurinţă decât au achitat pe acea ce au plătit-o. Pentru a achită pe aceasta, cei mulţi din ei, au dispus numai de *întinderea de pământ strict necesară hrănii lor, şi de munca braţelor lor,* pentru a achită cele două treimi însă, *ei ar fi dispus de întinderi de pământ pe cari ar fi putut cultivà pâne în scop de speculă.* Ei ar fi plătit şi tot odată s'ar fi îmbogăţit. Şi sigur este că ţara n'ar fi pierdut. Multe milioane risipite în cheltuieli netrebnice şi ticăloase prin străinătate de către proprietarii şi arendaşii în pungile cărora au intrat, ar fi intrat în pungile ţara-

www.dacoromanica.ro

nilor unde mare parte din ele ar fi ramas. Apoi pe lângă că amortizarea s'ar fi putut face repartizându-se pe un mai mare număr de ani, împroprietărirea se puteà face şi treptat, în mai multe răstimpuri, statornicindu-se dela început întinderea totală de expropriat, împărţind această întindere în două sau trei părţi şi dând partea a doua în stăpânirea sătenilor după achitarea despăgubirii pentru cea dintâiu şi cea de a treia după achitarea despăgubirii pentru cea de a doua.

Ţărănimea, la 1864, primià bucuros rezerva de o treime pe sama proprietarului, ea uitase cu desăvârşire că altă dată ea avusese un drept şi mai mare: în mintea ei, dreptul ei la folosinţa hotarului erà îndeplinit prin atribuirea celor două treimi. Asupra treimii rezervate proprietarulni nici prin gând nu i-ar fi trecut să mai aibă vre-o pretenţie.

Astfel cum a fost făcută legea rurală, ea a făcut din obştia ţaranimii române o mulţime alcătuită din fiinţe ibride, nici ţarani neatârnaţi, nici muncitori agricoli, un ce între aceste două stări.

Cu tot talentul, cu tot geniul său, Kogălniceanu a dat cu acest prilej dovadă de o mare uşurinţă şi de o mare superficialitate. De altmintrelea este sigur că atât el cât şi Domnul erau călăuziţi în această chestie de un sfetnic primejdios: de o pătimaşă goană după popularitate.

2. Dreptul ţaranilor de a obţine pământ la căsătoria lor nu a fost răscumpărat. Dreptul de folosinţă la pădure.

Aceeaş chestiune a împroprietăririi pe mai puţin de două treimi se mai prezintă şi sub altă faţă.

Dreptul însurăţeilor să obţină pământ pentru numărul de vite cu care făceau boierescul, dacă nu este formal şi categoric recunoscut de Regulamente, n'a fost niciodată tăgăduit de fapt: nu cunosc caz în care să nu se fi dat pământ însurăţelului în stare să facă clacă. Nime, nici macar cei mai înverşunaţi apărători ai proprietăţii n'au negat acest drept, el este dimpotrivă constatat de repeţite ori de către mai mulţi dintr'ânşii precum şi de către Comisarii puterilor europene la 1858. In lungile des-

www.dacoromanica.ro

bateri din Adunări, afirmarea de nenumărate ori acestui drept, n'a ridicat nici macar un singur glas care să fi negat fiinţa lui. El, la 1864, erà în uz statornic şi neîntrerupt.

Legea rurală dela 14 August a răscumpărat boierescul (claca) şi l-a răscumpărat pe valoarea mijlocie cu care se plătiau pe atunci muncile contractate de cu iarnă, proprietarii n'au pierdut nimic. Risipitorii au risipit valoarea bonurilor rurale pe cari le-au vândut pe jumătate de preţ, dar oamenii cuminţi şi cumpătaţi aă făcut cu ele o afacere excelentă, plătind datorii, cumpărând moşii sau capitalizând dobânda lor; după curgere de trei patru ani moşiile atinsese din nou preţurile cu cari se arendau înainte de legea rurală şi bonurile rămâneau câştig curat.

Dar dacă sătenii au despăgubit pe proprietari pentru boierescul (claca) care se oborà, întreb cine a despăgubit pe săteni pentru dreptul fiilor lor de a obţine, la căsătorie, pământul atribuit de lege numărului de trăgători cu care se îndatoriau a munci boierescul (claca)?

Acest drept a ramas desfiinţat fără ca sătenii să primească vre-o despăgubire. Dreptul la folosinţa pământului în schimbul clăcii a generaţiilor viitoare s'a desfiinţat fără despăgubire. Oare acest drept singur al ţaranilor nu valorà mai mult decât întreaga clacă răscumpărată? Şi ei au pierdut şi dreptul la pământ al însurăţeilor până la concurenţa celor două treimi şi au plătit despăgubire pentru clacă. Intreb, nu se cheamă asta două plăţi?

Sau, mai bine, nu se poate zice că Cuza şi Kogălniceanu au vândut dreptul generaţiilor viitoare de săteni pentru un adevărat blid de lintii?

Cu acest prilej voiu vorbì şi de dreptul sătenilor din satele dela munte din Moldova de a luà, din pădurile moşiei pe care sunt aşăzaţi, lemne de foc din căzături şi lemne din picioare pentru clădire de casă, heiuri şi unelte gospodăreşti şi pentru acei din Ţara Românească de a luà de pe moşiile unde sunt păduri, din uscături şi să taie din crânguri lemnele trebuincioase de foc. Articolul IX al legii rurale hotărăşte că „acest drept se păstrează sătenilor neatins şi pe viitor. După cincisprezece ani, proprietarii vor fi în drept a cere libertatea pădurilor de

www.dacoromanica.ro

sub această servitute, prin buna învoială sau prin hotărîre judecătorească".

Cu toată înscrierea acestui drept în lege, el a fost oborît de fapt pentru săteni, atât pe toate moşiile dela munte din Moldova cât şi pe toate moşiile cu păduri din Ţara Românească.

Intreb iarăş: Cum au fost despăgubiţi ţaranii pentru acest drept?

Hotărît lucru, cu prilejul legii rurale afacerea cea bună au făcut-o proprietarii nu sătenii.

Promulgării legii rurale se datoreşte fără îndoială liniştea în ţară; dacă ea nu interveniă, aş aveà negreşit de povestit astăzi amănuntele răscoalei dela 1864—1865. Nu stiu dacă pentru ţară erà mai rău dacă răscoala aveà loc atunci. Poate că în urma ei chestiunea se rezolvà, prin mâni mai dîbace, mai bine decât s'a s'a rezolvat prin lovitura de Stat dela 2 Maiu şi că astăzi nu ne-am găsi din nou faţă în faţă cu aceeaş problemă, mai greà şi neasemănat mai ameninţătoare şi mai primejdioasă decât atunci.

3. Cum s'a rezolvat chestia ţaraneascâ în Prusia, în provinciile Imperiului austriac locuite de Români şi în Basarabia.

După sdrobirea puterilor Prusiei în bătălia dela Iena, oamenii de Stat ai acestei ţări pricepură că scăpărea de egemonia franceză, mănţinerea neatârnării Statului şi încheieşluirea viitorului lui erau cu putinţă numai prin conlucrarea efectivă a tuturor puterilor naţiunii. Lupta împotriva armatelor lui Napoleon puteà să fie dusă cu nădejde de izbândă numai prin înarmarea poporului întreg. Dar cea mai mare parte din acel popor purtà încă jugul greu al şerbirii feodale, ţărănimea îşi ţineà pământurile numai în schimbul unor datorii grele şi vexatorii. Fruntaşii cari purtau trebile Statului erau însă preà înţelepţi pentru a da arme şi a chemà la luptă, turme încătuşate în lanţurile şerbirii. Cu ce inimă s'ar fi luptat ei oare pentru pastrarea unor instituţiuni cari nu-i recunoşteau ca oameni deplini? Nu erà primejdie ca, odată înarmaţi, să-şi întoarcă armele împotriva acelora cari îi şerbiau? Şerbirea fù deci desfiinţată. Şi

www.dacoromanica.ro

pentru ca ţaranul să se lupte cu mai multă inimă pentru mântuirea ţării, se slobozì bucata lui de pământ de orice îndatorire către stăpân. Spre acest sfârşit, ţaranii cari ţineau, în schimbul unor îndatoriri grele, cu mult cea mai parte a pământului de hrană, cedară stăpânilor o parte din ţinerea lor, unii *(Zeitpächter)* câte jumătate, cei mai mulţi *(Erbpächter)* câte două treimi dintr'însele. Insufleţirea cu care poporul prusian s'a luptat şi a învins în *lupta pentru libertate* a Germaniei, dovedesc îndestul buna chibzuinţă a măsurilor luate.

In părţile Ungariei locuite de Români, sătenii, potrivit obiceiului românesc, se folosiau din vechime de cu mult cea mai mare parte a pământului de hrană. Stăpânii, Unguri sau cnejii maghiarizaţi nu făceau până în vremile din urmă decât plugărie puţină. *Dreptul de folosinţă al săteanului român din acele provincii supuse jugului străin, n'a suferit nici o ştirbire din evul mediu şi până astâzi.* In anul 1848, dieta transilvană votă „desfiinţarea clăcii, a dijmei şi a oricăror daturi şi plăţi făcute în numărar, ce au apăsat până acum asupra clacaşilor şi a moşiilor lor". Proprietarii erau să fie despăgubiţi pentru pierderea acestor venituri de către Sfat. Pentru constatarea drepturilor reciproce, s'a luat de bază *starea de fapt* şi *raporturile aflate în vigoare la 1 Ianuarie 1848.*

Pământurile pe cari clacaşii fură declaraţi proprietari variau dela parcele până la întinderi alcătuind o gospodărie ţărănească de primul rang. In deobşte întinderile lor permiteau sătenilor să trăiască din ele şi să pună şi deoparte, fiind neasămănat mai mari decât chiar acele atribuite de Regulament fruntaşilor din ţările noastre.

Sătenii şi mai cu samă Românii incetară de atunci darea dijmei şi facerea clăcii. După reprimarea revoluţii ungureşti, guvernele absolutiste austriace se puseră cu tot înadinsul la lucru pentru aducerea la îndeplinire a legii votate de dieta transilvană. Greutatea cea mare fù deosebirea pământurilor *urbariale* (ale clacaşilor) de acele *alodiale* (stăpâneşti), stăpânii încercând să reducă, pe cât li erà cu putinţă întinderea celor dintâi, cari fusese statornicită la 1819—20 în chip foarte incomplect.

Toate amănuntele privitoare la această mare chestiune

www.dacoromanica.ro

fură regulate în chip desăvârşit prin patenta împărătească de la 1854, publicată la 2 Martie a acelui an pentru Ungaria şi Banat, la 21 Iunie următor pentru Transilvania [1]).

Clacaşii nu numai că deveniau stăpâni desăvârşiţi pe pământurile de hrană ce le ocupau din veci, dar şi pe întinderi destul de însemnate de păduri şi de păşuni, fie că le stăpânise din veci, fie că li se delimitară acuma din domeniile stăpânilor spre răscumpărarea dreptului lor de folosinţă asupra complexului întreg. Apoi, pe lângă foştii clacaşi, mai dobândiră şi comunele întinderi mari de păduri şi păşuni comunale cari joacă un rol de căpetenie în economia rurală.

Rezultatul reformei dela 1848—1854 pentru Românii din Ungaria se traduce prin faptul că proprietatea ţaranească, până la 50 hectare, cuprinde 75 la sută din întinderea totală a comitatelor locuite de Români [2]).

In Bucovina legăturile dintre stăpân, sătean şi pământ, în momentul anexării către Austria, erau supuse dispoziţiunilor ultimului aşăzământ regulând această chestiune în Moldova, acelui decretat de Grigorie Calimah din 28 Maiu 1768. Acest aşăzământ departe de a pune vre-o piedecă la exercitarea dreptului de folosinţă al săteanului împotriva slujbei şi a dării de a zecea, îl recunoşteà în chip formal în art. XVI. Stăpânii nu făceau plugărie aproape de loc, sătenii se folosiau de toate pământurile de arătură şi de cea mai mare parte a fânaţelor şi a păşunelor.

Ocârmuirea austriacă căreia îi plăceà ordinea, se grăbi să declare pământuri *rusticale,* adică pământuri de cari se folosiau sătenii în schimbul slujbei de 12 zile şi a clăcii, şi pământuri *alodiale* toate acelelalte de cari nu se folosiau sătenii. Inrâurirea evreo-polonă împinse pe stăpâni să facă plugărie pentru

[1]) Pentru tratarea părţii din acest paragraf relativă la Ungaria, m'am servit de excelenta carte a D-lui Dr. George Maior, *Politica Agrară la Români.* Regret că mi-a căzut sub mână numai după ce *Pământul, Sătenii şi Stăpânii în Moldova,* ieşise de sub tipar, căci mi-ar fi fost de mare folos spre a tratà mai pre larg chestiunea Dreptului Românesc. Mă voiu folosì însă negreşit de lucrarea D-lui Maior la a II-a ediţie.

[2]) *C. S. Cronica Internă, (Piemont-românesc)* în *Viaţa Românească,* Anul II, No. I, p. 135; cnf. G. Maior, *Op. cit.,* p. 227 şi urm.

www.dacoromanica.ro

sama lor şi se vede că se iviră neînţelegeri în privinţa folosinţii pământurilor *rusticale*, căci vedem guvernul dispunând, la 1819, facerea cadastrului tuturor pământurilor de asemene natură, cadastru care fù terminat în anul 1823.

Reforma raporturilor dintre pământ, sătean şi stăpân în Bucovina fù săvârşită pe baza patentelor împărăteşti dela 7 Septemvrie 1848 şi 4 Martie 1849, aplicabile amândouă la toate provinciile Imperiului (afară de acele atârnând de Coroana Ungariei).

Aceste patente desfiinţau orice *raporturi de supunere* (Unterthénigkeit), slujba, dijma, toate monopolurile stăpâneşti şi toate îndatoririle de orice natură a sătenilor către foştii lor stăpâni.

Sătenii deveniau stăpâni desăvârşiţi, proprietari ai pământurilor *rusticale,* de care se folosise până atunci; orice deosebire între pământul *alodial* şi acel rustical este desfiinţată. Drepturile de folosinţă a pădurilor şi a păşunilor de către săteni urmau să fie desfiinţate în schimbul unei despăgubiri. Despăbirea stăpânilor pentru drepturile desfiinţate aveà să se plătească de către Stat.

De oarece, *în urma anexării ţării către Austria,* dreptul de folosinţă al sătenilor bucovineni scapase de ştirbirile dela 1805 şi dela 1831, ei la 1848 au fost declaraţi proprietari pe întregimea locurilor de hrană de cari se folosiau din moşi şi strămoşi. Urmarea acestui fapt este că sătenii bucovineni stăpânesc astăzi:

68,21 la sută din locul de arătură;
80,73 „ „ fânaţ;
86,40 „ „ vii şi grădini;
38,30 „ „ păşuni;
36,26 „ „ păşuni de munte;
22,66 „ „ păduri.

La cari se cuvine să mai adăogim păşunile şi pădurile comunale cuprinzând:

38,07 la sută din întinderea totală a păşunilor;
6,31 „ „ „ „ „ „ de munte;
5,77 „ „ „ „ „ pădurilor [1]).

[1]) Anton Zachar, *Mittheilungen des statistischen Landesamtes des Herzogtums Bukowina*, p. XXVII şi urm.

www.dacoromanica.ro

Besarabia fusese atinsă de limitarea lui Moruz, decretată cu şapte ani înainte de anexarea ei către Rusia, rămase dar ferită de acea regulamentară. In anul 1846, *contractul normal,* decretat de Impăratul Neculai, stabiliă 5 categorii de ţarani, fără boi, cu 2, 4, 6 şi 8 boi.

Intăia categorie, palmaşii, primiau 3 fălci de pământ sau 4,39 h.

A doua categorie, ţaranii cu 2 boi, primiau $4^1/_2$ fălci de pământ sau 6,43 h.

A treia categorie, ţaranii cu 4 boi, primiau $6^1/_7$ fălci de pământ sau 8,78 h.

A patra categorie, ţaranii cu 6 boi, primiau $8^3/_4$ fălci de pământ sau 12,51 h.

A cincea categorie, ţaranii cu 8 boi, primiau $10^1/_2$ fălci de pământ sau 15 h.

Vedem că ocârmuirea groaznicului autocrat al Rusiei măsură Românilor căzuţi sub oblăduirea lui, pământul de hrană, în chip mult mai larg decât îl măsurase boierii Moldovei autonome ţaranilor ramaşi sub oblăduirea lor.

Liberarea de şerbire a ţaranului rus şi împroprietărirea lui pe pământul ce-l muncià de atâtea veacuri fu decretată de Imparatul Alexandru II la 1861, dar ţaranii din Besarabia primiră pământuri numai în anul 1869. Intinderile variară după calitate şi localitate, dar pretutindeni fură mai mari decât cele mai mari întinderi atribuite ţaranului din România liberă; loturile nu fură nicăiure mai mici de 8 desiatine (8,72 hectare) şi atinseră până la $13^1/_2$ desiatine (14,72 hectare), *afară de imaşurile comunale* cari acoperă întinderi destul de însemnate.

Constatăm deci că din toate ţările locuite de Români, România liberă, adică ţara unde ar fi trebuit ca Românul să se simtă mai la îndămână, să trăiască mai dulce, erà aceea în care obştia neamului, puterea lui, erà tratată mai cu neomenie, erà mai desbracată de drepturile ei strămoşeşti asupra pământului ce-l stropià de veacuri cu sângele şi cu sudoarea ei.

4. Despre alte pacate ale legii rurale.

Neînsemnătatea întinderii de pământ atribuită săteanului alcătuieşte cusurul de căpetenie al legii rurale, dar el este de-

www.dacoromanica.ro

parte de a fi singurul. Atât proiectul de lege al Comisii centrale cât şi întâiul proiect al lui Kogălniceanu, prezentat Adunării întrunite în Bucureşti în şedinţa dela 1 Iunie 1862, cuprindeà o dispoziţiune din cele mai fericite: acea a constituirii imaşului (islazului) comunal care nu se împărţià între locuitori, ci erà un bun obştesc. Nici al doilea proiect al lui Kogălniceanu, prezentat Camerii la 16 Martie 1864, nici legea rurală promulgată la 14 August nu mai conţineau această dispoziţie salutară. Imaşurile (islazurile) atribuite sătenilor prin legea rurală au fost împarţite şi arate, au dispărut cu desăvârşire, ţaranii pentru a-şi puteà hrăni vitele de plug sunt siliţi să se învoiască cu proprietarii şi arendaşii, primind condiţiuni oneroase. nu au unde să ţină vaci şi vedem sate cu 420 famiiii cari să aibă 2 vaci fătătoare, iar altele în cari copii de 10—12 ani nu cunosc gustul laptelui de vacă [1]).

Un alt cusur, rodnic în urmări rele al legii rurale, este lipsa oricării dispoziţiuni mărginind împărţirea prea mare a pământurilor atribuite foştilor clacaşi. Lipsei unei asemene dispoziţiuni datorim faptul sutelor de mii de copărtaşi pentru cari părticelele de pământ, ai căror proprietari sunt, alcătuesc o greutate mai mult decât un bine şi lăsându-li iluziunea că sunt proprietari, îi reţine în satul natal şi îi împiedecă de a căutà aiurea o muncă remuneratoare pentru braţele lor.

In rezumat, legea rurală consfinţià în chip desăvârşit stăpânirea a mult peste jumătate din locul de hrană al ţării în mâna unei infime minorităţi de oameni. Obştia, nouă zecimi ale poporului, erà redusă la stăpânirea celeilalte părţi cu mult mai mici, împărţită în parcele, ajungând în deobşte pentru moment a îndestulà trebuinţile traiului acelora cari le ocupau, permitând însă creşterea stării lor materiale numai în cazuri cu totul excepţionale. In curând însă acele parcele împărţindu-se, nu aveau să mai ajungă pentru întreţinerea posesorilor lor cari, spre a se hrăni, aveau să fie din nou reduşi la discreţia acelei minorităţi deţinând cea mai mare parte din locul de hrană.

Folosul dobândit de obştie şi de ţară în urma unei lupte înverşunate purtată timp de şapte ani, aveà să fie de scurtă durată şi neînsemnat.

[1]) G. Maior, *Op cit.*, p. 243.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL VIII

DECĂDEREA BOIERIMII ŞI SCHIMBAREA ÎN STAREA MORALĂ ŞI MATERIALĂ A ŢĂRĂNIMII

1. Rolul boierimii în mişcarea pentru unire.

Boierimea cea mare şi-a îndeplinit, mai cu samă în Moldova, rolul de călăuză firească a neamului în chipul cel mai strălucit cu prilejul luptei începută îndată după subsemnarea Tratatului dela Paris şi dusă până la îndoita alegere a lui Cuza. Lupta a fost mai cu deosebire aprinsă şi grea în Moldova, boierii au purtat-o cu vrednicie şi cu însufleţire. Aproape toată boierimea cea mare se scrise sub steagul Unirii şi-i rămase credincioasă. Mişcarea porniă de altmintrelea chiar dela Domnie; Grigorie Ghika fù iniţiatorul şi ocrotitorul ei. La început ea erà o plantă fragedă, care fără sprijin şi fără adăpost ar fi fost în primejdie să piară. Domnul Moldovei o crescù la sânul .lui, o îngriji cu iubire şi o întări, punând-o în stare să fie aşăzată în pământ liber.

Acţiunea unionistă a boierilor moldoveni porniă numai dela cea mai curată iubire de neam şi dela dorul de a ajunge la slava şi la mărirea lui. Personal nu câştigau nimica prin unire, ci dinpotrivă pierdeau. In gândul lor, ideea Unirii erà nedespărţită de acea a Domnului străin, şi Domnul străin însemnà pierderea pe vecie a dreptului la Domnie pentru clasa lor. Apoi ştiau bine că Unirea nu puteà să nu strămute scaunul domnesc din Iaşi, unde mulţi din ei aveau toate interesele lor şi unde erau acasă. Işi dedeau foarte bine samă că, în concurenţă cu ei la favorurile Domniei, la slujbe şi la afaceri, aveau să vie Muntenii mai număroşi decât ei, că numărul slujbelor ce până atunci erau accesibile numai pentru ei, nu aveà să se

www.dacoromanica.ro

îndoiască şi că influenţa politică aveau s'o împărţască de acum înainte cu Muntenii.

Dar pe lângă nepăsarea desăvârşită ce o aratară pentru pierderea acestor foloase, pierdere asupra căreia potrivnicii aveau grijă să li atragă necontenit atenţiunea, ei nu stătură la gânduri să facă, pentru ajungerea la scopul scump lor, jertfe băneşti însemnate, şi cari adesea nu erau în raport cu puterile lor.

Boierii mari protivnici Unirii în Moldova se pot numărà pe degete: rândurile separatiştilor erau alcătuite din un număr nu mare de boieri de mâna a doua şi mai ales de turma mereu crescândă a boieriţilor, adevăratul proletariat politic al vremii.

Spre cinstea boierimii moldoveneşti, trebue recunoscut că instrumentele de căpetenie întrebuinţate de către Caimacanii Teodor Balş şi de Vagoridi pentru a înăbuşi, prin fapte brutale sau prin mijloace corupte, mişcarea pentru Unire erau, pe lângă puţini boieri mari de mult disconsideraţi pentru imoralitatea, abuzurile sau incapacitatea lor, boierănaşi ca Neculai Istrati şi mai ales boieriţi ca Pruncu.

Lupta pentru Unire alcătueşte fără îndoială pentru boierimea Moldovei o epocă de glorie, şi de glorie cu atât mai frumoasă cu cât eră mai plină de abnegaţiune.

Ţara Românească n'a cunoscut greutăţile unei lupte atât de aprige, n'a gustat din mândria pricinuită printr'o izbândă atât de greu câştigată. Caimacamul ei eră blăjinul Alexandru Ghika, fostul Domn dela 1834—1842, care însuş eră prielnic Unirii. Dar este cert că cea mai mare parte a boierimii muntene eră câştigată pentru marea idee; pasul hotărâtor îl făcù dealtmintrelea Adunarea din Bucureşti când aduse pe Domnul Moldovei pe scaunul Ţării Româneşti.

2. Boierimea faţă de chestia ţaranească.

Cu prilejul luptelor pentru Unire, boierii unionişti, faţă cu stavilele puse scopului lor de către Caimacamii sprijiniţi de Poartă şi de Austria, se puseră în contact cu ţărănimea şi o chemară în ajutor pentru a da partidului Unirii, faţă de comisarii puterilor, însemnătatea numărului care îi lipsià. Nu încape

www.dacoromanica.ro

îndoială că agenţii subalterni ai boierilor unionişti, cari fură mai în special în contact cu ţaranii, vorbiră acestora de lucruri şi li făcură făgăduinţi la cari boierii nici se gândise. Dar faptul că boierii au cerut ajutorul ţaranilor nu se poate tăgădui.

Când Divanul ad-hoc se întruni, boierii, credincioşi pricinii ce o îmbrăţoşase, se puseră pe lucru pentru a încheezşlui izbânda ei desăvârşită, propunând sfatului Puterilor transformarea Principatelor regulamentare într'un singur Stat constituţional cu Domn străin ereditar. In avântul lor, ei mai votară şi desfiinţarea privilegiilor de care se folosiau singuri de atâtea veacuri, dar nu se gândiră să desfiinţeze pe cel mai nedrept, pe cel mai împilător din toate: privilegiul aproape exclusiv a folosinţii pământului şi a braţelor ţărănimii.

Minţile lor agere de altmintrelea, adesea împodobite cu cunoştinţi multe, nici nu pricepeau că ţaranul are temeiuri de nemulţămire, că legiuirile regulând poziţiunea lui în Stat alcătueşte un privilegiu monstruos în folosul stăpânilor de moşii, inimile lor în deobşte bune şi miloase, foarte adesea calde şi generoase, nu simţiau că el, dacă rabdă în tăcere, suferă, că starea la care este osândit nu este stare de om. Aceşti oameni iubitori de ţară, doritori de înalţarea neamului lor, buni şi adesea darnici peste măsură, erau convinşi că legiuirea barbară care asuprià întreaga obştie şi împiedecà avântul ei economic, rezervând numai celor câteva sute de stăpâni putinţa de a se ghiftui din folosul pământului, erà nu numai dreaptă şi echitabilă dar chiar părintească. Părintesc erà în mintea lor boierescul, părintesc erà biciul vechilului şi acel al feciorului boieresc.

Propunerea deputaţilor săteni li face efectul unei ghiulele plesnind în mijlocul lor: din ziua în care acea propunere este depusă pe biuroul Divanului ad-hoc, ei nu mai vorbesc decât de primejdiile *socialismului* şi ale *comunismului*. Ei răspund cererilor întemeiate pe sfânta dreptatate a sătenilor prin monstruoasa propunere de a se desfiinţà în acelaş timp şi boierescul şi îndatorirea proprietarilor de a da pământ sătenilor locuind pe moşiile lor, reducând astfel obştia întreagă la starea de proletari.

Agitaţia foarte reală care cuprinde pe săteni alarmează şi măreşte aversiunea lor cătră inovaţiuni. Intâiul minister format

www.dacoromanica.ro

de Kogălniceanu, circulările şi toată acţiunea lui pe faţă pentru deşteptarea ţărănimii, exasperează încă bănuelile şi îndărătnicia lor. Din aceste bănueli, din această inimă rea iesă acel monument de inichitate şi de inconştienţă care se numeşte proiectul de lege rurală al Comisiei Centrale.

Uşurinţa, cinismul, şi viaţa de desfrâu a Domnului, abuzurile şi corupţiunea miniştrilor, jaful obştesc al Visteriei, fac ca orice măsură reformătoare, cât de bună, pornită dela el, să fie ridiculizată, primită cu bănuială şi neaplicată. Este sigur că dacă Cuza şi miniştrii lui ar fi fost oameni cu alte caractere, impunând tuturor respect pentru persoana lor, cerbicia clasei stăpânitoare n'ar fi luat proporţiile ce le luă şi că ea n'ar fi îndrăznit să pună piciorul în pragul reformelor în chipul în care l-a pus.

Dacă aceasta ar fi fost un bine pentru ţară, este altă chestiune, căci în acest caz s'ar fi putut întâmplă să se cadă de acord asupra unei reforme şi mai nefolositoare obştiei decât acea dela 1864.

Sigur este că acea reformă este opera lui Cuza şi a lui Kogălniceanu.

Privilegiaţii, atât acei de neam mic cât şi acei de neam mare, atât acei neprieteni cât şi acei prieteni regimului, o priviau, dacă nu cu ură, cel puţin cu bănuială. O scrisoare a veselului, blândului şi liberalulului Alexandri ni dă în această privinţă o preţioasă dovadă [1]).

Şi aceiaşi boieri cari taxau de *comuniste şi socialiste* toate încercările de a deslegă, în chip cât se poate mai folositor lor, chestiunea ţaranească şi tăgăduiau cu îndârjire orice drept al sateanului asupra pământului locuit de el, erau apărătorii cei mai înfocaţi ai drepturilor constituţionale înfiinţate prin Convenţie şi denunţau în gura mare chiar şi ceea ce semănă cu o încalcare a acelor drepturi de către Domn. Trebue adăogit însă că, prin legea electorală anexată Convenţiei, acele drepturi erau înfiinţate în folosul lor exclusiv şi li încheziuiau monopolul puterii. Boierimea care s'a purtat atât de frumos şi de cinstes

[1]) Xenopol, *Op. cit.*, I, p. 46[illegible].

www.dacoromanica.ro

faţă de *revendicările naţionale* ale Românimii, a păcătuit greu când a fost vorba de *revendicările omeneşti* ale obştiei acelei Românimi.

3. Ruina boierimii este aproape desăvârşită.

Averea celor mai mulţi boieri mari erà, la 1864, cu desăvârşire dărăpănată; mulţi din ei pierduse parte din moşii, iar pe celelalte erau stăpâni numai cu numele, stăpânii adevăraţi fiind bancherii jidovi ipotecaţi pe ele; nu puţin rămăsese chiar fără moşii. Pe lângă risipa din case, traiul nepotrivit cu mijloacele, jocul de cărţi şi cheltuielile nemăsurate în străinătate, contribuise la accelerarea acestei ruine şi agricultura fără socoteală ce o făceau pe moşiile lor.

Noua generaţie de boieri care se întorsese din străinătate, unde făcuse studii mai mult sau mai puţini serioase, pe la 1860, erà alcătuită din oameni şi mai puţin practici şi mai cheltuitori decât acei dintâi cari frecuentase şcolile din străinătate. Mulţi din ei se apucară de agricultură cu hotărîrea de a o face ca în străinătate; ei nu se gândiră să adopte, măcar pe o parte din moşiile lor, asolementele şi metodele de îngrăşare ale pământului ce le văzuse aplicate în străinătate, ci se apucară să cumpere şi să aducă cu mari cheltuieli din Anglia, toate uneltele şi maşinile ce le vedeau anunţate pe pagina a 4-a a ziarelor şi a revistelor de agricultură. Multe din ele nu erau de nici o treabă nici în ţările lor de origine, afără de prea puţine ele nu se puteau întrebuinţà de loc la noi. La toţi luxul de personal erà cu totul disproporţionat faţă cu venitul posibil al moşiilor, iar marea neglijenţă, lipsa de spirit de ordine ce-i caracteriză făceà ca risipa să fie generală şi ca personalul lor, în parte străin, alcătuit mai cu samă din Nemţi şi din Leşi, să se îmbogăţească în dauna lor. In acest timp, capitalul de exploatare împrumutat la bancherul jidov cu dobânzi grele creşteà necontenit şi în curând depăşià capetele. Este bine înţeles ca această agricultură proastă nu excludeà adeseà şi alte obiceiuri, ca jocul de cărţi, patima cheltuielilor costisitoare în străinătate şi câte altele; atunci prevalul spre ruină erà străbătut cu îndoită şi întreită iuţeală.

www.dacoromanica.ro

Puţine firi mai înţelepte, văzându-se pe pragul prăpăstiei, avură energia să se desfacă, bine înţeles cu mare pagubă, de personalul şi de capitalul de pe moşie, s'o deà în arendă şi să se mărginească în venitul cât de mic care rămâneà slobod după achitarea dobânzilor sau a amortizării datoriilor.

Erau însă printre ei şi gospodari de frunte, oameni cumpătaţi şi harnici cari făceau o agricultură bună, dar potrivită cu starea ţării şi cari li lăsà foloase însemnate.

Insă aceşti gospodari se găsiau mai adesea în rândurile boierimii mici decât în acele ale celei mari. In deobşte averile boierilor de mâna a doua stăteau bine şi, departe de a scădeà, sporiau, proprietarii lor fiind şi mai cumpătaţi şi mai practici şi mai harnici decât boierii cei mari.

In Ţara Românească averile boierimii mari începuse să scadă; jocul de cărţi, traiul nemăsurat, poftele costisitoare începuse să le micşoreze, deşi erau cu mult mai mari decât acele din Moldova. Ele prezintau încă o înfăţăşare frumoasă; cu puţină rânduială şi bun simţ s'ar fi putut încă scapà o parte bună dintr'însele. Boierii munteni n'aveau patima agriculturii şi a inovaţiunilor agricole, aceste două pricini de pagubă nu-i atinseră.

4. Sporirea clasei noue.

Clasa nouă, născută sub regimul regulamentar, sporià în număr din zi în zi. Şcoli erau puţine, aproape numai la oraşe, numărul acelor întreţinutę la ţară, de cătră vre-o mănăstire sau de cătră vre un boier făcător de bine, erau cu totul neînsemnat. Pe de altă parte se înfiinţau, dela 1859 încoace, slujbe noue pe fiecare zi, puţini erau atunci oamenii cu ştiinţă de carte, adică putând scrie, cetì şi socotì cari să nu fi putut găsì cu înlesnire vre-o slujbă. Le capatau cu uşurinţă, ajungeau la situaţiuni cari deşì slab plătite, se puteau numì în acea epocă de ieftenătate mare şi de traiu încă cumpătat, bune. La ele ajungeau fii de meseriaşi, de mici negustori, de scriitoraşi de cancelerie, de slugi boiereşti şi chiar şi de ţarani din satele megieşindu-se cu târgurile sau din cele puţine cari aveau şcoli. Bine înţeles că băietul de ţaran cu ştiinţă de carte se grăbià să lepede

www.dacoromanica.ro

cămeşoiul, iţarii şi opincile, să s'îmbrace *în strae nemţeşti* şi, afară de prea puţine excepţiuni, să uite cu desăvârşire că s'a născut ţaran. În Moldova aceşti oameni noui se făceau funcţionari, căci comerţul şi meseriile fusese monopolizate de Jidovi în mânile lor. In Ţara Românească însă, ei sporiau şi numărul negustorilor români, pe ici şi coleà şi pe acel al meseriaşilor.

Cei mai deştepţi şi mai harnici, cei mai cu stăruinţă sau mai cu protecţie, cei mai dibaci sau mai cu noroc, ajungeau la situaţii mai cu vază, sau în administraţie sau în finanţe sau în tribunale. Cei buni de gură se făceau advocaţi (fără a cunoaşte dreptul) şi câştigau bani. Mulţi din ei izbutiau să facă căsătorit avantajoase, cu vre-o fată de negustor, de vechil îmbogăţit, de arendaş sau chiar de boierănaş.

Aceştia alcătuiau pătura inferioară a nouei clase.

Pătura superioară erà alcătuită din fiii acelor cari, porniţi deia nimic, făcuse în epoca regulamentară o stare mai mică sau mai mare prin arendă, afaceri, comerţ (aproape excluziv în Ţara Românească) şi slujbă sau la stăpân sau la Stat. Printre cele două din urmă categorii nu lipsiau acei pentru cari slujba făcută, fie la Stat fie la stăpân, ascundeà rău *chivernisealа* necurată şi chiar jaful. Aceste elemente prea adesea corupte, dar totdeauna deştepte şi energice îşi dădeau prea bine samă de preţul învăţăturii, care aproape totdeauna li lipsise. Ei voirà ca copiii lor să nu sufere de atare lipsă. Acei cari puturà trimiserà pe fiii lor în străinătate, acei cu mai puţine mijloace îi trimiserà să frecuenteze şcolile din ţară.

Atât printre acei trimişi în străinătate cât şi printre acei rămaşi în şcolile din ţară se găsiau tineri plini de talent şi de sârguinţă: mulţi din ei ajunserà la situaţii cu vază, fură oameni însemnaţi. Nevoia de oameni erà atât de mare încât chiar mulţi din acei cari făcurà numai studii incomplecte ajunserà departe.

Răpegiunea cu care această clasă crescù ca număr, ca avuţie şi ca putere este uimitoare.

Precum erà firesc, ea luà poziţiune împotriva boierimii care, dela început, o primì cu o bănuială şi o răceală foarte justificate către unele elemente ce se înălţase prin mijioace puţin curate, dar absolut nejustificate către elementele meritoase cari

www.dacoromanica.ro

se înălţase prin muncă cinstită sau prin talent şi cereau să ocupe locul cuvenit la soare acestui merit şi acestui talent. Erau împinşi spre ideile înaintate prin originea şi creşterea lor, chipul în care fură primiţi de boierime îi câştigă şi mai muit acelor idei Căpeteniile partidelor înaintate se grăbiră să-i îmbrăţoşeze.

Boierimea mică, cel puţin în majoritatea ei, nu arătă oamenilor noui aceeaş răceală ce i-o arătase boierimea cea mare; îi privì din capul locului ca semeni.

Din rândurile acestei clase noue care aveà să deà ţării aproape totimea funcţionarilor civili şi militari, a corpului profesoral şi a profesiunilor liberale, ieşi clasa care de acum înainte aveà să se găsească mai cu deosebire faţă în faţă cu ţărănimea, mulţi din nouii proprietari ai moşiilor ce le pierduse sau aveau să le piardă boierii şi aproape totimea arendaşilor români. Am văzut până acuma pacatele boierilor faţă de obştie, vom vedeà de acum înainte purtarea acelora cari înlocuiră pe boieri faţă de aceeaş obştie.

5. Schimbările aduse de lupta pentru Unire şi pentru legea rurală în starea sufletească ţaranului român.

Ţaranul din Ţara Românească auzise vorbind pentru întâia oară de drepturile lui la 1848; acel din Moldova le auzì pomenite numai la 1857, unul şi altul fusese până atunci deprinşi să audă vorbindu-se numai despre îndatoririle lor. Se găsiră, dela 1857 încoace, oameni destui cari, cu bună sau cu rea credinţă, să-i deştepte asupra acelor drepturi şi să-i îndemne a se luptà bărbăteşte pentru cucerirea lor. Măsurile luate de guverne, circulările lui Kogălniceanu, ecoul discuţiunilor din Adunare, contribuiră a face pe ţaran să priceapă că se pregătià o schimbare însemnată în soarta lui. Vedeau ridicându-se o mulţime de oameni noui, mai cu samă mici funcţionari, cari li repetau într'una că vremea boierilor a trecut, că Vodă şi cu guvernul ţin cu oamnenii şi vor să facă ca aceştia să dobândească dreptul lor, să capete câte o bucată de pământ şi să nu mai fie bătuţi de boieri. Ori ce alt popor în asemene împrejurări s'ar fi sculat şi, văzând că întârzie dreptatea lui Vodă, şi-ar fi

www.dacoromanica.ro

făcut-o singuri, îmbogăţind istoria Europei cu acea a unei noue *jacquerie*. Tunurile de lemn de cireş ar fi fost de puţin ajutor împotriva unei asemene obşteşti mişcări. Dar ţărănimea română, cu toate aţâţările, urmă să rabde în linişte.

La această rabdare contribuiau, pe lângă blândeţa şi oroarea ei de sânge, teama ca nu cumva, la urma urmei, lucrurile să nu se întoarcă iar altfel, iar spre folosul temuţilor boieri şi, mai cu samă, apatia şi lipsa de energie, roade firesti a unor veacuri de robie, de neputinţă şi de oarbă supunere.

Totuş nu cred că această răbdare să fi mers la infinit, sînt dimpotrivă încredinţat că dacă Cuza şi Kogălniceanu n'ar fi grăbit desăvârşirea ruperii legăturilor dintre săteni şi stăpâni, răscoalele ar fi isbucnit şi stăpânii în acest timp, cu toate ţipetele lor, erau departe de a-şi da samă de gravitatea stării în care se aflau. Vedeau nemulţămirea ţaranilor, dar o puneau exclusiv în sarcina instigatorilor, atât în acea a instigatorilor în slujbă, cât şi în acea a instigatorilor în afară din slujbă. Tăgăduiau ca în ţărănime să fi existat nemulţămiri afară de acele stârnite de aţâţări, tăgăduiau şi fiinţa ori cărei pricini de nemulţămire, susţineau că ţaranul este mulţămit cu soarta lui. Erau de bună credinţă când îşi închipuiau şi susţineau că pierind aţâţările va pieri şi nemulţămirea [1]).

Sigur este că ţaranii au fost mulţămiţi cu reforma dela 1864 şi că nu şi-au dat samă decât mult mai târziu cât de şchioapă eră. Strigară în multe locuri şi reclamară împotriva chipului în care acea reformă a fost aplicată; împotriva atribuirii lor a locurilor slabe, împotriva calificării de imaşuri date unor ponoare, împotriva tăierii drumului la adăpătoare şi a păstrării, pe sama proprietarilor, a unor bucăţi de loc în cari nu puteau să nu scape vitele; dar în deobşte erau mulţămiţi, căci

[1]) Dictonul „*tempora mutantur et nos mutamur in illis*“, nu este deci totdeauna adevărat. Timpurile s'au schimbat, nemulţămirea ţărănimii a devenit cât se poate de acută, dar adversarii reformelor au aceeaş mentalitate ca la 1857—1864, ei susţin şi azi că nemulţămirea ţărănimii este datorită aţâţărilor şi că dispărând aţâţările vor dispăreà şi nemulţămirile. Inconştienţi atunci, ei sunt inconştienţi şi astăzi, cu deosebirea că inconştienţa, astăzi, după mişcarea de astă primăvară (fără a mai vorbi de alte simptome şi prodrome anterioare), este sau o *crimă* sau o *nebunie*).

www.dacoromanica.ro

stăpâniau fiecare petecul lui de pământ, fără grijă că harapnicul feciorului boieresc îi va scoate din bătătură sau din ogor pentru a-i duce la munca silită pe lanul boieresc. Nenorociţii nu ştiau cât de curând aveau să se întâlnească iar cu acel harapnic ce avea să se facă mai neîndurător şi mai usturător decât ori când.

Lupta pentru Unire şi pentru reforma rurală rupse farmecul alcătuit prin veacuri de abuzuri şi de samovolnicii, care adusese pe ţaran la credinţa atât puterniciei stăpânului faţă de el. Văzù puterea boierească învinsă în folosul lui de către Domnie; văzù oameni la a căror ridicare dela nimica, adesea dela mai puţin decât el însuş privise, sculându-se cu sumeţie şi înfruntând pe boier. Incătuşat încă în lanţurile obiceiurilor şi a desprinderilor cari devenise o a doua fire pentru el, nu cutezà încă să puie şi el piciorul în prag, cu hotărîre, să privească pe stăpân în faţă, ochi în ochi şi la ridicarea biciului să răspundă prin ridicarea toporului, dar ştià acum că aceste lucruri se pot face: între trecut şi viitor se săpase în şapte ani un hogaş mare, care din zi în zi aveà să se lăţească şi să se schimbe în prapastie.

Aceşti şapte ani înseamnă un urieş progres intelectual făcut de mintea ţaranului; omul primitiv şi fără cultură ce-l găsise Regulamentul Organic, rămăsese tot fără cultură, tot primitiv, dar fusese atins de suflarea ideilor apusene, înrâurit de ele, mintea lui se făcuse mai puţin primitivă, erà acuma mai ageră, mai sceptică, mai pregătită pentru critică.

In punctul de privire moral însă acest period avù din nenorocire asupra ţaranului o înrâurire rea. Priveliştea miilor de oameni ce-i cunoscuse lipiţi pământului şi pe cari după curgere de câţiva ani îi vedeà cu stare ce-i părea frumoasă şi cu putere ce în ochii lui erà mare, şi cari ştieà că au ajuns acolo nu prin muncă harnică şi cinstită ci prin mlădiere, înşelăciune şi furt, nu puteà să fie pentru el decât o pildă rea. Apoi, în tot timpul Domniei lui Cuza, suflă peste ţară un vânt de corupere şi de jaf de care nu puteà să rămână ferită nici o clasă.

Ţaranul român nu fusese nici odată religios în înţelesul adevărat al cuvântului; religia lui erà alcătuită dintr'un şir de superstiţiuni, de obiceiuri şi de practici ai căror sens nu-l înţelegeà. Totuş, cu toată starea primitivă şi cu toată lipsa desă-

www.dacoromanica.ro

vârşită de cultură a preoţimii, aceste superstiţiuni, obiceiuri şi practici, unite cu cele câteva învăţături frumoase ale Scripturii, cari vrând nevrând pătrunsese până la el, alcătuiau pentru dânsul un frâu salutar: Erà reţinut dela o mulţime de fapte reprehensi bile prin *frica de pacat.* Această frică de pacat, unită cu firea lui blândă, făceà din ţaranul român de dinainte de 1857 un om de omenie, un *om bun*, un *om de treabă* în toată puterea cuvântului.

Modul în care se făcù secularizarea bunurilor mănăstireşti, atât a celor închinate cât şi a celor neînchinate, dădură o grea lovitură respectului lui pentru biserică şi contribuiră mult la slăbirea salutarului frâu religios.

Văzând că ocârmuirea îşi bate joc nepedepsită de arhierei şi de mănăstiri, că li ieà averile, despoaie o mulţime de biserici de cele sfinte, le lasă aproape pe toate să se risipească fără îngrijire şi izgoneşte din multe schituri pe călugării şi călugăriţile cari jurase să moară într'însele, ideea ce-şi făceà el despre puterea Bisericii şi a Credinţii, nedespărţite în gândul lui, nu puteau decât să slăbească.

Dacă adăogim la aceste, împrejurări faptul că guvernul, chiar după secularizare, nu se gândi macar o clipă la îmbunătăţirea soartei preoţilor, ceea ce făcù că recrutarea lor deveni din zi în zi mai anevoioasă, de oare ce toţi oamenii inteligenţi fugiau de o carieră care osândià pe membrii ei la mizerie, la o stare degradată şi la un traiu greu prin sate, pe când găsiau cu înlesnire alte îndeletniciri cari li închezeşluiau o soartă mai uşoară, mai folositoare, mai măgulitoare pentru amorul lor propriu şi mai plăcută.

Numărul bisericilor rămase treptat fără preoţi în cursul Domniei lui Cuza este foarte mare: de atunci s'au deprins ţaranii, mai ales în Moldova, a nu mai merge la biserică in fiecare Duminecă sau zi de sărbătoare.

Starea materială a ţărănimii rămase aceeaş ca sub regimul regulamentar, ea nici nu scăzù nici nu sporì, sistemul rămânând acelaş. Dacă cerealele atinseră nişte preţuri mai mari decât altădată, stăpânii în Moldova nu măriră întru nimică preţurile cu cari plătiau muncile. La 1864 cele oficiale mijlocii (pentru muncă contractată de mai nainte) erau următoarele, după

www.dacoromanica.ro

cum face cunoscut Ministerul de Interne Consiliului de Stat în Iulie 1864[1]):

Arătura 20 parale (16 bani) prăjina
Praşilă 50 „ (40 „) „
Secerea 18 „ (15 „) „
Coasa 16 „ (14 „) „
Ziua cu 4 boi 3 lei (96 bani)
„ „ 2 „ 2 lei 20 par. (80 bani)
„ „ braţele 1 leu 20 par. (50 bani).

In realitate însă aceste preţuri, pentru munca contractată de mai nainte, ajungeau până la 25 parale (20 bani) prăjina de arătură, 60 parale (50 bani) prăjina de praşilă, 25 parale (20 bani] prăjina de secere, 20 parale (16 bani) prăjina de coasă, 5 lei (1 l. 60 b.) ziua cu carul cu 4 boi, 4 lei (1 l. 28 b.) ziua cu carul cu 2 boi, 2 lei (64 bani) ziua cu palmele.

Proprietarii şi arendaşii îşi întindeau acuma culturile din zi în zi, sistemul de a angajà munca ţaranului de cu iarnă, cu preţ cât de jos, erà aplicat în toată ţară pe o scară din ce în ce mai mare.

In Ţara Românească urcarea preţului pânii erà precumpănit prin urcarea dijmei şi a *ruşfetului*. Arendaşii devenise acuma toţi agricultori şi începuse a impune ţaranilor, peste zilele de clacă, *ruşfeturi* din ce în ce mai mari în muncă.

6. **Despre nouele legi şi despre modul aplicării lor faţă de ţarani.**

Intreaga legislaţie a ţării fusese transformată. In locul codicelor lui Calimah şi a lui Carageà întrase în vigoare Codul Napoleon, în urma Statutului egalitatea faţă de lege, faţă de drepturile politice erà desăvârşită pentru toţi. Se crease consilii judeţene, se înfiinţase comuna. De această egalitate şi de aceste instituţiuni noue se folosì însă numai noua clasă, chipul în care

[1]) D. C. Sturdza-Şcheeanu, *Op. cit.*, II, p 881. Aceste preţuri se socotesc după cursul din Iaşi, de 37 lei vechi galbenul.

www.dacoromanica.ro

eră tratat ţaranul ramase aproape neschimbat. El urmă să fie împilat, maltratat şi umilit în relaţiunile lui cu marele cultivator, arendaş sau proprietar. Am văzut mai sus cum proprietarii şi arendaşii partizani ai sistemului vechiu răspunsese la interdicţia de a mai bate [1]), acei prieteni ai nouei stări de lucruri şi cari aparţineau clasei noue erau în cele mai multe cazuri şi mai lacomi şi mai brutali, iscodeau adesea stoarceri şi maltratări de cari oamenii regimului vechiu rămăsese străini.

Funcţionarii cei noui erau tot atât de brutali ca şi acei vechi, cu toate poroncile lui Kogălniceanu şi ale lui Golescu bataia urmă să alcătuiască principalul, aproape singurul mijloc de aducere la îndeplinire a ordinelor Guvernului şi de execuţiune.

In schimb însă jaful lor eră mai împovărător, căci erau mai mulţi: justiţia rămâsese tot coruptă, iar hatârul îşi pastră neatinsă domnia întemeiată de veacuri cu singura deosebire că de el se împărtăşiau acuma mai mulţi,

Cumplita lipsă de cultură a ţaranului şi obiceiurile de oarbă supunere întrate în firea lui făceau ca vajnicile arme ce i se dădeau în mână, sufragiul universal şi înfiinţarea comunelor rurale, să rămâie neîntrebuinţate de el în apărarea inlereselor sale.

[1]) O dovadă despre gradul până la care erau platonice măsurile lui Kogălniceanu şi despre slăbăciunea o cârmuirii o găsim în propria lui mărturisire: „Ba sunt chiar moşii unde însăş administraţia nu poate răsbate. Jandarmii se leagă cot la cot, subprefecţii sunt siliţi să încunjure moşia, în unele locuri chiar însuş proprietatea Guvernului nu se respectează, precum s'a întâmplat la o moşie din ţinutul Romanului, unde proprietarul a secfestrat tărăboanţele, căruţele, boii a unui antreprenor al departamentului lucrărilor publice!“ (Discursul din şedinţa dela 17 Fevruarie 1861 a Adunării Moldovei. V. mai sus).

www.dacoromanica.ro

CARTEA IV

DESVOLTAREA CHESTIEI ŢĂRĂNEŞTI

REGIMUL TOCMELILOR AGRICOLE

CAPITOLUL I

DESPRE LEGILE DE TOCMELI AGRICOLE

1. Intăia lege de tocmeli agricole.

Legea rurală lipsise pe proprietari şi pe arendaşi de munca asigurată a boierescului (clacă). Cu această muncă asigurată ei lucrau în Moldova cu mult cea mai mare parte, în ţara Românească totimea întinderilor ce le cultivau.

Eră acuma de prevăzut că unul din cusururile de căpetenie ale legii rurale, mai ales în ce privià Moldova, să fie îndreptat. Legea rurală atribuise ţaranilor câte o întindere de pământ infimă, pe care puteau trăi, dar nu aveau cum să sporească. Insă aceeaş lege rurală desfiinţase munca obligatorie datorită de săteni proprietarilor, munca cu ajutorul căreià aceşti de pe urmă cultivau marile întinderi de cereale alcătuind venitul de căpetenie al moşiilor lor. De acuma înainte aveau să se tocmească cu ţaranii pentru munca trebuitoare spre cultivarea acelor întinderi de pământ. Iată deci că sosise pentru sateni prilejul ca munca lor mântuită de robia boierescului s'o vândă în condiţiunile cele mai prielnice lor şi folosindu-se de faptul că proprietarii nu aveau cum să-şi cultive moşiile fără ajutorul lor,

www.dacoromanica.ro

să li vândă muncă puţină şi să ieà cu chirie dela stăpâni cât mai mult pământ pentru socoteala lor. In Ţara Românească, unde ţaranii erau deprinşi să cultive întinderi mari de loc, muncind stăpânilor numai puţinul boieresc impus de aşăzământul ţării lor, ei aveau acuma prilej să înceteze cu desăvârşire de a mai lucrà pentru stăpân, făcând învoeli pentru prisoase şi mai folositoare decât în trecut, de oarece erau acuma cu desăvârşire stăpâni peste *târgul muncii.* Şi de fapt, în Ţara Românească, în primii ani cari urmară după legea rurală, ţaranii liberaţi de clacă, nu mai munciră de loc pentru arendaşi, ci se mărginiră a luà dela ei prisoase în dijmă, pe cari lc capatară cu condiţiuni mai prielnice decât în trecut.

Altfel însă stăteau lucrurile în Moldova unde ţaranul fusese *desvăţat* cu sila de à face plugărie pe sama lui. Sosise prilejul de a-l face să ieà acest obiceiu, dar pentru aceasta trebuiau timp şi măsuri de încurajare; se făcù tocmai contrarul.

Cădeà sub simţ că sistemul în puterea căruia o mână de oameni, proprietari şi arendaşi, se folosiau de beneficiul plugăriei a trei şferturi din ţară, pe când obştia plugarilor de baştină şi de meserie erà redusă, în cazul cel mai favorabil, la rolul de salariaţi prost plătiţi, erà viţios şi că ocârmuirea erà datoare să ieà măsuri pentru a ajunge ca pe viitor obştià să se bucure de cea mai mare parte din folosul dat de cultura pământului. Insă ocârmuirea făcù tocmai contrarul: ea dădù tot sprijinul ei marilor cultivatori, împiedecând în cei mici orice iniţiativă, orice năzuinţă de a se face plugari de sine stătători.

Cu tot votul universal hărăzit de Statut, puterea şi influenţa politică rămăsese monopolizată de o neînsemnată minoritate în care proprietarii şi arendaşii, atât vechi priviligiaţi cât şi oameni noui, jucau direct sau indirect un rol cu desăvârşire preponderent.

Ei erau foarte îngrijiţi de noua stare de lucruri. Ştiau că chipul în care fusese aplicată legea rurală pe teren mănţinuse în cele mai multe cazuri ţaranul moldovan în dependenţa proprietarului, mai cu samă prin lipsa de păşune sau prin situaţiunea păşunii; ştiau că plata birului, a ratei răscumpărării clăcii aveau să-l sileacă să se împrumute dela ei cu bani. Erau deci încredinţaţi că vor puteà să închipuie munca lor trebuitoare

www.dacoromanica.ro

pe preţurile ieftene din trecut. Dar li lipsiă închezeşluirea că munca contractată va fi îndeplinită, se spăriau la gândul, că la caz de neieşire a ţaranului la muncă, vor fi reduşi la intentarea şi purtarea de procese individuale cu sute de locuitori, lipsindu-li munca la momentul oportun şi pânea stricându-li-se pe câmp. Li trebuiă o lege care să închezeşluiască executarea muncii tocmite, s'o facă de tot sigură ca boierescul.

Chiar din toamna anului 1864 ei începură să se agite. O petiţiune acoperită de un număr însemnat de iscăliturі fù prezentată Senatului, care în şedinţa dela 22 Ianuarie 1865, decise că: „Senatul văzând că în privinţa contractelor pentru lucrul agricol şi executarea grabnică a unor asemene contracte nu există nici o lege specială, căci deşi se prevede în legea civilă cele legiuite sub rubrica de obştie: *pentru tocmeli,* dar acele nu pot fi aplicabile la trebuinţile agricole, pentrucă de s'ar tratà asemenea chestiuni prin canalul judecătoresc şi nu s'ar executà administrativ în grabă, ar încercà agricultura sminteli producătoare de însemnate pagube, ce poate nu ar fi în stare călcătorul contractelor a li plătì, găseşte cuviincios a se îndreptà petiţiunea guvernului pentru a se formà un proiect de lege administrativ rural ce ar înfăţoşà toate garanţiile posibile“ [1]).

Guvernul ceruse părerile consiliilor generale asupra chestiunii încă dela 8 Ianuarie. Toate „au aplaudat la această iniţiativă, au exprimat recunoştinţele lor Guvernului, şi au cerut în unanimitate grabnica elaborare a unei asemene legi, propuind diferite proiecte . . .“ [2]).

Proiectul elaborat de Consiliul de Stat fu prezentat Camerii în şedinţa dela 7 Dechemvrie 1865. Expunerea de motive foarte scurtă întemeiă prezentarea legii pe „necesitatea să se asigure mai întâiu buna credinţă şi exacta îndeplinire a liberelor tocmeli pentru lucrări agricole“ [3]).

Proiectul de lege[4]) începeà prin declaraţia că „munca agricolă este liberă“ şi nu va fi îndatoritoare decât prin tocmala

[1]) D. C. Sturdza-Şcheeanu, *Op. cit.,* II, p. 1039.
[2]) *Ibid., Ibid.,* p. 1040.
[3]) *Ibid., Ibid.,* p. 1061.
[4]) *Ibid., ibid.,* p. 437.

www.dacoromanica.ro

de bună voie, potrivit cu legile în fiinţă (art. 1). Apoi cuprinde, sub nume de tocmeli pentru lucrări sau munci agricole, numirile tuturor feliurilor de munci agricole uzitate în ţară, transporturile şi angajamentele servitorilor agricoli (art. 2).

Hotăreşte că „pentru a se puteà bucurà de beneficiile legii," toate tocmelile pentru muncile prevăzute trebuesc legalizate şi înregistrate (art. 3).

Ele nu se pot face pe mai mult de cinci ani, cele pe mai mulţi ani fiind nule (art. 4).

Se poate cere anularea tuturor tocmelilor de muncă făcute pentru un preţ de mai puţin de jumătate din preţurile locului unde are a se face munca într'o depărtare de 4 miriametri. Această anulare se poate cere numai de lucrător, numai în termen de 10 zile după începerea muncii şi depunând preţul ce a fost primit împreună cu o dobândă de zece la sută. Anularea se pronunţă în termen de trei zile de consiliul comunal local, cu recurs în termen de şase zile la judecătorul de plasă (art. 6).

Contractul nu se poate cedà sau vinde la altă persoană „fără voia expresă şi înscrisă a muncitorului" (art. 7).

Când obiectul tocmelii s'a pierdut sau s'a scos din întrebuinţare prin împrejurări neatârnate de voinţa părţilor, contractul se desface şi muncitorul restitue fără dobânda banii primiţi, scăzându-se zilele pierdute cu transportul şi partea de muncă făcută (art. 8).

In cazul de epizootie, când ar murì vitele muncitorului sau prin mărginirea unor localităţi de către administraţie nu s'ar puteà întrebuinţà vitele lui la munca ce erà îndatorat s'o facă, muncitorul va înapoià banii fără dobândă, scăzându-se eventual munca făcută de el (art. 10).

„Banii luaţi pentru muncă agricolă se vor împlinì cu privilegiu, capete şi dobânzi, înaintea tuturor datoriilor muncitorului, îndată după datoriile către Stat, comună sau cheltuielile de judecată, din verice avere a muncitorului dator, afară de pământul şi casa pe care s'a împroprietărit după legea rurală şi afară de plugul, carul sau căruţa sa, doi boi sau o vaca, un rând de haine pentru dânsul şi familia lui şi nu-

www.dacoromanica.ro

trimentul necesar lui, familiei sale precum şi vitelor de mai sus pentru o lună de zile" (art. 11).

Prescripţiunea acestor datorii este acea prevăzută de Codul civil pentru închirieri (art. 12).

„Preţul muncii se va statornici în bani sau în producte, sau arendare de pământ, sau în lemne de foc ori de construcţiune, sau de rotărie" (art. 13).

Modul de înregistrare în registrele speciale şnuruite, sigilate şi subscrise de autoritatea judeţiană şi pastrate la primăria fiecărei comune, penalităţile la cari sunt supuşi primarii, notarii şi subprefecţii în caz de neregulă şi de nepriveghere, sunt prevăzute în Capitolul II al proiectului, în articolele 14—29. Acelaş capitol mai cuprinde (art. 22) dispoziţia că consiliile comunale vor luà, pentru fiecare înregistrare şi legalizare de tocmeli pentru munci agrícole, câte 0,50 la sută „socotit pe preţul tocmelii" şi plătit de amândouă părţile. Mai cuprinde interdicţia de „a oprì (afară numai de cazul când ar urmà sechestru) din banii cuveniţi muncitorilor agricoli, sub nume de sechestru pentru datorii sau daraveri cătră alte persoane" (art. 27). In fine tocmelile agricole se vor puteà face sau individuale sau colective, dar muncitorii ce se vor angajà printr'însele nu vor fi nici odată solidari, fiecare fiind răspunzător numai pentru sine (art. 29).

Capitolul cel mai interesant însă este al III-lea care tratează despre executarea contractelor agricole sub titlul de *Jurisdicţie* şi *Competenţă.*

Executarea tocmelilor pentru munci agricole se declară de singură competenţa şi jurisdicţiunea puterii administrative; ea se hotăreşte fără apel şi se execută de autoritatea comunală (art. 30).

Amenzile şi penalităţile orânduite prin această lege se aplică de administraţie sau de ofiţerii de dorobanţi şi se execută fără apel (art. 31).

Executarea tocmelilor se face în modul următor:

Intăiu, primarul *îndeamnă* pe muncitorul cari au contractat munci agricole să-şi îndeplinească tocmala (art. 32);

Al doilea, îl deşteaptă să iasă la muncă prin somaţie lipită la uşa muncitorului (art. 33 şi 34);

www.dacoromanica.ro

Al treilea, *îl constrânge*. Dacă muncitorul nu dă urmare deşteptării în 24 ore, primarul convoacă consiliul comunal iar acesta *dă mandat de aducere*. Prin acest mandat vătăşelul, dorobanţul sau ori alt funcţionar comunal „are puterea să ieă pe muncitor de a-casă, când şi de ori unde l-ar găsi, fie în lucru la altul fie liber". Iar în caz de împotrivire „atât locuitorii de veri unde cât şi autorităţile locale sunt datoare a-i da ajutorul trebuitor pentru a-l constrânge şi a-l duce la muncă" (art. 33 şi 36).

Pricini de „iertare" pentru neurmarea muncitorului sunt boala dovedită, lipsă din comună pentru chemare la îndeplinirea obligaţiunilor militare sau la alegeri. In asemenea caz muncitosul restitue banii primiţi plus o dobândă de 10 la sută (art. 37 şi 38).

Guvernul sub nici un cuvânt nu poate da ordine de suspendare, execuţiune sau împlinire (art. 39).

Acest proiect de lege nu fu discutat de Cameră înainte de 11 Fevruarie 1866. După căderea lui Cuza, fu modificat de ministerul lui Ion Ghica şi trimis, spre a fi studiat, Consiliului de Stat cu o expunere în câteva rânduri care motivă prezentarea lui pe faptul că „munca obligatorie fiind înlocuită prin muncă liberă, este de mare necesitate ca pentru desvoltarea agriculturii să se asigure mai întâiu buna credinţă şi exacta îndeplinire a liberelor tocmeli între proprietarii de moşii şi locuitorii cultivatori".

Acest proiect fu aprobat fără modificare de Consiliul de Sfat şi votat iarăş fără aproape nici o modificare de Cameră în şedinţa dela 10 Martie 1866.

Legea votată de Cameră se deosebeşte de proiectul ce-i fusese depus la Decemvrie 1865 mai ales prin faptul că era mai simplu şi mai concis: principiile rămaseră aceleaşi. Executarea rămâneă aceeaş fiind numai făcută mai expeditivă prin suprimarea *îndemnării*, a *deşteptării scrise* şi *a mandatului de aducere* dat de consiliul comunal; ajungeă acuma ordinul verbal dat de primar vătăşelului. Iată textul legii în această privinţă: „Primarul, prin mijloacele executive de cari dispune, va aduce îndată pe datornic la munca pentru care s'a tocmit".

S'ar puteă umpleă volume cu denunţările ce de douăzeci

www.dacoromanica.ro

de ani se făcuse în public, în presă, în parlament, împotriva muncii silnice regulamentare, împotriva faptului că ţaranul era scos din lege, că nimic nu-i garantă demnitatea de om, libertatea şi inviolabilitatea domiciliului.

Şi acum, după oborârea tuturor instituţiunilor vechi, după punerea ţaranului, în legea scrisă, pe un picior de egalitate desăvârşită cu foştii privelegiaţi; după ce glasul lui avea în sfatul ţării aceeaş valoare ca glasul ori cărui fruntaş, după ce fusese declarat proprietar pe partea de pământ pe care se hrănia, foştii privilegiaţi, în unire cu oamenii noui ce se ridicase la putere, veniau, printr'o singură trăsătură de condeiu, să-l pună afară din lege. *Nouăzeci şi cinci de sutimi ale naţiunii române erau, printr'această lege, puse afară de orice lege.* Căci pe când restul naţiunii îşi avea înviolabilitatea domiciliului şi libertatea personală închezeşluită, neputând nime să calce în casă omului şi să-l aresteze decât în puterea unui mandat emis de un magistrat, casa ţaranului se putea călcă oricând, el se putea arestă şi duce pe câmp pentru executarea unui contract de muncă pe simpla poroncă a unui primar rural, incapabil şi supus erbeşte poroncilor subprefectului, aproape totdeauna în solda proprietarului sau a arendaşului. Şi această putere exorbitantă dată pe hârtie primărului rural, în realitate însă administraţiei, această tagadă a drepturilor cetăţeanului făcută obştiei, nu se mărginia la câteva cazuri excepţionale ci era aplicată exercitării îndeletnicirii de toate zilele a obştiei, singurului ei mijloc de câştig. Ţărănimea română, obştia naţiunii era pusă în afară de lege, supusă unui regim de excepţiune tocmai în privinţă exercitării meseriei ei de toate zilele.

In parlamentul român, care acuma nu mai era un parlament boieresc şi în care clasa superioară nou născută era bogat reprezentată, nu se găsi un glas care să se ridice pentru a protestă împotriva acestei batjocuri, împotriva acestei neomenii!

Dacă judecând în chip cu totul objectiv legea ca lege, ea este nejustificabilă, apoi ce să zicem când ne gândim la împilările, la jafurile, la cruzimile cărora nu putea să nu deă loc, date fiind, de o parte lipsa de scrupul şi lăcomia obştiei arendaşilor şi a multor proprietari, pe de alta lipsa de orice garanţie

www.dacoromanica.ro

morală, de orice capacitate, din partea organelor administrative chemaţi a o aplică. Orice om ce-şi cunoşteà ţara nu se puteà îndoì că o mare parte din contractele ce aveau să se execute cu atâta strășnicie vor fi dobândite prin înşelăciune, camătă şi jaf şi că executarea lor aveà să dea loc la tot feliul de neomeniii.

In realitate această lege a tocmelilor agricole nu este un lucru nou ci un lucru vechiu, legiuitorii Consiliului de Stat al lui Cuza n'au avut nevoe să-şi frământe mult minţile pentru a-i găsì bazele: le-au aflat în legiuirea dela 1851 a lui Barbu Ştirbei, în care găsim toate principiile şi multe din amănuntele şi formalităţile ei. Sunt însă două deosebiri, dar amândouă în favoarea legii lui Ştirbei.

In vremea lui Ştirbei nu încape îndoială că, în caz de nesupunere la lucru a locuitorilor, ei erau executaţi de administraţie, mijlocul executiv de căpetenie întrebuinţat fiind bataia, dar bătrânii avuse pudoarea să nu înscrie în lege principiul constrângerii corporale la muncă, se stabilià numai datoria sateanului de a despăgubi pe proprietar.

Art 141, § 6, al legiuirii[1]) zice: „Satenii cari, fără vre-o împiedicare provilnică, nu vor urmà numai decât unei asemene chemări, vor fi răspunzători pentru orice pagubă va izvorì proprietarului dintr'acestea".

Legiuitorul dela 1865—66 sărind cu hotărîre şi mai înapoi decât legea lui Ştirbei, nu se sfieşte să înscrie în textul legii constrângerea *manu militari* a datornicului la lucru.

A doua deosebire este poate şi mai caracteristică. Legea dela 10 Martie 1866, atât de draconică pentru muncitor, nu prevede absolut nici o garanţie pentru dânsul în cazul când proprietarul sau arendaşul nu-şi îndeplineşte îndatoririle către el. Legea se aplică tuturor tocmelilor agricole, cuprinzând şi închirierile de pământ pe parte din producte, dar ea nu conţine macar un singur articol îndatorind pe proprietar sau arendaş să dijmuiască la vreme şi nici o pedeapsă pentru acel ce nu va dijmuì la timp. Doară legea nu erà făcută pentru binele ţaranului, ci numai pentru binele proprietarului sau pentru acel al arendaşului.

[1]) D. A. Sturdza-Scheeanu, *Op. cit.*, I, p. 704.

www.dacoromanica.ro

Mult mai echitabilă erà în această privinţă legea lui Ştirbei: paragraful 8 al articolului 141 hotăreşte că „proprietarul este dator să înceapă dijmuitul îndată ce se va adună fiecare fel de producte şi să isprăvească această lucrare cel mult în soroc de 10 zile, ca să poată şi sătenii să-şi ridice ale lor la vreme.

Iar paragraful următor, al 9-lea al acelueaş articol, hotăreşte că: „Când proprietarul fără vre-o pricină bine cuvântată, va lasà să treacă acest soroc, atunci sătenii dinpreună cu preoţii şi deputaţii satului să dijmuiască însuşi holdele lor şi să ducă în curtea proprietarului dijma ce i se cuvine".

Iată deci cum, nu trecuse nici doi ani dela lovitura de Stat, săvârşită sub cuvânt de slobozirea ţaranului român de sub robia muncii silnice regulamentare, când întâia Adunare aleasă sub regimul Statului, Adunare care nu mai erà expresiunea vechei clase boereşti, ci în majoritate erà alcătuită din oameni cari fusese potrivnicii boierilor, introduceà din nou, în folosul intereselor ei şi în sarcina obştiei poporului român, munca silnică, mai odios de silnică încă decât altădată. Se urmà deci şi sub noul regim, cu conlucrarea nouilor puternici, vechiul pacat de a ocroti pe cei puţini şi puternici împotriva celor mulţi şi slabi, de a legiferà în dauna celor de ai doilea pentru folosul celor dintâi.

2. Urmările întâii legi de tocmeli agricole.

Legea de tocmeli agricole dela 1866 alcătuià o mare greşală economică. Ea ocrotià, dădeà şi mai multă putere unui element puţin la număr, dar puternic prin sine, care monopolizase tot folosul roadei pământului în Moldova şi luà o însemnată parte din acea roadă în Ţara-Românească. Ea lipsià obştia din Moldova, element economic cu desăvârşire slab, de prilejul ce-l aveà acuma să se ridice, ajungând în scurt timp să dicteze ea arendaşului şi cultivatorului lipsiţi de munca silnică regulamentară, preţurile şi condiţiunile cu cari acea muncă aveà să se facă. Ea întărià în Ţara Românească pe proprietar şi arendaş, punându-i în stare să dicteze săteanului muntean, element

www.dacoromanica.ro

economic neasemănat mai puternic decât acel din Moldova şi care se află în plin avânt economic. Această lege nenorocită ajungeà prin sine pentru a împiedecà ridicarea ţaranului moldovan, pentru a îngreuià aceà a ţaranului muntean.

Dar independent de dânsa, o nouă nenorocire dădù peste nenorocita ţărănime românească. Recolta, proastă în anul 1865, în care din pricina aplicării legii rurale se făcuse prea puţine sămănături, fu aproape cu desăvârşire distrusă de secetă în anul 1866; popuşoii nu se făcură aproape de loc. Ţaranii fură siliţi să cumpere popuşoi şi, în lipsă de popuşoi, orz pentru hrana lor, dela proprietarii şi arendaşii cari aveau producte vechi prin magazii şi, de oarece nu aveau bani pentru a achità acele producte, se tocmiră să li plătească în muncă repartizată pe cinci ani. Preţurile cu cari cumparau productele erau foarte ridicate, adevarate preţuri de foamete, încă mărite de o camătă nemiloasă apoi, claie peste gramadă, preţurile muncilor erau de obiceiu cele mai scăzute.

Cunosc ţarani pe cari i-aş puteà numì şi nu ţarani beţivi şi leneşi, ci gospodari harnici şi cumpătaţi, cu ajutor în casă, cari au muncit cincisprezece ani pentru a achità datoria contractată, în iarna anului 1866—1867, pentru cumpararea popuşoilor trebuitori hrănii familiei lor. De abià în vara anului 1881 se izbăvirà de cele de pe urmă rămăşiţi.

Şi odată cu seceta grozavă care bântuià ţara, venise şi noua sarcină a ratelor răscumpărării clăcii. Sumele acelor rate, însemnate prin ele însuşi pentru acele vremi de bani puţini şi rari, devenise cu desăvârşire împovărătoare prin faptul secetei, în urma căreia ţaranii cari nu făcuse nici macar cele trebuitoare mâncării, nu aveau pe ce prinde bani. De oarece perceptorul nu aşteptà, ţărănimea fu de isnoavă silită să se adreseze proprietarilor şi arendaşilor, atât pentru achitarea *banilor pământului,* cum ziceau sătenii, cât şi pentru acea a birului curent. Aceasta fiind o adoua ipotecă asupra muncii lor, ea fu contractată cu condiţiuni şi mai grele decât cea dintâiu; preţurile cu cari de astă dată erà plătită munca fură şi mai mici decât acele din întâiul contract.

Cu prilejul discuţiunii, la 9 Martie 1872, a modificărilor

www.dacoromanica.ro

propuse de guvern la legea de tocmeli agricole, Kogălniceanu povesti un caz în care un arendaş luase, pentru fiecare chilă de porumb valorând 4 galbeni, dela locuitori, muncă repartizată pe cinci ani, în valoare de 20—22 galbeni [1]). Mai cită alt caz, în care nişte locuitori din ţinutul Fălciului, pentru că nu secerase 12 fălci, se văzuse condamnaţi să plătească 170 galbeni (1.997 lei, 50 bani) [2]).

Mulţi din ţarani erau angajaţi acuma pentru întreaga muncă ce erau, ei şi familiile lor, în stare să facă în cursul celor cinci ani viitori peste acea absolut trebuitoare pentru lucrarea pământului lor propriu. Acei nenorociţi mai având nevoi imperioase şi în anii următori, mai cu samă pentru plăţile de făcut Visteriei şi ne mai având credit la posesorii şi arendaşii la cari erau datori, se vedeau adeseă siliţi, când nu aveau vreun băiet mare, în vârsta de muncă, pe care îl puteau trimite după lucru cu ziua în locuri departate, să fugă dela casa lor pentru a agonisi banii trebuitori, prin vre-o muncă mai bine plătită, lăsând femeia şi copii să se descurce cum puteau cu munca datorită.

Căci plecarea departe eră singurul mijloc sigur ca să capete putinţa de a-şi procură ceva numărar, mai ales înainte de toamnă. Dacă se duceă la muncă prin împrejurimi, ştiau să-l găsească feciorii boiereşti şi vătăşeii, să-l ieă de pe locul unde muncia şi să-l aducă înapoi la munca contractată. In asemenea caz, dacă nu eră plecat departe, mai eră un mijloc practic pentru a-l face să vie, se maltrată nevasta lui până când îl aduceă înapoi.

Dar nevoia cea mare eră la praşilă cu acei cari s'îndatorise pe praşilă multă. Proprietarul sau arendaşul nu-i slăbia din praşila papuşoilor lui până ce nu o isprăviau, iar ei, văzând pe ai lor pierzându-se în buruieni, lasau munca datorită pe o zi sau pe două ca să scape bucata lor. Uneori însă, mai ales în anii ploioşi, erau în primejdie şi popuşoii proprietarului sau a arendaşului care, spre a nu-i pierde, luă şi el straşnice măsuri pentru ca nici un om să nu lipsească dela praşilă. Dacă

[1]) *Acte şi Legiuiri*, Seria II, Vol. I, p. 15.
[2]) *Ibid., ibid.*

www.dacoromanica.ro

oamenii ieşiau mai cu greu şi dacă el erà bine văzut de ocârmuire, arendaşul cereà şi capatà ajutor de calaraşi. I se trimeteau unul, doi, trei sau mai mulţi „calaraşi cu schimbul concentraţi în serviciu administrativ" cari executau pe oameni la muncă. Feciorii boiereşti cari ştiau pe datornicii îndărătnici, duceau pe calaraş la fiecare din ei pe rând. Dacă-i găsiau acasă, calaraşul începeà a croì pe om cu biciul pănà ce omul jurà că merge la muncă. Dacă nu-l găsiau acasă, calaraşul înjurà nevasta lui, îi ardeà câte un biciu, spărià copii şi pornià după om pe care-l găsià de obiceiu prăşindu-şi ogorul. Atunci îl luà la bataie şi-l isgonià, cu câţi mai aveà pe lângă el, la lanul boieresc. Dacă nu găsià pe nimeni acasă şi n'aveà pe cine să batà, stricà ce găsià: străchini, scaune şi apoi plecà după om. Oamenii astfel *executaţi* erau duşi de feciorii boiereşti pe lanul proprietarului sau a arendaşului şi acolo, sub soarele arzător, cu usturimea biciului vie pe spinarea lor, prăşiau în tăcere, blăstămând în inimă ceasul în care se născuse, blăstămând pe acel care-i silià să-şi lase popuşoii, hrana familiei pe anul viitor, să se piardă în bururueni. Şi asemenea lucruri se petreceau în fiecare an, ce zic, aproape în fiecare zi pe vremea praşilei, pe sute de moşii din Moldova apoi, deşi pe o scară mai mică, se mai repetau şi în vremea secerii. Ceea ce e de mirat, este că cu atâta potop de blăstămuri şi de ură, ce în curs de atâţia ani se adună într'o ţară întreagă, poporul care astfel blastămă în inima lui, urmează a rabdà şi nu se scoală pentru a zice: destul!

La datoriile pe muncă contractate de a dreptul cu proprietarul sau cu arendaşul, se mai adăugau acele contractate la Jidov, la crâşmă şi trecute arendaşului sau proprietarului în contracte de muncă alcătuite după toate formele nouei legiuiri. Sarcinile ce apasau pe ţaran în anii cari urmară legii rurale fură cumplite, mult mai grele decât acele regulamentare, dar oamenii le purtau fără desnădăjduire, mângăindu-se cu nădejdea că ele erau doară vremelnice şi că în curând vor scapà şi de datorii şi de plata pământului.

Datoriile se traganară vreme de un lung şir de ani, căci în fiecare an rămâneau rămăşiţi cari se transformau în contracte noui, pentru alt şir de ani, adăugându-se prea adesea dobânzi grele la rămăşiţi.

www.dacoromanica.ro

Şi trebuie ţinut samă de marea parte ce o jucă frauda în asemeni transacţiuni; înşelăciunile la alcătuirea contractului, măsură cu o prăjină mai lungă sau mai scurtă, după cum îi venia la socoteală arendaşului sau proprietarului, încarcare la socoteli cu condeie imaginare, netrecere de munci făcute şi câte altele.

Deşi articolul 8 al legii oprià clauzele de solidaritate în contractele de tocmeli agricole sub pedeapsă de nulitate, ele totuş se uzitau şi, lucru de mirare, se executau de . . . tribunale! In şedinţa Camerii dela 9 Martie 1879, cu prilejul modificării legii de tocmeli agricole, Lascar Catargiu, Preşedintele Consiliului, povesti următorul caz petrecut la Brăila: „Nişte locuitori au dat zapis, răspunzători unul pentru altul; când s'a împlinit anul, arendaşul li-a vândut vitele. La a doua învoială, locuitorii au zis că nu se mai pun chezăşi platnici unul pentru altul şi arendaşul li-a zis că primeşte, dar atunci să zică că sunt solidari; locuitorii au întrebat ce însemnează acest cuvânt şi li s'a răspuns că însemnează: să trăiască arendaşul! (Ilaritate). La termen arendaşul a mers la tribunal şi a chemat în judecată pe locuitori. Ei bine, tribunalul a condamnat pe locuitori şi li-a vândut vitele“ [1]).

In aceeaş şedinţă a Camerii, tot Lascar Catargiu povestise: „Aş fi adus să vă înfăţoşez o mulţime de învoieli, întărite de autorităţile comunale, învoieli ca să lucreze un om 39 de pogoane, să care 300 chile la Brăila şi să facă şi 30 zile cu palmele, şi cu clauza că, dacă nu va face toate acestea, să deà la sfârşitul anului 1600 lei ştraf arendaşului“ [2]).

Şi în asemene împrejurări lumea se miră că ţaranul moldovan nu s'a făcut harnic şi n'are iniţiativă! Cum erà el să prindă gust la muncă, când acea muncă i se plătià pe preţuri derizorii, când erà executat la dânsa cu bataie, când erà pus să facă muncă ce nu o datorià? Cum erà el să ieà loc ca să-l cultive pe sama lu . când el nu izbutià, în cursul unui an, să indeplinească şi munca datorită aiurea şi acea trebuitoare pentru producerea hrănii lui? Un sistem ca acel în vigoare nu puteà să încurajeze decât trândavia.

[1]) *Acte şi Legiuiri, ibid., ibid,* p. 21.
[2]) *Ibid., ibid., ibid,* p. 13.

www.dacoromanica.ro

Efectele întâii legi de tocmeli agricole nu puteau să fie atât de dăunătoare în Ţara Românească, unde ţaranul erà mai cuprins şi prin urmare mai dârz şi mai deprins de mult a muncì pentru sine din pricina sistemului în vigoare. Totuş această lege îl ţinù pe loc, împiedecându-l să tragă din starea de lucruri creată prin legea rurală tot folosul ce l'ar fi putut trage fără de dânsa, dădù arendaşului mijloacele să-l stoarcă în chip neomenos, după pilda povestită de Lascar Catargiu în şedinţa dela 9 Martie 1872 şi relatată mai sus.

3. **Modificarea întâii legi de tocmeli agricole la Martie 1872.**

Acest proiect de modificare fu combătut de unii liberali şi de Manolache Costache Iepureanu, mai cu samă pe motiv că, prin faptul că mănţineà pentru contractele agricole propriu zise, acele ce se întăriau la primărie, înterzicerea clauzelor de solidaritate, alcătuià atât o atingere la drepturile ţărănimii cât şi o punere sub tutelă a acelei ţărănimii. Această părere combătută de minister şi de Kogălniceanu, susţinută de Manolache Iepureanu de o parte, de Neculai Ionescu, G. Cantili, D. Văsescu, G. Apostoleanu, N. C. Aslan şi alţii, ieşì biruitoare din luptă: articolul 8, cu oprirea clauzelor de solidaritate, fu suprimat din lege.

Specificarea muncilor căzând sub regimul excepţional al tocmelilor agricole erà mai lămurit făcută; se specificau acuma cu amănunţime toate muncile, toate închirierile de pământ, toate angajamentele supuse legii de faţă. Ele cuprindeau toate ramurile de ocupaţiune a ţărănimii. Caracteristic de spiritul de care erà animată Camera dela 1872, alcătuită în majoritate de *neboieri,* este faptul că, împotriva voinţii lui Lascar Catargiu şi a guvernului, ea înăsprì încă modul de executare al tocmelilor agricole.

Am văzut că singurul mijloc pentru ţaranul angajat la câtimi mari de muncă, pe fiecare an în curs de mai mulţi ani, să poată apucà câţiva bani pe şin pentru satisfacerea vre unei nevoi urgenţe, erà fuga din sat şi ducerea la muncă mai bine plătită în locuri departate. Majoritatea Camerii se grăbì să-l lip-

www.dacoromanica.ro

sească şi de acest mijloc de a se sustrage câtva timp creditorului către care se legase. Execuţiunea cu calaraşi uzitată pe toată întinderea ţării erà până acuma o favoare făcută de administraţie acelor pe cari îl vedeà bine, favoare de altminteri banală, care se dobândià adesea dela subprefecţi dacă nu dela prefecţi, în schimbul unor consideraţiuni băneşti, dar nu necinstià încă legea prin figurarea ei făţişă într'însa. Majoritatea Camerii, majoritate o repet alcătuită de *neboieri,* decise să adauge la articolul 13 următorul alineat:

„In cazul când, după îndemnul şi execuţiunea consiliului comunal, locuitorii vor arată îndărătnicire sau vor dosì din comună, consiliul îndată va cere dela subprefectura locală a-i trimite ajutor de dorobanţi, necesari în executarea locuitorilor îndărătnici sau fugari, în socoteala vinovatului.

In zadar Kogălniceanu se ridică împotriva acestei dispoziţii ruşinoase, *ce nu erà propusă de guvern, nu figurà în proiectal miniştrilor,* şi erà *numai opera comitetului delegaţilor.* „Aici, Domnilor, este execuţiunea; şi cine va executà? Miliţianul, soldatul, fiul poporului chemat să apere patria, îl vom vedeà la spatele ţaranului, cu biciul în mână, bătându-l ca să lucreze. Nu veţi mai vedeà arestaţi, veţi vedeà ţarani ducându-i miliţianul cot la cot şi silindu-i să lucreze" [1]). In urma unui lung discurs apărând execuţia *manu militari* al deputatului G. Brătianu, Camera adoptă articolul astfel cum fusese alcătuit de comitetul delegaţilor, cu 46 voturi contra 32. Este drept de adăugit că guvernul nu făcù nimic pentru a împiedecà această ruşine.

Celelalte modificări erau numai chestiuni de amănunţimi, fără vre-o importanţă.

De oarece execuţia prin calaraşi şi clauzele de solidaritate existau de fapt şi înainte de Martie 1872, înscrierea lor în lege nu produse vre o schimbare mai însemnată în starea de lucruri în fiinţă. Singura deosebire fù că brutalitatea şi frauda se manifestară mai fără de frâu.

[1]) *Ibid., ibid., ibid.,* p. 52.

www.dacoromanica.ro

4. Legea de tocmeli agricole dela 1882.

Atât de fără de frâu chiar în cât produseră, semn bun pentru ţară, o adevărată mişcare a opiniei publice în favorul desfiinţării executării la muncă *manu militari*.

Un incident care contribuise mult la această mişcare fù acel întâmplat cu prefectul unui ţinut din Moldova în vara anului 1881. Ministrul de Interne, C. A. Rosetti, primì la sfârşitul lui Iunie a acelui an, un denunţ din partea unui număr destul de mare de ţarani din acel ţinut, prin care i se făceà ştiut că, de cinci săptămâni, erau ţinuţi cu sila la munca moşiei acelui prefect, fără a li se da drumul nici macar pe o zi, astfel că toate sămănăturile lor de popuşoi pierise în buruieni. Ministrul de Interne, trimiţând fără de veste pe Secretarul său general la moşia prefectului în chestiune, Secretarul general se încredinţă că faptele denunţate erau cu desăvârşire adevarate. Spre a împidecà pe oameni să fugă în vremea nopţii, ei dormiau, barbaţi, femei şi copii împreună, închişi în nişte hambare. Prefectul fù suspendat la moment şi îşi dădù demisia; cercetarea urmă, dar faptul nu fu deferit tribunalelor. De altminteri de ce oare s'ar fi urmărit osândirea acestui abuz de putere, cât de monstruos erà el, când abuzuri la feliu şi chiar mult mai strigătoare se săvârşiau zilnic în toate ungherile ţării.

Cunosc cazuri în cari arendaşi (deputaţi in Parlamenltul dela 1879—1883), pentru a-şi puteà asigurà o mare câtime de muncă ieftenă şi sigură, făcură să se numească perceptori nişte creaturi, foşti vataji ai lor, ştiind că locuitorii acelor sate aveau datorii mari cătră fisc şi plătiau cu greu. Indată numiţi, acei perceptori începură se execute pe săteni cu cea de pe urmă rigoare pentru achitarea birului. Casierul general trimise în ajutorul perceptorilor cete de călăraşi cu diurne pe contul contribuabililor. Oamenii erau batjocuriţi şi bătuţi de soldaţi care-şi mai făceau râs şi de câte vre-o femeie, unşi cu noroiu sau cu baligă, îşi vedeau lucrurile din case distruse şi păserile mâncate. Cei mulţi din ei, neavând cu ce plăti, alergau după bani în schimbul unor angajamente de muncă. Aici îi aşteptau ticluitorii întregului plan. Prin persoane interpuse avansau banii datoriţi de sat, iar acele persoane li aduceau şi li cesionau contracte de

www.dacoromanica.ro

muncă agricolă pe cinci ani, încheiete după toate regulile şi investite cu toate legalizările trebuitoare, conţinând condiţiile cele mai draconiane, dar pe preţurile cele mai ieftine posibile.

Iată de altmintrelea ce istorisise în această privinţă Kogălniceanu în şedinţa Camerii dela 9 Martie 1872: „Am cunoscut un primar care, după lege, erà şi perceptor; a primit ordin să execute pe locuitori pentru plata birului; într'o cameră îi executau dorobanţii; într'o altă cameră erà un pomojnic, notarul, care-i sfătuià şi le ziceà: bani are primarul, pentrucă primarul erà şi arendaş, mergeţi de vă tocmiţi pentru anul viitor sau pentru cinci ani; şi observaţi că executarea se făceà in acele momente când vitele locuitorilor erau afară la vânzare“ [1]).

Şi să se bage bine de samă că acuma, printre cultivatorii cei mari cari uzau şi abuzau de legea tocmelilor agricole, vechii privilegiaţi boierii de neam, nu mai alcătuiau decât o foarte mică minoritate.

In fruntea mişcării pentru oborîrea execuţiunii silite şi reforma legii de tocmeli agricole erà ministrul de Interne, C. A. Rosetti. Sezisate de el, toate consiliile judeţene se ocupară cu chestiunea şi trimiseră la Bucureşti părerile lor. Cea mai bine alcătuită din aceste lucrări este acea a consiliului judeţean de Iaşi care alcătuise o comisie de studii, iar comisia alesese de raportor asupra chestiunii pe D-nul Alexandru D. Holban. Acest raport deşi conchide la neaparata trebuinţă de a mănţine, nu numai regimul de excepţiune, dar chiar *execuţiunea silnică,* prin *constrângere corporală,* spre a ocroti interesele marei proprietăţi, cuprinde totuş nişte observaţiuni foarte drepte şi propuneri pline de prevedere. Iată de pildă ce zice despre străşnicia execuţiunilor fiscale pe la ţară, cari aveau drept urmare ca ţaranii să-şi robească munca lor pe preţuri de nimica:

„Agenţii fiscali, pentru împlinirea dărilor cătră Stat, judeţ şi comună, sechestrează tot ce găsesc în casa săteanului, vaca de lapte, boul de jug, ţolul de pe laviţa unde doarme, ceaunul din vatră şi popuşoiul pentru hrana de peste an; adică tot ceea ce este formal apărat de lege. Şi când toate acestea s'au sfârşit şi datoria nu s'au achitat încă, *începe o execuţiune specială,*

[1]) *Ibid., ibid., ibid.,* p. 15.

www.dacoromanica.ro

personală la domiciliu, efectuată prin călăraşi şi vătăşăi — până ce, exasperat—săteanul se duce de se robeşte peste capacitatea lui de muncă. Şi putem afirmà că aceasta-i cu atât mai neuman, cu cât în multe cazuri aceste dări — pretinse din rămăşiţi — au fost plătite odată şi acum se reclamă din nou, pentrucă au fost delapidate de către impiegaţii fiscali. *Mare parte din contractele oneroase sunt oarecum impuse şi cultivatorilor şi muncitorilor, prin aceste execuţiuni personale cari se efectuează manu militari;* fiindcă sătenii caută să se împrumute ori unde şi cu orice preţ, iar cultivatorii, din teama a nu vedeà muncitorii lor angajaţi la doi stăpâni, sunt nevoiţi să-i îndatorească din nou peste capacitatea lor de muncă. Iată răul cel mare — căci din cauza aceasta se formează marea majoritate a contractelor oneroase în Moldova".

Iată şi unele din dorinţile exprimate de Comisia de studii a consiliului judeţean din Iaşi prin pana D-lui Holban:

„1. Ca o familie să nu se poată angajà prin contracte de munci agricole *peste muncile maxime admise*;

„2. Nici un contract să nu fie valabil dacă în privirea preţurilor cuprinde sume mai mici decât minimile hotărîte;

„4. Datoriile de pe la crâşme să nu se poată preface, în nici un caz, în contracte de munci agricole.

„6. Pentru rămăşiţi de munci nu se admite nici o dobândă.

„7. Reducerea anilor de contractare dela cinci numai la doi".

„Imbelor părţi li se dă o justiţie specială, în care semenii lor să-i judece după echitate în mod sumar, fără cheltuieli şi fără proceduri de judecătură şi fără avocaţi. Prin acest mijloc părţile sunt sustrase dela arbitriul primarilor şi subprefecţilor, cari pe lângă multe alte neajunsuri, adesea amestecă politica de partid în interesele şi ale cultivatorului şi ale muncitorului".

In şedinţele dela 12 şi 13 Noemvrie 1881, se adoptară toate concluziunile raportului D-lui Holban şi se fixară în chipul următor normele, atât pentru *maximul de muncă* la care se puteà angajà *o familie*, cât şi acele relative la *minimul de preţ* cu care aveà să se plătească munca.

Normele adoptate pentru maximul de muncă erau:

40 prăjini praşilă;

60 prăjini secere;

www.dacoromanica.ro

80 prăjini coasă;

80 prăjini arătură atât pentru toamnă cât şi pentru primăvară;

30 zile cu carul între 1 Aprilie şi 1 Octomvrie.

Normele relative la preţuri erau:

35 lei noi falcea de praşilă;

20 lei falcea de secere pusă în clăi şi de coasă pusă în stog;

25 lei noi falcea de arătură grapată şi sămănată;

1 leu nou pe zi, ziua cu palmele cu hrană (pentru zilele de vară);

2 lei noi pe zi, ziua cu boii, cu hrană (pentru zilele de vară).

(Precum se vede, pentru praşilă, secere şi coasă, aceste minimuri nu întreceau şi chiar nu atingeau maximurile plătite în anul 1849).

Se propuneà „instituirea în fiecare plasă a unui tribunal arbitral agricol expeditiv, compus din un reprezentant al proprietăţii mari şi din un delegat al comunelor plăşii ; acest tribunal aveà a precurmà definitiv şi de urgenţă, prin o procedură sumară, toate diferendele rezultând din contractele de tocmeli agricole. El aveà putere a ordonà imediat aducerea la îndeplinire a hotărârilor sale, prin puterea administrativă.

Partea din propunerile de mai sus relativă la reducerea termenului pe care se puteau contractà munci agricole, fu înscris de Ministerul de Interne în proiectul de lege ce-l prezintă Camerelor, el fu chiar redus la un an

Proiectul mai cuprinse asemene şi neîngăduirea de a preface în muncă datoriile provenite din băutură. Maximul de muncă şi minimul de preţ însă rămaseră pe din afară, fiind probabil privite ca nişte măsuri prea intervenţioniste.

Celelalte modificări din proiectele ministrului erau:

a) Supresiunea dintre lucrările agricole recunoscute de lege a acelor lucrări cari nu însuşesc această calitate;

b) Neîngăduirea de a se transportà ţaranii învoiţi afară de comune unde s'au încheiat învoelile ;

c) Regularea operaţiunii dijmuitului ;

d) Mărginirea de drepturi a încheià contracte pentru tocmeli de lucrări agricole numai de către aceï cari exploatează moşii;

e) Simplificarea juridicţiunii, fără a creà însă vreuna specială;

www.dacoromanica.ro

f) Supresiunea execuţiuni silite prin constrângere corporală;

Această lege găsi Camera împărţită în privinţa ei în două tabere.

Agricultorii, chiar acei aparţinând partidului liberal la putere, erau în marea lor majoritate împotriva ei, unii pe faţă, ceilalţi pe sub mână. Dar de astă dată Camera numără un număr însemnat de oameni fără interese agricole şi cu totul independenţi de acei cari aveau interese mari agricole. Aceştia nu numai că primiau cu bucurie proiectul, dar cereau să se meargă mai departe, să se renunţe cu desăvârşire la regimul excepţional care ocârmuià tocmelile agricole, spre a le readuce sub acel al dreptului comun. Chiar unii din marii agricultori, şi încă din cei ce erau cunoscuţi ca mai neîndurați, se raliară către această din urmă părere, încredinţaţi ca mulţămit trecerii lor, vor puteà, cu dreptul comun, să stoarcă pe ţăran şi mai bine decât sub regimul special.

Oamenii moderaţi şi guvernul nu primiau însă de loc această părere. Ei erau încredinţaţi pe de o parte şi cu drept cuvânt că, spre a mă servi de o expresiune fericită a D-lui Carp, *dreptul comun* aveà să fie *jaful comun*, iar pe de alta, aveau convingerea cu desăvârşire greşită că puterea de producţiune a ţării şi prin urmare bogăţia ei, ar fi primejduite dacă s'ar lipsi marea cultură de ajutorul regimului de excepţiune.

Discuţiunea fù lungă şi laborioasă. La un moment ea fù întreruptă şi se alese o comisie de 21 de membri însărcinaţi să studieze legea din nou. Legea votată de Cameră fu amendată de Senat şi supusă din nou deliberărilor Camerii. Textul votat de Senat fu admis de Cameră tocmai în şedinţa dela 8 Maiu 1882. Nivelul discuţiunii fu mai ridicat decât altă dată, dar nu se găsi nime care să se ridice împotriva sprijinului ce se dădeà sistemului monopolizării pământului în mânile celor puţini şi exploatării lui de către acei puţini, nime care să denunţe răul rezultând din acest sistem pentru sanatatea economică şi bogăţia ţării, şi să arăte primejdiile cumplite cărora o expune pentru viitor.

Altfel legea dela 1882 alcătueşte pentru ţărănime o imbunătăţire hotărîtă asupra stării create de legile dela 1867 şi dela 1872.

Invoielile supuse legii, erau mai bine specificate; acele re-

www.dacoromanica.ro

lative la închirierea în bani a locurilor de arătură, a păşunilor şi a fâneţelor, transportul cerealelor la şchele sau la gară, lucrul viilor şi al grădinilor, angajamentele de serviciu cu anul privitoare la cultura şi exploatarea pământului plătite în bani, sunt supuse legii numai în ceea ce priveşte autentificarea actului, execuţiunea rămâne însă în dreptul comun.

Clauzele penale şi acele de solidaritate sunt interzise.

Contractele de tocmeli agricole se pot încheià numai între cultivatori agricoli în persoană şi între acei ce exploatează moşii ori împuterniciţif lor.

Tocmelile pentru muncă nu mai pot fi îndeplinite decât în localitatea unde au fost contractate şi pentru lucrarea cuprinsă în contract. Ele nu mai pot fi cedate decât dela exploatatorul actual către acel ce-i succedă în exploatarea aceleaş moşii.

Invoielile de muncă a pământului propriu zis se mai puteau încheià, în curs de doi ani, pe un termen de doi ani; după curgere de doi ani nu se mai puteau încheià decât pe termen de un an.

Invoielile de închiriere de imaş, fânaţ sau loc de arătură, pentru cari cultivatorul ca chirie răspunde o plată în bani şi în muncă, sau bani şi o parte de recoltă, sau muncă şi o parte din recoltă, sau bani, muncă şi o parte din recoltă, nu se pot încheià pe mai mult de trei ani.

In fiecare an consiliile judeţene, luând şi avizul comiţiilor agricole şi acel al consiliilor comunale rurale, *constată* prin tarife preţul muncilor agricole anuale.

Aceste tarife se întocmesc îndeosebi pentru fiecare regiune a judeţului (plaiuri, podgorii sau cămp), pe diferitele epoci ale anului, pe feliul de muncă, cu ziua sau cu măsura. Ele servesc de norme de preţuri curente la lichidarea tocmelilor când contractul nu stipulează preţuri.

Când debitorul nu iesă la muncă, primarul sau ajutoarele sale îl vor chemà la lucrul pentru care s'a tocmit prin contract.

„Când muncitorul se va împotrivì, exploatatorul are dreptul, prin concursul primarului şi în prezenţa unui consilier comunal, să tocmească alţi muncitori pentru săvârşirea lucrului, după preţurile curente în localitate şi la momentul lucrului în socoteala muncitorului nesupus, Acest preţ se împlineşte de către

www.dacoromanica.ro

autoritatea comunală din propria avere a datornicului. In cazul când nu s'ar găsi în comună alţi lucrători în locul celor ce s'au împotrivit a executà munca şi ar rezultà pagube pentru cultivator din această cauză, el este în drept a se adresà autorităţilor judecătoreşti pentru despăgubirea sa din averea datornicului.

Lucrătorul agricol nu va puteà fi executat nici urmarit conform legii de faţă pentru două din zilele lucrătoare ale săptămânii: Vinerea şi Sâmbăta, cari sunt lasate pentru propriile sale lucrări agricole, când le va avea de făcut.

Când exploatatorul nu plăteşte muncitorului la termenul stipulat preţul muncii făcute, autoritatea comunală execută pe cel dintâiu în urma unei somaţiuni formale şi în termen de 5 zile libere dela darea acestei, întrebuinţând aceeaş procedură ca pentru ţaran.

Dijmuitul trebue să înceapă şi să continue fără întrerupere cel târziu zece zile după ce se termină seceratul sau culesul. In caz de întârziere din partea exploatatorului, dijmuirea se face din ofiiciu de către primar asistat de către doi consilieri, dar după ce va fi somaţ probabil pe exploatator să proceadă la dijmuit.

In caz de contestaţie la măsurătoarea întinderii date în lucru sau închiriate, primarul este dator a verificà măsurătoarea şi a o constatà prin proces-verbal.

Contractele în fiinţă la promulgarea acestei legi sunt respectate, dar se vor executà în conformitate cu dispoziţiunile legii noui. Contractele existente încheiate pe termeni mai lungi decât acele stipulate prin această lege beneficiază de executarea excepţională numai pentru cei întâi doui ani ce urmează după promulgarea legii de faţă.

Execuţiuni *manu militari* pentru munci agricole, dela promulgarea legii dela 1882 încoace, vor mai fi fost, dar numai prin excepţiune pe la diferiţi favoriţi ai diverselor regime. De atunci dispar şi execuţiunile de aceeaş natură pentru încasarea dărilor către Stat. Dar nu dispărură nici brutalităţile particulare, săvârşite de vechili, vataji şi feciori boiereşti, nici acele ale autorităţilor comunale: primarii subvenţionaţi de proprietari şi arendaşi urmară să execute oamenii la muncă în acelaş chip ca şi în trecut.

www.dacoromanica.ro

Cea dintâiu grijă a unui proprietar care își căută singur moșia eră (și este) alegerea ca primar a unui om pe care puteà să se bizue. Cea dintâiu grijă a arendașului nou venit pe moșie eră și este să cumpere bunavoință a primarului, adesea acea a subprefectului. Fălci de loc de arătură și de fânaț date gratis, scutire de plata pășunii trebuitoare pentru vitele lui, lemne de foc și de construcție dăruite fără plată, erau și sunt mijloace la îndemâna oricărui proprietar sau arendaș și puțini sunt primarii cari rezistă la farmecul lor. Aceatsă cheltuială este de altmintrelea foarte folositoare și alcătuiește un plasament minunat; mulțămit ei se poate împărți pământ cu prăjina de unsprezece palme, iar munca cu acea de treisprezece; se pot ținea în samă omului la răfuială mai puține zile decât a lucrat, se poate întoarce o tocmeală făcută într'un moment de nevoie, se poate scoate cu de-a-sila la muncă oamenii cari întârzie a ieși, se pot scoate la muncă chiar și oameni nedatori, se pot împiedecà să lase capete ; se poate muià dârjia unui țaran nesupus a cărui pildă devine primejdioasă pentru încheierea vre-unei învoieli, se pot ținea cu sila argați a căror angajament a expirat, se poate amână la infinit plata unor munci făcute și multe altele în iscodirea cărora este meșter orice arendaș experimentat, fie el tăiet împrejur sau nu. Dacă un efect necontenit, produs de legea dela 1882, a fost scăderea brutalităților, în schimb însă ea a înmulțit fraudele

5. Legea de tocmeli agricole dela 1893.

Răscoalele din primăvara anului 1888 și mișcarea agrară în unele ținuturi ale Moldovei în iarna și primăvara următoare și despre cari voiu tratà mai departe, siliră chiar pe acei mai hotărîți să nu vadă și să nu audă să s'îngrijească și să constate ființa unei stări de nemulțămire în țărănime. Pentru a-i pune capăt, se crezù că ajunge legea rău chibzuită asupra vânzării bunurilor Statului de la 1889 și se mai crezù că modificarea unor articole din legea de tocmeli agricole dela 1882 va contribuì la liniștire. Dar liniștea restabilindu-se, dispărù și îngrijirea, iar partidul conservator la putere fiind sfâșiat de o groaznică

www.dacoromanica.ro

luptă în privinţa şefiiei, modificarea legii de tocmeli agricole se făcù tomai în sesiunea 1892—1893.

Din toată lupta şi din toată larma legea veche ieşì aproape întreagă, numai cu nişte modificări de detaliu.

Diferitele categorii de tocmeli agricole erau mai bine specificate şi se introduceau două articole noue cari, mai ales cel de al doilea ar fi făcut mult bine dacă ar fi fost aplicate. Iată-le:

Art. 3. „Contractele pentru păşune (islaz) nu se vor puteà încheià pe cap de vită decât cu indicaţiunea întinderii de pământ pentru care se face închirierea".

Art. 4. „Nici un contract agricol nu va puteà stipulà, afară de muncă, dijmă şi bani, o plată în natură ce nu ar fi produsul pământului închiriat".

Celelalte schimbări alcătuind mai cu samă modificări de detaliu, adăogiri fără mare însemnătate şi lămuriri, nu mă voiu oprì deci mat pre larg asupra lor.

Noua lege fù promulgată la 28 Maiu 1893.

Ea nu modifică întru nimica starea de lucruri în fiinţă înaintea ei. Precum reiesă din colecţia de contracte agricole adunată de Ministerul de Interne în anul de faţă, cele două dispoziţiuni noui au rămas neaplicate în multe localităţi. Tocmelile agricole urmară şi urmează a fi un mijloc de exploatare al săteanului în mânile proprietarului şi mai ales în acele ale arendaşului nescrupulos şi un izvor de câştig pentru primar, notar şi prea adesea pentru subprefect. Ea mai urmă să fie, pentru diferitele guverne ce se succedau la putere, un mijloc de a-şi păstrà şi a-şi înmulţì partizanii, precum şi de a intimidà pe adversari.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL II

DESPRE LEGILE DE VÂNZĂRI DE BUNURI ALE STATULUI ŞI DESPRE ÎMPROPRIETĂRIRI

1. Legea pentru vânzarea bunurilor Statului din 2 Noemvrie 1864.

Intăia măsură luată în această privinţă eră relativă mai cu samă la vânzarea viilor, caselor şi locurilor date cu embatic în cuprinsul comunelor urbane şi rurale. Ea nu eră deloc privitoare la vânzarea de moşii şi fu decretată de Cuza în puterea Statutului, nefiind atunci Cameră, la 2 Noemvrie 1864. Nu mă voiu ocupă deci mai de aproape de eà.

2. Legea pentru vânzarea bunurilor Statului din 15 Iulie 1866.

Această lege a fost făcută sub îmboldul unor urgente şi imperioase necesităţi băneşti: lăzile Statului erau goale şi trebuiau umplute cu orice preţ.

Camera autoriză înstrăinarea unei părţi din bunurile Statului, până la concurenţa de 75 milioane lei (vechi). Urmau să se vândă:

Pe lângă toatè locurile şi viile date cu embatic, locurile virane, locurile înfundate, cu sau fără clădiri, viile arendate deosebit, casele şi prăvăliile de prin oraşe şi târguri a căror reparare ar cere pentru restaurarea lor o cheltuială mai mare, şi

a) moşiile producând un venit neîntrecând 500 galbeni (5875 lei noi);

www.dacoromanica.ro

b) moşiile pe cari ar cere locuitorii să cumpere locuri neacoperite de păduri.

Toate moşiile hotărîte pentru înstrăinare aveau a se împărţi în loturi de 6, 8, 12 şi 50 pogoane fiecare. Vânzarea se făceà prin licitaţie publică cu drept de supralicitare; preţul urmà să fie varsat întreg, în termen de o lună dela aprobarea adjudecării.

Se înfiinţà în Bucureşti un comitet central pentru vânzarea unei părţi din domeniile Statului, sub preşedinţia ministrului de finance, iar în judeţe comisiuni districtuale pentru constatarea şi inventariarea bunurilor Statului.

Condiţiunea pusă tuturor cumpărătorilor să verse preţul deplin al cumpărăturii în termen de o lună dela aprobarea licitaţiei, echivalà pentru cei mai mulţi ţarani la o înterzicere a unor asemene cumpărături din partea lor.

N'am găsit nicaiure vre-o dovadă ca cumpărături de loturi de pământ pe moşiile Statului, de către ţarani, să se fi făcut pe temeiul acestei legi.

Absurdă erà întinderea minimă, de 3 şi 4, hectare ale unor loturi, mai absurdă încà însă erà morcelarea moşiilor mici, cu un venit mai mic de 500 galbeni şi pastrarea în întregimea lor a moşiilor de mii de hectare. In realitate însă moşiile mici nu mai fură parcelate în loturi, ci vândute în corp întreg, mai ales când condiţiunile de plată deveniră mai prielnice, pe temeiul legilor următoare.

3. Legea din 26 Iulie 1868 pentru modificarea legii asupra înstrăinarii bunurilor Statului.

Această măsură fu prezintată Camerelor iarăş sub presiunea unor strigătoare nevoi financiare; trebuiau achitate bonurile de tezaur aflate în circulaţiune în anul 1866, mandatele emise şi neplătite până la 1866 şi deficitul exerciţiului 1866. Iată cari fură schimbările de căpetenie aduse legii dela 1866:

Se mai adăogiră la deosebitele categorii de bunuri ce aveau a se vinde şi acele moşii cari deşi produceau un venit mai mare de 6.000 lei (fiecare), erau alcătuite din hlize sau făşii, fiecare cu un venit inferior sumii de 6.000 lei (noi) pe fiecare an.

www.dacoromanica.ro

Vânzarea care urmă a se face sub direcţiunea Comitetului instituit pentru vânzarea domeniilor Statului, aveà loc în trei centruri de vânzare: Iaşi, Bucureşti şi Craiova. Ea urmă să se facă prin licitaţie publică, dar în privinţa achitării preţului, cuprindeà o dispoziţie ce nu se poate numi decât stranie.

Cumpărătorii de moşii vândute în trupuri întregi erau datori, în termen de o lună dela confirmarea adjudicaţiunii, să plătească o treime din suma licitată; iar celelalte două treimi aveau a le plăti cu amortizare în termen de 12 ani, şi cu o dobândă de 6 % şi 6 % amortisment.

Iar pentru moşiile vândute în loturi dela 6 până la 50 pogoane, cumpărătorii urmau să fie datori, în termen de o lună dela confirmarea adjudicaţiunii, să verse toţi banii la cassierie.

Se urmau deci deplorabilele tradiţiuni ale trecutului, înlesniri proprietăţii mari, permiţându-i să crească nemărginit, tăgadă pentru ţaran a oricărei uşurinţi punându-l în stare să devie proprietar.

Legea autorizà guvernul să vândă pe moşiile Statului dimprejurul oraşelor Bucureşti şi Iaşi, la locuitorii mărginaşi cultivatori de pământ, loturi şi anume: pentru Bucureşteni până la 12 pogoane cu câte 12 galbeni pogonul, pentru Ieşeni până la 5 fălci cu câte 12 galbeni falcea. Inlesniri de plată însă nu se făceau.

4. Legea pentru înstrăinarea bunurilor Statului de pe la oraşe, târguri şi alte localităţi, a hlizelor izolate de moşiile sale şi pentru răscumpărarea embaticurilor din 22 Fevruarie 1872.

Această lege, mai cu sama privitoare la locurile din oraşe şi la răscumparare de embaticuri, mai autorizà guvernul să vândă toate sforile *(hlize)* de moşii până la maximum 100 pogoane, izolate şi independente de alte trupuri de moşii.

5. Legea pentru vânzarea bunurilor Statului din 7 Martie 1875.

Este iar rezultatul unei nevoi financiare. Pentru amortizarea unui împrumut de 19.000.000 lei se afectà, intre altele, şi

www.dacoromanica.ro

produsul de vânzări de bunuri ce aveau a se vinde conform dispoziţiunilor legii dela 1868. Se puteau cuprinde printr'aceste bunuri şi moşii cu un venit până la 12.000 lei şi până la concurenţa sumei de 6.000.000.

6. Legea vânzării bunurilor Statului dela 10 August 1876.

Prin această lege serviciul bunurilor Statului treceà în atribuţiunile administraţiunii generale a domeniilor Statului; licitaţiunile se mai puteau face pe viitor şi la prefecturile locale, de comisiuni anume instituite.

Comitetul capată „facultatea de a împărţi bunurile puse în vânzare în loturi; cari vor începe dela 5 pogoane şi vor continuà în sus, la 6, 7, 8, 9 pogoane şi aşà mai departe, după cum interesele locale şi interesele Statului vor cere, ţinând samă totdeauna şi neaparat de cererile locuitorilor români rurali".

„Preţul minimum a fiecărui pogon aveà a fi, în Ţara Românească de 80 lei, al fiecărei fălci în Moldova de 200 lei, plătibili integral, la o lună după confirmarea vânzării ce se face după formele legii din 1868, prin licitaţiuni publice.

„Preţul locurilor dela 5 până la 10 pogoane se va plăti: o a treia parte după confirmarea vânzării, iar două treimi în termen de 20 ani, prin anuităţi semestriale, calculate pe o dobândă de 6% pe an, plus amortizarea.

Această lege erà în sfârşit un pas făcut în direcţia bună, înlesnire făcută pentru a cumpărà pământ celui care are neapărată trebuinţă de el, care îl lucrează. Din nenorocire nu rezultă din nimic că legea s'ar fi aplicat în această privinţă, n'am cunoştinţă de pământuri vândute la ţarani pe temeiul ei.

7. Improprietărirea însurăţeilor. 1876—1878.

Articolul 5 al legii rurale dela 14 August 1864 stipulà că acei locuitori de pe moşiile particulare, cari nefăcând clacă (boieresc) se bucurase numai de casă şi de grădină în sat, nu vor aveà drept să ceară alt loc de hrană dela proprietarii respectivi, ci vor primì pământ pe moşiile Statului.

www.dacoromanica.ro

Articolul 6 al aceleeaş legi glăsuià că vor aveà drept să se strămute pe moşiile Statului cele mai apropiate: *a)* sătenii cărora din 2 treimi ale moşiei pe care se aflau în momentul aducerii la îndeplinire a legii rurale, nu li se putuse îndeplini întinderea locurilor legiuite; *b*) însurăţeii (spornicii) ce nu aveau locuri atribuite lor în momentul aplicării legii rurale. Deşi legea nu o zice expres, este vederat că sătenii din aceste două categorii erau invitaţi a se mută pe proprietăţile Statului spre a li se atribuì acolo pământ.

Un jurnal al Consiliului de Miniştri, din 7 Octomvrie 1864, decise că se vor socoţi în rândul însurăţeilor acei săteni cari, la promulgarea legii rurale, în 1864, se aflau sub steaguri.

Timp de 12 ani aceste două articole din legea rurală nu fură aduse la îndeplinire. La 27 Octomvrie 1876 [1]) ministrul de Finance, Ion Brătianu, luă iniţiativa aducerii la îndeplinire a dispoziţiunilor acestor două articole, alcătuind instrucţiunile ce aveau a servì de temeiu operaţiunilor. Operaţiunea fu încredinţată unor comisiuni numite, câte una în fiecare judeţ. Ele erau însărcinate mai întâiu să constate drepturile fiecăruia pe temeiurile tablourilor A şi B, dresate în anul 1864 şi prin actele stării civile. Fiecare sătean intrând în vreuna din cele trei categorii suscitate, aveà drept să cumpere pe moşiile învecinate ale Statului pământ până la concurenţa de 12 pogoane în Ţara Românească şi 5 fălci în Moldova, cu preţ de 5 galbeni (58 lei 75 bani) pogonul, plătibil în 15 ani. Inginerul administraţiei domeniilor avea să constate situaţia şi întindirea locurilor de hrană disponibile pe fiecare moşie şi, împreună cu comisia, să hotarască numărul de loturi disponibile pentru vânzare. Nu se puteà atinge o a treia parte din întinderea locurilor de hrană ale moşiei, care a treia parte erà rezervată arendaşilor prin contractele de arendă. Se exceptau dela această regulă moşiile destinate formării de comuni noui, în părţile de câmpii mai puţin populate, unde administraţia domeniilor erà autorizată să trateze cu arendaşii spre a ocupà orice întindere.

In anul 1878 se decretă un regulament [2]) pentru aplicaţiunea

[1]) *Acte şi Legiuiri*, Seria II, vol. II., p. 380 sq.
[2]) *Ibid. ibid.*, p. 388.

www.dacoromanica.ro

articolelor 5 şi 6 ale legii rurale, lămurind între altele căror locuitori urmă să se deà preferinţă în caz când acei din mai multe locurì ar venì în concurenţă, şi care cuprindeà dispoziţiuni în privinţa alcătuirilor de comuni noui. Regulamentul prevedeà că, în comunele noui, cu locuitori puţini şi pământ întins, loturile să fie egale pentru fiecare locuitor, adică câte un pogon în vatra satului şi câte 10 pogoane pământ de hrană în ţarină. Pe moşiile mai puţin întinse şi mai populate, aceste întinderi se reduceau la jumatate de pogon în vatra satului şi 6 pogoane în ţarină. Se rezervau 17 pogoane pentru preotul şi 17 pogoane pentru învăţătorul sătesc. Dacă un locuitor împroprietărit nu venià să-şi ocupe locul în timp de 2 ani, el pierdeà orice drept la acel loc şi Statul devenià liber să dispună de dânsul în folosul altu sătean.

Această măsură aveà marele cusur că creà numai proprietari parcelari; parcelele lor deşì mai mari decât media acelor create de legea rurală, fiind totuş mult prea mici pentru a puteà alcătuì o ţărănime sănătoasă. Dar nu se puteà face altceva decât o aplicare a legii rurale; nu se puteau atribuì însurăţeilor părţi de loc a căror întindere să întreacă maximul atribuit de legea rurală.

8. Lege pentru executarea şi mănţinerea art. 7 din legea rurală dela 15 August 1864.

Folosindu-se de cumplita nevoe în care se găsise ţărănimea în urma foametei dela 1866 şi a îngreuierii sarcinilor sale prin obligaţiunea de a achità ratele despăgubirii proprietarilor, lipitoarele (creştine) ale satelor (adesea ori cu ajutorul lipitoarelor jidoveşti) pusese mâna pe o mulţime de pământuri clăcăşeşti, încercându-se să eludeze interzicerea de înstrăinare cuprinsă în articolul 7, prin aceea că luau dela săteni acele pământuri în arendă pe lungi termene. Acei cari se folosise astfel de nevoia, de slăbăciunea, de credulitatea sau de viţiile ţaranului pentru a-l dispoià, totdeauna pe preţuri de nimica, de avutul său, erau vechili şi vataji în disponibilitate sau în activitate, arendaşi de mâna a patra, crâşmari, dar mai cu deosebire primari, notari şi perceptori. In unele locuri ei îşi alcătuise adevarate moşioare

www.dacoromanica.ro

în mijlocul pământurilor sătenilor, moşioare[1]) pentru cari dăduse, la facerea zapisului, sub nume de împrumut, o sumă derizorie; şi pentru dobânzile căreia o ţineau în arendă până la achitarea capetelor. Răul ameninţă să ieă proporţii când guvernul se decise a intervenì. Un proiect de lege pentru executarea şi mănţinerea art. 7 din legea rurală fu prezintat Camerii. Fu luat în discuţie la 28 Septemvrie 1878, dar dând loc la desbateri lungi şi furtunoase, putù să fie promulgat numai la 9 Fevruarie următor.

Toate actele prin cari un sătean sau moştenitorii săi instrăinase, aveà să înstrăineze, ipotecase sau aveà să ipoteceze, prin testament sau între vii, cătră vre-o persoană alta decât comuna sau vre-un sătean, pământurile ce le aveà pe temeiul legii rurale, erau şi aveau să fie nule. Se lămurià că învoirea dată sătenilor de a cumpărà pământuri de ale foştilor clacaşi fusese şi erà mărginită numai în favoarea sătenilor plugari, cari nefiind clacaşi în anul 1864, nu avuse asemene pământuri. Această învoire fusese individuală şi mărginită pe întinderea de pământ recunoscută unui fost clacaş prin legea dela 1864. Erà declarat de asemenea nul orice alt act, fie autentic, fie sub semănătură privată, direct sau indirect, deghizat sau prin persoane interpuse, prin care, în fraudă sau prin violarea menţionatei legi, un sătean sau moştenitorii săi ar fi înstrăinăt ori ipotecat sau s'ar fi desproprietărit de pământurile ce-i atribuise zisa lege.

Nulitatea actelor urmà să fie declarată de tribunalele respective în urma constatărilor făcute de comisiuni alcătuite din membri aleşi de consiliile judeţene.

Tribunalul, pronunţându-se asupra restituirii acelor pământuri, aveà să hotărască dacă este loc de despăgubire sau nu. Dacă noul posesor posedase terenurile 5 ani, restituirea se faceà fără nici o despăgubire; dacă le posedase mai puţin de 5 ani, tribunalul aveà a hotărî despăgubirea ce erà a i se da. Hotărîrile tribunalului erau fără apel. Dacă cumpărătorii făcuse pe pământurile luate dela foştii clacaşi: clădiri, plantaţiuni sau alte îmbunătăţiri, venitul şi foloasele ce ele ar fi dat aveau a se socotì numai pe venitul curat ce pământul ar fi produs prin ex-

[1]) *Ibid. ibid.*, p. 394.

www.dacoromanica.ro

ploatarea sa. In asemene cazuri posesorul actual erà în drept a restituì săteanului pământ de aceeaş întindere şi calitate.

9. Legea din 11 Aprilie 1880 pentru lichidarea sumei de 10.000.000 lei vechi ce Constituanta o votase oraşului Iaşi.

Constituanta, în şedinţa dela 29 Iunie 1866, votase în favoarea oraşului Iaşi, o sumă de 10.000.000 lei vechi. Acest vot devenì o realitate numai cu 14 ani mai târziu, când guvernul prezintă un proiect de lege prin care se lichidà această sumă şi oraşul Iaşi renunţà la orice feliu de pretenţie împotriva Statului, cedându-se acelui oraş de cătră Stat, un număr de dughene şi de case situate în Iaşi, de vii în împrejurimile lui, precum şi 9 moşii din vecinătate, în întindere de 7.717 fălci 27 prăjini, arendate anual cu 69.330 lei.

Art. II al legii obligà comuna Iaşi a vinde, în loturi, la cultivatorii şi industriaşii români, terenuri de pe moşiile sale.

10. Legea vânzării bunurilor Statului din 12 Aprilie 1881.

Această lege erà mult mai generală decât acele de cari ne-am ocupat până acuma. Ea autorizà vânzarea tuturor moşiilor al căror venit nu treceà peste 20.000 lei pe an (fără dările accesorii) şi nu aveau pe ele, într'o singură masă, păduri de o întindere mai mare decât 100 hectare, sau în caz de a aveà pe ele păduri în asemene întinderi, se puteau vinde moşiile, dar rămânând pădurile rezervate pe sama Statului.

Bunurile mari se puteau vinde sau în corpuri întregi, sau în loturi.

Moşiile situate în jurul oraşelor aveau a se vinde în loturi de 4, 6 şi 8 hectare locuitorilor români mărginaşi, „lucrători manuali de pământ".

Asemenea loturi se mai puteau vinde şi la alte persoane, dar numai pentru înfiinţare de stabilimente industriale după un plan şi deviz aprobat de administraţie. Comunele asemene puteau cumpărà unul sau mai multe loturi. Se puteau vinde ase-

www.dacoromanica.ro

mene, în loturi de 4, 6 şi 8 hectare, moşiile situate în orice altă localitate, pentru cari locuitorii rurali ar face cerere de cumpărare a tuturor loturilor cuprinse în moşie. Moşiile mici se puteau vinde în loturi de 25, 50, 100 până la 150 hectare după cerere, dacă se făceau astfel de cereri pentru toată moşia.

Preţul evaluării aveà să fie arenda medie a trei perioade înmulţite cu 15.

Bunurile vândute în loturi nu se puneau în licitaţie, vânzarea se făceà pe baza evaluării făcute; cumpărătorii sunt solidari. Pentru celelalte bunuri vânzarea se făceà prin licitaţie.

Pentru bunurile vândute în corpuri întregi sau în loturi mari se plătià o pătrime la o lună dela data aprobării licitaţiei, iar celelalte trei pătrimi în 24 ani, cu dobândă de 6 la sută. Cumpărătorii de loturi mici plătiau o cincime la început şi rămăşiţa în 24 ani, cu dobândă de 6 la sută.

11. Legea dela 17 Martie 1884 pentru modificarea unor articole din legea dela 1881.

La 28 Martie 1884 se făcură următoarele modificări mai însemnate:

Se hotăreşte că se pot vinde numai în loturi mici, locuitorilor români cultivatori de pământ, învăţătorilor şi servitorilor bisericilor rurale, părţi din moşiile Statului cari au o întindere dela 2.000 hectare în sus, afară de cele rezervate pentru cultură specială sau ferme modele, oricare ar fi arenda acelor moşii.

tru aceste moşii, valoarea totală a moşii se statorniceşte înmulţind prin 20 arenda anuală a moşiei pe periodul curent, preţul fiecărui lot însă se va determinà după calitatea pământului. In caz de concurenţă între mai mulţi amatori pentru un lot, acest lot se trage la sorţi.

Moşiile Statului se pot astfel vinde locuitorilor români cultivatori de pământ, învăţătorilor şi servitorilor bisericilor rurale în loturi de câte 5 hectare cel mult, nepulând nime să cumpere mai mult decât câte 2 loturi.

Dispoziţiile privitoare la vânzarea de loturi de 25, 50, 100

www.dacoromanica.ro

şi 150 hectare rămân în fiinţă, preţeluirea lor se face înmulţind arenda anuală a periodului curent cu 20.

Când numărul locuitorilor cari au cumpărat loturi este de cel puţin 100 şi când ei sunt departe de vre-o şcoală sau biserică, se dau de către Stat, gratis, câte 10 hectare pentru biserică şi pentru şcoală. Pentru cheltuielile făcute cu prilejul măsurătoarei, împărţirii şi vânzării pământului, se vor socoti câte trei lei de hectar, cari se vor încassà dela cumpărători, odată cu plata pământului în cursul celor dintâi trei ani.

Aceste modificări aduse legii dela 1881, alcătuiesc un pas şi mai hotărît decât acea lege pe calea unei colonizări interne sănătoase. Ele urmează însă a prezentà cusurul că tind prea exclusiv la întemeierea de proprietăţi şi exploatări parcelare.

12. Prelungirea termenului de inalienabilitate al pământurilor atribuite foştilor clăcaşi.

Cu prilejul modificării Constituţiunii, la 1884, se declarară inalienabile pe un period de 32 ani, având a curge dela promulgarea legiuirii, pământurile foştilor clăcaşi, ale însurăţeilor şi ale locuitorilor cari au cumpărat sau vor cumpărà în loturi mici proprietăţi de ale Statului. Schimburile de pământ contra pământ, nu intră în prohibiţiunea de mai sus, însă ele se vor puteà face numai contra altor pământuri de aceeaş întindere şi calitate.

13. Modificările făcute la 2 Aprilie 1886 în legea asupra vânzării bunurilor Statului.

Punctul de căpetenie al acestor modificări este următorul, relativ la colonizarea internă a ţării:

Se pot vinde în loturi mici, locuitorilor români cultivatori de pământ, învăţătorilor şi servitorilor bisericeşti, orice moşii ale Statului cu distincţiunile şi restricţiunile următoare:

a) Moşiile a căror întindere nu trece peste 100 hectare şi a căror venit nu trece peste 20.000 lei (fără accesorii) când cererile cuprind întreaga moşie.

www.dacoromanica.ro

b) Două treimi din moşiile dela 1000 până la 10.000 hectare, o pătrime din moşile a căror întindere trece peste 10.000 hectare. In aceste două cazuri, când partea destinată a se vinde nu va fi toată cerută în loturi mici, se vor puteà face şi loturi mari, în întindere de 50, 100, 200 şi 400 hectare fiecare.

c) In interesele formării de comuni noue, Ministerul Domeniilor va puteà obligà pe cumpărătorii de loturi mici să se stabilească cu locuinţile pe moşia cumparată, sub pedeapsă de a pierde, după curgerea unui termen de trei ani, pământul cumparat care reintră de drept în proprietatea Statului. Sunt scutiţi de această obligaţiune acei cari vor cumpărà pământ pe proprietatea pe care locuiesc sau pe acea vecină.

Prin această lege se puneau noue întinderi de pământ la dispoziţia plugarilor, însă pe deoparte se mănţineà vânzarea în loturi parcelare, nepermiţând vreunui cumpărător să cumpere mai mult decât câte două loturi de câte 5 hectare, iar pe de alta se autorizà vânzarea în loturi de 400 hectare. Doară proprietatea mare erà destul de covârşitor reprezentată pentru ca Statul să n'o mai încurajeze.

14. Legea din 27 Fevruarie 1887 pentru verificarea pământurilor date în conformitate cu art. 5 şi 6 din legea rurală.

Se descoperise că, cu prilejul împroprietăririlor de însurăţei, din pricina uşurinţii cu care lucrase comisiile locale, pe deoparte se strecurase în numărul lor, nu numai o mulţime de indivizi cari nu aveau nici un drept să fie împroprietăriţi pe temeiul art. 5 şi 6 din legea rurală, dar cari nici macar nu erau români, iar pe de alta, mulţi săteni întrunind condiţiunile din suscitatele articole, fusese lasaţi pe din afară. Legea votată la 22 Fevruarie 1877, aveà de scop să ieà din mânile acelor ce nu erau muncitori de pământ şi a acelor ce nu erau români, pământurile deţinute de ei prin fraudă spre a le atribuì acelor cari aveau drept la ele, complectând totodată măsura de împroprietărire.

Legea erà concepută de altmintrelea în sensul cel mai larg, precum dovedesc dispoziţiunile din articolul 3: „Se vor

www.dacoromanica.ro

mănţine în posesiune şi acei cari, deşi împroprietăriţi fără drept, întrunesc următoarele condiţiuni: 1) să fie români şi majori; 2) să fie muncitori de pământ şi să-şi cultive însuşi lotul pe care au fost împroprietăriţi; 3) să aibă casa şi gospodăria pe acel lot, fără să mai fie împroprietăriţi şi aiurea. Intinderea posedată nu puteà fi mai mare decât cea prevăzută de legea rurală.

Legea mai acordà sătenilor ce se aflau în condiţiunile prevăzute de art. 5 şi 6 ale legii rurale şi nu fusese încă împroprietăriţi, un termen de şase luni pentru a prezentà Ministerului Domeniilor cererile lor.

15. Legea pentru înstrăinarea bunurilor Statului dela 6 Aprilie 1889.

Răscoala ţărănească din judeţele învecinate cu Capitala, în primavara anului 1888 şi mişcarea agrară din unele ţinuturi din Moldova, în iarna acelueaş an şi în primavara acelui următor, silise pe guvernul la putere să înţeleagă că nişte măsuri agrare mai serioase decât acele din trecut se impuneau. Aceste îngrijiri dădură naştere legii pentru vânzarea bunurilor Statului din 6 Aprilie 1879. Cu toate cusururile ei, această lege alcătueşte cea mai desăvârşită măsură de colonizare internă luată până atunci.

Incepe prin a hotărî că *toate* moşiile Statului se pot vinde, în total sau în parte, însă numai în loturi de câte 5, 10 şi 25 hectare, locuitorilor români cultivatori de pământ, rezervându-se pe sama Statului pădurile cu un perimetru întrecând 25 hectare.

Ministerul Domeniilor poate impune, ca condiţiune a vânzării în loturi de 5 hectare, obligaţiunea pentru cumpărători de a se stabili cu locuinţile pe moşia cumparată în termen de trei ani. Spre a înlesni această stabilire, creditele agricole sunt autorizate a face cumpărătorilor avansuri rambursabile până la 600 lei, pentru a subveni la primele cheltuieli de instalaţiune, cumparare de vite şi instrumente agricole. „Amortizarea acestor împrumuturi, se face odată cu împlinirea ratelor afectate la plata pământului“.

Loturile de 5 hectare se vând fără licitaţie, acele de 10 şi 22 hectare se vând cu licitaţie

www.dacoromanica.ro

Pădurile cari au o întindere mai mică de 50 hectare se vor vinde comunelor în circonscripţia cărora se află împreună cu perimetrul necesar exploatării lor.

Asemenea vor rămâneà comunelor şi supuse regimului silvic, fără a se puteà despădurì, tufărişurile, zăvoaiele, crânguri le cari vor fi pe cursul apelor şi pe coastele dealurilor, cari vor fi deasupra satelor, drumurilor, apelor ori locurilor de cultură şi cari crânguri şi zăvoaie vor aveà o întindere mai mare de jumatate de pogon. Ele rămân supuse regimului silvic şi nu se pot exploatà decât după împlinirea dispoziţiunilor cerute de regimul silvic.

Ministerul de Domenii este îndatorat să proceadă la hotărnicia, parcelarea şi preţeluirea moşiilor Statului spre a se puteà vinde în loturi. Trei părţi din întindere se vor vinde în loturi de câte 5 hectare, o pătrime în loturi de 10 şi 25 hectare. Moşiile mai mici de 400 hectare au a îndestulà de preferinţă cererile pentru loturile de 5 hectare; numai ceea ce va prisosì peste aceste cereri se va vinde în loturi de 10 şi 25 hectare. Câte un sfert de hectar de fiecare şef de familie se va rezervà ca rază împrejurul vetrei satului în folosul comunei.

In cazul când moşia se va vinde întreagă în loturi, iazurile şi heleşteiele se vor vinde comunelor cu preţul ce se va stabilì prin evaluare, locuitorii putând să facă uz de ele cu condiţiune de a contribuì la întrebuinţarea lor.

Când numărul loturilor va fi mai mare de o sută, inginerul parcelator va determinà pe plan şi locul unde va fi vatra noului sat, va fixà locul unde se vor clădì primăria, locul străjii, biserica, şcoala, locul casei de sănătate, direcţia şi lărgimea străzilor, poziţia şi întinderea cimitirului, acele ale drumurilor vicinale. Toate aceste nu vor trece peste 1/4 din fiecare lot şi valoarea totală se va împărţi în proporţie cu numărul loturilor, se va adăogà la preţul lor şi se va răspunde de cumpărători.

Nimeni nu va puteà cumpărà mai mult decât un lot mic, afară de comuni cari vor puteà cumpărà până la 3 loturi spre a le afectà pentru şcoală sau biserică.

Planul parcelării fiecărei moşii se va depune la primărie, pentru ca locuitorii să-l poată vedeà şi să-şi poată întemeià ce-

www.dacoromanica.ro

rerile pe el în termen de două luni dela depunerea planului. Pentru loturile puse în vânzare pe aceeaş moşie se vor preferi:

Comunele rurale pentru loturile de afectat şcoalei şi bisericii;

b) capii de familie cari n'au pământ şi văduvele cu copii, socotindu-se aceste ca capi de familie.

c) prisosind pământ peste cererile celor două categorii de mai sus, se vinde până la 5 hectare, în loturi individuale, celor ce au mai puţin decât această întindere.

Loturile se trag la sorţi când sunt mai mulţi doritori pentru acelaş lot.

Numai după îndestularea locuitorilor stabiliţi pe moşia ce se va vinde, se vor distribui sau trage la sorţi loturi între ceilalţi doritori.

Loturile de 10 şi 25 hectare se vând prin licitaţie. Negăsindu-se amatori se împărţesc în loturi de 5 hectare şi se împărţesc locuitorilor ce vor face cereri.

Vânzările se fac în judeţele respective.

Preţurile loturilor de 5 hectare se stabilesc luându-se drept bază, pentru valoarea totală a moşiei, arenda periodului curent sau, în caz de nearendare, a ultimului period, şi înmulţindu-se cu 20, fără ca în nici un caz arenda să fie calculată la mai puţin de 10 lei pe hectar. In aceste limite, preţul fiecărui lot se va determină după situaţiune şi după calitatea pământului. Preţul definitiv pentru fiecare lot se fixează de Ministerul Domeniilor.

Valoarea loturilor de 10 şi 25 hectare se va statornici în acelaş chip.

Loturile de 5 hectare nu se vor puteà înstrăinà în timp de 30 ani, conform art. 132 din Constituţiune. Loturile de 10 şi 25 hectare se vor puteà înstrăinà numai după desăvârşita lor achitare. Schimbul este permis pentru toate loturile şi în toate cazurile.

Preţul loturilor de 5 hectare se plătià fără avans, în anuităţi, având a se calculà pe baza unei dobânzi de 5 la sută plus 1 la sută amortisment după tabelă, această anuitate având a cuprinde şi avansurile făcute de Stat şi valoarea terenurilor comunale.

Pentru acele de 10 şi de 25 hectare aveà a se plăti a zecea

www.dacoromanica.ro

parte din preţ în termen de o lună din ziua confirmării vânzării, restul având a se achită prin anuităţi calculate pe baza de 5 la sută procente şi 2 la sută amortisment.

Comunele plătesc preţul pădurilor, iazurilor şi heleşteilor ce vor cumpărà în anuităţi socotite pe baza de 5 la sută procente şi 2 la sută amortisment. Toţi cumpărătorii se pot liberà prin plată anticipată.

Precum voiu dovedì mai departe şi precum ni arată experienţa, binele ce ar fi putut să-l facă această lege a fost pe alocurea impiedecat prin dispoziţia de a nu cere cumpărătorilor loturilor mici nici un avans, prin acea de a le distribuì fără a cercetà cu seriozitate cui să se deà şi, mai ales, prin lipsa ori carei dispoziţiuni obligând pe cumpărătorul unui lot să se stabilească pe pământul cumparat şi să-l cultive însuş sub pedeapsă de a fi lipsit de acel lot.

16. Modificarea, dela 3 Aprilie 1892, a legii asupra vânzării bunurilor Statului dela 7 Aprilie 1889.

La Iunie 1890 guvernul propune mai multe modificări la legea din 1889, cele de căpetenie fiind următoarele: Ca comunele urbane să poată cumpărà conform legii actuale, cu precădere, până la 5 loturi pentru trebuinţile oraşului; spre acest sfârşit Statul va rezervà, din moşiile Statului din apropierea oraşelor, câte o zonă îndestulătoare pentru desvoltarea lor ulterioară.

La munte se vor puteà face şi loturì de $2^1/_2$ hectare.

Preţul loturilor de 5 hectare se stabileşte într'o tabelă anexată la lege, care prevede preţuri speciale pentru fiecare judeţ şi în unele judeţe, pe plăşi.

Aceste preţuri sunt împărţite pe 5 calităţi, evaluate dela 600 lei (în părţi din Ilfov, Roman, Romanaţi şi Vlaşca) la 100 lei hectarul (în plasa Tazlăul de sus a judeţului Bacău, plasa Vrancea a judeţului Putna şi moşiile de pe Râmnic şi Milcov din judeţul Râmnicul Sărat).

Prezentându-se multe amendamente, discuţiunea legii fu amânată.

In sesiunea 1891—1892 se prezintă din nou Camerii şi se

www.dacoromanica.ro

votă de dânsa un proiect de modificare al legii dela 1889, cuprinzând un singur articol, stipulând că preţul unui hectar de pământ, pe moşiile Statului ce se vând în loturi mici, se va stabili după tabela ce se alătură, adăogându-se că terenurile ce nu se pot nici ară nici sapă, fânaţele mlăştinoase, coastele dealurilor, sărăturile cari nu pot servì decât de islaz de calitate inferioară, se vor vinde cu 100 lei hectarul.

Preţurile din tabelă variază dela 600 lei hectarul (Ilfov) la 150 (moşiile de munte din judeţele Neamţu, Suceava şi Râmnicul Sărat).

17. Modificarea legii asupra vânzării bunurilor Statului din 1889 dela 9 Maiu 1896.

Ţaranii nu cumparase de loc pământuri pe temeiul legilor anterioare acelei dela 1881. Chiar sub regimul acelei legi ei nu cumpărară decât 23.069 hectare ce se împărţiau intre 4.970 cumpărători[1]). Aceà dela 1889 necerând cumpărătorilor nici un avans de bani, cererile fură dela început foarte număroase, întrecând cu mult pentru fiecare moşie numărul loturilor disponibile. De aici rezultă că Ministerul de Domenii erà asaltat de un nomol de plângeri a sătenilor fără pământ sau cu prea puţin pământ, cari nu mai izbutiau să încapă în vre-un lot pe vre-o moşie învecinată.

In asemene condiţiuni, guvernul dela 1896 găsi că nu erà drept să se micşoreze întinderile pe cari s'ar puteà face loturi de 5 hectare, prin vânzarea de loturi de 10, 25, 50 şi chiar mai multe hectare. Se prezintă deci Camerilor, se votă de ele şi se promulgă, la 4 Maiu 1896, o lege aducând acelei din 1889 următoarele modificări:

Moşiile Statului nu se mai puteau vinde decât în loturi de 5 hectare fiecare, locuitorilor români cultivatori de pământ, învăţătorilor, preoţilor şi servitorilor bisericeşti din comunele rurale.

[1]) G. D. Creangă. *Proprietatea Rurală în România* p. 142—145.

www.dacoromanica.ro

Moşiile destinate a se vinde, se vor determină treptat de Ministerul Domeniilor care va dispune facerea studiilor şi a parcelării pregătitoare. Tabloul de parcelare fiind depus la primărie ca şi cererile făcute, aceste vor fi satisfăcute în ordinea ce urmează:

I. Comunele rurale pentru două loturi;

II. Locuitorii români capi de familie cari nu au pământ de loc, clasificându-i după următoarele categorii:

a) acei stabiliţi pe moşia destinată vânzării,

b) acei stabiliţi pe moşiile învecinate,

c) acei stabiliţi în orice parte a ţării;

III. Locuitorii români capi de familie cari posedă până la la ½ hectar pământ în ordinea de mai sus;

IV. Locuitorii români capi de familie cari posedă până la 5 hectare de pământ, preferindu-se acei domiciliaţi pe moşie.

Văduvele ramase cu trei copii se socotesc drept capi de familie. In calculul terenului ce posedă clacaşul nu se va ţine samă de locul casei.

Vânzarea se face în ordinea numerică a tabloului prin tragere la sorţi.

Preţul loturilor de 5 hectare se va plăti în termen de 60 ani, cu anuităţi calculate pe baza de 4 la sută dobândă şi amortismentul în rate semestriale. In caz de neplată a 4 rate consecutive, vânzarea se va rezilià de minister fără somaţiune şi fără judecată.

18. Legea dela 19 Martie 1899 pentru reducerea preţuriior cu cari se vânduse loturile dela 8 până la 24 hectare pe temeiul legii dela 7 Aprilie 1899.

Lăcomia de pământ a ţaranului se vădise în chip minunat cu prilejul vânzării loturilor mai mari de 5 hectare, până la 25 hectare, cari se vindeau prin licitaţie. Concurenţa fusese din cele mai vii, şi preţurile rezultând dintr'însa se pot cu drept cuvânt numì exorbitante. Preţul hectarului în unele locuri trecù peste 1.800 lei. O recoltă chiar bună puteà cu greu să pună pe muncitor în stare de a achità rata care, în 25 ani, trebuià

www.dacoromanica.ro

să achite valoarea lotului cu dobânda ei. Ei nu numai că nu puteau plăti dar se ruinau cu desăvârşire.

Prin legea promulgată la 15 Martie 1899, se hotărà ca cumpărătorii de loturi mari, dela 8 la 25 hectare, să plătească ratele ce le mai datoriau prin anuităţi socotite pe baza de 4% dobândă şi pe termen de 60 ani. Sumele răspunse şi nerăspunse, datorite ca preţ, aveau a se calculà şi răfui pe baza dobânzii de 5 la sută şi 2 la sută pe an amortizare.

Guvernul erà autorizat să scoboare preţul acelor loturi până la 1.000 lei hectarul dela data vânzării, plata calculându-se pe acest preţ.

19. Despre întinderile de pământ intrate în stăpânirea sătenilor români pe temeiul legii rurale şi pe acel al diferitelor legi pentru vânzarea bunurilor Statului.

A. *Loturi mai mici de 10 hectare.*

Legea rurală dela 1864 a atribuit la	467.840 clacaşi	1.766.258,2826 hec
Prin dispoziţiile dela 1878—1879 s'a atribuit la . .	48.342 însurăţei	228.328,9728 „
Prin legea dela 1881 s'au vândut la	4.970 săteni	23.069,7936 „
Prin legea dela 1889 s'au vândut la	105.165 „	526.233,2526 „
Total . . .	626.317 săteni cu	2.533.890,3016

hectare atribuite sau vândute lor.

B. *Loturi mai mari de 10 hectare.*

Prin legea dela 1881 s'au vândut la	1.716 săteni	8.228,4339 hectare
Prin legea dela 1889 s'au vândut la	1.549 „	20.360,6292 „
Total . . .	3.265 săteni cu	28.589,0631 hectare

vândute lor.

www.dacoromanica.ro

Iar peste tot s'au atribuit şi vândut la 629.582 săteni 2.562.479,3647 hectare [1]).

Numărul loturilor de 25 hectare cuprins în acest total este de 386 şi întinderea lor totală de 8.670,4367 hectare.

Mijlocia, pentru împroprietăriri, este de 3,87 hectare, acea pentru vânzări de 4,88 hectare de cap; şi una şi alta n'au întemeiat decât proprietăţi minime, menite a deveni parcelare la cea dintâi împărţire.

20. Rezultatul colonizării interne.

Rezultatul încercării de colonizare internă pe temeiul legii dela 1889 a fost un fiasco desăvârşit. S'a procedat în distribuirea loturilor cu cea mai mare uşurinţă: s'a atribuit pământ cui a cerut, fără a cercetă în chip temeinic dacă acel căruia i se dădeă un lot este în stare să-l lucreze şi să-l plătească. S'au făcut astfel proprietari din toţi nemernicii care se înscrisese mai curând sau cari fusese înscrişi ex-officio de primari şi de notari. Rezultatul este că cei mai mulţi din cumpărătorii de loturi nu trăiesc pe ele şi nu le lucrează: ele sunt arendate pentru valoarea ratelor la primari, notari, perceptori chiar la Jidovi.

S'a parcelat marea moşie Belceşti dela judeţul Iaşi, bine situată şi având un pământ renumit pentru rodnicia lui. Loturile de 5 hectare s'au distribuit la oameni din comuni depărtate, printre cari mulţi ţigani din judeţul Vasluiu. Nouii proprietari nici n'au venit să-şi vadă loturile. Primarul de pe vreme, notarul, perceptorul s'au grăbit să le ieă în arendă, pe numele unor indivizi interpuşi, cu preţul strict necesar pentru achitarea ratelor către Stat. Pe urmă această afacere bună (se arendă lotul cu câte 30 lei) fu stricată de administraţia financiară care începù să arendeze aceste loturi prin licitaţie cu rezultatul că, în anul 1906, Jidovul Druckmann, unul din cei mai vajnici camatari rurali din judeţul Iaşi, ţineà în arendă, după ce le luase prin licitaţie cu toată regula, peste 100 loturi de 5 hectare dela olaltă, cu preţ de 60 până la 100 lei lotul întreg, sau maximum

[1]) Extras din tablourile de pe paginile 124 şi urm. a lucrării D-lui G. D. Creangă, *Proprietatea rurală în România.*

www.dacoromanica.ro

28 lei 60 bani falcea, când preţurile arenzei în trup întreg, pentru loc mult mai prost, a ajuns în ţinutul Iaşi la 40 lei falcea.

Pe moşia Băiceni, comuna Băiceni, judeţul Iaşi, vândută la 1904, numai 55 proprietari sunt aşăzaţi pe loturile atribuite lor, iar 86 sunt absenţi; 52 din aceste de pe urmă loturi sunt arendate către alte feţe.

Statul nu s'a gândit şi nu se gândeşte să declare nule asemene vânzări şi să scoată din nou loturile în vânzare, atribuindu-le unor oameni cari să prezinte chezăşie că sunt în stare să le lucreze şi să le plătească. Şi tot astfel stau lucrurile pe cea mai mare parte din moşiile parcelate şi atribuite ţaranilor, nu numai în Moldova dar şi în Ţara Românească.

Prin usurinţa cu care s'a pus la cale şi s'a aplicat, legea de la 1889 în loc de a fi o măsură excelentă a dat rezultatele cele mai deplorabile. Statistica loturilor părăsite, care se alcătueşte în acest moment la Ministerul Domeniilor, va dovedi pe deplin adevărul celor expuse mai sus.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL III

DESPRE INSTITUTELE DE CREDIT PENTRU ŢĂRĂNIME

1. Creditul agricol.

Creditul agricol a fost creat ia 1881. Se înfiinţă în fiecare reşedinţă de judeţ câte o cassă de credit agricol, funcţionând ca persoană morală şi în chip independent, cu scop „de a procurà agricultorilor şi industriaşilor agricoli români sumele necesare agriculturii şi industriilor agricole derivate dintr'însa".

Capitalul fiecărei casse urmà să fie dela 150.000 până la 300.000 lei, guvernul având a fixà suma după trebuinţile judeţului. Capitalul puteà fi sporit cu aprobarea guvernului. Fiecare cassă aveà să emită numărul de acţiuni corespunzând capitalului de fundaţiune; acţiunile se puteau cumpărà numai de agricultori sau industriali agricoli români. Până la vărsarea întregului capital de către acţionari, acest capital urmà să fie înaintat de Stat pentru două treimi şi de judeţ pentru o treime.

Intre multe feliuri de operaţiuni de credit ce erà împuternicit să facă, Creditul agricol aveà „à împrumutà cu amanet", pe productele şi instrumentele agricole cât şi a industriilor derivate din agricultură. Aceasta erà singura operaţie care afară de prea rare ocaziuni, Creditul Agricol o făcù cu ţaranii. Celelalte erau pentru uzul cultivatorilor celor mari. Dobânda erà de şapte la sută, iar termenul împrumutului nu puteà trece peste 9 luni.

Ţaranii se deprinseră foarte răpede să facă uz de această instituţie. Ea fu de ajutor pentru mulţi din ei, înlesnindu-li putinţa de a scapà de datorii grele şi de nevoi urgente şi de a-şi sporì numărul vitelor. Pentru alţii, în număr cu mult mai mic, mai puţin vrednici, mai viţioşi sau mai puţin norocoşi, ea

www.dacoromanica.ro

fu un isvor de ruină, căci neplătind la vreme li se vândură vitele. Binele făcut de lege precumpăni cu mult asupra răului ce-l pricinuì pe alocurea; nu încape îndoială că Creditul agricol restrânse acţiunea camatarilor de prin sate faţă de ţaranii cari aveau ce amanetà; sărăcimea însă, cei fără vite, nu avură cum să aibă parte de aceste foloase.

Creditul agricol fu modificat de nenumărate ori. Transformarea cea mare a acestei instituţii se făcù prin legea dela 2 Iunie 1892, când Creditul agricol deveni o instituţie de Stat, cu un capital de 20 milioane, varsat de Stat, împărţit în două secţiuni, din cari cea dintăi era menită şă facă împrumuturi de bani numai „agricultorilor şi industriaşilor agricoli săteni"; iar cea de a doua să facă avansul prevăzut de art. 3 al legii pentru înstrăinarea bunurilor Statului din 7 Aprilie 1889, care dela 600 se ridică la 700 lei [1]).

2. Băncile populare.

Intăia bancă populară a fost înfiinţată la Urziceni (Ialomiţa), în anul 1891, din iniţiativa unor comersanţi de acolo. Această bancă ajunse să posedă un capital de 65.000 lei, dar deveni în curând o bancă de speculaţiune cari nu mai aduse nici un serviciu populaţiunii rurale.

In anul 1892 se mai înfiinţară 4 bănci populare, dintre cari „Caraimanul" dela Breaza-de-Sus (Prahova) numără la început 36 membri cu 600 lei capital. In opt ani (la 1 Octomvrie 1901) ajunsese să aibă 1.000 membri şi un capital de 786.656 lei.

Dela 1893 până la 1898 se mai înfiinţară încă 19 bănci populare, ceea ce aduse numărul lor total la 24.

La 1898, D-l Spiru Haret, Ministrul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, văzând frumoasele rezultate ce le dădeà banca înfiinţată la Bezdad (Dambovita) de învăţătorul local, înţelese ce puternic instrument de ridicare economică puteà să alcătuiască pentru ţărănime generalizarea întemeierii unor asemeni instituţii şi hotărî să încurajeze cu tot dinadinsul instituirea

[1]) Pentru legile relative la Creditul agricol vezi *Acte şi Legiuiri*, Seria II, Volumul VI.

www.dacoromanica.ro

lor. Guvernul schimbându-se la 1899, se mai înfiinţară în anii 1899 şi 1900 numai 20 bănci populare noue. Dar, la 1901, D-l Haret revenind la Ministerul Cultelor, însărcină pe D-l Dumitrescu-Bumbeşti, învăţător la Bumbeştii din Gorj, să parcurgă toată ţara pentru a propagă ideea întemeierii băncilor populare, câştigând pentru dânsa mai ales pe preoţi şi pe învăţători.

Aceste încercări fură încununate de cel mai strălucit succes; dela 1 Aprilie la 1 Decemvrie 1901 se înfiinţară 168 bănci noue, iar dela 1 Decemvrie 1901 la 1 Septemvrie 1902, alte 444. In acel moment numărul membrilor, care erà de 20.604 la 1 Decemvrie 1901, se urcà la 59.844 cu un capital de peste 500.0000 lei. Ele desfiinţase camăta aproape cu desăvârşire în toate comunele unde prinsese rădăcini, pusese pe săteni în staresă ieà pământuri în arendă, să plătească datorii oneroase, să clădească case, să cumpere vite, să pună bani de o parte şi să înfiinţeze magazii de consum.

D-l Haret se gândì atunci la înfiinţarea unei instituţiuni centrale, menită a controlà şi a ajutà băncile populare. Lucrul erà cu atât mai urgent, cu cât se manifestase oareşicari simptome alarmante. Se găsise la ţară funcţionari puţin scrupuloşi cari, prin presiuni, obţinuse dela băncile populare împrumuturi pe cari uitase să le plătească.

In Iulie 1903, Ministrul de Finanţe, D-l E. Coştinescu prezintă Camerelor proiectul de lege pentru înfiinţarea Cassei Centrale a bancilor populare, împreună cu o lămuritoare expunere din care am cules amănuntele de mai sus [1]).

Proiectul de lege stabileşte caracterul juridic al acestor instituţiuni, asimilându-le cu totul cu societăţile cooperative. Sunt considerate ca societăţi comerciale şi au dreptul de a dobândì avere mobilă şi imobilă. Proiectul prevede înlesniri mari pentru constituirea băncilor, fiind foarte larg asupra condiţiilor de constituire a băncilor în deobşte, admiţându-se şi societăţi după sistemul Raifeisen şi ieà măsuri pentru desvoltarea spiritului de solidaritate [2]).

[1]) Vezi *Monitorul Oficial* din 10 Iulie 1903.

[2]) Pentru legile relative la Băncile populare, vezi *Acte şi Legiuiri*, Seria II, Volumul VI.

www.dacoromanica.ro

Creditul agricol este însărcinat să servească de Casă centrală, dându-i-se drept să acorde împrumuturi băncilor populare, să sconteze efectele lor şi să le reesconteze la Banca naţională spre a-şi mări mijloacele.

Beneficiul realizat de Creditul agricol din operaţiile sale cu băncile populare se împarte în chipul următor: 40 la sută Creditului agricol şi 60 la sută băncilor populare, din cari 30 la sută pentru fondul de rezervă, iar 30 la sută se împart băncilor ca primă.

Consiliul de administraţie este numit de guvern. Pentru control, Casa centrală dispune de toţi agenţii ministerului Finanţelor şi de acei ai ministerului Cultelor. Legea fu promulgată la 29 Martie 1903.

Modificări uşoare fură făcute acestei legi la 2 şi la 9 Dechemvrie 1904, la 19 Martie şi 5 April 1905 şi la 2 Martie 1906. La 29 Martie Casa centrală a băncilor populare fu despărţită de Creditul agricol, constituind o direcţiune generală deosebită şi funcţionând ca persoană morală. Ea urmă să se servească de capitalul Creditului agricol care erà obligat să ţină la dispoziţia Casei centrale toate sumele de cari puteà să aibă nevoe. Cheltuelile Casei centrale se făceau tot de Creditul agricol, iar beneficiile realizate de Casa centrală se făceau venit la Creditul agricol. Acesta erà obligat ca, prin secţiile sale, să facă toate operaţiile de cari ar aveà nevoie Casa centrală, precum şi să primească depozitele băncilor populare spre fructificare.

Consiliul de administraţie a Casei centrale se compune din 11 membri numiţi pe 7 ani, 8 de către Ministerul de Finanţe, 1 de către Creditul fonciar, 1 de către Banca naţională şi 1 de către Banca agricolă. Erà condusă de un director general şi de un subdirector general.

Băncile populare alcătuiesc fără îndoială pasul cel mai hotărîtor făcut până astăzi pentru ridicarea economică a ţărănimii române. Prin înfiinţarea lor i s'a pus în mână o pârghie cu ajutorul căreia poate ridică de pe capul şi pieptul ei multe din greutăţile cari îl apasă. Răpegiunea cu care ţaranul a înţeles folosul ce-l puteà trage din această instituţie, încrederea ce li-a arătat, sunt o nouă dovadă despre vioiciunea şi agerimea

www.dacoromanica.ro

minţii lui şi o desminţire categorică la vorbele acelor cari îi tăgăduiau şi îi tăgăduiesc încă orice aptitudine economică.

Indată ce a avut instrumentul de credit în mână, ţaranul n'a stat la îndoială pentru a intrà în luptă cu concurentul lui de moarte, cu arendaşul; ori unde a putut, ori unde nu i s'au pus piedeci prea mari, s'a pus în locul lui, biruindu-l prin preţuri mai mari. Astăzi, mulţămit băncilor populare, sunt 106 moşii arendate obştiilor săteşti. Numărul băncilor la Dechemvrie 1906 erà de 2.021 cu un capital de 20.035.054 milioane lei şi 1.239.002 membri asociaţi.

3. Obştiile săteşti.

Spre a înlesni alcătuirea obştiilor săteşti pentru cumpărarea sau arendarea imobilelor rurale, s'a votat legea dela 11 Fevruarie 1904, prin care ei puteau cere tribunalului respectiv, fără a aratà vre un motiv, ca autentificarea actelor sau a procurelor trebuitoare să se facă în comunele în cari sunt domiciliaţi. Preşedintele sau locţiitorul său pot, în asemene caz, să delege pe judele de ocol respectiv spre a instrumentà la primăria comunei indicată în cererea de autentificare.

Prin legea dela 31 Mai 1905, obştiile de săteni cari ieau moşii în arendă sunt scutite de plata patentei.

Cea dintăiu din aceste două legi a fost o însemnată uşurare adusă alcătuirii obştiei; mergerea la reşedinţa judeţului a tuturor membrilor obştiei fiind în cele mai multe cazuri o imposibilitate.

Obştiile săteşti alcătuesc un minunat instrument de luptă economică, dar ele trebuie să rămână numai un mijloc, nu trebuie ca iniţiativa colectivă să înăbuşe pe acea individuală.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL IV

DESPRE DISTRIBUIREA VIŢIOASĂ A PROPRIETĂŢII ŞI A EXPLOATĂRII PĂMÂNTULUI ÎN ROMÂNIA

---

1. Despre distribuirea proprietăţii.

Statisticile ce le posedăm se deosebesc între ele atât întru cât priveşte întreaga întindere a ţării cât şi în privinţa modului cum sunt distribuite deosebitele categorii de proprietăţi. Aceste deosebiri însă nu sunt de natură a puteà înfluenţà încheierile ce se pot trage dintr'însele, aceste încheieri rămânând aceleaşi, oricare ar fi statistica de care ne-am servi.

Cifrele conţinute în lucrarea d-lui G. D. Creangă: *Proprietatea Rurală în Romănia*, mi se par a fi acele stabilite în chip mai lămurit, mai conştiincios şi mai exact. Polemicile pătimaşe la cari ele au dat loc, au putut pune în îndoială numai unul sau două puncte de detaliu, despre cari voiu vorbi la locul lor; în trăsăturile lor esenţiale însă, datele d-lui Creangă nu au fost întru nimic sguduite de critici. Totuş, de oarece cifrele conţinute în raportul d-lui Căpităneanu au dat loc la mai puţine critici, mă voiu servì de ele; aceste cifre mi se par mult mai puţin justificate de cât acele ale d-lui Creangă, dar deosebirea este atât de mică în cât nu influenţează de loc rezultatele cari rămân aceleaşi oricare ar fi statistica de care ne servim.

Iată de altmintrelea atât cifrele d-nului Creangă cât şi acele ale d-nului Căpităneanu :

www.dacoromanica.ro

CATEGORIILE de întindere	RAPORTUL d-lui Căpităneanu	LUCRAREA d-lui Creangă
Proprietatea sub 10 Ha.	3319695 Ha.	3153645 Ha.
„ între 10— 50 „	695953 „	695953 „
„ „ 50—100 „	165456 „	166847 „
„ „ 100—500 „	785719 „	816385 „
„ peste 500 „	3001473 „	2993966 „
	7968296 Ha.	7826796 Ha.

Din acest tablou reiesă că diferența între ambii statisticiani ar fi numai de 145.500 hectare. In lucrarea d-lui Creangă, ar fi cuprinse atât proprietățile cultivabile ale Statului și Domeniile Coroanei, în întindere de 267,790 hectare, iar livezile de pruni, în întindere de 74,251 hectare, nu; în acea a d-lui Căpităteanu livezile de pruni sunt cuprinse, iar domeniile Statuiui și ale Coroanei nu; apoi nici una din lucrări nu cuprinde întinderea viilor, 97843 hectare. Adăogând deci cifrele întinderii domeniilor și a viilor, adică împreună 395.633 hectare la totalul de 7.968.296 hectare a d-lui Căpităneanu, iar cifrele întinderilor livezilor de pruni și ale viilor, adică împreună 169.094 hectare la totalul d-lui Creangă, obținem 8.363.929 hectare pentru acel dintâiu și 7.998.890 hectare pentru acel de al doilea. Diferența total ar fi deci de 365.039 hectare.

Pe lângă că aceste cifre nu afectează de loc concluziunile, apoi faptul că ambii statisticiani lucrând, cu totul independent unul de altul, au ajuns la rezultate relativ foarte apropiete, dovedește că amândoi au lucrat în chip conștiincios.

Trebue adăogit că statistica agricolă publicată mai dăunăzi de Serviciul statistic al Ministerului Domeniilor, ni dă pentru întreaga întindere cultivabilă a țării 7.691.363 hectate adică o cifră mai apropiată de acea a d-lui Creangă de cât cifra dată de d-l Căpităneanu.

Sub numirea de *proprietate țărănească mică* se înțelege o proprietate a carei întindere se cultivă de proprietar cu ajutorul familiei lui fără ca, îndeobște, să mai aibă nevoe de ajutor străin, și care întindere ajunge pentru întreținerea proprietarului și a familiei sale. Când întinderea proprietății este prea

www.dacoromanica.ro

mică spre a îndestulă această de pe urmă condiţie, ea ieă numirea de *proprietate parcelară.*

Se numeşte *proprietate ţărănească mare* o proprietate a cărei produs depăşeşte trebuinţile proprietarului şi a familiei lui şi a cărei întindere este prea mare pentru ca să poată fi cultivată numai de proprietar cu familia lui, ci îl sileşte să ieă întru ajutor argaţi plătiţi cu luna sau muncitori plătiţi cu ziua.

Se numeşte *proprietate mijlocie* acea a cărei cultură se face numai de oameni plătiţi, pe cari îi dirijează proprietarul.

Se numeşte *proprietate mare* acea a cării întindere este îndestulătoare pentru absorbirea întregii activităţi a unui barbat, mai silindu-l să recurgă la ajutorul unuia sau a mai multor funcţionari.

Numesc *proprietate latifundiară*, acea cari s'ar puteă împărţi în mai multe proprietăţi mari.

Admiţând deci cifrele date de Domnul Căpităneanu cari până acum au fost cu desăvârşire cruţate de către critică, constatăm că în România:

Proprietatea ţărănească mică, sub 10 hectare, cuprinde 41,66 la sută din întreaga întindere cultivabilă a ţării.

Proprietatea tărănească mare, între 10—50 hectare, cuprinde 8,72 la sută din aceeaş întindere.

Proprietatea mijlocie, între 50—100 hectare, cuprinde 2,08 la sută din aceeaş întindere.

Proprietatea mare, între 100—500 hectare, cuprinde 9,86 la sută din aceeaş întindere.

Proprietatea latifundiară, dela 500 hectare în sus, cuprinde 37,68 la sută din aceeaş întindere.

Sau, dacă contopim proprietatea mare şi latifundiile într'un singur condeiu, vedem că acesta cuprinde 47,54 la sută din întreaga întindere cultivabilă a ţării.

Aici este bine înţeles vorba numai de întinderile cultivabile; pădurile nu sunt cuprinse în cifrele de mai sus. Ele cuprind o întindere de 2.282,300 hectare care se împarte în aproape 800,000 hectare aparţinând Statului şi 1.400,000 hectare particularilor. Dacă, din această de pe urmă sumă, scădem 2—300,000 hectare cari aparţin probabil răzăşilor şi proprietarilor mijlocii, rămân 1.200,000 hectare pentru proprietatea mare. Dacă la întinderea de pământ cultivabil stăpânită de proprietarii mari, adăogim

www.dacoromanica.ro

aceste 1.200,000 hectare pădure, proporţia de mai sus se schimbă, şi constatăm că marea proprietate, dela 100 hectare în sus, posedă aproape 5.000,000 hectare din 9 1/2 milioane hectare sau 52, 63%.

Dacă ţinem samă de numărul feţelor cari îşi împart aceste deosebite categorii de proprietăţi, chipul cu desăvârşire defectuos în care este împărţit pământul cultivabil în România se vădeşte şi mai tare, precum dovedeşte micul tablou de mai jos[1]):

Categoria proprietăţii	Numărul proprietăţilor	Intinderea în hectare	% din întind. totală	Mijlocia întindere unei proprietăţi
Proprietatea ţărănească până la 10 hectare .	1015302	3319695	41,65	3,27
Proprietatea ţărănească mare până dela 10—50 hectare	36318	695953	8,72	19,16
Proprietatea mijlocie dela 50—100 hectare . . .	2381	165456	2,08	69,49
Proprietatea mare dela 100—500 hectare . .	2608	785719	9,86	301,27
Latifundiile dela 500 hectare în sus	1563	3001473	37,68	1920,33
Total . . .	1058172	7968296	100	7,57

Din acest tablou reiesă că 1563 proprietăţi cuprind 3.001,473 hectare, pe când 1015302 oameni posedă 3.319,695 hectare, deci mijlocia întinderii stăpânită de ţărani este de 3,27 hectare, acea a proprietăţii dela 500 hectare în sus de 1920,33 hectare! Planşa în culori dela sfârşitul acestui volum ilustrează bine monstruozitatea unei asemene împărţiri.

Tabloul de mai sus însă ni dă numărul proprietăţilor, dar necum acel al proprietarilor, căci pe lângă că aici sunt cuprinse proprietăţile aşăzămintelor de binefacere şi a persoanelor morale, se întâmplă adesea că mai multe proprietăţi aparţin acelueaş proprietar.

[1]) Acest tablou este luat din articolul D-lui C. Sterea în *Viaţa Românească* pe Decheмvrie 1906, *Ţară de Latifundii.*

www.dacoromanica.ro

Şi dacă cifrele sunt greşite, greşala cu bună samă este în minus pentru acele ale proprietăţii mari şi în plus pentru acele relative la proprietatea mică. Cum zice foarte bine Domnul Sterea în articolul din care am luat tabloul de mai sus: „Adică când un ţăran ar fi avut 1,7 sau 1,8 hectare, „cam" două hectare, să nu fi fost înscris cu două hectare complecte, mai ales că el nu ştie socoti în hectare, ci numai în fălci sau pogoane? Sau când un moşier a fi avut 1600 sau 1700 hectare, să nu fi fost el înscris în rol „cam" cu 1500 hectare, ori în loc de 3300 sau 3400 hectare, „cu aproximativ" 3000 hectare? Ei, nu ne cunoaştem moravurile administrative!..."

Ş'apoi cum observă tot Domnul Sterea, cifra de 1563 ne dă numărul latifundiilor nu acel al latifundiarilor. Sunt număroase persoane cari posedă mai multe moşii, apoi aşezămintele de binefacere posedă la vre-o 300 de moşii cu peste 500 hectare. Dacă facem aceste scăderi, numărul adevărat al latifundiarilor, dacă atinge nu trece de 1000 persoane!

O asemenea monstruozitate nu există în altă ţară europeană.

Monstruozitatea este şi mai mare prin faptul că cifrele indicate pentru proprietatea ţărănească mică cuprinde în realitate mai multe proprietăţi parcelare decât proprietăţi ţărăneşti mici. O parte însemnată din întinderea totală a acestei categorii este absorbită de răzăşii (moşneni) posedând pământ cultivabil de o întindere între 3 şi 10 hectare. Grosul este alcătuit din ţarani posedând întinderi cu mult inferioare acelei de 3 hectare.

D-l Creangă dă cifra de 423.401 pentru ţaranii posedând mai puţin de 3 hectare şi acea de 408.502 pentru ţaranii fără pământ sau pentru copartaşi, la cari adăogând rezerviştii, ajunge la un total de peste 900.000 ţarani neposedând pământ de loc sau posedând mai puţin de 3 hectare.

Aceste cifre au avut darul să stârnească furia adversarior cari le-au atacat în chipul cel mai pătimaş. Mijloacele de control lipsindu-mi cu desăvârşire, nu mă pot pronunţă nici pentru ele nici împotriva lor. Ceea de ce sunt absolut sigur este că numărul ţaranilor cu mai puţin de 3 hectare sau fără pământ de loc este foarte mare şi nici că poate fi altfel.

www.dacoromanica.ro

Cele mai mari întinderi atribuite la 1865 au fost de 5½ hectare în Țara Românească, de 7¾ hectare în Moldova. Numărul acestor fruntași în toată țara, după cifrele adunate de D-l Creangă și publicate în lucrarea D-sale[1]), era de 71.912 dintr'un total de 467.840 adică 15,37 la sută[2]). Dela 1864 până astăzi s'au succedat în multe cazuri două generații și pământurile fruntașilor împărțindu-se de o potrivă între copii lor, este vederat că în cele mai multe cazuri urmașii lor nu mai dispun, afară de excepțiuni, decât de întinderi de 1—2 hectare cel mult. Pământurile mijlocașilor cari au primit respectiv 5½ și 3¾ hectare și cari erau în număr de 202.075 după acelaș izvor, s'au divizat și mai tare; ce se mai zic de pulverizarea pământurilor celor 134.132 palmași cărora li s'a atribuit câte respectiv 3¾ și 2¼ hectare!

Ș'apoi trebue ținut samă de faptul că, cu prilejul împroprietăririi dela 1864, s'a dat țaranilor în socoteala pământului ce li se cuvenià multe râpi, ponoare și locuri netrebnice.

Și să nu se uite că legea rurală n'a dat pământ la toți sătenii. Nevolnicii, vadanele și foarte mulți meseriași: rotari, butnari, lemnari și alții, netăcând boieresc, au fost împroprietăriți numai pe locurile de casă și de grădină; copii lor au ramas absolut fără pământ. Oricine trăiește la țară și are ochi ca să vadă și urechi ca să audă, nu poate să nu fi dobândit credința că cu mult cea mai mare parte a țaranilor, sau dispun de părticele de pământ cari nu ajung pentru întreținerea familiilor lor, sau nu posedă de loc pământ. Cifrele D-lui Creangă sunt mult mai aproape de adevăr decât se crede!

Domeniile Statului, a căror întindere, precum am mai arătat, nu intră în calculele de mai sus, fiind până acum arendate în deobște în chip întreg, sporesc încă proporțiunile indicate mai sus pentru proprietatea mare și acea latifundiară.

Și ceea ce este și mai dezastros, stavilele ce legea și interpretarea ei le pune la înstrăinarea pământurilor dobândite de săteni prin diferitele măsuri de împroprietărire, *chiar la înstrăinarea acestor pământuri între ei* și lipsa oricăror

[1]) G. D. Creangă, *Op. cit.*, p. 133.
[2]) *Ibid.*, *Ibid.*, II, p. 886.

www.dacoromanica.ro

derogaţiuni la legea comună în privinţa împărţirii acestor bunuri la moartea proprietarilor, au drept urmare continuarea la infinit a pulverizării parcelelor ţărăneşti. Iar pe de altă parte, faptul că mulţămit unei interpretări greşit a textului legii, moşiile mari se împărţesc în natură numai prin excepţiune, contribue la mântuirea şi perpetuarea sistemului latifundiar.

Ţăranul care s'a imbogăţit, care a strâns un capital de 15, 20, 30 de mii de lei, nu găseşte la noi pământ de cumparat pentru aceşti bani; proprietăţile cari au această valoare sunt foarte puţine şi foarte scumpe, cu greu te poţi apropiá de ele. Neputând vâri bani în pământ, este silit, vrând nevrând, să se facă crâşmar pentru a-i speculà. Ş'apoi se mai mirá lumea că şi ţaranii cei bogaţi ieau parte la răscoale!

Intregul Imperiu german, unul din Statele cele mai aristocratice din lume, cu o populaţie de peste 60 milioane locuitori şi cu 43.284.742 hectare pământ cultivabil, numără peste tot numai 3306 exploataţiuni trecând peste 500 hectare şi cuprinzând o întindere totală de 4.460.792 hectare, sau 10, 19 la sută a suprafeţei cultivabile [1]).

Ceeace caracterizează distribuirea proprietăţii în România este faptul că vedem pe de o parte o mână de oameni, o mie de inşi, stăpânind 37,68 la sută din întinderea cultivabilă a ţării, iar pe de alta, peste un milion de ţarani stăpânid o întindere numai cu 10 la sută mai mare de cât acei dintâi; pe de o parte exploatări de mii de fălci, pe de alta o mulţime de gospodării pitice Cele dintâi sunt prea mari spre a fi gospodărite cum se cade, cele de al doilea prea mici pentru a permite proprietarilor lor să sporească.

Proprietatea mare ţănănească dela 10—50 hectare şi proprietatea mijlocie dela 50—100 hectare, recunoscute de toţi economiştii din lume ca fiind categoriile cele mai de folos pentru un Stat, sunt reprezentate la noi, cea dintâiu prin 8,72 la sută, cea de a două prin 2,08 la sută din totalul întinderii.

Iată acuma chipul în care erá distribuită proprietatea rurală în principalele State ale Imperiului german în anul 1895 [2]):

[1]) G. D. Creangă, *Op, cit.*, p. XCVI.

[2]) Dr. Th. v. der Goltz, *Agrarpolitik und Agrarwesen*, p. 88.

www.dacoromanica.ro

STAT SAU PROVINCIE	PROPRIETĂŢI				
	Sub 2 hect.	Dela 2—5 hect.	Dela 5—20 hectare	Dela 20—100 hectare	100 hect. şi mai mult
	PROCENTE				
Prov. Prusia Orientală .	2,35	3,86	14,96	39,36	39,47
„ Prusia Occidentală	2,79	3,61	17,22	32,72	43,66
„ Brandenburg . . .	4,10	5,35	20,73	34,58	35,24
„ Pomerania	2,97	3,44	15,64	22,82	55,13
„ Posen	2,82	3.67	20,88	20,49	52,19
„ Silesia	4,63	10,86	29,11	21,54	33,86
„ Saxonia	6,38	6,91	24,19	34,97	27,55
„ Schleswig-Holstein	1,85	3,50	17,14	61,31	16,20
„ Hanovra.	6,61	11,83	32,01	42,41	7,14
„ Vestfalia.	9,80	13,64	34,67	36,59	5,30
„ Hessen-Nassau . .	10,65	20,84	43,15	18,02	7,34
„ Prusia Renană . .	12,34	19,92	43,24	20,99	3,51
Bavaria din dreapta Rinului	3,32	11,70	49,69	32,73	2,56
Bavaria din stânga Rinului	14,08	26,24	46,97	10,64	2,67
Regatul Saxoniei	5,75	9,57	40,18	30,43	14,07
Würtemberg	9,66	23,32	45,05	19,83	2,14
Baden	13,23	29,37	41,78	12,56	3,06
Hessen	11,77	21,35	50,22	11,77	4,89
Mecklemburg Schwerin .	3,90	2,70	6,83	26,62	59,95
Sachsen Weimar	6,11	11,47	45,31	24,24	12,87
Oldenburg	4,94	13,11	29,43	40,36	3,16

„Nu prea există factor care să aibă asupra productului net al exploatărilor agricole şi asupra chipului mai mult sau mai puţin desăvârşit în care agricultura îşi îndeplineşte rolul în totimea gospodăriei naţionale, o înrâurire atât de mare ca distribuirea proprietăţii pământului. Starea actuală a agriculturii germane este o dovadă vie a acestui adevăr. *Ea (agricultura) se află în starea cea mai nefavorabilă acolo unde, în urma întinderii din cale afară de mare a proprietăţii mari şi a proporţiunii mici în care figurează proprietatea ţărănească şi acea parcelară, preţurile productelor agricole sunt cu deosebire mici şi lipsa de braţe mai simţitoare*“

Şi mai departe [1]):

[1]) *Ibid.*, p. 84.

www.dacoromanica.ro

„Cea cu mult mai mare parte a pământului cultivat trebue să se afle în stăpânirea țaranilor (Bauern), a clasei agricole mijlocii. Istoria ne învață că viața socială și economică a unui popor este sănătoasă numai atunci când, între acei cari posedă mult și acei cari posedă puțin, se găsește o clasă număroasă de oameni cari dacă nu li lipsește oareșcare hărnicie, au un folos îndestulător și sigur, de oameni cari dacă nu trăesc cu lux, dar pot trăi cu ușurință dacă nu au pretențiuni prea mari, cari dacă nu sunt bogați totuș pot privi cu încredere înspre viitor. Acest principiu se aplică întocmai atât populațiunii rurale cât și acelei orășănești. Clasa țărănească are asupra actualei clase de mijloc orășănești marele avantaj economic de a avea, în pământul stăpânit de ea, un punct de reazăm neasămănat mai teafăr sub punctul de privire economic decât meseria, industria sau negoțul orășanului. Țaranul *(Bauer)* este mult mai identificat cu agricultura decât clasele rurale ce stau pe o treaptă mai înaltă sau mai inferioară decât dânsul. El îi aparține într'adevăr cu trupul și cu sufletul, lucrează zilnic la dânsa cu trupul și cu mintea, singurele interese cari l'ar puteà distrage întru cât va dela ea fiind mărginite la acele ale familiei și a comunei sale.

„De aici decurge într'adevăr starea întru câtva unilaterală a minții țaranului, de aici vine oareșcare slăbăciune, dar tot de aici vine și marea putere a clasei țărănești, putere care face dintr'însa temelia populațiunii rurale și a meseriei agricole. Proprietarul cel mare mai are încă și multe aplecări și datorii, unele legându-se puțin, altele de loc cu agricultura: îndeplinirea celor de pe urmă este de neaparată trebuință pentru binele obștesc, el nu poate și nu trebue să se sustragă dela ele. Aceste îndatoriri, pentru mulți proprietari mari, sunt astfel alcătuite și atât de întinse, în cât ei nu se pot preocupà decât prea puțin sau de loc de cultura pământului lor. Proprietarii de parcele, cari trebue să-și câștige parte din existența lor în parte prin închirierea muncilor și mai ales lucrătorii agricoli fără pământ, sunt prea preocupați de grija agonisirii pânii lor zilnice și prea slab înzestrați cu puteri fizice și sufletești pentru a fi reprezentanții de căpetenie ai meseriei agricole și ai populațiunii rurale.

www.dacoromanica.ro

Când proprietatea țărănească *(bäuerlich)*, în cele trei trepte ale sale (mare, mijlocie și mică), este reprezentată, ea poate există numai prin sine, fără ca din acest fapt să rezulte însemnate inconveniente economice sau sociale. Nu pretind că o asemenea stare este perfectă sau de dorit, dar ea este trainică. O lipsă desăvârșită a proprietății mari ar avea mai ales ca urmare că agricultura la țarani ar propăși foarte încet și că nu s'ar mai găsi oameni aplecați și în stare să apere în public interesele agriculturii cu stăruință și cu succes. Iar dacă n'ar fi proprietari de parcele, țaranii cei bogați *(Grossbauern)* ar simți oareș care lipsă de brațe. Când partea cu mult precumpănitoare a pământului cultivabil se află în mâna țaranilor, se poate privi acest fapt ca un semn neîndoielnic că domnește o stare economică sănătoasă. Aceasta este de altmintrelea starea care domnește în cele mai multe părți ale Imperiului german, precum dovedește tabela de mai sus. După statistica exploatărilor dela 1895, întinderea cultivabilă căzând asupra proprietății mari și a acelei parcelare de o parte, iar asupra proprietății țărănești *(bäuerlich)* de alta, este în procente:

Țară	Proprietatea mare și cea parcelară	Proprietatea țărănească
Schleswig-Holstein	18,05 la sută	81,95 la sută
Hanovra	13,75 „	86,25 „
Vestfalia	15,10 „	84,90 „
Hessen-Nassau	17,99 „	82,01 „
Provincia renană	15,85 „	84,15 „
Bavaria din dreapta Rinului	5,88 „	94,12 „
Bavaria din stânga Rinului	16,75 „	83,25 „
Saxonia	19,82 „	80,18 „
Vürtemberg	12,80 „	87.20 „
Baden	16,29 „	83,71 „
Hessen	16,66 „	83,34 „
Sachsen-Veimar	18,98 „	81,02 „
Oldenburg	8,10 „	91,90 „
Alsatia-Lorena	19,84 „	90,16 „

www.dacoromanica.ro

„Regiunile figurând în acest tablou cuprind aproape toată Germania dela Vestul Elbei şi chiar o mică parte a Germaniei dela Estul acestui fluviu. Pretutindeni într'însele proprietatea ţărănească cuprinde 80—90 la sută din întinderea cultivabilă, în Oldenburg şi în Bavaria din dreapta Rinului chiar ceva mai mult. Nime, cred, nu va puteà pretinde că distribuirea proprietăţii în Germania dela Vestul Elbei este nesănătoasă. Din potrivă, suntem îndreptăţiţi să conchidem că este potrivit cu condiţiunile economice ale acelor regiuni, ca 80—90 la sută din suprafaţa cultivabilă să se găsească în mânile ţăranilor.

„In cele şase provincii dela Est ale monarhiei prusiane, precum şi în cele două Mecklemburguri, proprietatea mare singură stăpâneşte, în cifre rotunde, 34—60 la sută din suprafaţa cultivabilă. Se poate într'adevăr admite că în aceste regiuni, din cauza climei neprielnice, a micului număr de oraşe populate şi a industriei puţin întinse, proprietatea mare să fie mai tare reprezentată decât în Germania dela Estul Elbei. Dar aceste deosebiri nu sunt destul de mari pentru a lămuri sau a pricinui o astfel de precumpănire a marei proprietăţi. Condiţiunile de climă şi de pământ sunt, în Germania de Nord Est, mai puţin prielnice decât în districtele mai meridionale ale Imperiului German, dar ele nu sunt mai neprielnice decât în regiunile muntoase cari alcătuesc jumatatea de căpetenie a Germaniei de mijloc şi de Sud.

„Incât priveşte micul număr de oraşe populate şi desvoltarea mai mică a industriei, aceste împrejurări au fără îndoială însemnătate pentru distribuirea proprietăţii funciare. *Dar pe de altă parte, se poate răspunde că oraşele mici şi mijlocii în fiinţă ar aveà mult mai mulţi locuitori şi că industria s'ar fi desvoltat în cele mai multe părţi ale Germaniei ostelbice mai răpede şi mai puternic, dacă proprietatea ţărănească (bäuerlich), în acele provincii ar fi mai întinsă, aducând după sine o populaţie rurală mai număroasă şi înzestrată cu o mai mare putere de cumparare.*

„Desvoltarea istorică nu trebuie să rămână nebagată în samă în judecarea acestor împrejurări. De veacuri proprietatea mare a avut în Germania dela Estul Elbei o desvoltare mai puternică decât în părţile dela Vestul acestei ape; ea o poate

www.dacoromanica.ro

pastră şi pe viitor, fără pagubă pentru obştie, chiar în folosul acesteia. Dar s'ar înşelă cine ar crede că întinderea proprietăţii mari, în cazul de faţă, este rezultatul unei desvoltări istorice regulate şi firești care a urmat necontenit, în curs de veacuri. *Posesiunea țărănească aveà din potrivă în Germania dela Estul Elbei, până la începutul veacului al 17-lea şi chiar până la începutul acelui al 19-lea, o întindere mult mai mare decât astăzi.* După terminarea războiului de 30 ani, stăpânii de bunuri nobile *(Rittergutsbesitzer)* păşiră pe o scară foarte întinsă la luarea în posesiune a bunurilor ţărăneşti, operaţie care primi numele de *Bauernlegen* şi urmară cu această procedură, pe cât puterea Statului nu li se pusese în cale, în tot cursul veacului 18. Mecklemburgul şi Pomerania suedeză au pierdut în acest chip cea mai mare parte din ţaranii *(Bauern)* mai înainte în fiinţă în acele ţări. In provinciile dela Est ale Prusiei, precum şi în Austria, se procedă asemene la distrugerea posesiunii ţăraneşti; dar Frideric Cel Mare şi Maria Terezia păşiră la stavilirea acestei năzuinţi, dobândind cel puţin drept rezultat ca, în Statele lor, să mai rămână în fiinţă o clasă de ţarani posesori de pământ *(Bauernstand)* destul de numeroasă. Această aşâ numită *ocrotire a ţaranilor* fu părăsită în legislaţia agrară prusiană dela 1807—1821, ne mai fiind privită ca necesară. Subjecţiunea (iobăgia) ţaranilor fu ridicată şi li se conferi proprietatea liberă şi desăvârşită a pământurilor lor. Răscumpărarea slujbelor şi a dărilor la cari erau supuşi ţaranii fù hotărîtă după edictul dela 14 Septemvrie 1811 în aşa chip, în cât fură cu desăvârşire înlăturate împotriva cesionării de către ţarani, stăpânilor de moşii, a $^1/_3$ din întinderea pământului în caz când *ţinerea* ţaranului eră ereditară şi a $^1/_2$ din întindere când *ţinerea* nu eră ereditară. Apoi declaraţia dela 29 Maiu 1816 excludeà din această regulare pe acei posesori ţarani ai căror pământuri erau atât de mici în cât nu puteau fi privite ca ajungând prin sine pentru hrana detentorilor lor. Urmările firești ale acestei legiuiri fură sporirea întinderii supuse marii culturi şi scăderea acelei exploatată de ţarani. Această schimbare în starea posesiunii teritoriale mai fù favorizată prin faptul că mulţi ţarani, cari nu erau deprinşi cu exploatarea independentă, vândură pământurile lor marilor proprietari ve-

www.dacoromanica.ro

cini, în cursul anilor dela 1820—1840, atât de răi din cauza preţurilor scăzute. Toate aceste împrejurări au contribuit împreună ca, în provinciile estice ale monarhiei prusiane, proprietatea mare să dispună de o întindere mult mai întinsă, proprietatea ţărănească însă de o întindere mult mai scăzută decât a fost cazul în trecut şi chiar până la începutul veacului al 19-lea. In aceste împrejurări istorice trebuie să căutăm pricina faptului că tocmai Germania dela Nord-Est este mai greu atinsă de situaţia critică de care sufere întreaga gospodărie agricolă germană[1])".

Distribuirea viţioasă a proprietăţi la noi este făcută şi mai viţioasă prin modul de exploatare în vigoare.

2. Despre chipul cum este distribuită exploatarea pământului în România.

Chipul de exploatare al solului cel mai folositor pentru un popor este acel care permite, pe de o parte unui număr cât se poate mai mare de cetăţeni să aibă parte la producţiunea lui, iar pe de alta ca acea producţiune să fie cât se poate mai mare.

Modul în care este distribuită exploatarea pământului la noi nu îndeplineşte nici una din aceste două condiţiuni.

Peste o treime din pământul cultivabil este concentrat în mâna unei mii de oameni, excludând grosul obştiei dela folosinţa ei. Apoi cei mai mulţi din stăpânii acestor uriaşe întinderi de pământ nici nu-şi dau osteneala să le cultive ei înşuşi[2]), mai bine de 63[3]) la sută sunt date în arendă unor speculanţi agricoli cunoscuţi sub numele de *arendaşi*. Iar din aceste întinderi aren-

[1]) Dr. Th. v. der Goltz, *Op. cit.*, p. 90 sq.

[2]) Chiar proporţia moşiilor dela 100—500 hectare date în arendă copleşeşte pe aceà a moşiilor de aceeaş întindere căutate în regie, cele dintâi reprezentând 50,17 la sută din întinderea lor totală. G. D. Creangă *Op. cit.*, Tab. 59, P. 109.

[3]) 1884353 hectare dintr'un total de 2993966 hectare. *Ibid.*, Tab. 60—63, p. 110 sq.

www.dacoromanica.ro

date, 39 la sută[1]) la sută sunt arendate unor străini, în cea mai mare parte jidovi. Se observă că cu cât moşiile sunt mai mari cu atât mai mare este proporţia acelor arendate. Ea este de 58,23 la sută pentru moşiile dela 500 până la 1000 hectare, de 58,33 la sută pentru acele dela 1000 până la 3000 hectare, de 73,36 la sută pentru acele de peste 3000 hectare[2]).

Iată ce zice von der Goltz in privinţa sistemului arenzii:

„Pe moşiile arendate, imprejurările în cari trăiesc muncitorii sunt în deobşte mai neprielnice lor decât pe moşiile căutate in regie. În ţările unde arenda alcătueşte regula, condiţiunea muncitorilor se prezintă foarte rău. Pilda Angliei în care acest sistem predomneşte, ni arată că trebuie să ne ferim de el. Cuvintele lui Albrecht Thaer, deşi cam aspre, cuprind totuş mult adevăr: *Bucuria proprietarului este îmbunătăţirea moşiei; acea a arendaşului ticsirea cu bani a lăzii. Moşia este pentru proprietar o soţie iubită, pentru arendaş o ibovnică de care umblă să se despartă. (Principiile Agriculturii raţionate. I, § 120)*....

„Trebuie ca numărul exploataţiunilor arendate să alcătuiască numai o mică parte al numărului total al exploataţiunilor agricole şi intinderea arendată să intre numai într'o mică proporţie în totimea pământului cultivabil. Altfel se nasc condiţiuni economice şi sociale nesănătoase. Se poate asemenea zice că precumpănirea sistemului arenzii este un semn şi urmarea unor condiţiuni sociale şi economice bolnăvicioase. Foarte adesea această precumpănire a arenzii se înfăţoşează ca o urmare a unei distribuţiuni viţioase a proprietăţii, mai cu samă urmarea unei prea mari intinderi a posesiunii latifundiare[3])".

Distribuţiunea foarte viţioasă a pământurilor din Marea Britanie este intru câtva precumpănită prin chipul în care este distribuită exploatarea care, în deobşte, se face în arendă, dar impărţindu-se latifundiile într'o mulţime de *ferme*. Astfel in

[1]) 1148932 hectare arendate la Români, 735421 hectare arendate la străini; din această de pe urmă întindere 380398 hectare sunt exploatate de Jidovi, *Ibid.*, Tab. 67—70, p. 117 sq.

[2]) *Ibid.*, Tab.. 60—63, p. 110 sq.

[3]) Dr. Th. v. der Goltz., *Op. cit.*, p. 32—33.

www.dacoromanica.ro

Anglia propriu zisă, din 520.106 [1]) exploataţiuni agricole, 61.014 sunt căutate în regie, iar 439.405 sunt arendate. Numai 6.000 [2]) trec peste 500 acri (200 hectare) şi din acest număr numai 603 [3]) trec peste 400 hectare. La noi însă moşiile mari se arendează în corp întreg şi tocmai pe aceste moşii condiţiunile fiind mai grele, sătenii se pot împărtăşi mai cu greu de rodul pământului.

Sistemul întrebuinţat în Ţara Românească a îndreptat până la oareşcare punct această stare de lucruri, permiţând ţaranului să ieă partea cea mai mare din rodul pământului ce-l lucrează. Dar în anii din urmă o speculaţie nesănătoasă, urcând arenzile într'o progresie uimitoare, partea de folos a săteanului începù să scadă răpede, tinzând a se reduce la un salar rău plătit al muncii sale. Tendinţa generală a arendaşilor din Moldova cât şi din Ţara Românească este nu atâta exploatarea cât mai intensivă a pământului, ci exploatarea cât mai desăvârşită a ţaranului. Trusturile arendăşeşti alcătuite în anii din urmă în Moldova şi cari întind activitatea lor şi în Ţara Românească şi chipul lor de exploatare vădesc această năzuinţă în chipul cel mai deplin; ele au avut însă pentru noi folosul de a ni arătà primejdia pentru sanatatea economică a ţării ce o înfăţoşează asemene trusturi, alcătuite din speculanţi fără scrupul şi cari nu se dau îndărăt dela nici o fraudă, dela nici un jaf, dela nici o cumparare de conştiinţă.

---

[1]) 19.687 sunt exploatate prin meteiaj. Creangă, *Op. cit.*, p. CII.

[2]) 1.179 căutate în regie, 3.605 arendate, 1435 exploatate prin meteiaj. *Ibid., ibid., ibid.*

[3]) 207 căutate în regie, 334 arendate, 62 exploatate prin meteiaj. *Ibid., ibid., ibid.* Precum se vede, în Anglia, exploatările cu cât sunt mai mari, cu atâta se caută mai mult în regie. La noi se întâmplă tocmai contrarul.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL V

CUM SE EXPLOATEAZĂ ASTĂZI MOŞIILE IN MOLDOVA

1. Sistemul practicat astăzi pentru a exploată moşiile din Moldova.

Modul în care se exploatează astăzi moşiile în Moldova se deosebeşte de acel în care ele se exploatau în epoca regulamentară, mai cu samă prin faptul că aşăzământul dela 1831, care atunci alcătuià baza acelei exploatări, a fost înlocuit prin legea de tocmeli agricole in vigoare.

Cea dintăi grijă a proprietarului sau a posesorului (arendaş) din epoca regulamentară, când întrà pe moşie, erà să facă socoteală de câtimile de munci închezeşluite prin *pont,* de cari dispuneà pentru a croì, pe baza rezultatului acestei socoteli, planul sămănaturilor lui. Cea dintăi grijă a proprietarului sau a arendaşului de astăzi, când întră pe moşie, este să-şi facă socoteală de munca ce şi-o poate asigurà, fără a scoate bani din pungă, speculând asupra nevoiei ce are ţaranul:

1) de imaş;
2) de loc de hrană;
3) uneori de pădure.

Aceste obiecte sunt vândute de proprietar sau arendaş ţaranului cu preţul cel mai ridicat ce-l poate obţine, mai ales în muncă, plătindu-se munca ţaranului cu preţurile cele mai reduse posibile. Această operaţie este cea mai de căpetenie a exploatării moşiilor în Moldova, temelia pe care ea este aşăzată. Poate agricultura făcută de marele cultivator să fie cât de selbatecă, cât de primitivă, dacă învoielile cu locuitorii sunt făcute în chip folositor pentru el, cu greu poate să fie în pagubă, şi aceasta în cazuri cu totul excepţionale sau dacă plăteşte pe moşie o arendă nebună.

A doua grijă este cumpararea autorităţii: subprefect şi

www.dacoromanica.ro

primar. Când proprietarul sau arendaşul este vre-un membru influent al partidului dela putere, aceasta cumparare coastă prea puţin sau nimica, căci prefectul dă ordine aspre pentru ca subprefectul şi primarul să fie cu totul la ordinele marelui agricultor. Ea nu coastă scump însă nici când proprietarul sau arendaşul nu este din puternicii zilei, preţurile sunt totuş cevà mai ridicate numai pentru Jidovi. Puţine care de fân, câteva chile de orz şi de ovăs, vr'o 2—300 lei *împrumutaţi* fără dobânda şi fără gând de a se revedeà, câteva păseri grase, un purcel de Crăciun, un miel şi 1—200 ouă de Paşti, ajung de obiceiu unui arendaş chiar jidov, pentru a cumpărà bunavoinţă chiar a celui mai exigent subprefect pe un an întreg. Acea a primarului este neasămănat mai ieftenă, preţul ei nu se ridică, afară de cazuri cu totul excepţionale, la mai mult decât 3—4 fălci loc de arătură, 1—2 fălci fânaţ, păşune liberă pentru vite şi lemnul de foc şi de trebuinţă de care are nevoie.

In schimbul acestei cheltueli, proprietarul sau arendaşul poate face pe moşie aproape tot ce făceà proprietarul sau posesorul din epoca regulamentară: poate înşălà la măsură, încarcà la socoteli, poate să nu plătească munca şi serviciile făcute, poate bate după plac, dar mai ales este sigur că vătăşăii comunali vor ajutà pe feciorii lui boiereşti să scoată la muncă, cu biciul, nu numai pe oamenii ce-i sunt datori dar chiar şi pe alţii cari nu-i datoresc nimica. Poate face chiar mai mult: poate da muncitorilor hrană otrăvită din care muncitorii să se îmbolnăvească şi chiar să moară, fără frică de a face cunoştinţă cu închisoarea[1]), Ş'apoi, când abuzul şi folosul ce-l dă comiterea lui se pot cumpărà atât de ieften, să ne mai mirăm dacă îl vedem umblând pe toate drumurile şi fiind nu excepţiunea ci regula?

[1]) Sunt cunoscute de toţi cazurile dela Iaşi şi Vlaşca, unde nişte mari cultivatori au dat muncitorilor să mănânce carne de vite ce fusese tăiate fiindcă erau bolnave, pricinuind astfel moartea mai multor muncitori şi acel dela Constanţa, unde un proprietar dăduse argaţilor săi opinci din pielea unei vite moarte de boală, ceea ce iar pricinuise moartea unui om. Unul din vinovaţi, fiind Jidov, a fost arestat, ceilalţi, fiind Români, alegători şi prin urmare ocroţiţi, au ramas liberi, unul din ei punând chiar autoritatea pe fugă.

www.dacoromanica.ro

La noi, nu abuzează, nu spolioază pe ţaran numai acel mare cultivator care nu voieste să abuzeze: faptul de a abuză sau nu atârnă numai dela voinţa lui.

2. Despre numărul arendaşilor despre trusturi şi despre urcarea arenzilor. Agiotajul este asupra muncii ţăranului.

Şi cine sunt acei mari cultivatori? Din 1.198,252 hectare pământ cultivabil posedat în Moldova de proprietatea mare (dela 100 hectare în sus), 733.994 hectare sau peste 62 la sută sunt arendate parte la Români, (44 la sută) parte la străini creştini (13 la sută) şi parte la Jidovi (43 la sută).

Incă de mai mulţi ani un Jidov îndrăzneţ, dispunând de capitaluri străine ieftene, luase succesiv un mare număr de moşii mari în arendă, plătind pe ele arenzi cu mult mai ridicate decât în trecut. Agricultor prost, lucră rău, dar dispunând de bani mulţi, lucră pământ mult şi munca, graţie sistemului în vigoare, fiind ieftenă, ieşià folos la fiecare falce lucrată, mai mic în ani răi, mai mare în ani buni; iar aceste fălci lucrate fiind multe, folosul anual se cifră prin sume însemnate. Cu încetul perfecţionă sistemul lui luând mai multe moşii învecinate; această procedare avù drept urmare ieftenirea de fapt a muncii, căci ţăranii neavând unde se duce pentru loc de arătură şi mai ales pentru imaş, erau siliţi să primească condiţiunile arendaşului. Preţul nominal al muncii rămâneà acelaş, erà chiar uşor urcat pe alocurea, dar în realitate munca erà ieftenită, căci pentru aceeaş falce de pământ sau pe aceeaş întindere de imaş pe care prindeà înainte o falce de muncă arendaşul prindeà acuma două. Cu încetul, pe lângă acel Jidov se alăturase toţi fraţii lui, în număr de cinci sau şase[1]); el le deschise credite în străinătate şi ei luară moşii în arendă. Exploatările lor erau deosebite, dar erau înţeleşi pentru a nu-şi face concurenţă, nici faţă de proprietari pentru luarea în arendă a moşiilor nici mai ales faţă de săteni, a căror muncă aveau interes s'o plătească cu preţul cel mai jos posibil.

[1]) Unul dintr'înşii a fost dat, la 1888, în judecata Curţii cu juraţi dela Iaşi pentru omorîrea, prin bataie, a unui ţaran; a stat închis în prevenţie, dar a fost, bine înţeles, achitat.

www.dacoromanica.ro

Cu vremea, această familie de Jidovi ajunse a fi o adevărată putere în Ţara de sus, judeţul Dorohoiului mai ales, cuibul din care ei pornise, putând fi asămănat unui feod al lor, în care dispuneau de o putere nemărginită; administraţia şi justiţia fiind cu desăvârşire la ordinile lor şi ei având chiar în Parlament vechili de ai lor, deputaţi şi senatori, aleşi după poronca lor.

Pilda lor fusese imitată de mai mult timp încă de alte două familii jidoveşti din Nordul Moldovei, cari formase şi ele câte un trust mai mic şi luase în arendă câte un număr însemnat de moşii.

Iată, după D-l Creangă [1]), întinderile arendate şi arenzile plătite de trustul Fischer:

Intinderile ţinute în arendă de fraţii Fischer în anii 1904 şi 1905

JUDEŢE	Intindere cultivabilă în hectare		Arenzi anuale în lei	
	1904	1905	1904	1905
Botoşani . . .	39099	32260	624689	545876
Dorohoiu . . .	35284	37459	653078	781614
Iaşi	18201	23049	311871	434775
Putna	9054	11125	242268	453814
Suceava . . .	7891	14004	196484	207102
Vasluiu . . .	3417	4562	65000	101050
Tecuciu . . .	—	4991	—	116800
Fălciu	—	10030	—	199535
A. Moldova .	112946	137480	2093390	2840566
Brăila	5278	4900	120000	126046
Ialomiţa . . .	18050	16574	526770	451000
Romanaţi . .	1700	—	62956	—
Dâmboviţa. .	—	445	—	23731
B. Ţara Românească .	25028	21919	709726	600777
Total general .	138424	159399	2803116	3441343

[1]) G. D. Creangă. *Grundbesitzverteilung und Bauernfrage în Rumänien* în *Stats-und sozialwissenschaftliche Forschungen*, fascicola 129, p. 150 sq.

www.dacoromanica.ro

Trustul Fischer mai avea în exploatare, în anul 1904, păduri în întindere de 98,439 hectare, ceea ce ridică întreaga suprafaţă exploatată de această familie de Jidovi la un total de 236,863 hectare.

Pe lângă acest trust mai mare, există încă două mai mici: acel al familii jidoveşti Iuster şi acel al familiei, tot jidoveşti, Costiner. Cel dintâiu ţinea, la 1905, în arendă 30,152 hectare numai în Moldova, pentru cari plătia câştiuri ridicându-se la suma de 525,566 lei[1]). Intinderea suprafeţelor ţinute în arendă de trustul Costiner şi suma arenzilor nu-mi sunt cunoscute.

Recoltele bune dela 1901, 1902 şi 1903 pe de o parte, terminarea războiului sudafrican pe de alta, producând o mare afluenţă de bani atât în ţară cât şi în străinătate, se încinse un adevarat agiotaj asupra arenzilor de moşii. Fascinaţi de câştigurile realizate de Fişereşti, Costineri şi Justereşti, nenumaraţi Jidovi îmbogăţiţi prin comerţul băcăliilor, prin acel al *galanteriilor*, prin camătă, prin falimente repetate făcute cu dibăcie, prin luarea de zestre grasă, sau prin orice altă specula, se aruncară asupra moşiilor oferind care de care preţuri mai mari. Sunt în Moldova moşii a căror arendă în anii din urmă s'a suit, la expirarea contractului pe perioada precedentă, cu 100 la sută şi mai bine asupra preţului cu care erau arendate în acel period.

Şi singurele pricini ale acestei urcări erau, pe de o parte ieftenirea banilor, iar pe de alta *perspectiva de a ieftení munca urcând preţul pământului şi al imaşului, din an în an mai neaparat trebuitor ţaranului, care vedeà întinderea pământului său propriu scăzând necontenit în urma sporului populaţiunii şi a împărţirilor cari erau urmarea acestui spor.*

Agiotajul asupra pământului există numai în aparenţă, *în realitate agiotajul este asupra muncii ţaranului.*

3. Despre preţurile muncii agricole robite dela 1870 la 1906.

Am văzut mai sus că scopul întâii legii de tocmeli agricole a fost să închezăluiască marilor agricultori: proprietari şi aren-

[1]) *Ibid., ibid,* p. 151.

www.dacoromanica.ro

dași, după ce legea rurală emancipase brațele sătenilor desființând munca obligatorie, mijloacele de muncă necesare pentru cultivarea unor întinderi cât de mari, pentru a evită ca întinderile cultivate să scadă și ca exportul și avuția țării să sufere de pe urma acestui scăzământ. Toată socoteala eră greșită sau, mai bine zis, mintea acelor cari au făcut legiuirea eră întunecată, probabil în chip inconștient, de interesul rău înțeles al clasei lor, dar despre aceasta voiu vorbì mai la vale.

Această închezeșluire a muncii nu însemnă și nu puteà să însemne atunci, în Moldova, altceva decât mijlocul pentru merele cultivator să-și asigure de cu iarnă o câtime de muncă cât de mare, cât de sigură și bine înțeles cât de ieftenă; în rezumat a înlocui munca procurată până atunci de boieresc prin o câtime de muncă egală dacă nu mai mare, cu cel mai mic preț cu putință.

Am aratat cum împrejurări nenorocite coincidând cu primele rate ale despăgubirii clăcii, scopul legiuitorilor și acel al marilor cultivatori a fost atins cu inlesnire și cum munca sătenilor a fost robită, la sfârșitul anului 1866, pe un lung period de ani.

Prețurile scăzute ale muncii datorite acestei stări de nevoie extremă a țărănimii, care se manifestă tocmai în momentul desrobirii brațelor sale, s'au mănținut, grație regimului tocmelilor agricole și în perioadele următoare.

Din însărcinarea D-lui Ion I. C. Brătianu, Ministrul de Interne, D-l G. Creangă a adunat un număr de contracte agricole din toate județele țării și a publicat datele conținute întrînsele. Una din seriile acestei vaste lucrări cuprinde, pentru fiecare județ, câte un tablou dând, pentru mai multe moșii, prețurile muncilor agricole pe acele moșii pe anii 1870, 1880, 1890, 1900 și 1906; unele din aceste serii sunt complecte, iar altele nu. Autenticitatea lor nu poate fi pusă la îndoială, căci sunt copiate din registrele de tocmeli agricole și pot fi controlate oricând.

Pentru a puteà constată schimbarea săvârșită în prețurile muncilor între 1870 și 1906, am extras din tablourile D-lui Creangă, pentru toate județele din Moldova, minimurile și maximurile prețurilor muncilor pe 1870 de o parte, pe 1906 de alta, alcătuind cu ele tabloul următor:

www.dacoromanica.ro

Minimurile şi maximurile preţurilor muncilor agricole în Moldova, în lei noi şi bani, pe falce, după datele adunate de D-l G. D. Creangă.

JUDEŢUL	ANII	Arătură		Prăşilă		Secere		Zile cu palm.		Zile cu carul	
		minimum	maximum	minimum	maximum	minimum	maximum	minimum	maximum	minimum	maximum
Bacău . .	1870	13,28	15,78	29,63	40	11,23	13,22	0,55	0,55	1,58	1,58
	1906	12	23	40	40	12,08	16	1	1,50	2	4
Botoşani.	1870	16,18	20	25	29,81	10	16	0,80	0,88	1,50	2,50
	1906	16	20	40	65,14	16	24,88	1	1,50 T [1]	2	3
Covurluiu	1870	11,44	23,17	21,45	40	14,30	23,24	0,75 T	1,25	2	4
	1906	24	28	34,32	40	14,30	36	1 T	2,50	4	5
Dorohoiu	1870	11,44	20,41	31,08	40	12	19,32	0,50 T	0,70 T	1 T	2
	1906	11,44	17,16	31,08	48,11	16	20	1	1 T	2	3
Fălciu . .	1870	14,30	17,16	28	37,18	10	18,60	0,50 T	1,20	1,20 T	2,50
	1906	12	16	36	40	15,73	20	0,80	1 T	2	3
Iaşi . . .	1870	12	17,15	25,74	40	13,16	16	0,70	0,80 T	1 T	1,75
	1906	12	20	40	56	16	24	1	1,50 T	2	3
Neamţu .	1870	13	20	27	48	12	16	0,35 T	0,80 T	1,20	2
	1906	15,78	20	40	50,76	16	16	0,50 T	1 T	2 T	2,50
Putna . .	1870	15	22,88	28,60 T	40	14,30	24,30	0,80	1 50	2	4
	1906	20	22,88	29,48 T	40	20	28	1 T	2	3	5
Roman. .	1870	12	13,58	24,31	40	11,78 T	16	0,40 T	1,50	1,30 T	2
	1906	12	20	40	62,28	16	24,31	0,80	1,50	2	3
Suceava .	1870	12	16	32	40	12	18 11	0,50 T	1	1.50	2 T
	1906	10	16	27,82 T	48	14,16	20	1	1,30	2	4
Tecuci. ,	1870	16	20	24 T	36,54	15,52	17,16	0,70	1,40	1 T	2,50
	1906	12	20	32	40	15,16	23	0,40 T	1,50	1,50 T	4
Tutova .	1870	12,28	20	28	39,11	13,43	20	0,65 T	1	2	2
	1906	12,28	22	32	40	15 T	20 T	0,80	1,50	2	5
Vasluiu .	1870	12	17.16	28,60	40	10,22	14,90	0,60	1	1 50	2
	1906	12	20	40	48	16	20 T	1	1,50	1,50	3

Că aceste preţuri sunt cele adevărate dovedeşte faptul că o anchetă cu desăvârşire independentă de acea a D-lui Creangă,

[1]) Litera T înseamnă că se dă muncitorului pe lângă salar şi tain.

www.dacoromanica.ro

anchetă facută de Serviciul Statistic dela Ministerul Domeniilor, ni dă, pentru muncile rezultând din contracte, mijlociile arătate în tabloul următor pentru cele trei feliuri de munci de căpetenie.

Mijlocia preţurilor muncilor agricole în Moldova, în 1906, după datele culese de Ministerul Domeniilor.

JUDEŢUL	Arătură	Praşilă	Secere
Bacău	15	38,60	15,75 (necarată)
Botoşani	16	45	18,40
Covurluiu	15,75	—	14,30
Dorohoiu	16	40	19,45
Fălciu	16	36	16,25
Iaşi	17	54,50	20
Neamţu	15,40	44,50	21,25
Putna	16,60	40	22,55
Roman	17	43,50	17,35
Suceava	16	47	16
Tecuciu	16	37,65	16,75
Tutova	17	37,75	25
Vasluiu	23,25	38	16 (necarată)

Din întâiul tablou rezultă că preţul cel mai mare ce s'a plătit pentru falcea de arătură, în muncă robită, în anul 1870, a fost 16 lei 18 bani, în judeţul Botoşani; acest maximum, în anul 1906, îl vedem depăşit numai la Covurluiu, unde găsim falcea de arătură plătită (în învoială) cu 24 lei şi la Putna cu 20 lei. Intr'un judeţ (Neamţu), sporeşte dela 13 la 15 lei 75 bani; în 5 judeţe (Vasluiu, Tutova, Roman, Iaşi, Dorohoiu) rămâne acelaş, iar în celelalte 4 (Tecuciu, Suceava, Botoşani, Bacău) îl vedem mai mic la 1906 decât cu un şfert de veac înainte.

Preţurile fălcii de praşilă se suie în chip mai simţitor. Minimul care erà de 21 lei 45 bani (Covurluiu) la 1870, se urcà la 27,82 (Suceava) în anul 1906. Maximul care erà de 48 lei (Neamţu) în 1870, se urcà, în 1906, la 56 lei 14 bani (Botoşani), însă el rămâne în 6 judeţe (Bacău, Covurluiu, Fălciu, Putna, Tecuciu, Tutova) de 40 lei, adică sub maximul atins în

www.dacoromanica.ro

1870 şi simţitor acelaş ca preţul maximum de 120 lei vechi (38 lei, 40 bani) pentru falcea de praşilă ce l-am găsit în 1849.

Trebue să adaog că, în generalitatea cazurilor, el rămâne sub maximul dela 1849.

Preţurile fălcii de secere au avut parte de urcarea cea mai mare, maximul de 24 lei 30 bani (Putna) a ajuns la 36 lei, în anul 1906, în judeţul Botoşani; ele au ramas staţionare numai în două judeţe (Neamţu şi Tutova); în trei judeţe (Dorohoiu, Fălciu şi Suceava) s'au urcat cu mai puţin de doi lei la falce, în unul (Bacău) cu mai puţin de 3 lei, în alte două (Tecuciu şi Vasluiu) cu ceva peste 5 lei, în celelalte cu 8 lei şi mai bine.

Preţul zilelor cu palmele, care în multe ţinuturi erà ridicol la 1870, se urcă simţitor în cursul acestor 26 de ani, maximul atins de aceste preţuri se apropie de acel al muncii libere la Botoşani, Iaşi, Roman, Tecuci, Tutova şi Vasluiu, unde este de 1 leu 50 bani. Aceeaş observaţie se poate face şi pentru ziua cu carul.

Să vedem acuma cum stau aceste preţuri faţă cu valoarea reală a muncilor.

4. Despre valoarea adevarată a muncii nerobite în Moldova în ziua de astăzi.

Spre mai bună lămurire cred de folos să revin încă odată asupra câtimilor de diferite munci ce un om poate efectuà într'o zi de lucru, lămurind şi întregind cele aratate la începutul cărţii a II-a din acest volum.

Pentru o falce (3 pogoane) de arătură făcută primavara şi vara, un plug cu 4 boi întrebuinţează trei zile primavara şi vara, iar patru zile toamna.

Grapatul unei fălci (3 pogoane) cere o jumătate de zi cu 2 boi.

Praşila este munca cea mai grea; un muncitor bun nu poate prăşì mai mult decât 4 prăjini fălceşti pe zi în medie, fie la praşila întâia fie la praşila a doua. Un muncitor foarte vrednic nu poate culege, disjocà şi adunà în grămezi, tăind şi strujănii, mai

www.dacoromanica.ro

mult decât 6 prăjini fălcești pe zi. Pentru caratul unei fălci de popușoi la coșere, așezarea lor în leasă, caratul strujănilor la locul destinat și făcutul glugilor, nu se pot socoti mai puțin decât 3 zile cu carul cu 2 boi. Munca unei fălci de prașilă la popușoi cere deci:

20 zile cu palmele vara, la prășitul dintâiu;
20 „ „ „ „ „ „ de al doilea;
13 „ „ „ toamna, la cules;
3 „ „ carul „ „ caratul popușoilor și a strujănilor sau, peste tot, 53 zile cu palmele și 3 zile cu carul cu 2 boi.

In condițiuni excepționale, un muncitor poate ajunge să prășască până la 6—7 prăjini pe zi, dar în multe cazuri rămâne sub 4, mai ales în anii în cari s'a arat rău și bulgăros sau în cei ploioși, când se face buruiană multă și mare.

Această medie de 4 prăjini pe zi pentru prășit și de 6 prăjini pe zi pentru cules se atinge numai în caz de muncă cu bucata, când muncitorul, având interes să scape cât mai răpede, își pune toată silința și nu pierde un minut. Când este vorba de muncă plătită cu ziua, de abiè se ajunge la 3 prăjini pentru prășit (în pământ bine pregătit) și la 4 prăjini pentru cules.

Mai trebue ținut samă de faptul că prașila, pe lângă că este cea mai grea din toate muncile, apoi acea ce o face țaranul pentru marele cultivator vine în concurență cu munca lui proprie. Mai ales în anii ploioși țaranul, dacă iesă la vreme la munca proprietarului, riscă să vadă popușoii lui, hrana familiei lui pe un an de zile, pierzându-se în buruieni. Nici o muncă nu a dat loc la abuzurile la cari a dat loc prașila, nici o muncă nu a adunat asupra ei nomolul de blăstămuri ce l'a adunat prașila.

O falce de secere cere unui secerător vrednic 8 zile de muncă încordată cu palmele pentru secerat, legat și strâns în jumătăți, *dacă pânea secerată este curată, neîncâlcită și fără pălămidă, dacă timpul este frumos și dacă nu sunt ploi cari să-l silească a deslega și a întinde.* Pentru caratul și clăditul pânei de pe o falce trebuesc socotite în deobștie două zile cu carul. Aceasta bine înțeles când tocmeala se face cu falcea, căci când lucrătorul este tocmit cu ziua, nu se pot obține

www.dacoromanica.ro

mai mult decât 6—7 prăjini pe zi, fără legat şi fără aşăzare în jumătăţi.

Pentru a così şi a pune în stog o falce de iarbă, îi trebuesc cosaşului celui mai vrednic cel puţin 8 zile cu palmele şi 2 zile cu carul cu 2 boi.

Aceste fiind stabilite, pentru a obţine valoarea fiecărei categorii de muncă, este vedcrat că trebue să înmulţim numărul zilelor cu palmele sau cu carul cu preţul cu care se plăteşte ziua de muncă liberă, nerobită, fie cu carul fie cu palmele, în localitatea respectivă.

Preţurile zilei cu palmele şi cu carul de muncă liberă, în anul 1906, în fiecare judeţ din ţară, a fost constatat de Ministerul Domeniilor, prin ancheta făcută în anul de faţă. Rezultatele acestei anchete se pot rezumà în tabloul de pe paginile următoare.

Aceste sunt preţuri pentru zilele făcute fără câtime de muncă determinată pentru fiecare din ele, fără *nart,* cum se ziceà în graiul urbariilor. Dacă s'ar impune însă unui muncitor agricol să muncească într'o zi câtimile de 4 prăjini praşilă, 10 prăjini secere şi 20 prăjini coasă, indicate de mine mai sus, el cu bună samă că nu s'ar mai mulţămì cu preţurile din tabloul mai sus, căci reprezintă toată puterea de muncă ce o poate pune muncitorul pentru a scapà cât mai curând de o sarcină, pentru a fi liber să muncească mai de grabă pentru el sau pentru a se tocmì aiurea. Câtimile zilnice indicate de mine nu vor fi atinse niciodată de muncitori liberi cu ziua, lucrând pentru marele cultivator [1]), oricât de bună ar fi privegherea sub care ar lucrà, căcì dacă acea priveghere i-ar silì prea mult, ei a doua zi nu ar mai venì la lucru. Trebue deci, pentru a obţine valoarea adevărată a zilei, cu *nartul* indicat de mine, să sporim salarul

[1]) Muncitorul cu ziua atinge *narturile* de mai sus într'un singur caz: când lucrează la alt ţaran. In acest caz, ţaranul care-l întrebuinţează îl culcă, la câmp, lângă el, îl scoală când se scoală, îl aşază la muncă lângă el, silindu-l astfel să ţie toată ziua pas cu el, încetează lucrul pentru mâncare odată cu el, îl reià odată cu el şi nu-l lasă să-l părăsească până ce nu-l părăseşte însuş. Numai, în asemenea cazuri, muncitorul cere un salar cu 50 la 70 la sută mai ridicat decât acel cu care se mulţămeşte dela marele cultivator.

www.dacoromanica.ro

Tablou de preţurile zilei de muncă liberă în

JUDEŢUL	Ziua de secere		Ziua la arie		Ziua de hrănit		Ziua de praşilă	
	Bărbaţi	Femei	Bărbaţi	Femei	Bărbaţi	Femei	Bărbaţi	Femei
Bacău (cu tain)	1.20-1.60	1.20-1.60	1.20-1.60	1 – 1.20	1.50-2.50	—	1.20—2	1.20—2
Botoşani . . .	—	—	1.80	1.80	—	—	1.50—2	1.30—2
Covurluiu .	1.60-2.40	1.40—2	1.30-1.80	1—1.40	—	—	1.60-2.20	1.30-1.80
Dorohoiu . .	1.80	1.80	1.50-1.20	1	2.40	—	1.50	1.50
Fălciu	1—2	1—2	1—2	1—2	—	—	1—2	1—2
Iaşi	2—2.50	1.50-1.80	2—2.50	1.50—2	—	—	1.50—2	1.30—2
Neamţu	1.20-1.60	1—1.20	1.20—2	1.20—2	1.50-2 50	—	1.20—2	1.20—2
Putna (cu tain)	1.50—2	1.20-1.60	1.50—2	1.20-1.60	1.50-2.50	—	1.50—2	1.20-1.60
Roman (cu tain)	1.20-1.40	1.20-1.40	1.20-1.50	0.80—1	1.80-2.50	—	1—1.40	0.80-1.30
Suceava . .	1.20-1.50	1.20-1.50	1.20-1.50	1—1 30	1.20-1.50	—	1.30-1.40	1—1.40
Tecuciu . . .	1.50-2.50	1.20—2	1.30—2	1—1.50	1.50—2	—	1.30—2	1—1.50
Tutova . . .	1.20-1.50	—	—	—	2	—	1.50	—
Vaslui (cu tain)	1.20-2.50	1.10—2	1.40—2	0.70-1.50	1.40-2.50	—	1—2	0.80-1.50

ei cel puţin cu 25% pentru praşilă, şi cu cel puţin 50 la sută pentru secere şi coasă. Vom rămâneà deci mai mult sub realitate decât deasupra ei, dacă vom socotì ziua cu palmele, cu narturile indicate de mine, cu 2 lei pe vremea praşilei, şi cu 3 lei pe vremea secerei şi a coasei, iar ziua cu carul cu 2 boi, la plug toamna şi la carat de popuşoi cu 3 lei, iar la carat de pâne albă şi de fân precum şi la plug, primavara, cu 4 lei.

Dacă aplicăm aceste preţuri zilelor de muncă trebuitoare pentru muncile cele mai obşnuite, după *narturile* ce le am stabilit, obţinem:

Pentru falcea de arătură de primavară, 3 zile cu 4 boi sau 6 zile cu 2 boi = 24 lei;

Pentru falcea de grapat de primavară, ½ zi cu 2 boi=2 lei;

„ „ „ arătură de toamnă, 4 zile cu 4 boi sau 8 zile cu 2 boi = 24 lei;

Pentru falcea de praşilă: 20 zile cu palmele la prăşitul 1-iu, a 2 lei = 40 lei;

20 zile cu palmele la prăşitul al 2-lea, a 2 lei = 40 lei;

13 zile cu palmele la cules, a 1 leu 50 bani = 19 lei 50 bani;

3 zile cu carul la carat, a 3 lei = 9 lei, sau peste tot 108 lei 50 bani;

www.dacoromanica.ro

Moldova, în anul 1906, în lei noui şi bani.

Ziua la cules popuşoi		Ziua la coasă		Ziua la strâns		Ziua cu carul cu 2 boi			
Bărbaţi	Femei	Bărbaţi	Femei	Bărbaţi	Femei	Primăvara	Vara	Toamna	Iarna
1.20-1.50	1—1.20	1.80—2	—	1.20-1.60	1—1.20	2.50—3	2.50—4	1.50—3	1.50-2.50
1.50	1.20	2	—	1.25	1	2—3.50	3—3.50	1.75-2.50	1.50-2.50
1—1.50	0.80-1.25	1.70-2.20	—	1.60—2	1.30-1.70	2.50—4	3.50—5	3—4.50	2—4
—	—	1.50	—	1.50	1.50	2	3.50	2.50	1.20
0.60-1.20	0.60-1.20	0.60-1.20	0.60-1.20	—	—	1.50-2.50	1.50—4	1.50-3.50	2.50—3
1.30-1.50	1—1.10	—	—	1.20-2.20	1—1.50	3—4	4—5	2.50—5	2.50—4
1.20-1.50	1—1.20	1.80—2	—	1.20-1.60	1—1.20	2 50—3	2.50—4	1.50-3.50	1.50-2.50
1.20-1.80	1—1.50	1.50-2.50	1.50-2.50	1.50-2.50	1 20-1.80	3.50—6	3.50 - 6	3.50 - 6	2.80-4.50
0.80—1	0.70—1	1.20-2.50	—	1—1.50	1	3—3.50	3—4	—	2—3
—	—	1.20-1.50	—	1—1.25	0.80-0.90	2.50	4	3	2.50
1.20-1.50	1—1.20	1.50—2	—	1.20—2	1—1.80	3—4	4—6	3—5	2—3.50
1.30-1.50	1.30-1.50	2	—	1.30	1.30	2—2.50	2.50—3	2—2.50	2—2.50
1—1.25	0.80-1.20	1.20—2	—	1—1.70	0.80-1.50	2—3	2.50-3 50	2—3	1.50-2.20

Pentru falcea de secere, 8 zile cu palmelele la secerat, legat şi strâns, a 3 lei = 24 lei;

2 zile cu 2 boi la carat, a 4 lei = 8 lei, sau peste tot 32 lei;

Pentru falcea de coasa: 8 zile cu palmele la cosit, adunat şi strâns, 2 zile cu carul la carat căpiţele şi pus în stog, a 4 lei = 8 lei, sau peste tot 32 lei.

Dacă comparăm aceste preţuri cu cele din tabloul de pe pagina 511, observăm că falcea de arătură se plateşte de obiceiu cu 20 lei, adică cu 17 % mai puţin decât valorează. Ea îşi atingeà valoarea deplină şi chiar o întreceà numai la 1906 la Covurluiu.

Falcea de praşilă, acolo unde atingeà la 1906 maximul de preţ, şi este sigur că nicăiurea încă n'a fost depăşit acel maximum, care este încă o rară excepţiune, erà plătită cu 65 l. 14 b., *adică 43 lei 35 bani, sau cu 40 la sută mai jos decât valorea ei adevărată.* Dar din acelaş tablou rezultă că, în majoritatea cazurilor, preţul maximului din contracte a prasilei este de 40 lei falcea, *adică cu 68 lei 50 bani, sau 63 la sută mai puţin decât valoarea ei.* Iar în foarte multe cazuri, diferenţa între valoarea platită şi cea reală este şi mai în paguba muncitorului, atingând până la 80 lei sau 75 la sută din

www.dacoromanica.ro

preţul adevărat al muncii, Aceasta nu se poate numi decât un adevărat jaf!

Falcea de secere depăşeşte adevărata ei valoare, după constatările D-lui Creangă, numai la Covurluiu, unde atinge 36 lei. Cazul este cu totul excepţional: după constatările serviciului statisticei dela Domenii, mijlocia valorii fălcii de secere în judeţul Covurluiu erà, la 1906, de 14 lei 30 bani. In celelalte judeţe, maximurile preţului de secere variează între 16 şi 28 l., adică sunt inferioare valoarei reale a muncii cu 16—4 lei, adică cu 50—12 1/2 la sută mai puţin decât valoarea reală, preţul obişnuit oscilând între 20—24 lei, adică rămânând cu 37 1/2—25 la sută mai jos decât valoarea reală.

După socoteala făcută de D-l Creangă, preţurile medii pentru falcea de praşilă din contractele cercetate de D-sà şi publicate ar fi următoarele;

Bacău	30	lei	27	bani.
Botoşani	34	„	07	„
Covurluiu	—	„	—	„
Dorohoiu	24	„	14	„
Fălciu	26	„	—	„
Iaşi	32	„	20	„
Neamţu	32	„	05	„
Putna	—	„	—	„
Roman	30	„	08	„
Suceava	31	„	15	„
Tecuciu	29	„	13	„
Tutova	28	„	85	„
Vasluiu	27	„	03	„

ceeace dă o medie generală de 30 lei 35 bani, sau 78 lei 17 bani mai puţin decât valeărea ei adevarată. Şi pentru a face proprietarului sau arendaşului o muncă atât de prost plătită, săteanui este prea adesea silit să lase ogorul său să se piardă în buruieni. Tot după D-l Creangă, media generală pentru toată Moldova, a preţului fălcii de secere, aşà cum este prevăzută prin contractele studiate de D-sa şi publicate, este de 12 lei 83 bani.

Trebue să mai semnalez un fapt care nu este destul de înfierat. Luna la plug şi adesea la maşină, sub regimul tocmelilor agricole, nu este după nartul pus de toată lumea de când lumea,

www.dacoromanica.ro

de 30 sau 31 de zile, din cari se scot Duminicile şi sărbătorile ci, în cele mai multe cazuri, *de 32 zile lucrătoare.* Adică dacă ţinem samă de număroasele sărbători din calendarul nostru, de zilele de ploae, de accidentele la plug sau la maşină, se poate socoti că un om ţocmit la plug pierde 6 săptămâni pentru nn salar variând dela 14 la 20 lei.

D-l Creangă n'a extras preţurile coasei. Este un fapt cunoscut că ele variază dela 16 la 24 lei falcea, adică sunt cu 50—25 la sută sub valoarea lor adevărată.

Şi D-l Carp, în expunerea de motive care însoţeşte proiectele sale de *reformă,* afirmă că preţurile muncilor contractate prin învoieli sau plată de cu iarnă în bani, sunt inferioare numai cu 20 la sută preţurilor obţinute pentru aceleaşi munci în momentul executării lor!

Un exemplu absolut tipic de modul în care este remunerată şi socotită munca ţaranului din Moldova ni-l dă D-l Sebastian Moruzi în opusculul său:

„Un locuitor s'a angajat pentru 40 prăjini de secere primind 8 lei în mână. A secerat 20 de prăjini, iar cu restul, din diferite împrejurări, a ramas dator. In locul său s'a tocmit un altul cu preţul zilei, *cu 50 bani prăjina, preţ obişnuit în toiul muncii.* I se face răfuiala. A primit 8 lei pentru 40 prăjini; a muncit 20, a rămas dator 20 a 50 bani, adică 10 lei, cari trecuţi în muncă la rândul lor, reprezintă o datorie de 50 prăjini de secere, pe cari ţaranul e dator a le face în anul următor".

5. Preţurile muncii robite sunt în realitate şi mai scăzute decât ni apar.

Nu trebue scapat din vedere însă că, pe când preţurile muncii robite au ramas aproape neschimbate de o jumătate de veac, acele ale pământului de arătură şi ale păşunatului s'au urcat în chip cu totul disproporţionat. Am văzut mai sus cari erau preţurile acestor articole la 1849, iată un tablou care ni arată variaţiunile lor între 1870 şi 1906, extrase tot din datele adunate şi publicate de D-l Creangă:

www.dacoromanica.ro

Minimurile şi maximurile preţurilor locurilor de 1870 şi 1906, după

JUDEŢUL	Falcea de loc arabil				Falcea de păşune				Paşunea unei	
	minim.	maxim.	minim.	maxim.	minim.	maxim.	minim.	maxim.	minim.	maxim.
	1870		1906		1870		1906		1870	
Botoşani	11.45	36	48.62	100	3.50	42.90	24	64.35	2	10
Covurlui	11.35	34.30	40	78.55	17.15	22.88	34.30	62.95	4	14
Dorohoiu	9	40	24.31	85.80	—	—	—	—	5.50	20
Fălciu	11.45	42.90	40	80	11.45	35.75	42.90	44.35	7	13
Iaşi.	10	42.90	40	71.50	10	14.30	28.45	70	1.20	10
Neamţu.	31.45	48.50	56	96.25	12	31	38	80	4	12
Putna	24.30	43.60	50	125.85	17.15	31	4[illegible]	90	3	12
Roman	25.75	40	40	115.85	11.60	52	35.75	87.25	2.50	10.50
Suceava	12.85	61.85	61.50	80	4.29	17.15	34	60	2	10
Tecuciu	28.60	50	42.90	107.25	14.30	17.15	34.35	85.80	5	11.75
Tutova	17.15	32.90	57.20	85.80	21.45	—	31.45	60	4	10
Vasluiu.	10	35.75	40	85.80	—	—	—	—	2.95	10

NB. Nu figurează în acest tablou locurile pentru grădinării.

Din acest tablou reiesă că preţurile pământului de arătură s'au îndoit în unele locurile dar, în cele mai multe, s'au întreit; preţul păşunii s'a îndoit şi întreit, adesea s'a încincit, numai preţul muncii s'a urcat prea puţin sau a rămas staţionar. Cum în asemenea împrejurări să nu se îngreuie peste samă traiul ţărănimii, şi cum să nu ajungă ea la desnădejde!

In opt judeţe preţul maximum cu care s'a arendat falcea de loc de arătură trece peste 80 lei, şi în trei trece peste sută, ajungând până la 125 lei 85 bani. Aceasta ar reprezintă nişte valori de 1600 până la 2670 lei pentru falcea de loc de arătură când, în cele mai bune pământuri din Moldova, această valoare nu trece peste jumătate din cea mai mică din aceste două cifre. Aceste preţuri pentru arenda pământului nu sunt decât rezultatul speculaţiei fără scrupul a ţaranului!

Creşterea până la 500 la sută a păşunatului n'a fost decât o urmare a acestei creşteri a pământului de arătură; crescând cel dintâiu a trebuit să crească şi cel de al doilea.

Cu un asemenea regim, chiar de ar fi fost practicat în chip

www.dacoromanica.ro

arătură şi a păşunei, în lei noi şi bani, în Moldova, la datele D-lui Creangă.

vite mari		Păşunea unei vite mici				Păşunea unui cal				Păşunea unei oi			
minim.	maxim.	minim.	maxim.	minim.	maxim.	minim.	maxim.	minim.	maxim.	minim.	maxim.	minim.	maxim.
1906		1870		1906		1870		1906		1870		1906	
12	20	1	8	6	12	2	8	6	19.70	0.37	1.20	1.50	3.80
8	25	2	7	4	12.50	4	8	8	25	0.75	1.50	1.50	3
12	24	3	16	8	18	4	20	10	24	0.85	1	1	2
14	24	2.60	6.60	8	10	7.70	13.70	10	15	1	1.50	1.50	2.50
12	16	2	6	6	10	3	8	5	12	0.25	1.30	1	2.30
14	56	4	8	7	12	5	—	—	10	0.20	2	1.50	3.50
10	22.50	0 70	7	8	11	3	12	12.50	25	0.50	3	1.50	3.50
11	22.50	2.50	7.70	7	14	1.50	8	6	15	0.25	1	1.70	3
12	20	2.50	6	5	12	2	8	11	16	0.50	1.50	2	2.50
9	25	2	5.90	6	12.50	4	11.75	9	20	0.40	1.30	1.50	3.20
12	21	1.50	5	8	10	4	10	12	20	0.60	1	2	3,25
12	20	0.60	6	4	12	2.60	10	10	16	0.40	1.20	1	2.50

cinstit, ţărănimea, obştia supusă lui nu puteà să sporească. Ea a fost redusă să vadă pe proprietar şi pe posesor sporind pe când traiul ei se îngreuià în fiecare zi. Şi să nu se uite că pe când locul de arătură şi păşunea se suiau, nevoia ce ţaranul aveà de ele creşteà necontenit prin sporul populaţiei şi îmbunătăţirea pământurilor atribuite prin legea rurală.

Şi sistemul erà şi este practicat mai ales în chip necinstit. Cu preţurile ce se plătesc astăzi pe pământ poate fi vorba de folos pentru arendaş numai dacă supune pe ţarani la condiţiile cele mai grele. Sporul arenzei trebue, cel puţin pentru cea mai mare parte, să iasă dela ţărani, prin urcarea preţului celor trebuitoare şi prin răsplata muncii cu preţul cel mai redus. Este lesne de înţeles că, în asemene împrejurări, naşte ispita de a face pe de o parte preţul muncii şi mai redus decât erà sub vechiul arendaş, de a face chiria locului de arătură şi a păşunii şi mai folositoare decât în învoiala stoarsă ţaranului. Puţini sunt arendaşii cari rezistă unei asemenea ispite. Prăjina încredinţată unui vatav sau unor feciori boiereşti meşteri face minuni, ea

www.dacoromanica.ro

se întinde s'au se strânge după placul feciorului şi după interesul arendaşului, lungă când este vorba de a măsură munca făcută de ţaran, scurtă când îi distribue pământ. Un arendaş meşter, bine slujit de personalul său, poate uşor reduce preţul muncii şi poate urcă preţul locului de arătură închiriat ţaranului cu câte 20 la sută. De regulă falcea are 100 prăjini când măsoară munca făcută de ţaran.

Apoi vin încărcăturile la socoteli, trecându-se în condici ca primiţi mai mulţi bani decât a luat ţaranul, zile făcute şi neţinute în samă, dobânzi neomenoase şi ispaşele cu globiri mari arbitrare pentru scaparea vitelor în *lanurile boereşti* şi daune în cele mai multe cazuri imaginare. Cunosc cazuri în cari ţaranii au fost globiţi cu câte 30 prăjini praşilă pe timp de doi ani pentru că scăpase, în luna Noemvrie, vitele în lanul unde fusesé popuşoi.

Dacă proprietarii în deobşte nu înşală pe ţaran, ei nu sunt mult mai largi decât arendaşii în materie de preţuri pentru munci. Deprinşi din copilărie cu preţurile vechi pentru praşilă, secere şi coasă, ei nu înţeleg să le mai urce, mai ales că nime împrejurul lor nu le urcă dar, în schimb, văzând că arendaşul de alăturea a urcat preţul pământului şi a păşunii, îl urcă şi ei. Mulţi din ei sunt nedrepţi şi lacomi în chip inconştient, fără a-şi închipui că fac rău.

Acum vre-o cinci-sprezece ani, aflându-mă la un proprietar din Ţara de jos, întâmplarea a făcut ca să-mi cadă în mâni un teanc de ţiduli de rafuială ce le posed şi astăzi şi din cari reproduc vre-o câteva aici.

1. No. curent 44, Anul 1890.

Locuitorul X. X. etc. a ramas dator pe 1891:

Prăşit	90	prăjini
Secere	88	„
Coasă	65	„
Zile cu palmele	29	
„ la plug	37	
Total . .	77	lei, 95 bani[1]).

Pe verso: 9 lei primiţi la 25 Martie 1890, 6 lei cu procent, 3 lei pe 20 prăjini coasă.

[1]) Pentru o muncă totală de 134 zile cu palmele şi 8 zile cu carul.

www.dacoromanica.ro

2. No. 45, Anul 1890.
Locuitorul X. X. etc. a ramas dator pe 1891:

Prăşit	43	prăjini
Secere	80	„
Coasă	40	„
Zile cu carul	7	
„ „ palmele	57	
„ la plug	31	
Total . .	55	lei, 40 bani [1]).

Pe verso: 21 lei, primiţi din cari 12 lei, cu procent şi 9 lei pe 10 prăjini praşilă şi 40 prăjini secere.

36 lei, primiţi la 3 Iunie 1890, pe 40 prăjini praşilă, 40 prăjini secere şi 40 prăjini coasă şi 12 lei cu procent pe anul 1891.

3. No. curent 50, Anul 1890.
Locuitorul X. X. etc. a ramas dator pe 1891:

Prăşit	60	prăjini
Secere	107	„
Coasă	81	„
Zile cu palmele	17 1/2	
Total . .	53	lei [2]).

Pe verso: Primit 12 lei, împrumut la 8 April; datoreşte 4 prăjini praşilă şi 10 prăjini secere.

4. No. curent 76.
No. partizii 75. Anul 1890.
Locuitorul X. X. socotindu-se din toate daraverile anului 1890 a ramas dator pentru 1891 cum urmează:

Prăşit	30	prăjini
Coasa	60	„
Total	18	lei, 80 bani [3]),

iar pe verso: 5 lei, primiţi la 18 Martie pe 10 prăjini praşilă şi 5 zile meremet.

[1]) Pentru o muncă totală de 123 zile cu palmele şi 7 zile cu carul.
[2]) Pentru o muncă totală de 78 1/2 zile cu palmele si 6 zile cu carul.
[3]) Pentru o muncă totală de 26 zile cu palmele şi 3 zile cu carul.

www.dacoromanica.ro

5. No. 44, Anul 1891.
Locuitorul X. X. etc., a ramas dator pe 1892:
Praşilă 20 prăjini
Secere 32 „
Zile cu palmele 1
Total . . 10 lei, 80 bani[1]).
Pe verso: Au primit la 27 August, pentru anul 1892; 10 lei 50 bani pentru 20 prăjini praşilă şi 30 prăjini secere.

6. No. 46, Anul 1891.
Locuitorul X. X. etc. a ramas dator pe 1892:
Prăşit 64
Secere 130
Zilè cu palmele 27
„ la plug 15
} 46,85[2])
Dator în bani 12
Total . . 58,85.

7. No. curent 48, Anul 1891.
Locuitorul X. X. etc. a ramas dator pe 1892:
Prăşit 30 prăjini 10 lei 50 bani
Secere 40 „ 7 „
Coasa 40 „ 6 „
Zile cu palmele 23 11 „ 50
1/2 pogon vie 20 „
Total . . 55 lei.

8. No. curent 50, Anul 1891.
Locuitorul X. X. etc. a ramas dator pentru 1892:
Prăşit 30 prăjini 10 lei
Secere 48 „ 7 „ 15 bani
Zile cu carul 8 11 „ 50 „
„ „ palmele 3 3/2 1 „ 75 „
Total . . 30 lei 40 bani.

9. No. curent 51, Anul 1891.
Locuitorul X. X. etc, a ramas dator pentru 1892:
Prăşit 20 prăjini 7 lei
Secere 29 „ 3 „ 50 bani
Total . . 10 lei 50 bani

[1]) Pentru o muncă totală de 19 zile cu palmele şi 2 zile cu carul.
[2]) Pentru o muncă totală de 97 1/2 zile cu palmele şi 6 zile cu carul.

www.dacoromanica.ro

10. No. curent 54, Anul 1891.

Locuitorul X. X. socotindu-se din toate daraverurile anului 1891 a ramas dator pentru 1892:

Prăşit	40 prăjini	14 lei
Secere	51 „	8 „ 30 bani
Zile cu carul	2	3 „
„ cu palmele	18 1/2	9 „ 25 „
„ la plug	6 1/2	2 „ 60 „
	Total . .	37 lei 15 bani.

Primit prin vechil:

6 lei pentru 20 prăjini secere şi 20 prăjini coasă[1]).

Pentru 1889:

24 lei pentru 40 prăjini praşilă şi 80 prăjini secere.

7 „ 50 bani pentru 15 zile la plug (19 August 1890).

Mai am multe, dar toate sunt la fel. Recomand mai ales notiţele de pe verso; praşila este plătită cu 30 bani prăjina, iar secerea cu 15. *Dobânda arătată pe verso chitanţei a treia este, cu preţurile ridicule din ţiduli, de 2 lei 70 bani pentru 6 lei, adică de 45 la sută pentru câteva luni.*

S'ar crede că arendaşul care a făcut această răfuială este cel mai cumplit camatar grec sau jidov care a ţinut vre-o dată moşie în arendă. Şi în realitate, acel care face această cămătă cumplită, care săvârşeşte acest jaf îngrozitor, este o damă din aristocraţia Moldovei, blândă, bună, miloasă, darnică şi îngăduitoare. Nici prin gând nu-i treceà că face cămătă, că jăfueşte ţaranii; este intocmai cazul vechilor boieri, buni, darnici, evlavioşi, dar cari rupeau pe ţigàni în bătăi şi siliau pe Kisselef să primească jaful din secţia VII a Capitolului III a Regulamentului Organic.

Dacă o femeie cu o creştere aleasă şi înzestrată cu simţirile cele mai nobile face astfel de cămătă, ni putem închipui ce suferă ţaranul dela Jidovi, Greci şi dela prea mulţi Români fără scrupule.

[1]) O muncă totală de 34 1/2 zile cu palmele şi 3 1/2 zile cu carul.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL VI

CUM SE EXPLOATEAZĂ ASTĂZI MOŞIILE IN ŢARA ROMÂNEASCĂ

1. Despre îngreuierea învoielilor pentru pământ de arătură în dijmă.

In Ţara Românească plugăria, astăzi ca şi în vremea regulamentară, se face aproape excluziv de ţaran; în puţine locuri vedem pe proprietari sau pe arendaşi având boi de plug şi lucrând în regie. Insă condiţiile cu deosebire prielnice în cari ţaranii lucrau pământul dela legiuirea lui Ştirbei încoace s'au schimbat cu desăvârşire în dauna lor.

Aici exploatarea moşiilor înseamnă încă din epoca regulamentară exploatarea ţaranilor: arendaşii'erau nu agricultori ci speculanţi sau mai propriu zis camatari. Am văzut cum mulţi din ei preschimbau în bani până şi zilele clăcii. Cu încetul, înţelegând ca acele zile întrebuinţate în muncă li pot da un folos mult mai mare, începură să cultive din ce în ce mai mult pentru socoteala lor. Spre a-şi procură munca trebuitoare sporiră din ce în ce ruşfetul luându-l numai în muncă. Mulţămit sistemului adoptat, adică a exploatării pământului prin ţaran, starea ţaranului muntean, mai ales dela vremea lui Ştirbei încoace, înfloriă din ce în ce. Speculaţiunea se folosi de această înflorire pentru a oferi proprietarilor arenzi din ce în ce mai mari, sporind pe de altă parte fără scrupul atât cât timea dijmei şi a ruşfetului cât şi preţul ierbăritului pentru care iar se ieă resfet.

Se va găsi la sfârşitul acestui volum tablourile urcării arenzilor moşiilor Epitropiei Brâncoveneşti şi a Eforiei Spitalelor civile, cele dintâi dela 18 39 încoace, cele de al doilea dela 1865 încoace.

Din aceste tablouri se va constată că sporul arenzii celor

www.dacoromanica.ro

dintâi, în unele cazuri, a *ajuns până la 2.000 la sută*, într'un caz a întrecut 3.000 la sută, arenda celor de al doilea în deobşte s'a întreit şi împătrit.

Această sporire a fost în Ţara Românească tot atât de cumplită ca în Moldova în ultimii 5 ani. Arenda moşiilor se îndoi, adesea se întrei.

O asemenea urcare nu este justificată nici prin urcarea preţului cerealelor care nu a avut loc, nici prin vre-o rodnicie mai mare a solului în urma unor ameliorări. Iată ce zice în această privinţă raportul general al budgetului pe 1907—1908:

„Urcarea, în unele regiuni, a arenzilor, la îndoit şi uneori chiar întreit, în ultimii cinci ani, nu poate fi privită ca un fenomen normal rezultând dintr'o ameliorăţiune simţitoare a sistemelor de cultură, ori din urcarea preţului cerealelor. Am considerat această creştere, în multe privinţi ca artificială[1])".

Acest fenomen se observase de almintrelea de mai de mult. Iată ce găsim în programul guvernului dela 1888:

„Pe când, în urma crizei generale care a lovit agricultura europeană, venitul şi prin urmare valoarea proprietăţilor funciare a scăzut cu 20% în Moldova, unde se lucrează în bani, *moşiile din Valahia nu numai că nu au rămas staţionare, dar au văzut crescând venitul lor.*

Şi mai departe D. Carp zicea:

„Ca să nu fiu însă nedrept, voiu recunoaşte că îmbunătăţirea culturii a contribuit şi ea înparte la acest fenomen; dar nu mai puţin cred a fi în adevăr când afirm că *proprietatea mare a aruncat exclusiv pe spatele săteanului pagubele izvorîte din criză, pagube cari trebuiau să lovească pe amândoi*[2]).

Urcarea bilaterală a pământului dat în dijmă face mai grea comparaţiunea creşterii arenzii în dijmă, căci cum observă foarte bine D-l Creangă în introducerea la *Statistica Invoielilor Agricole*: „proporţia dijmei a putut să rămână aceea, dar în schimb să se adauge în fiecare an câte o nouă suprasarcină sau ruşfet. Pentru a schimbà proporţia dijmei erà mai greu, mai

[1]) N. Xenopol, Raport general asupra proiectului de budget 1907—1908. V. şi Bibicescu *Op. cit.* p. 87.

[2]) Suplement la „Monitorul Oficial" No. 122 din 4 Sep. 1888. V. şi Bibicescu *Op. cit.*, p. 90.

www.dacoromanica.ro

bătător la ochi, căci această schimbare ar fi făcut salturi prea mari, dar a adăogă in fiecare an câte o angară erâ mai uşor. Aşâ se explică că in multe judeţe proporţia dijmei e relativ neînsemnată faţă de ruşfeturile sau angaralele ce arę ţaranul să mai facă în plus şi cari au putut creşte pe nesimţite din an în an[1])".

Iată tabloul ce-l găsim în aceeaş lucrare, arătând modul cum a crescut proporţia dijmei dela 1870—1906:

Arenda în dijmă la 1870 şi 1906.

ANII	1/0	1/1	1/6	1/5	1/4	1/3	1/2	2/5	2/3	5/6	1/1	Totalul proprietăţilor
1870. . . .	18	7	18	10	38	21	57	4	18	—	5	196
1906. . . .	—	—	—	—	2	11	45	—	21	1	116	
Prop. la % 1870	9.2	3.6	9.2	5.1	9.4	10.7	29	2.1	9.2	—	2.5%	100%
Prop. la % 1906	—	—	—	—	1	5.6	23	—	10.7	0.5	59.2%	

Statistica Invoelilor Agricole întemeindu-se pe cercetarea a 196 contracte relative la arenda în dijmă adunate de Ministerul de Interne, arată că pe când, în anul 1870, erau 91 de proprietăţi, sau 46,5 la sută din numărul[2]) total de 196[3]), cari luau o dijmă mai mică de 1/8, adică 1 proprietarului şi 3 ţaranului, în 1906 nu mai erau decât 2 proprietăţi cari luau o dijmă de mai puţin decât 1 şi 3, fără a mai socoti ruşfeturile. Iar pe de altă parte, pe când, în 1870, erau numai 5 proprietăţi sau 2,6 la sută cari luau o dijmă de 1 şi 1, în 1906 erau 116 proprietăţi sau 59,2 la sută cu dijma de 1 şi 1 făcând abstracţie de ruşfeturi.

Iată tabloul recapitulativ alcătuit de acceaş lucrare în privinţa arenzii în dijmă:

[1]) G. D. Creangă. *Statistica Invoielilor Agricole*, p. 6.

[2]) *Ibid.*, p. 7.

[3]) In cari intră şi puţinele moşii din judeţele Covurluiu, Tecuciu şi Putna pe cari se obişnueşte arenda în dijmă.

www.dacoromanica.ro

Arenda în dijmă la 1870 şi 1907 (fără ruşfeturi).

JUDEŢUL	Anul	1/9	1/7	1/6	1/5	1/4	1/3	2/5	1/2	2/3	5/6	1/1	Numărul proprietăţilor
Argeş	1870	2	—	1	—	1	—	—	—	4	—	—	8
	1906	—	—	—	—	—	—	—	2	2	1	3	
Brăila	1870	1	1	2	1	4	—	—	—	—	—	—	9
	1906	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	7	
Buzău	1870	1	—	2	1	2	2	1	—	3	—	—	12
	1906	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	10	
Covurluiu	1870	—	—	—	1	—	4	—	3	—	—	—	8
	1906	—	—	—	—	—	1	—	2	4	—	1	
Dâmboviţa	1870	—	—	—	—	4	1	1	3	4	—	1	14
	1906	—	—	—	—	—	—	—	3	2	—	9	
Gorj	1870	—	—	—	—	2	—	—	6	—	—	2	10
	1906	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	7	
Ialomiţa	1870	7	2	2	—	1	—	—	—	—	—	—	12
	1906	—	—	—	—	—	1	—	3	5	—	3	
Ilfov	1870	—	—	1	1	1	1	—	5	—	—	—	9
	1906	—	—	—	—	—	—	—	2	2	—	5	
Mehedinţi	1870	1	—	—	—	3	—	—	4	—	—	—	8
	1906	—	—	—	—	—	—	—	5	1	—	2	
Muscel	1870	1	—	—	—	1	—	—	3	1	—	1	7
	1906	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	6	
Olt	1870	—	—	2	—	2	—	—	1	1	—	—	6
	1906	—	—	—	—	—	2	—	2	—	—	2	
Prahova	1870	—	—	1	—	2	1	—	8	—	—	—	12
	1906	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	11	
Putna	1870	—	—	—	—	—	1	—	5	—	—	—	6
	1906	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	
R.-Sărat	1870	—	—	—	2	2	3	2	1	—	—	—	10
	1906	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	9	
Romanaţi	1870	—	1	2	—	5	3	—	3	1	—	—	15
	1906	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	12	
Dolj	1870	—	1	1	—	—	—	—	11	—	—	—	13
	1906	—	—	—	—	—	—	—	5	—	—	8	
Teleorman	1870	1	1	—	1	4	1	—	1	—	—	—	9
	1906	—	—	—	—	2	1	—	1	1	—	4	
Tecuciu	1870	—	—	1	1	—	—	—	1	2	—	—	5
	1906	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	2	
Vâlcea	1870	2	—	—	—	2	3	—	2	2	—	—	11
	1906	—	—	—	—	—	—	—	4	1	—	6	
Vlaşca	1870	2	1	3	2	2	1	—	—	—	—	1	12
	1906	—	—	—	—	—	5	—	3	1	—	3	
Total	1870	18	7	18	10	38	21	4	57	18	—	5	196
	1906	—	—	—	—	2	11	—	45	21	1	116	
Proporţia la %	1870	9.2	3.6	9.2	5.1	19.4	10.7	2.1	29	9.2	—	2.5	100%
	1906	—	—	—	—	1	5.6	—	23	10.7	0.5	59.2	

Şi la această creştere a dijmei trebue să adăogim creşterea ruşfeturilor, în cele mai multe cazuri foarte împovărătoare şi alcătuind o a doua arendă.

www.dacoromanica.ro

Apoi, în anii din urmă, se lăţise obiceiul de a luà dijma la tarlà, adică nu se luà o parte din rodul ce dădeà pământul cultivat de satean ci sateanul lucrà deosebit pentru arendaş sau proprietar o întindere în raport cu proporţiunea de dijmă adoptată; adică dacă tocmala se făcuse pe temeiul de 1 şi 1 pentru fiecare pogon ce-l lucrà ţaranul pentru el, mai lucrà altul pentru sama arendaşului sau a proprietarului. Dacă tocmala erà una pentru arendaş şi două pentru ţaran, acesta pentru fiecare pogon ce-l lucrà pentru el, mai lucrà şi proprietarului jumatate de pogon.

Pogoanele lucrate drept dijmă arendaşului sau proprietarului se lucrează în cele mai bune pământuri ale moşiei, şi în contract se prevede de obiceiu că munca lor trebue efectuată înaintea celor ramase pe sama săteanului.

2. Despre urcarea preţului ierbăritului.

Preţul păşunatului s'a urcat dela 1870 tot atât de neproporţionat ca şi acel al pământului de arătură şi păşunatul (ierbăritul); are şi el ruşfeturile lui şi încă ruşfeturi grele, precum dovedeşte contractul de învoială a moşii Creţuleştii din Ilfov, ce îl analizez.

Urcarea preţului paşunatului este dată de tabloul de pe pagina următoare, extras tot din lucrarea D-lui Creangă.

www.dacoromanica.ro

Preţul păşunatului pe cap de vită mare în 1870 şi 1906.

JUDEŢUL	Anii	1 leu	1—2 lei	2—3 lei	3—5 lei	5—7 lei	7—8 lei	8—9 lei	9—10 lei	10—13 lei	13—16 lei	16—20 lei	Peste 20 lei	Numărul proprietăţilor
Argeş . .	1870	1	5	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	10
	1906	—	—	—	5	3	1	—	1	—	—	—	—	
Brăila . .	1870	—	1	—	2	3	1	—	1	—	—	—	—	8
	1906	—	—	—	—	—	—	—	2	2	3	1	—	
Buzău . .	1870	—	—	2	4	2	—	—	—	1	—	—	—	9
	1906	—	—	—	—	1	—	—	—	3	3	2	—	
Dâmboviţa.	1870	—	1	1	6	—	—	—	—	—	—	—	—	8
	1906	—	—	—	1	3	—	—	3	1	—	—	—	
Dolj . . .	1870	2	1	2	3	—	—	—	—	—	—	—	—	8
	1906	—	—	—	2	3	1	—	2	—	—	—	—	
Gorj . . .	1870	1	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	4
	1906	—	—	1	2	—	—	—	1	—	—	—	—	
Ialomiţa. .	1870	—	4	—	4	1	—	1	—	—	—	—	—	10
	1906	—	—	—	2	3	1	1	—	3	—	—	—	
Ilfov . . .	1870	1	1	5	4	4	1	—	1	—	—	—	—	17
	1906	—	—	—	2	3	3	—	6	1	2	—	—	
Mehedinţi .	1870	—	1	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6
	1907	—	—	2	4	—	—	—	—	—	—	—	—	
Muscel . .	1870	3	3	5	6	1	—	—	—	—	—	—	—	18
	1906	—	—	—	2	7	3	—	3	3	—	—	—	
Olt	1870	3	4	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9
	1906	—	—	3	6	—	—	—	—	—	—	—	—	
Prahova .	1870	—	2	2	7	1	2	—	—	—	—	—	—	14
	1906	—	—	1	1	—	—	—	4	3	5	—	—	
R.-Sărat. .	1870	—	3	1	—	1	4	1	2	2	—	—	—	14
	1906	—	—	—	—	—	—	—	2	3	—	7	2	
Romanaţi .	1870	—	6	6	2	—	—	—	—	—	—	—	—	14
	1906	—	—	3	8	3	—	—	—	—	—	—	—	
Teleorman.	1870	1	5	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7
	1906	—	1	3	3	—	—	—	—	—	—	—	—	
Vâlcea . .	1870	5	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9
	1906	—	—	1	6	—	1	—	—	—	1	—	—	
Vlaşca . .	1870	3	2	3	3	—	—	—	—	—	—	—	—	11
	1906	—	—	—	6	1	2	—	2	—	—	—	—	
Ţotal . .	1870	20	42	40	42	15	8	2	4	3	—	—	—	176
	1906	—	1	14	50	27	12	1	26	19	14	10	2	—
Proporţia la %	1870	11.4	23.9	22.1	23.9	8.5	4.5	0.1	2.2	1.7	—	—	—	100%
	1906	—	0.05	8	28.4	15.3	6.8	0.05	14.5	10.8	8	5.6	1	—

Mai trebue observat că în Ţara Românească imaşul (islazul) este, cu toată întinderea mai mare a câmpiilor, mult mai strâmt decât în Moldova, Muntenii lăsând toloacă (ogoare stârpe) mai puţin întinse. Ierbăritul foarte adesea se plăteşte numai pentru dreptul de a păşună miriştile şi ciocălăiştile după ridicarea recoltelor.

www.dacoromanica.ro

3. Despre munca robită în Ţara Românească.

In Ţara Românească ţaranul nu ieà bani pe muncă de cu iarnă sau de cu primăvară; aceasta este o regulă care suferă foarte rari excepţiuni şi aceste sunt de obiceiu privitoare numai la daraveri dintre săteni. Cazurile în cari se tocmesc munci în bani chiar în momentul muncii sunt asemenea foarte rari şi privitoare aproape exclusiv la tocmeli pentru secere sau coasă şi lucrări cu ziua. Totuşi munca robită există şi în Ţara Românească, arendaşii munteni au avut grijă să-i deà fiinţă.

Speculând asupra nevoii de pământ sau de islaz a sătenilor, ei au introdus în învoieli anumite clauze prin cari obligau pe ţarani ca pentru locuri de arătură, pe lângă dijmă se mai dea şi o sumă de bani, având această de pe urmă să fie achitată în munci plătite cu anumite preţuri, bine înţeles mult mai scăzute decât valoarea lor acea adevarată. Asemene şi pentru achitarea ierbăritului se impune adesea muncă făcută cu preţuri oneroase fixate prin contract.

In colecţia de învoieli agricole publicată de Ministerul de Interne [1]) găsim numeroase cazuri de asemene muncă robită.

Iată câteva dintr'însele :

I. *Olt:* pogonul ogor fără grapat 5;
„ „ cu „ 6;
„ secere carată 6;
„ secere necarată 5 lei.

[1]) *Contracte de Invoieli Agricole în vigoare pe anul 1906.* Bucureşti C. Göbl, 1907. Nu înţeleg pentru ce s'au suprimat din publicaţie numele cultivatorilor şi acele ale moşiilor şi ale comunelor. Invoielile fiind acte autentice şi publice, nu văd pentru ce s'au făcut aceste omisiuni cari alcătuiesc o îngreuiere a analizei învoielilor, întrucât nu ni permit a ni dà samă de regiunea care este situată fiecare moşie; prin urmare de desimea populaţiei, de fertilitatea solului şi de uşurinţa mijloacelor de comunicaţie. Nu înţeleg pentru ce s'a observat în această privinţă o discreţiune care erà la locul ei numai dacă actele publicate ar fi fost de ordine cu totul particulară şi cu conţinut de natură delicată. Dacă această discreţiune a avut de scop să cruţe obrazul acelor care exploatează pe ţaran în chip nescrupulos, cu atâta mai rău! Cred că este de interesul ţării ca asemenea oameni să fie demascaţi fără cruţare şi ca opinia publică să fie pusă în măsură de a distinge între arendaşul sau proprietarul împilător şi acel neîmpilator!

www.dacoromanica.ro

1 zi cu carul cu 4 boi vara 3 lei
1 „ „ „ „ 2 „ „ 2 „
1 „ „ „ „ 4 „ „ 2 „
1 „ „ „ „ „ „ „ 1 „ 50 b.
1 „ „ mânile vara 1 „
1 „ „ „ iarna „ 0 „ 80 „ [1])

După ancheta Ministerului de Domenii se plăteşte:

Ziua la secere: 1 l. 50 b.—3 l.
„ cu carul cu 2 boi: 2 l. 50—3 l.

Luând deci de normă 3 zile cu carul cu 2 boi pentru aratul şi grapatul a 1 pogon ogor, avem pentru valoarea acestei munci: 9 lei.

Iar 3 zile cu mânile pentru seceratul unui pogon grâu fac (a 3 l.) 9 lei, iar 1 zi la carat 3 lei, fac 12 lei.

Deci cu 44,4 la sută mai puţin la arătură, cu 50 la sută mai puţin la secere.

De altmintrelea contractul următor [2]) se însărcinează să dovedească adevărul calculului meu. Arendaşul care l-a făcut prevede că oamenii ce nu-i vor face munca datorită i-o vor plăti după preţurile următoare:

Pogonul ogor 7 lei.
„ arat şi sămănat 10 „
„ secerat şi necarat 20 „
„ „ „ carat 24 „
Ziua cu carul 7 „
„ „ mânile 3 „

Iar acelor ce vor munci mai mult decât catimile datorite, li va plăti după normele următoare;

1 pogon ogor 5 lei.
1 „ arat şi sămănat 7 „
1 „ secerat şi necarat 8 „
1 „ „ „ carat 12 „
1 zi cu boii 3—4 „
1 „ „ braţele 1—1 „ 50 b.

Preţurile pentru munca nefăcută sunt acele ce le-ar plăti

[1]) *Ibid.*, No. 55, p. 200.
[2]) *Ibid.*, No, 56, p. 202

www.dacoromanica.ro

cultivatorul în caz când le-ar lucra cu ziua; ele sunt cu mult superioare acelor indicate de mine, de cari se apropie mai tare acele ţinute în samă sătenilor pentru muncă făcută peste datoriile lor.

II. *Râmnicul-Sărat.*

Pogonul	ogor	5 lei.
„	arat sămănat şi grapat	8 „
„	secere necarată	10 „
„	secere carată	16 „
„	prasilă de două ori	12 „
„	cules şi carat	8 „ [1])

Contractul următor [2]) ni dă ca preţuri pentru muncile datorite dar neexecutate de locuitori:

1	pogon	ogor neboronit	10 lei.
1	„	„ boronit	13 „
1	„	„ grapat	2 „
1	„	secere necarat	20 „
1	„	„ carat	6 „
1	pogon	praşila I-a	10 „
1	„	„ II-a	15 „
1	„	cules şi carat	15 „
1	„	tăiat ciocani	10 „

După preţurile date de ancheta ministerului Domeniilor preţurile de muncă liberă sunt:

Ziua cu palmele	la secere		1.60—2 lei
„ „	„	praşit	1.50—2 „
„ „	„	cules	1.50—2 „
„ „	carul	primavara	2. —4 „
„ „	„	vara	3. —6 „

Aceste preţuri pentru zile ni dau deci valorile următoare pentru munci:

Pogonul de ogor 10 lei (2½ zile a 4 lei, maximul valorii unei zile cu carul cu 2 boi primavara).

Pogonul de arătură sămănat şi grapat 10 lei (3 zile de toamnă a 3 lei plus 1 leu pentru sămănat).

[2]) *Ibid.*, No. 65, p. 225.
[1]) *Ibid.*, No. 66, p. 230.

www.dacoromanica.ro

Pogonul de secere carată 11 lei (3 zile cu palmele a 2 lei, 1 zi cu carul a 5 lei).

Pogonul de prașila I-a 12 lei 25 bani (7 zile a 1 leu 75 b.[1]).
„ „ „ II-a 12 „ 25 „ (7 „ „ 1 „ 75 b.).
„ „ cules 7 „ 50 „ (5 „ „ 1 „ 50 b.).
„ „ carat 3 „ — „ (1 zi cu carul toamna).

Vedem deci că secerea este bine plătită, ogorul cu 50 la sută mai puțin decât face; prasila I-a și a II-a împreună iar cu 50 la sută mai ieften decât valoarea lor, culesul și caratul cu 22 la sută mai ieften.

III. *Ilfov:*

Pogonul de ogor 5 lei;
„ „ arătură grapată 6 „
„ „ secere carată 8 „
„ „ „ nearată 6 „
1 zi cu carul (Iunie-Septemvrie), 1 leu [2]).

Contractul următor[3]) ni dă prețurile următoare pentru muncile făcute de locuitori peste cele datorite de ei:

Pogonul de ogor 6 lei;
„ de arătură sămănată 7 „
„ „ secere carată 12 „
„ „ „ necarată 8 „
Ziua cu carul vara 4 lei;
„ „ brațele vara 2 lei;

Din asămanarea acestor două contracte rezultă că cel dintâiu impunea, pentru munca datorită, sătenilor prețuri mai scăzute decât le plătia cel de al doilea pentru munca nedatorită, semi-liberă, în proporțiunile următoare:

[1]) Adică tocmai nartul prevăzut de Regulamentul Organic al Țării Românești și aceeaș câtime pe care am admis-o pentru Moldova. Prașila în Țara Românească se face ceva mai ușor decât în Moldova din pricina sămănatului în rânduri și în cuiburi, totuș nu este cu putință de a admite, una în alta, că un om prășește mai mult de 4 prăjini pe zi.

[2]) *Contracte de Invoieli Agricole* în vigoare pe 1906, No. 42, pag. 161 sq.

[3]) *Ibid.*, 53 p. 164 sq.

www.dacoromanica.ro

16,6 la sută mai puțin pentru ogor;
14,3 „ „ „ „ „ arătură sămănată;
33, „ „ „ „ „ secere carată;
25, „ „ „ „ „ „ necarată;
75, „ „ „ „ „ ziua cu carul vara[1]).

Sistemul muncii robite se întrebuințează în toate județele Țării Românești. Insă nicăiurea nu am găsit prașila impusă ca muncă robită; țaranii munteni n'au îngăduit nici odată să li se impună acest jaf care, în Moldova, ieă pentru săteni proporțiile unei adevărate calamități.

4. Câteva exemple de învoieli în vigoare în Țara Românească.

D-l Ioan Lahovari[2]), pentru a dovedì că nu mizeria și învoielile împilătoare au fost pricinile răscoalelor, ni analizează învoielile de pe cinci moșii unde răscoala a luat proporțiuni mai însemnate și unde răsculații au săvârșit devastări mai mari; acele moșii sunt:

Putineiu și Drăgănești din Vlașca;
Belitorii din Teleorman;
Băilești din Dolj;
Pătulele din Mehedinți.

Singură moșia Belitorii este arendată, toate celelalte sunt exploatate în regie de către proprietari.

După socotelile făcute de D-l Ion Lahovari, arenda pogonului revine la:

19 lei 85 bani pentru Putineiu;
24 „ 21 „ „ Drăgănești;
17 „ 93 „ „ Belitori;
22 „ 66 „ „ Băilești;
22 „ 37 „ „ Pătule.

Nu mă pot împacă cu cifrele D-lui Ion Lahovari, căci D-sa se servește pentru a le stabilì, nu de prețurile muncii libere, ci de acele ale muncii robite.

[1]) De nu este vro-o greșală de tipar sau de copiat.
[2]) *Ion Lahovari. Chestia agrară în România*, 88 sq.

www.dacoromanica.ro

D-sa ni dă ca bază preţurile următoare pentru munca unui pogon:

Ogor 5 lei;

Arătură sămănată şi grapată 7 lei;

Secere carată 8 lei;

Praşila întâia şi a doua 10 lei;

Culesul şi transportul la magazie 8 lei.

Ancheta Ministrului Domeniilor a stabilit însă că în Vlaşca ziua se plăteşte în chipul următor:

La secere 2—3 lei pentru barbaţi şi tot atâta pentru femei;

La prăşilă 1.50—2 lei pentru barbaţi, 1.50 pentru femei;

La cules 1—1,50 lei pentru barbaţi şi femei.

Ziua cu carul se plăteşte primavară cu 2—3 lei, vara cu 4—6 lei, toamna cu 3 lei;

Un pogon de ogor cerând cel puţin 1 zi cu patru boi şi doi oameni nu-l putem socoti cu mai puţin de 8 lei cel mai jos:

Un pogon arat, sămănat şi grapat cere cel puţin tot atâta, ceea ce revine la iar la 8 lei.

Un pogon de secere cere cel puţin 3 zile, să zicem a 2 lei 50 bani, face 7 lei 50 bani, plus $^1/_2$ zi de carat, să zicem 2 lei 50 bani, face 10 lei, cum socoteşte şi D-l Lahovari.

Dar praşila întâia cere 7 zile [1]) cari singure fac, cu preţul cel mai jos al zilei, cel puţin 10 lei 50; praşila a doua face iar atâta, deci 21 lei numai cele 2 praşile, la cari dacă vom adăogi culesul, 5 zile cu palmele a 1.50 şi 1 zi cu carul a 3 lei, se ridică la 11 lei 50 bani. Deci preţul adevarat al muncii unui pogon de porumb, în două arături, în Vlaşca, trebue socotit în chipul următor:

Pentru porumb:

Un pogon ogor	8 lei	—	bani
Un pogon arat, sămănat, grăpat .	8 „	—	„
Sămânţa	2 „	—	„
Prăşila întâia şi a doua	21 „	—	„
Culesul	7 „	50	„
Caratul	3 „	—	„
Peste tot	49 lei	50	bani

[1]) După nartul regulamentar.

www.dacoromanica.ro

Pentru grâu:

Un pogon ogor	8 lei	—	bani
Un pogon arat, sămănat, grapat .	8 „	—	„
Sămânța	10 „	—	„ [1])
Secerea	7 „	50	„
Transportul la arie	2 „	50	„
Peste tot	36 lei		

Pentru ovăs:

Un pogon arătură grapată și sămănată . .	8 lei	—	bani
Sămânța	5 „	—	„
Secere	7 „	50	„
Carat	2 „	50	„
	23 lei		

După prețurile curente ale muncei libere, munca pogonului de porumb valorează cu 20 lei sau 67,8 la sută mai mult decât socotește D-l Lahovari, iar pogonul de grâu cu 6 lei 50 bani sau 22 la sută mai mult, iar pentru ovăs ni iesă 1 leu mai puțin decât D-lui Lahovari.

Aplicând aceste prețuri socotelilor, D-lui Lahovari, iată ce avem la Putineiu:

Locuitorul pentru 9 pogoane, ce rămân în folosul, lui lucrează proprietarului:

1 pogon grâu . .	36 l. — b.	prin faptul că dă dijmă din patru una
1 „ porumb	49 „ 60 „	
1 „ ovăs . .	24 „ — „	
3 pog. grâu . .	108 „ — „	ca ruşfet
1 „ porumb .	49 „ 50 „	„ „
3 zile cu carul .	15 „ — „	„ „
4 „ „ brațul .	6 „ — „	„ „
	287 lei.	

Pogonul revine deci aici țaranului la 31 lei 89 bani.

La Drăgănești, aplicând aceleași prețuri, pogonul revine la 37 lei 25 bani.

La Belitori la 27 lei 30 bani, la Băilești la 38 lei 50 bani.

Mă grăbesc să adaog că aceste prețuri pentru arenda pă-

[1]) Acest preț mi se pare cu desăvârșire prea mic. El ar trebui sporit cu 2 lei cel puțin.

www.dacoromanica.ro

mântului, chiar combinate cu acele ale muncii libere date de mine, sunt din cele mai modeste din toată Ţara Românească. D-l Ion Lahovari a ales printre mulţimea proprietarilor şi a arendaşilor nişte adevarate floricele, precum de altmintrelea singur mărturiseşte, scopul D-sale fiind să ni dovedească că ţaranii s'au răsculat şi au comis devastări chiar pe moşiile unde n'au fost exploataţi.

Pot cită ca exemplu de proprietar nelacom ceea ce s'a întâmplat acum câţiva ani în privinţa arenzii moşiei Băileşti (Dolj). O companie de speculatori a venit să ofere D-lui Barbu A. Ştirbei, tutorele fratelui său G. A. Ştirbei, pentru acea moşie exploatată ca şi astăzi în regie, o arendă foarte mare. D-l B. Stirbei facându-i atenţi asupra faptului că nu scoate din moşia exploatată în regie venitul ce ei îi oferă, ofertanţii au răspuns că au de gând să urce învoielile existente cu ţaranii. Atunci D-l B. Ştirbei a răspuns că nu dă moşia în arendă cu nici un preţ dacă arendaşii se ating de învoiala în vigoare şi ofertanţii s'au retras.

Atât *Statistica învoielilor* cât şi colecţiunea de *Contracte de învoieli agricole* pe 1906, publicate de Ministerul de Interne, ni arată că învoieli ca cele de mai sus sunt numai o excepţiune.

Invoiala de 1 şi 1 nu numai că tinde a deveni regula, dar acolo unde este în fiinţă, adică în mai bine de jumatate a cazurilor, jumatatea ce revine săteanului este grevată de ruşfeturi din ce în ce mai grele.

Iată câte-va exemple:

La sfârşitul lunei Maiu a anului curent, *l'Indépendance Roumaine* publică o informaţiune în care se arată că proprietarul moşiei Ciocăneşti (Ilfov), care în acel timp solicită sufragiile colegiului al treilea de Olt, supuneà pe ţaranii moşii d-sale la o învoială foarte grea, prin care luà dijmă la porumb 2 din 3, plus că-şi mai rezervà dreptul să samene pentru socoteala d-sale rapiţă pe acele locuri înainte de prăşila a doua, fiind locuitorii datori să-l înştiinţeze înainte de a începe a doua praşilă, sub pedeapsă de a plăti o gloabă de 10 lei. Dacă faptul de a sămănà rapiţă în popuşoi alcătuià un procedeu agricol primitiv, o *Raubwirthschaft*, el nu aduceà absolut nici o pagubă sau îngreuiere pentru locuitori, nu pricinuià nici o daună popuşoilor şi nu făceà pra-

www.dacoromanica.ro

şila a doua şi culesul mai grele. Singur faptul că ţaranii erau supuşi unei amende în caz de nu da de ştire la timp, poate să fie reprobat ca contrar legii de tocmeli agricole.

Proprietarul Ciocăneştilor răspunse pe calea presei arătând că învoiala d-sale, în realitate, echivalează la 1 şi 1 căci, ceea ce reiesă de altmintrelea şi din contractul în chestiune [1]), sătenii erau obligaţi numai să prăşască de două ori şi să culeagă pogoanele de porumb, arăturile, grapatul şi caratul făcându-se de proprietar. Invoiala dela Ciocăneşti nu depăşeşte deci de loc pe acea a celor mai mulţi proprietari din Ţara Românească.

Însă atacul îndreptat împotriva proprietarului moşiei Ciocăneşti îl făcù să publice, în *Patriotul* dela 2 Iunie, câteva contracte din Ilfov cu dijmă 1 şi 1 şi ruşfeturi mult mai mari decât acele dela Ciocăneşti cari sunt relativ modeste. Apoi, în *Patriotul* din 4 Iunie, se publică textul întreg al învoielii făcute la 28 Maiu 1907, adică *după răscoale,* de către proprietarul moşiei Creţuleşti cu locuitorii din acel sat, aparţinând bine înţeles partidului politic ce-l combăteà *Patriotul.* Această învoială este neasemănat mai grea. Dijma este 1 şi 1. Ruşfetul este 1 zi cu braţele, 3 oca fasole, 20 dovleci, 20 snopi mari de coceni de fiecare pogon. Cei cu braţele, peste dijma de 1 şi 1, fac câte 1 pogon secere şi câte 5 zile cu braţele pentru fiecare pogon plus toate condiţiile de mai sus [2]).

Cei ce vor luà mai mult de 6 pogoane *vor face o învoială şi jumătate,* cei ce vor luà mai mult ca 9 pogoane *vor face 2 învoieli.*

Aceste condiţii sunt grele, dar departe de a fi atât de cumplite ca acele ale ierbăritului. Se plăteşte 5 lei de vita mare şi 2 lei de oaie, scutind câte 2 trăgători celor cu boi, 1 vacă celor cu braţele. Pot plăti în bani sau în muncă. Apoi, mai fac, *fără plată,* pe sama proprietarului, câte 2 pogoane definitive (cu ogor şi carate la arie). Căile vor fi uscate şi refăcute în caz

[1]) Ministerul de Interne. *Contracte de învoieli agricole în vigoare,* pe 1906, p. 161 şi urm.

[2]) Nu se înţelege pentru ce această îngreuiere pentru palmaşi, când tot lor li vine şi ierbăritul mai scump.

www.dacoromanica.ro

de ploaie. Plus, mai fac câte 2 zile cu carul şi câte 2 zile cu palmele.

Plata în muncă a ierbăritului se face cu preţurile următoare:

5 lei pogonul ogor
6 „ „ arat şi sămănat
7 „ „ secerat
3 „ ziua cu carul
1 „ „ „ braţele
0.40 „ „ la plivit
0.60 „ a unui băiet.

Adică că, pe lângă un ruşfet îngrozitor, proprietarul mai câştigă şi din faptul că plăteşte munca cu preţuri şi mai mici decât se plăteşte de obiceiu munca robită.

Preţurile muncii libere în Ilfov fiind simţitor aceleaşi ce le-am admis pentru Vlaşca, vedem că săteanul cu braţele care lucrează mai puţin de 6 pogoane la Creţuleşti, plăteşte o arendă de 61 lei de pogonul de grâu şi 66 lei 50 bani pentru pogonul de popuşoi:

36 lei un pogon grâu cu desăvârşire
2 „ 1 zi cu palmele
3 „ fasolele, dovlecii şi cocenii.
41 lei.
10 „ 1 pogon secere
10 „ 5 zile cu palmele.
61 lei.

Pentru popuşoi, pentru cari se face numai o arătură, trebue adăogită diferenţa costului muncii ceea ce ni face 66 lei 50 bani.

Ţaranul cu boi, care lucrează peste 6 pogoane, plăteşte arenda pogonului de grâu cu 60 lei 50 bani, jumătate de învoială în plus, iar arenda pogonului de popuşoi *cu 99 lei 75 bani.* Cred că nu se vor fi găsind oameni cari să ieă mai mult de 9 pogoane, căci arenda pogonului de grâu li-ar reveni la 82 lei, iar acea a pogonului de popuşoi la 133 lei.

La aceste preţuri trebue să adăogim plata ierbăritului cu cumplitele ruşfeturi ce o însoţesc, ridicând-o la 29 lei 83 bani de vita mare pentru săteanul cu 2 boi şi 1 vacă, la 20 lei 92 bani de vită mare pentru acel cu 4 boi şi 1 vacă.

www.dacoromanica.ro

Şi sunt nenumărate învoielile şi mai grele decât acea dela Creţuleşti.

Voinţa Naţională dela 24 Noemvrie 1907 a publicat *în extenso* următoarea învoială de pe moşia Dobreni, tot din judeţul Ilfov. Iată ce plătesc ţaranii pe aceà moşie.

Pentru pământ luat spre a cultivà porumb:

Dijma 1 şi 1, *pândărit* una baniţă veşcă la fiecare pogon, *cocărit* una baniţă veşcă la 3 pogoane, plus câte 20 snopi coceni la fiecare pogon. Plus 10 lei plătiţi în munci de fiecare pogon luat, plus 7 lei în bani la fiecare 4 pogoane. Apoi de fiecare pogon luat. „câte un *ciric* de pogon muncit definitiv la porumb, adică arat, sămănat, grapat, sapat de două ori şi la timp, curăţit bine porumbul la rădăcini de buruieni şi bine *muşuruit*, a-l culege, curăţind bine porumbul de foi şi a-l cară şi aşază în pătul sau la maşina D-lui proprietar". Acei ce ieau mai mult de patru pogoane dau şi câte un ciric (patrar) de pogon de secere carată.

Munca ce locuitorii o fac pentru cei 10 lei la pogon se socoteşte după tariful următor:

5 lei pogonul arătură,
8 „ „ secere carată,
2 „ „ cărătură,
2 „ ziua cu carul,
1 „ „ „ mâinile,
1 „ transportul la gară a unei chile.

Adică iar preţurile cele mai scăzute cu cari se plăteşte de obiceiu munca robită.

Toţi acei învoiţi pentru pământuri se declară învoiţi şi pentru ierbăritul vitelor, având a plăti câte 8 lei de vita mare şi 1 leu 50 bani de capră sau oaie, *pentru dreptul de a păşună după ridicarea recoltei,* 1 pareche de boi fiind scutită de plată.

Locuitorii ce vor luà pământ pentru pepeni, vor plăti la deal 30 lei, la luncă 45 lei pogonul, plus câte un pogon de secere carată. Trebue să fie achitaţi până la dijmuirea porumbului, neputând a ridicà partea lor de dijmă decât după desăvârşita lor achitare pentru rămăşiţa îndatoririlor.

www.dacoromanica.ro

Ce să mai zicem de cele două ce urmează:

Intăia este din Dolj;

„Pentru 8 pogoane de pământ ce i se dă săteanului, cu învoială de a sămănă pe el jumătate porumb şi jumătate grâu, el trebuie să mucească arendaşului; 7 pogoane grâu şi 7 pogoane porumb cu desăvârşire;

„Să transporte 200 dubli decalitri la gară sau la şchelă, la o departare de 8—10 kilometri;

„Să facă 4 zile cu mânile,

„Să planteze 300 salcâmi pe fiecare an, aceştia procuraţi de sătean,

„Să care 7 căruţi de îngrăşăminte pe locurile arendaşului,

„Să deă 2 pui de găină".

Al doilea este din Romanaţi:

„Să dea săteanului 8 pogoane, din cari arendaşul ieă una din trei dijmă, iar pe deasupra învoitul mai munceşte pentru arendaş.

„Alte 10 pogoane cu desăvârşire adăugând şi următoarele munci: 3 zile cu carul, 5 zile cu mânile, transportând şi 150 dubli decalitri. In sfârşit, pentrucă arendaşul se îngrijeşte ca prisosul din producte ale invoitului său să nu rămână nevândute, îi mai ieă podărit 5 dubli decalitri grâu, pentru ca să-i înlesnească trecerea peste râul Olt spre Turnu Măgurele" [1]).

S'ar puteă umplea multe volume mari cu expunerea şi analizarea învoielilor oneroase din Ţara Românească; mă voiu opri aici, recomândând cetilorilor cari ar dori să se lumineze deplin în această privinţă, cercetarea celor 123 contracte din România din partea dreaptă a Milcovului publicate de Ministerul de Interne în cartea suscitată. Li atrag în special atenţiunea asupra contractului 91 din Dolj (Gânjova), 40 din Ilfov, 68 şi şi 69 din Teleorman şi 78 din Vlaşca.

Dacă arendaşii şi prea mulţi proprietari din Moldova s'au aratat meşteri atât în robirea muncii ţaranului cât şi în manuirea prăjinii, arendaşii şi proprietarii munteni sau dovedit nu mai puţin meşteri în iscodirea de fel de fel de mici venituri sub nume de pândărit, şoricărit, cocărit, *ciorărit* etc. Fiecare din ele sunt mici, dar ele sunt vexatorii atât prin numărul lor

[1]) G. D. Scraba în Bibicescu: *In Chestiunea Agrară*, p. 72.

www.dacoromanica.ro

cât şi prin repeţitele prilejuri de ciupeală ce li dau arendaşului şi slujbaşilor săi.

Pândăritul se dă pentru pândarul toemit şi plătit de arendaş; cocăritul se dă pentru a despăgubi pe proprietar sau arendaş de porumbul furat de unul şi de altul spre a fi copt şi mâncat, şoricăritul şi ciorăritul pentru a-l despăgubi de ceeace mănâncă şoarecii şi cioarele.. Pândăritul mai trecè, dar celelalte sunt niste curate jafuri.. Ce poate ţaranul dacă fură drumeţii, dacă mănâncă şoarecii şi cioarele ?

Cu prilejul desbaterii, înaintea Curţii cu juraţi din Vlaşca, a procesului ţaranilor cari devastase şi incendiase conacul moşiei D-lui Lăzăr Eftimiu din cătunul Stere, comuna Babele, a făcut mare sensaţie depunerea marturilor cari au arătat că plătiau D-lui Eftimiu, pentru dreptul de a pescui scoici din apa Neajlovului, câte 24 lei pe an, iar pentru dreptul de a culege urzici şi stevie pe moşie erau obligaţi să secere câte un pogon de grâu [1]).

Şi până acuma am vorbit numai de exploatarea *legală* a ţaranului, n'am pomenit despre acea ce trece peste lege. Arendaşul din Ţara Românească este departe de a ignorà misterele prăjinii, ea *se saltă*,, s'întinde sau se strânge, după împrejurări, atât în partea din dreapta cât şi în acea din stânga Milcovului. Am văzut că încarcarea la socoteli şi răfuiala strâmbă aveau drept de cetăţenie în Ţara Românească încă din vremea regulamentară.

Dar mijlocul cel mai obişnuit de a vexà pe ţaran, de a-l sili să se plece la vre-o nouă exacţiune sau la vre-o nouă împilare este întârzierea dijmuitului.

Cu toate stipulaţiunile destul de precise ale legii, se comit în această privinţă abuzurile cele mai strigătoare; autorităţile administrative, de competenţa cărora ar fi măsurile de îndreptare, nu *vror* să ieà nici o măsură pentru a împiedecà acest jaf care este totodată atât de păgububitor pentru ţara întreagă. Iată ce ziceà D-l P. Carp în această privinţă:

„Am văzut câmpii întregi, şi nu pe o moşie, ci pe districte întregi,. cu grâuri secerate nedijmuite încă la 20 August, cum am văzut în Dolj.

[1]) *Universul* dela 29 Iunie 1907

www.dacoromanica.ro

„Dacă ai fi venit cu mine ai fi văzut, chiar la 15 Septemvrie, jumatate din Ialomiţa nedijmuită; atunci ai fi calculat pierderile enorme ce avuţia naţională suferia din acest abuz.

„In fiecare an această pagubă se ridică la cel puţin 20—25 milioane, cari numai din cauză de deprinderi rău, de mod neînţelept de administraţiune, se pierd din avuţia naţională“ [1]).

Se întâmplă chiar uneori mult mai mult decât spunea D-l P. Carp.

Când, la Martie 1907, ţaranii au ucis, în mod de altmintrelea foarte crud, pe proprietarul Târnoveanu, *dijmuitul recoltei de porumb a anului 1906 încă nu eră făcut* [2]).

Şi nu este exclusă nici întreaga serie a celorlalte abuzuri uzitate în Moldova, samovolniciile, întoarcerea cuvântului şi tot alaiul lor.

Iată un caz citat de răposatul Gr. Păucescu:

„Mai anul trecut, la o proprietate din Teleorman, avea arendaşul vre-o 3.000 pogoane de grâu de secerat. Ţaranii nu voiau să le secere şi ştiţi de ce? *Fiindcă li se promisese un islaz care nu li se dăduse.* Şi atunci ştiţi ce s'a întâmplat? A venit prefectul *cu 40 de dorobanţi* şi cu multă înţelepciune, cu multă abilitate, i-a potolit şi i-a silit să secere, dar ei au ramas fără islaz [3])“.

Exemplul citat de Gr. Păucescu datează cam de demult, dar de atunci şi până astăzi nimic nu s'a îndreptat; din potrivă lucrurile tind a se înrăutăţi. Foarte cu drept adăugia tot Păucescu ceva mai la vale:

„Şi aceste lucruri se întâmplă în fiecare zi şi ele se vor întâmplă cu cât se vor împuţină învoielile cu dijmă şi se vor lăţi învoielile de muncă deosebită la tarlă, sau de muncă în bani [4])“.

Dacă comparăm starea de fapt ce reiesă din paragrafele acestui capitol cu acea care există cu patruzeci şi trei de ani în urmă, este vederat că poziţiunea ţaranului din Ţara Româ-

[1]) *Desbaterile Adunării Deputaţilor* Sesiunea 1892 –1793, p. 137.

[2]) *Monitorul Oficial,* din 25 Aug. 1907, Anexa 37, Vezi şi Bibicescu, *Op. cit.*, pag. 65—66.

[3]) Gr. Păucescu, *Chestia Ţărănească* în Bibicescu, *Op. cit.*, p. 63.

[4]) *Ibid., Ibid.*

www.dacoromanica.ro

nească faţă de pământ s'a înrăutăţit cu desăvârşire. Dijma s'a întreit, împătrit şi încincit şi este făcută şi mai grea prin ruşfeturile de toate categoriile cari o însoţesc. Preţul islazurilor s'a urcat în aceeaş proporţie ca acel al locurilor de arătură. De unde ţaranul muntean, acum patruzeci şi trei de ani, puteà să aibă cât pământ voià şi dijma ce o plătià atunci alcătuià numai o parte minimă din roada pământului închiriat de el, rămânându-i cu mult cea mai mare parte a acelei roade, când nu-i rămâneau nouă zecimi dintr'însa, pe lângă care plătià numai nişte ruşfeturi mici, astăzi dijma şi ruşfeturile cuprind cu mult cea mai mare parte a roadei pământului şi ţaranului nu-i rămâne decât o parte din ce în ce mai mică. *Suntem în drept să conchidem că, dacă nu se produce o schimbare desăvârşită în starea de lucruri actuale, nu este departe vremea în care, în schimbul muncii desăvârşite a unui pogon de pământ, ţaranul se va folosì el de a zecea din roadă şi stăpânul de celelalte nouă părţi. Se poate întâmplà şi mai rău. Tehnica agricolă făcând din zi în zi progrese mai mari, braţele lui vor puteà fi trèptat înlocuite prin maşini, maşinile vor înlocuì boii lui, pentru cari nu va mai puteà găsì islaz, proprietarul având interes a-şi cultivà tot pământul.* Şi, întreb: prin ce alt izvor de câştig, prin ce venit, prin ce iefteniere de traiu fost-a precumpănită cumplita îngreuiere în raporturile ţaranului cu pământul ce s'a desăvârşit dela 1864 încoace?

Si să ne mai mirăm încă că este nemulţămit, că nemulţămirea lui fierbe de ani? A cui e vina dacă cei datori să veghieze au închis ochii pentru a nu vedeà cum clocoteşte acea nemulţămire şi şi-au închipuit că, apăsând capacul vasului, vor împiedecà nemulţămirea să se reverse. Nu s'au gândit că nemulţămirea ce clocoteşte va face tot vasul bucăţi?

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL VII

ŢARANUL FAŢĂ DE AUTORITĂŢI SUB REGIMUL TOCMELILOR AGRICOLE

1. Administraţia şi justiţia în loc de a împiedecà jaful îl ajută.

Impotriva unei asemene exploatări, ţaranul nu are unde să capete sprijin şi îndreptare. Administraţia cumparată sau supusă marelui cultivator este cel mai vajnic instrument de obijduire. Chiar când, prin excepţiune, ea nu este coruptă sau, lucru încă mai şi rar, nu este accisibilă hatârului, ea este *pătrunsă de principiul că ar fi imprudent să se deà dreptate ţaranului împotriva proprietarului sau a arendaşului, căci astfel i s'ar da vânt, nu s'ar mai puteà face nimic cu el şi ţara ar fi dusă la ruină,* ceea ce ei rezumă în chip drastic prin axiomul: *ţaranul trebue să ştie de fricà.*

Justiţia este fără îndoială mai bună decât cea de sùb Regulament; dacă mai sunt magistraţi coruptibili ei se arată cu degetul. Vremile când un membru al divanului domnesc vindeà unui împricinat glasul său, iar celuilalt majoritatea divanului au trecut de mult. Dar magistratura urmează a fi accesibilă *hatârului,* influenţelor personale şi politice. Nu cunosc caz în care, pănă la urmă, un ţaran să fi capatat dreptate împotriva unui proprietar sau a unui arendaş; ca şi administraţia justiţia este pătrunsă de axiomul că: *ţaranul trebue să ştie de fricà* şi că: *nu trebue să-i dai vânt.*

Şi apoi această justiţie este atât de scumpă pentru ţaran. In excelentul opuscul al D-lui Sebastian Moruzi[1]) se găseşte un minunat exemplu de neaccesibilitatea justiţiei pentru ţaranul

[1]) Sebastian Moruzi. *Câteva vederi în chestia ţărănească,* p. 16.

www.dacoromanica.ro

român. Un ţaran din ţinutul Sucevei, unul din cei 8 moştenitori ai unui mijlocaş împroprietărit la 1864, voind să facă împărţala pământului rămas, a întrebuinţat 220 zile în drumuri şi staruinţi şi a cheltuit 359 lei pentru a vedeà la sfârşit toate lucrările anulate, având a le începe din nou!

In cele mai multe cazuri îi revine mai ieften ţaranului să sufere o împilare şi să tacă decât să reclame justiţiei. Cheltuiala şi pierderea de timp ar întrece paguba suferită cel puţin inzecit şi, la urma urmei, tot el ar fi dat ramas.

Un flagel greu pentru ţărănime sunt proprietarii şi arendaşii cari sunt personalităţi marcante în partidul politic la putere ori care este acel partid. Administraţia şi justiţia sunt cu desăvârşire în mânile lor, ei îşi pot permite orice; nu abuzează numai când nu vreu să abuzeze; abuzul cătră cel slab, adică cătră ţaran nu are altă stavilă decât voinţa sau omenia lor. Prefectul în cele mai multe cazuri este recomandat, impus sau mănţinut de ei, subprefectul (azi inspectorul comunal) ştie că dacă nu-i la ordinile puternicului poate fi mutat în cine ştie ce colţ al stării, pedepsit sau chiar destituit (cu toată pretinsa inamovibilitate decretată de lege). Preşedintele tribunalului are nevoie de protecţia lui pentru a puteà dobândì cât mai răpede un loc la Curtea de Apel, pentru a căpătui vre-o rudă, pentru multe nevoi. Judecătorul de ocol se topeşte în comuna rurală unde este scaunul judecătoriei lui, nu vede momentul în care să fie mutat la vreun oraş. Puternicul din apropiere are trecere mare şi prin stăruinţile lui poate lesne să obţină mutarea dorită; judecătorul are interes să facă totul spre a câştigà buna lui voinţă. Dată fiind slăbăciunea caractelor în această ţară, datorită trecerii ei din barbaria evului mediu în corupţia bizantină şi dintr'aceasta în starea de libertate desăvârşită pentru cei puternici, dată fiind lipsa de creştere şi lipsa de tradiţiuni de cinste, cum îşi poate oare cinevà închipui că judecătorul de ocol va stà la îndoială şi nu va da cu hotărîre ramas pe ţaranul care are judecată cu puternicul zilei, ori câtă dreptate ar aveà cel dintâiu, căci un singur cuvânt al puternicului ajunge sau pentru a-l face să mai mucezească câţiva ani la ţară sau să-l permute la oraş.

Şi ficcare puternic de mâna întâia are sub ocrotirea lui un cârd de proprietari şi arendaşi, rude, prieteni, debitori sau

www.dacoromanica.ro

creditori; cine se atinge de ei se atinge şi de cel mare. Intâia datorie a judecătorilor şi a subprefecţilor cari vor să rămână în slujbă sau să înainteze, este de a cunoaşte pe degete aceste relaţiuni şi a fi cât se poate de îndatoritori faţă de subputernici. N'are ţaranul dreptate nici faţă de subputernici.

Apoi subprefectul şi judecătorul sunt oameni ieşiţi cel puţin din albăstrimea târgurilor sau a satelor; creşterea lor, limba lor, gusturile lor, aspiraţiunile lor diferă cu desăvârşire de acele ale ţaranilor pe când sunt identice sau se deosebesc prea puţin de acele ale proprietarilor şi ale arendaşilor. Este firesc ca ei să simpatizeze mai ales cu aceştia şi, fiind oameni în deobşte cu o creştere imperfectă, în cari simţul datoriei nu este destul de desvoltat, să sacrifice dreptatea ce poate s'o aibă ţaranul simpatiilor lor pentru proprietar sau arendaş.

Doar *hatârul* este la noi boier atâtputernic de veacuri!

Subprefectul şi judecătorul, ieşiţi obişnuit din albăstrime, purtând altă haină decât ţaranul, ştiind neasămănat mai mult decât el care nu ştie nimic, îl privec de obiceiu ca pe o fiinţă inferioară şi-l tratează în cele mai multe cazuri cu o nebagare de samă ce nu este decât dispreţul înăscut în parvenit pentru acel mai mic, mai slab sau mai sarac decât el.

Ţaranul este supus zilnic la brutalităţi şi la maltratări. Din vechime încă bataia erà întâiul şi ultimul mijloc ce se întrebuinţà pentru îndreptarea, pentru îndemnarea sau pentru osândirea lui. Aceste obiceiuri au fost moştenite de regimul fanariot dela cel anterior, de regimul regulamentar dela acel fanariot şi din nenorocire de regimul de modern dela acel regulamentar.

Până după răsboiu executarea oamenilor la muncă sau împlinirea banilor birului se făceau prin călăraşi cu bataia. Banii birului de două-zeci şi mai bine de ani nu se mai împlinesc prin execuţii militare, dar oamenii se mai scot şi astăzi la muncă de către feciori boiereşti şi vătăjăi cu ajutorul bătăii. Proprietarii şi arendaşii mai îndrăzneţi bat cu mâna lor sau pun slujbaşii lor de bat sub ochii lor pe ţăranii nesupuşi. Acei mai timizi sau mai slabi, când vor să moaie dârjia vreunui ţaran, câştigă sau cumpără bunavoinţă a subprefectului sau chiar a primarului. Românul nesupus este adus la primărie şi numai pielea şi cio-

www.dacoromanica.ro

lanele lui ştiu de ce feliu a fost convorbirea între patru ochi ce a avut-o cu subprefectul sau cu primarul.

Aici trebue să arăt că s'a făcut totuş un mare progres. In copilăria mea am văzut, în toate ungherile ţării, săteni întinşi la scară, cu faţa la pământ şi bătuţi cu vergile sau cu biciul în faţa tuturor. Se bate şi astăzi şi se bate în chip brutal, dar obişnuit între patru ochi nu în faţa obştiei şi, la caz de plângere, bataia se tăgăduieşte de făptuitor. Suntem în drept a spera că, chiar lăsând lucrurile să-şi urmeze cursul lor, peste altă jumatate de veac nu se va mai bate.

Se bate fără milă însă şi aproape pe faţă pentru instrucţia crimelor şi a delictelor. Bataia este încă mijlocul de căpetenie de care se serveşte justiţia pentru descoperirea faptelor pedepsite de legi. Am văzut astă vară, în Bucureşti, un om spânzurându-se pentru a scapă de a doua schingiuire la poliţie. Inchipuiască-se ce suferă nenorociţii bănuiţi dela mâna primarilor comunelor rurale; pentru a descoperi pe un vinovat se bat zeci de nevinovaţi. Procurorii şi judecătorii de instrucţie de pe la tribunale întrebuinţează asemenea bataia ca mijloc de căpetenie pentru descoperirea adevărului. Ea îi scapă de atâtea lungi şi grele interogatorii.

2. Autorităţile judeţene şi comunale faţă de ţaran.

Legea de tocmeli agricole dela 1882 a dat consiliilor judeţene însărcinare să alcătuiască, în cursul sesiunii ordinare a fiecărui an, tabloul preţurilor cu cari aveau a se plăti muncile agricole datorite sau făcute în plus, în cazul când preţul lor nu ar fi fost stipulat în contract.

Această lucrare era absolut de competenţa consiliilor judeţene, compuse mai cu samă din proprietari rurali şi li dădea prilej să vădească interesul lor pentru ţărănime cu care erau în contact zilnic. Să vedem cum şi-au îndeplinit însărcinarea dată lor.

Mai întâiu multe din aceste corpuri constituite nu dădură acestei lucrări nici o însemnătate, lăsând-o în grija secretarului judeţean care se mulţămia să compileze tablourile de preţurile

www.dacoromanica.ro

ce se plătise în cursul anului, precum fusese trimise de primarii comunelor rurale. Unele din ele simplificau însărcinarea, votând acelaş tablou de preţuri fără nici o discuţie şi nici o modificare în curs de 15 ani, cum a fost cazul în judeţul Roman. Examinând la Ministerul de Interne dosarele sesiunilor consiliilor judeţene dela 1882 şi până astăzi nu mi-a fost cu putinţă să găsesc seria complectă a preţurilor pentru toate judeţele ţării. In tabloul de mai jos am rezumat tablourile cele mai complecte ce le-am putut adună.

www.dacoromanica.ro

Tarifele muncilor în Moldova votate de consiliile judeţene dela 1882—1902

JUDEŢUL	PLASA	Falcea arătură semănate şi grăpate	Falcea praşilă	Falcea secere	Falcea coasă	Ziua cu carul	Ziua cu palmele	Luna la plug	Luna la maşină
1883									
	Berheciu	16	40	n. c. 16	16	2.—	1.—	16	—
Tecuciu	Bârlad-Nicor	20	36	—	25	4.—	T. 1.—	20	—
	Zeletin	16	35	24	20	3.—	1.50	—	—
Roman	—	24	64	32	24	2.—	1.—	—	—
Neamţu	—	20	56	n. c. 16	16	1.80	0.80	—	—
		—	—	—	—	2.50	1.—	—	—
Vaslui	—	16	32	16	16	1.50	0.80	18	—
		—	—	—	—	2.—	1.—	—	—
Covurlui [1] . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1884									
	Berheciu	16	40	16	16	3—4	1—2	16	—
Tecuciu	Bârlad-Nicor.	24	50	30	30	3—4	1—2	—	—
	Zeletin	20	40	16	16	3—4	1—2	—	—
Vasluiu	—	18	32	16	20	3	1	14	—
Roman	—	28	64	32	24	2.50	1	—	—
1885									
Tecuciu	—	18	32	16	20	2.—	1.—	16	—
	Siret şi Coşula	18	40	20	18	3.—	1.50	—	—
Botoşani	Târgul-Meletin	22	44	24	20	3.50	1.—	20	—
	Ştefăneşti-Jijia	24	48	24	21	4.—	1.50	—	—

[1]) Vezi tabloul special mai departe.

www.dacoromanica.ro

Putna	—	24	45	24	16	4.—	1.50	—	—
Vasluiu	—	18	32	16	14	3.—	1.—	14.—	—
Neamţu	—	24	48	40	24	3.—	1.30	12.80	—

1889

Dorohoiu	Berhomete	—	30	16	16.—	2	0,80—1	16	—
	Herţa-P.-de-jos	16	32	16	16.—	2	0,80—1	16	—
	Coşula	20	30	16	16.—	2	0,80—1	18	—
	Băşan-P.-de-jos	19	38	19	19.—	2	0,80—1	16	27
Fălciu	Prutul	20	72	nec. 30	30.—	3	1.50	20	—
	Mijloc	20	72	nec. 30	23.50	3	1.50	20	—
	Crasna	20	63	nec. 24	24.—	3	1.50	20	—
	Podoleni	20	56	nec. 26	20.—	3	1.50	20	—
Putna	—	24	45	24	20[1])	4	2.—	—	—
Vasluiu	—	18	32	16	20.—	3	1.—	14	—
Roman	—	24	64	32	24.—	2.25	1.—	—	—

1890

Botoşani	Siret	18	46	20	18.—	3.—	1 50	20	—
	Târgul-Meletin	20	44	24	20.—	3.50	1.—	20	—
	Jijia-Ştefăneşti	24	48	24	21.—	4.—	1.50	20	—
Fălciu	Prutul	20	72	nec. 30	30.—	3.—	1.50	20	—
	Mijiloc	20	72	nec. 30	23.50	3.—	1.50	20	—
	Crasna	20	63	nec. 24	24.—	3.—	1.50	20	—
	Podoleni	20	56	nec. 26	20.—	3.—	1.50	20	—
Dorohoiu	—	—	40	20	20.—	—	1.—	18	—
Roman	—	24	64	32	24.—	2.25	1.—	—	—

1897

Covurluiu	—	21.50	43	21.50	21.50	4.—	1.50—2	—	—
Dorohoiu	—	—	40	20.—	20.—	3.—	1.. 0	18	30
Putna	—	18—20	40	24.—	22 [1])	—	2—2.50	—	—

[1]) In căpili.

www.dacoromanica.ro

JUDEŢUL	PLASA	Falcea arătură semănate şi grăpate	Falcea praşilă	Falcea secere	Falcea coasă	Ziua cu carul	Ziua cu palmele	Luna la plug	Luna la maşină
Roman	—	24	64	32	24	2.25	1	—	—
Suceava	—	—	—	—	—	3.—	—	—	—
1898									
Bacău	—	28	84	nec. 28	—	2.50—3.50	1.50—2	—	—
Dorohoiu	—	—	40	20	20	3	1	—	—
Fălciu	—	24	70	nec. 35	40	3.50—4	2	—	—
Neamţu	—	24	54	24	24	3	1.50	—	—
Roman	—	24	64	32	24	2.50	1	—	—
Tutova	—	25—30	56	32	32	3	2	-	—
1903									
Covurluiu	—	22	65	22	22	4	2	—	—
Dorohoiu	—	—	40	20	20	3	1	18	30
Fălciu	—	22	56	nec. 24	30	3	1.50	20	—
Neamţu	—	22	56	28	18	2—2.50	1—1.50	—	—
Putna	—	24	40	20	8	4	1.50—2.50	—	—
Roman	—	24	64	20	24	2.50	1	—	—
Tutova	—	28	43	nec. 28,60	28	2.50	1	—	—
Iaşi	—	20—24	56	24	25	3.50	1.25—1.75	—	—

www.dacoromanica.ro

Lipsa de conştiinţă a proprietarilor consileri judeţeni se vădeşte prin faptul că, în anii 1882—1889, găsim judeţe unde preţul *oficial* al fălcii de praşilă este statornicit la 35 şi 36 lei (Tecuciu) şi chiar 32 lei (Vasluiu), adică cu mult sub maximul dela 1849, iar în altele preţul *oficial* al fălcii de praşilă rămâne de 40 lei chiar în anii din urmă (1897—1903), adică aproape identic cu maximul dela 1849. Apoi mai sunt alte preţuri absolut scandaloase, ca acele statornicite pentru luna la maşină în judeţul Dorohoiu: 27 lei în anul 1889 si 30 lei în anii următori. Se plătiă, în aceiaşi ani, muncitorilor ruteni aduşi din Galiţia, muncitori mult mai slabi decât Românii localnici, câte 45 lei pe lună şi tain mult mai costisitor decât acel al localnicilor. In aceeaş ordine de idei semnalez şi preţurile de 1 leu ziua cu palmele (fără tain) şi 2 lei 25 bani ziua cu carul, votate fără variaţie de consiliul judeţului Roman de mai bine de 20 ani, deşi în acel judeţ cu greu se pot găsì vara muncitori cu ziua, chiar plătind 1 leu 50 bani cu tain sau 2 lei fără tain, iar ziua cu carul pe timpul muncii nu se poate găsì mai jos de 3.50—4 lei.

Dar piesa care iiustrează mai bine lipsa de scrupul a clasei stăpânitoare este tabloul de mai jos al preţurilor muncilor agricole pentru judeţul Covurluiu pe 1883.

www.dacoromanica.ro

PREFECTURA JUDE

Tarifă de preţul muncilor agricole anual şi cu ziua întocmită pe 1883 votată de consiliul general

NUMIREA COMUNELOR	FELUL MUNCILOR ANUALE					
	Falcea de arat şi grapat primăvara până albă	Falcea de arat şi grapat primăvara păpuşoi	Falcea de prăşit 2 ori, culeş şi carat la coşar	Falcea de cosit şi adunat	Falcea de secerat	Falcea de arat şi grapat toamna până albă
Plasa Siret						
Băleni	23	20	45	25	25	20
Braniştea	25	23	40	25	25	20
Cuca	23.50	20	45	20	20	20
Cudalbi	16	15	34	15	15	16
Fileşti	20	20	40	20	20	20
Independenţa	20	20	20	20	21	20
Măcişeni	20	15	30	20	18	20
Mânjâna	20	20	23	23	20	20
Pechea sat	20	18	40	23	23	20
Pechea târg	15	20	40	15	15	15
Piscu	20	15	40	23	20	20
Slobozia Conachi	15	16	35	22	20	15
Smulţi	16	16	35	23	18	16
Plasa Prutu						
Bujor	23	15	40	25	20	23
Fărţăneşti	20	16	30	20	20	20
Folţeşti	23	25	45	30	23	20
Frumuşiţa	20	20	40	25	20	20
Măstăcani	18	15	25	16	15	18
Moscu	20	15	35	30	15	20
Oancea	20	20	40	25	23	20
Rogojeni	16	15	35	20	25	16
Şiviţa	20	16	35	23	20	20
Tulucești	20	20	50	23	20	20
Vlădeşti	20	16	40	20	20	20
Vârlezi	20	16	40	20	18	20
Plasa Horincea						
Aldeşti	20	16	40	20	20	20
Balinteşti	15	16	36	23	20	15

www.dacoromanica.ro

TULUI COVURLUIU

conform art. 23 din lege şi după avizele consiliilor comunale în şedinţa dela 23 Noembrie 1882.

Preţul unei zile de muncă în timp de primăvară		Preţul unei zile de lucru în timp de vară		Preţul unei ztle de lucru în timp de toamnă		Preţul unei zile de ori ce lucru iarna	Preţul unei zile cu carul cu 2 boi	Preţul unei zile cu carul cu 4 boi	Preţul unei zile la maşina de treerat sau de bătut popuşoi	Transportul unei kile la Galaţi
Arat	Prăşit	Cosit	Secerat	Arat	Culcs popuşoi					
1.20	1.25	1.50	1.50	2.—	2.—	75	3.—	5	2.—	5.—
1.50	1.50	1.50	1.50	1.50	1.50	75	4.—	6	2.—	3.—
2.—	2.—	2.—	2.—	1.25	1.25	75	4.50	6	2.—	4.—
1.25	1.25	1.25	1.25	1.25	1.25	75	4.50	6	2.—	4.—
1.50	1.50	1.50	1.50	1.50	1.50	1.—	5.—	6	2.—	1.—
1.50	1.50	2.—	1.50	1.25	1.25	80	4.—	5	2.—	3.—
1.50	1.50	2.—	2.—	1.50	1.50	75	4.—	5	2.—	4.—
1.20	1.20	1.50	1.50	1.50	1.—	70	4.—	5	2.—	3.—
1.50	1.50	1.50	1.50	1.50	1.50	75	4.—	5	2.—	3.—
1.25	1.25	1.50	1.50	1.20	1.20	75	4.—	5	2.—	3.—
1.50	1.50	1.50	1.50	1.—	1.—	75	4.—	5	2.—	4.—
1.20	1.20	1.50	1.50	1.20	1.20	75	4.—	5	2.—	3.—
1.20	1.20	1.50	1.50	1.20	1.20	70	3.—	4	2.—	5.—
1.25	1.25	1.25	1.25	1.25	1.25	75	4.—	5	2.—	5.—
1.—	1.—	1.25	1.25	1.25	1.25	70	4.—	5	2.—	3.50
1.50	1.50	1.50	1.50	1.50	1.50	1.—	4.—	5	2.—	4.—
1.—	1.—	1.25	1.25	1.25	1.25	75	4.—	5	2.—	3.—
1.25	1.25	1.25	1.25	1.25	1.25	75	3.—	4	2.—	2.50
1.50	1.50	1.50	1.50	1.50	1.50	75	4.—	5	1.50	6.50
1.50	1.50	1.50	1.50	1.50	1.50	75	4.—	5	2.—	5.—
1.50	1.50	1.50	1.50	1.50	1.50	75	2.—	3	2.—	6.—
1.20	1.20	1.20	1.20	1.20	1.20	75	4.—	5	2.—	2.50
1.25	1.25	1.25	1.25	1.25	1.25	75	4.—	5	2.—	2.—
1.—	1.—	1.—	1.—	1.—	1.—	80	2.—	3	2.—	5.—
1.25	1.25	1.25	1.25	1.25	1.25	75	3.—	4	2.—	5.—
1.25	1.25	1.—	1.25	1.25	1.25	75	4.—	5	2.—	6.—
1.—	1.—	1.25	1.—	1.—	1.—	75	3.—	4	2.—	6.—

www.dacoromanica.ro

NUMIREA COMUNELOR	FELUL MUNCILOR ANUALE					
	Falcea de arat şi grapat primăvara până albă	Falcea de arat şi grapat primăvara păpuşoi	Falcea de prăşit 2 ori, cules şi cărat la coşar	Falcea de cosit şi adunat	Falcea de secerat	Falcea de arat şi grapat toamna până albă
Băneasa	18	16	30	20	16	18
Bursucani	16	13	30	20	13	16
Bereşti sat	20	18	40	20	20	20
Bereşti târg	20	15	30	20	12	15
Cavadineşti	23	20	40	30	20	23
Crăeşti	18	14	25	15	16	14
Diocheţi	20	18	42	25	24	18
Drăguşeni târg	23	20	40	25	25	16
Găeşti	20	16	40	25	20	16
Jorăşti	15	16	30	20	15	15
Lupeşti	20	16	40	23	16	12
Măluşteni	20	16	40	23	16	20
Mânzăteşti	20	15	25	16	16	20
Prodăneşti	20	15	35	18	16	15
Şlivna	23	23	30	15	15	20
Ţuţcani	20	15	30	15	12	15

(*Monitorul Oficial* No. 218 din 1882).

Acest tablou stabileşte ca preţ pentru praşilă, în unele comuni, 35, 34, 30, 25, 23 şi chiar 20 de lei, pe când preţul zilei la praşilă, în aceleaşi comuni, este fixat între 1 leu 25 şi 2 lei. Spre exemplu, la Independenţa se statorniceşte valoarea fălcii de praşilă la 20 lei, iar acel al zilei cu carul la 4 lei şi al zilei cu palmele la praşilă la 1 leu 60 bani şi la cules la 1 leu 25 bani. De oarece 1 falce de praşilă cere 40 zile cu palmele la prăşit, 13 zile la cules şi 3 zile cu carul, am avea, după preţul zilelor stabilit tot de consiliu, un total de 89 lei 25 bani. Şi acelaş consiliu admite pentru valoarea în total a acestei munci 22 1/2 % din preţul muncii cu ziua! Vrea să zică că s'a găsit o reprezentare judeţiană, alcătuită în majoritate din proprietari, care a consfinţit faptul că munca contractată de ţaran la nevoie să se plătească cu 77 % mai ieftin decât munca liberă! Iată încrederea ce se poate avea în nepărtinirea consiliilor judeţene

www.dacoromanica.ro

Preţul unei zile de muncă în timp de primăvară		Preţul unei zile de lucru în timp de vară		Preţul unei rile de lucru în timp de toamnă		Preţul unei zile de ori ce lucru iarna	Preţul unei zile cu carul cu 2 boi	Preţul unei zile cu carul cu 4 boi	Preţul unei zile la maşina de treerat sau de bătut popuşoi	Transportul unei kile la Galaţi
Arat	Prăşit	Cosit	Secerat	Arat	Cules popuşoi					
1.—	1.—	1.—	1.—	1.—	1.—	70	3.—	4	2.—	6
1.—	1.—	1.—	1.—	1.—	1.—	70	2.50	3	1.50	8
1.25	1.25	1.25	1.25	1.25	1.25	75	3.—	4	1.80	6
75	75	1.—	1.—	75	75	70	3.—	4	1.80	6
1.—	1.—	1.—	1.—	1.—	1.—	75	3.—	4	2.—	6
75	1.—	1.—	1.—	1.—	1.—	75	3.—	4	2.—	6
1.50	1.50	1.50	1.50	1.50	1.50	75	4.—	5	2.—	6
1.50	1.25	1.50	1.25	1.50	1.50	75	4.—	5	2.—	6
1.25	1.25	1.25	1.25	1.25	1.25	75	4.—	5	2.—	6
1.—	1.—	1.—	1.—	1.—	1.—	75	3.—	4	2.—	6
1.—	1.—	1.—	1.—	1.—	1.—	75	3.—	4	2.—	6
1.—	1.—	1.—	1.—	1.—	1.—	75	3.—	4	1.80	6
1.—	1.—	1.—	1.—	1.—	1.—	70	3.—	4	1.80	6
1.—	75	1.—	1.25	1.—	1.—	70	3.—	4	1.50	6
1.—	1.—	1.25	1.25	1.—	1.—	70	3.—	4	1.50	6
1.—	1.—	1.—	1.—	1.—	1.—	70	3.—	4	1.50	6

când ele au a se pronunţă asupra unui conflict de interese între proprietar sau arendaş şi sătean.

Din toate consiliile judeţene din Moldova, vedem numai două: acele dela Bacău şi dela Fălciu purtându-se mai cu omenie şi fixând, în anii din urmă, nişte preţuri cari se apropie de adevăr, şi pentru praşilă stabilind, cel dintâiu preţul de 84 lei de falce şi cel de al doilea 70 lei.

Consiliile judeţene din Ţara Românească n'au fost mult mai conştiinţioase şi mai scrupuloase, precum dovedeşte următorul tablou alcătuit asemenea din despoiarea dosarelor dela Ministerul pe Interne.

www.dacoromanica.ro

Tarifele muncilor în Țara Românească votate

JUDEȚUL	POGOANE							
	Arătură	Prășila I	Prășila II	Răritat popușoi	Copăit popușoi	Cules popușoi	Carat popușoi	Secere necarată
1883								
Ialomița	6	—	—	—	—	—	—	7
Romanați	6	—	—	6	—	6	3.—	—
Buzău	—	—	—	—	—	—	—	—
Brăila	6	12	—	—	—	—	—	5
Teleorman	6	12	—	—	—	—	—	5
Ilfov	10	—	—	—	—	—	—	10
1884								
Romanați	6	7	—	3	5	7	3.—	—
Teleorman	6	4	—	2	—	7	3.—	7
Mehedinți	10-13	—	18	—	—	12	—	—
R.-Sărat	8	10	9	—	—	5	4.—	10
1885								
Vlașca	8	10	7	—	—	10	—	9-10
Buzău	10	10	—	—	—	10	—	10
Dolj	7	7	—	—	—	6	2.—	6
R.-Sărat	8-12	10	9	—	—	4	—	6
1886								
Dolj	7	7	—	—	—	6	2.—	6
Teleorman	6	10	4	—	—	10	3.—	6
Brăila	—	12	—	—	—	6	—	5
Romanați	6	7	—	3	5	7	3.—	—
1888								
Brăila	—	12	—	—	—	8	—	5
Buzău	10	12	—	—	—	10	10.—	—
Teleorman	6	10	4	3	—	10	3.—	6
Romanați	6	7	—	3	5	7	3.—	—
Ialomița	8	—	—	—	—	—	—	12-15
1889								
Mehedinți	10	15	[3] —	—	—	8	—	10
Teleorman	6	6	4	3	—	10	4.—	6
R.-Sărat	7	12	10	—	—	7	5.—	10
Ialomița	8	—	—	—	—	—	—	—
Argeș	6	5	—	—	—	—	—	5
Romanați	6	6	3	—	—	7	3.50	6
Dâmbovița	9	—	—	—	25	—	—	8

www.dacoromanica.ro

de consiliile județene dela 1882—1902.

POGOANE			ZIUA CU CARUL				ZIUA CU PALMELE			
Seceră caratã	Coasă necaratã	Coasă caratã	Primavara	Vara	Toamna	Iarna	Primavara	Vara	Toamna	Iarna
—	—	—	—	5.—	—	—	—	2.—	—	—
—	5	—	3.—	4.—	3.—	—	1.50	2.—	1.—	—
—	—	—	4.—	5.—	4.—	—	2.—	4.—	2.—	—
—	5	—	3.—	4.—	3.—	2	1.50	2.50	2.—	1.—
—	5	—	3.—	4.—	3.—	2	1.50	2.50	2.—	1.—
—	—	—	3.—	5.—	3.—	—	—	1.50	—	—
—	5	—	2.50	3.—	2.—	2	1.50	2.—	1.—	1.—
—	5	—	3.—	4.—	3.—	—	1.—	1.—	1.—	1.—
15	—	—	4.—	4.—	4.—	—	2.—	3.—	2.—	—
14	5	9	—	—	—	—	1.50	2.50	1.50	—
—	9—12	—	2.50	4.—	2.50	—	1.50	2.—	1.50	1.—
—	—	—	—	5.—	—	—	2.25	3.—	2.—	1.50
8	— [1]	—	3.—	3.—	3.—	—	1.—	2.50	1.50	1.—
—	8	—	1.80	4.50	2.50	—	1.50	2.50	1.50	1.—
8	— [2]	—	3.—	3.—	3.—	—	—	—	—	—
8	5	—	3.—	4.—	3.—	—	1.—	2.—	2.—	1.—
—	5 [2]	—	3.—	4.—	3.—	2	2.—	3.—	2.50	1.50
—	5	—	3.—	4.—	3.—	—	1.—	1.—	1.—	1.—
—	5	—	3.—	4.—	3.—	2	2.—	3.—	2.50	1.50
—	— [2]	—	4.—	5.—	4.—	—	2.—	3.—	2.25	1.50
8	6	—	3.—	4.—	3.—	—	1.50	2.—	1.—	—
7	5 [2]	—	2.50	3.—	2.—	—	1.50	2.—	1.—	—
—	—	—	4.—	6.—	4.—	—	2.—	3.—	2.—	—
—	—	—	—	4.—	4.—	—	—	2.—	2.—	—
10	6 [2]	—	3.—	4.—	3.—	—	1.—	2.—	1.50	—
5	—	—	—	3.—	3.—	—	1.50	2.50	1 50	—
4	—	—	5.—	8.—	5.—	—	2.—	3.—	2.—	—
—	3	—	2.—	2.—	2.—	—	1.—	1.—	1.—	—
—	6	—	2.50	3.—	2.50	—	1.50	2.—	1.—	1.—
—	9	—	2.—	3.—	2.—	—	1.—	2.—	1.—	—

www.dacoromanica.ro

JUDEȚUL	POGOANE							
	Arătură	Prășila I	Prășila II	Răritat popușoi	Copăit popușoi	Cules popușoi	Carat popușoi	Secere necarată
Argeș	7—8	—	—	—	—	—	—	—
Brăila	6.50	9.—	—	—	—	9	—	15.—
Buzău	—	—	—	—	—	—	—	—
Dâmbovița	8.—	—	—	25.—	—	—	—	—
Dolj	7.—	7.—	—	—	—	6	2.—	—
Ialomița	6.—	—	—	—	—	—	—	10.—
Romanați	—	—	—	—	—	—	—	—
1897								
Dâmbovița	8.—	10.—	10.—	—	—	—	—	—
Dolj	7.—	7.—	—	—	—	—	6.—	2.—
Ialomița	6.—	—	—	—	—	—	—	—
R.-Sărat	6.—	9.—	7.—	—	—	7	2.50	8.—
Teleorman	6.—	6.—	4.—	4.—	—	10	4.—	6.—
1902								
Argeș	7.—	—	—	—	—	—	—	—
Brăila	6.50	15.—	—	—	—	7	—	13.—
Buzău	8.—	10.—	—	—	—	10	—	7.50
Dâmbovița	10.—	7.50	7.50	—	—	—	—	—
Dolj	7.—	7.—	—	—	—	6	2.—	8.—
Gorj	7.—	—	—	—	—	—	—	—
Ialomița	6.—	—	—	—	—	—	—	—
Ilfov	8.—	—	—	—	—	—	—	—
Muscel	8.—	12.—	7.50	—	—	8	—	8.—
Prahova	8.—	—	—	25.—	—	—	—	10.—
R.-Sărat	6.—	9.—	7. -	—	—	7	—	8.—
Romanați	5.—	5.—	—	2.50	3	6	3.—	6.—
Teleorman	5.—	5.—	4.—	5.—	—	6	3.—	6.—

Consiliile județene au mai dat măsura lipsei lor de solicitudine față de țărănime cu prilejul scandalosului recensământ fiscal făcut sub ultimul guvern conservator. Se știe că, pe când hectarul de pământ al marilor proprietari erà impus pentru un venit de 15, 20 sau 25 lei, hectarul de pământ al sătenilor de pe aceeaș moșie, și care în marea majoritate a cazurilor este

[1]) In căpiți.
[2]) In porcoae.
[3]) Târșit.

www.dacoromanica.ro

POGOANE			ZIUA CU CARUL				ZIUA CU PALMELE			
Seceră carată	Coasă necarată	Coasă carată	Primavară	Vara	Toamna	Iarna	Primavară	Vara	Toamna	Iarna
—	—	—	2.—	3.—	3.—	—	1.50	2.—	1.—	—
—	—	—	3.50	5.—	3.50	2.50	2.—	3.—	2.50	1.50
—	—	—	3.50	4.—	3.—	3.—	2.50	3.—	2.—	2.—
9—10	9.50	—	5.—	5.—	—	—	—	3.—	—	—
8	—	—	—	3.—	—	—	—	2.—	—	—
—	—	—	3.—	5.—	3.—	—	1.50	2.50	1.50	—
—	—	—	—	4.—	—	—	—	2.—	—	—
13	10.—	—	3.—	4.—	3.—	—	1.50	2.—	1.50	—
—	8.—	—	—	—	3.—	—	1.50	2.—	1.50	—
10	—	—	3.—	5.—	—	—	1.50	3.—	1.50	—
11	5.—	[1] —	—	3.—	—	—	1.50	2.—	1.50	—
10	6.—	[2] —	3.—	4.—	3.—	—	1.50	2.—	1.50	—
—	—	—	2.—	2.—	2.—	—	1—1.50	1—1.50	1—1.50	—
15	—	—	3.50	5.—	2.50	—	2.—	3.50	1—1.50	—
10	—	—	3.—	4.—	3.—	—	2.—	2.50	2.—	—
12	—	10	2.50	3.50	2.50	—	1.50	2.—	1.50	—
12	—	—	3.—	3.—	3.—	—	1.—	1.—	1.—	—
—	—	—	2.50	2.50	2.50	—	1.50	1.50	1.50	—
10	—	—	3.—	5.—	3.—	—	1.50	2.50	1.50	—
15	—	—	4.—	5.—	4.—	—	2.—	2.50	2.—	—
—	5.—	—	3.—	4.—	3.—	—	1.20	1.50	1.20	—
—	8.—	—	4.—	4.—	4.—	—	1.50	2.50	1.50	—
12	—	—	3.—	3.—	3.—	—	1.50	2.—	1.50	—
8	6.—	2	3.—	2.—	2.—	—	1.50	1.—	1.—	—
—	5.—	—	3.—	4.—	3.—	—	1.50	2.—	1.50	—

de o calitate inferioară aceluia al proprietarilor, se evaluă cu o sumă îndoită, uneori chiar întreită. Şi nicăiure n'am văzut pe membrul consiliului judeţean făcând parte din comisiunea de impunere, ridicându-se împotriva acestei nedreptăţi odioase şi denunţând-o.

Alegerea autorităţilor comunale ar trebui să atârne numai dela voia ţaranului şi să fie expresiunea curată a voinţii lui; în realitate însă el, în cele mai multe cazuri, alege numai pe cine vreă proprietarul sau arendaşul. Când dârjia ţaranilor nu

www.dacoromanica.ro

se poate muia, când proprietarul sau arendaşul ajutat de subprefect, adesea de prefect, nu izbuteşte să scoată din urne lista comunală compusă din oameni la poroncile lui, alegerea se casează de delegaţia consiliului judeţean sau de Ministerul de Interne până când ţaranii se satură de a mai prezintă lista lor.

Când, prin excepţiune, proprietarul sau arendaşul nu izbuteşte să scoată lista dorită de el, fie din cauză că nu este ajutat de administraţie fie din alta, el cere corupţiunii mijloacele trebuitoare pentru a face prielnic lui consiliul ales de ţarani pentru a li ocroti interesele. Date fiind obiceiurile şi tradiţiunile de corupere ce au domnit în ţară de veacuri, puţine sunt consiliile comunale cari rezistă mijloacelor arătate într'un capitol precedent.

Regimul tocmelilor agricole având ca urmare că bunavoinţă a autorităţii este de mare însemnătate pentru arendaş sau proprietar, prin faptul că această bună-voinţă îl pune în stare nu numai să se bucure de toate foloasele legii, dar chiar să abuzeze, împinge la cumpărarea acestor autorităţi şi lăţeşte încă coruperea în ţară. Apoi el, peste toate abuzurile la cari dă loc, aduce ţărănimii o nouă pricină de nemulţămire, o nouă provocare, prin amestecul proprietarului şi a arendaşului, a *boierului* cum zice ţaranul, chiar când acel proprietar sau arendaş este un Grec sau un Jidov, în exerciţiul dreptului ce-l are săteanul de a-şi alege diregătorii sătesti, drept de care este foarte gelos şi la care ţine cu încăpăţânare.

Din pricina acestui amestec, absolut nejustificat şi absolut imoral, instituţia consiliilor comunale, care este acum în fiinţă de patruzeci şi trei de ani, n'a dat nici unul din rezultatele la la cari eram în drept să ne aşteptăm dela ea.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL VIII

PROVOCĂRI ŞI AŢÂŢARI, ŢĂRĂNIMEA ÎNCEPE A AVEA CONŞTIINŢĂ DE PUTEREA EI

1. Ţărănimea este necontenit provocată de peste patruzeci de ani.

Sunt mai bine de patruzeci de ani de când ţărănimea română a fost declarată proprietară pe pământurile ce le lucră până atunci, de când i s'a conferit egalitatea civilă şi politică, de când s'a ridicat bataia, de când s'au oborît privilegiile, de când i s'a închezeşluit prin lege libertatea personală şi acea a domiciliului.

Starea de fapt însă a ramas cu totul alta decât aceà înscrisă în lege. Privilegiul celui puternic faţă de ţaran a ramas în fiinţă; puternicul îl poate împilà fără frică de pedeapsă, îl poate bate, poate să pună oricând pe primar sau pe subprefect să-i violeze domiciliul, să-l aresteze, fără nici una din formele prescrise de lege.

Când în urma vreunei împilări, vreunei brutalizări prea mari, el a cutezat să se adreseze justiţiei spre a capatà îndreptare şi despăgubire, s'a ales cu cheltuieli mari, cu vreme pierdută şi, la urma urmei, s'a dat ramas sau a fost silit să înceteze judecata fiindcă mijloacele de a merge inainte i-au lipsit. Dându-şi samă de această stare de neputinţă din partea lui de a dobândi, pe calea legii, dreptate, el în cele mai multe cazuri rabdă în tăcere jaful, împilarea şi maltratarea. Şi stăpânul, arendaş sau proprietar, conştient de acest punct slab al ţaranului, se foloseşte de el pentru a abuzà necontenit.

www.dacoromanica.ro

Pe acelaş punct slab se bizue şi administraţia judeţeană, comunală s'au financiară, pentru a-şi mări veniturile şi a-şi sporî trecerea prin slujbele necurate făcute celor puternici şi oamenilor lor, prin jafurile şi abuzurile făcute pentru sama ei.

Toate aceste procedeuri au înfipt în inima ţaranului credinţa că pentru el nu este lege,

Impotriva măsurătoarei nedrepte, împotriva încarcării nedatorite, impotriva neţinerii în samă a muncilor făcute sau a scoborîrii, după savârşirea lor, a preţului cu care fusese tocmite; împotriva ispaşelor cumplite şi nedrepte; împotriva nedijmuirii la vreme pentru a-l sili să se plece unei noue îngreuieri de frică să nu-şi vadă agonisita anului pierdută, împotriva bătăilor suferite dela stăpân, vechil, subprefect, primar; împotriva impunerii unui bir încarcat, împotriva perceperii de două ori a aceluiaş bir, împotriva unei munci la şosele depăşind de trei şi de patru ori norma stabilită de lege, împotriva batjocurii şi apasării tuturor surtucarilor cu cari vine în contact, ţaranul ştie cu nu are legi; că dacă ar cere ajutorul legii tot el ar fi dat ramas şi săracit.

Când asemene abuzuri se făptuesc de o minoritate faţă de obştia unui popor, cred că cu toată dreptatea li se poate aplică calificativul de *provocări*. Ele sunt cu bună samă inconştiente, dar sunt *provocări*.

Tot o provocare alcătueşte faptul că o mână de speculanţi străini monopolizează în mânile lor sute de mii de hectare, pentru a puteà impune miilor de ţarani ce trăiesc pe ele preţuri şi condiţiuni împovărătoare.

Tot provocare numese chipul neomenesc în care s'a făcut recesimântul sub cel de pe urmă guvern conservator, când hectarul de pământ de frunte al proprietarului a fost preţeluit cu 20 lei, iar hectarul cu mult mai slab al ţaranului cu 60 lei şi mai bine. Această provocare a trecut peste toate mărginile, mai ales în Ţara Românească, unde ceea ce plătesc ţaranii în dijmă şi în munci pentru pogonul (1/2 hectar) luat dela proprietar spre a-l munci nu este nicăiure mai puţin de 30 lei.

Numai provocare se poate numi ceea ce se petrece cu lucrul la drumuri când, în unele judeţe, palmaşii au fost impuşi, pentru zilele de prestaţie, cu 12 lei 50 bani, acei cu un cal cu 25 lei 50 bani, acei cu 2 boi cu 35 lei, acei cu 4 boi cu 45 lei

www.dacoromanica.ro

şi când oamenii „fără a fi avizaţi de această urcare, au fost trecuţi din oficiu cu prestaţia în bani[1])".

In fine, cum să calific altfel decât de provocare faptul că ţărănimea n'a fost niciodată îngăduită să-şi aleagă, în colegiul rezervat ei, deputaţii ei, oameni din sate. Mare ispravă poate n'ar fi făcut acei ţarani deputaţi, discursurile lor n'ar fi luminat chestiunile de politică externă, de organizare a instrucţiunii publice, financiare sau economice, dar prezenţa lor în sfatul ţării ar fi fost privită de ţărănime ca o chezăşie pentru interesele ei şi părăsirea în voia întâmplării a acelor interese n'ar mai fi fost aruncată excluziv în sarcina *boierilor*, denumire sub care ţaranii cuprind şi pe fiul de Domn şi pe fiul de bacal sau de crâşmar îmbogăţit şi puternic.

Nici odată nu s'a lasat colegiul al treilea liber să aleagă ţarani: prin fraudă, silă, ademeniri şi corupere, el a fost veşnic silit să aleagă pe acei favoriţi ai partidului la putere cari erau ineligibili în alte colegii. Ţaranii au resimţit în chip mult mai viu decât s'ar puteà crede această tagadă a unui drept ce, pe de altă parte, li erà zugrăvit ca sfânt, şi pe care erau sfătuiţi să-l exercite cu tot înadinsul.

Şi semne de înţelegere şi de îndreptare în această privinţă nu vedem nici macar după tulburările din Martie, Camera actuală numără numai 5—6 ţarani.

2. Ţărănimea dela 1856 încoace este necontenit aţâţată.

Am aratat mai sus atât chipul în care, între 1856 şi 1859, ţărănimea a fost chemată să ieà parte la luptele politice cât şi agitaţiunile, unele interesate altele neinteresate, unele de bună

[1]) Sebastian Moruzi, *Op. cit.*, p. 23. Opusculul D-lui Moruzi conţine multe observaţiuni juste şi denotă o cunoaştere adevărată şi de aproape a ţaranului şi a nevoilor lui. Voiu releva între altele că propunerea ce face ca *„preţurile date pe muncă de cu iarnă să fie considerate ca un avans fără nici o putere de înlănţuire, dând Băncilor Populare reformate şi aşăzate pe alte baze, misiunea de a face avansuri când proprietarul nu ar voi să rişte banul său în avansuri pe cari ar puteà să le judece ca nesigure"* a fost adoptată şi înscrisă de partidul conservator în proiectul său de lege de tocmeli agricole.

www.dacoromanica.ro

credinţă altele de rea credinţă, pornite când de jos când de sus, prin cari se mărià nemulţămirea firească a ţărănimii împotriva vechiului regim şi se deşteptă nădejdea într'o soartă mai bună, când ţaranul va aveà părticica lui de pământ şi va aveà fiinţă numai o lege, aceeaş pentru ţaran ca şi pentru stăpân. Aceste agitaţiuni nu se pot numì decât aţâţări căci, de fapt, aţâţau nemulţămirea latentă în inimele obştiei pentru apăsările şi nedreptăţile suferite de veacuri.

Cele multe din ele porniau din cuget absolut curat, dela oameni cari, fără absolut nici un interes personal, ardeau de dorul să vadă obştia poporului desrobită politiceşte şi economiceşte cu un moment mai degrabă. Aceste agitaţiuni nu îndemnau poporul la nici un act de violenţă ci se mărginiau la încercarea de a trezì în inima lui simţul demnităţii personale, acel al drepturilor lui fireşti şi conştiinţa de neam; erau absolut fără prihană şi la locul lor. Totuş efectul lor imediat fu mult mai puţin trezirea de a deşteptà în ţărănime simţimintele nobile ce voiau să le trezească decât sporirea nemulţămirii împotriva stăpânilor, precum erà de altmintrelea firesc, de oarece simţimintele în chestiune încă nu aveau fiinţă pe când nemulţămirea existà şi erà chiar foarte vie.

Legea rurală puse pentru un moment capăt nemulţămirii care însă în curând se aprinse din nou, mai vie, în urma aplicării regimului tocmelilor agricole şi a constatării de către ţarani că, cu toate legile noue cari se făcuse, starea lui rămăsese aceeaş ca şi mai nainte, că erà tot bătut şi împilat, că rămăsese tot fără de lege, dar că erà silit să muncească mai din greu pentru a puteà plăti pământul.

Prin Constituţia dela 1866 presa devenise cu desăvârşire liberă. Şcolile se înmulţise atât la sat cât şi la oraşe, ele devarsau în fiecare an asupra comunelor rurale ca notari, perceptori, ajutori de subprefecţi şi secretari de subprefectură, un număr mare de oameni cu învăţătura rudimentară şi absolut fără creştere. Recrutarea învaţătorilor erà foarte grea, se luau pentru a învăţà copiii băieţi cari mântuise sau chiar nù mântuise încă cursurile unei şcoli rurale, calfe de negustori şi chiar slugi boiereşti cu o ştiinţă foarte elementară de carte. Seminarele la rândul lor trimiteau în sate câte un preot care absolvise cursul

www.dacoromanica.ro

lor mai prost, câte odată pe un fost subofiţer sau un fost notar care intrase în tagma preoţească pentru că credeà că-i va aduce mai bun folos decât altă meserie.

Toată această lume erà de obiceiu rău văzută de proprietar şi de arendaş şi tratată cu un despreţ nemascat. Ea se răsbunà propagând printre ţarani ideî egalitare şi de împotrivire la abuzurile stăpâneşti. Trebue însă recunoscut că până după răsboiu această propagandă se făceà pe o scară mică şi rămâneà fără efect. Partidele politice nu luase încà obiceiul să exploateze nemulţămirile ţărănimii în folosul lor.

Dela răsboiu încoace însă lucrurile se schimbară cu totul.

Oştenii întorşi de peste Dunăre aduceau cu dânşii mândria şi conştiinţa de sine a omului care a învins, înfruntând de repetite ori moartea, boala, intemperiile. Ei erau oamenii pe cari fecioru[1] boieresc nu îndrăznià să-i atingă cu biciul, cari nu se mai temeau să înfrunte privirea chiar încruntată a stăpânului, erau un element nou în viaţa dela ţară. Această dârjie nu puteà să convie nici stăpânilor asupritori, nici subprefecţilor şi primarilor jacaşi; bataia necinsti adesea pe acei cari ridicase cinstea ţării, în multe cazuri muià împotrivirea lor, dar nu fără de opunere barbătească din parte-le şi fără ca această pildă să nu se întipărească în inimile obştiei.

Presa luase cu prilejul răsboiului şi a modificării articolului 7 al Constituţiei un avânt de necrezut; odată cu numărul ziarelor sporì şi circulaţia lor. Ieftenindu-se, ele începură a se găsì în toate satele, adesea câte mai multe numere în acelaş sat. Cele mai răspândite la ţară, încă din vremea răsboiului, erau *Răsboiului* atât acel al lui Weiss cât şi acel al lui Grandea. *Lupta* D-lui G. Panu avù asemenea o circulaţie foarte mare, apoi *Adevărul* şi *Universul* cari le întrecù pe toate. Unele din aceste ziare răspândiau ideile cele mai înaintate şi, în chip mai mult sau mai puţin făţiş, susţineau dreptul locuitorilor la pământ. Suferinţile ţărănimii, nedreptăţile şi împilările ce o apasau erau zugrăvite în colorile cele mai vii şi, în cuvinte energice, ea erà îndemnată să se împotrivească abuzurilor şi să lupte cu vrednicie pentru apararea drepturilor ei şi pentru cucerirea unei soarte mai bune.

Multe din aceste descrieri şi apeluri erau făcute pentru

www.dacoromanica.ro

scopuri politice, pentru a creà dificultăți guvernului la putere în vre un caz special, pentru a înlesni o alegere, pentru a zice contrarul de ceeace ziceà partidul advers. Multe erau făcute cu bună credință și reprezentau convingerile autorilor, altele erau opera unor oameni cari nădăjduiau, prin doctrinele ce le împrăștiau, să câștige popularitate spre a puteà parveni la situații cu vază sau folositoare. Toate erau strict legale și întemeiete pe libertatea absolută garantată presei de Constituțiune, dar toate alcătuiau în realitate aţâțări a nemulțămirii ce mergeà crescând în țărănime în urma abuzurilor regimului tocmelilor agricole și a cerlorlalte obijduiri suferite de țărănime.

Incă din întăii ani cari au urmat răsboiului, s'au constatat urme de propagandă socialistă, pornită mai cu seamă de la străini. In curând însă se înfiinţă un rudiment de partid socialist român; în unele județe din Moldova se făcù o propagandă fățișă printre țarani, înființându-se ziare cari li se distribuiau gratis și în cari se predicà, printre altele, împărțirea proprietăților mari între săteni. Această propagandă erà mai cu samă vie în județele Roman, Bacău, Vasluiu și Iași.

Ea își propuneà în primul rând ridicarea clasei țărănești pe terenul economic, deșteptarea lui politică și stârnirea simțimântului drepturilor și a demnității lui. In capul ei se găsiau atât oameni de bună credință, plini de iluziuni și cari cheltuiau fără cruțare din avutul lor pentru propagarea credinții ce li erà scumpă, cât și indivizi pentru cari socialismul și ridicarea clasei țărănești nu erà altceva decât un mijloc de inavuțire. Aceasta erà aţâțare pe față și nu se poate tăgădui că ea a avut o însemnată înrâurire asupra țărănimii.

Dar nici aţâțările presei nici acele ale socialiștilor n'au avut însemnătatea aţâțărilor la cari au dat loc luptele între cele două partide politice. Dacă în Parlament declamațiunile în favoarea țaranului, exaltarea calităților lui, împodobirea lui cu toate virtuțile și făgăduințile de a-i dà pământ au fost relativ rare și măsurate, la fiecare alegere candidații la colegiul al treilea și mai cu samă agenții lor se întreceau în laude pentru virtuțile țaranului, în bocete asupra stării de asuprire în care se află și în făgăduința de a-i dà pământ. Aceste au fost aţâțări foarte efective; pentru a ne convinge de acest fapt n'avem decât să

www.dacoromanica.ro

cetim rapoartele ofiţerilor însărcinaţi cu reprimarea tulburărilor ţărăneşti dela 1888 în Ilfov, Prahova şi Ialomiţa, ele sunt aproape unanime asupra acestui punct [1]).

Dacă aceste aţâţări (în cea mai mare parte inconştiente) ale candidaţilor la deputaţie sunt reprobabile, ce să zic de greşala guvernului dela 1877 care a făgăduit pământ oştenilor în momentul când treceau Dunărea? Făgăduinţa era inutilă; chiar de nu li s'ar fi făgăduit nimica ei s'ar fi purtat cu aceeaş vitejie, dar făgăduinţă odată făcută trebuia ţinută şi nu trebuia să se lase ca să treacă mai mult de douăzeci de ani pentru ca ea să devină o realitate. Iată o aţâţare care a devenit în urmă şi o provocare.

Dela 1888 greşelile guvernelor curg; legea dela 1889 care distribue pământ pe moşiile Statului oricui îl cere, fără a pretinde nici o garanţie dela acei căror se distribue loturile, nici macar aceà de stabilire pe pământul atribuit, întipăreşte în mintea ţaranului ideea că are drept la pământ. Din toate aţâţările cea mai puternică a fost fără îndoială legea vânzării bunurilor Statului dela 1889 şi chipul în care a fost aplicată.

Starea umilită a ţaranului, sărăcia lui, maltratările şi abuzurile a căror jertfă este, umple pe rând ziarele tuturor partidelor; dreptul lui la pământ se discută pe faţă, i se făgăduesţe pământ prin manifestele partidelor, pretutindeni se exaltează bunatatea, blândeţa şi rabdarea lui.

In anii din urmă unele ziare scot ediţii speciale, ca spre exemplu *Adevărul la sate,* răspândite la ţară în mii de exemplare, în cari drepturile săteanului îi sunt lămurite în chipul cel mai viu, pe când se recapitulează şi se înşiră cu îngrijire tot pomelnicul suferinţilor lui; se denunţă lăcomia şi jaful stăpânului, se arată cum nevoia ţaranului creşte mereu ţinând pas cu urcarea învoielilor, se arată tot atât de lămurit absoluta nevoie de măsuri pentru a-l pune în stare să aibă pământ cu îndestulare, deşteptându-l asupra uzului ce trebuie să facă de dreptul său de vot, pentru ca glasul ţărănimii să fie ascultat în sfatul ţării. S'a zis că asemene publicaţii au fost făcute pentru scopuri personale, pentru sporirea influenţei directorilor acelor

[1]) Vasile Kogălniceanu, *Chestiunea Ţărănească.* Anexe.

www.dacoromanica.ro

ziare şi chiar pentru câştig. Se poate, dar nu am de intrat în asemene consideraţiuni, mă mărginesc să constat fapte. Apoi trebue să recunoaştem că articolele din foile în chestiune nu depăşiau mărginile permise presei de Constituţie decât când insultau şi calomniau. Teoriile emise, sfaturile date ţaranilor erau fără îndoială legale, dar constituiau în acelaş timp nişte vajnice aţâţări.

Propaganda socialistă a atins prea puţin tagma învăţătorilor de sate, dar în schimb centrele în cari ei şi-au dobândit instrucţiunea au fost şi sunt centre cu idei înaintate cari nu au putut să nu influenţeze pe viitorii învăţători, cu atât mai mult că marea lor majoritate erà şi este alcătuită din fii de ţarani, cari din copilărie auzise foarte deaproape vaietele şi gemetele poporului şi luase, direct sau indirect, parte la suferinţile obştiei. Cum erà cu putinţă ca aceşti oameni deşteptaţi prin cartea ce o învaţau, prin cuvintele ce le auziau, să nu ardă de dorul de a vedeà îmbunătăţită starea obştiei din care ieşise? Nevrednic şi fără de inimă este acel din ei ce nu ardeà şi nu arde de un asemenea dor!

Erà firesc ca ei în satele unde erau rânduiţi să alcătuiască un element care să deştepte poporul asupra drepturilor sale, să-l sfătuiască, să se împotrivească abuzului, fie că acel abuz venià dela autorităţi sau dela stăpân. Asemene urmări sunt simţiri firesti, şi nu cred să depăşască rolul ce-l are învăţătorul în sat; ele sunt însă fără îndoială o aţâţare a spiritului de împotrivire a ţaranului împotriva ocârmuirii şi a stăpânului.

Dacă unii din aceşti oameni, ieşiţi din ţărănime, încă ţarani ei înşişi, împărtăşind deci toate aspiraţiunile, toate nadejdile, toate poftele, toate urile ţărăneşti, fără creştere şi cu o instrucţiune din cele mai marginite, amintindu-şi vorbe cetite sau auzite încă de pe vremea şcoalei, rău înţelese şi rău mistuite, au depăşit în unele locuri mărginile rolului lor şi au făcut să se oglindească înaintea ochilor ţaranilor putinţa de a pune mâna cu putere pe moşiile proprietarilor, faptul n'are cum să ne mire. El este reprobabil dar cu totul firesc. Atât propaganda permisă a învăţătorilor împotriva abuzurilor cât şi acea reprobabilă de a predica ţaranilor dreptul să ieà pentru ei moşiile proprietarilor, a alcătuit şi alcătuesc un puternic factor de aţâţare a ţărănimii împotriva ordinei existente.

www.dacoromanica.ro

Paralelă cu acţiunea învăţătorului a fost adesea acţiunea preotului care nu poate de loc să fie justificată, menirea lui fiind de a lucră pentru împacare şi înfrăţire şi necum pentru învrăjbire. Voiu vorbi de ei mai departe.

Aţâţările despre cari am vorbit mai sus sunt lucruri firesti, decurgând din combinarea stării de lucruri datorită desvoltării noastre istorice cu instituţiunile ce ni le-am dat. Dacă starea economică a ţărănimii noastre s'ar răzămă pe temelii sănătoase, dacă destribuirea proprietăţilor ar fi normală şi regimul agricol omenos, asemene aţâţări nu numai că nu ar aveà nici un efect, dar nici că s'ar produce, precum este cazul în Germania, în Ţările Scandinave, în Olanda, în Belgia, în Franţa şi în cele mai multe provincii ale Austriei. Producându-se faţă cu starea economică nesănătoasă şi cu destribuirea vitioasă a proprietăţei la noi, ele nu au putut decât să marească, să facă mai vie şi mai nerăbdătoare binecuvântatele nemulţămiri ale ţărănimii.

Aceste aţâţări producându-se odată cu provocările despre cari am vorbit în paragraful precedent, erà lucru firesc ca conbinarea amândurora să aducă nemulţămirea obştiei zilnic mai aproape de izbuhnirea care a putut doară să surprindă numai pe acei cari nu aveau ochi ca să vadă şi urechi ca să audă.

3. Ţărănimea începe a-şi simţi puterea.

Am amintit cum, după catastrofa dela Iena, Stein şi Hardenberg, barbaţii de Stat cari luară în mână opera de mănţinere a Statului prusian şi de pregătire pentru a-l restabili în vechile lui hotare şi a contribui la mănţinerea întregii Germanii, îşi dădură îndată sama că puteau ajunge la scopul lor numai prin ajutorul naţiunii întregi. Dar naţiunea erà încă supusă jugului greu al şerbirii, ţaranii nu erau proprietari pe pământurile lor, ci le ţineau în uzufruct vremelnic sau cu drept de moştenire împotriva unor îndatoriri grele în muncă şi în bani. Intăia lor grijă, spre a-şi asigurà ajutorul naţiunii, fù s'o desrobească şi să facă pe ţarani proprietari desăvârşiţi pe pământurile ce le cultivau în schimbul cedării unei părţi din acele pământuri. Apoi siguri de ea, o armară înlocuind vechea oaste de merce-

www.dacoromanica.ro

nari prin naţiunea armată. Se ştie cum răspunse acea naţiune la încrederea ocârmuitorilor ei în anii 1813, 1814 şi 1815.

Şi la noi s'a armat ţărănimea şi ţărănimea a răspuns în chip strălucit la chemarea ce i-a făcut ţara la 1877; ţăranii români în opinci, cu o instrucţie militară din cele mai rudimentare, ori unde au fost bine conduşi, au îndeplinit cu cinste nişte sarcini cari de obiceiu se pun numai unor oştiri încercate.

De atunci obligaţiunea slujbei oşteneşti s'a întins din ce în ce: aproape orice Român este sau a fost soldat; peste 90% din soldaţii de ieri şi din soldaţii de astăzi sunt ţărani sau fii de ţarani. Situaţia noastră geografică ne-a silit să adoptăm sistemul prusian. Numai oamenii noştri de Stat n'au avut grija ce au avut-o Hardenberg şi Stein.

Ţărănimea alcătuind nouă zecimi din puterea noastră armată, a urmat ca şi mai nainte să fie dispreţuită, umilită, batjocorită, maltratată; exploatarea ei a mers tot crescând şi ea a fost mănţinută, pentru interesul ei de căpetenie, sub un regim excepţional, alcătuit înadins pentru a favoriză interesele stăpânilor de pământ faţă de acele ale ţaranului.

Instrumentul de care dispunem pentru mănţinerea ordinei în caz de tulburări grave este oştirea: în el stă garanţia cea mare a siguranţei Statului.

Acel instrument însă este alcătuit, pentru nouă zecimi din ţarani şi fii de ţarani, având aceleaşi dureri, aceleaşi uri, aceleaşi aspiraţiuni, aceleaşi nădejdi ca obştia din care au ieşit şi în care au să reintre, ale căror inimi bat într'o bataie cu inima cea mare a obştiei.

Ţaranul român căruia numai agerimea de minte nu-i lipseşte, şi-a dat foarte bine sama despre faptul că ocârmuirea nu dispune de alt mijloc pentru a-l supune şi a-l constrânge decât de braţele fiilor şi a fraţilor lui. El are de mult încă credinţa că armata alcătuită din „oameni" este „cu oamenii" şi nu „cu boierii". Chipul cum s'a purtat armata în tulburările ce au avut loc dela 1884 încoace n'a sguduit câtuş de puţin această credinţă; ea trăieşte chiar şi astăzi, după represiunea de astă-primăvară, voiu cercetă în alt capitol întru cât este întemeiată. Fapt este că are fiinţă şi că ţărănimea începe a simţi că, la urma urmei, puterea este a ei şi nu a „boierilor".

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL IX

NOUA CLASĂ STĂPÂNITOARE

1. Ruina desăvârşită a boierimii şi încetarea ei de a mai fi un factor politic.

Ruina boierimii celei mari poate astăzi să fie privită ca desăvârşită. De unde, în anul 1803, 28 familii stăpâniau peste o treime din Moldova, aceleaşi familii nu mai stăpânesc astăzi nici o a zecea parte din acea întindere şi încă acea zecime este în cele mai multe cazuri ipotecată până aproape de întreaga ei valoare. In Ţara Românească situaţia este absolut aceeaş. Urmaşii săraciţi ai acelei boierimi sunt îndeobşte prea fericiţi când capătă dela mila partidelor politice, pentru a trăi, câte o slujbuşoară ce părintele sau bunicul lor ar fi procurat-o *camardinerului, vatauvlui de ogradă* sau *gramaticului* care ştiuse să se facă bine văzut.

Câţiva dintr'înşii au încă nişte averi teritoriale colosale, totuş rolul jucat de ei astăzi în agricultură este nul. Dacă doui sau trei gospodari de frunte sunt urmaşii unor mari familii boiereşti, cei mulţi din boierii mari rămaşi încă cu moşii le arendează, chiar în Moldova, iar în Ţara Românească arendarea este regula. Numărul acelor cari îşi exploatează singuri moşiile, fiind minim, în îmbele ţări se poate zice ca numai în prea puţine locuri se mai găsesc urmaşii boierimii mari în conflict zilnic de interese cu ţaranii.

Mult mai mult înseamnă pe tărâmul agricol ceea ce se numiă altă dată boierimea mică; ea şi-a pastrat moşiile mai bine decât boierimea mare şi le exploatează mai adesea singură.

Dacă doui sau trei din urmaşii boierimii mari, prin însuşirile lor, mai posedă o vază mare şi joacă un rol politic de

www.dacoromanica.ro

primul ordin, aceştia sunt factori politici cu totul izolaţi, o acţiune de clasă nu mai există; importanţa lor politică ca clasă este cu desăvârşire ştearsă. Chiar în camerile conservatoare numărul deputaţilor şi senatorilor aparţinând familiilor cari au alcătuit odată boierimea cea mare este cu desăvârşire mic.

O hotărîtoare dovadă a faptului că rămăşiţile oligarhiei nu mai sunt în stare să existe ca partid, ni-l oferă împrejurarea că acum câţiva ani, partidul conservator a primit în sânul său aproape întregul grup radical, a cărui origine este absolut populară şi care erà alcătuit din elementele cele mai înaintate ce existau atunci. Acest element radical, unit cu alte elemente noue primite de partidul conservator, fiind mai tânăr, mai viguros, mai îndrăzneţ, mai neîmpiedecat de scrupule, alcătueşte astăzi masa vechiului partid oligarhic ale cărui urmaşi direcţi este în realitate relegaţi pe al doilea plan.

In cel de pe urmă cabinet conservator, din cei opt miniştri numai patru erau urmaşii unor familii aparţinând boierimii mari, ceilalţi patru erau oameni noui.

Rolul de căpetenie îl jucau elementele noue, acel al boierilor, fiind mai mult decorativ şi reprezentativ. In funcţiunile cele mari ca şi în acele mici numărul boierilor mari erà foarte restrâns. Acelaş spectacol ni-l oferă partidul junimist, fuzionat astăzi cu cel conservotor; afară de două sau trei personalităţi, marele stat major al junimiştilor este alcătuit din neboieri.

Despre partidul liberal nici nu mai vorbesc, proporţiunea boierilor de neam printre miniştri, senatori, deputaţi şi funcţionarii înalţi, este cu desăvârşire mică.

Şi independent de faptul că boierimea şi-a pierdut averile, această importanţă politică minimă ce o constatăm în urmaşii boierimii celei mari este firească din cauza numărului lor atât de mic faţă de mulţimea mereu crescândă a păturilor noue ajunse în stare să joace un rol politic.

In deobşte membrii vechei clase boiereşti cari au mai pastrat o avere teritorială, se agaţă cu cerbicie de principiul sfinţeniei dreptului lor de proprietate, şi nu vror să audă de nici o intervenţiune a Statului pentru a modifică distribuirea proprietăţii sau pentru a supune raporturile dintre ţaran şi stăpân la un control mai eficace din partea Statului. Repet însă că ei, atât

www.dacoromanica.ro

ca număr cât şi ca însemnătate economică, au ajuns o cantitate absolut neglijabilă, o fracţiune într'adevăr cu pretenţii, dar infimă a nouei clase stăpânitoare. Fosta oligarhie română, dacă mai traieşte, datoreşte această rămăşiţă de viaţă amintirii trecutei sale puteri, iar nu puterii sale actuale care nu există. Totuş această stare de slăbăciune care merge până aproape de nefiinţă, nu împiedecă pe unii dintr'înşii să aibă pretenţia de a monopoliză puterea politică pentru cercul lor atât de restrâns şi de slab.

2. Despre clasa care deţine astăzi averea teritorială şi puterea politică.

Am aratat în cărţile precedente naşterea, încă sub regimul regulamentar, a unei clase noue, sporirea ei într'o progresiune din din cele mai răpezi în vremea Domniei lui Cuza şi năzuinţa ei de a cuceri de pe atunci o parte covârşitoare din puterea politică şi economică.

Mersul ei de înmulţire şi de sporire în puteri a mers crescând dela 1866 încoace. Şcolile atât acele din ţară cât şi acele din străinătate devarsau acuma pe fiecare an sute de tineri cu studii mai mult sau mai puţin complecte. Oamenii noui ajunşi, chiar acei cu puţină dare de mână, făceau jertfele cele mai mari pentru a trimite pe fiii lor în străinătate, unde învăţau, cei mulţi dreptul, alţii câte o specialitate. Pe lângă nenumăraţi avocaţi şi judecători, începurăm să avem un număr însemnat de ingineri, de medici şi de profesori români.

La aceste puteri intelectuale şi profesionale venite din străinătate, universităţile din Iaşi şi din Bucureşti începură să adaoge un contingent din ce în ce mai însemnat de tineri cari absolvise cursurile deosebitelor facultăţi. In curând se înfiinţară şcoli speciale ca, spre exemplu, şcoala de poduri şi şosele care ni dă ingineri ce nu sunt de loc mai pre jos de acei ce ni vin din străinătate. Aceste categorii alcătuesc elita intelectuală a clasei noue. Dintr'însele au ieşit o mulţime de personalităţi ce, cu cale şi fără cale, au ajuns la situaţiile cele mai înalte şi deţin în mânile lor firele acţiunii politice în îmbele partide.

Pe lângă aceştia mai face parte din acelaş mijloc social, se

www.dacoromanica.ro

împărtăşeşte de aceleaşi puteri, categoria, foarte importantă pentru chestiunea ce o tratăm, a acelor cari sunt fii de oameni ajunşi sau îmbogăţiţi, încă în vremea regulamentară sau în acea a lui Cuza, unii şi mai pe urmă, dar cari au făcut studii incomplecte sau n'au făcut studii de loc şi au două îndeletniciri de predilecţie: politica şi căutarea moşiilor, fie ca proprietari fie ca arendaşi. Din această categorii s'au recrutat mai cu samă până astăzi puternicii de judeţe, cari fac în judeţe ploaia şi vremea frumoasă, cari numesc la funcţiuni, aleg deputaţii şi senatorii, dispensează favorurile şi . . . storc pe ţaran, fie de-a dreptul, fie indirect pentru folosul rudelor şi prietenilor, fie adesea direct şi indirect. Mulţi urmaşi ai foştii boierimi mici se găsesc între aceste două întâi categorii ale nouei clase stăpânitoare şi alcătuesc unul din cele mai bune elemente din cari se compune.

Paralel cu această categorie mai vine încă una, alcătuită din toţi acei cari n'au făcut studii şi, pornind de jos, au izbutit în vremile din urmă, prin hărnicie, prin economie, prin noroc, prin dibăcie, prin lipsă de scrupul şi adesea prin ajutorul tuturor acestor factori întruniţi, să ajungă la avere. Aproape toţi sunt agricultori. Printre aceştia sunt mulţi foşti vechili de arendaşi sau de proprietari, oameni cumplit de harnici şi de strângători, dar cu desăvârşire lipsiţi de cinste şi de suflet cari, după ce au jăfuit fără scrupul pe foştii lor stăpâni, jupoae fără milă pe sătenii moşiilor ce le ţin în arendă, meseria lor obişnuită.

Din aceste trei categorii de oameni se alcătueşte clasa care deţine astăzi monopolul puterii şi căruia îi aparţine cu mult cea mai mare parte a proprietăţii mari

Bine înţeles că o bună parte din categoria cea dintâiu posedă şi ea moşii, că exploatează pe unele dintr'însele şi că printre membrii ei numără pe lângă oameni cu omenie şi exploatatori absolut fără suflet.

Creşterea nouei clase stăpânitoare a fost mai mare şi mai răpede în anii cari au urmat războiul, din pricina prilejurilor de câştig oferite de avântul economic ce-l luă ţara, a creaţiunilor de servicii întregi şi a încurajării ce guvernul liberal o dădeă pe faţă întăririi unei clase conducătoare în care să intre de preferinţă elementele vrednice ieşite din popor, menită a înlocui elementele oligarhice îmbătrânite şi pe cale de istovire.

www.dacoromanica.ro

Dacă creşterea vechei boierimi era viţioasă şi devenise în vremile din urmă, în marea majoritate a cazurilor, o amestecare a cusururilor Orientului cu acele ale Apusului, aceà a nouei clase stăpânitoare, când există este, afară de rari excepţiuni, departe de a fi mai bună; însă de obiccìu lipseşte cu desăvârşire. Acei cari alcătuesc categoria întâia au avut numai în prea puţine cazuri părinţi în stare să li deà creştere, căci lor însuşi ea li lipsià. In cei câţiva ani petrecuţi în străinătate au avut de unde să capete învăţătură, dar creştere nu. Acelaş lucru se poate zice de elementele aparţinând categoriei a doua, afară de unii din urmaşii familiilor din boierimea mică. Este vederat că pentru ultima categorie de care am vorbit, nu poate fi nic. vorba de creştere.

Această lipsă obştească de creştere şi de tradiţiuni bune (este bine înţeles că excepţiuni onorabile sunt departe de a lipsi) explică până la un oareşcare punct lipsa de scrupule, asprimea şi lăcomia faţă de locuitori de cari dă dovadă *noua boierime*

Este foarte de regretat că, dintr'un scrupul de delicateţă exagerată, Ministerul de Interne a suprimat numele proprietarilor, acel al arendaşilor şi acel al moşiilor în vastul material adunat de D-l Creangă în cursul verii trecute şi dat astăzi la iveală.

S'ar fi putut alcătui o statistică din cele mai interesante şi din cele mai luminoase, împărţind pe marii agricultor pe partide şi grupuri politice de o parte, pe poziţii şi origini sociale de alta.

S'ar fi constatat că, *în deobşte,* oamenii noui au învoieli mai grele decât oamenii vechi şi că ce le mai grele sunt, iar în deobşte, ale agricultorilor cari aparţin categoriei a treia din *noua boierime*[1]). Şi lucrul este foarte firesc. Aceşti oameni, absolut lipsiţi de creştere, şi-au făcut averea în deobşte prin mijloace puţin curate; devenind astăzi mai puternici, mai în stare de a abuzà, abuzează mai tare.

Această clasă, această *boierime nouă*, este acea a cărei interese se găsesc astăzi faţă în faţă cu acele ale ţărănimii, pe care o împilează şi o asupreşte, acea care împiedecă avântul ei economic. *Boierii vechi* cari mai au moşii dispar cu desăvârşire, sunt

[1]) Pentru a fi drept trebue să mărturisesc că cunosc învoieli cumplite făcute de fruntaşi ai primei categorii.

www.dacoromanica.ro

înecați în numărul acelor *noui*. Din cele expuse în Capitolele V și VI rezultă că țărănimea n'a câștigat nimic la acest schimb de stăpâni. Cei noui sunt cel puțin tot atât de brutali, dar în deobște mai lacomi decât cei vechi, căci cunosc mai bine prețul banului și au fost deprinși din copilărie să fie mai inexorabili decât boierii cei vechi și mai ales sunt mai mulți.

Partea *nouei boierii* a cărei interese vin în conflict cu interesele țărănimii se ridică la o cifră inferioară acelei de 4171, care ni dă numărul total al proprietăților dela 100 hectare în sus. Acestei cifre trebuie să-i adăogim numărul arendașilor români care după D-l Creangă este de 1861 [1]), ceea ce ni-ar face un total 6032 persoane. Dar de aici trebue să scădem moșiile instituțiilor de binefacere și a celorlalte persoane morale și să mai facem un scăzământ însemnat în numărul proprietarilor, căci numărul acelor cari posedă mai multe moșii este destul de ridicat și sunt câțiva bogătași cari posedă 10, 20 și 30 de moșii. Dacă voiu face un scăzământ de 10 la sută, care de sigur este prea mic, ajungem la cifra de 5400 persoane ale căror interese sunt în conflict cu acele ale mai bine de un milion de capi de familie țarani.

Clasa care înlocuește vechea boierime a dat, față de obștie, dovadă până acum de un egoism, de o lăcomie și de o lipsă de scrupul cari sunt mai degrabă mai presus decât mai prejos de acele de cari au dat dovadă boierii de altă dată. Țărănimea n'a câștigat,o repet, absolut nimic la această schimbare, dimpotrivă ea a pierdut căci stăpânii de astăzi sunt cu mult mai număroși decât cei vechi.

Țara a câștigat prin faptul că puterea și avuția sunt în mâni mai multe. Faptul că boierimea de astăzi are mai mult conștiința de neam decât cea de ieri, că nu se mai gândește la ajutor străin pentru a-și ajunge scopurile politice, este rezultatul marei schimbări săvârșite sub Domnia Regelui Carol atât în poziținea Statului român, cât și în mărirea și dezvoltarea conștiinții naționale.

[2]) G. D. Creangă. *Proprietatea rurală în România*, p. 64 sq. Nu m'am ocupat aici de proprietățile între 50 și 100 hectare: conflictele de interese ce pot există pe ele nu pot aveà decât o importanță minimă.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL X

SCHIMBAREA IN STAREA ŢARANULUI, ALBĂSTRIMEA SATELOR

1. Schimbarea în starea sufletească a ţaranului dela legea rurală încoace.

Obiceiul de nemărginită supunere a săteanului faţă de stăpân, teama lui de puterea acelui stăpân, pe care o credeà nemărginită faţă de dânsul şi care îl făceà să sufere toate împilările, toate batjocurile şi toate maltratările, primise prin legea rurală o puternică sguduire. Fără foametea dela 1866 şi fără legea de tocmeli agricole, nu încape îndoială că spiritul de independenţă, simţul demnităţii personale şi voinţa de a se împotrivì împilării şi abuzului, s'ar fi desvoltat răpede. Insă cumplita nevoie în care se găsì ţărănimea şi regimul care introduceà din nou munca silnică, oprì această desvoltare pe loc şi împinse chiar pe ţaran înapoi, spre vechile obiceiuri de supunere şi de smerenie.

Răsboiul, întinderea slujbei oşteneşti, desfiinţarea execuţiunii la muncă *manu militari*, fură nişte factori cari contribuiră la redeşteptarea mişcării oprită pe loc dela 1865. Astăzi săteanul nu se mai lasă a fi împilat, batjocorit şi maltratat de arendaş sau proprietar decât când acesta este sprijinit de autorităţi. Acest sprijin având de fapt fiinţă pretutindeni, ţaranul se supune pretutindeni, *dar numai din pricina sprijinului ce autoritatea îl dă stăpânului. Respectul—frică* ce-l aveà de stăpân a pierit aproape cu desăvârşire.

Dacă ţaranul român n'a avut nici odată iubire pentru stăpân, pentru *boier* cum ziceà şi zice el şi astăzi, afară de prea puţine excepţiuni, acuma îl urăşte, pe cât poate urì un om care are pătimi atât de puţin vii ca ţaranul român. Această transformare

www.dacoromanica.ro

a simţimântului de nemulţămire, de înstrăinare, de bănuială ce-aveà fiinţă înainte în ură vădită, este datorită pe de o parte aţâţărilor acelor despre cari am vorbit mai sus, cât şi altora, despre cari voiu vorbì ceva mai jos, dar mai ales impilărilor, maltratărilor şi abuzurilor de tot soiul urmate dela 1865 până astăzi şi cari s'au produs odată cu redeşteptarea în ţaran a simţimântului dreptului său de om şi a conştiinţii puterii lui.

Şi faţă cu împilările şi cu samovolniciile expuse mai sus, faţă cu stoarcerea şi cu exploatarea a cărei jertfă este ţaranul, această ură nu poate să fie privită decât ca firească şi ne putem mirà numai de un lucru: că izbuhnirea ei nu a avut loc mai de vreme şi nu a fost mai violentă. Nu este fiinţă omenească care, fiind pusă afară din legea obştească cum este pus ţaranul român, fiind împilat, brutalizat, exploatat şi batjocurit ca el, să poată suferì ce a suferit şi ce suferă el, fără ca în sufletul lui să se nască şi să clocotească ura împotriva acelui dela care îi vine cea mai mare parte a răului. De mirat este numai lunga, prea lunga lui rabdare; dar ura are fiinţă şi clocotele ei înăduşite, ameninţă capacul zilnic cu mai multă putere.

Această ură urmează a fi ascunsă sub haina ipocrită a umilinţii şi sub formulele celei mai nemărginite smerenii, dar la prilej ea se vădeşte. Ea chiar se mărturiseşte de ţaran între patru ochi, când ţaranul crede că vorbeşte cu un prieten, care urăşte şi el pe *boieri.*

Căci stăpânul, fie el urmaş de Domn sau fiu de bacal, grec, ţigan sau chiar jidov, tot *boier* este numit de ţaran.

Şi ţaranul urăşte pe *boier*, căci *boierul* este duşmanul firesc al omului, îi caută paguba pe toate căile, se îmbogăţeşte din sudoarea lui, îl stoarce, îl împilează, îl batjocoreşte, îl maltratează, veşnic îl găseşte omul aţinându-i calea spre bine.

In sat sunt multe partide, sunt sfezi, sunt uri, sunt interese potrivnice, dar toate tac, toate sunt uitate când este vorba de a da piept cu duşmanul obştesc, cu *boierul.* Vai de acel care, când este vorba de interesul obştiei împotriva interesului boierului, se arată trădător către sat şi ţine cu *boier*, viaţa lui şi aceà a familiei lui devine un iad adevărat.

Autoritatea n'o respectă; îşi dă perfect samă că ea este coruptibilă şi coruptă, dar se teme de ea fiindcă are forţa armată.

www.dacoromanica.ro

dupa dânsa. In justiţie n'are cea mai mică încredere, îi e groază de ea, căci când are afface cu dânsa, ea îl sărăceşte în chip mai cumplit decât chiar arendaşul cel mai lacom. Fuge de dânsa, de formalităţile ei încurcate, neînţelese de el, lungi şi costisitoare, de advocaţii sireţi, lacomi şi înşelători şi rabdă paguba numai ca să nu aibă de afface cu judecătorii.

Mai harnic de cum erà sub Regulament n'a avut cum să se facă, regimul tocmelilor agricole a avut grijă bună să nu deà iniţiativei şi dorului de muncă prilej să se nască într'însul în Moldova. Totuş scumpirea traiului şi micşorarea pământului sileşte pe ţaranul moldovean să lucreze mai mult şi mai din greu decât altă dată. In Ţara Românească, unde sistemul de exploatare şi legiuirea lui Ştirbei îl lăsase harnic, îngreuierea zilnică a învoielilor, mai cu samă în anii din urmă, n'a putut decât să fie dăunătoare acestei hărnicii.

Ţaranul român, mai ales acolo unde el nu este amestecat cu elemente străine, a ramas tot blând: blândeţa este o trăsătură caracteristică a neamului. Dar faţă de blândeţa de mai înainte este o nuanţă. Atunci blândeţa erà amestecată cu frica, de ori cine erà îmbracat altfel decât el, astăzi această frică este pe cale de a dispare şi blândeţa firească tinde a rămâne singură în luptă cu clocotele urii stârnite într'însul de rălele tratamente şi de exploatarea nemiloasă la care este supus.

Ca cultură, cu toate jertfele făcute de Stat, puţin a câştigat. Numărul analfabeţilor la noi este astăzi mai mare decât în Bulgaria deşi aceasta are fiinţă ca Stat numai dela 1878. Invăţătorii sunt rău pregătiţi, localurile sunt neîndestulătoare şi mai ales, legea nu se aplică. *Autoritatea nu îndrăzneşte să aplice şi să împlinească amenzile prevăzute de lege, căci este prea incapabilă pentru a le executà treptat, câtă vreme ele nu se ridică încă la sume mari şi se teme ca oamenii să se răscoale dacă împlineşte dela ei amenzile adunate în sumi mai mari.*

Credulitatea lui a ramas de necrezut. Dar el crede ştirile cele mai fantastice, cele mai absurde, mai ales dacă acel care îl înşală bate în struna patimii, a dorinţii sau a temerii sub înrâurirea căreia ţaranul se află în acel moment. Acei cari în deosebite rânduri l'au făcut să se răscoale şi să comită acte de

www.dacoromanica.ro

violenţă cunosc bine această particularitate. Dacă i se spune că guvernul voieşte să pună taxă pe copii, crede, dacă i se zice că Impăratul Rusii a hotărât să i se deà pământ crede, dacă i se zice ca Regele a dat ordin să i se deà pământ, dar că primarul şi notarul ţin ordinul ascuns, crede, dacă i se zice că Regele e bolnav şi că Regina s'a pus în fruntea armatei pentru a da ţăranilor pământul boierilor, crede, dacă i se zice ca Regele a hotărît că au slobozire, timp de trei zile, să silească pe proprietarì să li dea pământ, crede. Această credulitate ar fi ridiculă dacă n'ar fi jalnică şi câte odată tragică.

Simţimântul religios propriu zis a fost totdeauna slab la Românii din Moldova şi din Ţara Românească; el erà marginit aproape exclusiv în practica unor obiceiuri exterioare şi a unor rituri. Ţaranul până după sfârşitul regimului regulamentar ţineà cu cerbicie la aceste obiceiuri şi aveà o cunoştinţă a poroncilor Scripturii, care deşi cam vagă şi cam încurcată, totuş alcătuià pentru el un frâu salutar: *frica de pacat.* Această frică astăzi există în deobşte numai în inima oamenilor bătrâni.

Atingerea purtată de guvernul lui Cuza la averea bisericii fără a face nimic în schimb pentru ea, părăsirea în mizerie şi în cea mai desăvârşită necultură a tagmei preoţeşti, *inferioritatea vădită ca cultură şi ca stare în cari preoţimea a fost lasată timp de treizeci de ani faţă de toţi slujbaşii Statului, n'au putut decât s'o desconsidere în ochii ţărănimii şi să facă ca de această desconsiderare să se împărtăşască şi însuş credinţa.* Acest spirit religios care trăià încă sub Regulament, primitiv, cam sămănând a păgânism, dar care alcătuià totuş un frâu sănătos, a decăzut în chip spăimântător şi este aproape de pieire.

Te cuprinde jalea când mergi Dumineca la liturghie într'o biserică de ţară, mai ales în Moldova. Tot poporul îl alcătuesc câţiva moşnegi şi câteva femei: barbaţii sunt la crâşmă, la primărie sau după trebi.

Dacă mintea ţaranului s'a deschis mult dela 1865 încoace, dacă el este astăzi departe de a mai fi fiinţă de tot primitivă dela 1830, el nu mai este nici om de omenie în acelaş grad cum erà atunci. A învaţat dela acei cari l-au ocârmuit, l-au jăfuit şi l'au înşelat, dela boierii mari şi mici, vechi şi noui, dela

www.dacoromanica.ro

acei ce s'au zis prietenii lui, în sfârşit dela toţi acei cu cari a avut aface, o mulţime de şiretlicuri şi de meşteşuguri la cari nici nu visă altădată şi a căror cunoştinţă de loc nu i-a sporit moralitatea.

Intrigi, sfezi, uri, rivalităţi sunt în sat ca şi în orice societate omenească, dar faţă de stăpân tac toate: el este duşmanul obştesc, împotriva lui este datoria tuturor oamenilor să facă *front.* Ura ce o simţesc împotriva lui o ascund cu îngrijire sub formele celei mai desăvârşite supuneri. Cu totul rari sunt prilejurile în cari un ţaran să-ţi deschidă inma şi să-ţi destăinuiască ceeace gândeşte satul despre tine, *boier.*

2. Credinţa ţaranului în dreptul lui la pământ.

Am constatat că după vechiul obiceiu al ţării, ţărănimea avea drept la folosinţa hotarului locuit de ea în schimbul dării de a zecea din roadă şi a slujbei. Am văzut cum Regulamentul Organic a mănţinut acest drept pentru acei locuitori cari făceau slujba, urmându-se a se da pământ tinerilor săteni îndată după căsătoria lor.

O urmare logică şi firească a legii rurale era de a pune capăt acestei stări de lucruri: făcând pe ţaran proprietar desăvârşit pe pământul pe care se hrănia, ea înţelegea să desfiinţeze cu desăvârşire pentru viitor orice drept al ţaranului asupra rămăşiţii hotarului moşiei. Micimea porţiunii atribuită săteanului făcea această *ieşire din indiviziune,* cum s'a zis foarte bine mai deunăzi, cu totul păgubitoare şi nedreaptă pentru sătean; dar este incontestabil că măsura era menită a regulă chestiunea pentru vecie şi că chiar ţărănimea, în întâia clipă de bucurie, aşă o înţelese. In întâii ani după aplicarea legii rurale nu se mai auzia dela ţarani nici o pretenţie la mai mult pământ; se plângea pe ici şi colea cel mult câte un însurăţel dela 1864 că nu i s'a dat încă pământul făgăduit pe moşia învecinată a Statului, se auzia vre un *zecier* căindu-se că nu a făcut boieresc şi astfel a ramas fără loc de hrană. Se părea că ţărănimea uitase că avuse vre-o dată drept la pământ. Erau însă frecuente jalbele

www.dacoromanica.ro

că pământul nu ajunge fiindcă împroprietărirea s'a făcut în chip nedrept[1]).

Intăiele cereri de pământ sunt din primii ani cari au urmat războiul independenţii; ele coincidează cu înmulţirea împărţirilor între fiii de clacaşi şi cu nemulţămirea rezerviştilor cărora nici că se gândiă guvernul să li deă pământul făgăduit la 1877. Că guvernul le-a cunoscut şi chiar a luat act de dânsele ni dovedeşte legea asupra vânzării bunurilor Statului dela 1881, întăia care se îngrijeşte în chip serios ca parte din acele bunuri să se în vândă în loturi.

Cererile de pământ crescură răpede după 1881, numărul împărţirilor pământurilor clăcăşeşti sporind şi ele totodată înmulţând numărul acelor cari n'aveau pământ de loc prin fiii ajunşi în vrâstă a *zecierilor*.

Propagatorii ideilor socialiste şi de naţionalizare a solului, atât acei de bună credinţă cât şi acei de rea credinţă, avură grijă să aţâţe această trebuinţă de pământ. Ţaranii mai în vârstă

[1]) Voiu cită un exemplu, ce D-l Bibicescu în broşura sa cu drept cuvânt îl numeşte *tipic*, pentru a arată la ce abuzuri a dat loc aplicarea legii rurale.

„Cu ocaziunea aplicării legii rurale, zice răposatul An. Stolojan în discursul său dela 22 Fevruarie 1877, s'au împroprietărit săteni pe 4000 pogoane în comuna Filiaşi. In urmă, proprietarul, profitând de slăbăciunea administraţiei, li-a reluat 1000 pogoane. Sătenii spoliaţi n'au alergat la mijloace violente şi nepermise de lege şi morală pentru ca să reintre în bunurile lor. *Treisprezece ani* au alergat pe la toate autorităţile cu jalbă în proţap, cum se ziceă altă dată, ca să-şi recapete dreptul, şi văzând că nu izbutesc prin administraţiune, s'au adresat justiţiei şi s'au judecat până la Curtea de Casaţie, înaintea căreia instanţe au câştigat moşia". I. G. Bibicescu, *In Chestiunea Agrară*, p. 30.

De altmintrelea iată cum înfierâ Grigorie Păucescu chipul în care s'a aplicat legea rurală.

„Toţi omenii abili, toţi oamenii vicleni s'au opus la împroprietărire, sub cuvânt că au învoieli particulare şi mulţi au izbutit să înlăture aplicarea legii rurale.

„Ni s'a spus că. în Moldova, clacaşii au fost goniţi cu totul de pe unele proprietaţi ca să nu-i apuce legea rurală făcând clacă.

„In părţile noastre, mulţi proprietari au luat biletele de clacă dela locuitori ca să poată susţine că n'au făcut clacă, şi prin urmare n'au dreptul la împropretărire; pe alocurea propriatarii li-au vândut câte o mică bucată de loc şi legea rurală i-a găsit proprietari". *(Ibid., ibid.)*.

www.dacoromanica.ro

îşi aduseră aminte de vorbele bunicilor cari li istorisise negreşit cum înainte de odiosul *pont,* omul lucrà cât pământ vroià în schmbul dijmei şi de acele ale părinţilor cari li spusese şi ei că, la căsătoria lor, primise dela *boier* întinderea de pamânt cuvenită numărului de trăgători ce-l posedau. Aceste amintiri, hrănite prin cele auzite dela vre-un drumeţ, la crâşmă, sau de la vre-un avocăţel dela oraş, sau de băieţi la cazarmă, unde vre-un cărturar li cetise vre-o foaie socialistă, nu întârziară să reîntipărească în mintea ţaranului credinţa că el are drept la pământ, de veci sau cu dijma dreaptă, din zece una.

Fapt este că, cu prilejul răscoalii dela Martie 1888 în Ţara Românească, rapoartele ofiţerilor însărcinaţi cu reprimarea ei constată că pretutindeni ţaranii cer pământ şi dijma din zece una. In anul următor se produc tulburări în mai multe ţinuturi din Moldova, ţaranii cerând pretutindeni acelaş lucru: pământ.

La 1889 se alcătuieşte o nouă lege pentru vânzarea bunurilor Statului în loturi mici şi mijlocii şi, pentru cele dintâi, nu se cere nici un avans bănesc, dimpotrivă se mai dă cumpărătorului, cu împrumut, suma trebuitoare pentru a-şi face casă şi a-şi cumpărà boi. Toţi nemernicii din megieşia moşiilor Statului se *scriu* asupra acestor loturi şi obţin ca să li se atribue. Nu se duc să le ocupe, nu le lucrează, de ele se bucură primarul, perceptorul, Jidovul, dar sunt date. Iar gospodarii nu se îndură să lase satul în care s'au născut şi rămân pe loc; *ei aşteaptă ca să li se deà pământ pe moşia pe care s'au trezit.* Puţine împrejurări au contribuit la înrădăcinarea în spiritul ţaranului a credinţii că are drept la pământ ca chipul mai prejos de orice calificare în care a fost adusă la îndeplinire această nefericită lege.

Bine înţeles că dela 1889 şi până astăzi toate feliurile şi toate categoriile de aţâţări şi de provocări au sporit necontenit. Impins de provocările unora şi de aţâţările altora, ademenit de nevoia, de setea lui de pământ, de mult ar fi pus ţaranul stăpânire pe pământ, de nu i-ar fi fost teamă de armată.

Dar în acelaş timp, precum am aratat mai sus, ţaranul a început încă mai de mult a-şi simţi puterea; el ştie că acest factor de care se teme, armata, este alcătuită aproape cu de-

www.dacoromanica.ro

săvârşire numai din fiii şi fraţii lui şi trage nădejde că mai de vreme sau mai târziu, dacă ea nu-i va luà parte, nu va face nimica pentru a-i stà în cale.

3. Fruntaşii în mişcarea de revendicare a pământului.

Satul nostru este o alcătuire plutocratică, într'însul dictează fruntaşii, ţaranii cu stare; cei saraci când sunt traşi la sfat, sunt auziţi de formă, iar ascultaţi mai nici odată. Nu cunosc nici o mişcare mai serioasă la un sat care să nu fi pornit dela unul sau mai mulţi fruntaşi.

Fruntaşii alcătuesc în sat o aristocraţie după chipul celorlalte aristocraţii, adică monopolizează pentru ei puterea şi abuzează de slăbăciunea celor mici. Cunosc sate în cari căsătoriile între copii de fruntaşi şi de codaşi sunt întâmplări cu totul excepţionale şi cari pricinuesc acelaş scandal printre familiile celor dintâi ca o mesalianţă în lumea ce se zice mare la oraşe.

Şi mişcarea pentru dobândire de pământ tot de fruntaşi este dusă, nu de codaşi. Fruntaşul are pământ, dar mulţămit legii rurale, pământ în întindere de tot mică, pe care n'are cum să-l sporească. Pentru trebuinţile lui, pentru dobânda lui, este silit să se plece arendaşului sau proprietarului şi aceştia, pe lângă că dau pământ puţin, îl dau numai în schimbul unor condiţiuni din ce în ce mai grele, care lasă acelui ce năimeşte pământul un folos din ce în ce mai neînsemnat.

Mulţămit chipului viţios în care este distribuită proprietatea rurală la noi, şi a principiului greşit, înscris în legea dela 1864, care împiedecă alcătuirea unei proprietăţi ţărăneşti adevarate, prin oprirea ţaranului de a întrunì în stăpânirea lui mai mult de cât maximul de întindere ce legea rurală îl atribuià unui clacaş, săteanul care prin vrednicia şi economia lui a ajuns să strângă bani, nu-i poate plasà în ceea ce, pentru el, este bunul prin excelenţă, în pământ. Plugăria, adică meseria pentru care este născut, în care a crescut, pe care o cunoaşte şi o iubeşte, îi este interzisă pe o întindere mai mare de 8 hectare; dacă voieşte să-şi speculeze banii mai departe este silit, de oare

www.dacoromanica.ro

ce cunoştinţile trebuitoare pentru a face alt negoţ îi lipsesc, să se facă crâşmar [1]).

Iată explicaţia ce o căută D-l Ion Lahovarî la faptul că în Vlaşca, Teleorman şi Dolj s'au răsculat numai sate bogate şi conduse de oameni bogaţi. Cu bună samă ca şi în Moldova conducătorii mişcării au fost fruntaşii.

De obiceiu, într'un sat cu spirit normal, fruntaşii stăpânesc şi ţin cu deşăvârşire în frâu sărăcimea care nu îndrăzneşte să se mişte fără voia lor. Codaşii au în realitate şi mai mare nevoie de pământ decât fruntaşii, căci n'au de loc, dar mulţi dintr'inşii nu simţesc această nevoie, iar alţii n'ar cuteză s'o exprime altfel decât ca o dorinţă. Fruntaşii fiind cuprinşi, au îndrăzneala omului cuprins, nu numai că cer pământ, dar ieau măsuri spre a-l obţine şi spre a-l luă la întâmplare de a nu se puteă dobândi altfel.

Fruntaşii cari au case şi aşăzări bune în sate, nu au de loc de gând să se departeze, să ieă pământ pe vre-o moşie a Statului în depărtare. Nu, ei vror pământ aproape de casa în care trăiesc, pe care să-l poată munci fără a se departă de locurile pe cari au crescut.

De ura împotriva stăpânului se împărtăseşte codaşul ca şi fruntaşul, căci el suferă dela stăpân mai multe; fiind slab, asupra lui cade mai cu samă greul stoarcerilor, a nedreptăţilor a brutalităţilor şi a batjocurilor, fruntaşul, totdeauna mai dârz şi mai în stare să se opună arbitrarului, le simte mai puţin.

Se înţelege că fruntaşii pun înainte pe cei saraci, pe cei fără petec de pământ, dar ori cine cunoaşte graiul ţaranului şi ştie cum să-l ieă ca să-l facă să vorbească, poate să se convingă din vorbele oricărui fruntaş dintr'un sat unde a fost răscoală, că el şi semenii lui au fost capii mişcării, obişnuit nu cu fapte, dar cu sfatul. Şi, cu toate ca numărul lor este mai mic, puterea lor este mai mare decât acea a mulţimii sarace: să nu să uite că marea majoritate a subofiţerilor infanteriei noastre sunt fii de fruntaşi.

[1]) Cârciumar.

www.dacoromanica.ro

4. Ce gândesc fiii de fruntaşi despre chestia ţărănească.

D-l C. Banu, profesor la Seminarul Nifon Mitropolitul din Capitală, a avut nemerita idee să deà elevilor săi din clasele V, VI şi VII ale acelui seminar, încă pe vremea tulburărilor, ca subiect de compoziţie, expunerea chestiunii ţărăneşti, punându-i să alcătuiască acea compoziţie *hic et nunc,* în termen de trei oare şi cerându-li ca, în loc de semnătură, fiecare elev să arate judeţul din care este şi starea părinţilor săi.

Reproduc aici rezumatul acelei anchete, astfel cum l-a publicat D-l Banu în *Revista generală a Invăţământului*, No. 10 pe Maiu 1907:

Ţara noastră trece în ochii lumii drept o ţară civilizată dar „progresul nostru este o spoială, numai o mască, ce înşală privirea, sub care se ascunde ignoranţa, suferinţa şi mizeria poporului obidit." Civilizaţia ce am adoptat nu e potrivită pentru noi; ea nu ni-a adus decât sărăcie celor mulţi şi n'a făcut altceva decât să se înrăutăţească: „A venit Apusul cu civilizaţia lui, cu tot feliul de invenţii, dar n'au stiut că acele instrumente ale civilizaţiei nu se potrivesc la noi. Pluguri cu aburi, secerători şi câte altele cari au făcut pe proprietari de au tras şi apa din lacuri ca să li muncească. Unde este câmpul larg pe care rătăciau turmele aproape selbatece? Ce a adus civilizaţia? A schimonosit pe om". S'a făcut expoziţia jubilară spre a dovedi gradul nostru de civilizaţie, dar a fost o expoziţie de „spoieli străine", bună pentru distracţia boierilor. Ţaranul n'a priceput dintr'insa decât un lucru: că boierii petrec pe socoteala lui. [1])

In această ţară trăiesc două clase sociale, „a boierilor şi a poporului". Cei dintâi „boier.i" „ciocoii" „cioclovinele" sau „cuconaşii dela oraş" au toate drepturile, toate bunurile şi nici o sarcină; poporul are toate sarcinile şi nici un drept, Boierii trăiesc fără nici o grijă şi 'n desfătări, pe când ţaranii duc amarul unei vieţi istovitoare şi de mizerie cumplită: „Boierii

[1]) Un elev din Ialomiţa povesteşte: „M'am adresat unui ţaran: Hai să mergem la expoziţie. Şi el mi-a răspus: Da ce să caut? Aia-i făcută pentru boieri. Ce să văz? Case? Şi în sfârşit, cu chiu, cu vai, l-am luat Ei bine nu s'a mirat decâ de urşi şi de porci... De ce? Fiindcă atât a putut să priceapă".

www.dacoromanica.ro

ocupă 5 părți din țara întreagă, iar 6 milioane de țarani ocupă o singură parte". „Țaranul face munca ciocoiului și trebue să-l țină ca pe un trântor". „Țaranul mănâncă mămăligă cu ceapă. boierul are în beciuri lăzi cu sticle de șampanie". „Țaranul se scoală cu noaptea în cap și pleacă la câmp și nu vine decât noaptea, muncind în arșița soarelui timp de 16 ore pe zi, pe când boierul stă cu ciubucul în gură și așteaptă să-i vie de-a gata, culcându-se odată cu găinile și sculându-se când soarele e aproape de prânz". Numai la țară se muncește și se muncește din greu; la oraș se petrece și încă pe socoteala statului. „Râiosu de orășan se scoală la 8 dimineața, ieà cafeaua și ciubucul și pe urmă pleacă cu muscalul la serviciu; aici are mai mult o distracție care i se plătește cu câteva sutișoare pe lună. Țaranul nostru însă se scoală cu noaptea în cap și pleacă cu stomacul gol de muncește pe moșia proprietarului până îl ieà dracu. Soarele îl arde de sus, isprăvnicelul îl bate dela spete și-l înjură cum îi vine la gură. Mâncarea, ca vai de ea, nu i se dă la timp și este chinut ca cel mai rău animal

Boierii au toată puterea în Stat și această putere și-o exercită numai în folosul clasei lor. „Boierii și proprietari, ei sunt unde sunt. Ei, odată proprietari, sunt tot ei deputați, tot ei în guvern și tot ei fac legile. Oare le fac în defavorul lor"?

Boierii sunt în mare parte străini de origine sau înstrăinați de neam; împreună cu dânșii apasă pe țaran străinii mai proaspeți, „liftele spurcate care-i sug tot sângele" și mai ales Evreii, „uriciosul și spoliatorul neam jidovesc". Cârmuirea Statului este pe mâna străinilor și nu favorizează decât interesele acestora: „Guvernul care și el este alcătuit din străini a dat dreptul fraților lor, Grecii și Evreii, să arendeze moșiile". Un elev dintr'a V-a se întreabă: „Cine sunt miniștri astăzi? Jidanii, Bulgarii, Grecii și Evreii și tot feliul de lăcuste străine cari voiesc numai să-și umple buzunarele dela jupân Mochi Fischer și alții". Iar un altul, din a VII-a, exclamă: *Țara noastră?* . . . Dar ce zic a noastră? Au eu sunt frate cu Jidovii? cu Grecii? cu Americanii? cu Negrii cu coarne . . ." Dintre toți străinii însă cei mai numeroși și cei mai tari sunt Evreii, așă în cât în România îți dă aspectul unei case a cărei temelie e țaranul, pereți Jidanul și acoperișul boierii".

www.dacoromanica.ro

Ce a făcut însă Statul, prin cârmuitorii săi, pentru ţaranul nostru? Răspunsul general este *nimic*. Aşa fiind, „răscoalele ţărăneşti ne-au făcut să vedem lămurit care e rezultatul unei pretenţioase şi nechibzuite munci de o jumătate de secol a guvernelor neprevăzătoare şi indiferente de starea jalnică a ţaranului". „Guvernatorii, să lăsăm la o parte interesele lor personale, au căutat să ajute progresul ţării, dar au uitat că trebue mai întâiu să asigure temelia ţării care este poporul", Guvernele ce s'au perindat la cârma ţării au tot făcut promisiuni, dar ţaranul „au ramas cu gura cascată şi cu spinarea scândură şi neagră de bătăile boierului". Un elev din clasa V-a declară: „Eu însă n'am văzut şi nici cel puţin n'am auzit că guvernul a discutat ceva pentru îmbunătăţirea ţaranului român". Nu numai că guvernele n'au luat nici o măsură în folosul săteanului, dar încă au căutat în totdeauna să-i îngreuieze şi mai mult starea în care se află. „Cei de sus au ştiut doar să cuprindă cât mai mult pământ pentru ei, ba încă să ieà ţaranului şi bucăţica dela gură. Cei de sus au ştiut să lase pe străini, pe Ovrei pe Greci, să monopolizeze industria şi comerţul nostru şi să speculeze pe bietul ţaran". „Auzi dreptate" — exclamă un Prahovean — „ca ţaranul să plătească la primărie 3 lei de pogon şi proprietarul 80 de bani . . . Cu alte cuvinte, conducătorii n'au făcut altceva decât au îngreunat pe ţaran uşurând pe ciocoi.. . .

Şi nici nu s'ar puteà să fie altfel, căci guvernele sunt compuse din oameni necinstiţi, tot aşà precum şi administraţia întreagă a ţării. De sus până jos necinstea domneşte netulburată; „dela vătăşelul cel mai din urmă şi până la ministru, toţi sunt hoţi, în adevăratul înţeles al cuvântului". Şi unii dintre elevi precizează chiar persoane şi fapte.

Cutare ministru „cât a stat la putere a plătit datoriile sale în valoare de câteva milioane, — de unde aceşti bani?" Cutare „altul" are atâtea moşii, — de unde asta? „Ocârmuitori ţării sunt în solda Evreilor şi a Grecilor. Inaintea aurului lui Mochi Fischer se pleacă toţi, miniştrii, prefecţii, membrii ai Parlamentului, etc. Din mizeria ţaranului partidele politice îşi fac o platformă de luptă electorală, până când îşi ajung scopul care e totdeauna smulgerea voturilor, şi apoi îşi văd de interesele partizanilor în

www.dacoromanica.ro

paguba tocmai a bietului ţaran. „Ce e guvernul astăzi? O pungăşie întreagă. Până apucă voturile şi iesă la scop şi pe urmă: Să ne vedem! Aşă e cu conservatorii aşă e cu liberalii". „Partidele se laudă că sunt în folosul ţaranului până când ajung la putere, iar atunci nu ştiu cum să pună mai multe angarale pe bietul ţaran". Dintre toţi elevii unul singur aruncă vina asupra unuia numai din cele două partide istorice şi acest unul este fiu de orăşan; toţi ceilalţi, băieţi dela ţară, nu fac nici o deosebire între liberali şi conservatori.

Răspunderea unei atare cârmuiri se ridică sus de tot: „Cârmuitorii n'au nici un control din partea Suveranului; când i se aduce să semneze hotărîrile Parlamentului, nu mai caută de e ceva şi pentru bietul ţaran".

De aceea „ţaranul nu se încrede în nimeni, nici în Rege, nici în boier, nici în guvern". Reprezentanţii poporului nu sunt mai presus decât cârmuitorii. „Deputaţii sunt buni numai să stea să moţăe în Cameră şi să primească leafă din spinarea aceluea pentru care n'au făcut nimic decât să-l robească". Iată în sfârşit şi cuvintele prin cari un fiu de preot din Ilfov raportează convorbirea ce a avut cu unul din consătenii săi: „Imi spune: Statul, adică cele două partide, zice că îngrijeşte de noi dându-ni porumb stricat şi ei mănâncă din sudoarea noastră. Trăiesc bine de tot. Aşteaptă boierii să li vină partidul la putere, să se sature din spinarea noastră. Noi ni-am varsat sângele în răsboiul pentru apararea ţării, şi a neamului nostru şi tot noi asupriţi! Este lesne să dai poruncă da bună, da rea, dar să vedem cine o împlineşte şi cu ce greutăţi. Noi ţaranii plătim pe toţi slujbaşii şi ei stau, zic că ni dau poronci, că fără cap ne pierdem. Dar capul ce trebue să facă? Trebue să îngrijească de trupul care îl poartă. Capul este Statul care trebue să potolească durerile de cari suferă trupul care este poporul".

Aceste dureri nu au fost potolite. Starea ţaranului e atât de mizerabilă încât „el este aproape rob". „Sunt şase ani de zile de când eu am priceput viaţa sătenilor mei" mărturiseşte un Dâmboviţean din cl. V-a „şi de atunci până în prezent n'am auzit pe unul să-mi spună de bine. Totdeauna îi văd necăjiţi şi amărâţi şi mă mir că până acum nu s'au răsculat şi ei". Nu eră aşă altădată. Un fiiu de preot raportează astfel spusele unui

www.dacoromanica.ro

bătrân sătean în această privinţă: „Inainte, tata zice, aveam islaz la vite şi fiecare aveà vaci cu lapte. Casa erà îndestulată. Dar de când sunt ciocoii nu mai avem nimic. De când au ieşit maşinile astea de treerat,— arde-i-ar focul pe cei cari le-au scos — ciocoii pun grâu mult că au cu ce-l treerà. Inainte puneà numai vre-o sută de pogoane şi treerà toată vara cu caii, şi toamna, până chiar şi primăvara şi d'abia îl isprăvià. Restul de pogoane ni-l da nouă şi munceam şi ne foloseam. Aveam ţarcurile pline de porumb şi aveam şi pătule de rezervă, şi în timp de secetă luam din ele şi puneam iar la loc, când făceam destul". Acum lucrurile s'au schimbat, acum ţăranul munceşte toată vara şi „când vine iarna, îl vezi că dă din colţ în colţ, că n'are bumbac să-şi facă cămaşa, n'are malaiu nici măcar de o mămăligă; copiii îi ţipă pe toate drumurile tremurând de frig şi flămânzi".

Cauzele unei astfel de stări sunt feliurite şi număroase după cum sunt şi suferinţile ţaranului. Două sunt însă cele de căpetenie, căci din ele decurg, mai toate celelalte. Una este purtarea neomenoasă a boierilor, cealaltă este atitudinea cârmuirii. „Boierii, boierii sunt cauza", exclamă un elev din clasa VI-a, „ei cari nu s'au purtat cum trebue cu sătenii din mânile cărora se scurge aurul sunător în buzunarele lor".

Aceşti boieri, adică marii proprietari sunt „adevăraţi sbiri ai poporului". Ţaranul „e nevoit să verse sudori pe lanul boieresc, să-i scoată boierului grâu şi porumb ca aurul, să i-l pună în pătul, pentru ca boierul „să-şi facă bogăţii enorme, să aibă parale de petreceri luxoase, cai şi trăsură de lux, *trăsuri fără cai cari sperie lumea şi o fac praf pe unde trec*". Iar în schimb cu ce s'a ales ţăranul? „L'a încărcat la socoteală cu pogoane de seceră, l'a înjurat, l'a prostit, l'a bătut" [1]).

De cele mai multe ori proprietarul nici nu stă la moşie: „Se duce cine ştie în ce parte a lumei, lăsând soarta clacaşilor săi pe mâna cutărei lifte jidoveşti sau greceşti [2]) care, profitând

[1]) Un Dâmboviţean dintr'a V-a: Am văzut cum boierul a trimes după om să vie la clacă şi acesta, din oarecari împrejurări, n'a putut să vie; atunci boierul şi-a trimes slugile de l'au adus cu forţa în bice până la curte şi acì s'a aşezat boierul cu bătaia pe el şi l'a lăsat mai mult mort".

[2]) Un Ilfovean dintr'a VI-a: „Cunosc 12 moşii împrejurul satului meu şi n'am văzut un arendaş român. Tot Grec, Jidan, Bulgar, iar la moşia Domeniului Coroanei e un administrator neamţ".

www.dacoromanica.ro

de ocazie, ieă până şi pielea bietului român care, neputând părăsi satul, e silit să îndure zile amare numai să fie şi el în rândul oamenilor". Şi ar puteă da seama şi boierii de soarta nenorocită a ţaranului, dar numai atunci când, printr'o minune, ar împărţi şi ei această soartă: „Aş vrea să-i văd pe toţi boierii la secerişul grâului, în arşiţa soarelui, cu secera în mână, încovoiaţi şi să mănânce mămăligă mucedă cu borş şi atunci să-i vedem cum li vine".

Boierul e aşă dară marele vinovat. El impune sau lasă să se impună învoielele apăsătoare; el înşală sau oamenii săi înşală pe ţaran şi la măsurătoare, şi la plată; el îi dă hrană proastă şi neîndestulătoare; el nu-l dijmueşte la timp, el în sfârşit „i-a răpit ţăranului toate drepturile şi vrea încă să le răpească".

Al doilea mare vinovat e guvernul „care n'a ştiut cum să lucreze, care a căutat pe toate căile să asuprească, sa închiză toate drumurile prin cari poporul ar puteă să se cultive". Guvernul nu i-a dat ţaranului nici pământ de cultură, nici islaz pentru vite, nici administraţie dreaptă, nici un fel de ajutor la nevoile lui şi nici o ocrotire împotriva asupritorilor. Ţaranul nu are pământ sau are neîndestulător.

Mica proprietate s'a pulverizat: mulţi dintre cei cărora li s'a dat pământ, „neavând cu ce să-l muncească l'au închiriat, pentru ca să-l poată plăti şi în schimb ei s'au dus să muncească pe moşia proprietarului, pământ dela proprietar nu se poate luă decât în condiţii de tot grele: în arendă nu-i chip din cauza concurenţei". Ţaranul nu are islaz „pentru că islazul ce l'a avut satul a fost arat de săteni din cauza lipsei de pământ". E nevoit deci să-şi învoiască vitele pe islazul boieresc plătind pentru ierbărit „sume enorme". Acest islaz e însă atât de „păcătos" încât „vitele d'abia se pot ţineă pe picioare, iar de multe ori mor, rămânând bietul ţăran să muncească numai cu mânile". Vacile de lapte aproape au dispărut. „Nu ştiu la câte case s'ar găsi o vacă cu lapte; mulţi copii nu ştiu ce e laptele decât acela care l'au supt dela mama lor".

Ţaranul n'are parte de o administraţie dreaptă şi pricepută: „Administraţia satelor care se schimbă odată cu partidele este putredă". Primar „nu se alege omul mai cult, ci cel mai prost care face pe placul ciocoiului"; odată ajuns în frunte,

www.dacoromanica.ro

„nu mai ţine socoteală de unde a ieşit ci se crede viţă de topliţă". Notarul „despoaie lumea", căci „dacă se duce ţaranul la primărie să scoată bilet să vândă o vită, trebue să-i dea notarului 3—4 lei; dacă-i trebue 2 prafuri de chinină, trebue să-i dea 2 pui de găină". Dar notarul „stoarce satul" spre a-i da şi „sub-prefectului", iar primarul tace căci „îi mânjeşte şi lui ochii cu ceva". Şi apoi ce ar puteà zice când îi poronceşte subprefectul care „vine cu trăsura cu patru cai, îmbrăcat în nişte şube de crezi că el e mai mare în ţară"? Iar pe sub-prefect, pe primar, pe notar „ îi are boierul în buzunar"[1]).

Când vine primavara ţaranul trebuie să care la piatră pentru şosea o lună de zile, fără să fi adus deajuns" căci „inginerul şi picherul încasează la parale dela unul de o parte, iar pe de alta pun pe altul să care pentru trei". Pentru ţaran nu există lege, nu există dreptate. Legea nu o respectă „cei mari"; dreptatea nu i-o dau autorităţile fiindcă ele „nu fac dreptate celui sărac, ci celui bogat".

Aşà fiind lucrurile, ce-i rămâneà ţaranului de făcut? Să răbde înainte? Nu se mai puteà căci „a ajuns cuţitul la os". Să recurgă la căile legale? Ar fi fost în zadar. Cârmuirea e alcătuită din cei bogaţi şi aceştia n'ar fi renunţat de bună voie la nici unul din foloasele lor. Căile legale au fost de altminteri urmate vreme îndelungată fără nici un rezultat: „Ţaranii şi-au cerut drepturile pe cale paşnică, dar guvernul nici nu s'a gândit la ei, ci i-a lăsat, crezând că sunt tot animale". Răscoala, „revolta jubilară", erà deci necesară şi îndreptăţită; ţaranul trebuià „să-şi caute dreptatea cu ciomagul". Asupra acestui punct nu există nici o divergînţă în părerile celor 59 de elevi: toţi, absolut toţi aprobă răscoala. Divergenţa începe asupra feliului cum s'a procedat. Pe când atitudinea Moldovenilor e aprobată de toţi,

[1]) La noi în sat ţaranii n'au ce mâncà căci i-a dijmuit arendaşul la Sf. Nicolae şi acum tot porumbul e stricat şi ei mănâncă mămăligă neagră şi amară. Dacă au reclamat primarului, i-a ocărît, căci a avut pământ dela Jidanul arendaş cât a putut arà gratis. Au reclamat inspectorului; li-a spus: „Să fiţi de treabă, că arendaş ca àsta n'aţi mai avut!" fiind că şi el a avut dela Jidan 4 chile de porumb gratis şi 6 de ovăs, muncite de bietul ţaran. Au venit la Bucureşti să reclame; n'au fost primiţi, căci petiţia lor n'aveà pecetea comunei".

www.dacoromanica.ro

cu excepţia unui singur care face o mică rezervă, găsind că cei din Moldova au avut dreptul „întru cât-va să se ridice", purtarea Muntenilor îşi află desaprobarea mai energică ori mai slabă a câtor-va elevi. Unul declară că „răscoala trebuiă făcută într'un mod mai frumos, nu cu atâta barbarie", altul: „lucru rău pe care l'au făcut ţaranii este uciderea şi schingiuirea, mai cu seamă acestă din urmă, dar nu puteau altfel"; un al treilea: „ceeace face ţaranul român nu face bine; cu toate acestea eu nu-l învinovăţesc, căci a fost nevoit s'o facă". Unul singur, — fiu de preot din Teleorman — vorbind despre Munteni, declară fără nici o rezervă: „Ei au făcut fapte pentru care nu mai sunt vrednici a se numi creştini". De altfel e singurul care îşi aminteşte, în forma aceasta vagă, de învăţătura lui Isus. Este drept însă că imediat adaogă: „Eu unul aş fi pus să tragă cu tunul, ca nici unul din cei răsculaţi să nu mai rămână". Marea majoritate a elevilor însă aprobă, expres ori tacit, acţiunea răsculaţilor, fără nici o deosebire: „Ni-a venit şi nouă zi de plată şi răsplată. Taie şi spânzură şi bine fac, căci altfel de 40 de ani, de când aşteaptă, li s'o fi urât şi aşteptând să li pice para mălăiaţă în gură". „Ţaranii săvârşesc crime îngrozitoare şi nu-i putem învinui întru nimic de oarece altfel nu se puteà". „Bine a făcut bietul ţaran de a băgat frica în toţi. De nu se răsculà, tot în starea aceasta de mizerie rămâneà". „Mulţi dintre acei carî nu cunosc viaţa ţaranului, sigur că ne numesc barbari, însă să le dovedim ceeace ştie barbarul". „Toţi proprietarii şi arendaşii mari trebuiau să fie omoriţi fără nici o milă". Dacă apăsătorii trebuiau să fie suprimaţi spre a se pedepsi asupririle şi a se potoli cu „sânge de ciocoiu" setea de răsbunare a poporului, cu atât mai mult ţaranul aveà dreptate să-i lovească în avutul lor. Proprietatea mare nu poate să fie respectată; ea însemnează hoţia şi asuprirea. De aceea „ţaranii s'au răsculat pentru ca să-şi dobândească înapoi pământurile cari au fost locuite de strămoşii lor" şi tot de aceea „guvernul trebuie să dea poruncă proprietarului să închirieze moşia ţaranilor. Apoi „pătulele şi celelalte" au fost arse cu bună dreptate „căci sunt strânse din sudoarea ţaranului". Cu atât mai puţin merită vre-un respect avutul arendaşilor: „Nu e păcat că au distrus averile arendaşilor, căci acelea sunt luate din spinarea lor, sunt ale ţa-

www.dacoromanica.ro

ranilor cu drept cuvânt"; iar registrele trebuiau arse, căci în ele „era scrisă toată robia ţaranului".

In potriva ţaranilor răsculaţi, guvernul a trimis însă armata.

Exceptând pe elevii cari aprobă represiunea în Muntenia, ceilalţi par miraţi şi indignaţi că „soldatul care e ţaran şi ştie ce suferă ţaranul dă în părinţii lui". Un Oltean socoteşte că ostaşii „ar trebui să se întoarcă cu toţii în contra comandanţilor şi să împuşte pe toţi boierii". Armata însă a ascultat de poroncile celor mari şi a tras în ţarani. Dar totul nu s'a isprăvit, nu poate să se isprăvească.

Ţaranii s'au răsculat pentru „drepturi" şi pentru „dreptate"; trebue să li se deà. De nu, se vor ridicà din nou: „Se vor răscula toţi dela mic până la mare, chiar cu femeile lor, căci şi ele sunt sătule de atâta mizerie, şi atunci foc şi pârjol va fi". Iar de va mai veni timpul, ca la 77, răsboiu în potriva duşmanului ţării, „nu s'or mai lupta cu entuziasmul pe care l'au avut, căci acum n'au ce mai apărà". Un Ilfovean raportează, în această privinţă, cuvintele unui consătean al său: „Ştiu ăi mari că noi trăim rău ca nişte vite, dar ei nu caută la aceasta. Li trebuie bani. Hei bine, va veni timpul ca la 77, când o să facă chemare la răsboiu şi atunci noi n'avem decât să punem armele jos". Ne va cuprinde negreşit străinul, dar decât să suferim jugul fraţilor noştri, mai bine să-l suferim p'al străinului, sub care ţaranul va trăi mai omeneşte: „Am auzit mulţi ţarani zicând că ar fi mai bine să vie iar Muscalul, că el li dă pământ". „Pentru mine" — declară un Oltean — „sau rob la străin sau liber la Român tot una este". „Când se va face răsboiu",—zice un Dâmboviţean — „să cheme pe Fischer cu Jidanii lui, pe . . . . . cu grecii lui, iar Românul să plece capul înaintea Turcului sau a Rusului".

Stă însă în puterea celor mari ca lucrurile să nu ajungă aşà departe. Să asculte dreptele cereri ale ţaranului, să-i îmbunătăţească starea economică, să-i deà mai multă lumină şi mai multă dreptate. Să se pătrunză de „mizeria bietului ţaran" precum s'au pătruns „d-nii N. Iorga, Cuza, V. Cogălniceanu" şi atunci vor găsì mijloace pentru lecuirea răului. Aceste mijloace unii dintre elevi ţi le indică, alţii le lasă la chibzuinţa cârmuitorilor. Iată măsurile economice, politice şi culturale, ce se

www.dacoromanica.ro

propun: să deà pământ; „fiecare ţaran cap de familie, să aibă cel puţin 15 pogoane „pământul acesta să fie inalienabil; să se deà moşiile ţaranilor, adică să le ieà cu Banca"; să se micşoreze preţul pământului pe care ţaranii îl vor luà dela proprietar sau arendaş şi acest pământ să se deà numai în bani; să se arendeze moşiile obştiilor săteşti; să se formeze sindicate agricole; să se ajute desvoltarea băncilor populare; să se acorde votul universal; să se aleagă deputaţi şi dintre ţarani; să se formeze un partid ţărănesc; să se trimeată legile la sate şi să se citească la sărbători ţaranilor; primarii, consilierii şi epitropii la biserică „să fie aleşi numai din cei cari ies din şcoală"; să se micşoreze birurile; să se mărească salariile preoţilor şi a învăţătorilor; să se deà mai multă atenţie bibliotecilor şi şezătorilor. Un elev mai propune ca „primăriile, şcolile şi parohiile să se aboneze la „Neamul Românesc", singurul organ unde viţiul, hoţia şi jafurile sunt date în vileag şi unde facerea de bine e lăudată", iar doui Olteni se rostesc pentru republică în care, după unul dintr'înşii, „legile să se voteze de tot poporul".

O chestiune însemnată au atins-o aproape toţi elevii: ce răspundere pot aveà preotul şi învăţătorul în desfăşurarea celor întâmplate? Implinitu-şi-au ei datoria în mijlocul poporului sau nu? In privinţa bisericii, iată cuvintele unui bătrân sătean, raportate de un fiu de preot. „Il întrebam pe un bătrân care este cel mai cuminte din sat şi vine regulat la biserică: De ce s'a slăbit credinţa, de ce nu mai vin oamenii la biserică? El îmi răspunse: Nu! credinţa nu s'a slăbit, dar nu mai e din zece una. D'aia nu vin oamenii la biserică, cu toate că avem preot bun şi cântăreţ care cântă frumos, fiindcă n'au cu ce să se îmbrace unii din ei şi li trebue şi lor o lumânare, de! ca omul". Şi apoi cum spune un elev din Prahova — „preotul ca şi învăţătorul nu-i poate da ţaranului mămăliga zilnică" şi de vreme ce nu-i pot da, la ce să-l mai asculte! Aici părerile se deosebesc. Şi cei mai mulţi, declară că nu pot. Mai întâiu ca dânşii „sunt uneori într'o stare mult mai mizerabilă decât ţaranii"; apoi, dacă încearcă să-şi îndeplinească misiunea de îndrumători spre bine a poporului, se ridică împotrivă-li proprietarul sau arendaşul, primarul, cârciumarul; în sfârşit ori cât i-ar vorbi „ţaranul tot ce ştie face". Alţi elevi afirmă însă că preotul şi învăţătorul nu-şi

www.dacoromanica.ro

împlinesc datoria, nu fiindcă nu ar puteà, „dar fiindcă sunt şi oameni şi ca ori şi care îşi caută interesul lor". Ei sunt „oamenii proprietarului"; ei „caută să închirieze cât mai mult pământ, cu un preţ foarte mic, tot de ţaran saracul"; ei îşi zic „ce-mi trebue mie să mă amestec în daraverile lor? Am leafă, pământ, îmi văz nene de treabă". „Acum" — spune un Prahovean — „învăţătorii nu se mai ocupă de copiii ţaranului, ci caută să facă politică şi afaceri; învăţătorii dela mine ştiu numai să pue intrigi printre oameni, să făurească fel de del de comploturi, să se distreze şi să beà".

A tăgăduì, după cetirea celor de mai sus, că în satele noastre domneşte o obştească şi adâncă nemulţumire, o bănuială desăvârşită împotriva a tot ce nu este ţaran şi o ură pătimaşă împotriva „boierului", dându-se acest nume arendaşului sau proprietarului oricare ar fi origina lui, ar fi a închide ochii spre a nu vedeà şi a-şi astupà urechile pentru a nu auzì.

Această mărturisire a câtorva băieţi dela 15—20 ani constitue pentru mine un document mai preţios decât un nomol de procese-verbale de cercetare. Intr'însa găsim icoana fidelă a sufletului ţărănimii noastre, cam surexcitat poate de răscoale, dar încurajat de ele să spună ceea ce gândeşte, lucru ce nu l'ar fi făcut altfel.

5. Albăstrimea satelor.

Inţeleg sub acest cuvânt pe preoţi, învăţători, primari, perceptori şi notari.

Aceştia sunt aproape toţi fii de ţarani, mai adesea fii de fruntaşi. Prin origine şi întâia creştere sunt ţarani, au aceleaşi aplecări, tendinţi, aspiraţiuni şi idealuri ca ţaranul şi se deosebesc de ei mai cu seamă prin faptul că au pofte şi aspiraţiuni mai mari.

Preoţii de astăzi, afară de puţine excepţiuni, sunt ieşiţi din seminare. Cei mai mulţi din ei s'au făcut preoţi, nu fiindcă aveau vocaţiunea preoţiei, dar fiindcă o socotiau folositoare ca carieră; ei o şi exercită ca o profesiune, nu ca o vocaţiune. Mi-a fost dat să cunosc mai mulţi preoţi de sate cu desăvârşire atei, iar alţii cari profesează pe faţă idei socialiste.

www.dacoromanica.ro

In cât privește acțiunea lor în chestia țărănească, este fapt neîndoielnic că sunt trup și suflet cu ai lor, cu țaranii. Din ancheta d-lui C. Banu, reprodusă mai sus, s'a văzut spiritul ce domnește în întâiul seminar al țării.

Dacă preoții de sate în deobște împărtășesc întocmai aceleași aspirațiuni cu întreaga țărănime, prudența îi împiedecă să împingă în deobște pe țarani la acte de violență. Ei vor cunoaște și vor acoperì scopurile țaranilor, dar numai prin excepțiune se vor găsì preoți în fruntea tulburătorilor sau împingând la răscoală.

Ca element de ordine se poate contà pe ei numai în cazuri cu totul excepționale: de obiceiu au puțină înfluență în sat.

Un fapt jalnic, dar pe care fiecare Român este dator să-l constate și-l releveze pentru a împinge la îndreptarea lui, că este groaznica inferioritate a clerului României libere cu clerul român din Bucovina supusă Austriei și cu acel din părțile Ungariei locuite de Români. Acolo elementul caruia i-se datorește mai cu samă pastrarea simțimântului de neam, care a lățit cultura și contribue zilnic la moralizarea poporului român și la îmbunătățirea stării sale economice, este clerul român. Acolo el conduce poporul, aici el nu are nici o înrâurire.

Invățătorii, ieșiți din acelaș mijloc ca preoții, împărtășesc aceleași aspirațiuni: țin cu țaranii precum este firesc și nădăjduesc într'o împroprietărire cât de largă. Trebue să recunoaștem însă, spre lauda lor, că ei de obiceiu sunt oameni prudenți cari ascund aceste aspirațiuni cu îngrijire și nu împing la violențe.

Mai cu samă acțiunii învățătorilor trebuie atribuit frumos succes al băncilor populare; mișcarea pentru înființarea lor a fost condusă aproape excluziv de ei și ea înseamnă un pas urieș în desvoltarea economică a țaranului român,

Trebue să recunoaștem însă că nu toți învățătorii dau țaranilor sfaturi înțelepte; pe alocurea ei, uitând marea răspundere ce o au, unii cu bună credință, se lasă a fi târâți de nerăbdarea de a vedeà schimbată soarta clasei din care fac parte, atață nemulțămirea ce fierbe în inima oamenilor, prin cuvinte nechibzuite sau prin lățirea în obștie de idei neînțelese, nemistuite și primejdioase.

Alții, ațață și ei nemulțămirile țărănimii, însă cu rea cre-

www.dacoromanica.ro

dinţă, cu nădejdea ascunsă ca, proprietatea mare dispărând, să se facă ei povăţuitorii turmei sătenilor inculţi spre câştigare de vază şi de dobândă. Aceştia sunt oameni primejdioşi, a căror purtare trebue priveghiată cu îngrijire. Din fericire ei alcătuesc numai excepţia.

Mai mulţi agenţi provocatori se găsesc printre primari şi notari. Este bine înţeles că nu vorbesc aici de primarii ţarani: aceştia sunt fruntaşi ca toţi fruntaţii despre cari am vorbit mai sus. Vorbesc de acel primar care s'a întors în satul său după ce a fost subofiţer în armată sau funcţionăraş la oraş şi care s'întoarce în satul părintesc sau se stabileşte într'un sat oareşcare după ce s'a contaminat cu toate viţiile şi după ce a învaţat arta de a săvârşi cu meşterie toate abuzurile. El nu întârzie să-şi facă partid în sat, fie că câştigă favorul câtorva fruntaşi, fie că capătă, prin manopere fără scrupul, sprijinul proprietarului sau acel al arendaşului. La cea dintâi alegere îşi pune candidatura şi este ales prin sprijinul unora sau al altora. Odată primar, are grijă să-şi vândă serviciile proprietarului sau arendaşului şi înşală şi pe proprietar sau arendaş şi pe ţarani. Pe aceştia îi împilează şi-i maltratează în interesul *boierului* spre a se face bine venit de acesta, dar faţă de oameni are grijă să se facă că nu de bună voie îi calcă astfel, ci silit din poronca subprefectului la care *boierul* are trecere.

Adesea într'un sat sunt doi sau mai mulţi indivizi de această specie. Unul se află obişnuit la putere, primar, iar celalalt este în opoziţie, fără slujbă.

Acel în opoziţie, pentru a-şi mări partidul, are grijă să ieă cu sârguinţă *apararea drepturilor oamenilor*. Când, ceea ce se întâmplă destul de des, candidatul la primărie în opoziţie are crâşma lui, sub numele lui sau sub nume interpus, o asemene crâşmă alcătueşte şi un fel de club politic, în care se emit nişte teorii şi nişte ştiri a cărora absurdidate întrece orice margine, dar cari toate pleacă dela acelaş punct: pământul trebue să fie al ţaranilor.

Şi mai rău decât primarul este de obiceiu notarul care de obiceiu are aceleaşi origine şi acelaş trecut dar, fiind mai slab, mai sărac, acţiunea lui se exercită mai în umbră.

Unii din perceptorii Statului intră în cele două categorii

www.dacoromanica.ro

de mai sus. Această *albăstrime* care poartă haine deosebite de acele ale ţaranului, cu obiceiuri şi moravuri deplorabile, veşnic în contact cu ţărănimea, are asupra ei o înrâurire din cele mai perverse: ţărănimea n'are nimic bun de învăţat dela ei, căci afară de o inteligenţă destul de vie tot într'înşii este viţios şi putred.

Această clasă de oameni are interes ca proprietatea mare să fie distrusă, căci dispărând proprietarul, disparând arendaşul, şi ţaranul în starea lui de înapoiere nefiind în stare să se conducă singur, ei ar fi conducătorii indicaţi ai ţărănimii, ei ar fi viitorii stăpâni ai satelor. Această perspectivă de pradă bogată şi de stare cu vază a fost pricina celor mai multe instigaţii.

6. Influenţa oraşelor.

Dela răsboiu încoace s'au înfiinţat treptat cuiburi de propagandă socialista în cele mai multe oraşe din ţară. Puţine sunt acele la cari nu se găseşte câte un avocat, câte un medic sau câte un prefesor care să nu facă, în chip mai acoperit sau mai deschis, profesiune de socialism. Unii din ei sunt oameni foarte de ispravă, pătrunşi de o sinceră şi caldă iubire pentru omenire, convinşi de adevărul teoriilor ce le propagă, dar cu atât mai primejdioşi cu cât sunt cu desăvârşire nepractici.

Alţii sunt nişte speculanţi fără de ruşine, cărora socialismul şi poporanismul li servesc de mască pentru camăta cea mai ruşinoasă, pentru traficurile cele mai murdare şi de pârghie pentru a mulţămi o sete cu totul nejustificată de putere şi de vază.

Dela ei, prin clienţii şi prin elevii lor, pleacă în tot judeţul o puternică şi activă propagandă, îndemnând pe ţarani la împotrivire în faţa abuzului, la lucrare energică şi fără teamă pentru a obţine dreptatea şi pământul de care au nevoie, luminându-i asupra puterii lor şi arătându-li ceasul izbânzii ca foarte apropiat. In cele mai multe oraşe aceste căpetenii sunt ajutate în acţiunea lor de către asociaţiunile de meseriaşi în cari au numeroşi adepţi.

www.dacoromanica.ro

De aici, dela aceste asociaţiuni, pleacă zilnicile instigaţiuni către soldaţii sub steag şi către rezerviști, să nu se supună ordinilor şefilor şi să nu tragă în fraţii, în părinţii lor la prilej de răscoală. Această propagandă ce, din pricina organizaţiunii noastre militare, se poate controlă numai foarte cu greu, este foarte intensivă şi continuă.

In anii din urmă a venit să s'adauge la aceste elemente de aţâţare, încă unul, studenţii. La noi, ca în toate ţările, studenţii au alcătuit un element de desordine. Impinşi de pletora de viaţă firească tinerimii, s'au entusiasmat pe rând, dar totdeauna în chip excesiv, de toate ideile cari li păreau frumoase, generoase şi mai ales naţionale. Partidele politice, rând pe rând, s'au servit de această exuberenţă pentru a sporì numărul manifestanţelor, când unul sau altul credeà că, prin scandal pe uliţile Bucureştilor, ar puteà răsturnà dela putere sau sguduì situaţiunea guvernului alcătuit de partidul potrivnic.

Numărul studenţilor, mai cu samă la universitatea din Bucureşti, sporind din zi în zi, ei începură să-şi deà samă de puterea lor (mai ales faţă cu cruţarea exagerată a guvernelor cari aveau a reprimă tulburările provocate de ei) şi începură a năzuì la jucarea unui rol politic. Din nenorocire se găsiră profesori cari să încurajeze asemene năzuinţi şi să îndemne pe studenţi la mişcări de stradă. Ni-a fost dat să vedem, în cursul iernei trecute, când erà la putere cel mai slab guvern ce l-a avut vro-o dată România, întreaga garnizoană a Bucureştilor consemnată două luni de zile în şir, pentru a împiedecà ca studenţii să nu răstoarne guvernul.

Chiestia ţărănească nu puteà să nu înflacareze inimile atât de gata la însufleţire ale studenţimii, cu atât mai mult că nu lipsesc între studenţi fiii de ţarani. Această pornire, generoasă de altmintrelea, a făcut din mulţi din ei instrumentele inconştiente ale unor agitatori interesaţi şi propagatorii unor teorii cari nu pot fi nici spre binele ţării nici spre acel al ţărănimii.

Fapt este că studentul *ca agitator* este un factor de tulburare care a apărut de doui trei ani la sate şi de care nu este permis să nu se ţină socoteală.

www.dacoromanica.ro

7. Influenţa revoluţiei ruseşti asupra spiritului ţărănimii române.

Starea în care se află Rusia este o stare de revoluţie în permanenţă. Printre alte revendicări la ordinea zilei în Rusia sunt acele ale ţărănimii care, ca şi a noastră, cere pământ. Excesele agrare in Imperiul vecin se ţin lanţ, ele se pot opri numai prin forţa armată.

Propaganda revoluţionară printre ţarani, in Rusia, este opera unor societăţi organizate cari lucrează in chip metodic, cu scrisul şi cu graiul. Numai cine n'a voit să vadă n'a văzut la noi unele manuscrise tipărite in Basarabia, cu caractere cirilice, toate chemând pe ţarani la luptă pentru a cuceri pământ. Ele au circulat mai cu samă in judeţele Iaşi, Fălciu şi Vasluiu, dar au ajuns până in Bucureşti. Apoi, cu toată paza graniţii Prutului de către Ruşi, între ţaranii de pe imbele maluri există comunicaţiuni zilnice cari scapă oricărei priveghen. Cele ce s'întâmplă la ţară, in unele provincii ale Rusiei, nu pot să nu fie aduse la cunoştinţa ţaranilor basarebieni, incă mărite şi denaturate prin departare. De altmintrelea nici Basarabia nu este cruţată de propaganda revoluţionară; şi aici ţaranii cer pământ. Câte le află ţaranii basarabieni, fie ştiri din interiorul Imperiului, fie îndemnări de a instigatorjlor locali, le află dela Basarabieni ţaranii noştrii de pe malurile Prutului şi vestea, intr'un timp mai lung sau mai scurt, ajunge până la munte şi până peste Milcov.

Veştile şi indemnurile la răscoală venite de peste Prut n'au produs incă nici un efect la noi.

Exemplul celor petrecute în provincii depărtate din Rusia nu poate fi primejdios pentru ordinea publică la noi câtă vreme nu izbuhnesc tulburări serioase in Basarabia, dar producerea unor asemenea tulburări peste Prut ar alcătui pentru liniştea publică in România o primejdie din cele mai vajnice.

www.dacoromanica.ro

CARTEA V

Criza şi mijloacele pentru a înlătură primejdia pentru viitor

CAPITOLUL I

SIMPTOMELE PREMERGĂTOARE

1. Tulburările din primavara anului 1888 în judeţele din împrejurul Capitalei.

Simptomele unei stări de nemulţămire a ţărănimii erau vederate pentru oricine trăià în atingere zilnic cu ţaranul şi-şi dăduse osteneală să urmărească chestiunea cu bagare de samă. Dar această nemulţămire erà mai mult latentă şi nu arată nici un semn că ar puteà da loc la tulburări; surprinderea fu deci mare când se auzì că satele din judeţele Ialomiţa şi Ilfov s'au răsculat, s'au dedat la devastarea averilor arendaşilor moşiilor pe care erau aşăzaţi şi că răscoală se lăţeşte întinzându-se şi şi în Prahova şi ameninţă a luà proporţiuni primejdioase. Tulburările izbuhnise când erà încă la putere guvernul liberal al lui Ion Brătianu, dar acesta căzând după două sau trei zile, sarcina reprimării răscoalei incumbă noului guvern care fusese încredinţat grupului junimist.

Represiunea se făcù mai ales de trupe aduse din Moldova; sânge curse relativ puţin, dar ţaranii din acele sate ţin şi astăzi minte de bătăile ce le suferirà cu acel prilej.

Pricinile pentru cari se răsculase ţaranii, erau:

Administraţie rea şi jacaşă;

www.dacoromanica.ro

Greutatea învoielilor şi speranţa de a capată altele mai uşoare, între altele dijma din zece una;

Lipsa de pământ al lor şi speranţa ca prin răscoală vor puteà obţine.

Dacă aceste pricini, mărturisite de ţarani, existau fără îndoieală, mai erà încă una pe care o tăceau: instigaţiunile.

Răscoala în realitate erà pusă la cale de elementele extreme cele mai nescrupuloase şi mai însetate de putere, ale opoziţiei unite pentru răsturnarea guvernului lui Brătianu, şi cari nu se dăduse înapoi de a recurge la ajutor străin.

Bine înţeles că nu se poate face amintirii căpeteniilor opoziţiei unite, Lascar Catargiu, Dumitru Brătianu şi Gheorghe Vernescu injuria de a crede măcar un moment ca ei să fi participat la asemene uneltiri cari cu drept cuvânt au fost caracterizate ca fiind o crimă de Stat.

Trebue observat că judeţul în care răscoalele din 1888 fură mai violente fù Ialomiţa, adică unul din cele mai puţin populate, acela în care aveau fiinţă învoielile cele mai prielnice ţărănimii, care în deobşte erà şi este mai bogată, mai sănătoasă decât aiurea.

2. Tulburările din primăvara anului 1889 în Moldova.

Elementele socialiste din Moldova văzând uşurinţa cu care se răsculase ţaranii bogaţi ai unor judeţe din Ţara Românească, se încercară, în iarna următoare, să aţâţe, în judeţele Iaşi, Vasluiu, Roman şi Bacău o mişcare la feliu printre ţaranii în deobşte saraci ai acelor ţinuturi. Ţaranii unor comuni din acele judeţe începură să se mişte şi să ceară pământ, ameninţând că dacă nu li se dă au să-l ieà şi, trecând dela vorbe la fapte, intrând pe alocurea cu plugurile în pământurile proprietarilor.

Mişcarea fu potolită prin timitere de trupe străine de localitate care fură încuartiruite în satele unde fusese tulburări. Vărsare de sânge nu se făcù, dar soldaţii se făcură vinovaţi de fel de fel de excese, se zice în urma ordinelor şefilor lor şi a administraţiei.

Asemenea este incontestabil că în multe locuri, spre a

www.dacoromanica.ro

mulţămì pe ţarani, li se făgădui de cătră prefecţi şi subprefecţi că li se va da pământ, fără însă a se specifică totdeauna în chip lămurit că acest pământ urmă să fie dat, cu plată, pe moşiile statului. Această lipsă de claritate făcù pe mulţi ţarani să creadă că guvernul recunoaşte că au drept la pământ pe moşiile pe cari sunt aşăzaţi şi li va da pământ din trupul lor.

3. Tulburările cu prilejul aplicării legii maximului în primavara anului 1894.

Succesul opoziţiei unite care, la Martie 1888, izbutise printr'un scandal de stradă să răstoarne regimul lui Ion Brătianu, uzat prin douisprezece ani de putere, a fost de atunci pentru toate partidele în opoziţie un îndemn care le ademenià să încerce acelaş mijloc spre a reveni la putere. El fù încercat la Aprilie 1893 pentru a răsturnà guvernul conservator pe temeiul legii maximului taxelor comunale, dar fără succes. Elementele extreme ale opoziţiei însă nu se dădură rămase şi, în iarna următoare, prin ziare şi prin propagandă de viu graiu, începură o vajnică agitaţiune în potriva aplicării acelei legi în comunele rurale. Prin denaturări meşteşugite ale textului legii, se arătă sătenilor că ei, de acum înainte, aveau să plătească taxe mari nu numai pentru toate obiectele de hrană şi de îmbrăcăminte, dar chiar şi pe *copii*. Spre a li se dovedi acest de pe urmă punct li se cetià articolul privitor la copii de pe actele stării civile, punându-se însă accentul pe a doua silabă în loc de întàia. Alţi agenţi provocatori, mai puţin scrupuloşi, avuse grijă să se înarmeze cu broşuri tipărite ad-hoc de ei şi cu cuprins cu totul fantastic.

Aceste uneltiri fusese uşurate de purtarea ineptă a unora din prefecţi cari, ştiind că opoziţia care caută prilej de tulburări asupra acestei chestiuni, dăduse ordin subprefecţilor să silească consiliile comunale să voteze aceste taxe fără de veste, adesea noaptea, în localul subprefecturii unde fusese convocate. Această procedare stupidă avù ca urmare să stârnească şi mai tare bănuiala oamenilor ce fusese deşteptată de larma făcută de agenţii opoziţiei.

www.dacoromanica.ro

La aceste aţâţări veni să s'adaoge nemulţămirea crâşmarilor în potriva legii care permiteà comunelor să pună pe băuturi taxe cu mult mai mari decât acele existente. Ţaranii din judeţele Tecuciu, Tutova, Fălciu şi Bacău se dădură la fel de fel de neorânduieli, bătând pe primari, pe consilierii comunali, chiar pe magistraţii cari venise să facă instrucţia întâielor desordini, şi atacară escorta unui prefect care venise să-i liniştească, silind-o să tragă în apărare.

Se trimiseră, în părţile unde se produsese neorânduielile, trupe pentru a potoli pe ţaranii cari îşi pierduse cu totul cumpătul. In câteva locuri fură morţi şi răniţi; tulburarea se potoli în sfârşit prin arestări în masă şi bătăi înfricoşate.

Ţărănimea dăduse, prin aceste neorânduieli, o nouă dovadă despre nemulţămirea şi nervozitatea ei, despre uşurinţa cu care se poate ademeni la tulburări prin oglindirea unor răle chiar imaginare. Partidele nu se alarmară de loc de aceste simptome; se urmă faţă de dânsa acelaş sistem ca în trecut.

4. Tulburările din toamna anului 1900, în urma aplicării legii asupra constatării şi perceperii taxei de consumaţiune pe ţuică.

Guvernul junimist dela 1900, printre măsurile ce le luà pentru a face faţă jalnicei situaţii financiare, prezintă Parlamentului un proiect de lege pentru înfiinţarea unei taxe de consumaţiune de 5 bani de grad centesimal şi decalitru pentru alcoolorurile fabricate din fructe. Deşi atenţiunea guvernului fusese atrasă asupra primejdiilor la cari dădeau loc articolele 10 şi 11 din lege cari prevedeau, cel dintâiu că: „pentru alcoolurile din fructe aflate în fermentare la promulgarea legii, taxa de 5 bani pe grad se înlocuieşte cu o dare de 20 bani de fiecare decalitru de borhot"; iar cel de al doilea scuteà de taxă aceleaşi alcoolurile fermentate, în fiinţă la promulgarea legii „până la cantitatea de 30 decalitri". Camerele votară legea care fù promulgată la 8 Octomvrie.

Articolele 10 şi 11 alcătuiau o nedreptate către acei producători de alcool de fructe la cari se găsià încă borhot faţă de

www.dacoromanica.ro

acei cari apucase să transforme borhotul în ţuică, apoi întreaga lege eră rău chibzuită, redactată cu cea mai mare uşurinţă şi de natură a da loc la fel de fel de interpretări greşite.

Măsurile de constatare începură chiar a doua zi după promulgarea legii, adică la 9 Octomvrie, controlorii şi perceptorii începură să între cu coturile în borhotele ţaranilor, fără ca ministerul de finanţe să fi gândit măcar să alcătuiască un regulament de aplicare al legii.

Ţaranii, dela început, se arătară gata să se împotrivească măsurilor de constatare.

In judeţul Râmnicul-Sărat, controlorii ameninţaţi chemară administraţia în ajutor, iar aceasta, în faţa împotrivirii făţişe şi a cuvintelor ameninţătoare a ţaranilor dela Buda, chemă în ajutor armata. Soldaţii fiind primiţi cu lovituri de pietre şi de ciomag şi comandantul lor căzând rănit, făcură uz de arme; 3 ţarani căzură morţi şi 7 răniţi.

Tulburările se întinseră în Buzău şi Prahova. La Pârscov (Buzău) avù loc altă ciocnire sângeroasă, în care căzură un mort şi mai mulţi răniţi din partea ţaranilor, iar mai mulţi ofiţeri fură răniţi. Controlorii fură maltrataţi în mai multe locuri. Nemulţămirea eră mare şi în Olt, Argeş, Dâmboviţa, Vâlcea, în toate judeţele unde fabricaţiunea ţuicii are o însemnătate mare, dar ordineà fù mănţinută fără vărsare de sânge.

In Gorj ţaranii se răsculară în mai multe comuni; la Godineşti armata fù silită să tragă, rânind mai mulţi ţarani.

Liniştea se restabilì în urma aducerii de trupe în sate. La Gura Caliţei (Râmnicul Sărat) ţaranii dedându-se la ameninţări, satul fù ocupat de trupe şi oamenii bătuţi fără milă până la sânge.

Ministrul de finanţe alcătuì un regulament de percepere care ţineà samă până la un oareşicare punct de nemulţămirile produse.

Când guvernul fù interpelat la Senat asupra cruzimilor comise de trupe la Gura Caliţei, ministrul de răsboiu răspunse că se miră de cazul ce se face de acele bătăi, bataia fiind în tradiţiunile noastre şi fiind o dovadă de vitalitatea neamului.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL II

CRIZA

1. Inceperea tulburărilor la Flămânzi şi lăţirea lor în toată Moldova în primavara anului 1907.

Intinderea arenzilor trusturilor jidoveşti din Nordul Moldovei asupra întregii ţări alarmase cu drept cuvânt pe toţi acei cari urmăriau mai de aproape desvoltarea chestiunii ţărăneşti.

Cercul de fier în care trusturile strângeau pe ţaranii moşiilor ce le ţineau în arendă, scumpirea cumplită a chiriei locului de arătură şi de păşune şi totodată micşorarea întinderii pusă la dispoziţia ţaranilor sporise nemulţămirile acestora într'un chip îngrijitor. Prefectul unuia din judeţele cele mai bântuite de trusturi venise în repeţite rânduri la Bucureşti spre a lămuri Ministerul de Interne asupra mărimii şi iminenţii primejdiei la care era expusă liniştea publică în judeţul lui. Dar guvernul, slab cu desăvârşire şi a cărui întreagă bagare de samă era absorbită de disensiunile partizanilor şi de lupta pentru preponderenţa în partid între *boieri* şi *neboieri*, nu crezù de cuviinţă să ieà vre-o măsură. La sfârşitul lunii Fevruarie 1907, ţaranii de pe uriaşa moşie Flămânzi, a erezilor fostului Domn al Moldovei, Mihaiu Sturdza, ţinută în arendă de Jidovul Moache (Marcu) Fischer, iniţiatorul şi organizatorul trusturilor, începură a se strânge şi a ţineà un limbagiu ameninţător. Ei cereau învoieli mai ieftene pentru locul de arătură şi de imaş şi încetarea jafurilor şi sâcâituirilor zilnice, măsură şi socoteală dreaptă.

Autorităţile se transportară cu trupe la faţa locului şi, prin prezenţa soldaţilor, mânţinură populaţia dela Flămânzi în frâu. Dar mişcarea nu întârziă să se întindă la alte moşii ţinute în arendă de trustul Fischer sau de celelalte trusturi jidoveşti. Ţa-

www.dacoromanica.ro

ranii devastară cancelariile, hambarele, casele mai multor moşii şi maltratară pe funcţionarii arendaşilor cari o luase la fugă de cu vreme. Se mai trimiseră alte trupe, dar cu ordinele cele mai severe de a nu trage în ţarani.

Mişcarea se întinsese şi în judeţul Iaşi când se trimiseră toate trupele disponibile. Pretudindeni ţaranii cereau ieftenirea pământului de arătură şi a imaşului şi socoteală dreaptă.

Pretutindeni erau devastate prăvăliile dela sate a jidovilor cari fugiau la oraşe.

In acest moment „studenţimea universitară" lansă un manifest în care se justfică răscoala ţaranilor, se arată îngrijire din pricina trimiterii de trupe pentru a o potoli, se protestă împotriva măsurilor luate şi declară că va luptă din răsputeri spre a face să se deă dreptate cererilor ţaranilor.

In comunele răsculate din judeţul Iaşi se arestase tot atunci trei studenţi besarabieni şi unul dela Universitatea din Iaşi, sub acuzare de agitaţie; în urmă însă, constatându-se nevinovăţia lor, fură eliberaţi.

In ziua de 1 Martie, pe când se află în Podul Iloaei, târguşor aproape excluziv locuit de Jidovi, comisia de recrutare şi unde eră staţionat un escadron de roşiori, ţarani din împrejurimi devastară şi pradară aproape tot târgul. Faptul că această devastare se făceà cu toată prezenţa unui escadron de cavalerie, este de natură a ne face să ne îndoim de destoinicia acelor care-l comandau sau de claritatea instrucţiunilor ce le aveau.

Mişcarea tot părea îndreptată mai în special împotriva Jidovilor; se devastară cu desăvârşire târguşoarele Bivolari şi Ţiganaşi, mulţi Jidovi fură maltrataţi; dar moarte de om nu se făcù nicăiurea. Neorânduieli izbuhniră în deosebite puncte din ţinuturile Suceava, Dorohoiu şi Vasluiu, lăţindu-se din ce în ce în fiecare regiune.

In Iaşi domnià o teamă mare ca ţaranii să intre în oraş şi să se apuce de devastări; se trimiseră toate trupele disponibile. Jidovii refugiaţi de pretutindeni în oraş măriau încă panică.

Se încercă şi devastarea Târgului-Frumos, dar aici armata interveni cu energie şi, cu toate că nu se vărsă nici o picătură de sânge, ordinea fu restabilită şi mănţinută.

La 5 Martie un mare număr de ţarani intră în oraşul Bo-

www.dacoromanica.ro

toşani şi, unindu-se cu populaţia mahalalelor, începù să devasteze casele mai multor arendaşi şi prăvăliile jidoveşti. Armata care avea ordin să nu tragă, fu atacată cu pietre şi cu ciomege, un maior de vânători fu rănit. Atunci jandarmii rurali traseră în mulţime, ucizând patru oameni şi ţaranii se împrăştiară.

Camera votă în aceeaş zi concentrarea rezerviştilor.

Agitaţia cuprinse şi ţinuturile Fălciu şi Roman. Cererile ţaranilor de aici erau aceleaşi ca ale ţaranilor din Ţara de Sus: ieftenirea fălcii de arătură şi a imaşului şi socoteală dreaptă. Pretudindeni casele arendaşilor erau devastate, registrele rupte, funcţionarii lor bătuţi. Toate orăşelele din Moldova de Sus erau acum devastate, autoritate nu mai există nicăiure.

Tulburări izbuhniră în Neamţu şi în Bacău, târguşorul Buhuşi fu devastat.

Ţaranii pătrunseră în Vasluiu, încunjurară palatul administrativ şi atacară pe ofiţerii cari voiau să-i liniştească. Ofiţerii traseră focuri de revolver în aparare, iar trupa din regimentul Cantemir No. 12, din Bârlad, ai cărui rezervişti dăduse dovezi de indisciplină cu prilejul încazarmării lor, refuză să şarjeze pe ţarani; maiorul care o comandă, refugiat într'o casă particulară, aşteptă timp îndelungat până când o companie vine să-l libereze.

La Blăgeşti (Bacău), în ziua de 6 Martie se produse o încăerare între ţaranii răsculaţi împotriva noului arendaş, care urcase preţurile şi escorta procurorului venit ca să-i liniştească; cad 5 morţi şi mai mulţi răniţi. Fapt demn de a fi notat, printre soldaţii cari au tras sunt oameni din Blăgeşti, unul din ei, după ce ţaranii sunt puşi pe fugă, vine să ceară comandantului voie să meargă să îngroape pe tatăl său, împuşcat de focurile soldaţilor.

Neorânduielile se întind şi în judeţele Tecuciu şi Putna; ţaranii încep a se adună în chip ameninţător şi în Covurluiu. In Dorohoiu, Vasluiu, Neamţu tulburările devin generale. Jidovii sunt pretutindeni maltrataţi, se începe a se devastă şi locuinţile proprietarilor.

Mai cu samă în judeţul Vasluiu ţaranii se dădeau la excese şi la devastări chiar împotriva proprietarilor şi arendaşilor

www.dacoromanica.ro

creştini cari aveau învoieli mai grele: la Negreşti, Munteni, Moara-Domnească. In judeţul Botoşani ţaranii devastează curtea dela Hancea şi acea dela Salcea cu vasta gospodărie de acolo, cea mai frumoasă şi mai perfectă din toată ţara, deşi ei nu au nici un motiv special de ură împotriva proprietarilor acelor moşii.

Guvernul trimite regimente din Ţara Românească în Moldova, dar slab şi neputincios, sfâşiat de lupte interne, terorizat de agitaţia studenţimii universitare şi de aceà a societăţilor de muncitori, nu este în stare să ieà vre-o măsură mai energică. Trupele începură să tragă când erau atacate; căzură morţi şi răniţi la Burdujeni, (Botoşani), la Siliştea (Suceava), la Băceşti (Roman), dar asemenea întâmplări erau acte izolate, nu se urmărià nici un plan bine definit.

Neorânduieli izbuhnind în juteţul Tutova, nu mai rămânea la 8 Martie nici un judeţ din Moldova ferit de ele.

Caracteristica lor este că deşi ţaranii au savârşit devastări nu numai la Jidovi, dar şi la creştini, au comis câteva fapte scârboase, **dar n'au făcut macar un singur omor.**

Mişcarea devenise acuma aproape pur agrară, caracterul antisemit care predominà la început fiind cu totul covârşit de caracterul agrar ce-l luase. In multe locuri ţaranii nu se mai mulţămiau să ceară pământ cu 25 lei falcea, ci îl cereau gratis şi de veci.

2. Tulburările se întind şi în Ţara Românească. Demisia guvernului Cantacuzino. Chemarea la putere a liberalilor. Manifestul regal. Măsurile luate pentru potolirea răscoalei. Mobilizarea.

Ţaranii din Râmnicul-Sărat şi din Buzău dădeau semne vădite de nelinişte dela lăţirea în Ţara de Jos a tulburătorilor din Moldova de Sus; lumea se aşteptà la răscoala lor când se auzi, în seara de 9 Martie, că rezerviştii din Teleorman, concentraţi la Alexandria pentru a fi porniţi la Turnu-Măgurele, s'au răsculat, au pradat oraşul dedându-se la cele mai grave excese, devastând pe toţi Evreii din Alexandria şi maltratându-i, devastând casele mai multor arendaşi creştini, dându-li foc şi bătân-

www.dacoromanica.ro

du-i apoi se întoarsese prin satele lor. A doua zi se auzià că izbuhnise desordini pe mai multe puncte a judeţelor Teleorman şi Vlaşca, cu un caracter mult mai grav decât în Moldova. Pe lângă că se dădeà foc conacurilor şi magaziilor, ceea ce nu se ardeà, se furà sau se distrugeà; şi dela început se săvârşiră mai multe omoruri. Ţaranii strângându-se în bande mari, începură să parcurgă amândouă judeţele, devastând, incendiind şi omorând. In Dolj, Olt, Prahova, Romanaţi răscoala erà iminentă.

In asemene împrejurări, guvernului lipsindu-i forţa morală şi energia trebuitoare pentru a potoli o mişcare care devenià obştească, guvernul conservator demisionă la 2 Martie pentru a face loc unui minister liberal sub preşedinţia D-lui D. A. Sturdza.

Prima grijă a noului guvern fu să deà, în mânele Regelui următorul manifest:

In numele M. S. Regelui,

„Chemaţi la guvern în împrejurările cele mai grele, cerem concursul călduros şi patriotic al tuturor, pentru restabilirea liniştii, siguranţei şi păcii obşteşti.

„Spre a îndestulà cereri drepte şi legitime, M. S. Regele a încuviinţat a se luà de îndată următoarele măsuri:

„Să se desfiinţeze taxa de 5 lei a legii pentru asigurarea în contra lipsei de porumb provenită din secetă.

„Să se desfiinţeze cu totul taxa Statului pe decalitru de vin, percepându-se numai aceà pentru fondul comunal.

„Pentru perceperea impozitului funciar asupra proprietăţii mici ţărăneşti, venitul pământului să fie socotit întocmai ca acel al proprietăţilor mari.

„Proprietăţile Statului precum şi ale aşăzămintelor publice de binefacere şi de cultură naţională, să fie căutate în regie, sau arendate de a dreptul la ţărani.

„Să se ieà măsurile cele mai temeinice pentru a întări băncile populare, ca ele să poată ajutà pe ţarani în arendări de moşii.

„Măsurarea dreaptă a pământurilor date în învoieli şi răfuirea cinstită a socotelilor agricole vor fi supraveghiate, pedepsindu-se cu cea mai mare asprime măsurile şi răfuelile falşe.

„Se va pregăti o lege pentru uşurarea învoielilor agricole.

www.dacoromanica.ro

„Pământurile de cultură date în bani se vor plăti în bani. Invoelile de munci agricole vor arată feliul şi câtimea acestor munci, iar plăţile se vor răfui după preţurile obişnuite din timpul când munca se face. Munca agricolă cu care se îndatorează un cap de familie nu va întrece puterea acesteia. Pentru banii daţi înainte pe muncă sau pentru rămăşiţi de munci plătite, nu se va luà o dobândă mai mare de 10 % pe an; dobânda nu se va schimbà într'o reducere a preţului învoielelor, nu se va îngăduĭ ca în învoielile agricole să se pună sarcini „pe nume", ci sarcinile vor trebuì totdeauna să fie proporţionate cu numărul de pogoane date fiecărui locuitor în învoială.

„Pe moşiile arendate, ţaranii vor plăti pământurile închiriate lor cu un spor de cel mult o treime peste valoarea acestor locuri după contractul de arendare.

„Se va pregăti o lege pentru ca nici un arendaş sau tovărăşie de arendaşi să nu poată ţineà în arendă mai mult de două moşii, cuprinzând împreună o întindere de 4000 hectare, fie arendarea directă sau indirectă, sub orice formă ar fi, fie prin rude, slujbaşi, sau persoane interpuse.

„Se va pregăti o lege prin care se înfiinţează dregătorii administrative cari să reguleze şi să garanteze aplicarea legilor şi regulamentelor privitoare la învoielile agricole.

„Se va pregăti o lege pentru înfiinţarea Cassei Rurale, spre a înlesnì ţaranilor luarea în arendă şi cumpararea de proprietăţi.

„Acestea sunt dorinţele M. S. Regelui şi ale guvernului Său.

„In aceste zile de grea suferinţă obştească, rugăm pe toţi Românii, de orice treaptă şi condiţie socială, să deà guvernului tot ajutorul ce este în putinţa lor pentru readucerea liniştei şi bunei rânduieli întemeiate pe dreptate.

„Trebuie să intrăm în noul an agricol cu încredere în viitor şi cu muncă paşnică şi spornică. Neorânduielile nu pot trage după sine decât foamete şi sărăcie.

„Guvernul îşi va da toate silinţile pentru ca legile să fie aplicate cu sfinţenie şi pentru ca nedreptatea şi apasarea să fie înlăturate; dar guvernul este totodată hotărît a înfrânà cu energie neorânduielile şi a pedepsì cu asprime pe cei cari ar căutà să se folosească de prădăciuni.

„Bucureşti în 12 Martie", Iscăliţi miniştrii.

www.dacoromanica.ro

Miniştrii luară hotărârea să proceadă cu cea de pe urmă energie. Armata întreagă fu mobilizată şi răpegiunea cu care această operaţie fu îndeplinită umplù străinătatea de uimire. In multe puncte rezerviştii şi concediaţii părăsiră pe răsculaţi şi încetară să devasteze pentru a se duce la cazarmă să îmbrace uniforma şi, odată uniformaţi, observară disciplina cea mai exemplară.

Măsurile fără şir luate de guvernul căzut împrăştiese trupele în unităţi mici într'o mulţime de localităţi, fără a şti unde se află fiecare. Noul ministru de răsboiu fu silit să facă o adevarată lucrare de descoperire a trupelor, cari fură distribuite în chip mai raţional, atribuindu-li-se regiuni de acţiune bine definite. Toate măsurile cerute de guvernul liberal Camerei conservatoare fură încuviinţate fără discuţie şi şefii conservatori făgăduiră guvernului tot concursul lor pentru potolirea crizei.

Aceste măsuri erau:

Proiectul prin care se desfiinţă taxa de asigurare împotriva secetei de 5 lei pe an;

Proiectul prin care se desfiinţă taxa pe vin, afară de acea percepută pentru fondul comunal;

Proiectul de lege pentru revizuirea recensământului, în sensul ca impozitul funciar al proprietăţii mici ţărăneşti să fie socotit întocmai ca acel al proprietăţii mari;

Proiectul pentru suspendarea inamovibilităţii funcţionarilor administrativi şi poliţieneşti;

Proiectul prin care guvernul eră autorizat, cu aprobarea M. S. Regelui, să prelungească mandatele consilierilor comunali şi judeţeni, şi mandatele comisiunilor interimare;

Suspendarea aplicării legilor pentru modificarea circumscripţiunilor comunale.

Deputaţii proprietari erau atât de înspăimântaţi de izbuhnirea la care nu se aşteptau, cu toate semnele ei prevestitoare, în cât începuse însuşi să vorbească de concesiuni şi de reforme serioase.

Şi situaţia se agravà din zi în zi. Pe lângă că în Moldova ţaranii din Ţara de Sus nu dădeàu încă semne de liniştire, în Ţara de Jos se dedau la desordini mult mai grave. Armata fu silită să intervie cu energie şi să tragă la Negreşti, în mai multe

www.dacoromanica.ro

localităţi din judeţele Putna şi Tecuciu, la Huşi, pe stradele Galaţului.

Răscoala izbuhni în judeţele Buzău şi Râmnicul-Sărat. Oraşul Râmnicul-Sărat, din cauza lipsei de deciziune a autorităţii militare, fu în parte prădat de ţarani. Cazură morţi şi răniţi. Buzăul fu ferit de aceeaş soartă prin măsuri mai energice, dar şi la barierile lui sângele curse.

3. Tulburările ating paroxismul lor în judeţele Vlaşca, Teleorman, Olt, Romanaţi, Dolj şi Mehedinţi. Represiunea şi potolirea întregii mişcări.

Dar mişcarea avea un caracter cu deosebire selbatec în judeţele Vlaşca şi Teleorman şi mai ales în Olt şi în acele oltene de-a lungul Dunărei.

In Vlaşca, la Stăneşti, din cauza lipsei de destoinicie a ofiţerilor, o companie teritorială din regimentul local refuză să-şi facă datoria: unul din ofiţeri fu măcelărit de răsculaţi, celalalt greu rănit. Bande de ţarani din Vlaşca, uniţi cu alte bande din Teleorman, se încercară să s'apropie de Capitală, dar fură gonite şi împrăştiate cu tunul. Aproape toate conacele din Teleorman şi Olt fură distruse, mulţi arendaşi şi servitorii lor fură ucişi, în unele locuri ţaranii se dădură la acte de cruzime. Caracterul mişcării era deosebit de acel din Moldova. Ţaranii cereau pământ şi uşurarea învoielilor, dar pe lângă că ei comiteau orori de cari rămăsese străini Moldovenii, erau semne vădite de uneltiri culpabile şi de organizaţie.

In Vlaşca tulburarile izbuhnise în aceaş zi în cea mai mare parte a comunelor, ceea ce nu s'ar fi putut întâmplă fără înţelegere prealabilă şi deci fără organizare. Ţaranii, în multe locuri, se răsculase şi se dăduse la excese cu credinţa că sunt îndemnaţi la asemenea urmări de către autoritatea cea mai înaltă. Agitatori necunoscuţi umblau călări din sat în sat zicând ţaranilor:

„Oameni buni, Regele a murit, Regina a hotărît să se împartă toate moşiile pe la ţarani. Pentruca moşiile să fie împărţite, voi trebuie să vă răsculaţi, să omoriţi pe

www.dacoromanica.ro

proprietari şi pe arendaşi şi să li daţi foc caselor. Numai aşà va rămâneà pământul al nostru, căci arendaşii şi proprietarii nu se vor mai întoarce, sculaţi-vă chiar azi căci altfel veţi rămâneà fără pământ"

Ţaranul nostru a fost totdeauna gata să creadă asemenea enormităţi când agitatorii făceau să se oglindească înaintea ochilor lui scaparea de suferinţi seculare şi dobândirea bunului celui mai de preţ pentru el: pământ [1]).

Oamenii călări, în uniforme de fantezie şi cu pieptul acoperit de decoraţii de tinechea sau de hârtie mergeau în capul

[1]) Tot cam astfel se petreceau lucrurile la începuturile revoluţiunii franceze; iată două extracte din Taine, *Les Origines de la France Contemporaine:*

„Telle que la voilà, malgré la disette et les brigands, on en viendrait peut-être à bout; mais ce qui la rend irrésistible, c'est qu'elle se croit autorisée, par ceux-la même qui ont charge de la réprimer. Çà et là éclatent des paroles et des actions d'une naïveté terrible et qui, par delà le présent si sombre, dévoilent un avenir plus menaçant. Dès le 9 Janvier 1789, dans la populace qui envahit l'hôtel de ville à Nantes et assiège les boutiques des boulangers, le cri de „Vive la liberté" se mêle au cri de „Vive le Roi". Quelques mois après, autour de Plöermel, les paysans refusent de payer les dîmes, alléguant que le cahier de leur sénéchaussée en réclame l'abolition. En Alsace, à partir du mois de Mars, „en bien des endroits," même refus; quantité de communautés prétendent même ne plus payer d'impôts, jusqu'à ce que leurs députés aux Etats-Généraux aient fixé au juste le chiffre des contributions publiques. Dans l'Isère, par délibérations imprimées et publiées, elles décident qu'elle ne payeront plus de „droits personels" et les seigneurs lésés n'osent se pourvoir devant les tribunaux. (I, p. 21).

Comme à l'ordinaire, le désir a produit la légende: les paysans se croient autorisés, ici par un décret de l'Assemblée nationale et du roi, là par une commission expresse donnée au comte d'Estrées. Déjà, au marché de Saint-Amand un homme monté sur un tas de blé a crié: „Au nom du roi et de la nation, le blé à moitié au dessous du cours!" De plus, il est avéré qu'un chevalier de Saint Louis, ancien officier des grenadiers royaux, marche à la tête de plusieurs paroisses et publie des ordonnances en son nom et au nom du roi, avec amende de huit livres pour quiconque refusera de se joindre a lui. De toutes parts, il se fait un fourmillement de blouses et la résistance est vaine; il y en a trop, la maréchaussée est noyée sous leurs flots. Car ces législatures rurales sont la garde nationale elle même et, quand elles ont voté la taxe ou la réquisition des vivres, elles ont des fusils pour l'imposer. (I, p. 333).

www.dacoromanica.ro

bandelor, îndreptându-se spre Bucureşti, devastând, prădând, dând foc şi omorând.

In Moldova se răsculase ţinuturi sarace, în Ţara Românească izbuhnirea erà mai cumplită tocmai în judeţele cele mai bogate. Ţaranii bogaţi din judeţele dela Dunăre, văzând că prin îngreuierea învoielilor buna lor stare scade din zi în zi şi ameninţă să dispară, se sculase la cel întâiu îndemn, încredinţaţi că astfel vor dobândi pământ mult fără plată.

In curând răscoala se întinse şi peste Olt, luând acolo un caracter mai grav şi mai selbatec decât ori unde, deşi în acele judeţe nu se găsiau urme de organizaţie ca în Vlaşca şi în Teleorman.

Dar de astă dată măsurile erau luate şi ordinile cele mai severe date. Coloane de trupe, aduse din judeţe străine, străbăteau regiunile răsculate şi trăgeau fără cruţare în orice bandă armată care nu se supuneà. Trupa condusă cu energie şi hotărîre îşi făcu pretutindeni cu sfinţenie dureroasa datorie.

Incepură tulburări şi în judeţele de munte, Argeş, Prahova şi Dâmboviţa; la Răsvad, lângă Târgovişte avù loc o ciocnire sângeroasă, dar în această regiune răscoala nu avù caracterul grav şi selbatec ce-l înfăţoşà în ţinuturile dela Dunăre.

La Băileşti (Dolj), acolo unde proprietatea refuzase o mare sporire a arenzii care atrăgeà după sine o îngreuiere a învoielii, trupele venite în număr mic să păzească marele magazii de grâne ale proprietarului, avură să susţină un adevarat asediu din partea sătenilor, mai cu samă din partea acelora din partea satului (de 10.000 locuitori) numită mahalaua sârbească şi locuită de Sârbi şi de Bulgari aşăzaţi mai de mult pe moşie. Ei fură supuşi numai după o luptă serioasă.

In Dolj se săvârşiră omoruri în împrejurări deosebit de crude. Aici fu ucis proprietarul Târnoveanu, acel care ţineà la Martie, pe câmp, porumbul sătenilor încă nedijmuit şi căruea ei îi umplură, după ce-şi dădù sufletul, gura cu pământ: „ca să se sature de pământ".

Pe la 17 Martie turburările se domolise în Moldova, dar răscoala cuprinse acuma judeţul Mehedinţi cu o furie care întreceà poate şi aceà a mişcării din Dolj. Insă măsurile luate de guvern la vreme şi executate cu cea mai mare energie o

www.dacoromanica.ro

suprimară în curând: ca şi în Dolj şi Vlaşca se întrebuinţase şi tunul.

In Gorj fură numai nişte începuturi de răscoală, în curând reprimate. In Vâlcea ele fură mai grave, sângele curse şi aici, dar liniştea fù răpede restabilită.

Opt zile după venirea lui la putere, guvernul puteà să privească liniştea ca restabilită, rămâneau tulburate numai puţine localităţi, în cari ordinea nu întârzià să fie restabilită.

4. Acţiunea prefecţilor; excesele represiunii, instrucţia răscoalelor, amnistia.

Mişcarea nu fù potolită numai prin arme, îmbunătăţirile făgăduite prin manifestul dat în numele Regelui şi punerea în aplicare imediată a unei părţi din acele făgăduinţi prin prefecţi, din cari unii erau luaţi dintre foştii socialişti alcătuind extrema stângă a partidului liberal, contribuiră mult la liniştirea spiritelor.

Din această acţiune energică a prefecţilor, din faptul că unii din ei au impus oareşcum proprietarilor să deà ţaranilor pământ şi păşune mai ieftenă, să plătească munca mai bine, se făcù, de către opoziţie şi chiar de către liberalii apărători ai stării existente, un capăt de acuzaţie atât pentru prefecţi cât şi pentru guvern. Erau acuzaţi că au violat Constituţia. Este neîndoielnic că măsurile încriminate erau *ilegale,* dar este tot atât de neîndoielnic că aceste măsuri au fost *înţelepte,* căci fiind un început de aducere la îndeplinire a manifestului, au dat ţărănimii încredere într'însul şi, prin hrănirea speranţei în zile mai bune, au domolit vremelnic patimile cari clocotiau într'insa.

Intâia datorie a prefecţilor erà potolirea spiritelor şi încheeşluirea liniştei; faţă cu cumplita izbuhnire de ură care sguduise ţara, această datorie primà pe toate celelalte. Onoare lor că, pătrunse de acest fapt, n'au stat la îndoială să ieà asupra lor răspunderea unor măsuri înţelepte, deşi poate nelegale şi neconstituţionale.

De altmintrelea măsurile luate de prefecţi erau de o extremă moderaţiune şi departe de a fi dărăpănătoare pentru proprietari; arenda pământului în Moldova, proporţiunea dijmei stabilită

www.dacoromanica.ro

de prefecţi în diferitele judeţe din Ţara Românească, preţurile păşunatului şi acele ale muncilor rămâneau încă împovărătoare pentru ţarani. Preţurile fixate spre exemplu de prefectul de Botoşani în înţelegere cu proprietarii, pentru loc de arătură şi imaş de o parte, pentru munci de alta, sunt cu totul în folosul proprietarilor şi nedrepte pentru ţaran.

Din lucrarea publicată de Ministerul de Interne sub titlul de: *Uşurările făcute ţaranilor de proprietari şi arendaşi pe timpul mişcărilor ţărăneşti din primavara anului 1907*, se poate uşor constată cât de neînsemnate, cât de neîndestulătoare erau concesiunile la cari prefecţii silise pe proprietari şi pe arendaşi.

Din altă parte se făcu mult sgomot cu excesele comise de armată în cursul represiunilor: împuşcări fără judecată şi bataia unor sate întregi: barbaţi, femei şi copii, delaolaltă. Şi unele şi altele sunt nişte ororuri şi iesă cu bună samă din legalitate, dar când o armată este chemată să facă o astfel de represiune, excesele de putere cele mai sângeroase sunt o urmare tristă dar nedespărţită de ea. Ele se întâmplă în astfel de împrejurări şi în ţările cele mai civilizate. De altmintrelea execuţiunile sumare semnalate au fost din fericire puţine, mult mai puţine decât în alte ţări din apusul Europei în împrejurari similare. Mărturisesc că bătăile aplicate unor sate întregi, dela mic până la mare, mi se par mult mai puţin scuzabile; ele sunt vederat o urmă a puterii tradiţiunilor barbare în ţara noastră. Ele cu bună samă că numai la potolirea urii de clasă n'au putut să contribue.

Mii de oameni fusese arestaţi; greutatea de a-i ţineà pe toţi închişi făcù că se dădù drumul la nouă zecimi dintr'înşii numai după nişte instrucţiuni sumare. Când se începù judecarea proceselor juraţii, afară de puţine excepţiuni, dădură în deobşte verdicte de achitare în toate cazurile în cari nu se comisese omoruri. Dela începutul instrucţiunii făcută în judeţul Vlaşca, se arestă fiul cel mai tânăr al lui Mihaiu Kogălniceanu, ca provocator şi organizator al tulburărilor în acel judeţ. Se ziceà că asupra rolului jucat de el în tulburări nu mai puteà existà nici o îndoială, că împotriva lui se descoperise dovezile cele mai vădite. Procesul său fiind amânat întâia oară, el beneficiă de

www.dacoromanica.ro

clemenţă regală care amnistiă pe toţi acei din răsculaţi cari nu erau daţi în judecată pentru omoruri.

Soldaţii din regimentul Vlaşca cari, la Stăneşti, lasase pe ofiţerii lor să, fie unul ucis, celalalt maltratat grav de ţarani, în parte soldaţi cu schimbul şi ei, fură osândiţi la munca silnică. Unele din procesele pentru omoruri mai sunt şi astăzi în curs de judecată.

5. Adevaraţii instigatori.

Asupra cui cade răspunderea răscoalelor? Conservatorii într'un glas răspund că ele sunt opera instigaţiunilor partidului liberal ahtiat după putere pentru a răsturnà mai răpede guvernul Cantacuzino, iar agenţii de căpetenie ar fi fost preoţii şi învăţătorii.

Este foarte cu putinţă ca membri fără scrupul ai partidului în opoziţie, odată tulburările începute, să fi ajutat la propagarea lor spre a grăbi căderea guvernului; asemenea oameni se găsesc la noi în toate partidele. Instrucţia a dovedit că câţiva preoţi şi învăţători într'adevăr au împins pe ţarani la răscoală. Dar învinovăţirea că partidul liberal ca partid a fomentat răscoala este atât de ridiculă în cât nici nu merită să fie combătută; doară sunt în partidul liberal cel puţin atâţi proprietari ca şi în partidul conservatori. Apoi numărul preoţilor şi institutorilor dovediţi ca instigatori este atât de mic în cât constitue cel mai strălucit certificat pentru chipul în care s'au purtat aceşti oameni ieşiţi din popor şi identificaţi cu suferinţile, cu patimile, cu aspiraţiunile poporului.

Pentru ca răscoalele de astă primăvară să fi fost roada unei acţiuni de aţâţare, această acţiune ar fi trebuit să fie opera unei organizaţiuni desăvârşite, în fiinţă de ani şi întinsă asupra întregii ţări. Ipoteza fiinţii unei asemenea organizaţiuni fără ca ea să fi fost de mult dată în vileag alcătueşte o absurditate.

Răscoalele de astă primăvară sunt roada firească a pacatelor săvârşite împotriva obştiei acestui popor în curs de veacuri de către vechea clasă stăpânitoare şi, în cursul celor de pe urmă cincizeci de ani, de către noua clasă stăpânitoare, a nemulţămirii şi a urii stârnite în obştie de aceste pacate.

www.dacoromanica.ro

Orice observator stăruitor şi lipsit de prejudecăţi, care a urmărit schimbările săvârşite în starea sufletească a poporului, mai cu samă dela răsboiu încoace, n'a putut decât să se încredinţeze de fiinţa şi de creşterea zilnică a acestor nemulţămiri şi a acestei uri, a trebuit să înţeleagă că clipa în care nemulţămirile şi ura aveau să izbuhnească în fapte de mânie, puteă să sosească din ceas în ceas. Blândeţa, rabdarea şi indolenţa ţaranului singure au trăgănat izbuhnirea până în anul de faţă. Materiile inflamabile erau de mult adunate gramadă, ele aşteptau scânteia care erà să le aprindă.

Scânteia a eşit din stoarcerile şi vexaţiunile nesuferite ale unuia din trusturile jidoveşti. Focul aprins la Flămânzi, unde a ars puţin, s'a întins înecând în flacări ţara întreagă, dovedind prin simultaneitatea izbuhnirii şi prin uniformitatea ei că de acelaş duh, de aceleaşi patimi, de aceleaşi aspiraţiuni, mai domoale aici, mai aprinse dincolo, este stăpânită întreaga ţărănime română, obştia şi puterea naţiunii, dela Dorohoiu până la Severin. Adevaraţii instigatori ai acestor mişcări sunt egoismul, lăcomia, lipsa de scrupul şi lipsa de prevedere a clasei stăpânitoare, ale celei vechi cât şi ale celei noui. Asupra lor cade toată greutatea răspunderii pentru groaznica primejdie în care răscoalele au pus ţara: amestecul străinului, şi de care a fost scăpată prin credinţa şi simţul de datorie al oştirii.

6. Ce înseamnă răscoalele din primăvara anului 1907.

Răscoalele din primăvara anului trecut înseamnă că ţărănimea română nu voieşte să mai răbde soarta ce i-a fost croită de egoismul conştient şi inconştient şi de nepriceperea clasei stăpânitoare.

Scumpirea preţului pământului de arătură şi de imaş, împovărătoarele condiţiuni de muncă cari ii fac viaţa zilnic mai grea, au ajuns o măsură ce obştia nu o mai poate suferi. Ea cere cu hotărîre condiţiuni de folosinţă a pământului care s'o pună în stare să trăiască şi să sporească. Ea cere ca în pământul îngrăşat de sângele şi de sudoarea ei, să se folosească de partea ce se cuvine numărului şi puterii ei.

www.dacoromanica.ro

Obştia este sătulă de siluirile, de batjocurile, de împilările, de înşelăciunile a căror jertfă este, atât dela mâna stăpânilor cât şi dela aceà a sluibasilor lor şi dela acei ai Statului, pe cari la urma urmii mai adesea îi plăteşte.

Obştia este sătulă să vadă cum ea nu are cum să facă glasul ei auzit în sfatul ţării prin oameni de-ai ei, căci în *boierii* vechi sau noui, nu are încredere.

Obştia deşteptată de suferinţi şi de năcazuri simte astăzi puterea ei; are conştiinţă că osteanul pe care se bizue *boierii* pentru a o supune este fiu de ţaran, însuş ţaran şi că dacă acel osteaṇ va fi scos în fiecare an pentru a o împuşcà, va veni vremea în care el îşi va aduce aminte numai de faptul că este ţaran şi va uità jurământul făcut pe steag.

Şi din pacate, obştia care a fost ţinută atâtea veacuri în întunerecul neştiinţii, care şi astăzi încă este atât înapoiată, nu-şi dă samă că în ziua în care osteanul român nu va mai face linişte în ţară, chiar cu preţul sângelui aproapelui, va veni străinul şi, cu mâna lui cea grea, va face el, fără cruţare, ca liniştea să domnească.

Obştia ne mai putând rabdà a zis astă primăvară cu hotărîre: destul, şi sculându-se în mânie a dat pârjol ţării în rătăcirea ei.

Pârjolul a fost stâns cu sânge de oştirea alcătuită de ţarani cari, aducându-şi încă şi astă dată aminte de jurământul de credinţă şi ascultare oarbă înainte de toate, a scapat ţara de ruşinea şi de paguba atingerii străinului.

A da prilej să se reînoiască încă odată o asemenea încercare ar fi o nebunie, căci nime nu poate şti care va fi rezultatul ei. Lipsa de cultură a ţărănimii nu ni permite să ne odihnim pe credinţa că iubirea ei de ţară şi teama de a o duce la pieire ar face-o să răbde de acum în tăcere povara impilărilor şi a stoarcerilor şi să împiedece orice izbuhnire nouă. Dimpotrivă, dacă această povară nu va fi în curând alinată, probabilităţile sunt că vom aveà în curând alte izbuhniri. Pârtia răscoalelor este deschisă; de nu se vor desfiinţà pricinile lor, ea va alcătui o cale pe care obştia va păşi adesea.

Răscoalele de astă primăvară alcătuiesc întâiul semn că obştia s'a deşteptat, că este hotărîtă să nu mai răbde soarta de

www.dacoromanica.ro

care a avut parte până astăzi, că are conştiinţă de puterea ei. In mânia lui, ţaranul a comis orori şi a împins ţara până la marginea prăpastiei. Dar dacă oricare român trebue să deplângă din adâncul sufletului tristele urmări ale acestei deşteptări, el trebue totodată să recunoască că sunt trecătoare şi deşteptarea rămâne.

Faptul este îmbucurător, căci poate năzui la viitor fericit şi falnic numai poporul care nu suferă să fie calcat şi are conştiinţă de puterea lui. Este de datoria clasei stăpânitoare, ca prin concesiuni făcute la vreme, şi dacă se poate prin concesiuni *făcute* nu *smulse*, să facă să dispară pricinile cari pot face primejdioasă deşteptarea ţărănimii şi naşterea încrederii în puterea ei, îndreptând aceste porniri spre binele şi folosul ţării.

Un lucru este neîndoielnic: ce a fost nu poate să mai fie, căci altfel se duce Statul de râpă.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL III

DESPRE IMPORTANŢA ŞI PRIMEJDIILE CHESTIUNII ŢĂRĂNEŞTI

1. Insemnătatea chestiei ţărăneşti.

Ţărănimea română alcătueşte peste 80 la sută a populaţiunii Regatului[1]). Această proporţiune nu se întâlneşte decât într'un singur Stat european; în Ungaria[2]). De vreme ce 4 până la 500.000 din restul populaţiunii este alcătuit de Jidovi şi de alţi străini, vedem că ţărănimea alcătueşte 90 la sută din *naţiune* ceeace nu se mai întâlneşte nicaiure. La noi ţaranii alcătuiesc întradevăr *obştia*, în accepţiunea cea mai largă a acestui cuvânt.

Puterea de muncă şi puterea de aparare a ţării stă în ţărănime. In raport direct cu starea sănătoasă sau bolnăvicioasă

[1]) După *Statistica agricolă a României* a d-lui Colescu, p. 65, populaţia rurală, la 1905, eră de 5.235.762 suflete dintr'o populaţiune totală de 6.392.273; adică 81.9 la sută. Din această cifră trebue scăzută populaţia care şăde la ţară şi nu se ocupă cu agricultura, dar trebue adăogită populaţia mahalalelor comunelor urbane, din care mare parte este alcătuită din ţarani. Cifra scăderilor şi acea a adăogirilor compensându-se, cred căproporţia de 82 la sută este cea mai apropiată de adevăr.

[2]) Iată proporţiunea populaţiunii rurale la populaţiunea totală în unele ţări din Europa:

Anglia propriu zisă	23	la sută	Olanda	62,7	la sută
Scoţia	30,23	„ „	Portugalia	67,6	„ „
Irlanda	69	„ „	Imperiul Rusiei cu		
Danemarca	60,5	„ „	Rusia aziatică	87	„ „
Franţa	62,6	„ „	Polonia rusească	78	„ „
Germania întreogă	45,6	„ „	Serbia	80	„ „
Bavaria	62,3	„ „	Suedia	77	„ „
Mecklemburg	53,6	„ „	Ungaria	83	„ „
Prusia	54,8	„ „			

www.dacoromanica.ro

a țărănimii sporește sau scade puterea de muncă și puterea militară a țării.

Țărănimea este marele rezervoriu din care mai au a ieși elementele menite să desăvârșească, am puteà zice chiar să alcătuiască, clasele de mijloc cari există încă în chip cu totul rudimentar. Este de dorit pentru țară ca recrutarea acestor clase, care până acum se făceà aproape exclusiv prin elemente luate din neamuri străine: greci, bulgari, nemți, unguri, poloni, să se facă de acum înainte din țărănime, făcând cu putință selecțiunea unor asemene elemente în obștie.

Cu cât vom aveà o țărănime mai harnică, cu atât se va lucrà mai mult și mai bine pământul nostru și cu atâta va crește avuția națională. Aducerea la starea de iloți, de șerbi a muncitorilor, reducerea salarului sau a câștigului lor la un minimum, a fost pretutindeni și ori unde un îndemn la trândăvie, nu la muncă spornică. Țărănimea va da toată cătimea de muncă de care este capabilă numai dacă va fi îndemnată la asemenea silință prin prețuri și câștiguri folositoare.

Suntem o țară încunjurată de dușmani, avem un ideal politic de realizat. Pentru a ni păstrà neatârnarea, pentru a ni realizà idealurile, avem trebuință de oșteni mulți, sănătoși, puternici, iubitori de țară și gata să-și verse cu bucurie sângele pentru apararea și mărirea ei. Acești oșteni trebue să-i deà țărănimea care intră în efectivele armatei noastre cu mai bine de 90 la sută. Din copii de oameni rău hrăniți, trăind în mizerie și în murdărie, rău hrăniți și slabi ei înșuși, cari de când au deschis ochii au văzut pe părinții lor în prada umilinții, a batjocurii, a împilării, în mâna cărora din copilărie s'a sădit de părinții lor teamă și ură cătră acei cari țin puterea în mână, nu se fac oșteni voinici, nepăsători de moarte și gata la cele mai mari jertfe pentru a pastrà neatârnate așăzămintele țării lor, pentru a învinge spre mărirea țării și a neamului.

Toate chestiunile în legătură cu bună starea și cu sanatatea țărănimii care, la noi mai mult decât ori unde, este însuș națiunea, trebuesc luate în cea mai de aproape bagare de samă și chibzuință. Nu trebuie să neglijăm nimica pentru a lucrà la întărirea și la îmbogățirea ei, căci ea reprezintă viitorul și toată puterea noastră.

www.dacoromanica.ro

2. Despre primejdiile chestiei ţărăneşti.

Primejdiile la cari ne expune orice întârziere a soluţiunii chestiunii ţaraneşti sunt din cele mai vajnice.

Exploziunea din primavara trecută a dovedit că ţărănimea e sătulă de sistemul de până astăzi, consistând într'o alternare necontenită de măguliri şi de făgăduinţi neţinute de oparte, de împilări, de jafuri şi de răle tratamente de alta.

Violenţa şi întinderea exploziunii ni dovedesc cât de adâncă şi de obşească este nemulţămirea [1]). A crede că o asemene stare de lucruri se poate vindecà cu jumătăţi de măsuri, cu vorbe măgulitoare şi sforăitoare, şi cu făgăduinţi mai mult sau mai puţin lămurite, este o copilărie.

[1]) „Supposez une bête de somme, à qui tout d'un coup une lueur de raison montrerai l'espèce des chevaux en face de l'espèce des hommes, et imaginez, si vous pouvez, les pensées nouvelles qui lui viendraient, d'abord a l'endroit des postillons et conducteurs qui la brident et qui la fouettent, puis à l'endroit des voyageurs bienveillants et des dames sensibles qui la plaignent, mais qui, au poids de la voiture, ajoutent tout leur attirail et tout leur poids. Pareillement, chez le paysan, a travers des rêveries troubles, lentement, peu à peu, s'ébauche une idée neuve, celle d'une multitude opprimée dont il fait partie, d'un grand troupeau épars bien loin au dela de l'horizon visible, partout malmené, affamé, écorché. Vers la fin de 1788, à travers les correspondances des intendants et des commandants militaires, on commence à distinguer le grondement universel et sourd d'une colère prochaine". (Taine, *Op., cit.*, I, p. 10).

„Comme un éléphant domestique qui tout d'un coup redeviendrait sauvage, le peuple, d'un geste, jette à bas son cornac ordinaire, et les nouveaux guides qu'il tolère juchés sur son cou ne sont là que pour la montre; dorénavant, il marche à sa guise, affranchi de leur raison, livré à ses sensations, à ses instincts et à ses appétits. Visiblement, on n'a voulu que prévenir ses écarts: le roi a interdit toute violence, les commandants défendent aux troupes de tirer; mais l'animal surexcité, farouche, prend toutes les précautions pour les attentats; à l'avenir, il entend se conduire lui-même, et, pour commencer il écrase ses gargiens". (*Ibid., ibid.*, p. 51).

„Concevez l'effet de pareils soupçons dans la multitude souffrante: un flot de haine monte de l'estomac vide au cerveau malade. Le peuple cherche partout ses ennemis imaginaires, et fonce en avant, les yeux clos, n'importe sur qui ou sur quoi, non seulement avec tout le poids de sa masse, mais avec toute la force de sa fureur". (*Ibid., ibid.*, p. 77).

www.dacoromanica.ro

Nemulţămirile şi revendicările obştiei şi-au făcut pârtie astă primăvară şi vor urmà de acum înainte să se manifesteze din ce în ce mai des, din ce în ce cu mai multă putere. Dacă nu se ieau măsuri întinse, în cazul cel mai favorabil intrăm într'un lung period de nelinişte internă de bănuieli, de desordini sângeroase şi devastatoare şi de represiuni sângeroase.

Vaza ce Statul român şi-o câştigase ca element de ordine de civilizaţie şi de progres in Orient, atât prin înţelepciunea Regelui său cât şi prin maturitatea politică de care naţiunea a dat atâtea dovezi, nu va puteà în asemene împrejurări decât să sufere întratâta încât România să fie considerată mai prejos decât Serbia, Bulgaria sau Grecia. Ce încredere poate inspirà o ţară unde nemulţumirea care domneşte în obştia poporului este atât de mare încât o împinge la necontenite izbuhniri? Ce teren minunat pregătit pentru orice duşman care ar dori să paralizeze la un moment dat toate mişcările şi toate puterile noastre! Puterile noastre ar puteà fi astfel înlăturate cu înlesnire de pe eşichierul Orientului în orice moment. Care putere, mare sau mică, ar puteà în asemenea împrejurări să aibă consideraţie pentru noi, să steà serios la vorbă cu noi pentru a-şi asigurà un concurs atât de problematic ca acel ce l'am puteà da în asemene împrejurări.

Dar este o primejdie cu mult mai vajnică.

Până la tulburările din primavara trecută, în oştirea română nu se produsese absolut nici o şovăire când a fost vorba ca ea să restabilească ordinea. Astă primăvară, la începutul tulburărilor, când încă nu se dăduse ordine precise, când parlamentarea cu răsculaţii erà la ordinea zilei şi când, din cauza slăbăciunii dela centru, nici ofiţerii nu primise ordine lămurite, s'au produs mai multe şovăiri în trupă. Dar îndată ce guvernul se schimbă şi fu înlocuit prin oameni mai destoinici, îndată ce comandanţii trupelor dislocate primiră ordine categorice şi lămurite să procedă cu energia cerută de gravitatea împrejurărilor, trupele îşi făcură dureroasa datorie pe deplin. Adesea rezervişii chemaţi sub drapel fusese răsculaţii de ieri; odată în front ei îşi făcură datoria fără cea mai mică ezitare sau slăbăciune. Oştirea română a dovedit astfel că posedă în cel mai mare grad insuşirea militară cea mai de căpetenie: supunerea oarbă şi desăvârşită la ordinile şefilor.

www.dacoromanica.ro

Dar nu încape îndoială că o asemene încercare este din cele mai grele: ţaranii sub drapel au împuşcat pe ţaranii cari nu erau sub drapel pentrucă aceştia izbuhnise în acte violente şi criminale din cauza unor nedreptăţi şi a unor suferinţi ce le sufere ţărănimea întreagă, de cari suferise ţaranii sub steag înainte de încazarmare, de cari aveau să sufere îndată după desconcentrare. Ţaranii sub steag, credincioşi jurământului lor, au împuşcat pe semenii lor cari se sculase pentru dobândirea unor bunuri la cari râvneşte întreaga ţărănime, atât aceà ce este sub steag cât şi aceà care nu mai este sub steag.

Se crede oare că se poate cere zilnic unei armate să facă o asemene jertfă? Se crede oare că ea poate să fie pusă necontenit la o asemene încercare?

Acei cari se bizue numai în represiune, latifundiarii cari se încăpăţinează în mănţinerea regimului în fiinţă, nu-şi dau oare samă că oştirea ţării nu este alcătuită din fiii lor, nu este a lor, ci fiind alcătuită, pentru mai bine de 90 la sută, de fii de ţarani, este mai de grabă a ţaranilor.

Că se fac instigaţiuni zilnice ca soldaţii să nu tragă „în fraţii lor" este un adevăr ce nime nu-l va puteà tăgădui. Ele sunt cu atât mai primejdioase, cu cât vin dela părinţi, tovarăşi de copilărie, prieteni, consăteni, dela acei cu cari oşteanul are legături de sânge, de afecţiune, de respect.

Simţimântul disciplinii militare, simţimânt ce se pare că Românul l'a moştenit în toată întregimea de odinioară dela marii lui strămoşi, a ieşit până astăzi biruitor asupra tuturor ademenirilor celor ce-i sunt scumpi. Dar suntem noi oare în drept să supunem necontenit pe oştean la asemene ispită grea? Dacă este oştean bun, el este şi om şi se prea poate, este chiar probabil că simţimântnl datoriei militare, întipărit în inima lui în cele câteva luni petrecute sub steag, să fie biruit la sfârşit de simţirile lui de om, de fiu, de frate, de prieten, de ţaran care a suferit şi care are să sufere împilările şi neomeniile împotriva cărora se scoală ai săi şi atunci, dacă oştirea va refuzà să tragă, care va fi urmarea?

Bandele cu cari se vor unì fără îndoieală şi numeroşi dezertori îmbatate de succesul şi de urile lor, după ce vor fi ars şi pustiit curţiile şi magaziile, ucis pe proprietari, pe arendaşi

www.dacoromanica.ro

şi pe oamenii lor, se vor năpusti asupra oraşelor, le vor pradă cu ajutorul drojdiei orăşăneşti şi poate li vor da foc. Ce va mai rămâneă în picioare atunci din toată organizaţia noastră de Stat? Şi acest tablou nu este exagerat de loc, precum dovedeşte ceea ce s'a întâmplat şi mai ales ceea ce eră cât pe ce să se întâmple în primavara trecută. Râmnicul Sarat a fost în parte pradat, Iaşul de ar fi putut pătrunde ţaranii într'însul ar fi fost pradat fără îndoială.

Nu este admisibil ca vecinii noştri să privească cu nepăsare la o asemene stare de anarhie. Cu drept cuvânt îngrijită pentru propria lor linişte, Austro-Ungaria şi poate, ca culme de umilinţă, Bulgaria, ar trimite trupe însărcinate să restabilească liniştea la noi. Opunerea ce ar opune-o armata română desorganizată n'ar puteă să fie decât neînsemnat de slabă. Represiunea ar fi fără îndoială grozavă: mii de ţarani ar ispăşi cu moartea violenţele comise, excesele soldaţilor străini prin sate ar contribui la oroarea situaţiunii.

Ţara ar aveă fără îndoială să suporte, timp de mai mulţi ani, rúşinea şi greutăţile de mult uitate a unei ocupaţiuni străine; armata română ar fi, dacă nu licenţiată, dar de sigur redusă. O oarbă şi cumplită reacţiune s'ar aşăzà la putere pe timp îndelungat.

Şi probabil, claie peste gramadă, străinul devenit stăpân în ţara noastră, ar exige ştergerea articolului 7, încetăţenirea Jidovilor şi ştergerea tuturor măsurilor ce ocrotesc economia naţională împotriva covârşirii de către străini.

Ca Stat, am cădeà mai prejos de Grecia şi de Egipt, pe terenul economic elementul autohton ar fi nimicit. Societăţi străine ar cumpara şi ar luà în arendă cea mai mare parte a moşiilor şi le-ar exploată, plătind pentru muncă preţuri şi mai scăzute decât cele de astăzi mulţămit aducerii de maşini şi de muncitori străini în număr mare.

Refuzul de a trage sau defecţiunea armatei ar aveà deci ca urmare, dacă nu pieirea Statului român, dar cel puţin ocupaţia străină, subjugarea lui economică de către Jidovi şi dispariţia lui ca factor politic în Orient pe timp îndelungat.

Din nenorocire obştia este prea înapoiată pentru a înţelege grozăvia unei asemenea primejdii, ea este cu totul sub stăpânirea patimilor, a suferinţilor şi a resentimentelor ei. In

www.dacoromanica.ro

starea de nemulţămire de abiè înăbuşită, în stare de nervozitate în care se află, orice ar puteà să deà prilej de aţâţări, pornite sau dela elemente fără scrupul din năuntru sau dela elemente străine intersate la slăbirea sau la pieirea noastră. O împrejurare neaşteptată poate din zi în zi să provoace o nouă izbucnire, iar armata să nu-şi mai facă datoria. Ţărănimea şi armata ar plăti greşala lor cu mii de cadavre, cu suferinţi şi batjocuri grele dela mâna străinilor, regimul ce ar urmà ar fi pentru ţarani încă mai greu decât acel de care ei suferă astăzi dar aceasta n'ar împiedecà pieirea sau reducerea la nimica a Statului român.

Ştiu că, din nenorocire, mai există la noi oameni culţi cari nu numai că nu se sparie de ocupaţia străină, dar o aşteaptă cu nerabdare, ca singurul mijloc de „a pune ordine în ţară şi de a garantà proprietatea". Din fericire numărul lor este mic şi imensa majoritate a lumii culte româneşti priveşte o asemenea eventualitate cu groază şi cu durere.

Dela această lume cultă trebue deci să plece iniţiativa măsurilor trebuitoare pentru a pune capăt stării care ameninţă să ne ducă, dacă nu la intervenţia şi ocupaţia străină, dar cel puţin la un lung period de tulburări agrare, de violenţe şi de discordii, la o sporire a urii de clasă astăzi existentă, şi prin urmare, la o slăbire a poziţiunii ce o ocupă astăzi Statul românn.

Pentru a puteà vorbì de măsuri de lecuire trebue mai întâiu să stabilim cu preciziune unde anume stă răul.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUI. IV

LATIFUNDIUL ESTE DUŞMANUL

1. Răul provenind în primul ordin dela distribuirea viţioasă a proprietăţii, această distribuire trebue modificată.

La noi, numai o neînsemnată parte din obştie, 36.318 din 1.058.172 proprietari, sau 3,43 la sută sunt ţarani în sensul adevarat al cuvântului, adică au de unde să trăiască şi să sporească. Din rămăşiţa obştiei, 1.015.302 proprietari, dispunând de 3.219.665 hectare, afară de prea puţini moşneni sau răzăşi, au sau cât li trebue pentru a trăi sau mai puţin decât li trebue pentru traiul lor şi a familiilor lor.

Rămăşiţa întinderii cultivabile a ţării, 3.952.648 hectare, sau aproape 50 la sută din acea întindere, este împărţită în 6.652 proprietăţi, din cari 2.381 dispun de întinderi între 50—100 hectare, alcătuind un total de 165.456 hectare.

Rămăşiţa de 3.787.192 hectare se împarte între 4.171 *proprietăţi,* nu *proprietari,* căci sunt proprietari cu un mare număr de moşii.

Dela această minoritate infimă a naţiunii se vede obştia fără pământ sau cu puţin pământ nevoită să ceară pământ, fie pentru hrana, fie pentru dobânda ei.

In Moldova, o parte destul de însemnată (44,7 la sută) din numărul proprietăţilor acestor două categorii, proprietatea dela 100—500 hectare loc cultivabil, şi dela 500 hectare cultivabile în sus, este exploatată în regie de însuşi proprietarii. Restul numărului moşiilor (55,3 la sută) din Moldova este arendat. In Ţara Românească, proprietarii îşi cultivă moşiile numai în cazuri cu totul excepţionale; aceste moşii, arendate sau nearendate, se cultivă de ţarani în schimbul dării, către arendaş sau

www.dacoromanica.ro

proprietar, a unei părți din ce în ce mai mare a roadei și a unor prestațiuni în natură, ce asemene sporesc necontenit, la fiecare pogon.

Pentru obștia țaranilor sporirea necontenită a arenzii locului de arătură și de fânaț, însoțită de aceà a dărilor accesorii în muncă și în natură și îngreuiată, în Moldova, prin faptul că prețurile muncilor prin contract au ramas aproape aceleași ca acum jumatate de veac, alcătuește pentru obștia țărănimii pricina de nemulțămire de căpetenie. Această sporire care li face astăzi viața din cale afară grea, amenință să li-o facă cu neputință pentru ziua de mâne, de oarece nu se vede de ce urcarea s'ar opri la prețurile de astăzi.

Aceasta nemulțămire a obștiei mai este ațâțată și întreținută prin nemulțămirea fruntașilor, aceà a țaranilor cari au sume bune de bani puse de o parte (și sunt mai mulți de aceștia decât se crede în deobștie) și se găsesc în neputință de a satisface pofta de căpetenie, visul de aur al fiecărui țaran: dobândiriea unei bucăți de pământ din care să poată trăi și pune de o parte fără a se plecà marelui proprietar sau arendașului de alăturea.

Câtă vreme nu vom găsi mijlocul să punem obștia în stare să dobândească pământul trebuitor pentru hrana și dobânda ei fără a se obligà la îndatoriri cămătărești, nu vom stârpi nemulțămirea acelei obștii. Câtă vreme nu vom găsi mijloace pentru a potoli trebuința, setea de pământ a fruntașilor, ei vor urmà să ațâțe mulțimea, și vom rămâneà veșnic expuși la primejdia unei noui izbuhniri, întovărășită de toate soțiile ei, vom fi nu un Stat cu temelii puternice și sănătoase, ci ne vom asămănà frunzei pe apă.

Mulțămit unor măsuri greșite, luate în pripă, nestudiate și nechibzuite, sub îmboldul nevoii, adesea a prejudecății momentane, s'a înfipt în mintea țaranului credința că are *drept* la pământ. Și el astăzi, simțindu-și puterea, reclamă imperios satisfacerea acestui *drept*.

Nu ne putem expune la noui izbuhniri ca aceà de astă primăvară, căci nu știm cum vom ieși din ele. Primejdia ne silește să ținem samă de cerința obștiei și, spre acest scop, să luăm măsuri pentru a înlătură cu desăvârșire pricina de căpe-

www.dacoromanica.ro

tenie a nemulţămirii care este distribuirea viţioasă a proprietăţii pământului.

Statul şi stabilimentele de binefacere dispun de întinderi relativ mari de pământ de hrană, dar dacă s'ar împărţi ţăranilor acele 4—500.000 hectare ce cuprind acele proprietăţi, această împărţire ar avea mai mult efectul unui stimulant decât a unei potoliri a poftei lor. Trebue deci ca proprietarii de moşii mari şi de latifundii să se resemneze la cedarea către ţărănime, bine înţeles în schimbul unei drepte despăgubiri, a unei părţi, mai mare sau mai mică, a pământului lor cultivabil.

Nu văd alt mijloc sigur care să poată face să dispară cu desăvârşire nemulţămirea obştiei cu alaiul de primejdii ce o însoţeşte.

2. Chipul greşit de distribuire al proprietăţii a dat loc la tulburări şi îngrijiri şi în alte ţări.

De altmintrelea nu suntem singura ţară în care se produce o criză din pricina monopolizării a unei părţi covârşitoare a pământului cultivabil de către o minoritate infimă. Iată ce zice despre monopolizarea pământului şi despre dreptul şi datoria statului de a intervenì în asemene caz, un economist de cea mai mare valoare, un profesor eminent de economie rurală, care ocupă totodată o poziţiunea foarte înaltă într'unul din Statele cele mai conservatoare din lume:

„La toate popoarele culte, din timpii cei mai vechi şi până în prezent, au fost aceleaşi chestiuni agrare, cari au absorbit mai cu samă interesul populaţiunii, cari au excitat mai mult patimile, cari au cerut mai cu samă intervenţia Statului. De atunci a fost vorba *mai cu deosebire de distribuirea proprietăţii şi a folosinţii pământului,* sarcinile publice sau de drept privat ce apasau asupra pământului, starea economică şi socială a deosebitelor grupe a populaţiunii agricole şi raporturile lor mutuale. *Astfel erà în timpul lui Solon la Atena, astfel în cele depe urmă veacuri ale republicei romane, astfel în timpul răscoalelor ţaranilor din Germania, astfel a fost înainte şi în cursul revoluţiunii franceze.*

www.dacoromanica.ro

In aparență aceste chestiuni sunt împinse la o parte de altele, mai speciale și mai arzătoare, *Dacă ne uităm mai bine însă, constatăm că, și în actualele lupte agrare, acele chestiuni generale joacă un rol mare, deși mulți nu recunosc sau tăgăduiesc acest fapt. Nu va întârzia să sosească vremea în care acest fapt va reieși mai deschis și mai lămurit decât astăzi și în care nimeni nu se va mai putea îndoi că problemele agrare fundamentale sunt astăzi, în conținutul lor de căpetenie, identice cu acele ale veacurilor trecute . . . .*

„Posesiuni mai mari, mijlocii și mici trebuie să trăiască unele lângă altele spre ajutorarea și complectarea lor . . . Care trebuie să fie proporțiunea acestor diferite categorii nu se poate exprimă în cifre statornice pentru toate vremile și toate țările. . . . *In toate împrejurările însă trebuie ca posesiunea mijlocie să ocupe cu mult cea mai mare parte a întinderii cultivate. . . .* "

„... In Germania dela Estul Elbei, proprietatea mare este neobișnuit de tare reprezentată; în Mecklemburg Schwerin ea ocupă, s. e., 59,95 la sută, în Pomerania 55,13 la sută din întinderea cultivabilă. *Dacă partea dela Estul Elbei suferă în criza actuală mai tare decât acea dela Vestul Elbei, trebuie să căutăm pricina de căpetenie a acestui fapt în această împărțire nenaturală a proprietății funciare*".

„In toate Statele în cari, în urma creșterii populației sau din alte temeiuri, o parte însemnată a populației, a fost exclusă dela folosința nemijlocită a pământului, s'au produs din această pricină lupte interne cari au adus după ele tulburări și sărăcie, adesea răscoale sângeroase. Nu trebuie uitat că acei ce stăpânesc o întindere de pământ, se bucură până la un oareșcare punct de un monopol care li dă un drept exclusiv la un sălaș închezășluit și la producerea productelor trebuitoare unei ființe omenești. Un asemene monopol este admisibil numai când el este folosit într'un chip potrivit cu interesele obștiei; pe de altă parte el poate fi privit ca o necesitate, când el alcătuește singurul sau cel mai bun mijloc spre a întrebuința puterile productive ale pământului, în chip destul de desăvârșit pentru a produce toată cătimea de roade a pământului de care are nevoe populația

www.dacoromanica.ro

ţării. Dobândirea acestui monopol a fost negreşit plătită de către actualii proprietari sau ascendenţii lor. *Dar această împrejurare nu ar alcătui un temeiu serios împotriva unei desfiinţări, când o asemene expropriare ar fi trebuitoare în folosul obştiei.* Ea ar trebui negreşit făcute pe cale de expropriare legală, despăgubindu-se pe actualii proprietari ai pământului. *Politica agrară nu se poate sustrage dela cercetarea chestiunii dacă şi până la ce punct o înlăturare sau o mărginire a dreptului actual de a dispune de pământul cultivabil sau de pădure, n'ar fi de dorit sau admisibilă sau chiar necesară.* Aici ea trebue să facă deosebire între *dreptul de proprietate şi acel de folosinţă*" [1]).

„Distribuirea proprietăţii se schimbă şi trebuie să se schimbe necontenit odată cu celelalte împrejurări economice; asemene schimbări se îndeplinesc de sine *şi o intervenţie a Statului este practică sau chiar necesară numai atunci când o stare de lucruri absolut incompatibilă cu binele obştesc ameninţă a se desvoltà*" [2]).

O împărţire a proprietăţii teritoriale care să corespundă împrejurărilor şi trebuinţilor de pe vreme este una din cele mai însemnate, poate cea mai însemnată condiţiune pentru binele economic şi social a întregii naţiuni şi a Statului. Ea exercită o influenţă foarte puternică nu numai asupra gospodăriei pământului şi a populaţiunii rurale, dar şi asupra tuturor celorlalte ramuri de câştig şi tuturor celorlalte trepte ale populaţiunii. *Istoria popoarelor ni arată de mii de ani că o împărţire a stăpânirii sau a folosinţii pământului în contrazicere cu binele obştiei duce, când fiinţa ei se prelungeşte, la cele mai grele lupte politice şi chiar la răscoale pe faţă. Statului îi incumbă deci dreptul şi datoria să veghieze ca o asemene împărţire vitioasă a pământului să nu se împlinească, iar dacă s'a îndeplinit sau ameninţă să se îndeplinească, să ieà pe calea legală măsuri de uşurare*" [3]).

[1]) *Ibid., ibid.*, p. 66.
[2]) *Ibid., ibid.*, p. 67.
[3]) *Ibid.*, p. 92.

www.dacoromanica.ro

Iar în principiile prin care Von der Goltz urmează programul său agrar, găsim următoarele:

„Datoria de căpetenie a politicei agrare consistă în a urmări cu bagare de samă împărţirea pământului, şi a priveghià ca această împărţire să rămână potrivită sau, dacă nu e potrivită, să devie astfel pe viitor. Căci dela această împărţire atârnă, mai mult decât dela orice, dacă economia agricolă îşi poate îndeplini chemarea într'un feliu binefăcător pentru obştie şi dacă deosebitele grupuri ale populaţiunii rurale, se găsesc într'o stare mulţămitoare.

„Posesiuni mari, mijlocii şi mici trebue să se găsească pretutindeni împreună. Trebuie ca pământul agricol, cu mult cea mai mare parte, să fie gospodărit de proprietarii lui".

„Soluţiunea acestei datorii de căpetenie a politicei agrare, alcătuieşte presupunerea necesară pentru acea ce vine în a doua linie ca însemnătate şi care are drept scop final stabilirea de împrejurări sociale sănătoase în populaţiunea rurală. (Politica socială). Intr'o împărţire potrivită a proprietăţii funciare se reazămă şi cea mai teafără chezăşie pentru o înfăţoşare normală a împrejurărilor sociale la ţară. Nu mai rămâne deci (spre a atinge acest scop) decât ca grupele parţiale ale pòpulaţiunii rurale să aibă în punerea la cale şi ocârmuirea afacerilor comunale o parte corespunzătoare cu partea lor de proprietate".

3. Latifundiile şi mai ales exploatarea latifundiară sunt privite ca dăunătoare şi în alte ţări.

Aş puteà să aduc aici o mulţime de citaţiuni din Buchenberger, Roscher, Raul, Sering; mă voiu mulţămì să citez iar, şi în această privinţă, cuvintele lui Von der Goltz:

„In Imperiul roman se numiau asemene întinderi de pământ, cu deosebire de întinse şi aparţinând acelueaş stăpân, *Latifundia.* De ele fusese absorbite aproape cu desăvârşire, în multe părţi ale Imperiului, bunurile teritoriale mici şi mijlocii cari existau mai nainte în număr mare, dându-se astfel naştere

www.dacoromanica.ro

la împrejurări economice şi sociale din cele mai nenorocite. Pliniu zice că latifundiile au pierdut Italia. Împrejurări la fel deşi sub altă formă ni înfăţoşază Anglia de astăzi. Şi acolo cu mult cea mai mare parte a proprietăţii funciare este în posesiunea unui număr relativ foarte mic de persoane, cari o arendează mai cu samă în complexuri mijlocii. Clasa altă dată existenţă a ţaranilor proprii zişi a dispărut afară de câteva rămăşiţi neînsemnate. Dacă economia rurală engleză îndeplineşte astăzi în chip atât de neîndestulător îndatorirea ce-i este încredinţată în interesul Statului şi în acel al economiei naţionale, dacă vedem atât veniturile ei brute cât şi acele *nette* urmând un mers înapoi continuu, pricina de căpetenie a acestei stări nemulţămitoare trebue căutată în distribuirea cu desăvârşire nesănătoasă a proprietăţii.

„Asemene şi o mare parte a Italiei de astăzi sufere mult din faptul că acolo pământul întrebuinţat pentru agricultură aparţine numai unui număr mic de posesori, *pe când marea mulţime a cultivatorilor propriu zişi* este alcătuită de mici arendaşi sau coloni în parte *(Teilbauern)*, cari în deobştie duc numa o viaţă din cele mai precare.

„Pentru acei barbaţi cari sunt meniţi a zice cuvântul lor în politica agrară a Germaniei, chestiunea dacă la noi există primejdia alcătuirii latifundiilor merită cea mai serioasă luare în consideraţie. Această primejdie nu poate fi tăgăduită pe temeiu că numărul exploatărilor agricole creşte mereu. Cifrele date mai sus arată că din exploatările de mai puţin de 5 hectare aproximativ jumătate este alcătuită din exploatări în fiinţă pe pământ arendat în parte sau în total. . . .

„Când se vorbeşte de latifundii, trebuie distins între *posesiunea latifundiară* şi *exploatarea latifundiară*. Amândouă accepţiunile se confundă adesea deşi deosebirea între ele este foarte mare. Prin posesiune latifundiară se înţelege faptul că o întindere neobişnuit de mare se găseşte în stăpânirea unei singure persoane, fiind indiferent aici dacă suprafaţa se găseşte dela olaltă, în acelaş loc, sau dacă este împrăştietă în multe locuri, dacă este arendată. Asemene latifundii domină s. e. în Anglia, în unele părţi din Italia, în unele ţări ale Austro-Ungariei.

„Se califică de *exploatare latifundiară*, aceă a unei supra-

www.dacoromanica.ro

feţe neobişnuit de întinsă, întrecând cu mult întinderea obişnuită a unei proprietăţi mari, făcută de un singur întreprinzător, dintr'un punct central.

„Prin urmare se poate întâmplă ca într'o ţară posesiunea latifundiară să fie foarte răspândită, dar ca, tot acolo, exploatarea latifundiară să fie lucru cu totul neobişnuit sau chiar să nu existe de loc.

„In ce priveşte imperiul german avem, în unele părţi din ţara dela răsăritul Elbei, o posesiune latifundiară. Acest fapt este în legătură cu întinderea deosebit de mare a posesiunii fideicomisare în unele provincii prusiane, anume în Silesia şi, în a doua linie, şi în Brandenburg.

„Dar trebuie ţinut tot odată în samă că, în cele două provincii numite, ceva peste jumătate din posesiunea fideicomisară este alcătuită din pădure, pentru care întrunirea stăpânirii unor întinderi mari în aceeaş mână este mai puţin îngrijitoare. *Totuş este de datoria statului prusian să aibă grijă, ca posesiunea latifundiară acolo unde are o întindere mare, să nu mai sporească în chip simţitor.* Lucrul este în mâna sa, de oarece înfiinţarea de fideicomisuri se poate face numai cu încuviinţarea statului. Dar ar trebui ca, în legislaţia sa, să ieà în consideraţiune acest punct. Din nenorocire proiectul de lege asupra fideicomisurilor prelucrat de ministerul prusian nu are această grijă, ceeace alcătuieşte o mare lipsă a acestui proiect. Dacă se împiedecă o creştere nesănătoasă a posesiunii fideicomisare, atunci, pe cât se poate prezice viitorul, nu există primejdie ca, în Germania dela Estul Elbei, posesiunea sau exploatarea latifundiară să ieà o întindere dăunătoare pentru binele obştesc. *Aici ceea despre care este vorba e, precum am observat mai sus, mai ales să se micşoreze treptat treptat întinderea în mâna proprietăţii mari, iar pe de altă parte a mări pe aceà ce se află în posesiunea ţaranilor (Bauern)* [1]).

4. La noi răul este mai acut ca aiurea

Dacă se denunţă atât de categoric pericolele ce extensiunea posesiunii şi mai ales acele ale exploataţiunii latifundiare prezintă

[1]) *Ibid., ibid.*

www.dacoromanica.ro

în Germania, ce ar zice acelaş autor de primejdia latifundiului la noi? Dacă în Germania *exploatarea lalifundiară* este o excepţie, la noi ea se întinde asupra 3.000.000 de hectare sau 37 la sută din întreaga întindere cultivabilă a ţării (fără a mai vorbi de exploatarea în corp întreg a moşiilor cu întinderi cultivabile variând dela 100 la 500 hectare).

Apoi, din pricina acestei întinderi a proprietăţei mari şi a acelei latifundiare, ţărănimea română fiind la discreţia lor pentru a-şi procură pământul trebuitor hrănii şi dobânzii ei, pe de o parte vede întinderile ce-i sunt puse la dispoziţie scăzând, iar pe de altă parte preţul lor sporind necontenit, astfel în cât ameninţă să nu-i mai lase nici o margine pentru folos. Distribuirea vitioasă a proprietăţei funciare la noi lasă deci ţărănimii numai două drumuri deschise: acel spre sărăcire şi, prin urmare, spre degenerarea ei, a nouă zecimi din naţiune, sau acel ce şi l'a deschis astă primăvară prin răscoală şi care duce la pieirea statului român.

Şi, împrejurare îngreuietoare, starea de lucruri care duce ţara la această răspântie foloseşte doară numai unui număr infim, de 3—4000 de proprietari şi unui număr şi mai mic de arendaşi, ce în realitate nu sunt decât nişte exploatatori fără suflet a nevoilor ţărănimii, lipitori naţionale şi străine. Interesele a mai bine de un milion de capi de familie, obştia, toată puterea, viitorul Statului, sunt jertfite pentru folosul a 4—5000 de oameni în cari intră şi mulţi străini.

Nici o ţară, nici macar Rusia semi-aziatică nu ni înfăţoşează o asemene privire [1]). Nici o ţară n'a îngăduit punerea unei asemene dileme [2]).

[1]) In Rusia Europeană, fără Polonia, sunt 1.200.000 gospodării ţărăneşti socotite a câte 7 suflete şi fiecare dispunând în medie de câte 15 hectare, pe când o familie ţărănească dispune în medie, în România, de 3,4 hectare. După Petru Lochtius, ţărănimea dispune de câte 6,15 hectare de cap în America, de 3,62 hectare în Rusia, de 2,45 hectare în Germania şi de 1,80 hectare în România. (G. D. Creangă, *Grundbesitzvertheilung und Bauernfrage in Rumänien,* în Schmoller's *Staats-und sozialwissenschaftliche Forschungen*, fascicula 129, p. 192.

[2]) In Ungaria, cu toată întinderea proprietăţii mari, starea de lucruri este departe de a fi atât de rea ca la noi, proprietatea ţărănească

www.dacoromanica.ro

In asemene împrejurări, faţă cu asemene rele, faţă cu asemene primejdii, nu poate încăpeà macar pentru o clipă vre-o îndoială asupra căii ce trebue să aleagă Statul şi acei doritori de pastrarea şi de mărriea neamului. Drumurile spre sărăcirea desăvârşită a obştiei şi spre răscoala nimicitoare a temeliilor Statului trebuiesc închise cu hotărîre deschizându-se totodată, prin distrugerea stavilei latifundiare, altul spre îmbogăţirea obştiei şi creşterea Statului. Interesul ţării cere ca latifundiul să fie distrus.

5. **Prin ce trebuie înlocuit latifundiul.**

Dacă nu încape îndoială că latifundiile trebuiesc cât mai grabnic distruse, nu este mai puţin adevarat că pastrarea proprietăţii mari este, precum voiu arată în alt paragraf, de cea mai neaparată trebuinţă. Insă trebuie să ne înţelegem asupra cuvântului de proprietate mare.

Sub această numire înţeleg întinderea de pământ cultivabil, a cărei administraţie şi exploatare, cât mai raţională, să absoarbă,

mijlocie şi mare este mult mai tare reprezentată, acea de peste o sută de hectare simţitor mai slab decât la noi, şi în ciferele date (G. D. Creàngă. *Proprietatea Rurală în România,* p. LXXXII), intră şi pădurile Totuş iată cum judecă această stare de lucruri Carol Hieronymi, un fost ministru ungar al agriculturii:

„Prezenţa pe de o parte a parcelelor, a posesiunii ţărăneşti îmbucătăţite, pe de altă parte acea a latifundiilor, faţă de starea posesiunii mijlocii, este un semn de boală pentru starea noastră economică; *la o proprietate funciară ţărănească îmbucătaţită nu poate fi vorba de o cultură cum se cuvine, din care pricină se micşorează şi produsul ei; apoi existenţa de latifundii mari, mai ales acolo unde ele aparţin mânii moarte, dă naştere unui număros proletariat agricol. Lipsa proprietăţii funciare mijlocii are, în Ungaria, urmări dăunătoare, nu numai din punctul de vedere economic, dar şi din acel politic, căci cu dispariţia proprietăţii mijlocii dispare şi un mare număr de cetăţeni independenţi prin situaţie şi prin tradiţiunile lor de familie. Pe de altă parte, existenţa latifundiilor are drept urmare că o mare mulţime de ţarani rămâne fără proprietate, creând în acest chip un proletarist număros şi veşnic nemulţămit, care adesea izbuhneşte în răscoale şi reprezintă o primejdie permanentă pentru fiinţa Statului*". (G. D Crea gă *Op cit.*, p. 193).

www.dacoromanica.ro

în sezonul de lucru, nu numai partea de căpetenie a activităţii proprietarului ei, dar să mai ceară ajutorul permanent al unui sau doi funcţionari în stare să-l înlocuiască în caz de boală sau de absenţă, pe lângă ajutorul multor salariaţi de rând, statornici sau vremelnici.

Este vederat că marginile unei asemene proprietăţi sunt destul de elastice şi variează după climă, fertilaţe, uşurinţă de comunicaţii, bielşug sau nevoie de braţe. Mai este vederat că concentrarea în aceeaş mână, prin asemene proprietăţi, a unui mare număr de hectare, este mai puţin vătămătoare la câmp, unde se găseşte pământ relativ mult pentru braţe relativ puţine decât la munte, unde braţele sunt numeroase şi se găseşte pământ puţin.

Părerea mea este că se poate da, la noi, numirea de *proprietate mare* acelei care, în regiunea de munte, trece de 100 hectare loc de hrană, în regiunea de dealuri, variează între 2 şi 300 de hectare, iar la câmp trece peste 500 hectare.

Orice trece peste aceste întinderi înfăţoşează o pagubă adusă Statului şi naţiunii.

Grabnice măsuri trebuiesc luate pentru ca asemene prisoase, cari cuprind o întindere totală de $2^1/_2$ milioane hectare pământ cultivabil, să treacă în stăpânirea ţărănimii, bine înţeles în schimbul unei îndemnităţi echitabile.

Insă trebue să ne păzim să cădem şi cu acest prilej în greşala în care am căzut cu prilejul legii rurale şi a deosebitelor legi pentru vânzarea bunurilor Statului. Pământurile puse în vânzare vor trebui vândute în loturi mici, să zicem de 5—7 hectare, dar ele trebuesc *vândute,* celor destoinici ca să le lucreze şi să le plătească, cu condiţiunea expresă a stabilirii pe lot şi a lucrării lotului de către proprietar, sub pedeapsă de anularea vânzării şi *numai acelor în stare să depună o parte din preţ,* o pătrime, fie chiar numai o şăsime din el.

Nenorocita mărginire făcută ţaranilor de a nu-şi vinde între ei din pământul ce li-a fost atribuit de legea rurală sau li s'a vândut de Stat, la maximul atribuit de legea dela 1864, trebue întinsă până la facultatea pentru orice ţaran cultivator de pământ cu mânile lui, de a cumpara până la de 5 sau de 6 ori aceă întindere, atât pentru pământurile atribuite sau vândute ţărănimii în trecut cât şi pentru acele cari se vor

www.dacoromanica.ro

vinde de Stat sau cu garanţia Statului de acum înainte. O mărginire este necesară pentru a împiedecà pe lipitorile creştine ale satelor să se folosească de prilej spre a-şi alcătuì proprietăţi mari prin exploatarea sătenilor. *O întindere a mărginii, cu desăvârşire strâmte, pusă de legiuirea de astăzi este indispensabilă pentru a permite fruntaşilor să alcătuiască proprietatea, ţărănească mijlocie şi mare de care avem atâta nevoie.* Nimic nu ar da atâta satisfacţie fruntaşilor, adevăraţilor conducători ai ţărănimii, nimic nu ar da întregii noastre vieţi economice o sanatate atât de viguroasă.

Pe de altă parte, pentru a protege elementele harnice şi sănătoase *nefruntaşe*, s'ar puteà hotărî ca, prin derogare la legea comună, ţăranul-proprietar al unui lot de 5 sau 7 hectare să aibă drept a-l lasà prin testament, întreg, unuia din moştenitorii lui, cu însărcinare pentru acesta să despăgubească pe ceilalţi pentru părţi e lor. Pământurile atribuite pe temeiul legii rurale şi pe acel al legilor de vânzare a bunurilor Statului îmbucătăţite până astăz , s'ar puteà exclude dela beneficiul acestei dispoziţiuni care cred că nu trebue să fie obligatorie ci numai facultativă.

6. O nouă clasă ţărănească; muncitorii agricoli.

Până la Regulamentul Organic am avut de fapt o singură clasă de ţărani nerăzăşi: oameni cari munciau pământul, dar mai ales creşteau vite în schimbul dării de a zecea şi a slujbei. In sate se găsiau însă încă din vechime un număr mic de oameni având casele lor în sat, dar cari făceau plugărie şi creştere de vite puţină sau de loc, hrănindu-se cu vre-o meserie: rotărie, butnărie, lemnărie, mai arareori olărie, ciubotărie sau croitorie.

Regulamentul Organic care îngreuià atât de cumplit starea ţărănimii fu cauză că un număr mai însemnat de săteni se sustrase dela îndatoririle clăcii renunţând la pământ. Aceşti oameni, la 1864, intrară în categoria zecierilor. Numărul total al nevolnicilor, al văduvilor şi în deobşte al ţaranilor şăzând în sate dar nefăcând boieresc, cari furà împroprietăriţi pe locurile

www.dacoromanica.ro

de casă erà de 59.721, număr des ma re, dacă ţinem samă că totalul celorlalte trei categorii de pontaşi (clacaşi) se ridică numai la 408.119 sau, cu zecieri cu tot, la 467.840. Zecierii cuprinzând meseriaşii dela ţară, alcătu au deci 12,75 la sută din totimea ţaranilor neproprietari. Ei s'au înmulţit mai puţin decât rămăşiţa populaţiunii, căci proporţiunea de nevolnici şi de văduve erà mare între ei, dar totuş, prin sporul firesc, numărul lor a sporit. La ei adăogându-se acei ţărani din ce în ce mai număroşi cari, prin împărţiri sau vânzări, rămâneau cu pământ prea puţin sau fără de pământ de loc, se născù clasa *muncitorilor agricoli*, adică a oamenilor cari fără a cunoaşte vre-o meserie care să-i hrănească, nu dispuneau de pământ spre a se puteà hrăni şi sunt avizaţi şi îşi pot agonisì pânea numai prin închirierea braţelor lor.

Această clasă ţărănească s'a născut poate în ţările apusene cevà mai de vreme decât la noi, dar s'a desvoltat pretutindeni în cursul veacului trecut. Desvoltarea ei în deobşte a fost mai înceată decât la noi din cauza avântului luat de industrie în cea mai mare parte a ţărilor europene; fabricile au absorbit o parte foarte însemnată din ţaranii fără pământ cari au devenit lucrători industriali. Cea mai mare parte din ei, întrebuinţaţi la fabricile din preajma oraşelor, s'a aşăzat pe lângă stabilimentele în cari erau ocupaţi, sporind prin numărul ei populaţia orăşănească, ceilalţi deşi întrebuinţaţi în fabricile dela ţară, aproape de satele în cari se născuse, au pierdut totuş cu desăvârşire caracterul ţărănesc. Dar în to e ţările Europei clasa locuitorilor dela ţară fără pământ, avizaţi pentru a-şi câştigà traiul, numai la munca braţelor lor, există şi este un element economic care joacă rolul ei în preocupările oamenilor de Stat şi despre care tratează pe larg lucrările economiştilor [1]).

Este sigur că şi la noi această clasă are să se înmulţească şi cu atât mai mult şi mai răpede cu cât desvoltarea industriei

[1]) Vezi în această privinţă admirabila carte a lui Von der Goltz, *Die ländliche Arbeiterklasse und der preussische Staat*, în care naşterea şi desvoltarea muncitorilor agricoli în Prusia este lămurită în chip cât se poate de luminos şi în care se tratează pre larg despre măsurile ce guvernul si proprietarii au datorie să ieà pentru a închezeşlui buna stare a acestei clase indispensabilă agriculturii.

www.dacoromanica.ro

noastre merge încet, şi prin urmare câtimile de muncă de cari are nevoe sporesc şi ele încet. Clasa muncitorilor agricoli având deci să câştige în număr şi prin urmare în importanţă din ce în ce, trebue să ne pregătim din vreme a întâmpină şi a alină nevoile ei de căpetenie, mai ales dacă, precum cer imperios împrejurările, se ieau în curând măsuri energice pentru îndreptarea şi schimbarea stării economiei noastre rurale şi, în primul rând, schimbarea modului viţios în care este distribuită proprietatea la noi.

7. Nu fiecare ţaran este vrednic să fie proprietar.

In materie de colonizare internă s'a lucrat până acuma la noi pe temeiul unei concepţiuni economice cu totul greşită. Când Barbu Ştirbei, la 1851, alcătuì reforma legiuirii regulamentare privitoare la legăturile dintre stăpâni şi săteni el, intre altele, purcese dela principiul: *vita şi pogonul,* şi atribuì fiecărui satean, pentru fiecare vită ce acesta o posedă în marginea numărului stabilit de Regulament, câte un pogon de islaz. Acest principiu s'a arătat binefăcător, ţaranii munteni au fost astfel puşi în stare să ţie un număr de vite îndoit de acel care-l ţineau până atunci.

Oamenii noştri politici au adoptat, în materie de colonizare agricolă, un principiu la fel, dar care s'a dovedit fals şi dezastros, acel principiu este: *omul şi 5 hectare.*

Este dezastros fiindcă înfiinţează exclusiv nişte exploataţiuni minime, menite, la întaia împărţire, să devină pitice, reducând astfel chiar pe fiii proprietarilor în favoarea cărora s'au înfiinţat, la starea de muncitori agricoli şi contribuind la pulverizarea solului. Dar sunt poate şi mai dezastroase prin faptul că obişnuesc pe ţaran cu credinţa că Statul este dator să-i deà pământ numai prin faptul că el există şi fără a mai cercetà dacă el este vrednic să-l ţină.

Nu fiecare ţaran e vrednic să fie proprietar. Cel leneş, viţios sau slab nu este în stare să-şi lucreze pământul şi să-l păstreze. Am văzut ce se întâmplă cu mare parte din loturile pe moşiile Statului, *cumparate* de formă, dar în realitate distri-

www.dacoromanica.ro

buite pe temeiul legii dela 1889: mulţi din ţaranii cumpărători nici nu le-au ocupat şi de ele se folosesc primarii, perceptorii, notarii şi Jidanii. Una din publicaţiunile de astă toamnă a Ministerului de Interne cuprinde tablourile, pe judeţe, a terenurilor pe cari ţaranii au fost *împroprietăriţi*, (pe temeiul legii rurale şi a măsurii complementare dela 1878-79) şi cari le-au arendat de bună voie. Numărul este de 47.204, adică destul de însemnat[1]). Atât aceştia cât şi acei, în număr necunoscut, cari nu-şi cultivă loturile obţinute pe temeiul legii dela 1889, cu bună samă că nu sunt destoinici să fie proprietari. Ei sunt deci meniţi a sporì numărul muncitorilor agricoli; de fapt l'au şi sporit.

Este neîndoielnic că dacă se lărgeşte facultatea ţaranilor de a cumpărà pământ unii de la alţii, până la 4, 5 sau chiar 6 pământuri de fruntaş, numărul muncitorilor agricoli va sporì în chip însemnat, în urma cumpărăturilor fruntaşilor. Proprietatea mijlocie şi mare ţărănească va sporì şi se va întărì prin acest fapt, iar proprietatea ţărănească mică şi cea parcelară va pierde elementele slabe şi fără viitor. Iar elementele vrednice şi viguroase ale proprietăţii ţărăneşti vor fi sporite prin acei ţarani astăzi fără pământ cari vor cumpărà loturi din proprietăţile latifundiare şi mari ce vor fi puse în vânzare. Repet că pentru ocrotirea acestor elemente împotriva poftei de pământ a fruntaşilor ar fi de dorit o legiuire permiţând transmiterea, la moartea proprietarului unui lot mic ţărănesc, a acelui lot întreg, unuia din moştenitori, sau chiar poate impunerea nedivizibilităţii acestor loturi.

8. Ocrotirea muncitorilor agricoli fără pământ. Pământurile comunale.

In orice caz numărul muncitorilor agricoli va creşte cum a crescut în ţările din apus şi cum este firesc să crească. Trebuie să se ieà la vreme măsuri pentru ca muncitorii agricoli să

[1]) *Numărul ţaranilor ce şi-au arendat pământul de bună voie.* Introducere p. 9. Cifra dată de mine este, bine înţeles, relativă la ţaranii posedând mai puţin de 10 hectare. Acei posedând peste 10 hectare cari şi-au arendat pământul de bună voie sunt în număr de 661.

www.dacoromanica.ro

nu fie o clasă de iloţi împilată şi de ţărănimea mai bogată şi de proprietatea mare şi mică.

Trebuie să se ieà mai ales din vreme măsuri pentru a asigurà muncitorului agricol, spre a-l împiedicà să devinà un vagabond şi pe cât este cu putinţă, un sălaş statornic, încunjurat cu pământul îndestulător pentru a puteà produce legumele trebuitoare gospodăriei lui, cartoafe şi puţine grâne pentru îngrăşarea unui porc sau doi şi pentru hrana păserilor şi poate puţin nutreţ pentru parte din hrana de iarnă a unei vaci cu lapte.

Intinderea acestor loturi nu trebue să întreacă 40—50 arii (25—30 prăjini moldoveneşti), ele fiind menite a reţine pe muncitor pe loc prin dulceaţa unui sălaş al lui, a-i uşurà traiul, dar nu a încurajà în el nălucirea că este proprietar putând trăi din roada pământului său.

Prin mijlocul veacului trecut a domnit în ţările apusene credinţa că *almendele* (proprietăţile comunale) sunt nefolositoare, şi s'a procedat aproape pretutindeni la desfiinţarea şi împărţirea lor. Astăzi, mai ales faţă de numărul crescând al clasei muncitorilor agricoli, se simte pretutindeni nevoie de păşuni comunale şi economişti renumiţi cer reînfiinţarea lor; iată ce zice von der Goltz în această chestiune:

„Astăzi, printre cunoscătorii chestiunii, domneşte convingerea că retragerea unei părţi a teritoriului obştiei din stăpânirea particulară şi păstrarea ei ca *almendă* (proprietate obştească) este de dorit. O exploatare raţională şi folositoare a pădurilor este cu putinţă numai când se întinde àsupra unor suprafeţe mai însemnate, permiţând ca ele să fie tratate după un plan uniform şi să steà sub privighere unitară şi competentă. Pentru ţaranul proprietar al unei mici parcele, pentru lucrătorii şi meseriaşii aşăzaţi în sat, au o mai mare importanţă *păşunile comunale.* Adesea numai aceste li oferă putinţa de a ţine vite şi a produce gunoiul care este indispensabil pentru cultura pământului. A hrăni la grajdiu vitele în timpul verii alcătuieşte pentru aceşti oameni saraci adesea absolută imposibilitate sau este peste samă de costisitoare; acelaş lucru se poate zice şi încă cu mai mult temeiu despre întrebuinţarea ca păşune a parcelelor. Inchipuirea nutreţului de iarnă este lucru neasămănat mai lesnicios.

www.dacoromanica.ro

„Mai puţină însemnătate prezintă proprietatea în devălmăşie a fânaţelor şi încă mai puţină aceă a locurilor de arătură. Totuş şi aceasta poate fi de folos când ea alcătuieşte numai o mică fracţiune din totimea pământului de arătură sau de fânaţ şi dacă folosinţa ei se face în chip practic, condiţiune ce de altmintrelea trebue cerută oricărei proprietăţi în devălmăşie.

„Fiinţa *almendelor* în condiţiunile de mai sus prezintă următoarele foloase:

„Păşunile obşteşti dau proprietarilor de întinderi mici sau mijlocii, precum şi lucrătorilor şi meseriaşilor dela ţară, putinţa de a ţineă vite ieften şi cu înlesnire. Aceste vite, pe lângă că li dau laptele atât de preţios ca mijloc de hrană, îi mai îndestulează şi cu gunoiul indispensabil pentru cultură. O importanţă puţin mai mică o prezintă fânaţele comunale.

„Din pădurile obşteşti trag locuitorii satului câtimea de lemne de foc şi adesea de lemn de trebuinţă. Produsul depăşind această câtime poate fi vândut, preţul obţinut contribue la acoperirea cheltuelilor obştiei sau se împarte între toţi acei cu drept de folosinţă.

„. . . . Almendele prezintă o însemnătate deosebită prin faptul că ele oferă oamenilor saraci putinţa să ieă parte la folosinţa pământului sau să mărească părticica modestă stăpânită de ei, îndulcind astfel legăturile economice şi sociale dintre locuitorii satului şi acest punct cade mai cu samă de greu în cumpănă în momentul actual.

„Dar de almende sunt legate foloasele de mai sus numai când ele sunt bine exploatate şi când întrebuinţarea lor este statornicită într'un chip corespunzând trebuinţilor locale [1]).

„Proprietatea în devălmăşie a pământurilor bune pentru arături şi grădini nu poate aveă decât o valoare relativă şi devine chiar dăunătoare când alcătueşte o parte însemnată din totimea pământului pentru arătură şi grădini. Stăpânirea acestor pământuri trebuie, în regulă generală, să fie lasată la dispoziţia particularilor şi supusă regulilor liberului schimb. Întinderi mici de loc arabil ramase în devălmăşie prezintă folosul a face cu putinţă înzestrarea membrilor comunităţii ramaşi fără

[1]) *Von der Goltz, Op. cit.*, p. 80—81

www.dacoromanica.ro

pământ, cu mici ogoare pe cari ei pot produce cartoafele, verdeţurile trebuitoare lor precum şi ceva nutreţ de iarnă pentru vitele lor“ [1]).

In acest scop ar fi nemerit ca, pentru a puteà alcătuì asemenea loturi de muncitori, cu o întindere neîntrecând 40—50 ani, să se ieà măsuri pentru a autorizà şi a înlesnì comunelor cumpararea unei părţi din proprietăţile particulare. Loturile vândute treptat, după trebuinţă, muncitorilor agricoli, ar fi plătiţi de aceştia în rate ridicându-se la sumi minime. Ele ar fi bine înţeles indivizibile şi transmisibile unui singur moştenitor care ar despăgubì pe ceilalţi iar în rate.

Apoi trebuiesc create păşuni comunale tocmai în vederea acestor muncitori agricoli.

Dacă se ieà şi, vrând nevrând nu se va puteà face altfel decât să se ieà măsuri pentru o modificare radicală a chipului în care este distribuită proprietatea la noi, această modificare nu va puteà decât să aibă drept urmare alcătuirea unei proprietăţi ţărăneşti mari, cu moşioare dela 10—30 hectare, şi va întări proprietatea ţărănească mică, aceà sub 10 hectare. Cei dintâi, dacă vor face gospodărie puţin mai raţională decât până acum, şi este sigur că o vor face, vor aveà cum să întreţie vitele lor pe pământul lor propriu mult mai bine decât erau întreţinute până astăzi. Cei de ai doilea vor puteà să hrănească macar în parte vitele pe pământul lor. Dar cei fără de pământ vor fi avizaţi, pentru hrana vacilor lor de lapte, excluziv la imaşul comunal. *Aceste imaşuri trebuesc întemeiete mai ales în scopul de a permite locuitorilor saraci ai comunii, proprietari sau neproprietari, să ţie vaci cu lapte.* Este bine ca aceste imaşuri să se alcătuiască, pe cât este cu putinţă, *nu din pământ bun pentru arătură, dar din loc bun numai pentru păşune, care este cu mult mai ieften, evitând a se întrebuinţà pentru acest scop pământ care poate fi întrebuinţat în chip folositor pentru cultura cerealelor sau a altor sămănături.*

[1]) *Von der Goltz, Op. cit.*, p. 85.

www.dacoromanica.ro

9. Proprietatea mare trebuie pastrată cu îngrijire; rolul ei pe viitor.

Dacă latifundiul trebuieşte distrus, proprietatea mare, in limitele indicate mai sus sau în limite apropiete de acele indicate acolo, trebuieşte pastrată cu cea mai mare îngrijire.

Ea este în primul rând necesară pentru a conduce, prin pilda ei, agricultura pe o cale de propăşire adevărată, servind de călăuză proprietăţii mici şi proprietăţii ţărăneşti. Când proprietatea mare va fi redusă la nişte limite înţelepte, proprietarul mare va dispune, pentru cultura lor raţională, de capitaluri însemnate provenind din despăgubirea cuvenită lui pentru pământurile vândute ţaranilor şi comunei. El va face o agricultură intensivă care adesea îi va produce, pe rezerva ramasă lui, un venit mai mare decât acel ce-l scotea odinioară din moşia întreagă. El va fi pentru proprietarul mic şi pentru ţaran un adevarat instructor agricol. Astăzi proprietarul bun agricultor (afară de trei sau patru milionari cari fac o gospodărie aproape perfectă) lucrează întinderi mari în chip aproape tot atât de selbatec cum lucrează ţaranul micul său ogor.

Afară de arătură cevà mai adâncă şi de o alegere mai bună a sămânţii, ţaranul nu prea are ce învaţà dela el; pământul îl îngraşă proprietarul şi mai arare ori decât ţaranul, vitele le ţine în acelaş chip selbatec. Culturile perfecţionate ce proprietarul le va face *în mic,* vor produce ţaranului altă impresiune decât acele neperfecţionate ce le face acuma în mare.

Apoi ne mai existând conflict de interese între ţaran şi proprietar, cari pentru întinderile ce le va cultivà, în mare parte cu ajutorul maşinelor şi a unor unelte perfecţionate, nu va mai aveà nevoie să robească de cu iarnă munca disponibilă a sătenilor din împrejurime, acel proprietar care erà până astăzi duşmanul lor, va devenì ocrotitorul firesc pe lângă care vor găsì ajutor şi sprijin în potriva lăcomiei fruntaşilor şi a albăstrimii satelor.

Iată ce zice şi Von der Goltz despre marea proprietate:

„Ei (marii proprietari) întrunesc calităţile şi datoriile ce le incumbă pe de o parte ca posesori de mari întinderi de pământ, pe de alta ca întreprinzători de întinse exploatări agricole. Amân-

www.dacoromanica.ro

două se confund câte odată dar nu sunt cu totul identice. Lor li revine mai ales îndatorirea să reprezinte agricultura şi populaţiunea rurală faţă cu toate celelalte categorii de cetăţeni, atât în viaţa socială cât şi în aceà politică. Ţaranul nu este cu desăvârşire propriu, nu are însuşirile necesare spre aceasta; îi lipsesc creşterea, vremea, banii, consideraţia şi influenţa. Pentru parlament, pentru societăţile agricole, proprietarii mari alcătuesc un element foarte însemnat şi indispensabil. In administraţia autonomă locală, care alcătueşte unul din stâlpii vieţii de stat şi a acelei comunale, trebuie ca ei, de câte ori este vorba de interesele rurale, să ieà asupra lor rolul conducător din pricina motivelor vorbite mai sus. Nu numai în interesul lor propriu, dar chiar şi în acel al statului, este necesar ca o parte însemnată din funcţionarii superiori şi mai ales ofiţerii să ieasă din clasa marilor proprietari. Fiii lor cunosc din copilărie împrejurările dela ţară şi populaţia agricolă. Ştiu să manieze soldaţii ieşiţi din ţărănime mai bine decât oricari alţii; pot, în calitate de judecători sau de funcţionari administrativi, să judece cu mai multă competenţă toate împrejurările relative la agricultură. Apoi mai vine un punct foarte de samă pentru viaţa de stat. Proprietarii mari şi fiii lor sunt, prin tradiţiune şi prin creştere, deprinşi să poronceascâ şi să ocârmuiască; au un talent de a ocârmuì înăscut într'înşii, moştenit dela număroase generaţiuni. Acest talent se poate manifestà uneori într'o formă cam neplăcută, totuş el este de mare însemnătate pentru viaţa publică şi indispensabil pentru o energică administraţie a statului. Cu talentul de a ocârmuì se uneşte o concepţie practică, facultatea de a se hotărî răpede, mult curaj personal şi încredere în sine. Când o parte din urmaşii proprietarilor celor mari nu vor mai puteà găsì în oştire şi în administraţia statului o poziţiune potrivită, atunci se va puteà ajunge răpede la o nesuferită îndatorire a moşiilor celor mari şi la o decădere a clasei proprietarilor mari. Rezultatul final însă nu ar fi, cum admit mulţi, alcătuirea de număroase posesiuni ţărăneşti, ci posesiunea latifundiară. Moşiile mari ar cădeà la urmă în mânile unui număr relativ mic de capitalişti bogaţi [1])".

[1]) Von der Goltz, *Op. cit.*, p. 143).

www.dacoromanica.ro

Arendaşul la proprietăţile particulare este o anomalie; el trebuie să fie numai o rară excepţiune admisibilă numai în caz când îi este absolut cu neputinţă proprietarului, din cauză de boală, de slăbăciune, de minoritate sau de absenţă prelungită bine cuvântată, să-şi administreze moşia.

Oamenii cari au moşii numai de speculă, pentru a agiotà asupra valorii, sau de fudulie, pentru a petrece pe ele două sau trei luni de vară, nu sunt demni să fie proprietari. *Pământul trebue să aparţină,* cum zice un economist francez, *acelui care ştie să-l muncească şi să-l iubească.* Aceilalţi n'au pentru ce să posedă moşii. Impozitul funciar al proprietarilor cari îşi arendează moşiile (afară de acei cari le arendează pentru pricini binecuvântate), ar trebui, nu îndoit ci împătrit şi încincit.

Se va putea întâmplà că, dacă să ieà de cătră Stat o măsură pentru a înlesni şi grăbi cumpararea de cătră săteni a celei mai mari părţi a pământului de cultură ce se află astăzi în mânile latifundiarilor şi chiar mică parte a acelui ce se află astăzi în mânile proprietăţii mari, unii din proprietari să se declare gata a-şi vinde moşiile întregi, nepăstrând nimica pe sama lor. Considerând însă neaparata nevoie ce este ca proprietatea mare să existe în ţară într'o proporţiune respectabilă, *Statul trebuie să ieà măsuri pentru ca o parte din fiecare din aceste proprietăţi să nu fie nici odată vândută în loturi ci să rămână întreagă.* Se vor găsi de altminteri totdeauna muşterii cu preţ bun pentru asemene proprietăţi.

Pentru acelaş motiv ar trebuì ca, pe proprietăţile Statului ca şi pe acele ale stabilimentelor de binefacere, să se păstreze un miez de proprietate mare în trup întreg. Aceste trupuri s'ar puteà arendà, sub condiţiuni speciale şi bine lămurite de cultură bună şi de ameliorăţiuni, la agricultori cunoscuţi pentru destoinicia lor.

Aceşti arendaşi ar puteà astfel să îndeplinească, la noi, rolul atât de bine făcător pentru agricultură care l'au îndeplinit şi-l îndeplinesc încă astăzi arendaşii domeniilor Statului în Prusia.

www.dacoromanica.ro

10. Cum şi când se poate aduce la îndeplinire desfiinţarea latifundiilor şi modul greşit al distribuirii proprietăţii în România.

Desfiinţarea latifundiilor şi parcelarea pământurilor cultivabile, întrecând anumite întinderi, în loturi mici ce s'ar vinde la ţărani se poate efectuà în două chipuri:

Ea se poate aduce la îndeplinire, printr'o lege agrară hotărînd că, pe toate moşiile întinderea cultivabilă întrecând oareşi cari întinderi statornicite de lege, după regiuni, să fie parcelată în loturi cari s'ar vinde la ţarani.

Această soluţiune are folosul de a alcătui o soluţiune radicală şi desăvârşită a chestiunii ţărăneşti, însă se loveşte de greutăţi ce cu greu s'ar puteà învinge.

Mărturisesc că printre aceste greutăţi nu număr de loc greutăţile numite constituţionale; nu privesc mănţinerea constituţiunii sub regimul căreia trăim, ori cât de bună poate să pară şi să fie în realitate, ca o condiţiune de care este legată viaţa şi viitorul Statului român. Ea se poate modificà şi, dacă clasa care de fapt deţine monopolul puterii şi căreia aparţin latifundiarii, s'ar încăpăţînà să pună piciorul în prag, aducând astfel faţă în faţă interesul a mai bine de un milion cu interesul a mai puţin de 5 mii, s'ar puteà trece şi peste dânsa fără umbră de pacat.

Pe acei cari ar taxà o asemene măsură de socialistă îi voiu ruga să citească, în privinţa dreptului Statului de a exproprià în interesul obştesc, chiar o clasă întreagă, pe lângă cele susţinute de von der Goltz şi reproduse mai sus, cuvintele lui Bismarck în discursul său dela 28 Ianuarie 1886 şi acele rostite de către actualul cancelar al Germaniei în şedinţa Camerii prusiane dela 26 Noemvrie 1907[1]). Ambele discursuri sunt re-

[1]) „Naşte acum întrebarea dacă n'ar fi în drept. în interesul său şi în acel al Imperiului German, să cheltuiască 100 milioane taleri, spre a dobândi (pentru colonizarea cu Germani) moşiile nobilimii polone, scurt, să expropricze nobilimea polonă. Aceaste pare a fi ceva monstruos, dar când expropriăm pentru o cale ferată, tulburând gospodăriile, distrugând case şi cimitire numai pentru comoditatea mai mare a unei societăţi de cale ferată, când expropriăm pentru a clădì o fortareaţă, pentru a face

www.dacoromanica.ro

lative la dreptul Statului prusian de a expropriă nobilimea polonă pentru a colonizà provincia Posen cu Germani.

Greutatea cea mare este închipuirea mijloacelor financiare trebuitoare pentru despăgubirea proprietarilor. Pentru a face ca $2^1/_2$ milioane de hectare să treacă dintr'o mână într'alta, trebuiesc cel puţin $1^1/_4$ miliard, socotind câte 500 lei[1]) pentru preţul de mijloc al hectarului de pământ.

Dintr'această sumă s'ar scădeà cele 25 la sută din preţul

un drum printr'un oraş sau, ca în Hamburg, pentru a face un port, dărâmăm case cari au fiinţă de veacuri; pentru ce dar nu ar puteà un Stat, în împrejurări, pentru a cumpărà siguranţa sa pentru viitor şi pentru a scapà de nelinişte. Oare nu este un scop mai înalt decât uşurinţa comunicărilor, oare nu este siguranţa pentru obştie un scop mai înalt decât fortificarea unei singure poziţiuni? Pentru ce nu ar recurge în împrejurări un Stat la acest mijloc?" (Bismarck în discursul său dela 28 Ianuarie 1886).

„Este mai presus decât ori ce îndoială:

„Activitatea comisiunii de colonizare trebuie să urmeze şi aceasta în chip nemărginit. Spre aceasta avem nevoie în fiecare an de o mare întindere de pământ, şi această întindere de pământ ni trebuie în un anumit loc, căci colonizarea de ţarani şi lucrători germani îşi atinge scopul numai când ea se efectuează pe întinderi mari neîntrerupte. Nu putem să privim cu indiferenţă cum Polonii, prin aţâţări politice fără scrupul, mărginesc Statul în achiziţiile lui de pământ numai la cumparare de pământ german şi cu aceasta, în unire cu o nesănătoasă urcare de preţuri, pământurile stăpânite de Germani să se împuţineze şi ca cu toate măsurile de aparare luate de Stat, să dispară cu desăvârşire. De aici urmează neaparata nevoie, că un interes de căpetenie al Statului cere întrebuinţarea dreptului de expropriare de către comisiunea de colonizare". (Bulow, discurs în Camera prusiană din 26 Novembre 1907).

[1]) Această cifră este superioară mediei vânzărilor prin licitaţie a moşiilor în corp întreg din întreaga ţară în anii 1902, 1903, 1904, care medie anuală este de respectiv 260, 290 şi 369 lei hectarul, iar media generală de 308 lei hectarul. Ea este superioară şi mediei obţinute pentru vânzarea prin licitaţie a bunurilor mici în aceeaşi ani, care este de respectiv 381 lei, 357 lei şi 407 lei hectarul, iar media generală de 379 lei hectarul. Media aceloraşi ani pentru vânzarea prin licitaţie ale viilor sunt de respectiv 739 lei, 700 lei şi 688 lei hectarul, dând o medie generală de 716 lei pe hectar. Media generală a evaluărilor Creditului funciar, evaluări cari precum se ştie sunt destul de largi, pe periodul 1893—1897, erà de 366 lei hectarul. L. Colescu, *Statistica Agricolă a României*, tabloul de pe pag. 98.

www.dacoromanica.ro

pământului cumparat, ce orice cumpărător ar fi dator să-l depună la cumparare, ceea ce ar reduce suma de închipuit la 937 1/2 milioane. Pământul cultivabil de pe Domeniile Statului, de pe acele ale stabilimentelor de binefacere şi a altor persoane morale se ridică cu bună samă la 600.000 hectare, adică la o valoare de 300 milioane după preţul ce l-am luat de bază. Cele 225 milioane, alcătuind 3/4 din indemnitate, ar puteà fi achitate prin amortizaţie plătită de ţarani direct către proprietari, sub garanţia Statului, fără ca să fie nevoie de vreo emisiune de bonuri, ceea ce ar face ca suma de închipuit să scadă la 712 1/2 milioane. Din această sumă s'ar mai puteà scădeà aproximativ 200 milioane cu cari părţile vândute ţaranilor ar rămâneà datoare Creditului Funciar, rămând părţile vândute grevate cu întreaga datorie către Credit, bine înţeles întru cât ea nu ar depăşi o proporţiune oarecare din valora moşiei şi fără partea de datorie care apasă asupra pădurii. Ar rămâneà deci de închipuit o sumă de aproximativ 500 milioane, care nu s'ar puteà închipui altfel decât printr'un împrumut greu de realizat şi care ar sdruncinà şi ar apasà pe mulţi ani creditul ţării.

Apoi sunt o mulţime de împrejurări cari îngreuie şi fac cu neputinţă o soluţiune atât de radicală a chestiunii.

Dacă se permite cumpararea mai multor loturi de către acelaş cumpărător, este sigur că fruntaşii se vor năpusti asupra lor, cumpărând câte 4, 5, 6 loturi; depunând fără nici o greutate avansul stipulat de lege. Cu acest prilej se vor vedeà ieşind mulţi bani de sub pământ, şi mai mare decât se crede ar fi numărul acelor în stare să plătească tot pământul cumparat cu bani *pe şin*.

Dar ce se face cu mulţimea acelor cari nu sunt în stare să plătească avansul ce l'ar stabili legea? Să s'aştepte ca ei să-l închipue? Şi cine în acel timp plăteşte proprietarului? Iată o problemă grea. Nu zic că nu se poate deslegà, dar trebuie timp pentru a găsi soluţiunea.

Apoi cum să se facă *hic et nunc* evaluarea? Proprietarii deprinşi cu preţurile umflate dobândite în urma scandalosului agiotagiu al ultimilor ani asupra nevoii de pământ a ţaranului, vor face cu bună samă pretenţiuni exorbitante. Fixarea preţului în fiecare localitate prin comisiuni de evaluare va da re-

www.dacoromanica.ro

zultate inadmisibile sau nu va da nici un rezultat când nu va produce tulburări. Căci în asemenea comisiuni nu pot să nu figureze şi proprietari, adică oameni interesaţi să umfle evaluările; în multe locuri ei vor şti să câştige din partea lor pe agenţii fiscului. De vor fi în asemene comisiuni şi ţarani, antagonismul între cele două clase va da naştere la scene furtunoase în cari adesea va puteà interveni ţărănimea din regiune, în cele mai multe cazuri se va ajunge la deosebiri de păreri cari vor zădărnici toată lucrarea.

Apoi care este întinderea ce trebue dată unităţii de întindere care se vinde? Trebue ea să fie aceeaş în toată ţara sau poate să varieze după regiuni? Care este numărul de loturi ce un sătean poate să fie îngăduit să cumpere? Să fie acesta acelaş la câmp şi la munte?

Iată nişte chestiuni (şi lista este departe de a fi sleită) cărora nu se va puteà răspunde decât prin cercetări amănunţite cari cer un şir de ani pentru a fi deslegate. Fără deslegarea lor am riscà, luând o măsură radicală prea pripită, să aducem, pe lângă sdruncinarea creditului Statului, o tulburare înspăimântătoare în starea economică a ţării şi poate desordini şi răscole noue.

Prin urmare, o transformare radicală a distribuirii astăzi în fiinţă a proprietăţii este de dorit, dar fără pregătire serioasă şi amănunţită, făcută în curs de câţiva ani, nu ne putem gândi la ea. Am riscà să se întâmple iar ceea ce s'a întâmplat Comisiei Centrale din Focşani, care a însărcinat cu alcătuirea legii rurale Moldoveni cari habar nu aveau de legiuirea ocârmuind legăturile dintre săteni şi stăpâni în Ţara Românească şi Munteni cari nu ştiau că în Moldova dijma se desfiinţase dela 1851.

11. Ceea ce se poate face de o camdată.

Insă până atunci, spre a îndemnà ţărănimea să aibă rabdare, cel mai bun mijloc de luat mi se pare întemeierea Casei Rurale, făgăduită şi de manifestul dat la Martie în numele Regelui.

Această instituţiune ar permite ca, fără derogaţiune de o camdată dela principiile *sfinţeniei dreptului de proprietate,*

www.dacoromanica.ro

să se înlesnească ţaranilor cumpararea pământului ce proprietarii ar fi dispuşi să-l vândă. Dacă acest aşăzământ se alcătuieşte pe temelii sănătoase, dacă el nu ameninţă nici să devină cetăţuia unui partid politic, nici să compromită creditul Statului, nici să înlesnească lui Stan sau lui Bran vânzarea moşiei cu preţ îndoit de acel ce-l face, nu încape îndoială că el poate aduce servicii mari. Mai este neaparat, pentru temeiurile aratate mai sus, ca Cassa Rurală nici o dată să nu ajute la îmbucătăţirea moşiei *întregi,* ci dimpotrivă să înlenească pastrarea unei întinderi de 100—300 hectare pe cât se poate în corp întreg. Tot atât de neaparată este luarea de măsuri pentru ca latifundiile, odată distruse, să nu se poată reînfiinţà şi ca cumpărăturile făcute de ţarani între ei să nu poată depăşi o întindere de 15—30 hectare, după regiuni.

Bine înţeles că una din cele dintâi datorii ale Cassei Rurale ar fi să pună comunele în stare să alcătuiască păşunile comunale despre cari am vorbit mai sus, păşuni menite mai cu samă a permite ţaranilor şi mai în special celor saraci să ţină vaci cu lapte.

Cu acest prilej ar trebui, pe cât se poate, ca în acest scop comunele să cumpere pământul propriu numai pentru imaş.

Asemene Cassa Rurală ar trebui să înlesnească comunelor cumpararea de locuri de silişte şi de arătură, cari ar alcătu rezerva despre care am vorbit mai sus, menită să procure pe viitor muncitorilor agricoli fără pământ, cari nu ar fi în stare să cumpere loturi de o întindere de 5—7 hectare, un salaş statornic cu puţin loc de hrană împrejurul lui, spre a-i feri să cădă în stare de vagabondaj. Comunele ar găsi cu înlesnire cui să arendeze aceste pământuri pentru a achità ratele lor cu preţul arenzii.

Dacă proprietarii ar fi într'adevăr înţelepţi şi dându-şi samă că ceeace a fost nu poate să mai fie, că în interesul păcii, a prosperităţii şi a viitorului acestei ţări, trebuie să renunţe la posesiunea latifundiară în schimbul unei drepte despăgubiri, ei folosindu-se de Cassa Rurală, ar înlesni singuri reducerea moşiilor lor la întinderi modeste, în comparaţie cu ceeace stăpânesc astăzi, dar în realitate tot mari, şi s'ar grăbi să vândă ţaranilor prisosul pe preţuri cuviincioase, fără a se gândi să-şi îndoiască şi

www.dacoromanica.ro

să-şi întreiască averea prin această operaţie, Cassa Rurală ar puteà poate să ajungă singură la deslegarea desăvârşită a problemei agrare. Se înţelege că, în asemenea caz, Statul ar trebui să sporească treptat capitalul instituţiunii.

Pe de altă parte nu se poate tăgădui că Cassa Rurală poate prezentà primejdii. Este sigur că ţăranii vor voì să cumpere, în cele mai multe locuri, moşia pe care se hranesc, şi vor voi s'o cumpere cât mai grabnic. In cele mai multe cazuri, mai ales la început, proprietarii nu vor voi să vândă sau vor cere nişte preţuri nebune pe cari Cassa Rurală, dacă ea este ocârmuită în chip înţelept, nu va puteà să le aprobe. De aici conflict de interese, duşmănie, poate chiar acte de violenţă repeţite şi încercare de terorizare, în orice caz o înteţire a duşmăniei de astăzi. Dacă proprietarii terorizaţi vor consimţi la vânzare, cassa se va găsi în neputinţă să satisfacă toate cererile lor fără a periclità creditul Statului, de unde iar nemulţămiri şi poate tulburări.

Totuş Cassa Rurală este o încercare care trebuie neaparat făcută, dar care poate reuşi numai dacă va fi întemeiată pe temelii cu desăvârşire sănătoase, de cari politica de partid să nu se poată atinge şi ocârmuită cu cea mai desăvârşită prudenţă şi cu cea mai mare înţelepciune.

Intemeierea însă nu trebuie să oprească facerea de studii şi de cercetări cât de întinse şi de amănunţite, pentru a luà mai târziu măsuri complementare.

Nu cred că înfiinţarea Cassei Rurale să ajungă pentru a liniştì ţărănimea, mai ales având în vedere că nu va puteà să-şi înceapă în chip serios operaţiunile înainte de sfârşitul anului 1908. Dar mai este o măsură ce trebue neaparat luată şi ale cărei urmări vor aduce ţărănimii o imediată şi mare uşurare. Această măsură este oborîrea cât mai neîntârziată a regimului tocmelilor agricole în vigoare astăzi, ocrotitor al intereselor unei minorităţi infime, acele ale marii proprietăţi, şi înlocuirea lui prin o legislaţie menită a ocroti interesele obştiei.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL IV

REGIMUL TOCMELILOR AGRICOLE ACTUAL TREBUIE OBORÎT

1. Despre oborîrea regimului tocmelilor agricole şi înlocuirea lui prin altul ocrotitor al intereselor obştiei.

Am văzut cum regimul tocmelilor agricole a reînfiinţat, de fapt, pentru ţărănime munca silită şi a alcătuit, mai cu samă în Moldova, între ea şi sporirea ei, o stavilă de neînvins; am aratat exploatarea şi abuzurile de tot soiul la cari acest regim dă naştere. Nu poate încăpeà îndoială că în nemulţămirea ţărănimii acest regim nefast are o parte de căpetenie, că a contribuit mult la înteţirea urii ţaranului pentru stăpân. El alcătueşte o ârmă vajnică în mâinele stăpânului când acesta este împilător şi nescrupulos, el ocroteşte interesele celui tare împotriva acelui slab, el contribue de-o potrivă cu distribuirea viţioasă a proprietăţii la şerbirea mulţimii de cătră o minoritate infimă, la jertfirea intereselor obştiei, a intereselor naţiunii, intereselor celor puţini de tot. El contribue în acelaş grad cu politicianismul la menţinerea corupţiunii în administraţie şi în justiţie. O emancipare adevarată, temeinică a ţărănimii nu poate fi adusă la îndeplinire cât timp este în fiinţă un regim care înlesneşte stăpânului toate chipurile de a împilà pe ţăran.

Pentru a puteà emancipà pe ţaran, pentru a-l puteà pune în măsură să sporească, să devină om, trebue mai înainte de toate desfiinţat regimul actual al tocmelilor agricole şi înlocuit, nu prin regimul dreptului comun care n'ar fi altcevà decât, cum a zis foarte bine d-l Carp la 1882, *jaful comun*, ci printr'un

www.dacoromanica.ro

regim care să ocrotească în chip efectiv interesele celui slab. Trebuie ca prilejul şi putinţa de a face camătă în relaţiunile dintre acel cu pământ mult şi acel cu pământ puţin sau fără pământ de loc să fie înlăturate cu desăvârşire.

Noul regim de tocmeli agricole ar trebui în rezumat să fie alcătuit pe principiile următoare:

Nerecunoaşterea şi interzicerea tocmelilor de muncă cu bucata sau cu ziua făcute cu mai mult de trei zile înaintea începerii feliului de muncă contractat; muncile contractate împotriva acestei dispoziţiuni să nu fie executabile, banii avansaţi pe ele să rămână pierduţi, autorităţile cari ar legaliză asemenea contracte să fie pedepsite[1]);

Nerecunoaşterea şi interzicerea închirierilor de pământ de arătură, fânaţ sau imaş, de păşune pe cap de vită, făcute pe muncă; aceste tocmeli să poată să fie făcute numai în bani.

Nerecunoaşterea şi interzicerea transformării unei datorii băneşti în contract pe muncă, fie chiar cu mai puţin de trei zile înaintea începerii muncii.

Nerecunoaşterea şi interzicerea învoielilor pentru pământ în dijmă în care partea muncitorului ar fi mai mică de jumătate pentru păioase sau pentru furajuri artificiale, de două treimi pentru porumb, de o pătrime pentru fân.

Nerecunoaşterea şi pedepsirea tuturor învoielilor specificând, peste dijmă, egală cu sau mai mică decât câtimile aratate mai sus, pentru aceeaş întindere de pământ, altă plată în bani sau în producte.

Interzicerea şi pedepsirea învoielilor stipulând ca chirie a vre unei întinderi de pământ vre-o plată în producte cari nu ar fi parte din roada acelui pământ.

[1]) Şi D-l Carp a fost altădată un adversar neîmpacat al contractelor prin cari se angajà de mai înainte munca ţaranului; iată ce găsim într'un discurs al D-sale din 1884;

. . . . „Să dăm facultatea că contractele existente încet-încet să se poată lichidà fără executarea averii şi să punem în legea noastră (d. Carp erà în opoziţie) destule piedeci, ca să silim pe cât vom puteà pe proprietari de a nu aservì braţele prin un credit prea mare şi să'i deprindem de a nu aveà recurs la contracte anticipate". P. P. Carp, *Discursuri,* p. 305

www.dacoromanica.ro

2. Puterea producătoare a ţării nu va fi întru nimic atinsă prin un regim ocrotitor al obştiei.

La cele de mai sus se va obiectà fără îndoială că, dacă asemene dispoziţiuni ar devenì lege, proprietarii şi arendaşii ne mai fiind siguri să-şi poată muncì moşiile, ar fi siliţi să-şi restrângă culturile, ceeace ar aveà ca urmare, pe lângă ruina lor, şi o scădere enormă în puterea de producţiune şi în exportul ţării, prin urmare o pagubă din cele mai însemnate pentru bogăţia ei. O asemene obiecţie însă este cu desăvârşire neîntemeiată.

Luarea măsurilor propuse de mine mai sus n'ar puteà să aibă absolut nici o înrâurire asupra productivităţii Ţării Româneşti. Aici proprietarii şi arendaşii cari lucrează o parte din pământul lor cu plugurile lor şi cu muncă angajată prin contract se numără pe degete. Toată agricultura este făcută de ţarani. Dacă întinderi din ce în ce mai mari se lucrează, tot de ţarani, pe socoteala excluzivă a proprietarului sau a arendaşului prin arătură, secere şi praşilă închipuită prin ruşfet de dijmă sau prin ierbărit, este neîndoielnic că, în cazul când proprietarii şi arendaşii nu ar mai puteà face pe ţarani să lucreze întinderi pentru socoteala lor, a proprietarilor şi a arendaşilor, ţaranii scapaţi de ruşfeturi, s'ar grăbì să le lucreze în dijmă pentru dânşii. Sămănăturile n'ar scădeà nici cu un pogon şi prin urmare şi producţiunea n'ar scădeà macar cu o chilă.

In Moldova asemenea scăderea producţiunii ar fi nulă sau neînsemnată. Este adevarat că nici proprietarii nici arendaşii n'ar mai puteà cultivà popuşoi pe sama lor. A-i cultivà plătind peste o sută de franci pe falcea de praşilă n'ar da mâna nimănui decât în pământuri gunoite sau în locuri desţelinate de curând; în orice caz această cultură ar scădeà la un ce neînsemnat. Şi totuş nu s'ar cultivà nici macar o falce mai puţin de popuşoi. Câtă vreme va predomnì la noi cultura extensivă (şi ea va trăì fară îndoială tot atât câtva trăì şi proprietatea extensivă), locul culturii popuşoilor în selbatecul asolement trienal în fiinţă nu va puteà fi luat de altcevà. Proprietarul sau arendaşul având neapărată nevoie de prăsitură pentru a nu sleì pământul şi mai răpede decât îl sleieşte astăzi, va arendà ţa-

www.dacoromanica.ro

ranilor. spre a le cultivà cu popuşoi, locurile pe care sămănà pănă atunci el popuşoi şi ţaranii vor lucrà pentru socoteala şi folosul lor popuşoii ce-i lucrau pănă astăzi pentru socoteala propretarului şi a arendaşului.

Arătura ţaranilor va fi mai rea decât acea a multor cultivatori mari şi, pe o parte din moşii, producţiunea va fi ceva mai slabă, însă această diferenţa este prea mică pentru a puteà fi luată în consideraţie.

Statistica agricolă pe 1906 ni arată că în acel an (care a fost foarte roditor) s'au cultivat în România peste tot 2.081.906 hectare porumb cari au produs peste tot 46.004.198 hectolitri popuşoi, sau o medie de 22,1 hectolitri la hectar. Moldova intră în acest total cu 582.686 hectare şi 11.049.834 hectolitri, din cari 148.854 hectare, cu o producţiune totală, de 3.820.599 hectolitri, sau o medie de 22,3 hectolitri la hectar ale proprietăţii mari şi 433.832 hectare cu o producţiune de 7.729.235 hectolitri sau o medie de 17,8 hectolitri la hectar a ţaranilor. Deosebirea, dacă am atribui celor 148.854 hectare ale proprietarilor mari aceeaş producţiune ca aceà ce au avut-o ţaranii, ar fi de 102.072 hectolitri, sau o valoare de aproximativ 1 milion de lei. Şi această sumă, relativ minimă, este încă exagerată, căci nu trebue uitat că, de obiceiu, proprietarii şi arendaşii dispun de pământ mai bun decât acel ce-l au ţaranii pe temeiul legii rurale sau decât acel ce-l închiriază ei ţaranilor.

In cât priveşte celelalte recolte: grâu, orz, ovăs, rapiţă, malaiu (meiu), ele nu vor suferi întru nimic, numai arendaşii şi proprietarii vor plăti falcea de secere cu 30—40 lei, fără carat, peste tot, în loc de a da aceste preţuri numai pentru parte din secere. Este probabil că ele nu se vor urcà peste aceste cifre, întâiu pentrucă, ne mai fiind angajaţi de cu iarnă, vor aveà liberă, în vremea verii, toată munca braţelor lor şi că preţurile sus indicate fiind remunerătoare, le vor luà cu bucurie şi, al doilea, pentru că întrebuinţarea maşinelor de secere se lăţeşte din zi în zi şi că ţaranii vor trebui să ţină socoteală de concurenţa lor. Exportul ţării nu va scădeà prin adoptarea măsurilor propuse mai sus, nici macar cu un hectolitru.

In schimb însă, pierind munca robită cu întregul ei alaiu de falşuri, de înşălăciuni, de siluiri, de execuţiuni silite în ciuda

www.dacoromanica.ro

tuturor legiuirilor, de abuzuri şi de batjocuri, lipsind mai cu samă greaoa, păgubitoarea şi odioasa praşilă la boier, acea stafie a ţaranului, se va face un pas urieş spre liniştirea ţărănimii. Ea va mai puteà astfel dobândì pământ în condiţiuni prielnice pentru cultura popuşoilor, proprietarul sau arendaşul având neaparată nevoie de prăşitură în asolementul lor.

In cât priveşte celelalte munci cu bucată, arătură, grapat, coasă, lucru la vie, nici vorbă nu poate fi că ele vor urmà a se găsì cu îmbielşugare, în schimb, bine înţeles, a unei urcări în preţul lor.

In cât priveşte obiecţiunea ce s'ar puteà face că ţaranul nu va puteà astfel să găsească bani la o nevoie strigătoare, răspund că băncile agricole sunt menite a satisface asemene nevoi. Acei ce nu vor găsì credit la banca din sat pentru întâmpinarea unei nevoi binecuvântate, vor fi numai nişte răi şi nişte nemernici de cari nu avem a ne preocupà aici.

3. **Arendaşii vor dispare spre folosul tuturora.**

Este de prevăzut însă că, în asemene condiţiuni, pierzând cu desăvârşire facultatea de a exploatà pe ţaran, ne mai putând face cu el camăta făcută până astăzi, lipsiţi fiind de orice pretext pentru ca să corupă autoritatea, spre a executà pe oamenii nedatori la muncă, silit să plătească ţaranului munca lui după cât face aceà muncă, şi să-i dea loc de arătură cu preţ omenos, spre a *aveà toloacă* (ogor stârp) de prăşitură, cei mulţi din arendaşi se vor lasà de meserie sau vor scădeà preţurile într'atâta încât proprietarii nu vor puteà să li arendeze moşiile. Arendaşul, întreprinzătorul de exploatare a ţaranilor unei moşii, astfel cum există dela Regulament încoace şi mai cu samă dela înfiinţarea regimului de tocmeli agricole încoace, va dispare cu desăvârşire.

Proprietarii vor fi siliţi sau să-şi lucreze moşiile singuri sau să le arendeze arendaşilor fireşti: ţaranilor. Am aratat mai sus că alcătuirea obştiilor săteşti pentru luarea în arendă a moşiilor particulare până la săvârşirea modificării chipului în care este distribuită proprietatea la noi, trebuie să fie privite

www.dacoromanica.ro

ca un mijloc de luptă, într'adevăr vremelnic, dar nepreţuit pentru ridicarea stării ţaranului şi pentru a-l pregăti la scopul definitiv, care nu poate să tindă decât la neatârnarea economică individuală a fiecărui membru al clasei ţărăneşti.

Băncile populare vor trebui întărite şi ajutate, punându-li-se la dispoziţie mijloace îndestulătoare pentru a puteà, pe cât se poate, sprijini obştiile în fiinţă şi chiar da fiinţă la obştii noue.

Iar arendaşii ramaşi fără moşii nu vor rămâneà cu bună samă cu mânile în sân, trăind din venitul capitalului lor. Aceşti oameni cari sunt în deobşte harnici, cumpataţi, întreprinzători, speculanţi şi doritori de câştig, se vor apucà de întreprinderi industriale şi comerciale în cari vor învesti capitalurile lor. Puterile lor intelectuale şi băneşti sunt întrebuinţate astăzi la ţară, paralizând acţiunea obştiei care, dacă ei nu ar existà, ar face lucrul ce-l fac ei tot atât de bine ca şi arendaşii şi s'ar îmbogăţi, îmbogăţind ţara şi sporind puterea ei. Lăsându-se de exploatarea moşiilor, ei vor lasà deschis ţărănimii largul câmp al activităţii ei firești, iar întrebuinţând mintea, energia şi banul lor în întreprinderi comerciale şi industriale, vor da comerţului şi industriei un avânt puternic şi vor trage probabil cu ei spre aceste ramuri toate energiile şi toate puterile cari îi secundau până acuma pe tărâmul arendăşiei.

4. **Una din pricinile de căpetenie a coruperii va dispare.**

Adversarii reformelor susţin ca ceea ce lipseşte mai cu samă ţaranului nostru este o bună administraţie; că această lipsă este pricina tuturor impilărilor de cari suferă şi că dându-i-se o bună administraţie starea lui se va îndreptà.

Această teorie nu are nici macar meritul de a fi nouă; ea a fost enunţată în scris, pentru întâia oară de Neculai Istrati, campionul antiunioniştilor. Şi el pretindeà, pela 1860, că regimul boierescului nu trebuie desfiinţat ci, pentru a face pe ţaran fericit, ajunge să i se deà o administrăţie bună, cinstită şi dreaptă . . . . . ca în Bucovina (!!!).

Numai întreb, cum să i se deà ţaranului o administraţie vrednică şi cinstită, când elementele pentru a o alcătui ni lip-

www.dacoromanica.ro

sesc încă cu desăvârşire şi când sistemul parlamentar, astfel cum este practicat de îmbele partide la noi, subordonează buna administraţie politicianismului. Să aşteptăm alcătuirea personalului trebuitor şi îmbunătăţirea moravurilor noastre politice? Nu prea văd când are să dispară politicianismul, totuşi suntem în drept să ne aşteptăm la oareşicari îmbunătăţiri a moravurilor politice şi este probabil că vom avea de unde recrută un personal administrativ mai bun după trecere de vre-o două generaţii. O schimbare *hic et nunc* operată prin lege sau prin prezenţa oricărui om politic, oricât de genial ar fi, la putere, nu poate schimbă în chip efectiv aproape nimic. Şi ţărănimea să sufere de astăzi încă cinci zeci de ani! Dar dacă mai trăim două zeci de ani sub regimul actual, va ajunge toată a se uită cu dor şi la sapa de lemn!

Mi se pare vederat că cel mai bun mijloc pentru a îmbunăţi administraţia este de a micşorà prilejurile de câştig necurat, de abuz şi de greşală ce le are astăzi şi, *mai ales* **de a mări puterea de opunere a obştiei împotriva abuzurilor funcţionarilor.** Reducând regimul tocmelilor agricole la câteva regule simple, cari exclud orice raporturi complexe şi lăsând să subsiste numai învoiala de muncă cu ziua sau cu bucata, făcută chiar în momentul executării ei, la închirierea pământului de arătură sau de păşune numai în bani, la dijma de avalma fără nici un accesoriu şi cu un minimum pentru ţaran, prilejurile de amestec ale administraţiunii sunt reduse la mai nimic. Proprietarul sau arendaşul nu are pentru ce să mai mituiască pe primar şi pe suprefect, aceştia nu mai au pe ce să mai ieà mită. Sunt încredinţat că, la început, tot vor mai fi abuzuri şi mituiri, dar starea ţaranului sporind, va creşte în chip firesc şi dârjia lui; el nu se va mai lasà să fie calcat. Suprimarea prilejului de amestec necontenit al administraţiei în raporturile astăzi atât de complicate între ţaran şi stăpân şi înlocuirea lor prin rapoarte simple, nedând loc la amestecul funcţionarului şi creşterea stării economice a ţărănimii, vor alcătui primii paşi pe calea moralizării administraţiei.

O condiţiune care mi se pare absolut indispensabilă pentru împacarea spiritelor şi izgonirea bănuielii din inimile ţaranilor, este ca ei să fie pe viitor lasaţi să-şi aleagă deputaţi dintr'înşii

www.dacoromanica.ro

la colegiul al III-lea. Se va alcătui astfel o mare și binefăcătoare supapă de siguranță.

5. Ordinea trebue mănținută cu orice preț. Sporirea jandarmeriei.

Nu voiu vorbì de celelalte mijloace de îmbunătățirc a stării morale, intelectuale, sanitare și economice a țaranului român. S'a făcut în această privință atât de puțin în cât totul rămâne încă de făcut. Un bun număr de propuneri înțelepte au fost făcute de D-l Sp. Haret în *Chestia Țărănească*. Ele iesă din cadrul acestei cărți care se ocupă mai cu samă de procesul de transformare al legăturilor dintre săteni și stăpâni.

Dar trebuie să insist asupra unui punct. Datoria oricărui guvern este, înainte de toate, să mănțină ordinea și să nu îngăduiască producerea de tulburări și de acte de violență. Trebuie să fim drepți cu țaranul, să ne îngrijim nu numai de buna lui stare, ci și de sporirea stării lui care este totodată sporirea stării și a puterii neamului. Dar el trebuie să știe că legea este lege, că toți sunt datori a i se supune și, la caz de împotrivire, trebue ca ea să-i apară în toată dreptatea, dar totodată și în toată strășnicia ei. Nu mai trebuie să ne jucăm cu tulburările cum s'a jucat cu ele guvernul Cantacuzino[1]). Ele, mai ales după împrejurările prin cari am trecut trebuiesc înăbușite cu hotărîre.

Pentru această datorie imperioasă însă nu trebue să recurgem la armată decât când tulburările ieau o întindere prea

[1]) Și la începul Revoluțiunii franceze, slăbăciunea autorității centrală a fost mare.

„La douceur du roi, des chefs militaires est admirable; on admet que le peuple est un enfant, qu'il ne pêche jamais que par erreur, qu'il faut croire à son repentir, et, sitôt qu'il rentre dans l'ordre, le revoir avec des affections paternelles. La vérité est que l'enfant est un colosse aveugle, exaspéré par la souffrance; c'est pourquoi il brise tout ce qu'il touche, non seulement en province les rouages locaux qui, après un dérangement temporaire peuvent être réparés, mais encore, au centre, le ressort principal qui imprime le mouvement au reste et dont la destruction va détraquer toute la machine". (Taine, *Les Origines de la France Contemporaine*, I, p. 29.

www.dacoromanica.ro

mare. Atunci, trupa odată adusă în faţa tulburătorilor, parlamentările cari enervează şi demoralizează pe soldaţi trebuie să înceteze şi tulburătorii să fie trataţi ca duşmani. Şi mai puţin se poate îngădui ca trupa să sufere violenţe de fapt fără a culcă imediat la pământ pe agresori.

Dar precum am zis, ea trebue scoasă numai când nu se mai poate face altfel. Până atunci misiunea de a mănţinea sau de a restabilì ordinea aparţine jandarmeriei. După ce înfiinţarea ei a fost atacată cu violenţă pe motive pur politice, astazi toată lumea este deacord pentru a admite utilitatea ei. Numărul ei este cu totul insuficient; el trebue cel puţin întreit, pentru ca, în caz de tulburare într'o localitate, să se poată trimite, chiar din compania judeţului respectiv, un număr indestulător de oameni pentru a liniştì orice număr de tulburători. Cinci-zeci până la şase-zeci de jandarmi desciplinaţi, bine armaţi, cu muniţiuni suficiente şi mai ales bine comandaţi, de ofiţeri hotăriţi, cu sânge rece şi cunoscându-şi datoria, pot ţineà piept şi chiar împrăştia mai multe mii de răsculaţi. Dar trebuiesc să fie oameni şi mai ales să fie conduşi de oameni. Trebuie trimis din armată în jandarmerie din ce este mai bun, nu ce este mai rău şi silit să se retragă din cauza viţiilor.

6. **Concluziune.**

Chestiunea ţărănească în România este pentru noi, pentru întreg neamul nostru chestiunea de căpetenie: de deslegarea sau de nedeslegarea ei este legat viitorul Românimii întregi. Dacă izbutim să transformăm încurând obştia poporului nostru de astăzi, slabă, saracă, smerită şi nemulţămită, cu inima plină de ură pentru fruntaşii ţării, într'o ţărănime puternică, bogată, mândră, mulţămită de soarta ei, dacă între colibă şi curte va domnì pace şi inimă bună, putem fără îngrijire să avem nădejde în falnic viitor. Românii vor stăpâni, în răsăritul Europei, locul ce se cuvine naşterii, numărului, înţelepciunii şi braţului lor: vor fi fruntaşi printre neamurile miegieşite.

Dar dacă cerbicia unei mâni de oameni va izbutì să zădărnicească încercările ce se fac pentru desrobirea economică

www.dacoromanica.ro

de fapt a obştiei neamului, mănţinând-o în şerbirea şi în smerenia de până astăzi, suntem pe pragul unei lung period de tulburări lăuntrice, de răscoale sângeroase, de pagube, de micşorare de prestigiu şi poate chiar de batjocură ce începusem să o uităm, a străinului făcând legi în ţară, a unei stări prelungite de neputinţă care ne va ţineà pe loc şi ne va da înapoi punând pe toţi vecinii în stare să ne ieà înainte.

Dar, precum amintește mesajul prin care Regele a deschis actuala sesiune a Camerii, totdeauna când a fost vorbă de interesele vitale ale ţării, Români iau ştiut să uite desbinările lor pentru a lucrà într'un cuget pentru binele obştesc. Sunt şi astăzi simptome cari ni permit să nădăjduim că o înţelegere pe tărâmul chestiei ţărăneşti nu este un lucru cu neputinţă.

Avem un Rege a cărui înţelepciune a întemeiat, cu ajutorul braţelor ţărănimii române, neatârnarea ţării şi Crăia. El nu va scăpà prilejul ce i se înfăţoşează să încunune lunga lui Domnie prin desrobirea economică a obştiei supuşilor săi, să facă pentru aceà obştie mai mult şi mai cu temeiu decât a făcut oricine şi să cucerească, în inimile ei şi a urmaşilor ei, un loc ce n'a putut sau n'a avut prilej să-l cucerească nici Ştefan nici Mihaiu.

www.dacoromanica.ro

APENDICE

www.dacoromanica.ro

TAB

de arenzile moşiilor din ţară a Casei Sf. Spi

NUMIREA MOŞIEI	Suprafaţa de arătură fineţe a II-a şi mai	Suprafaţa pădurei	1828	1830	1835	1840	1845	1850
	Hect.	Hect.	Lei	Lei	Lei	Lei	Lei	Lei
Judeţul Iaşi								
Traisteni-Ivăşcani	1227	—	—	—	—	—	—	—
Borşa	5132	109	—	—	5776	—	11267	12384
Lungani	150	321	—	—	—	—	—	—
Brătuleni	645	—	—	—	—	—	—	—
Popricani	1587	61	—	—	—	—	—	—
Soloneţul	372	—	—	—	—	—	—	—
Incunj-Tg. Frumos	1174	—	1025	—	1760	—	9005	7603
Chilişoaia	249	—	320	—	—	—	2576	1791
Chipereşti	54	15	—	—	480	—	2800	2892
Cotnari	588	442	4486	—	6819	10775	—	—
Blândeşti	257	—	—	—	—	—	—	—
Lucenii-Sturzoaiei	106	—	—	—	—	—	—	—
Dădeştii Muncel	777	—	—	—	—	—	—	—
Judeţul Neamţu								
Răsboeni	128	386	—	—	—	—	3584	5873
Mandreşti	247	—	—	—	—	—	—	—
Românii	1172	—	—	—	—	—	—	—
Bodeştii Precistei	882	1164	—	—	—	—	13941	25805
Judeţul Botoşani								
Incunj.-Tg.-Hârlău	939	—	—	—	—	—	—	—
Orăşeni cu Oncani	635	359	—	—	—	—	6348	5589
Buzenii	269	84	—	—	—	—	—	—
Todireni	5469	36	—	—	—	—	—	—
Silişcani	188	—	—	—	—	—	—	—
Judeţul Tecuci								
Cozmeşti	1003	—	355	—	1336	—	—	—
Judeţul Tutova								
Vinderei	529	57	—	—	—	—	—	—
Chiţcani	2074	143	—	—	—	—	—	—
Unţăşti	3061	350	—	—	—	—	—	—
Bădeana	816	—	—	—	—	—	—	—
Judeţul Dorohoiu								
Orofteana	431	300	—	—	—	—	—	—
Puţureni	2225	—	—	—	—	—	—	—
Popenii	95	—	—	—	—	—	—	—
Hreaţca	1076	110	—	—	—	—	—	7569

www.dacoromanica.ro

LOU

ridon din Iaşi, dela 1828 şi până la 1907 inclusiv

1855	1860	1865	1870	1875	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1907
Lei	Lei	Lei	Lei	Lei	Lei	Lei	Lei	Lei	Lei	Lei	Lei
—	—	—	—	—	—	14100	—	—	—	—	—
12728	21342	8288	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	800	5700	9200	—
7353	11260	10739	13982	18835	17918	21010	—	29500	20000	30400	—
2368	3209	1762	2373	2597	2467	3040	—	—	—	—	—
3552	4925	2820	2167	2162	2232	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	11313	6000	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	3000	—	7454
—	—	—	—	—	—	—	—	2200	2000	1700	2100
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5991	7713	8785	—	—	—	6000	—	—	—	—	—
—	—	2362	2984	3290	3313	4000	—	5000	5100	5700	—
	—	22508	—	—	—	—	—	—	—	—	—
21312	30085	15157	23511	26563	20562	24300	—	—	—	—	26125
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6667	11780	6227	10140	11809	11867	14110	—	7000	—	—	—
—	—	4262	6580	6885	5757	6020	—	7250	6000	6181	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	64000	—	—
—	—	—	—	—	—	2300	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	5875	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	12000	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	33718	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3500	—
10786	14264	7637	11421	10575	8812	13010	—	16900	15000	17600	—

www.dacoromanica.ro

NUMIREA MOŞIEI	Suprafaţa de arătură fîneţe şi imaş	Suprafaţa păduri	1828	1830	1835	1840	1845	1850
	Hect.	Hect.	Lei	Lei	Lei	Lei	Lei	Lei
Sănăuţi	249	171	1280	—	2624	—	7280	—
Crăiniceni	520	—	—	—	—	—	—	—
Streanga	274	114	—	—	—	—	—	—
Hriţeni-Domoşeni	942	—	—	—	—	—	—	—
Sârbii	4572	—	5280	—	6400	—	23991	13897
Judeţul Vasluiu								
Palanca	171	107	—	—	—	—	—	—
Boroşeşti	1067	1110	—	—	—	—	—	—
Onceşti	674	16	723	—	2650	3674	—	—
Ţopu	288	—	224	—	688	—	1837	—
Bouşorii	92	—	—	—	—	—	—	—
Todireşti	125	—	—	—	—	—	—	—
Bălăseşti	537	—	—	—	—	—	—	—
Dumeşti	1866	2643	4016	—	—	—	—	—
Judeţul Fălciu								
Roşieşti	2808	626	—	—	—	—	—	—
Bumbăta	933	66	704	—	1088	2154	—	—
Judeţul Roman								
Vulpăşeşti	332	2617	—	—	—	—	—	
Frăteşti	173	—	—	—	—	—	—	—
Porceşti	375	—	—	—	—	—	—	—
Galbeni	452	—	—	—	—	—	6160	8133
Băceşti	1092	930	—	—	—	—	—	—
Luţca-Cordun	1232	15	—	—	—	—	—	—
Judeţul Covurluiu								
Bereşti	126	—	—	—	—	—	—	—
Judeţul Bacău								
Blăgeşti	2716	5018	4566	—	11040	19600	—	—
Ruşii	207	17	—	—	—	—	1030	1066
Judeţul Putna								
Coţofăneşti	381	—	—	—	—	—	—	—

Toate arenzile vechi sunt transformate în lei noui şi astfel sunt

www.dacoromanica.ro

1855	1860	1865	1870	1875	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1907
Lei	Lei	Lei	Lei	Lei	Lei	Lei	Lei	Lei	Lei	Lei	Lei
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	2368	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4795	8370	3525	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
17227	29600	10656	—	—	—	—	—	—		—	59037
—	—	—	—	—	2000	2222	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	9900	10000	10400	15800	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16400
1670	—	2131	4112	2398	3172	5400	—	—	—	—	5700
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1600
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3550
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13500
26060	15203	15984	18800	—	—	—	—	—	—	—	37300
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	17221
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	1184	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	26400	—
—	10709	6535	7896	10575	11656	12120	—	9400	9600	14400	—
—	—	—	—	—	—	16030	14600	15900	—	20650	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	25400	32600	—
—	—	—	—	—	—	—	3980	—	5800	6700	—
—	—	26048	31490	32923	24675	25000	—	24500	27000	34110	—
1539	1778	—	2350	2749	2820	3750	—	—	5200	4800	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	6000	10200	—

înscrise în tablou.

www.dacoromanica.ro

TAB

de preţurile cu cari s'au arendat succesiv, dela

NUMIREA MOŞII	1840	1845	1850	1855	1860	1865
	Lei	Lei	Lei	Lei	Lei	Lei
Bădeşti-Gorgan . .	313	307	302	512	1098	1024
Braniştea-Săveşti .	3584	3925	4989	10250	18395	10240
Cervenia	—	—	—	—	—	—
Crovul	2969	3413	4052	6348	9273	6154
Cula-Ciumernicul .	2352	2720	3391	3932	7469	9021
Dăbuleni	8192	19013	20774	27750	45405	14448
Fundeni	1843	1843	3255	3440	2903	1443
Găujani	4963	5120	5826	6205	12504	12650
Gânciova Comoşteni	20480	25450	25240	36966	58307	53248
Gurbăneşti-Belciug.	3072	6144	8739	12830	17136	18214
Manolache-móra banului	1600	1600	2520	3942	5644	3788
Măceşurile	8192	16087	18395	24678	33082	19456
Mătăsariul	1536	1877	3134	4720	6158	6400
Necşeşti şi Răioşi [1] .	1760	3379	3598	4659	10331	4565
Răsturnaţi	576	576	856	3092	3356	3024
Răioşi [2]	—	—	—	—	—	—
Sărăţeni-Mătăseanca	563	576	770	1361	1774	1126
Stoeneşti		5769	6199	8581	11823	9728
Total anual . . .	61996	97802	112048	159273	244665	174534

[1]) Contopită cu Necşeşti.
[2]) Răioşi s'a separat de Necşeşti.

www.dacoromanica.ro

L O U

înfiinţarea acestor aşăzăminte, moşiile ce li aparţin

1870	1875	1881	1885	1890	1895	1900	1905	1907
Lei		Lei	Lei	Lei	Lei	Lei	Lei	Lei
2115	400	650	950	950	1515	1515	1500	1550
14229	13500	11200	18950	18950	35100	25071	32044	32044
—	—	—	—	70500	81075	132600	185000	185000
9552	6050	6250	9250	9250	8000	8000	9600	9600
12067	18000	18100	30000	30000	25500	29600	30300	303000
68173	65250	59100	77000	77000	165000	80000	110000	110050
2115	2200	3850	3250	3250	6000	4000	4655	4655
19998	20200	21250	29100	29100	60025	60804	60804	60804
9?410	100000	85000	134860	134860	277100	248000	325000	325000
39961	25000	25100	3[illegible]000	36000	130500	70000	85000	85000
7543	11000	13500	17100	17100	19400	14200	14250	14250
31443	38100	30000	43050	43050	85000	85000	67000	67000
9529	4100	7200	14000	14000	19000	19000	22050	22050
9482	9205	8000	16500	16500	35250	35250	35000	35000
3583	3[illegible]50	5000	8100	8[illegible]00	26500	12000	15000	15000
—	7000	3400	4100	4100	6000	6000	9300	9300
2555	128[illegible]	3400	2600	2600	16600	14600	17000	17000
17636	21110	15000	20000	20000	63100	63100	57000	57000
345497	346245	316000	464810	535310	1060665	908740	1080553	1080603

NB. In anul 1865 scăzut cererile în urmă împroprietăririi ţăranilor conform legii din 1864.

In periodul cu începere dela 1903 fonciera cade în sarcina Epitropiei.

www.dacoromanica.ro

TAB

de arenzile proprietăţilor Eforiei Spitalelor

No. curent	NUMIREA PROPRIETĂŢEI	Arenda pe anul 1865 Lei	B.	Arenda pe anul 1870 Lei	B.	Arenda pe anul 1875 Lei	B.
	Judeţul Argeş						
1	Albeşti	—	—	—	—	5875	—
2	Balomireasca Marianca	—	—	—	—	—	—
3	Buneşti, Urlueşti, Valea Babei	6400	—	6009	26	5000	—
4	Ciofrângenii-Poenari	12224	—	10740	74	11855	—
5	Ciupagu cu trupurile	2595	20	4111	11	6650	—
6	Dângeşti	2720	—	2222	22	1600	—
7	Livedea din Vâlsani	64	—	37	04	30	—
8	Lunca-Mârghia	1270	40	2296	30	2000	—
9	Muntele Clăbucetul Buşteni	371	20	333	33	200	—
10	Muntele Coarneş şi Cârciuma dela Pripoare	1280	—	740	74	1090	—
11	Muntele Galbenu şi Vămeşoaia	1472	—	781	48	225	—
12	Rădăcineşti	2662	40	2166	67	1963	—
13	Răteşti	—	—	—	—	4500	—
14	Rociu Stănislăveasca	2928	—	5870	37	5000	—
15	Toaca-Grebla-Groşi	595 960	20 —	1351	85	1250	—
16	Vatra Schitului Berislăveşti	3264	—	2981	48	3345	—
17	Vatra Schitului Fedeleşoiu-Runcu	6896	—	14814	82	13780	—
18	Vatra Schitului-Cornetu	2800	—	2796	30	2852	—
	Judeţul Brăila						
19	Batogu	11552	—	20407	41	18110	—
20	Bordeiul Verde	34560	—	48185	19	48850	—
	Liscoteanca-Creţulescu	—	—	—	—	8828	25
	Liscoteanca-Gherghe	—	—	—	—	—	—
21	Deşiraţi	16016	—	30222	22	37110	—
22	Doicească	—	—	—	—	—	—
23	Filiu	—	—	—	—	—	—
24	Plopu-Ianca-Perişoru	38112	—	50037	04	45870	—
25	Surdila Găiseanca	14400	—	18518	52	16250	—
	Judeţul Buzău						
26	Amaru	5248	—	2600	—	2852	—
27	Catiaşul	400	—	1240	74	1590	—
28	Ciura	1360	—	2500	—	1832	—
29	Clociţii	—	—	—	—	—	—
30	Rotunda şi Şopârliga	11216	—	16722	22	17760	—

[1]) Arendat pe un nou period 908/918 cu lei 2620 anual.

www.dacoromanica.ro

LOU

Civile dela anul 1865 la 1907 inclusiv

Arenda pe anul 1880		Arenda pe anul 1885		Arenda pe anul 1890		Arenda pe anul 1895		Arenda pe anul 1900		Arenda pe anul 1905		Arenda pe anul 1907	
Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.
6000	—	5000	—	5000	—	5550	—	3995	—	8250	—	24335	—
750	—	800	—	960	—	2710	—	3540	—	3300	—	3300	—
5400	—	4850	—	5350	—	8650	—	6000	—	5605	—	6105	50
12700	—	9700	—	10000	—	8250	—	8680	—	12100	—	12100	—
5000	—	4750	—	6060	—	10610	—	10740	—	8250	—	8250	—
1200	—	1600	—	1920	—	2650	—	2650	—	2200	—	2200 [1]	—
30	—	30	—	60	—	70	—	70	—	73	—	73	—
2200	—	3100	—	3720	—	8450	—	8040	—	5900	—	5900	
300	—	200	—	220	—	230	—	255	—	200	—	200	—
850	—	600	—	1105	—	800	—	800	—	800	—	880	—
250	—	300	—	445	—	367	50	300	—	350	—	385	—
2350	—	1650	—	1900	—	2512	50	3350	—	4008	—	4378	80
3715	—	4000	—	2950	—	6500	—	9530	—	7000	—	7000	—
4200	—	4750	—	5700	—	15250	—	14090	—	12550	—	12550	—
900	—	650	—	715	—	1100	—	810	—	855	—	855	—
3350	—	3000	—	3100	—	3100	—	3625	—	3320	—	3320	—
12780	—	11350	—	14400	—	18400	—	11517	—	13640	—	13640	—
2550	—	3877	50	5750	—	3825	—	în regie	—	3050	—	3050	—
18410	—	23933	—	28720	—	62450	—	36899	10	37519	10	37519	10
50050	—	65065	—	78078	—								
9750	—	12675	—	15210	—	191050	—	129585	—	129967	—	129967	—
4950	—	6600	—	7920	—								
18500	—	34350	—	34400	—	53742	50	55115	—	56215	—	56215	—
—	—	—	—	—	—	se coprinde în arendă cu Bordeiul Verde.		13340	—	16900	—	18400	—
—	—	—	—	—	—	35250	—	68017	—	85750	—	85950	—
47050	—	61165	—	73400	—	142350	—	111220	—	112700	—	112434	30
21950	—	38750	—	46500	—	60400	—	50480	—	47400	—	47400	—
4430	—	4370	—	5376	—	12562	50	11640	—	11800	—	11800	—
1200	—	1580	—	2000	—	1900	—	1500	—	1500	—	1500	—
1832	—	2381	60	2856	—	12725	—	5480	—	5400	—	13005	—
1400	—	1150	—	1600	—	3450	—	2040	—	1500	—	1500	—
16200	—	25000	—	30000	—	59307	50	40840	—	32800	—	32800	—

www.dacoromanica.ro

No. curent	NUMIREA PROPRIETĂȚEI	Arenda pe anul 1865		Arenda pe anul 1870		Arenda pe anul 1875	
		Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.
31	Șopârliga Brebu și Șopârliga Găiseni	6496	—	5559	26	6150	—
32	Ziliștea-Soreasca	5153	—	8777	78	10780	—
33	Bentu	—	—	—	—	—	—
	Județul Dâmbovița						
34	Cocoșu	—	—	—	—	6100	—
35	Ghinești	3904	—	3889	89	4350	—
36	Poiana Lungă	18368	—	1055	56	11520	—
37	Secăturile	2304	—	1574	07	2075	—
38	Vatra Schitului Cobia	6608	—	8185	19	6550	—
39	Vatra Schitului Gălseni	9984	—	16074	07	13730	—
	Județul Dolj						
40	Intorsura	15392	—	31962	96	29050	—
	Județul Gorj						
41	Muntele Tigvele	—	—	—	—	—	—
42	Novacii Străini	—	—	—	—	—	—
	Județul Ialomița						
43	Armășeștii Nenișor	—	—	—	—	—	—
44	Călărași Lichirești	16064	—	18611	11	29650	—
45	Cârnuleasa	2736	—	5962	96	4350	—
46	Crășanii-de-Jos	—	—	—	—	—	—
47	Dudești-de-Baltă	19792	—	22240	74	23770	—
48	Luciu Giurgeni	—	—	—	—	18800	—
49	Popeni	6720	—	11925	93	13700	—
50	Persica Merlari sau Dor-Mărunt	—	—	—	—	—	—
51	Stelnica	14080	—	11351	85	19723	—
	Județul Ilfov						
52	Clinciu-Surlari	4480	—	11111	11	17020	—
53	Chirnogii Clătești	41616	—	63000	—	64910	—
	Chirnogii-Danielești	—	—	—	—	—	—
54	Vărăști-Dascălul	8352	—	7351	85	8520	—
55	Gologanu	387	—	7962	96	4850	—
	Preasna-Poiana	9312	—	23722	22	8450	—
56	Preasna Anagnosti	—	—	—	—	—	—
57	Văcărești	—	—	—	—	—	—
58	Vărăști-Obedeni	26128	—	49870	37	36100	—
59	Vatra Spitalului Pantelimon	14752	—	19888	89	19050	—
	Județul Olt						
60	Ciomăgești	4832	—	2777	78	1200	—

www.dacoromanica.ro

Arenda pe anul 1880		Arenda pe anul 1885		Arenda pe anul 1890		Arenda pe anul 1895		Arenda pe anul 1900		Arenda pe anul 1905		Arenda pe anul 1907	
Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.	Lei	B	Lei	B.	Lei	B.
6850	—	8905	—	9864	—	13850	—	22000	—	28800	—	28800	—
9050	—	18200	—	21840	—	40500		21277	60	21737	—	21737	—
—	—	—	—	—	—	—	—	24500	—	25750	—	25750	—
7550	—	6200	—	8350	—	8740	—	9485	—	10556	35	10556	35
6900	—	8970	—	10764	—	19550	—	14730	—	14700	—	14700	—
12950	—	15540	—	16250	—	25275	—	23350	—	24030	—	24030	—
2500	—	2960	—	3350	—	5137	50	4210	—	4650	—	5035	—
6000	—	5500	—	5000	—	10100	—	6060	—	6600	—	6600	—
10450	—	9610	—	12711	—	21700	—	19480	—	19860	—	19860	—
30100	—	39130	—	48914	—	90000	—	1294	80	135000	—	135000	—
—	—	—	—	—	—	—	—	1060	—	în regie	—	în regie	—
—	—	—	—	—	—	—	—	2500	—	2650	—	2650	—
										sequestru judiciar			
—	—	—	—	18000	—	30725	—	23171	60	23500	—	23500	—
27000	—	24500	—	33000	—	66700	—	60480	—	60480	—	109200	—
2850	—	3420	—	4104	—	5800	—	6480	—	6700	—	6700	—
—	—	4100	—	9546	—	11450	—	10490	—	10590	—	10590	—
20000	—	34671	—	37100	—	80800	—	82970	—	76400		76400	—
13400	—	24950	—	30000	—	50000	—	98000	—	98560	—	98560	—
4000	—	6000	—	12200	—	10980	—	27480	—	28100	—	28100	—
15750	—	34700	—	41640	—	61750	—	76820	—	69400	—	69400	—
11700	—	12950	—	15540	—	36200	—	35000	—	35000	—	83520	—
13850	—	14350	—	17220	—	40400	—	26910	—	30000	—	30000	—
56500	—	84500	—	105700	—	105700	—	139520	—	106400	—	106400	—
—	—	—	—	—	—	35100	—						
6950	—	6250	—	8370	—	13020	—	17000	—	15750	—	15750	—
5000	—	6500	—	7800	—	14550	—	10590	—	10800	—	10800	—
22000	—	26400	—	55800	—	56000	—	61380	—	66100	—	66100	—
—	—	—	—	—	—	4110	—	4000	—	4850	—	4850	—
37200	—	48360	—	53568	—	81400	—	65480	—	60750	—	60750	—
17500	—	24750	—	29700	—	51700	—	38200	—	37900	—	37719	—
1900	—	2250	—	3700	—	6950	—	5110	—	5430	—	5430	—

www.dacoromanica.ro

No. curent	NUMIREA PROPRIETĂȚEI	Arenda pe anul 1865 Lei	B.	Arenda pe anul 1870 Lei	B.	Arenda pe anul 1875 Lei	B.
	Județul Muşcel						
61	Clăbucetul Muscel (Munte)	272	—	111 11		250	—
62	Viticheşti-Corbeanca	165	20	500	—	500	—
	Județul Prahova						
63	Bălaca-Scăeni	6112	20	6722	22	5130	—
64	Baraictaru	9504	—	15388	89	19600	—
65	Bianca	—	—	4462	96		
66	Doftăneţel	2240	—	1851	85	1200	—
67	Habudul Scutaşi	1312	—	3240	74	1060	—
68	Maneciurile	16032	—	11851	85	6320	—
69	Muru	4592	—	4888	89	5556	—
70	Muntele Coţofana	816	—	575	93	740	—
71	Munţii Gagu Mare, Găguţu şi Valea Rea	1760	—	1929	73	1482	—
72	Munţii Neamţu, Ceauşoaia, Unghia Mare, etc.	5830	—	5574	07	4000	—
73	Munţii Negraşul, Fundurile, Ziliştea şi Trestieni	7296	—	6500	—	4445	—
74	Munţii Pietricica, Pîraele şi Cazacu	—	—	—	—	2250	—
75	Muntele Pleşuva-Mare						
76	Muntele Pleşuva-Mică sau Schitul Lespezile	—	—	—	—	—	—
		320	—	333	33	278	—
77	Păşunea depe M-le Furnica	384	—	1925	93	—	—
78	Muntele Şeţu (Partea de jos)	1872	—	2777	78	3300	—
	„ „ (Partea de d'asupra) Albinu						
79	Păşunea de pe Muntele Colţii lui Balbeş	—	—	—	—	—	—
80	Ploeştiorii	4800	—	4703	70	5760	—
81	Piscul Leurzei	—	—	666	67	760	—
82	Podul Cheiei	—	—	537	04	408	—
83	Răşianii	5552	—	9722	22	8690	—
84	Sarasca-Mitiţa şi Delniţa	1072	—	3222	22	2800	—
85	Slonul	4832	—	2259	26	1225	—
86	Slănic şi Verbilău	8432	—	1229	63	4297	—
87	Slobozia-Vrăjitoarea(VatraSchitului)	544	—	3333	33	2000	—
88	Stăneşti-Deduleşti	—	—	5555	56	4000	—
89	Terenul de pe moşia Poiana	—	—	—	—	—	—
90	Urlaţi-Fântânelile, Via Bobului şi	2400	—	3888	89	2950	—
	„ Fântânelile Găiseni	166	40	262	56	450	—
91	Vaidceşti Valea Dobrotei	1219	20	2074	07	560	—
92	Valea Manti Pantazi şi Nisipoasa	5760	—	3388	89	2000	—
93	Vatra Schitului Poiana	1792	—	3796	30	3910	—

[1]) Cesionate contractele *Obştei locuitorilor.*

[2]) Arendat pe un nou period 1908/918 cu lei **34300** anual.

www.dacoromanica.ro

Arenda pe anul 1880		Arenda pe anul 1885		Arenda pe anul 1890		Arenda pe anul 1895		Arenda pe anul 1900		Arenda pe anul 1905		Arenda pe anul 1907	
Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.
300	—	550	—	910	—	1725	—	în regie	—	în regie		în regie	—
S'a vândut de Eforie, iar în 1899 a reintrat în posesia Eforiei prin donare,								în regie	—	2500	—	2500	—
7650	—	4300	—	5900	—	6700	—	5780	—	6900	—	6900	—
14700	—	23140	—	20768	—	30500	—	30480	—	31600	—	31600	—
		—	—	7000	—	8350	—	8280	—	9000	—	9000	—
750	—	760	—	770	—	1140	—	500	—	520	—	520	—
1100	—	2900	—	3750	—	4850	—	3040	—	3200	—	3200	—
5450	—	7535	—	9042	—	8200	—	8360	—	9500	—	9500	—
5150	—	5671	—	6805	—	11767	—	16245	—	15450	—	15450	—
740	—	800	—	1062	—	1780	—	2020	—	1600	—	1600	—
1250	—	750	—	2800	—	2800	—	2305	—	2500	—	2500	—
4900	—	3100	—	2250	—	4250	—	3300	—	3510	—	3510	—
5210	—	4000	—	8422	—	10700	—	11585	—	12585	—	10936	—
1645	—	850	—	1450	—	2260	—	2115	—	2175	—	2122	50
—	—	—	—	1225	—	1710	—	1340	—	1100	—	1100	—
300	—	350	—	420	—	1320	—	1370	—	1900	—	1900	—
—	—	—	—	750	—	335	—	420	—	682	—	682	
						2000	—	500	—	500	—	500	—
2850	—	1800	—	1800	—								
						—	—	1120	—	1070	—	1070	—
—	—	—	—	1360	—	—	—	860	—	1070	—	1070	—
5870	—	5000	—	7580	—	în regie	—	5320	—	6909	—	6909	—
800	—	1400	—	2295	—	2650	—	3740	—	3800	—	2800 [1]	—
430	—	473	—	520	—	390	—	550	—				
7200	—	11440	—	13728	—	34350	—	17280	—	17280	—	17280 [2]	—
2500	—	2625	—	3150	—	4825	—	3800	—	3800	—	3800	—
1360	—	1450	—	1740	—	2670	—	1440		1440	—	1554	—
5300	—	3750	—	3900	—	6600	—	6490	—	6000	—	6000	—
1500	—	1600	—	1920	—	1960		1960	—	2400	—	2400	—
3950	—	3090	—	7075	—	7450	—	4700	—	4400	—	4400	—
—	—	—	—	200	—	200	—	200	—	400	—	400	—
2200	—	3100	—	3720	—	7110	—	5040	—	3800	—	800	—
300	—	300	—	380	—	1270	—						
400	—	320	—	350	—	1255	—	740	—	850	—	850	—
2650	—	3010	—	3612	—	4270	—	3740	—	3840	—	3840	—
2000	—	2000	—	2400	—	2800	—	2965	—	2910	—	2910	—

www.dacoromanica.ro

No. curent	NUMIREA PROPRIETĂȚEI	Arenda pe anul 1865		Arenda pe anul 1870		Arenda pe anul 1875	
		Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.
94	Vatra Schitului Brebu	10112	—	4555	56	7815	—
95	Vatra Schitului Târgșoru-Strâmbeni	11616	—	15222	22	13780	—
	Județul R.-Sărat						
96	Bordeasca	512	—	651	85	820	—
97	Stanomirești-Codrești	7088	—	4870	37	4875	—
98	Tigoiu Olăreni Coțatca	1164	—	2092	59	2450	—
99	Vatra Schitului Maxineni Corbu	54400	—	95185	18	73850	—
	Județul Romanați						
100	Cârlogani	—	—	—	—	890	—
101	Horezu	2256	—	833	33	1000	—
102	Oboga	—	—	1925	93	2210	—
103	Morunglav	17152	—	1858	89	11880	—
	Județul Teleorman						
104	Drăcșani	—	—	—	—	—	—
105	Licuriciu, Sbârglezile și Lixandra	14096	—	27962	96	23150	—
106	Sfințești și Gărăgău cu trupurile	—	—	—	—	—	—
107	Vârtoapele (cu trupul Perii Râioși dela 1875)	17568	—	32851	85	32965	—
108	Perii Râioși, Căzănești și Gârdești (fără trupul Perii Râioși dela 1875)					3000	—
	Județul R.-Vâlcea						
109	Bunești Titireciu	2544	—	1240	74	1102	—
110	Muntele Mândra și Sașa	320	—	60	—	60	—
111	Muntele Parte din Murgaș și Dan	112	—	50	—	30	—
112	Vatra Schitului Șerbănești	16483	20	8407	41	14860	—
	Județul Vlașca						
113	Bădeni Zădăriciu	3216	—	2377	78	2893	—
114	Bucșani	3888	—	2245	56	2471	—
115	Cacaleți	25584	—	43055	56	41520	—
116	Dușani	4238	—	3444	44	—	—
117	Gogoșarii-Vechi sau Cacaleții Gogoșari	—	—	—	—	—	—
118	Gurgueții Bâțcoveni (arendați împreună cu Dușani)	—	—	—	—	5260	—

[1]) Cesionat contractul Obștei locuitorilor.
[2]) Arendat Obștei locuitorilor.
[3]) Arendat pe un nou period 1908/1918 cu lei **15501** anual.

www.dacoromanica.ro

Arenda pe anul 1880		Arenda pe anul 1885		Arenda pe anul 1890		Arenda pe anul 1895		Arenda pe anul 1900		Arenda pe anul 1905		Arenda pe anul 1907	
Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.
5650	—	5700	—	6840	—	10700	—	11930	—	12600	—	12600[1])	—
14750	—	19175	—	23100	—	27350	—	27350	—	26400	—	26400	—
720	—	770	—	850	—	1850	—	1000	—	600	—	600	—
6350	—	6350	—	7850	—	22550	—	14000	—	14900	—	14900	—
2150	—	2750	—	3300	—	5100	—	3295	—	3400	—	3400	—
45700	—	62000	—	110350	—	110000	—	110000	—	195200	—	195200	—
1100	—	800	—	996	—	3650	—	1740	—	1600	—	1600	—
1700	—	1000	—	3350	—	5700	—	3240	—	3020	—	3020	—
1700	—	2350	—	2820	—	5780	—	S'a arendat împreună cu Morunglavu					
8750	—	10750	—	13100	—	25060	—	21000	—	24960	—	24960[2])	—
—	—	—	—	—	—	17000	—	17740	—	17740	—	27310	—
18500	—	21250	—	25500	—	45350	—	50000	—	43000	—	43000	—
—	—	—	—	—	—	52000	—	47240	—	48200	—	48200	—
22050	—	24100	—	28920	—	55700	—	30240	—	18300	—	20100	—
										18600	—	20400	—
1435	—	800	—	900	—	900	—	550	—	550	—	575	—
60	—	205	—	160	—	104	—	165	—	165	—	165	—
30	—	92	—	40	—	40	—	56	50	56	50	56	50
8700	—	8200	—	10500	—	24150	—	27000	—	28150	—	28150	—
2700	—	2150	—	1500	—	4850	—	3000	—	3300	—	3300	—
2500	—	3796	—	10410	—	10500	—	8240	—	11300	—	11300	—
30700	—	40550	—	48660	—	86350	—	108220	—	124050	—	124050	—
550	—	560	—	600	—	720	—	1601	—	1500	—	1590	—
23500	—	4200	—	4300	—	8950	—	8290	—	9150	—	9150[3])	—
4750	—	32600	—	26000	—	41900	—	51370	—	53000	—	53000	—

www.dacoromanica.ro

No. curent	NUMIREA PROPRIETĂȚEI	Arenda pe anul 1865		Arenda pe anul 1870		Arenda pe anul 1875	
		Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.
119	Hodivoaia Vieru	37	120 —	62962	96	50000	—
120	Onceasca	9648	—	29703	70	în regie	—
	Coșoveni	7568	—	19666	67	în regie	—
121	Resmirești Berislăvești	553	60	2225	93	2850	-
	Resmirești-Pantilimon	675	20	3003	70	2450	—
122	Toporul-Filantropia	800	—	1	129 63	8850	
123	Resmirești-Trestenicu (Casa Pensiilor Eforiei)	—	—	—	—	—	—
124	Toporul (Casei Pensiilor Eforiei) .	—	—	—	—	—	—

[1]) Arendat pe un nou period 1908/1918 Obștei locuitorilor cu lei
[2]) Arendat pe un nou period 1908/1918 Obștei locuitorilor cu lei

www.dacoromanica.ro

Arenda pe anul 1880		Arenda pe anul 1885		Arenda pe anul 1890		Arenda pe anul 1895		Arenda pe anul 1900		Arenda pe anul 1905		Arenda pe anul 1907	
Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.	Lei	B	Lei	B.
46750	—	58350	—	70100	—	93550	—	114480		116000	—	116000	—
10625	—	10850	—	34700	—	38170	—	53050	—	80790	—	80790 [1])	
10625	—	10850	—										
2850	—	11800	—	1250	—	29550	—	36480	—	31500	—	31500	—
2450	—												
4000	—	7500		9000	—	21450	—	30590	—	32000		32000	—
—	—	—	—	16654	20	50800	—	40000	—	40000		40000 [2])	—
—	—	—	—	12276	—	28700	—	28000	—	28400	—	28400	—

141.800 anual.
91.800 anual.

www.dacoromanica.ro

TABLA DE MATERII

Pagina

Precuvântare I

CARTEA I

DESPRE ORIGINILE CHESTIEI ŢĂRĂNEŞTI

CAPITOLUL I

Despre dreptul românesc şi decăderea lui

§ 1. Dreptul românesc înainte de întemeierea Domniei în Moldova şi în Ţara Românească 1
§ 2. Intemeierea Domniei în Ţara Românească şi în Moldova şi înrâurirea ei asupra dreptului românesc 5
§ 3. Inrâurirea întemeierei Domniilor Ţării Româneşti şi a Moldovei asupra clasei cnejilor 9

CAPITOLUL II

Despre pricinile de nemulţămire între săteni şi stăpâni şi urmările lor

§ 1. Intăia pricină de duşmănie între sătean şi stăpân: încercarea de robie 14
§ 2. A doua pricină de duşmănie între sătean şi stăpân: sporirea slujbei 17
§ 3. A treia pricină de duşmănie între sătean şi stăpân: hrăpirea dreptului de folosinţă asupra hotarului aşăzării . . . 24
§ 4. A patra pricină de duşmănie între sătean şi stăpân: hrăpirea oc nelor răzăşeşti 25
§ 5. A cincea pricină de duşmănie între sătean şi stăpân: arbitrarul stăpânului 27
§ 6. Exacţiunile diregătorilor şi ale oamenilor Domneşti de rând au contribuit mult la duşmănia dintre popor şi clasa stăpânilor 28
§ 7. Imprejurări cari au îngreuiat încă aceste temeiuri de nemulţămire a poporului 29

www.dacoromanica.ro

Pagina

§ 8. Despre cauzele cari au împiedecat ca țaranul român să devie silitor și strângător 31
§ 9. Inrâurirea împrejurărilor de mai sus asupra stării sufletești a țaranului român 35
§ 10. Alcătuirea latifundiilor. Puterea politică monopolizată de 28 familii. Nașterea antagonismului dintre oligarhie și rămășița vechei clase stăpânitoare 40

CARTEA II

DESVOLTAREA CHESTIEI ȚĂRĂNEȘTI

Țărănimea română sub Regulamentul Organic

CAPITOLUL I

Regulamentul Organic în Moldova

§ 1. Alcătuirea Regulamentului Organic și textul primitiv al secției VII a capitolului III 45
§ 2. Nemulțămiri stârnite de Regulament; răscoala dela 1831. Incercările lui Kisselev să modifice dispozițiile secției VII, capitolul III a Regulamentului în folosul sătenilor 55
§ 3. Invingerea lui Kisselev de către boieri. Textul definitiv al secției V a capitolului III a Regulamentului 64
§ 4. Cât plătiau în realitate sătenii moldoveni, în vremea regulamentară, pentru rămășița de pământ ce se lăsase în stăpânirea lor 70
§ 5. Aplicarea Regulamentului Organic în Moldova. Nemulțămirea populațiunii rurale. Sătenii fug peste Prut 76

CAPITOLUL II

Legiuiri privitoare la țărănime în Moldova în vremea lui Mihaiu Sturdza

§ 1. Ofisul Domnesc din 21 Martie 1837 pentru prăjina de falce, cu care urmează a se măsură atât locul de hrană cuvenit locuitorilor cât și acel al lucrului datorit de locuitori proprietarilor 81
§ 2. Prelungirea termenului pentru împărțirea pământurilor de hrană a locuitorilor din ținuturile de jos 83
§ 3. Legiuirea pentru trei pricini care împovărează pe locuitorii satelor și aduc cu dinadinsul împiedecarea stării lor . . 84
§ 4. Legiuirea asupra îmbinatelor drepturi și îndătoriri ale proprietarilor și sătenilor din satele de prin munți 86
§ 5. Incheierea sfatului administrativ din 22 August 1844. în pri-

www.dacoromanica.ro

Pagina

vinţa lichidării datoriilor contractate de locuitori pe coasă şi pe secere, fără ca ei să fi putut îndeplini tocmelile lor. 90
§ 6. Anaforaua sfatului No. 2.933, din Decbemvrie 1844, întărită de Domn la 23 Dechemvrie 1844, pentru mărginirea globirii ce fac locuitorilor proprietarii sau posesorii când prind vite de ale lor după strângerea roadei de pe câmp . . . 92

CAPITOLUL III

Reforma legiuirii regulamentare privitoare la legăturile dintre săteni şi stăpâni de către Grigorie Ghyka la 1851

§ 1. In ce constă reforma dela 1851 a lui Grigorie Ghyka . . . 94
§ 2. Deseobirea reală între vechea şi noua legiuire 96

CAPITOLUL IV

Despre chipul în care se exploatau moşiile în Moldova în vremea regulamentară şi despre sporirea agriculturii în acel timp

§ 1. Modul de exploatare al moşiilor în Moldova înainte de regulament 99
§ 2. Exploatarea moşiilor în Moldova în vremea regulamentară. 101
§ 3. Despre progresele agriculturii, în Moldova, în epoca regulamentară 105
§ 4. Sistemul întemeiat de Regulament a împiedecat desvoltarea agriculturii şi a încurajat nepasarea şi lenea ţaranului . . 107
§ 5. In ultimii ani ai regimului regulamentar se desvoltă năzuinţa de a robi munca ţaranului şi peste boieresc 110
§ 6. Despre preţurile pământului şi ale muncii în epoca regulamentară 111

CAPITOLUL V

Abuzurile de cari suferiau sătenii din Moldova în vremea Domniei lui Mihaiu Sturdza 117

CAPITOLUL VI

Regulamentul Organic al Ţării Româneşti

§ 1. Alcătuirea textului primitiv al Regulamentulni Organic al Ţării Româneşti 137
§ 2 Punerea în lucrare a secţiei a VII-a din capitolul III a Regulamentului Organic în Ţara Românească Nemulţămiri ivite. Kisselev hotăreşte modificarea unor articole . . . 143
§ 3. Textul definitiv al Regulamentului Organic al Ţării Româneşti 150

www.dacoromanica.ro

Pagina

§ 4. Cât plătiau în realitate sătenii din Ţara Românească pentru pământul ce se mai lasase în stăpânirea lor 153

CAPITOLUL VII

Legiuiri şi măsuri regulamentare privitoare la ţărănime în Ţara Românească

§ 1. Statornicirea preţurilor muncii pământului şi a cărăturilor în vremea Domniei lui Alexandru Ghika 158
§ 2. Incercările lui Alexandru Ghika pentru stavilirea abuzurilor relative la ierbăritul prisoaselor de vite şi la clacă 160
§ 3. Incercarea neizbutită a lui Alexandru Ghika de a mărginì plata prisoaselor de arătură pe domeniul Giurgiu la legiuita dijmă din roade 167
§ 4. Neînţelegerile dintre Domn şi Adunare în privinţa drepturilor de strămutare ale clacaşilor 169
§ 5. Măsuri privitoare la ţărănime luate în cursul Domniei lui Gheorghe Bibescu . . . . . .

CAPITOLUL VIII

§ 1. Proclamaţiile guvernului provizor şi ţărănimea în Ţara Românească 175
§ 2. Infiinţarea comisiei însărcinate să pregătească proiectul proprietăţii 181

CAPITOLUL IX

Reforma legiuirii regulamentare privitoare la legăturile dintre săteni şi stăpâni în Ţara Românească în domnia lui Barbu Ştirbei

§ 1. Cum fù alcătuită reforma lui Ştirbei 195
§ 2. In ce constă reforma lui Ştirbei 201

CAPITOLUL X

Despre chipul exploatării pământului în cursul epocii regulamentare în Ţara Românească şi despre învoieli

CAPITOLUL XI

Despre abuzurile la cari erau supuşi ţaranii din Ţara Românească în vremea Domniilor regulamentare

CAPITOLUL XII

Clasa stăpânitoare în cursul regimului regulamentar, ruina ei şi naşterea unei clase nouă

§ 1. Despre boierii cei mari pe cari Regulamentul Organic îi găsi în vârstă coaptă 249

www.dacoromanica.ro

Pagina

§ 2. Despre noua generaţiune boierească. Ruina boierimei celei mari 255
§ 3. Boierimea cea mică 258
§ 4. Boierimea şi mişcarea de redeşteptare. 260
§ 5. Naşterea unei clase nouă 262

CAPITOLUL XIII

Despre înrâurirea epocii regulamentare asupra ţaranului român

§ 1. Inrâurirea epocii regulamentare asupra stării sufleteşti a ţaranului 265
§ 2. Inrâurirea regimului regulamentar asupra stării economice a ţaranului 268

CARTEA III

DESVOLTAREA CHESTIEI ŢĂRĂNEŞTI
Legea rurală

CAPITOLUL I

Chestia rurală înainte de divanurile ad-hoc

§ 1. Chestia rurală şi diplomaţia europeană 270
§ 2. Părerile a câtorva Români despre chestia rurală 273
§ 3. Mişcarea pentru Unire şi chestia rurală 281

CAPITOLUL I

Chestia rurală în divanul ad-hoc al Moldovei

§ 1. Alcătuirea divanurilor ad-hoc 284
§ 2. Propunerea deputaţilor săteni 287
§ 3. Propunerea majorităţii Comitetului marilor proprietari . . . 291
§ 4. Propunerea minorităţii Comitetului marilor proprietari . . . 301
§ 5. Propunerea lui C. Rosetti-Teţcanu 302
§ 6. Propunerea majorităţii Comitetului micilor proprietari . . . 304
§ 7. Propuneri deosebite din Comitetul micilor proprietari . . . 306
§ 8. Amendamentul la propunerea deputaţilor săteni 308
§ 9. Propunerea lui Costache Negri 316
§ 10. Discuţiunea diferitelor propuneri 317

CAPITOLUL III

Chestia rurală şi Convenţia dela Paris

§ 1. Chestia rurală în comisia europeană 319
§ 2. Chestia ţărănească şi Convenţia dela Paris 324
§ 4. Starea spiritelor în ţară în anul 1858. 327

www.dacoromanica.ro

Pagina

CAPITOLUL IV

Chestia rurală dela 1859 până la desăvârşirea Unirii

§ 1. Discuţiunile din primavara anului 1859 în Adunarea electivă a Ţării Româneşti 328
§ 2. Aducerea chestiunii rurale în Comisia centrală 331
§ 3. Starea spiritelor în ţară la 1859. Intăiul minister al lui Kogălniceanu. 333
§ 4. Chestia rurală discutată în presa română 338
§ 5. Proiectul de lege rurală al Comisiei centrale 341
§ 6. Chestia rurală în Adunările din Iaşi şi din Bucureşti. Căderea lui Kogălniceanu 347
§ 7. Propuneri ca amândouă Camerele să se întruneaşcă în Bucureşti pentru discutarea legii rurale 351

CAPITOLUL V

Chestia rurală în Camerile întrunite la Bucureşti în anul 1862

§ 1. Agitaţia în ţărănime sporeşte. Turburările din Buzău . . .
§ 2. Chestia rurală vine în desbaterea Adunărilor întrunite. Amendamente la proiectul Comisiei centrale 360
§ 3. Cuvântarea dela 25 Maiu 1862 a lui Kogălniceanu asupra legii rurale 364
§ 4. A doua cuvântare a lui Kogălniceanu şi contra proiectul de lege alcătuit de el. . . . . .
§ 5. Proiectul propus de Beizade Grigorie Sturzda. Votarea proiectului Comisiei centrale amendat de Beizade Grigorie Sturdza 374
§ 6. Legea rurală votată de Adunare la Iunie 1862 şi opinia publică 375
§ 7. Al doilea minister Kogălniceanu. Secularizarea 378

CAPITOLUL VI

Proiectul de lege rurală alcătuit de Kogălniceanu înaintea Adunării dela 1864

§ 1. Proiectul de lege rurală al lui Kogălniceanu 381
§ 2. Contra-proiectul comitetului delegaţilor şi expunerea lui de motive 385
§ 3. Răspunsul lui Kogălniceanu la contra-proiectul comitetului delegaţilor 390
§ 4. Propunerea unei moţiuni de blam împotriva guvernului . . 392
§ 5. Contra-proiectul de lege rurală al lui Ion Brătianu 394
§ 6. Discuţia asupra votului de blam 395

www.dacoromanica.ro

Pagina

CAPITOLUL VII

Legea rurală dela 14 August 1864

§ 1. Prorogarea Camerei. Articolele lui Ion Brătianu asupra chestiei țărănești 403
§ 2. Disolvarea Adunării. Lovitura de stat 406
§ 3. Legea rurală înaintea consiliului de stat 407
§ 4. Legea rurală din 14 August 1864 410
§ 5. Aplicarea legii rurale 412

CAPITOLUL VIII

Pacatele legii rurale

§ 1. Legea turală n'a fost decât o consfințire a știrbirilor dela 1805 și 1831; ea a desăvârșit opera începută de acele știrbiri întru a împiedecă alcătuirea unei clase țărănești sănătoasă și puternică 414
§ 2. Dreptul țaranilor de a obține pământ la căsătoria lor nu a fost răscumparat. Dreptul de folosință la pădure 420
§ 3. Cum s'a rezolvat chestia țărănească în Prusia, în provinciile imperiului austriac locuite de români și în Basarabia . . 422
§ 4. Despre alte pacate ale legii rurale. 426

CAPITOLUL IX

Decăderea boierimii și schimbarea în starea morală și materială a țărănimii

§ 1. Rolul boierimii în mișcarea pentru unire 429
§ 2. Boierimea față de chestia țărănească 429
§ 3. Ruina boierimii este aproape desăvârșită 432
§ 4. Sporirea clasei noue 433
§ 5. Schimbările aduse de lupta pentru unire și pentru legea rurală în starea sufletească a țaranului român 435
§ 6. Despre nouile legi și despre modul aplicării lor față de țarani 439

CARTEA IV

DESVOLTAREA CHESTIEI ȚĂRĂNEȘTI

Regimul tocmelilor agricole

CAPITOLUL I

Despre legile de tocmeli agricole

§ 1. Intăia lege de tocmeli agricole 441
§ 2. Urmările întăii legi de tocmeli agricole 449
§ 3. Modificarea întăii legi de tocmeli agricole în Martie 1872 . 454
§ 4. Legea de tocmeli agricole dela 1882 456
§ 5. Legea de tocmeli agricole dela 1893 463

www.dacoromanica.ro

Pagina

CAPITOLUL II

Despre legile de vânzări de bunuri ale Statului şi despre împroprietăriri

§ 1 Legea pentru vânzarea bunurilor Statului din 2 Noemvrie 1864 465
§ 2. Legea pentru vânzarea bunurilor Statului din 15 Iulie 1866 . 465
§ 3. Legea din 1868 pentru modificarea legii asupra înstrăinării bunurilor Statului 466
§ 4. Legea pentru înstrăinarea bunurilor Statului de pe la oraşe, târguri şi alte localităţi, a hlizelor de pe moşiile sale şi pentru răscumpărarea embaticurilor din 22 Fevruarie 1872 . . . 467
§ 5. Legea pentru vânzarea bunurilor Statului din 7 Martie 1875 . 467
§ 6. Legea vânzării bunurilor Statului dela 10 August 1876 . . 468
§ 7. Împroprietărirea însurăţeilor 1876—1878 468
§ 8. Lege pentru executarea şi măn.ţinerea art. 7 din legea rurală dela 15 August 1864 . . . . . —
§ 9. Legea din 11 Aprilie 1880 pentru lichidarea sumei de 10.000.000 lei vechi ce Constituanta o votase oraşului Iaşi . 472
§ 10. Legea vânzării bunurilor Statului din 12 Aprilie 1881 . . . 472
§ 11. Legea dela 17 Martie 1884 pentru modificarea unor articole din legea dela 1881 473
§ 12. Prelungirea termenului de inalienabilitate al pământurilor atribuite foştilor clăcaşi 474
§ 13. Modificările făcute la 2 Aprilie 1886 în legea asupra vânzării bunurilor Statului 474
§ 14. Legea din 27 Fevruarie 1887 pentru verificarea pământurilor date în conformitate cu art. 5 şi 6 din legea rurală . 475
§ 15. Legea pentru înstrăinarea bunurilor Statului dela 6 Aprilie 1889 476
§ 16. Modificarea dela 3 Aprilie 1892, a legii asupra vânzării bunurilor Statului dela 7 Aprilie 1889 479
§ 17. Modificarea legii asupra vânzării bunurilor Statului din 1889 dela 9 Maiu 1896 480
§ 18. Legea dela 19 Martie 1889 pentru reducerea preţurilor cu cari se vânduse loturile dela 8 până la 24 hectare pe temeiul legii dela 7 Aprilie 1899 482
§ 19. Despre întinderile de pământ intrate în stăpânirea sătenilor români pe temeiul legii rurale şi pe acel al diferitelor legi pentru vânzarea bunurilor Statului 482
§ 20. Rezultatul colonizării interne 483

CAPITOLUL III

Despre institutele de credit pentru ţărănime

§ 1. Creditul agricol 485

www.dacoromanica.ro

Pagina

§ 2. Băncile populare 486
§ 3. Obştiile săteşti 489

CAPITOLUL IV

Despre distribuirea viţioasă a proprietăţii şi a exploatării pământului în România

§ 1. Despre distribuirea proprietăţii 489
§ 2. Despre chipul cum este distribuită exploatarea pământului în România 502

CAPITOLUL V

Cum se exploatează astăzi moşiile în Moldova

§ 1. Sistemul practicat astăzi pentru exploatarea moşiilor din Moldova 505
§ 2. Despre numărul arendaşilor. despre trusturi şi despre urcarea arenzilor. Agiotajul este asupra muncii ţaranului . 507
§ 3. Despre preţurile muncii agricole robite dela 1870 la 1906 . 509
§ 4. Despre valoarea adevărată a muncii nerobite în Moldova în ziua de astăzi 513
§ 5. Preţurile muncii robite sunt în realitate şi mai scăzute decât ni apar 519

CAPITOLUL VI

Cum se exploatează moşiile astăzi în Ţara Românească

§ 1. Despre îngreuierea învoielilor pentru pământ de arătură în dijmă 526
§ 2. Despre urcarea preţurilor ierbăritului 530
§ 3. Despre munca robită în Ţara Românească 533
§ 4. Câteva exemple de învoieli în vigare în Ţara Românească . 537

CAPITOLUL VII

Ţaranul faţă de autorităţi sub regimul tocmelilor agricole

§ 1. Administraţia şi justiţia în loc de a împiedecă jaful îl ajută . 548
§ 2. Autorităţile judeţene şi comunale faţă de ţaran 550

CAPITOLUL VIII

Provocări şi ataţări, ţărănimea începe a aveà conştiinţă de puterea ei

§ 1. Ţărănimea este necontenit provocată de peste patruzeci de ani 565
§ 2. Ţărănimea dela 1856 încoace este necontenit ataţată 567
§ 3. Ţărănimea începe a-şi simţi puterea 573

www.dacoromanica.ro

Pagina

CAPITOLUL IX

Noua clasă stăpânitoare

§ 1. Ruina desăvârşită a boierimii şi încetarea ei de a mai fi un factor politic 575
§ 2. Despre clasa care deţine astăzi averea teritorială şi puterea politică 577

CAPITOLUL X

Schimbarea în starea ţaranului, albăstrimea satelor

§ 1. Schimbarea în starea sufletească a ţaranului dela legea rurală încoace 581
§ 2. Credinţa ţaranului în dreptul lui la pământ 585
§ 3. Fruntaşi în mişcarea de revendicare a pământului 588
§ 4. Ce gândesc fiii de fruntaşi despre chestia ţărănească . . . 590
§ 5. Albăstrimea satelor 600
§ 6. Influenţa oraşelor 603
§ 7. Influenţa revoluţiei ruseşti asupra spiritului ţărănimii române 605

CARTEA V

CRIZA ŞI MIJLOACELE PENTRU A ÎNLĂTURA PRIMEJDIA PENTRU VIITOR

CAPITOLUL I

Simptomele premergătoare

§ 1. Tulburările din primavara anului 1888 în judeţele din împrejurul Capitalei 605
§ 2 Tulburările din primavara anului 1888 în Moldova 607
§ 3. Tulburările cu prilejul aplicării legii maximului în primavara anului 1894 608
§ 4 Tulburările din toamna anului 1900 în urma aplicării asupra constatării şi perceperii taxei de consumaţiune pe ţuică 609

CAPITOLUL II

Criza

§ 1. Inceperea tulburărilor la Flămânzi şi lăţirea lor în toată Moldova în primavara anului 1907 611
§ 2. Tulburările se întind şi în Ţara Românească. Demisia Guvernului Cantacuzino. Chemarca la putere a liberalilor. Măsurile luate pentru potolirea răscoalei. Mobilizarea 614
§ 3. Tulburările ating paroxismul lor în Vlaşca, Teleorman, Olt, Romanaţi, Dolj şi Mehedinţi. Represiunea şi potolirea întregii mişcări 618

www.dacoromanica.ro

Pagina

§ 4. Acţiunea prefecţilor; excesele represiunii, instrucţia răscoalelor, amnistia 621
§ 5. Adevaraţii instigatori 623
§ 6. Ce înseamnă răscoalele din primavara anului 1907 624

CAPITOLUL III

Despre importanţa şi primejdiile chestiunii ţărăneşti

§ 1. Insemnătatea chestiei ţărăneşti 627
§ 2. Despre primejdiile chestiei ţărăneşti 629

CAPITOLUL IV

Latifundiul este duşmanul

§ 1. Răul provenind în primul ordin dela distribuirea viţioasă a proprietăţii, această distribuţie trebuie modificată 633
§ 2. Chipul greşit de distribuire al proprietăţii a dat loc la tulburări şi îngrijiri şi în alte ţări 635
§ 3. Latifundiile şi mai ales exploatarea latifundiară sunt privite ca dăunătoare şi în alte ţări 638
§ 4. La noi răul este mai acut ca aiurea 640
§ 5. Prin ce trebuie înlocuit latifundiul 643
§ 6. O nouă clasă ţărănească; muncitorii agricoli 645
§ 7. Nu fiecare ţaran este vrednic să fie proprietar 647
§ 8. Ocrotirea muncitorilor agricoli fără pământ. Pământurile comunale 648
§ 9. Proprietatea mare trebuie pastrată cu îngrijire; rolul ei pe viitor 651
§ 10. Cum şi când se poate aduce la îndeplinire desfiinţarea latifundiilor şi modul greşit al distribuirii proprietăţii în Romănia 655
§ 11. Ceea ce se poate face de o camdată 658

CAPITOLUL V

Regimul tocmelilor agricole actual trebuie oborît

§ 1. Despre oborîrea regimului tocmelilor agricole şi înlocuirea lui prin altul ocrotitor al intereselor obştiei 661
§ 2. Puterea producătoare a tării nu va fi întru nimic atinsă prin un regim ocrotitor al obştiei 663
§ 3. Arendaşii vor dispare spre folosul tuturora 665
§ 4. Una din pricinile de căpetenie a coruperii va dispare . . . 666
§ 5. Ordinea trebue mănţinută cu orice preţ. Sporirea jandarmeriei 668
§ 6. Concluziune 669

www.dacoromanica.ro

Numărul Proprietăţilor

(10 m/m p. = 5000 proprietăţi).

Proprietăţi

2381

1563

2608

36318

1.015.302

1.058.172

Suprafaţa totală a deosebitelor categorii de proprietăţi

(1 c/m p. = 20.000 hectare).

3.001.473 h.a.
dela 500 hectare în sus

785.719 h.a.
dela 100 la 500 hectare

165.456 h.a. dela 50 la 100 hectare

695.958 h.a.
dela 10 la 50 hectare

3.319.695 h.a.
dela 10 hectare în jos

www.dacoromanica.ro